

NATIONAL INSTITUTE FOR ECONOMIC RESEARCH

**Conferința Internațională Științifico-Practică
CREȘTEREA ECONOMICĂ
ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII:
competitivitate, inovativitate,
sustenabilitate
*ediția a XIII-a***

**International Conference
on Theoretical and Applied Economic Practices
ECONOMIC GROWTH IN CONDITIONS
OF GLOBALIZATION:
competitiveness, innovation,
sustainability
*the 13th edition***

VOLUME II

October 11-12, 2018
Chisinau

33+316.422(082)=135.1=111=161.1
C 84

SCIENTIFIC ADVISORY COMMITTEE

The President:	STRATAN ALEXANDRU, M.C., PhD, Professor, Director National Institute for Economic Research, Republic of Moldova
The Vice-President:	GAGAUZ OLGA, PhD, Associate Professor, NIER, Republic of Moldova
Scientific committee:	BELOSTECNIC GRIGORE, Academician, Prof., Rector, AESM, Republic of Moldova DUCĂ MARIA, Academician, Rector, UnASM, Republic of Moldova MORARU VICTOR, PhD, Prof., Acad.-coordonator SSSE, ASM, Republic of Moldova SAVGA LARISA, PhD, Prof., Rector UCCM, Republic of Moldova CHIVU LUMINITA, PhD, Prof., General Director INCE, Romania DAVID SMALLBONE, Prof., Kingston University, Great Britain USACIOV IVAN, Academician, Director, All-Russian Research Institute of Agriculture Economics, Russia GRINBERG RUSLAN, Academician, Institute of Economics, Academy of Sciences, Russia VIEHE, KARL WILLIAM, B.A., M.A., J.D., M.L.T., Washington, D.C., UAS ZAMAN GHEORGHE, C.M., PhD, Prof., Institute of National Economy, Romania ALBU LUCIAN-LIVIU, Academician, General Director, Institute of Economic Forecast, Romania VASILE VALENTINA, PhD, Deputy Director, Institute of National Economy, Romania IORDAN MĂRIOARA, PhD, Deputy Director, Institute of Economic Forecast, Romania TESELEANU GEORGE, PhD, Prof., Romania HALLIER BERND, PhD, Prof., Director, EHI Retail Institute, Germany MUKHANOVA MAKSAT, Prof., Institute of Economic Research, Kazakhstan VILAYAT VALIYEV, PhD, Director, Institute of Scientific researches in economic reforms, Azerbaijan FIODOROV MIHAIL, PhD, Prof., Rector Economy University Ural, Russia GRINGS MICHAEL, PhD, Prof., Martin Luther University Halle-Wittenberg, Germany ILIAS NICOLAE, PhD, Prof., University of Petrosani, Romania BALAN GHEORGHE, PhD, Prof., Deputy Rector University from Sibiu, Romania LASZLO VASA, Research Professor, Széchenyi István University, Hungary PUGACHOV NIKOLAY, PhD, Deputy Director, Institute of Agrarian Economy, Ukraine SUST ALEXANDR, Deputy director, Center of researches in public administration, Academy of administration under the President of Belarus Republic MARIN CONSTANTIN, PhD, Director, Center of Financial and Monetary Researches „Victor Slavesco”, Romania DINGA EMIL, PhD, Prof., Center of Financial and Monetary Researches „Victor Slavesco”, Romania SANDU STELIANA, PhD, Prof., Institute of National Economy, Bucharest, Romania PĂDUREAN ELENA, PhD, Center of Financial and Monetary Researches „Victor Slavesco”, Romania URSU ANA, PhD, Director, Institute of Research for Agricultural Economics and Rural Development, Romania CVJANOVIC DRAGO, PhD, Prof., Institute of Agricultural Economics, Republic of Serbia NIKOLOV DIMITRE, PhD, Prof., Director, Institute of Agricultural Economics, Bulgaria ALEXANDRI CECILIA, PhD, CS I, Director, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania GAVRILESCU CAMELIA, PhD, CS II, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania COBZARI LUDMILA, PhD, Prof., Dean, AESM, Republic of Moldova PARMACLI DUMITRU, PhD, Prof., CSU, Republic of Moldova ULIAN GALINA, PhD, Prof., Dean, SUM, Republic of Moldova GRIBINCEA ALEXANDRU, PhD, Univ. Prof., ULIM, Republic of Moldova CERTAN SIMION, PhD, Univ. Prof., USM, Republic of Moldova ILIADI GHEORGHE, PhD, Prof., NIER, Republic of Moldova TOMITĂ PETRU, PhD, Univ. Prof., Decan SUAM, Republic of Moldova MANOLE TATIANA, PhD, Professor, NIER, Republic of Moldova PARTACHI ION, PhD, Univ. Prof., ASEM, Republic of Moldova PERCIUN RODICA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova CUHAL RADU, PhD, Associate Prof, NBM, Republic of Moldova TIMUS ANGELA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova MACARI VADIM, PhD, Conf. Researcher, NIER, Republic of Moldova ACULAI ELENA, PhD, Conf. Researcher, NIER, Republic of Moldova SAVELIEVA GALINA, PhD, NIER, Republic of Moldova IGNAT ANATOLIE, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova ROJCO ANATOLII, PhD, Conf. Researcher, NIER, Republic of Moldova GHITIU LILIA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova
Reviewers:	ROȘCA PETRU, PhD, Professor, International Free University of Moldova MOVILEANU PAVEL, PhD, Professor, Doctor Honoris Causa, Republic of Moldova COBZARI LUDMILA, PhD, Professor, Academy of Economic Studies of Moldova GRIBINCEA ALEXANDRU, PhD, Professor, State University from Moldova
Editorial Board:	Editor-in-chief: BIRCA IULITA Editors: POSTOLACHI GABRIEL, FILIMON SVETLANA Layout: BIRCA VALENTIN Designer: ALEXANDRU SANDULESCU JEL Classification: DIANA PELEPCIUC

Culegerea de lucrări științifice a fost aprobată la Consiliul Științific al Institutului Național de Cercetări Economice, proces-verbal nr. 5 din 26 septembrie 2018. Editarea lucrărilor științifice în Culegerea Conferinței Internaționale Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării: competitivitate, inovativitate, sustenabilitate”, ediția XIII-a, două volume, este finanțată în baza proiectului 18.00059.06.12F/MS cu titlul „Conferința Internațională Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării: competitivitate, inovativitate, sustenabilitate”, ediția XIII-a”, conform contractului nr.13MS din 04.04.2018.

Autorii poartă răspundere pentru conținutul și corectitudinea textelor.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Creșterea economică în condițiile globalizării: competitivitate, inovativitate, sustenabilitate", conferință internațională științifico-practică (13 ; 2018 ; Chișinău). Conferință Internațională Științifico-Practică "Creșterea economică în condițiile globalizării: competitivitate, inovativitate, sustenabilitate" = "Economic growth in conditions of globalization: competitiveness, innovation, sustainability", ed. a 13-a, October 11-12, 2018 : [în vol.] / sci. com.: Stratan Alexandru (președinte) [et al.]. – Chișinău : INCE, 2018 – . – ISBN 978-9975-3202-7-6.

Vol. 2. – 2018. – 304 p. : fig., tab. – Antetit.: Nat. Inst. for Econ. Research. – Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Bibliogr. la sfârșitul art. – Referințe bibliogr. în subsol. – 200 ex. – ISBN 978-9975-3202-9-0.

33+316.42(082)=135.1=111=161.1
C 84

ISBN 978-9975-3202-9-0

© NIER, 2018

Secțiunea III

FINANȚAREA ECONOMIILOR NAȚIONALE: PROVOCĂRI, PERSPECTIVE, POLITICI

Section III

FINANCING OF NATIONAL ECONOMIES: CHALLENGES, PERSPECTIVES, POLICIES

<i>Piotr KOMOROWSKI, dr inż., Assistant Professor, Institute of Sociology, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland</i>	
Financial dimension of economic security of the state in conditions of globalization as a prerequisite for economic growth	8
<i>Mariana Rodica ȚÎRLEA, conf. univ., dr., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România</i> <i>Rodica PERCIUN, dr. hab, conf. univ., INCE, Republica Moldova</i>	
Alternative de finanțare a microîntreprinderilor (Partea I-a)	15
<i>Anna POPKOVA, PhD, Assoc. Prof., Institute of Economics of the National Academy of Sciences of Belarus</i>	
Стратегия обеспечения финансовой стабильности в Республике Беларусь	28
<i>Elena GRUZINKAYA, PhD, Assoc. profesor, Institute of Economy, National Academy of Sciences of Belarus</i>	
Technological development of the regions of the Republic of Belarus	35
<i>Alina Georgeta AILINCA, 3rd degree researcher, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, România</i>	
Some aspects regarding automatic social stabilizers functioning in Romania and in few other EU countries	41
<i>Nelly ȚURCAN, dr. hab., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale,</i> <i>Rodica CUJBA, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova</i> <i>Victor CERNAUȚEANU, dr., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Vizibilitatea publicațiilor științifice – parte integrantă a societății cunoașterii. Analiză bibliometrică și altmetrică în baza unui repository bibliometric național	47
<i>Ivan LUCHIAN, conferențiar universitar, doctor, IIM IMI-NOVA, Republic of Moldova</i> <i>Aurelia ȚEPORDEI, lector, doctorandă, IIM IMI-NOVA, Republic of Moldova</i>	
Problemele evaziunii fiscale în Republica Moldova	55
<i>Camelia MILEA, dr., cercetător științific III, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare “Victor Slăvescu”, București, România</i>	
Contul curent al României: caracteristici și evoluție după intrarea în Uniunea Europeană	61
<i>Marius BULEARCĂ, Ph.D. Center for Industry and Services Economics, Bucharest, Romanian Academy</i>	
Taxes on pollution – a major goal for environmental purposes	66
<i>Victoria COCIUG, PhD, Assoc. profesor, AESM, Republic of Moldova</i> <i>Angela TIMUȘ, PhD, Assoc. profesor, NIER, Republic of Moldova</i> <i>Victoria IORDACHI, PhD, NIER, Republic of Moldova</i>	
Possibilities of using tax multipliers for stabilization in transition economies	71
<i>Victoria IORDACHI, PhD, assoc. prof., NIER, Republic of Moldova</i> <i>Ivan LUCHIAN, PhD, assoc. prof., International Institute of Management IMI-NOVA, Republic of Moldova</i>	
Abordările teoretice moderne ale corupției bancare	77

<i>Tatiana MANOLE, dr.hab., prof., INCE, Republica Moldova</i> <i>Tatiana TUREȚCHI, NIER, INCE, Republica Moldova</i> Particularitățile contabilității în instituțiile bugetare	81
<i>Valentina VASILE, Prof. univ. dr., Institutul de Economie Națională-Academia Română</i> <i>Elena BUNDUCHI, Asist. univ. drd., Universitatea „Petru Maior” din Tîrgu Mureș, Romania</i> Impactul economic comparativ al remitențelor față de ISD asupra creșterii economice	88
<i>Cristina UNGUR, INCE, Republica Moldova</i> Impactul tehnologiilor avansate asupra pieței de asigurări	94
<i>Claudia ISAC, PhD, assoc. prof., Petrosani University, Romania</i> Mecanisme de finanțare a ONG-urilor prin direcționare din impozitul pe venit și impozitul pe profit	99
<i>Viorica POPA, PhD Student, National Institute for Economic Research, Republic of Moldova</i> Dimensiunea conceptuală a microfinanțării – modele strategice de dezvoltare	103
<i>Mariana Rodica ȚÎRLEA, conf. univ., dr., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România</i> <i>Rodica PERCIUN, dr. hab, conf. univ., INCE, Republica Moldova</i> Sprijinul european în finanțarea strat-up-urilor	108
<i>Tatiana MANOLE, dr. hab., prof. univ., INCE, Republica Moldova</i> Utilizarea costului standard în învățământul preuniversitar în Republica Moldova	112
<i>Victoria COCIUG, PhD, Assoc. profesor, Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova</i> <i>Victoria POSTOLACHE, PhD, "Alecru Russo" State University of Balti, Republic of Moldova</i> Elementele mecanismului de gestiune a dezvoltării durabile a entităților economice	119
<i>Tatiana PETROVA, Scientific researcher, NIER, Republic of Moldova</i> Показатели устойчивого развития экономики Республики Молдова на основе достижения финансовой стабильности	124
<i>Mioara BORZA, PhD, Alexandru Ioan Cuza University, Iași, Romania</i> Financing the rural development by European funds: necessity, opportunities and barriers	131
<i>Nicoleta MIHĂILĂ, scientific researcher III Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Romania</i> A theoretical perspective about the determinants of firms' fiscal behavior	136
<i>Nelli AMARFII-RAILEAN, dr. conf.univ. Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți, Republica Moldova</i> Implementarea tehnologiilor informaționale în diagnosticul financiar în condițiile dezvoltării durabile	140
<i>Mariana Rodica ȚÎRLEA, conf. univ., dr., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România</i> <i>Iulita BÎRCĂ, cercetator științific, INCE, Republica Moldova</i> Specificul impozitării microîntreprinderilor	145
<i>Alexandra ȚVIRCUN, doctorand, Accent Group, Republica Moldova</i> Impactul globalizării financiare asupra sistemului bancar din Republica Moldova	152
<i>Victoria COCIUG, PhD, Assoc. profesor, Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova</i> <i>Olga HINEV, PhD student, Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova</i> Criterii de optimalitate a politicii monetare din perspectiva gestiunii inflației	158

Secțiunea IV

POLITICI SOCIALE ȘI PIAȚA MUNCII

Section IV

SOCIAL POLICIES AND LABOUR MARKET

Виктория БЛИЗНЮК, канд. экон. наук, старший научный сотрудник, Институт экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины, Украина

Новые тренды асимметрий социально-трудовой сферы в условиях глобализации: опыт Украины 164

Oksana KOSHULKO, Ph.D. in Economic Sciences, Associate Professor, Ukraine

Corina GRIBINCEA, Ph.D. in Economic Sciences, Senior Scientific Researcher, NIER, Republic of Moldova

The importance of medical insurance and social security for Ukrainian labor migrants in Poland 169

Евгения МАКАЗАН, кандидат экономических наук, доцент, Запорожский национальный университет, Украина

Влияние корпоративной культуры на некоторые аспекты человеческого капитала предприятий 173

Лариса ГУК, кандидат экономических наук, Институт Экономики и Прогнозирования НАН Украины, Украина

Модели социально-трудовых отношений: современная международная практика и возможности ее адаптации для Украины 178

Ярина ЮРИК, к.э.н., с.н.с., Институт Экономики и Прогнозирования НАН Украины, Украина

Декомпозиция темпов роста агрегированной производительности труда в Украине 184

Людмила ЧЕРНЕЦКАЯ, аспирант, Институт Экономики и Прогнозирования НАН Украины, Украина

Макроэкономическая оценка потерь рабочей силы, обусловленных преждевременной смертностью населения в Украине 190

Татьяна КАСЬЯНЕНКО, доктор экон. наук, канд. физ.-мат. наук, профессор, Санкт-Петербургский государственный экономический университет, Санкт-Петербург, Россия

Анастасия КРАСНОВА, магистр экономики, соискатель степени кандидата экономических наук, Санкт-Петербург, Россия

Историко-культурная ценность и престижность зданий-памятников: сравнение понятий и методы стоимостной оценки 197

Ольга КАМЕКО, ассистент кафедры экономики, Полоцкий государственный университет, Республика Беларусь

Особенности финансирования мероприятий по повышению энергоэффективности жилищного фонда города 204

Mariana BĂLAN, Univ. Prof. PhD., SR I, Institute for Economic Forecast, NIER, Romanian Academy, Romania

Vulnerabilities on the regional labour market in Romania 209

Mariana BĂLAN, Univ. Prof. PhD, SR I, Institute for Economic Forecasting, NIER, Romanian Academy, Romania

Simona Maria STĂNESCU, PhD. SR I, Institute for Quality of Life Research, NIER, Romanian Academy, Romania

Social economy, driver in promoting entrepreneurship and maintaining quality of life by supporting social inclusion 215

Viorica-Cristina CORMOȘ, Lector univ., dr., Universitatea "Ștefan cel Mare" din Suceava, România

Strategii de integrare comunitară prin înființarea de structuri de economie socială. Studiu de caz 220

Alic BÎRCĂ, Prof. univ., dr. hab., Academia de Studii Economice a Moldovei

Motivarea – element prioritar pentru menținerea personalului în cadrul organizațiilor din Republica Moldova 225

<i>Tatiana COLESNICOVA, dr. în economie, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i> <i>Elvira NAVAL, dr. în informatică, Institutul de Matematică și Informatică, Republica Moldova</i> Impactul diminuării discriminării de gen asupra creșterii sustenabile în Republica Moldova	232
<i>Ольга СЫРБУ, доцент, к.э.н., Государственный Аграрный Университет Молдовы</i> <i>Людмила ТОДОРОВА, доцент, к.э.н., Государственный Аграрный Университет Молдовы</i> Демографическая политика как инструмент повышения эффективности рынка труда в Республике Молдова	236
<i>Ion HOLBAN, dr., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova</i> Metamorfozele reformei științei moldovenești de la obținerea independenței până azi	241
<i>Irina COJOCARU, cercetător științific, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova</i> <i>Viorica BOTNARU, dr., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova</i> <i>Ion HOLBAN, dr., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova</i> Un set optimal de indicatori pentru evaluarea activității organizațiilor din sfera științei și a cercetătorilor științifici	249
<i>Gheorghe CUCIUREANU, Doctor habilitat în științe economice, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, Republica Moldova</i> <i>Rodica CUJBA, Doctorand, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova</i> <i>Vitalie MINCIUNĂ, Doctor habilitat în științe biologice, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, Republica Moldova</i> "Creșterea economică" prin prisma Instrumentului Bibliometric Național	257
<i>Alexandru COLESNICOV, PhD, leading scientific researcher, Institute of Mathematics and Computer Science, Republic of Moldova</i> <i>Ludmila MALAHOV, scientific researcher, Institute of Mathematics and Computer Science, Republic of Moldova</i> Analysis of software tools used in calculations in gender-related scientific research	264
<i>Наталья ПЕРЧИНСКАЯ, доктор экономики, Национальный Институт Экономических Исследований, Республика Молдова</i> Методы борьбы с безработицей в США и некоторых странах СНГ	268
<i>Анатолий РОЖКО, доктор, конференциар-исследователь, Национальный Институт Экономических Исследований, Республика Молдова</i> <i>Екатерина ХЕГЯ, докторант, научный сотрудник, Национальный Институт Экономических Исследований, Республика Молдова</i> <i>Зоя СТРЕМЕНОВСКАЯ, научный сотрудник, Национальный Институт Экономических Исследований, Республика Молдова</i> Пенсионная реформа 2017 г. в Республике Молдова: оценка основных законодательных инноваций	274
<i>Наталья ГУСЛИКОВА, научный сотрудник, Национальный Институт Экономических Исследований, Республика Молдова</i> Иммиграция в Республику Молдова: реинтеграционный аспект	282
<i>Anatolii ROJCO, doctor, conferențiar cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i> <i>Valentina VINOGRADOVA, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i> <i>Svetlana IVANOV, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i> Caracteristici regionale ale sărăciei rurale în Republica Moldova	288
<i>Tatiana COLESNICOVA, PhD, Assoc. Prof., National Institute for Economic Research, Republic of Moldova</i> <i>Mihail CIOBANU, PhD Stud., National Institute for Economic Research, Republic of Moldova</i> Legal restrictions for women on labour market in ex-USSR countries in the context of fostering gender equality	295
<i>Olga MOSCALU, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i> Experiența internațională cu privire la situația mamelor singure cu copii	300

Secțiunea III
**ECONOMIE FINANCIARĂ
ȘI MONETARĂ ÎN CONDIȚII
DE CRIZĂ**

Section III
**FINANCIAL AND MONETARY
ECONOMICS IN CRISIS CONDITIONS**

**FINANCIAL DIMENSION OF ECONOMIC SECURITY
OF THE STATE IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION
AS A PREREQUISITE FOR ECONOMIC GROWTH**

**Piotr KOMOROWSKI, dr. inż., Assistant Professor,
Institute of Sociology, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland**

In the conditions of the globalization of economies the issue of financial stability, which is a condition for the economic security of the state, has acquired a special significance. The aim of the article is to determine the importance of the role of financial stability for maintaining economic security and economic growth and to validate the role of the Safety Network Institution in maintaining stability.

Keywords: financial security, economic security, national security, globalisation, safety network.

JEL Classification: H56, F52, F62, F63, G00.

Introduction

The issue of broadly understood national security has always been very important for the functioning of a state. Along with the development of statehood, economy and geopolitical relations, the issue of security also evolved. Currently, the economic reality is largely shaped by the globalization process. In the conditions of the unification of economies, as well as the entire financial systems, the issue of financial stability, which is a condition for the economic security of the state, has acquired a special significance.

The aim of the article is to determine the importance of the role of financial stability for maintaining economic security and economic growth and to validate the role of the Safety Network Institution in maintaining stability.

The article consists of 4 main chapters. The first defines the importance of security for the functioning of a state. The second highlights the importance of financial stability for maintaining economic growth. The third chapter focuses on the process of globalization that is a major factor shaping today's economic reality. In the fourth chapter the aim is to underline the role of Safety Network in maintaining financial stability in the conditions of globalisation.

The scope of national security as the highest value for a modern society

The term security according to the Oxford Dictionary is defined as "the state of being free from danger or threat"¹. This definition can be understood as a situation where a particular subject in the face of various difficulties, problems, perturbations, weaknesses and challenges does not feel threatened, and therefore feels safe². The application of this term is currently very broad and may refer to the safety of individuals, social groups and whole societies, business entities, the financial sector, ecology, energy, economics, the state, etc.

Historically, the concept of security of a state, increasingly referred to as national security, was mainly related to the ability to defend against military aggressors. The closer to the present, the economic dimension of national security becomes more and more important³. The definition of state security can vary depending on its framework and purpose, as the category of the security of state is a very complex and multidimensional phenomenon. In this context national security⁴:

- is a superior value among other national (state) goals, and at the same time determines the success in their implementation,
- concerns goals that include values (and as a consequence, needs, interests):
 - life (key) – values decisive for the stability of the state, national prosperity and development, its national identity and a sense of certainty (security of survival),
 - important – values that have no direct impact on the fate of the state and the nation as a whole, historically, situationally, objectively and subjectively variable, the implementation of which affects the safe national existence and development of the state,
 - other (secondary) values that from the point of view of national existence and development of the state do not have much influence on them,
- defines the level of freedom in achieving these goals,
- as a process includes: various treatments in the area of international and internal relations as well as protective and defence projects (in the broad sense), aimed at creating favorable conditions for the functioning of the state on the international and internal arena and countering the challenges and fears of national security,

¹ <https://en.oxforddictionaries.com/>, access on 11.07.2018.

² More in J. Delumeau, *Skrzydła anioła, Poczucie bezpieczeństwa w duchowości człowieka zachodu w dawnych czasach*, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1998, pp. 9-20.

³ S. R. Ronis, *Economic Security, Neglected Dimension of National Security*, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, NDU Press, Washington, D.C. 2011, p. 11 and F. A. M. Alting von Geusau, J. Pelkmans, *National Economic Security: Perceptions, Threats and Policies*, John F. Kennedy Institute, Tilburg, 1982, pp. 3-10.

⁴ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP, Podstawowe kategorie Uwarunkowania System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, p. 27.

- is to ensure the security of the state as a political institution (sovereignty, integrity, inviolability of borders),
- is the protection of society, its goods and the environment in the face of threats that limit its functioning in a restrictive way or are compatible with national values subject to special protection,
- concerns the opposition to the challenges and threats of values, goals and national interests,
- it concerns ensuring favorable conditions for the implementation of national goals – national development (material and cultural) in a world filled with fierce competition and rivalry, including on the political, economic, cultural and military background.

National security is the most important value and national need. It is the goal of the state, individuals and social groups, and at the same time the process involving various means, guaranteeing a lasting, disruptive existence and state development. This includes defence of the state as a political institution and protection of individuals and society as a whole, their goods and the environment, against threats that significantly limit its functioning or harm property that is subject to special protection¹.

Financial stability as a mandatory condition for growth

Economic security, which is part of total welfare of the nation, can be defined as a state of mind or sense of well-being by which an individual is relatively certain that he or she can satisfy basic needs and wants, both present and future². Another view regarding the economic security defines it as the state of development of the national economic system, which ensures high efficiency of its operation - through the proper use of internal development factors and the ability to effectively resist the external pressure, which may lead to developmental disorders³. Another definition highlights that economic security relates to a state of uninterrupted functioning of economy, that is, maintaining basic development indicators and ensuring a comparative balance with the economies of other countries⁴.

A secure economic environment is arguably a key factor for promoting private investment and economic growth⁵. The main pillars of economic security consist of⁶:

- international competitiveness of the economy – long-term ability of the national economy to cope with international competition,
- the ability to self-development and progress – the ability of the economic system to create the right amount and quality of technological innovations, providing foundations for modern production, a system for improving the qualifications of employees and creating a favorable climate for investment,
- economic sovereignty (independence) – such a state of development of the national economic system and international economic ties, which ensures the ability to effectively resist external pressure that may lead to developmental disorders.

Financial security of the state is immanently related to the general national security of the state. It is a concept narrower to the concept economic security, although interrelated. It can be defined as a whole range of legal regulations and self-regulation aimed at ensuring financial stability and protecting the interests of market participants using financial intermediaries, as well as all institutions responsible for controlling compliance with these regulations and self-regulation⁷.

The areas of considerations within the scope of financial security include:

- external financial security:
 - changes in the balance of payments,
 - foreign debt,
 - official reserve assets,
- internal financial security:
 - security of the financial system,
 - security of the banking system security,
 - security of financial markets,
 - the appropriate level of indebtedness of entities (cash and credit security),
 - public finance safety.

In another view financial security can be defined as a set of institutional solutions and legal regulations aimed

¹ W. Kitzler: *Bezpieczeństwo narodowe RP, Podstawowe kategorie Uwarunkowania System, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, pp. 22-31.*

² G. E. Rajda, *Social Insurance and Economic Security*, 7th Edition, Routledge, 2015, p. 7

³ Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, in: *Ekonomika obrony*, ed. W. Stankiewicz, AON, Warszawa 1994, p. 189.

⁴ K.M. Książkowski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne w perspektywie politologicznej*, in: *Bezpieczeństwo ekonomiczne w perspektywie politologicznej – wybrane problemy*, K.M. Książkowski, K. Pronińska (ed.), Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2012, p. 178.

⁵ H. Poirson, *Economic Security, Private Investment, and Growth in Developing Countries*, IMF Working Paper, WP/98/4, 1994, p. 4.

⁶ P. Siemiątkowski, *Uzależnienie finansowe jako zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015 p. 37.

⁷ M. Iwanicz-Drozdowska, *Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej*, OW SGH, Warszawa 2008, p. 22

at protecting the financial system from destabilization¹. This definition focuses on the condition of stability of the financial system as a factor of its security. The concept of financial security is very much related to the financial stability of the state. In a sense, state security is a broader concept than stability. The main difference is that the category of security, over the category of stability, includes the continuous trust (credibility) of its clients and the smooth operation of infrastructure such as technology platforms, the payment system and the regulatory and supervisory framework². Definitions of the stability of the financial system have a common feature – they indicate that in case of shocks the financial system will be able to fulfil the functions assigned to it³.

To summarize, as mentioned earlier, maintaining national security is a condition for building economic growth. Since the loss of financial stability has a negative impact on the financial security of the state, and this is part of economic security and further contributes to national security, the maintenance of financial stability positively affects both, broadly understood security as well as economic growth.

The issues of security as well as financial stability are closely related to the stability of the state's financial system. Maintaining the stability of the financial system is particularly important nowadays, in the conditions of openness of economies, financial markets and dynamically progressing globalization.

Globalization as a factor shaping economic development

The current shape of the world economy is to a large extent the result of progressive globalization⁴. This process has gained particular importance in recent years, strongly affecting the structure of the economy, its particular sectors, the dynamics of development and business processes. Globalization can be understood as a process of economic merger of economies, consolidation of economic structures and interdependencies of phenomena that take place over the perspective of the national economy and lead to integration of domestic markets with the world market⁵ and its unification⁶. There are also qualitative changes understood broadly as systemic restructuring towards the economic consolidation of the world⁷. The main features of globalization are⁸:

- creation of a global financial market,
- institutionalization of international trade,
- the so-called. McDonaldisation of society, or in some areas limiting, not increasing freedom⁹,
- increase of flows in the category of foreign direct investments¹⁰,
- dominance over the global economy by multinational corporations,
- geographical disruption of the value-added chain on a global scale,
- creation of a knowledge-based economy,
- creation of the intellectual services sector,
- redefinition of the importance of the state.

In the conditions of openness and integration, global interdependence is expressed by the fact that events and trends in a particular field are not isolated but result in a chain of processes that induce further consequences in many other areas¹¹. These processes sometimes develop in parallel in many areas and within many countries, then they are completely strengthened in another dimension of financial relations¹².

The globalization process brings various opportunities and threats, but the latter are particularly important in conditions of bad economic situation, in particular during the crisis. They mainly result from the lack of barriers for the flow of goods and services, and the openness of economies in times of economic turmoil. This does not mean, however, that despite the lack of the possibility of isolation of the economy from the global economy, states do not have internal resilience to crisis phenomena. This resistance is determined by individual institutional, market and socio-

¹ R. Wierzbna, *System gwarantowania depozytów jako element sieci bezpieczeństwa finansowego. Doświadczenia francuskie*, in: *Bezpieczny Bank 2005*, nr 1, p. 38.

² More in B. Pietrzak, K. Wasiak, *Stabilność i bezpieczeństwo systemu bankowego – aspekty instytucjonalne i operacyjne*, in: *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego „Studia i Prace”*, OW SGH, Warszawa 2017, p. 123.

³ M. Iwanicz-Drozdowska, *Definicje i determinanty stabilności finansowej*, in: *Stabilność finansowa*, M. Iwanicz-Drozdowska (ed.), NBP, Warszawa 2014, p. 6.

⁴ ed J. Ostaszewski, *Finanse*, Wydanie 6, Difin, Warszawa 2013, p. 74.

⁵ W. Małeck, *Globalizacja rynków finansowych - implikacje dla Polski*, Vizja, Warszawa 2007, p. 7.

⁶ More in: M. Obstfeld, A. Taylor, *Globalization and Capital Markets*, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 8846, Cambridge 2002, pp. 1-9; W. Morawski, *Fale globalizacji i globalne rządzenie*, in: *Master of Business Administration*, 5/94, Akademia Leona Koźmińskiego, Warszawa 2009, pp. 22-32.

⁷ C. Suszyński, *Restrukturyzacja konsolidacja globalizacja przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2003, p. 71.

⁸ S. Flejterski, P. Wahl, *Ekonomia globalna*, Synteza, Difin, Warszawa 2003., p. 23.

⁹ In other words, social behavior is imposed by mass media and marketing activities of corporations on a global scale.

¹⁰ More on the role of the importance of foreign investment in: A. Buszko, *Przedsiębiorstwo na rynku finansowym, uwarunkowania analizy strategicznej w okresie globalizacji*, Difin, Warszawa 2011, pp. 52-65.

¹¹ J. Komorowski, *Cele i wartości współczesnego przedsiębiorstwa. Ujęcie behawioralne*, OW SGH, Warszawa 2011, p. 344.

¹² P. Komorowski, *Przebieg kryzysu gospodarczego w wymiarze cyklu życia*, w: *Wiedza i bogactwo narodów. Kapitał ludzki, globalizacja i regulacja w skali światowej*, *Ekonomia i finanse*, red. R. Bartkowiak, P. Wachowiak, OW SGH, Warszawa 2013, s. 285.

cultural conditions¹. There is also no doubt that the level of resistance to crisis phenomena is a derivative of the competitiveness of the economy, innovation of individual industries and the development of enterprises².

Ultimately, the resistance of an economy affects the functioning of the financial system, which is a kind of safety buffer for capital-related crisis phenomena, as well as for the real economy. It's condition is interdependent with the financial system's condition and is associated with the crisis spreading through non-financial and trade related channels³.

As mentioned, globalization is a process that affects today's reality in a very high degree. In such dynamic conditions maintaining financial stability is key and becomes a very big challenge. It is important to analyse the factors affecting stability and institutional methods of maintaining the stability.

Challenges for maintaining financial stability in the conditions of globalization

In regards to the stability of the financial system, it is said that today's regulation causes tomorrow's crisis. Stability of the financial sector is primarily determined by the regulation and maintained by the supervision authority. In general, it is the Institution of Safety Network that manages the stability of the financial system and prevents a crisis. This institution consists of:

- Regulatory Authority,
- Central Bank,
- Supervision Authority,
- Deposit Guarantee Fund,
- Macroprudential Authority,
- Resolution Authority.

The functioning of the Safety Network can be divided into 3 main spheres: maintenance of stability and prevention of crisis, management of crisis (once it occurs) and information and education activities. The below table shows detailed functions of each of the Safety Network entity with the functions it performs.

Table 1. The classification of the Safety Network Institution functions

Stages of activity	Functions	Regulator	Central Bank	Supervisor	Deposit Guarantee Fund	Macroprudential Authority	Resolution
1. Maintenance of stability and prevention of crisis	Regulation	X	X	X	X		
	Control and supervision			X			
	Sanctions			X			
	Security of the payment system		X				
	Macroprudential analysis					X	
	Threat monitoring system			X	X	X	
	Organised liquidation				X		X
2. Management of crisis	Coordination of the functioning of the Safety Network					X	
	Control and supervision	X		X	X		
	Sanctions			X			
	Security of the payment system		X				
	Extraordinary regulations	X		X			

¹ P. Komorowski, *Kondycja polskiego sektora finansowego na tle globalnego kryzysu*, w: *Nowe wyzwania w zakresie ekonomii i polityki gospodarczej po kryzysie subprime*, red. J. Ostaszewski, OW SGH, Warszawa 2010, s. 248-251.

² K. Waelde, Ch. Wood, *The Empirics of Trade Growth: Where Are The Policy Recommendations?*, *European Economy, Papers No. 204*, Brussels 2004, p. 15.

³ P. Komorowski, *Współzależność polskiego rynku usług finansowych i światowego rynku finansowego jako czynnik przenoszenia się zjawisk koniunkturalnych*, in: *Ekonomia, finanse i zarządzanie w świetle nowych wyzwań gospodarczych*, Ł. Woźny (ed.), OW SGH, Warszawa 2012, p. 151-152.

	Macroprudential analysis					X	
	Threat monitoring system			X	X	X	
	Organised liquidation				X		X
	Coordination of the functioning of the Safety Network					X	
	Last-resort lender		X		X		
	Public finance support	X					
	Payment of deposit guarantees				X		
3. Information and education	System of public information	X	X	X			
	Education		X	X			

Source: Authors concept based on P. Masiukiewicz, *Ryzyko dużych banków - perspektywa Polski*, CeDeWu.pl, Warszawa 2012, p. 119.

Of particular importance for the rapid stabilization of the financial system during period of destabilisation is the efficient activity of the Safety Network¹:

- the actions of central banks must be taken quickly and decisively,
- the Safety Network institutions should cooperate with each other,
- there must be a clear division of competences and tasks between individual Safety Network institutions, and the role of the central bank must be clearly defined.

It is impossible to fully immunize the financial system against market risk, but the revision of several key aspects of the sector's operation will certainly have a positive impact on its stability in the event of potential destabilisation:

- maximizing banking sectors security²,
 - establishing an optimal guarantee system for bank deposits³,
 - maintaining a safe level of prudent liquidity of the banking system⁴,
 - minimizing moral hazard for bankers in especially working for large financial players that in case of problems are *too big to fail*, and can count on state support⁵,
 - efficient and continuous banking supervision and effective precautionary macro regulations,
 - maintaining a balance between innovation and stability⁶,
- increasing the transparency of the banking system,
 - increasing the transparency of the government's fiscal policy,
 - cooperation between financial sector institutions in the area of building stability,
 - international coordination of activities to improve transparency,
- abandoning the protectionist policy of states, which may have destabilizing effects in the long term⁷,
- revision of quantitative easing policies run by major central banks.

Transformation across the financial services system brings a number of risks which could affect system stability. These new systemic risks are driven in part by the altered dynamics many market participants are experiencing, such

¹ O. Szczepańska, *Stabilność finansowa jako cel banku centralnego. Studium teoretyczno-porównawcze*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, p. 128.

² That is legality, liquidity and reliability, more in: M. Iwanicz-Drozdowska, W. L. Jaworski, Z. Zawadzka, *Bankowość, Zagadnienia Podstawowe*, Wydanie Zaktualizowane, Poltext, Warszawa 2010, pp. 190-191.

³ Appropriately high level of guarantees reduces the risk of mass liquidation of deposits and bank panic, at the same time it triggers risk asymmetry and moral hazard. More regarding the problem of the impact of bank guarantees on the banking sector in: A. Demirguc-Kunt, E. Detaghiache, *Does Deposit Insurance Increase Banking System Stability*, IMF Working Paper 2000., pp. 25-27.

⁴ Liquidity problems of banks during the crisis led to the disappearance of the interbank market and the necessity to launch central assistance programs, more in: *Global Financial Stability Report, World Economic and Financial Surveys*, IMF 2010, pp. 57-85.

⁵ M. Burton, B. Brown, *The Financial System And the Economy, Principles of Money and Banking*, Fifth Edition, M.E. Sharpe Inc, p. 243; C. S. Tapiero, *Risk Finance And Asset Pricing, Value, Measurements, and Markets*, J. Wiley & Sons, New Jersey 2010, pp. 194-200.

⁶ ed. O. Wyman, *Balancing Financial Stability, Innovation, and Economic Growth*, World Economic Forum, Cologny/Geneva 2017, p. 9.

⁷ W. Szymański, *Kryzys Globalny, Pierwsze Przybliżenie*, Difin, Warszawa 2009, p. 164.

as increased market fragmentation, regulatory changes causing an uneven playing field, and increasing pressure from declining margins¹. The creation of regulatory and legal conditions that would guarantee the system's development with efficient risk management is strategically important for establishing long-term stability of the sector within the conditions of dynamic globalisation.

Conclusions

Maintaining financial stability is crucial for building conditions allowing economic growth. Furthermore, the loss of stability may affect the security of a nation. Thus, the issues of security as well as financial stability are closely related to the stability of the state's financial system.

Sustaining financial stability is challenging especially during a time of economic crisis under the conditions of globalizing economies. It is important to build the internal resilience of the financial system to external destabilising processes. It is the role of the institution of Safety Network to shape a stable financial system and manage its stability. The most important, general factors for the functioning of the Safety Network in regards to maintaining stability would be:

- institutional structure of the Safety Network that would allow optimal arrangement of responsibilities and functions of its institutions,
- adequate regulation that would promote growth and on the other hand preserve against crisis,
- effective maintenance of stability:
 - monitoring *ex ante*, including macroprudential analysis – avoidance of destabilisation,
 - adequate and effective response *ex post* – reaction once destabilisation occurs.

It is said that globalization is a result of the triumph of capitalism over other regimes world-wide². However, it has often been noticed that its progress leads to the replacement of the old state power which was exercised by national elites with the new dictatorships of international finance and corporations³. In such reality to role of the state and its institutions becomes even more challenging in managing financial stability and maintaining economic security of a nation.

Bibliography

1. Alting von Geusau F. A. M., Pelkmans J., National Economic Security: Perceptions, Threats and Policies, John F. Kennedy Institute, Tilburg, 1982.
2. Burton M., Brown B., The Financial System And the Economy, Principles of Money and Banking, Fifth Edition, M.E. Sharpe Inc.
3. Buszko A., Przedsiębiorstwo na rynku finansowym, uwarunkowania analizy strategicznej w okresie globalizacji, Difin, Warszawa 2011.
4. Delumeau J., Skrzydła anioła, Poczucie bezpieczeństwa w duchowości człowieka zachodu w dawnych czasach, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1998.
5. Demirguc-Kunt A., Detaghiache E., Does Deposit Insurance Increase Banking System Stability, IMF Working Paper 2000r.
6. Flejterski S., Wahl P., Ekonomia globalna, Synteza, Difin, Warszawa 2003.
7. Global Financial Stability Report, World Economic and Financial Surveys, IMF 2010.
8. Iwanicz-Drozdowska M., Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej, OW SGH, Warszawa 2008.
9. Iwanicz-Drozdowska M., Definicje i determinanty stabilności finansowej, in: Stabilność finansowa, M. Iwanicz-Drozdowska (ed.), NBP, Warszawa 2014.
10. Iwanicz-Drozdowska M., Jaworski W. L., Zawadzka Z., Bankowość, Zagadnienia Podstawowe, Wydanie Zaktualizowane, Poltext, Warszawa 2010.
11. Kitler W., Bezpieczeństwo narodowe RP, Podstawowe kategorie Uwarunkowania System, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
12. Komorowski J., Cele i wartości współczesnego przedsiębiorstwa. Ujęcie behawioralne, OW SGH, Warszawa 2011, p. 344.
13. Komorowski P., Kondycja polskiego sektora finansowego na tle globalnego kryzysu, w: Nowe wyzwania w zakresie ekonomii i polityki gospodarczej po kryzysie subprime, red. J. Ostaszewski, OW SGH, Warszawa 2010.
14. Komorowski P., Przebieg kryzysu gospodarczego w wymiarze cyklu życia, w: Wiedza i bogactwo narodów, Kapitał ludzki, globalizacja i regulacja w skali światowej, Ekonomia i finanse, red. R. Bartkowiak, P. Wachowiak, OW SGH, Warszawa 2013.
15. Komorowski P., Współzależność polskiego rynku usług finansowych i światowego rynku finansowego jako czynnik przenoszenia się zjawisk koniunkturalnych, in: Ekonomia, finanse i zarządzanie w świetle nowych wyzwań gospodarczych, Ł. Woźny (ed.), OW SGH, Warszawa 2012.

¹ ed. O. Wyman, *Balancing Financial Stability, Innovation, and Economic Growth*, World Economic Forum, Cologny/Geneva 2017, p. 10.

² B. Milward, *Globalisation? Internationalisation and Monopoly Capitalism, Historical Processes and Capitalist Dynamism*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2004, p. 16.

³ J. Stiglitz, *Globalizacja*, PWN, Warszawa 2013, p. 219.

16. Książopolski K.M., Bezpieczeństwo ekonomiczne w perspektywie politologicznej, in: Bezpieczeństwo ekonomiczne w perspektywie politologicznej – wybrane problemy, K.M. Książopolski, K. Pronińska (ed.), Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2012.
17. Małecki W., Globalizacja rynków finansowych - implikacje dla Polski, Vizja, Warszawa 2007.
18. Milward B., Globalisation? Internationalisation and Monopoly Capitalism, Historical Processes and Capitalist Dynamism, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2004.
19. Morawski W., Fale globalizacji i globalne rządzenie, in: Master of Business Administration, 5/94, Akademia Leona Koźmińskiego, Warszawa 2009.
20. Obstfeld M., Taylor A., Globalization and Capital Markets, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 8846, Cambridge 2002.
21. Ostaszewski J. (ed.), Finanse, Wydanie 6, Difin, Warszawa 2013.
22. Pietrzak B., Wasiak K., Stabilność i bezpieczeństwo systemu bankowego – aspekty instytucjonalne i operacyjne, in: Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego „Studia i Prace”, OW SGH, Warszawa 2017.
23. Poirson H., Economic Security, Private Investment, and Growth in Developing Countries, IMF Working Paper, WP/98/4, 1994.
24. Rajda G. E., Social Insurance and Economic Security, 7th Edition, Routledge, 2015.
25. Ronis S. R., Economic Security, Neglected Dimension of National Security, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, NDU Press, Washington, D.C. 2011.
26. Siemiątkowski P., Uzależnienie finansowe jako zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015.
27. Stachowiak Z., Bezpieczeństwo ekonomiczne, in: *Ekonomika obrony*, ed. W. Stankiewicz, AON, Warszawa 1994.
28. Stiglitz J., Globalizacja, PWN, Warszawa 2013.
29. Suszyński C., Restrukturyzacja konsolidacja globalizacja przedsiębiorstw, PWE, Warszawa 2003.
30. Szczepańska O., Stabilność finansowa jako cel banku centralnego. Studium teoretyczno-porównawcze, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
31. Szymański W., Kryzys Globalny, Pierwsze Przybliżenie, Difin, Warszawa 2009.
32. Tapiero C. S., Risk Finance And Asset Pricing, Value, Measurements, and Markets, J. Wiley & Sons, New Jersey 2010.
33. Waelde K., Wood Ch., The Empirics of Trade Growth: Where Are The Policy Recommendations?, European Economy, Papers No. 204, Brussels 2004.
34. Wierzbą R., System gwarantowania depozytów jako element sieci bezpieczeństwa finansowego. Doświadczenia francuskie, in: *Bezpieczny Bank* 2005, nr 1.
35. Wyman O. (ed.), Balancing Financial Stability, Innovation, and Economic Growth, World Economic Forum, Cologne/Geneva 2017.
36. <https://en.oxforddictionaries.com/>

**ALTERNATIVE DE FINANȚARE A MICROÎNTRINDERILOR
(Partea I-a)**

**FINANCING ALTERNATIVES FOR MICRO-ENTERPRISES
(First part)**

*Mariana Rodica ȚÎRLEA, conf. univ., dr.,
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România
Rodica PERCIUN, dr. hab, conf. univ.,
INCE, Republica Moldova*

In order to achieve the goals for which an micro-enterprise has been set up, it needs financial resources. Financial resources are used to meet the enterprise's overall needs in order to achieve its strategic objectives. Micro-enterprises are in a continuous search for funding resources to acquire fixed and current assets that result in an increase in equity. Of course, alternatives for purchasing and financing enterprises depend on the stage of development in which they are positioned and their interests at a certain stage of their development. Financial resources influence the capital of the enterprise differently, depending on their sources of origin, size and structure. Our research, which resulted in a large study of 200 micro-enterprises, has both, theoretical and practical aspects, being carried out in two parts: the first part entitled "Financing alternatives for micro-enterprises" and the second part: "Practical aspects of financing of micro-enterprises".

Key words: capital, financing, financing resources, financial efficiency, financial optimum, financing alternatives, micro-enterprise, financing policy, investment policy, dividend policy, European financing.

Pentru a-și atinge obiectivele pentru care o microîntreprindere s-a constituit, ea are nevoie de resurse financiare. Resursele financiare sunt folosite în scopul satisfacerii nevoilor generale ale microîntreprinderii în vederea atingerii obiectivelor strategice ale acesteia. Microîntreprinderile se situează pe o poziție de căutare continuă de resurse de finanțare în vederea achiziționării de active fixe și active circulante care au drept rezultat sporirea capitalurilor proprii. Desigur, alternativele de procurare și de finanțare amicroîntreprinderilor depind de etapa de dezvoltare în care acestea se poziționează și de interesele acestora într-o anumită etapă de dezvoltare a lor. Resursele financiare influențează, în funcție de sursa lor de proveniență, mărimea și structura capitalului total al întreprinderii, în mod diferit. Cercetarea noastră concretizată într-un studiu amplu, a vizat un număr de 200 de microîntreprinderi. Studiul este cu caracter teoretic și practic, desfășurat pe două părți: partea întâi intitulată: „Alternative de finanțare a microîntreprinderilor” și partea a doua: „Aspecte practice de finanțare ale microîntreprinderilor”.

Cuvinte-cheie: capital, finanțare, resurse de finanțare, eficiență financiară, optim financiar, alternative de finanțare, microîntreprindere, politică de finanțare, politică de investiții, politică de dividend, finanțări europene.

JEL Classification: H60, H61, H62, H69, P24.

Capitolul. Aspecte privind sursele și structura de finanțare ale microîntreprinderilor

Sub aspectul surselor de procurare a resurselor financiare, la nivel de microîntreprinderi, problema se tratează într-un mod diferit: în funcție de etapa de dezvoltare a întreprinderii și după încadrarea acestora launa din categoriile:

A. microîntreprinderile nou înființate(start-up-uri).

B. microîntreprinderile active;

A. La microîntreprinderile nou înființate (start-up), finanțarea poate să se realizează prin următoarele modalități: a) credit bancar: 1. pe termen scurt până la un an, linii de credit, credite de trezorerie; 2. credit bancar pe termen mediu; 3. credit bancar pe termen lung; b) prin constituirea capitalului social și prin majorarea acestuia; c) investitori.

a). Creditul bancar pentru microîntreprinderi reprezintă transferul de valoare al capitalului de împrumut, pentru a fi utilizat rațional și eficient de către acestea, în scopul de a produce profit. Eficiența utilizării capitalului constă în faptul că, prin utilizarea sumei împrumutate, microîntreprinderea va reuși să realizeze venituri din care să fie capabilă să restituie suma contractată ca împrumut bancar plus costul creditului concretizat în dobânda la credit și să relzeze și profit. Astfel că, băncile acordă credite acleor microîntreprinderi capabile să genereze fluxuri de lichidități și să susțină îndeplinirea obligațiilor contractuale față de bancă. În raport cu banca și raportat la relația de împrumut, observam că această relație este una de tipul bani-bani. Primul flux de bani pornește de la bancă spre client. Banca finanțează numai afacerile profitabile ale microîntreprinderilor. Banca plasează credite cu randament și risc acceptat. O astfel de relație vizează în mod principal eficiența și dezvoltarea afacerilor. Suma împrumutată este concretizată în bani. Microîntreprinderea se obligă ca pe toată perioada de creditare să restituie ratele scadente și dobânda aferentă creditului bancar. Așa se crează fluxul invers de la microîntreprindere către banca. Sumele împrumutate de catre microîntreprinderi au un rol activ în dezvoltarea acestora, aducându-și concursul la realizarea obiectivelor strategice la

nivel de fiecare etapă de dezvoltare a acestora și implicit determină ample implicații în sfera economiei naționale și relațiilor financiare generale și monetare.

b) Capitalul social și majorarea capitalului social.

Capitalul social trebuie să respecte minimumul de capital social impus de reglementările legale.

Potrivit articolului 206 din Legea 31/1990, Legea societăților comerciale, majorarea capitalului social are loc pe baza de Hotărâre a adunării generale extraordinare.

Psiibilitățile de majorare ale capitalului social sun reglementate la articolul 205 al legi societăților comerciale după cum urmează:

(1) Capitalul social se poate mări prin emisiunea de acțiuni noi sau prin majorarea valorii nominale a acțiunilor existente în schimbul unor noi aporturi în numerar și/sau în natură.

(2) De asemenea, acțiunile noi sunt liberate prin încorporarea rezervelor, cu excepția rezervelor legale, precum și a beneficiilor sau a primelor de emisiune, ori prin compensarea unor creanțe lichide și exigibile asupra societății cu acțiuni ale acesteia.

(3) Diferențele favorabile din reevaluarea patrimoniului social pot fi incluse în rezerve și utilizate pentru majorarea capitalului social.

(4) Mărirea capitalului social prin majorarea valorii nominale a acțiunilor poate fi hotărâtă numai cu votul tuturor acționarilor, în afară de cazul când este realizată prin încorporarea rezervelor, beneficiilor sau primelor de emisiune.

Hotărârea adunării generale extraordinare pentru majorarea capitalului social se va publica în Monitorul Oficial al României, Partea a IV-a, acordându-se pentru exercițiul dreptului de preferință un termen de cel puțin o lună, cu începere din ziua publicării.

c) Investitori.

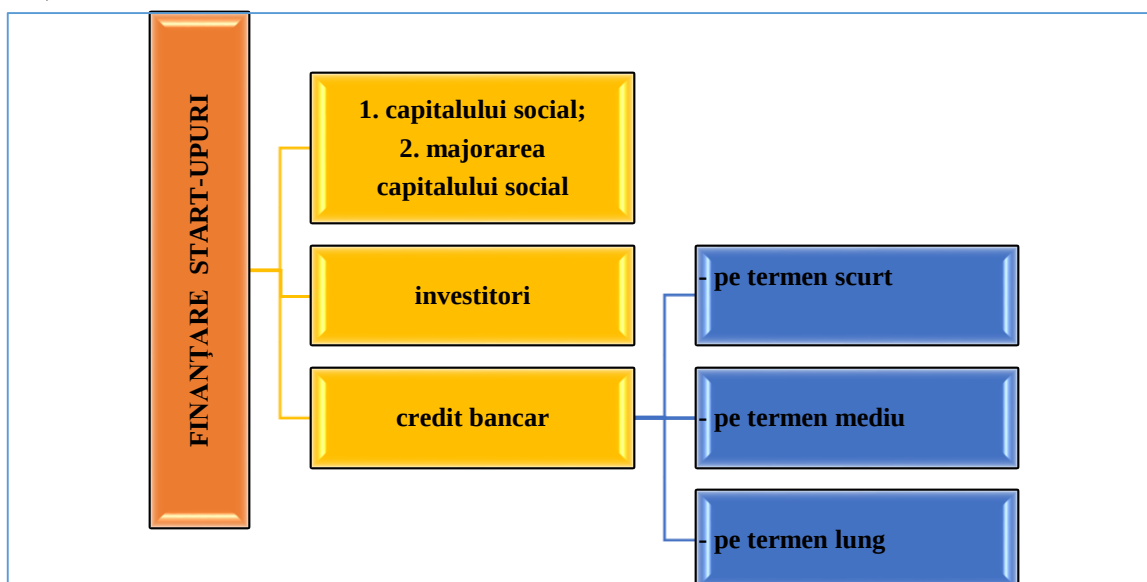

Figura 1. Surse de finanțare pentru start-upuri

Sursa: Elaborată de autori.

B. Microîntreprinderile active, care sunt în desfășurarea activității lor, își procură resursele necesare finanțării investițiilor, suplimentar față de microîntreprinderile nou înființate(start-upuri), din următoarele surse: 1. încasări din valorificarea activelor imobilizate scoase din funcțiune și încasări din casarea activelor fixe vechi. 2. amortismntul constituit; profitul net; 3. credite bancare: a). pe termen scurt până la un an, linii de credit, credite de trezorerie; b). credit bancar pe termen mediu; c). credit bancar pe termen lung. Resursele de finanțare ale microîntreprinderilor active sunt de natură: 1.internă și 2. de natură externă. Resursele de natură internă se concretizează în:încasări din vbnzarea activelor imobilizate scoase din funcțiune și încasări dincasarea activelor vechi. Veniturile obținute în urma valorificării acticelor fize se supun impozitării. Veniturile nete care se obțin contribuie la fondul de dezvoltare din care se finanțează investițiile. 2.Amortizarea activelor fixe, reprezintă recuperarea treptată a valorii imobilizărilor pe durata lor de viață. potrivit normelor privind durta de viață a acestora, uzura fizică și uzura morală ale acestora. Prin calculul amortizării și contabilizarea acesteia se realizează resursele financiare pentru modernizare și pentru înlocuirea activelor fixe. 3. Parte din profitul net cu destinația de a fi reinvestit. Observăm faptul că, fata de microîntreprinderile nou înființate(start-upuri), în cazul microîntreprinderile active, sau identificat resurse de finanțare suplimentare, potrivit Figura 2. Surse de finanțare pentru microîntreprinderile active.

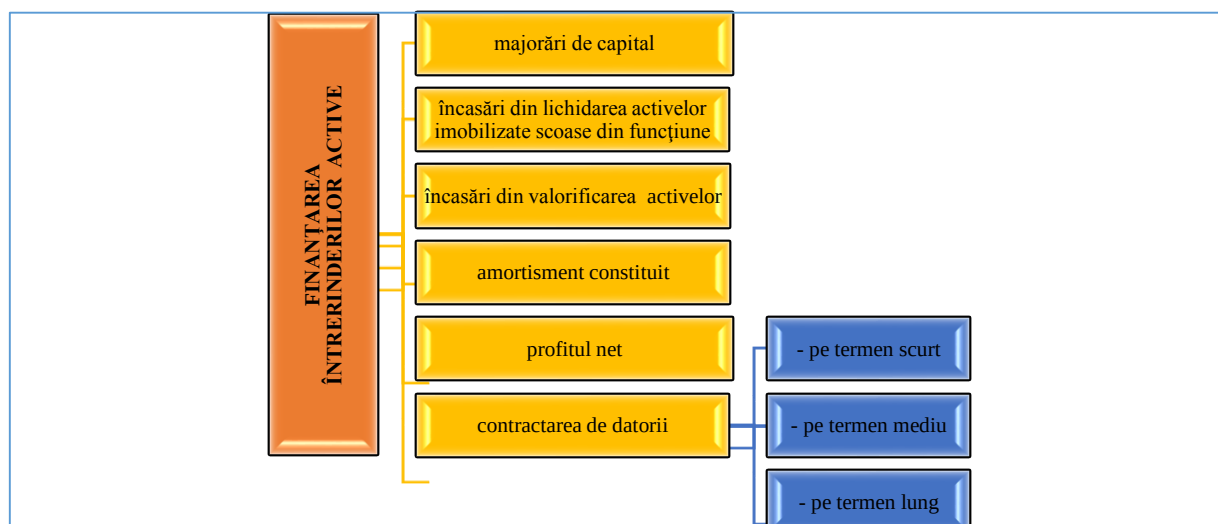

Figura 2. Surse de finanțare pentru întreprinderile active

Sursa: Elaborată de autori.

Resursele financiare sunt folosite în scopul satisfacerii nevoilor generale ale microîntreprinderii și a îndeplinirii obiectivelor strategice ale acesteia.

Apreciind rezultatele financiare ca ieșiri ale unui sistem, iar fondurile – diferitele forme ale capitalului ca intrări în sistem, atunci abaterile ieșirilor efective de la nivelul prevăzut al lor operează corector asupra intrărilor.

Metodele și mijloacele concrete privind procurarea și dirijarea resurselor financiare precum și instrumentele utilizate de microîntreprindere pentru influențarea proceselor economice constituie elementele politicii financiare a întreprinderii.

Politica financiară de finanțare reprezintă:

1. o componentă esențială a politicii de management financiar;
2. o parte integrantă a acțiunilor economice generale ale întreprinderii;
3. o parte integrantă a acțiunilor întreprinse de întreprindere spre:
 - identificarea resurselor financiare;
 - analiza și decizia privind alegerea sursei de proveniență resurselor financiare(proprii sau atrase);
 - efectuarea tuturor diligențelor în vederea obținerii de resurse financiare;
 - utilizarea resurselor cu randament superior.
4. orientarea spre realizarea scopului major al oricărei întreprinderi, acela de maximizare a profitului, respectiv de atingere a potențial maxim de eficiență financiară al întreprinderii.

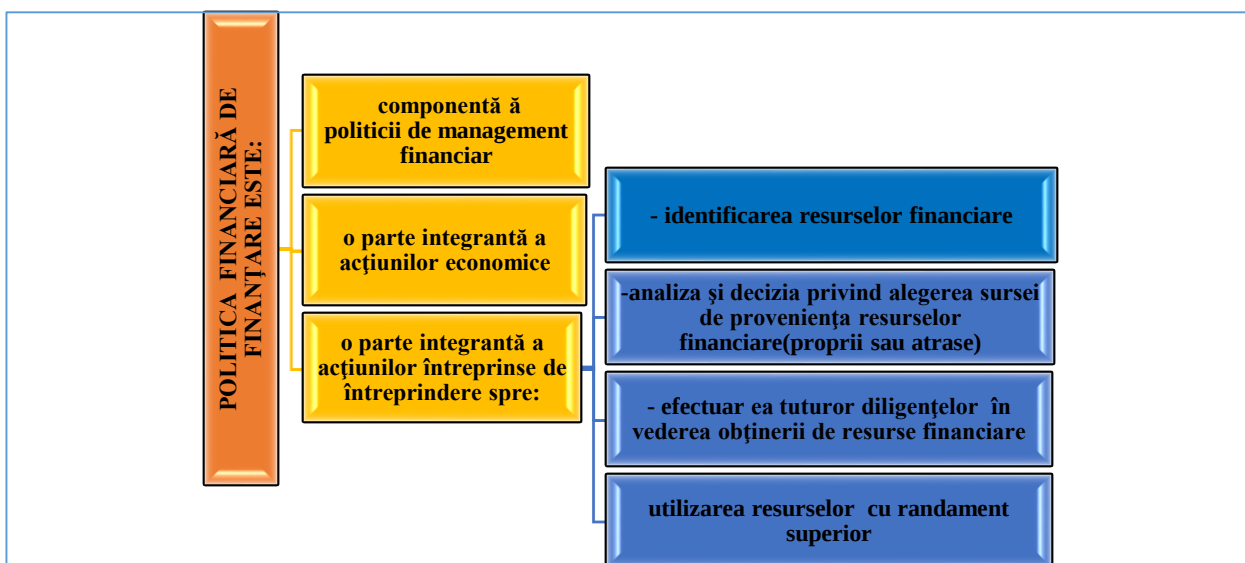

Figura 3. Politica financiară de finanțare

Sursa: Elaborată de autori.

Potențialul maxim de eficiență financiară a microîntreprinderii este dependent de trei factori principali, care la rândul lor, sunt dependenți de alți factori secundari care-i pot influența în sens pozitiv sau în sens negativ.

Efortul financiar este constituit din capitalul total.

Efectele se concretizează în profit sau în încasări totale.

O prezentare sintetică a potențialului maxim de eficiență financiară poate fi reprezentat astfel:

$$PMEF = f\{K; P, \hat{I}\}$$

În care: K – capitalul total; P – profitul; $\hat{I}$ – încasările totale.

Soluțiile de maximizare a efectului profit constau în:

1. creșterea veniturilor;
2. reducerea costurilor.

Politica de finanțare este un subsistem al sistemului întreprindere.

În funcție de strategia de dezvoltare a întreprinderii, politica de finanțare se pliază corespunzător cerințelor și necesităților într-o anumită etapă de dezvoltare a întreprinderii, motiv pentru care factorii decizionali recurg la diferite alternative de finanțare tocmai în scopul atingerii potențialului maxim de eficiență financiară a întreprinderii.

O coordonată importantă a politicii financiare vizează proveniența resurselor financiare.

Observăm că structura resurselor este dată:

1. pe de o parte, de resursele financiare interne;
2. pe de altă parte, întreprinderea recurge la resursele financiare externe, resurse care vin în completarea resurselor financiare interne.

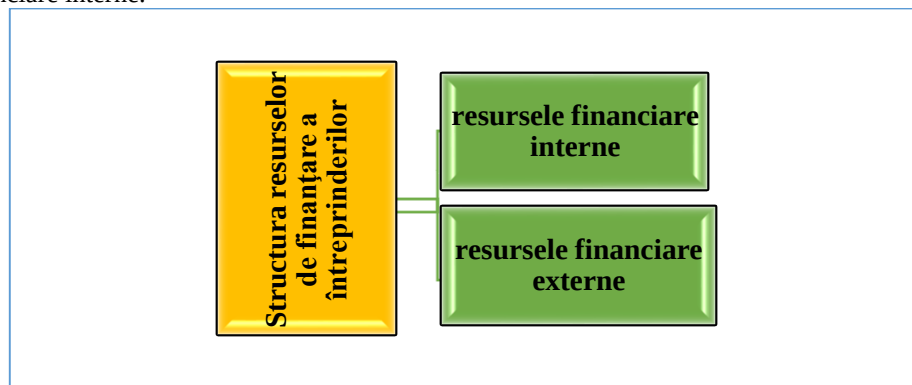

Figura 4. Structura resurselor de finanțare a întreprinderilor

Sursa: Elaborată de autori.

Prin intermediul funcției financiare se realizează resurse financiare, obținute ca rezultat din: activitatea efectiv desfășurată de întreprindere; din piața monetară; din piața financiară; finanțări cu fonduri guvernamentale nerambursabile; finanțări cu fonduri europene nerambursabile, așa cum rezultă din Figura 5. Surse ale resurselor financiare.

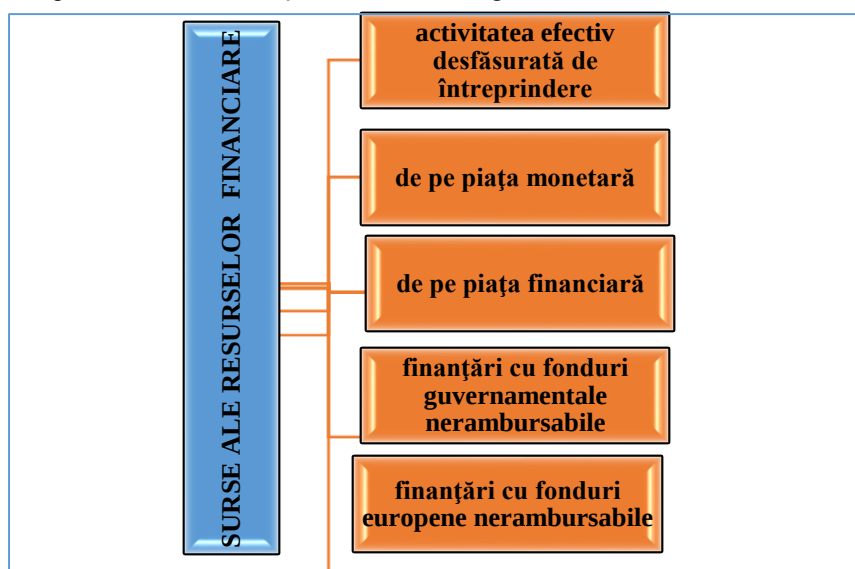

Figura 5. Surse ale resurselor financiare

Sursa: Elaborată de autori.

Funcția financiară, la nivel de întreprindere, este funcția care:

1. este o componentă a managementului general;
2. este o componentă a managementului financiar;
3. face parte din funcțiile întreprinderii;
4. asigură formarea capitalului întreprinderii;
5. asigură gestionarea capitalului întreprinderii;
6. asigură utilizarea capitalului întreprinderii;
7. asigură controlul capitalului;
8. oferă informații despre structura capitalului;

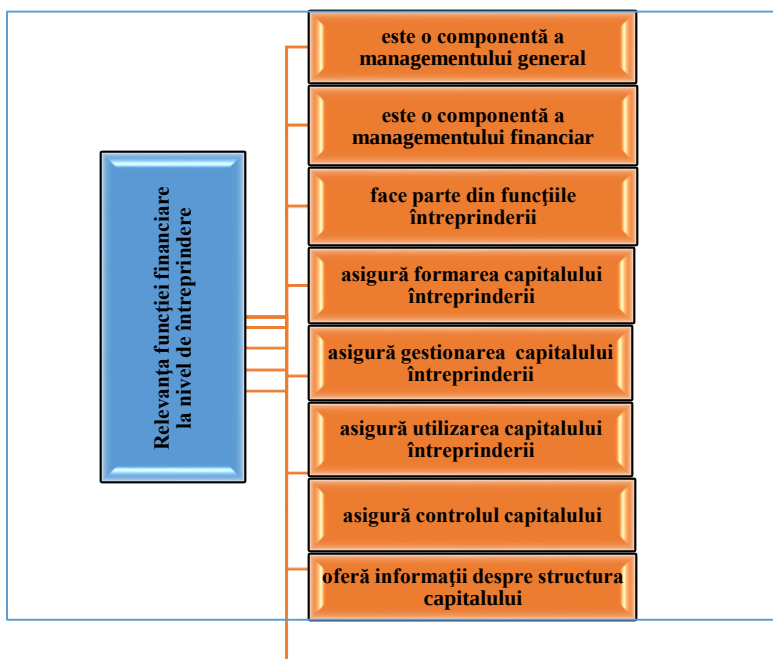

Figura 6. Relevanța funcției financiare la nivel de întreprindere

Sursa: Elaborată de autori.

Din perspectiva sistemică a întreprinderii, atingerea obiectivelor sale strategice se realizează prin intermediul următorului sistem de funcții:

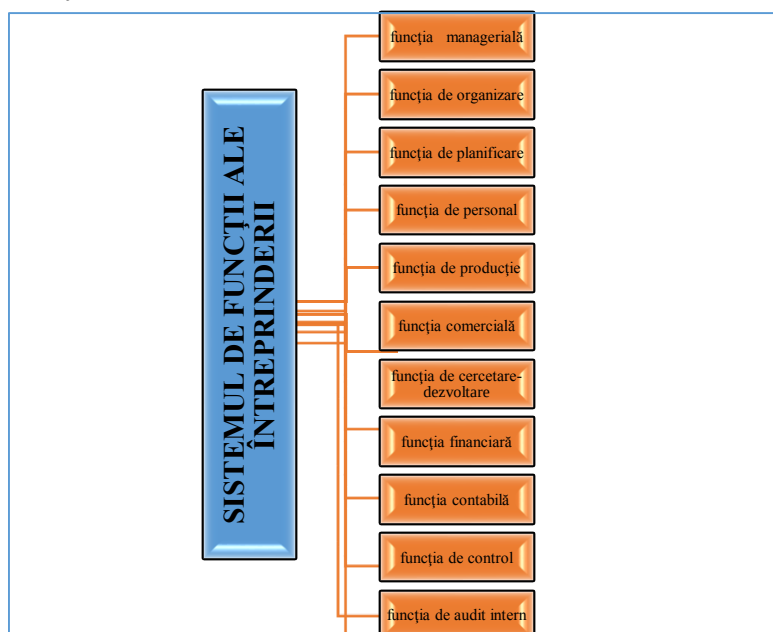

Figura 7. Sistemul de funcții ale întreprinderii

Sursa: Elaborată de autori.

În cadrul sistemului de funcții, funcția financiară reprezintă subsistemul financiar care este centrul de manifestare a deciziilor managementului financiar, concretizat în identificarea, alocarea și controlul fondurilor financiare.

Prin funcția financiară se realizează conexiunile directe cu celelalte funcții ale întreprinderii, materializate în fluxurile reciproce dintre acestea.

Potențialul de performanță maximă a întreprinderii presupune resurse bănești și cunoașterea nevoilor de natură materială și umană. Optimul financiar are în vedere următoarele obiective specifice:

- a) realizarea echilibrului financiar;
- b) creșterea eficienței financiare;
- c) creșterea patrimoniului;
- d) utilizarea cu maximă eficiență a resurselor financiare proprii și atrase.

Optimul financiar se poate exprima:

a) fie prin a maximiza efectul util, atunci când volumul și structura efortului financiar sunt date, folosind relația cantitativă:

$$\frac{Ef}{Eu} < \frac{Eu + cu}{Ef} \rightarrow maxim$$

unde:

Ef - efortul financiar;

Eu - efectul util;

cu - creșterea efectului util.

b) fie prin minimizarea efortului financiar depus pentru a obține un anumit volum de efect util și într-o structură dată, caz în care se recurge la relația cantitativă:

$$\frac{Ef}{Eu} < \frac{Ef + eo}{Eu} \rightarrow maxim$$

unde:

Ef - efortul financiar;

Eu - efectul util;

eo - economia de efort posibilă de obținut.

II. Structura sintetică de capital a întreprinderii

Pentru realizarea obiectivelor stabilite prin actul constitutiv, la nivel de microîntreprindere, activitățile se realizează în raport cu:

1. Obiectul principal de activitate;
2. Obiective secundare de activitate.

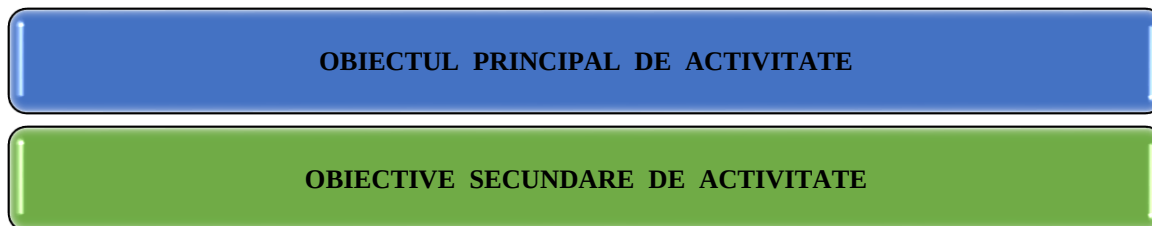

Figura 8. Tipuri de obiective ale întreprinderii

Sursa: Elaborată de autori.

Adică, potrivit legislației în vigoare, respectiv Legea 31/1990, Legea societăților comerciale, modificată și actualizată la zi, aferent obiectului principal de activitate, întreprinderea poate desfășura doar o singură activitate.

În schimb, raportat la obiectivele secundare de activitate stabilite prin același act constitutiv sau prin acte adiționale la actul constitutiv, activitățile posibil și legal de desfășurat de către întreprindere sunt reprezentate numai de acele activități care au fost autorizate.

Pentru realizarea obiectivelor la nivel de întreprindere, întreprinderile active au nevoie de resurse.

Aceste resurse își au izvorul surselor financiare:

1. din interiorul lor, denumite resurse interne;
2. surse atrase, care sunt reprezentate de resursele externe.

Pentru a ilustra modul de formare a celor două tipuri de resurse, prezentăm sintetic în figura alăturată structura capitalului total al întreprinderii:

ACTIVE		PASIVE	
Capitalul fix al întreprinderii	I. Active imobilizate:	1.Capitaluri	Capitalul propriu al întreprinderii
	1. Imobilizări necorporale:	2. Capital social	
	- Chelt. de constituire	3. Prime de capital	
	- Chelt. de dezvoltare	4. Rezerve din reevaluare	
	- Cesiuni, brevete, licențe, mărci comerciale, drepturi și active similare;	5.Rezerve	
	- Fond comercial;	6.Profitul reportat	
	- Active necorporale de exploatare și evaluate	7. Profitul la sfârșitul perioadei	
	2. Imobilizări Corporale:		
	- Investiții imobiliare;		
	- Imobilizări corporale în curs de execuție;		
Capitalul circulant al întreprinderii	- Active corporale de explorare și evaluare a resurselor minerale;		Capitalul permanent al întreprinderii
	- Active biologice productive;		
	- Avansuri		
	3. Imobilizări Financiare:		
	- Acțiuni deținute la filiale;		
	- Împrumuturi acordate entităților din grup;		
	- Acțiuni deținute la entitățile asociate;		
	- Împrumuturi acordate entităților asociate și la entitățile controlate în comun;		
	- Alte titluri imobilizate;		
Capitalul circulant al întreprinderii	II. Active circulante	II. Datorii ale întreprinderii:	Capitalul total al întreprinderii
	1. Stocuri:	1. pe termen lung;	
	- Materii prime;	2. pe termen mediu;	
	- Producția în curs de execuție;	3. obligațiuni emise.	
	- Produse finite;		
	- Mărfuri;		
	- Avansuri		
	2. Creanțe:	4. Datorii pe termen scurt:	
	- Creanțe comerciale;	- furnizori (credit furnizor);	
	- Dume de încasat de la părți afiliate;	- creditori;	
Active circulante ale întreprinderii	- Capital subscris și nevărsat.	- datorii mai mici de 1 an;	
	3. Investiții pe termen scurt:	- împrumuturi bancare cu scadența sub 1 an.	
	- Acțiuni deținute la părțile afiliate;		
	- Alte investiții pe termen scurt.		
	4. Trezoreria:		
	- Casa;		
	- Banca.		
	TOTAL ACTIVE CIRCULANTE	TOTAL DATORII	

Figura 9. Structura sintetică de capital a întreprinderii

Sursa: Elaborată de autori.

Astfel, într-o succesiune logică și raportat la structura capitalului, resursele de natură financiară ale întreprinderilor pot să provină pe următoarele căi:

1. Capitalul social și Majorări de capital social;
2. Amortismentul lunar calculat și inclus pe costuri;
3. Investitori
4. Vânzări din activele fixe;
5. Profitul net;

6. Contractarea de datorii pe termen mediu și lung;
7. Finanțări guvernamentale;
8. Finanțări europene

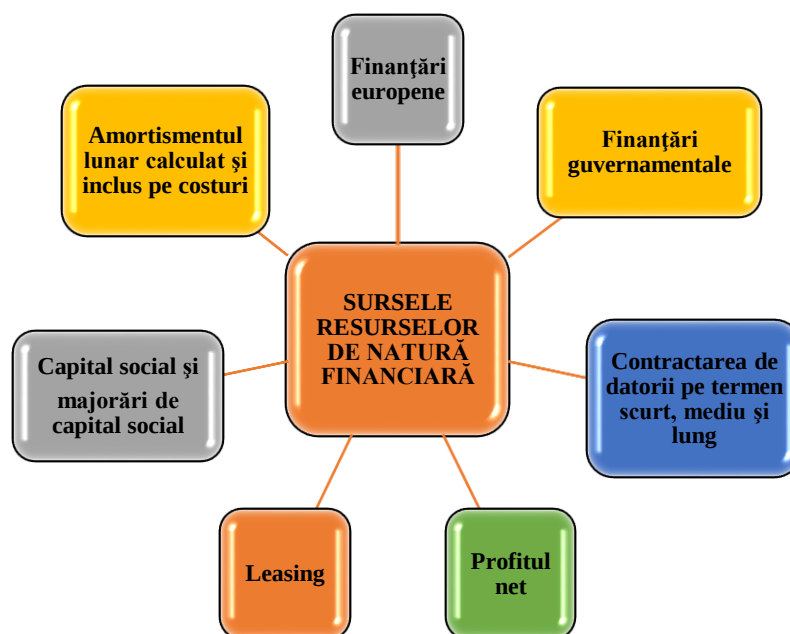

Figura 10. Sursele resurselor de natură financiară

Sursa: Elaborată de autori.

Capitolul III. Alternative de finanțare a întreprinderilor

1. Capitalul social și majorări de capital social

Majorarea capitalului social este o soluție a unei finanțări pe termen lung sau mediu, adoptată de AGA.

Creșterea capitalului social se poate realiza în 2 moduri:

- prin includerea rezervelor sau a unor fonduri speciale în capitalul social;
- prin emisiunea de noi acțiuni.

2. Amortizarea

Amortizarea reprezintă recuperarea treptată strict a valorii investiției potrivit normelor de funcționare a investiției și potrivit metodei de amortizare utilizate.

Din perspectiva sistemică, teoria și practică financiară prezintă elementele componente ale sistemului de amortizare de amortizare se concretizează în:

1. valoarea investiției;
2. durata de viață a investiției (potrivit Catalogului privind duratele normale de funcționare și clasificarea mijloacelor fixe);
3. cotele de amortizare (potrivit Catalogului privind duratele normale de funcționare și clasificarea mijloacelor fixe);
4. valoarea de amortizare.

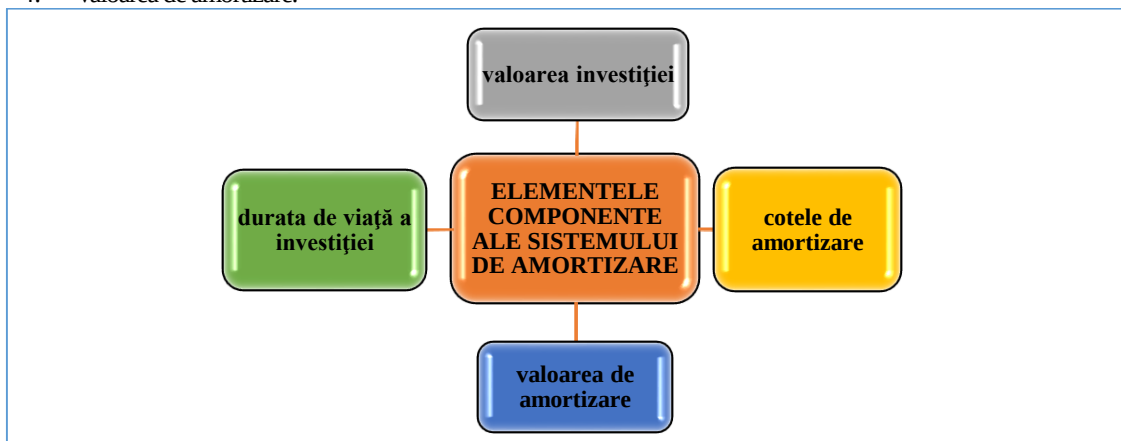

Figura 11. Elementele componente ale sistemului de amortizare

Sursa: Elaborată de autori.

Valoarea maximă de amortizat este reprezentată de valoarea investiției.

Scoaterea din funcțiune a activelor corporale presupune scăderea valorii reziduale amortizate, ca urmare trebuie să se recupereze numai diferența:

$$V_{am} = V_{inv} - V_{rez},$$

V_{am} - valoarea de amortizat

V_{inv} - valoarea de inventar

Există bănci care, în analiza de bonitate a întreprinderii în vederea acordării de credite, adună la valoarea profitului realizat de către întreprindere și valoarea amortismentului. Observăm că, în felul acesta are loc o mărire a rezultatului financiar al întreprinderii, respectiv profitul. În această accepțiune indicatorii de bonitate calculați și analizați de bancă vor înregistra creșteri, fapt care ajută în mod favorabil întreprinderea. Această modalitate nu este agreată de toate băncile. În schimb, managementul are oportunități multiple de a alege banca cu care să lucreze și de la care să contacteze credite.

2.1. Sistemul liniar de amortizare

Sistemul liniar de amortizare este cel mai des utilizat, motiv pentru care redăm pe scurt modul de calcul după această metodă a amortizării. Observăm că, sumele incluse pe costuri sunt egale între ele pe toată durata normală de funcționare a activelor.

Calculul amortismentului presupune determinarea următoarelor elemente:

- valoarea activului;
- durata de viață a activului;
- norma de amortizare.

Formula de calcul este:

$$A = \frac{V_i * N}{100}$$

În care:

A - amortismentul anual

N - normelor de amortizare

V - valoare de intrare a activelor fixe

valoarea medie anuală $\bar{V}_a$ se calculează astfel:

valoarea de intrare a activelor la începutul anului plus valoarea medie anuală a activelor planificate a intra în cursul anului minus valoarea medie anuală a activelor planificate a ieși.

Relația de calcul este:

$$\bar{V}_a = \bar{V}_i + \bar{V}_{ai} - \bar{V}_{ae}$$

Valoarea medie anuală a activelor programate a ieși se obține înmulțindu-se valoarea de intrare a activelor scoase din patrimoniul întreprinderii, în cursul anului, cu timpul de nefuncționare exprimat în luni întregi până la sfârșitul anului, totul raportat la numărul de luni dintr-un an.

$$\bar{V}_{ai} = \frac{V_i * t_i}{N} \quad \text{și} \quad \bar{V}_{ae} = \frac{V_i * t_e}{N}$$

în care:

V_i = valoarea de intrare;

t = numărul de luni întregi, din luna următoare celei de intrare, respectiv de ieșire, a activelor fixe până la sfârșitul anului de plan;

$N = 12$, reprezintă numărul lunilor din anul calendaristic.

Amortismentul anual se determină astfel:

$$A = \frac{\bar{V}_a * Na}{100}$$

2.2. Sistemul variabil de amortizare

Această metodă se aplică în cazul ramurilor extractive la care, norma de amortizare este în lei la 1.000 tone rezervă exploatabilă.

Norma de amortizare se recalculează la cinci ani și la un an când intervin schimbări de minim 10% în volumul rezervelor exploatabile.

Amortismentul are :formula de calcul:

$$N_z \frac{V_i}{Re} \text{ și } A_z = N_a * E_x$$

în care:

N_a = norma de amortizare;

V_i = valoarea de intrare;

Re = rezerva exploatabilă de substanță minerală utilă, în mii tone, existentă la începutul fiecărui exercițiu financiar;

E_x = extracția anuală de substanță minerală utilă, în mii tone.

2.3. Sistemul accelerat de amortizare

Potrivit literaturii de specialitate, sistemul accelerat de amortizare poate fi cu normă:

1. de amortizare variabilă;
1. de amortizare constantă,
2. medie anuală multiplicată;
3. de amortizare combinată.

1. *Sistemul accelerat de amortizare cu normă variabilă* se calculează potrivit relației:

$$A = \frac{V_i * N_x}{100}$$

unde:

A = amortismentul anual;

N_x = norma de amortizare regresivă pentru anul "y" din durata normală de funcționare.

Anual amortismentul va descrește și se aplică următoarea formulă de calcul:

unde:

$$A_j = \frac{V_i * N_{kj}}{100}$$

2. La sistemul accelerat de amortizare cu normă constantă, amortismentul se calculează potrivit relației:

$$A_j = V_j * N_c$$

unde:

N_c = norma de amortizare constantă;

V_j = valoarea de intrare a activului imobilizat;

i = anul pentru care se calculează amortismentul.

3. *Sistemul accelerat cu normă medie anuală multiplicată* se realizează utilizând după caz unul din coeficienții următori:

- a) 1,5 dacă durata normală de utilizare a activului fix este cuprinsă între 2 și 5 ani;
- b) 2,0 dacă durata normală de funcționare a activului fix este între 5 și 10 ani;
- c) 2,5 dacă durata normală de utilizare a activului fix este mai mare de 10 ani.

3. Finanțarea prin împrumut

Se realizează sub forma:

- împrumutului bancar;
- împrumutului obligatar.

3.1. Împrumutul bancar pe termen lung sau mediu

Împrumuturile pe termen lung, ca regulă ele acordă credite pe termen mediu, încercând să evite imobilizarea capitalurilor pe termene foarte îndelungate.

Firmele solicită credite pentru investiții ca urmare a faptului că obținerea capitalului pe această cale este mai sigură (nu există siguranța că acțiunile și obligațiunile emise vor fi cumpărate) și mai rapidă (după aprobare, fondurile se pun automat la dispoziție).

Solicitarea și acordarea creditului bancar se realizează printr-un proces complex, iar în acest scop firma este nevoită să-și întocmească un dosar bine fundamentat.

3.2. Împrumutul obligatar

Titlurile de credit pe termen scurt sunt reprezentate de:

- cambii,
- bilete la ordin,
- cecuri.

Titlurile de credit pe termen scurt se negociază pe piața monetară prin scontare și rescontare.

Titlurile de credit pe termen lung îmbracă forma obligațiunilor. Obligațiunile

-sunt titluri de împrumut pe termen mediu și lung, negociabil;

-se emit la o rată a dobânzii fixă sau uneori indexată, pe o perioadă determinată.

Obligațiunile se vând:

- pe piața primară de capital;
- se revând la Bursa de Valori.

Criterii de clasificare a obligațiunilor

1. După caracterul dobânzii obligațiunile pot fi:

- clasice;
- indexate;
- de participație.

2. După modul de rambursare a datoriei obligațiunile pot fi:

- clasice;
- convertibile în acțiuni;

- schimbabile;
- convertibile în orice moment.

4. Leasing-ul

Lesing-ul financiar reprezintă închirierea de bunuri cu termen mai mare de 1 an și valoarea de achiziție a bunurilor recuperate în proporție de cel puțin 75% de locator.

Celelalte operațiuni de leasing aparțin leasing-ului operațional.

Formele de leasing se concretizează în:

- exploatare,
- financiar,
- de servicii sale and lease back,
- direct;
- indirect,
- subleasing-ul.

4.1. Leasing-ul financiar reprezintă o tranzacție pe termen mediu sau lung. prin care locatorul îi cedează locatarului folosința bunului contra unei chirii, iar la sfârșitul perioadei de contract locatarul poate să-l cumpere la valoarea rămasă.

4.2. Leasing-ul de exploatare reprezintă o înțelegere pe termen scurt prin care locatorul cedează locatarului folosința unui bun pe o perioada determinată, contra unei chirii.

Avantajele leasing-ului:

1. Este o modalitate reală de finanțare a investițiilor;
2. Chiria plătită periodic poate fi asigurată din veniturile obținute prin exploatarea eficientă a bunurilor care fac obiectul contractului.
3. Este o modalitate mai ușoară și mai rapidă decât obținerea creditului;
4. Chiria, pentru locatar este o cheltuială deductibilă.

Dezavantajele leasing-ului:

1. dobânda este mai mare decât dobânda aferentă împrumutului bancar.
2. ratele de leasing nu se recalculează.

5. Resursele pe termen scurt

Reprezintă un capital suplimentar pe durate de timp sub un an, concretizate în:

1. creditul furnizori;
2. creditul bancar pe termen scurt;
3. resurse generate de procesul de exploatare.

Resurse generate de procesul de exploatare.

a). Obligații cu termene aleatorii

Pasivele stabile :

aprovizionarea fără credite comerciale:

$$P_{satr} = \frac{A_{tr}}{tr(90)} \times a_{no}$$

P_{satr} = pasivul stabil din aprovizionări pe fiecare trimestru,

A_{tr} = aprovizionări trimestriale (fără credit comercial)n

tr = durata trimestrului (90 zile)

a_{no} - durata medie de întârziere a plății către furnizor în anul anterior

Pasivele stabile din garanții primite sunt tipice numai pentru acele firme care percep o garanție înainte de efectuarea livrării.

b). Pasivul stabil al obligațiilor cu termene fixe de plata:

Creditul furnizori

Creditul comercial este o modalitate convenabilă de finanțare a activității oricărei firme.

Creditul bancar pe termen scurt pentru cumpărarea de active circulante poate fi de câteva zile până la maximum 1 an.

Se acordă pentru:

1. cumpărarea de materii prime, materiale, combustibili, carburanți,
2. plata altor forme de energie,
3. plata salariilor și a altor drepturi de personal.

Aceste credite bancare acoperă ciclul de exploatare.

Tipuri de credite pe termen scurt:

4. credit acordat în contul curent (overdraft – acceptarea de către o banca a depășirilor disponibilităților contului curent),
5. linie de credit sezonier,
6. linie de credit revolving,

7. credite special.

6. Fonduri guvernamentale

Sunt fonduri acordate de guvern pentru: microindustrializare, comerț și servicii, start-upuri, investiții IMM-uri, etc.

7. Fonduri europene

Sunt fonduri cu destinație: agricultură și servicii, construcții, turism, zone de recreație, afaceri de comerț în zona urbană, etc.

Alternativele de finanțare ale întreprinderilor active identificate le prezentăm schematic astfel:

Rezultatele cercetării privind alternativele de finanțare ale microîntreprinderilor active identificate și luate în studiu se prezintă astfel:

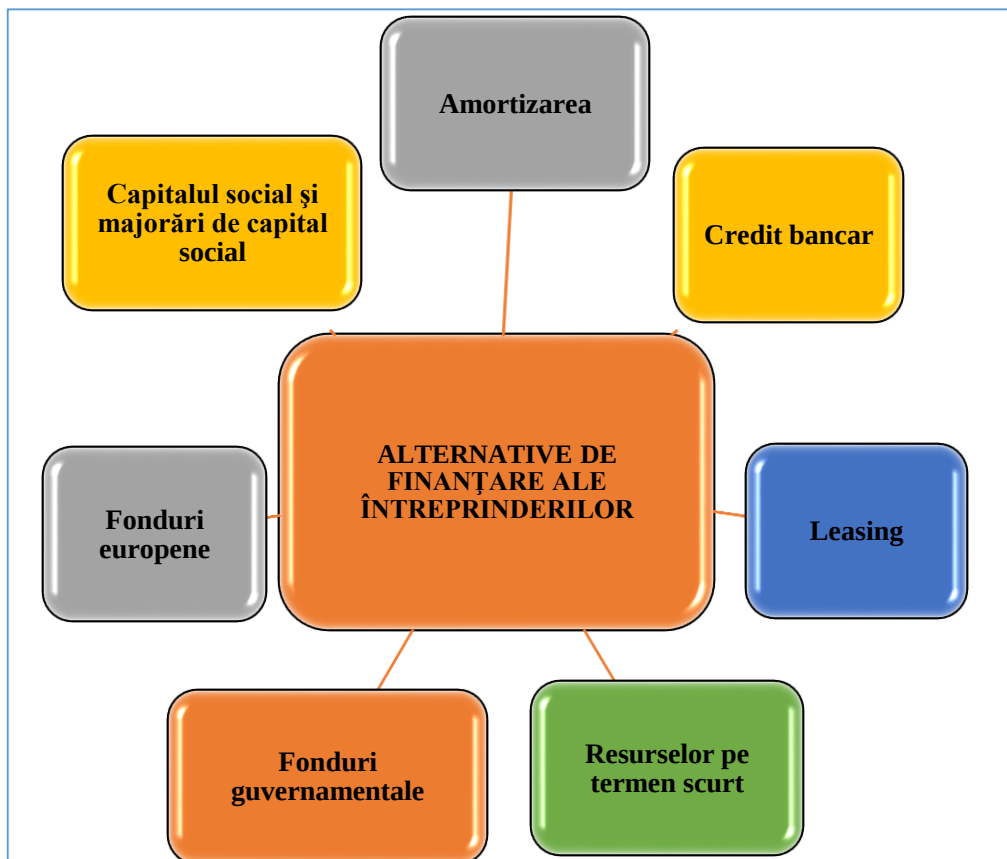

Figura 12. Alternative de finanțare ale întreprinderilor

Sursa: Elaborată de autori.

Concluzii:

Scopul oricărei microîntreprinderi este acela de creștere, alocare și de control a fondurilor sale financiare.

Raportat la economia de piață, observăm că acest lucru nu este comod datorită anumitor limitări interne sau externe, existenței unor factori perturbatori interni sau externi. Problema resurselor financiare este una delicată având în vedere riscul și incertitudinea.

Microîntreprinderile își găsesc resursele necesare finanțării prin două modalități:

1. Resurse interne;
2. Resurse externe,

Având în vedere atingerea optimului financiar, respectiv găsirea celei mai bune soluții financiare în contextul unui volum dat de resurse financiare, efortul financiar este dat, în acest caz, de totalitatea resurselor financiare angrenate în circuitul său economic (capitalul total), iar efectele, după caz, pot fi considerate fie încasările totale(respectiv cifra de afaceri), fie profitul.

Optimul financiar este influențat de restricții și de limitări depinzând și de:

1. alți factori din sistem;
2. alți factori echilibrați din sistem;
3. incertitudine;
4. risc.

Raportat la ultimii cinci ani financiari ai activității microîntreprinderilor luate în studiu, cercetarea ne-a condus la identificarea următoarelor surse de finanțare efectiv utilizate de acestea:

Tabelul 1. Situația surselor de finanțare utilizate de microîntreprinderile cercetate

Nr. crt	Surse de finanțare:	Nr. firme Sursa 1	Nr. firme Sursa 2	Nr. firme Sursa 3	Nr. firme Sursa 4	Nr. firme Sursa 5	Nr. firme Sursa 6	Nr. firme Sursa 7	Total firme
1	Capitalul social: Majorări de capital social	200 15							215
2	Credit bancar, din care: 1. pe termen scurt: - credit de trezorerie; - linie de credit; 2. termen mediu 3. termen lung		210 39 4 35 111 21						210
3	Amortizare			63					63
4	Leasing-ul prin cele două forme ale sale: - leasing-ul financiar - leasing-ului operațional				86 39 47				86
5	Resursele pe termen scurt: 1. creditul furnizori; 2. creditul bancar pe termen scurt; 3. resurse generate de procesul de exploatare.					75 32 43			75
6	Fonduri guvernamentale						111		111
7	Fonduri europene cu destinație : 1. agricultură și servicii, 2. construcții, pentru 3. turism, 4. zone de recreație, 5. saloane de infrumusetare; 6. afaceri de comerț în zona urbană.							73 6 15 3 8 27 21	73
8	TOTAL:	200	210	63	86	75	111	73	618

Sursa: Autori

Dacă ne raportăm la sursa de proveniență a resurselor financiare ale microîntreprinderilor, observăm faptul că numărul acestora este de 618 surse de finanțare cu o distribuție pe domenii de activitate și efecte diferite.

Sursele financiare de finanțare provenite din: majorări de capital, încasări din lichidarea activelor imobilizate scoase din funcțiune, încasări din valorificarea activelor, profitul net, contribuie la majorarea capitalurilor proprii.

Amortismentul constituit reprezintă pentru microîntreprindere o cheltuială deductibilă, ceea ce are drept efect obținerea de lichidități direct proporțional cu suma inclusă pe costuri.

Cu același efect sunt și încasările din vânzările de active fixe sau circulante.

Creditul bancar intervine în viața microîntreprinderilor în scopul atingerii unor obiective de capital care fac parte integrantă din strategia de dezvoltare ale acestora și asigură realizarea anumitor obiective de politică financiară. În același timp creditul își manifestă funcția de emisiune, repartitie, mobilizare, redistribuire și de control. Sursele de natura împrumuturilor microîntreprinderilor influențează mărimea capitalurilor permanente.

În funcție de etapa de dezvoltare și de interesele sale, microîntreprinderile au alternative multiple de finanțare și apelează nu doar la o anumită sursă de resurse financiare, ci în funcție de interesele sale recurg la acele surse care se pliază cel mai bine pe interesele lor.

Referințe bibliografice

1. Bistriceanu, Gh.,&colaboratorii, (2001), *“Finanțele agenților economici”*, Ed. Economică, București
2. Trenca I., *Managementul financiar al întreprinderii*, Editura Mesagerul, Cluj-Napoca, 1997;
3. Trenca I., *Fundamente ale managementului financiar*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj- Napoca, 2007;
4. Legea 58/1998, *Legea bancară*
5. Legea 441/2006 - pentru modificarea și completarea Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale, republicată
6. Legea 15/24.03.1994, *Legea privind amortizarea capitalului imobilizat în active corporale și necorporale*
7. Legea 31/1990, *Legea societăților comerciale*
8. Chestionare

**СТРАТЕГИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ**

**Anna POPKOVA, PhD, Assoc. Prof.,
Institute of Economics of the National Academy of Sciences of Belarus**

**Анна С. ПОПКОВА, к.э.н., доцент,
Институт экономики Национальной академии наук Беларуси**

Современный этап развития экономики характеризуется возрастающим воздействием процессов глобализации на развитие национального хозяйства, активизацией потоков трансграничного капитала и усилением их влияния на уровень деловой и инвестиционной активности. Высокий уровень волатильности мировых финансовых рынков, повторяющиеся валютно-финансовые кризисы, конъюнктура мировых цен на товары и услуги, процентные ставки на рынке ссудных капиталов, расширение торговых и валютных союзов, изменение инвестиционных потоков и предпочтений зарубежных кредиторов оказывают значительное воздействие на состояние финансовой системы государства. Неустойчивое состояние финансовой системы делает ее уязвимой перед кризисными явлениями, что приводит к негативным последствиям для экономики страны. В статье рассмотрены достижения Республики Беларусь в монетарной сфере и анализируются существующие угрозы финансовой стабильности. Целью работы является разработка предложений по повышению адаптивной устойчивости финансовой системы Республики Беларусь для своевременного принятия комплекса упреждающих мероприятий по устранению кризисных явлений и нивелированию деструктивного воздействия негативных внешних и внутренних факторов на макроэкономическую стабильность. Методы исследования – системный и сравнительный анализ, синтез, индукция и дедукция, аналитико-прогностические методы.

Ключевые слова: финансовая стабильность, инфляция, монетарное таргетирование, процентные ставки, рефинансирование.

Present period of economic development is characterized by increasing impact of globalization on national economy, expansion of cross-border capital flows and strengthening of its influence on business and investment activity. High level of volatility of the world financial markets, repeated currency and financial crises, the conjuncture of world prices for goods and services, interest rates on credit market, the expansion of trade and monetary unions, changes in investment flows' directions due to changeover of foreign investors' preferences have a significant impact on financial system. Instability of the financial system makes it vulnerable to the crisis with negative consequences for the economy of the country. The article considers the successes of the monetary policy in Belarus and analyzes the existing threats to financial stability. The aim of the paper is to develop recommendations for improving adaptive stability of the financial system of Belarus. The recommendations include a set of preventive measures to eliminate the consequences of the crisis and leveling the destructive impact of external and internal factors on macroeconomic stability. This will also ensure the competitiveness of the national economy. Research methods include systemic and comparative analysis, synthesis, abstraction, induction and deduction, analytical and prognostic methods.

Key words: financial stability, inflation, monetary targeting, interest rates, refinancing.

JEL Classification: E42, E44, E52.

Важным аспектом функционирования экономики является способность финансовой системы эффективно выполнять ключевые задачи, такие как распределение ресурсов и организацию платежей, а также возможность осуществлять их в периоды шоков и стрессовых ситуаций. Последствия финансово-экономических кризисов конца XX – начала XXI вв. заставили ученых всего мира обратить пристальное внимание на проблемы обеспечения финансовой стабильности. Банкротство американского банка Lehman Brothers показало, что финансовая устойчивость зависит не только от внутренних, но и от внешних шоков [1], [2]. Ряд исследователей считает, что невозможно избежать этих кризисов в будущем и определить точное время наступления негативных событий [3], [4]. Однако одной из задач центральных банков становится принятие превентивных мер по предупреждению финансовых кризисов и оценке платежеспособности и ликвидности финансового сектора.

Сегодня многие эксперты отмечают, что в Беларуси достигнута финансовая стабильность. И действительно, ключевые показатели функционирования финансового рынка находятся в требуемых диапазонах. Самый значимый показатель – инфляция. В 2017 году этот показатель составил 4,6%. Если оценить данные 2018 года, то в августе прирост потребительских цен составил 5% в годовом выражении. За 25 лет Республика Беларусь по истечении периода гиперинфляции, а также целого ряда инфляционных всплесков, сумела выйти на рекордно низкий для страны показатель (см. рис.1). Согласно Программе социально-экономического развития на текущую пятилетку, инфляция к концу 2020 г. не должна превышать

5%. Таким образом, задача Национального банка уже выполнена. Правительством и Национальным банком Беларуси была принята Антиинфляционная программа, основные направления которой заключаются в ликвидации диспропорций в сфере ценообразования, снижении темпов роста административно регулируемых цен и тарифов и степени монополизации экономики, а также развитие конкуренции. Основной антиинфляционной мерой регулятора стал контроль за темпами роста широкой денежной массы.

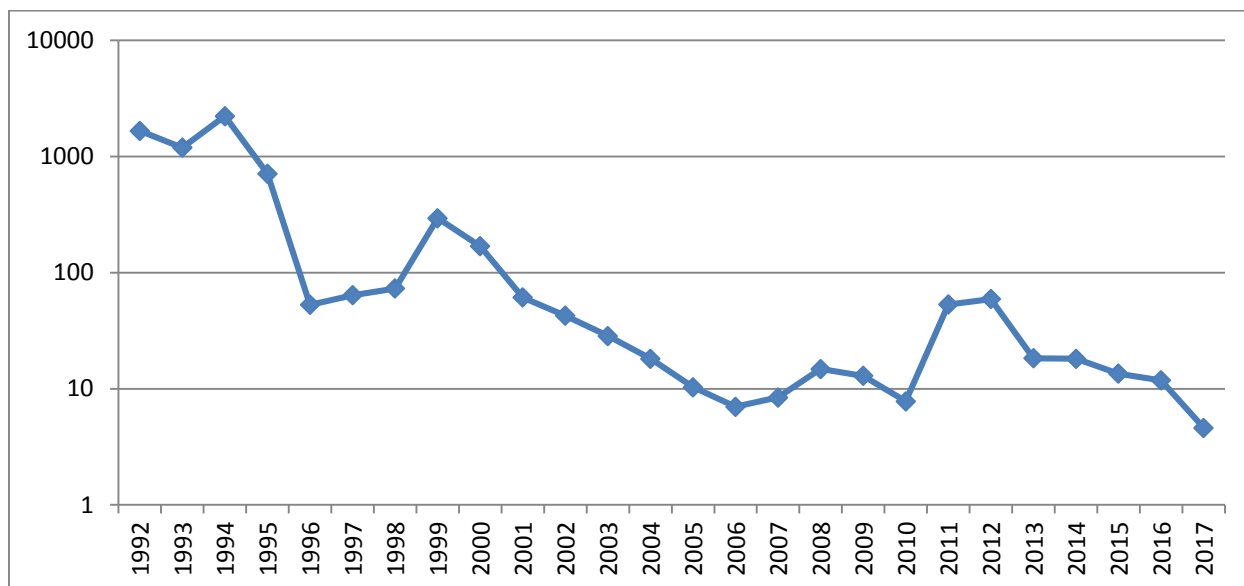

Рис. 1. Инфляция в Республике Беларусь, %

Источник: составлено по данным Национального банка Республики Беларусь.

Вторым достижением в монетарной сфере можно отметить значимое снижение ставки рефинансирования (см. рис. 2). Только за один 2017 год Национальный банк 7 раз принимал решение о снижении индикатора. На сегодняшний день ставка рефинансирования составляет 10%. Такой уровень процентной ставки наблюдался в Беларуси последний раз в 2007 году. Такое изменение процентных ставок стало возможным в результате существенного замедления инфляционных процессов, достижения сопоставимых темпов кредитования с ростом денежного предложения и др.

Рис. 2. Динамика ставки рефинансирования в Республике Беларусь, %

Источник: составлено по данным Национального банка Республики Беларусь.

Снижение ставки рефинансирования послужило сигналом для уменьшения ставок кредитного рынка (см. рис. 3). В августе 2018 года средний уровень ставок по новым кредитам банков в национальной валюте составил 11%. Это положительная тенденция для экономики, поскольку кредиты становятся более доступными для реального сектора.

Рис. 3. Ставки по вновь выдаваемым кредитам для субъектов хозяйствования в иностранной и национальной валютах, %

Источник: составлено по данным Национального банка Республики Беларусь.

Соответственно был период снижения ставок по депозитам. Основное опасение Национального банка было связано с возможным оттоком вкладчиков из банковского сектора. Но в реальности этого не произошло. Хотя наблюдался процесс оттока вкладов в иностранной валюте и прирост вкладов в национальной валюте. За полугодие 2018 года на депозитном рынке произошел рост срочных рублевых вкладов населения на 12,3%. Основные направления денежно-кредитной политики Республики Беларусь предполагали стимулирование в первую очередь долгосрочных вкладов в национальной валюте. И с этой целью вклады были разделены на отзывные и безотзывные. В 2015 году был принят Декрет №7, согласно которому доходы по вкладам в национальной валюте на срок менее 1 года и в иностранной валюте на срок менее двух лет облагаются подоходным налогом по ставке 13%. В результате проводимой политики произошло улучшение структуры депозитного рынка: доля безотзывных вкладов в общем объеме вкладов населения в белорусских рублях увеличилась с 52,4% в декабре 2017 г. до 68,8% в июне 2018 года.

Что выгодно отличает белорусскую банковскую систему от моделей других стран, так это стопроцентная гарантия возмещения суммы вкладов и процентов по ним независимо от суммы сбережений. Как правило, в мировой практике существуют лимиты на возмещение гарантированных сумм. В частности, в России 1,4 млн. рос. рублей. Соответствующие нормативно-правовые акты в Республике Беларусь были приняты в 2008 году и действуют до сих пор. В стране эффективно функционирует Агентство по гарантированному возмещению банковских вкладов (депозитов) физических лиц, резервный фонд которого пополняется за счет банковских взносов (см. рис. 4). Как показала практика, создание такого Агентства было своевременным шагом. Когда в 2015 году Национальный банк отозвал лицензию у Дельта Банка, все обратившиеся вкладчики получили возмещение депозитов в полном объеме. Стопроцентная гарантия вкладов позволяет рассматривать банковские депозиты как один из наиболее надежных источников сохранения сбережений.

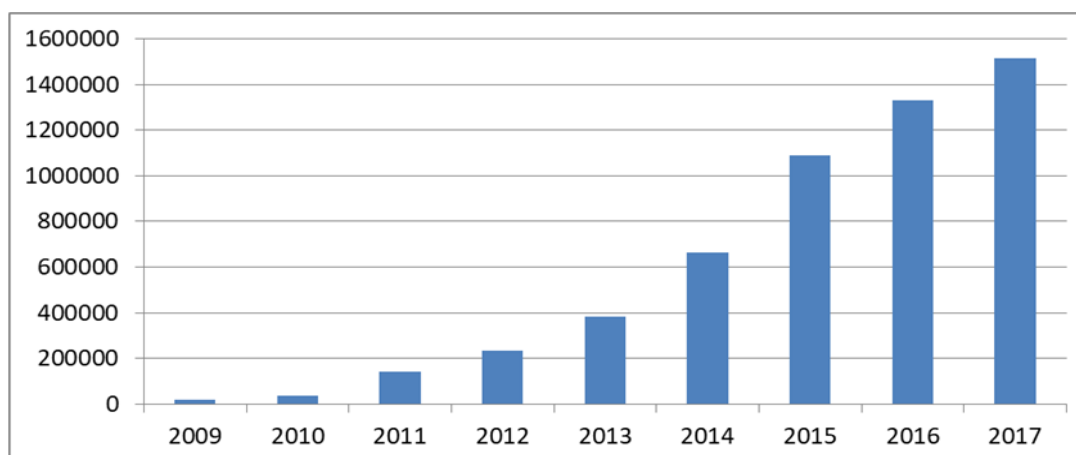

Рис. 4. Динамика резерва Агентство по гарантированному возмещению банковских вкладов (депозитов) физических лиц, тыс. бел. руб.

Источник: составлено по данным Национального банка Республики Беларусь.

На данном этапе функционирования экономики показатели деятельности банковского сектора находятся в пределах параметров экономической безопасности (см. таблицу 1). В стране сохраняется устойчивость к наиболее значимым рискам. Выполняются нормативы безопасного функционирования банков и Банка развития. Платежная система страны работала стабильно и бесперебойно. Ситуация на внутреннем валютном рынке страны характеризовалась превышением предложения иностранной валюты над спросом на нее.

Таблица 1. Основные показатели финансовой стабильности в Республике Беларусь

Показатель	Контрольное значение	Фактическое значение 1 полугодие 2018 г.
Достаточность нормативного капитала (в целом по банковскому сектору), %	Не менее 11,875	18,6
Показатель покрытия ликвидности, %	Не менее 100	157,3
Объем сокращения обязательств Национального банка в иностранной валюте, млн. долл. США	Не менее 140 за 1 полугодие 2018 г.	995,6
Снижение срочных депозитов без учета курсовой переоценки, %	Не более 20 за квартал	-4,5
Отклонение обменного курса на различных сегментах внутреннего валютного рынка от официального курса белорусского рубля, %	Не более 5,0 за квартал	0,4 (USD) 0,4 (EUR) 0,7 (RUB)
Уровень золотовалютных резервов, млрд. долл. США	Не менее 6,0	6,8

Источник: составлено по данным Национального банка Республики Беларусь.

Во многом данные достижения произошли благодаря проводимой денежно-кредитной политике. В 2015 году Республика Беларусь перешла на режим монетарного таргетирования. При данном режиме достижение целевого ориентира по инфляции происходит за счет установления промежуточных индикаторов денежной массы. В качестве промежуточного ориентира в Беларуси выступает широкая денежная масса (темпы прироста М3), операционного ориентира – ставка межбанковского рынка (с 2018 года). Были произведены изменения в курсовой политике. Режим фиксинга сменился режимом в форме непрерывного двойного аукциона. Если ранее в качестве операционного курсового ориентира выступал доллар США, то впоследствии это стала корзина валют (50% российского рубля, 30% доллара США и 20% евро). В рамках запланированного перехода к режиму инфляционного таргетирования будет осуществляться поэтапное уменьшение объема валютных операций, направленных на ограничение волатильности обменного курса национальной валюты, что позволит сократить значимость валютного канала в трансмиссионном механизме.

Основными операциями денежно-кредитной политики являются аукционы без ограничения максимальной и минимальной ставок. Устанавливаются два вида аукционов: основные (проводятся регулярно по графику), дополнительные (проводятся по требованию банков). При изъятии ликвидности банков используются эмиссия краткосрочных облигаций и депозитный аукцион (при сроке операций до 7 дней). Объемы двусторонних операций сведены к минимуму. Постоянно доступные инструменты применяются банками в ситуациях, когда в интервалах между аукционами непредсказуемо и существенно изменяется ликвидность отдельного банка или банк не смог привлечь ресурсы на аукционе Национального банка и на рынке межбанковского кредитования.

Новая денежно-кредитная политика предполагала изменение финансирования государственных программ. Определены лимиты директивного кредитования государственных программ и мероприятий. Кредитование в объемах, превышающих установленные нормативы, осуществляется без оказания государственной поддержки, если иное не определено отдельными законодательными актами. Кредитование новых инвестиционных проектов на основе конкурсного отбора, а также экспортное кредитование будет осуществляться ОАО «Банк развития Республики Беларусь».

Ведение режима монетарного таргетирования позволило добиться значимых результатов в денежно-кредитной сфере: снижение инфляции, сокращение доли директивного кредитования, обеспечение положительного сальдо продажи иностранной валюты, уменьшение ставок на кредитном рынке, рост доли долгосрочных безотзывных депозитов, обеспечение финансовой стабильности. Возникает закономерный вопрос: насколько устойчивы достижения в сфере финансовой стабильности? Насколько долгосрочными окажутся достигнутые результаты? Какие риски и угрозы финансовой стабильности существуют на сегодняшний момент? Рассмотрим ключевые угрозы финансовой стабильности.

Первая угроза – кредитный риск в банковском секторе (см. рис. 5). Он обусловлен высоким уровнем закредитованности предприятий. Уровень закредитованности предприятий перед банками составил 34,4% от годовой выручки на 1 января 2018 г., что способствовало росту доли проблемных активов банков в активах, подверженных кредитному риску (12,9% на 1 января 2018 г.).

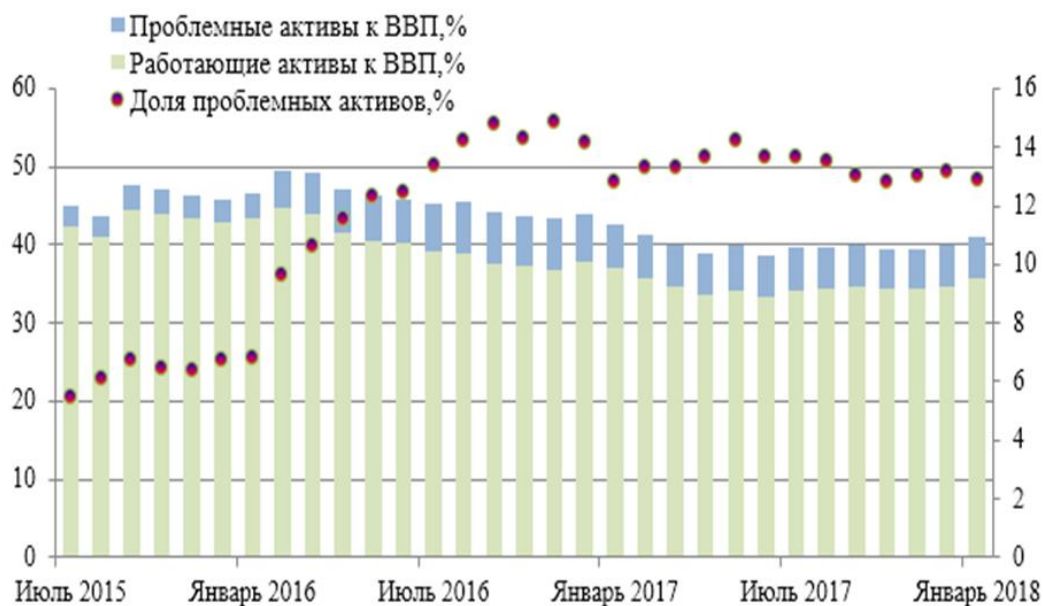

Рис. 5 Кредитный риск в банковском секторе Беларуси

Источник: составлено по данным Национального банка Республики Беларусь.

Для того, чтобы улучшить ситуацию с проблемной задолженностью, был принят Указ Президента Республики Беларусь от 24 мая 2018 г. № 200 «О реструктуризации задолженности и прекращении обязательств». Данным Указом предложены разные финансовые инструменты, которые могут быть использованы банками для предприятий в сложном финансовом положении. В частности, банки могут обменять задолженность на долю в акционерном капитале должника и принять участие в хозяйственной деятельности предприятия. В случае невозможности изыскания средств банки имеют право простить долговые обязательства. Задолженность субъекта хозяйствования может быть передана в один банк для формирования пула кредитов и последующей реструктуризации. В настоящее время в Республике Беларусь разрабатывается законопроект, направленный на формирование рынка проблемных долгов.

Вторая угроза финансовой стабильности связана с наличием государственного долга, выплаты по которому сокращают объем золотовалютных резервов. Государственный долг Республики Беларусь по состоянию на 1.08.2018 составил 42,2 млрд. рублей (36,3% ВВП). Причем в структуре государственного долга основную часть составляют обязательства по внешнему долгу. Внешний государственный долг по состоянию на 1.08.2018 составил 16,5 млрд. долларов США (28,4% ВВП). Обязательства в иностранной валюте составляют большую часть государственного долга, что формирует высокий уровень валютного риска. Наличие в портфеле государственного долга доли обязательств с плавающей процентной ставкой порождает процентный риск. На погашение государственного долга расходуются золотовалютные резервы.

Пока уровень золотовалютных резервов находится в пределах прогнозных значений. Международные резервные активы Республики Беларусь на 1 сентября 2018 года составили 7 246,4 млн. долларов США. Основными факторами роста уровня золотовалютных резервов стали привлечение средств от продажи Национальным банком и Министерством финансов Республики Беларусь облигаций, номинированных в иностранной валюте, поступление иностранной валюты в бюджет, в том числе от взимания экспортных пошлин на нефть и нефтепродукты, покупка Национальным банком иностранной валюты на торгах ОАО "Белорусская валютно-фондовая биржа", поступление траншей финансового кредита Евразийского фонда стабилизации и развития, поступление средств кредита Правительства Российской Федерации, а также увеличение стоимости монетарного золота [5]. Значимая часть резервов сформирована за счет заемных средств, что является неблагоприятным фактором. В мировой практике наиболее эффективным способом пополнения международных резервных активов считаются доходы от экспорта.

Еще одна значимая угроза финансовой стабильности – высокий уровень долларизации экономики. В Республике Беларусь сохраняется достаточно высокий уровень долларизации экономики, хотя в последние годы наблюдается положительная тенденция снижения доли долларовых кредитов в портфеле банковского сектора (см. рис. 6).

Рис. 6. Уровень долларизации балансов банков Беларуси

Источник: составлено по данным Национального банка Республики Беларусь.

К началу 2018 года удельный вес требований в иностранной валюте в общей сумме задолженности клиентов по кредитным и иным активным операциям снизился до 50,5% (на начало 2017 г. – 56,2%). Уровень долларизации депозитов физических лиц, хотя и снижается, также остается на высоком уровне (79,8% в структуре срочных депозитов физических лиц на 1.01.2018 года).

Потери страны от долларизации сосредоточены прежде всего в области курсовых и инфляционных рисков. С учетом значительных сумм задолженности по валютным кредитам (займам) белорусские предприятия и бюджет могут нести значительные финансовые потери. При снижении курса белорусского рубля к доллару США на 1% потери предприятий от переоценки валютной кредитной задолженности белорусским банкам составят 230 млн. руб., потери бюджета от переоценки внешнего долга – 330 млн. руб. Общий расчетный размер потерь страны от долларизации можно оценить в сумме около 2–3% ВВП ежегодно [6].

В рамках политики дедолларизации экономики Нацбанком были ограничены расчеты в иностранной валюте на внутреннем рынке. Приняты меры по созданию условий для повышения привлекательности сбережений в белорусских рублях, а также улучшению структуры депозитного рынка. Проводится работа по исключению привязки к доллару и евро цен и тарифов, ставок арендной платы, таможенных платежей и др. Были дифференцированы нормативы обязательного резервирования по привлеченным средствам в национальной (4%) и иностранной валюте (17%). Запланировано к 2020 году снять ограничения на открытие счетов в иностранных банках.

Таким образом, в экономике Беларуси достигнута финансовая стабильность, однако присутствуют риски, связанные с кредитоспособностью нефинансового сектора экономики, наличием внешнего государственного долга, высокого уровня долларизации экономики. В 2015 году в структуре Национального банка было сформировано самостоятельное Управление финансовой стабильности, а в 2016 году был создан Совет по финансовой стабильности для эффективного проведения макропруденциальной политики. Следует принять меры по снижению валютных обязательств в структуре внешнего долга, усилить контроль за несоответствием валютных позиций в банках, продолжить работу по либерализации валютного законодательства. Необходимо расширить практику использования национальных валют в расчетах между странами ЕАЭС. Важно развитие вторичного рынка облигаций и других финансовых инструментов, совершенствование системы хеджирования валютных рисков.

Для улучшения ситуации в финансовом секторе необходимо проведение структурных реформ, направленных на повышение долговой устойчивости предприятий реального сектора экономики, развитие частного сектора, создание равных условий хозяйствования. Для решения проблемной задолженности могут применяться меры по реструктуризации необслуживаемых кредитов, внедрении антикризисных стратегий управления на проблемных предприятиях, секьюритизации активов, реализация схем конверсии долговых обязательств, диверсификации долгового портфеля. Важно проводить своевременный мониторинг индикаторов функционирования финансового сектора, активно внедрять контрольные показатели по предотвращению долговых кризисов.

Библиография

1. World Economic outlook: Transitions and Tensions. October 2013. – International Monetary Fund. – Washington, DC, P. 87.
2. Fratzscher, M. Capital Flows, Push Versus Pull Factors and the Global Financial Crisis / M. Fratzscher // Journal of International Economics. – 2012. – Vol. 88. – No. 2. – P. 341-56.
3. Forbes, K.J. The Asian Flu and Russian Virus: The International Transmission of Crises in Firm-Level Data / K.J. Forbes // Journal of International Economics. – 2004. – Vol. 63. – No. 1. – P. 59-92.
4. Billi, R. Monetary policy and Financial stability – a simple story / R. Billi, A. Vredin // Sveriges Riks-bank Economic Review. – 2014. – № 2.
5. Золотовалютные резервы Беларуси [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://www.nbrb.by/Press/?id=7129>. Дата доступа: 2.09.2018 г.
6. Калечиц С.В. Итоги реализации денежно-кредитной политики Республики Беларусь за первое полугодие 2018 года / С.В. Калечиц // Банковский вестник. – №7 (660). – 2018 г. – С. 3-8.

**ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ**

**TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE REGIONS
OF THE REPUBLIC OF BELARUS**

*Елена Валерьевна ГРУЗИНСКАЯ, к.э.н., доцент,
Институт экономики Национальной академии наук Беларуси¹*

*Elena GRUZINKAYA, PhD, Assoc. profesor,
Institute of Economy, National Academy of Sciences of Belarus*

Технологический рост остается приоритетным фактором развития регионов. Потенциал технологического роста заложен в отраслях, обладающих сравнительным преимуществом в регионе. В статье предлагается развитие этого потенциала за счет функционирования сети технологических центров (кластеров), создающих сферу обслуживания высокотехнологичного производства. Даются предложения об изменении структуры государственных активов по уровням управления и выведении объектов интеллектуальной собственности из зоны административной зависимости, что укрепит технологический суверенитет государства. Освещаются способы коммерциализации инновационных проектов. Финансовое обеспечение регионального развития представляется целесообразным не за счет дотационности территорий, а посредством стимулирования точек роста за счет инвестиционных венчурных фондов, создаваемых с участием не только бюджетного финансирования.

Ключевые слова: технологическое развитие, регионы, кластеры, коммерциализация прав интеллектуальной собственности.

Technological growth remains a priority factor in the development of regions. The potential for technological growth is laid in industries with a comparative advantage in the region. The article proposes the development of this potential due to the functioning of a network of technological centers (clusters) that create the service sector of high-tech production. Proposals are made to change the structure of state assets in terms of levels of government and the removal of intellectual property from the administrative dependence zone, which will strengthen the technological sovereignty of the state. It covers the ways of commercialization of innovative projects. Financial support for regional development does not seem appropriate due to the subsidization of territories, but by stimulating growth points through investment venture funds created with the participation of not only budget financing.

Key words: technological development, regions, clusters, commercialization of intellectual property rights

JEL Classification: Q 14

Административное деление Республики Беларусь представлено 6 областями, 1 городом республиканского подчинения (столица – Минск), 10 городов областного подчинения, 118 районами со специализацией в сфере деревообработки, целлюлозно-бумажного производства, производства пищевых продуктов, нефтепродуктов, торфа, железных руд, машин и оборудования, автомобилей с гибридными двигателями, электромобилей, транспортных средств, офисного, медицинского и измерительного оборудования, химической продукции, оптоэлектроники, фармацевтики.

Однако факторы, обеспечивающие территориальный суверенитет, уже не имеют положительной динамики – численность населения (сокращение за 2017 год с 9 504,7 тыс. человек до 9 491,8 тыс. человек, в том числе сельского с 2 103,9 тыс. человек до 2079,7 тыс. человек), численность занятого населения, уровень обеспеченности населения:

✓ отток сельского населения за 2017 год составил 24,2 тыс. человек (во всех областях кроме Минской – в Брестской области 5,0 тыс. человек, Витебской 5,5, Гомельской 4,5, Гродненской 6,4, Могилевской 5,1 тыс. человек);

✓ численность занятого в экономике населения в 2017 году сократилась на 52,1 тыс. человек (по видам экономической деятельности – сокращение в сельском и лесном хозяйстве на 8,5 тыс. человек, промышленности 3,8, обрабатывающей промышленности 4,8 (при том, что обрабатывающая промышленность принесла в первом полугодии 2018 года 22,9% валовой добавленной стоимости в структуре ВВП, а сельское и лесное хозяйство – 2,9%), горнодобывающей промышленности 0,2, строительстве на 27,3 тыс. человек, при росте в сфере административных и вспомогательных услуг на 10,6 тыс. человек, информации и связи 5,7, здравоохранении 3,1, водоснабжении и удалении отходов 2,3, транспортной деятельности 2,0, научной и технической деятельности на 3,7 тыс. человек);

¹ Грузинская Елена, gruzinskayaelenamail.ru@gmail.com

✓ уровень малообеспеченности населения за 2017 год составил 5,9 процентов от общей численности населения области и вырос на 0,2 п.п. (рост отмечается в г.Минске и всех областях, кроме Могилевской – в Брестской области на 0,3 п.п., Витебской 0,6, Гомельской 0,3, Гродненской 0,5, Минской области на 0,2 п.п.) [1].

Рост уровня конкурентоспособности региона могут обеспечить факторы роста отложенного, но длительного эффекта (инновационные, человеческие), и быстрого роста, но не стабильного из-за рыночной конъюнктуры (финансовые, энергетические, коммуникационные):

✓ инновационные ресурсы – сокращение производства и экспорта полуфабрикатов и материалоемких товаров, увеличения производства и экспорта высокотехнологичных товаров, увеличения доли интеллектуального ресурса в товаре, перенос материалоемких производств в другие страны мира;

✓ человеческие ресурсы – увеличение количества численности посредством государственного стимулирования рождаемости, увеличения притока и уменьшения оттока высококвалифицированных специалистов, привлечения услуг специалистов других стран посредством использования электронных средств связи, улучшения здоровья, улучшения среды обитания;

✓ финансовые ресурсы – увеличение занятости, увеличение производительности труда, развитие фондового рынка, поддержка производителей, расширение торгово-экономических связей, трансграничное сотрудничество;

✓ энергетические ресурсы: экономия энергоресурсов, разработки альтернативных источников;

✓ коммуникационные ресурсы: новые средства связи, виды транспорта, доступность информации.

Системные подходы к обеспечению технологической безопасности государства заложены М.В. Мясниковичем [2], В.Г. Гусаковым [3], А.И. Лученком [4], В.И. Бельским [5]. Системные подходы обосновывают возможность обеспечения территориального суверенитета технологическим суверенитетом. Это возможно за счет вхождения в инфраструктуру мирового рынка прав интеллектуальной собственности.

Интеллектуальные активы становятся важнейшим геополитическим активом. В США интеллектуальная собственность оценивается более чем 5,5 трлн долларов США, что составляет пятую часть национального богатства страны [6].

В Беларуси доля высокотехнологичных и наукоемких отраслей экономики в ВВП увеличилась за 2017 год с 35,7 до 36,6 процентов, наукоемкость ВВП – с 0,5 до 0,59 процентов, объем отгруженной инновационной продукции организациями промышленности – с 10,5 до 13 млрд. рублей [7].

Социально-экономические потребности человека в условиях ограниченности ресурсов смогут обеспечиваться налоговыми поступлениями в бюджет только за счет роста занятых квалифицированным трудом с повышенными доходами.

В промышленности занято четверть населения, а формируется лишь 30% ВВП. В то время как высокотехнологичное производство должно выпускать больше добавленной стоимости при меньшей занятости.

Локомотивом регионального развития должна стать сфера услуг, развиваемая технологическими центрами (кластерами). Кадровый потенциал, не востребованный в кластерах, создаст сферу обслуживания высокотехнологичного производства, где будут предоставлены рабочие места для квалифицированного труда.

Инновационный кластер формируется на принципах самоорганизации и территориальной локализации из юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, приобретающих права собственности, хозяйственного ведения или оперативного управления на долю в уставном фонде (акции) организации кластерного развития (Концепция формирования и развития инновационно-промышленных кластеров в Республике Беларусь и мероприятий по ее реализации [8].

Гибкое специализированное изготовление сменило массовое изготовление и требует изменения структуры государственных активов по уровням управления.

Для повышения скорости реакции на рыночную конъюнктуру требуется выведение объектов интеллектуальной собственности из зоны административной зависимости. Поэтому на республиканском уровне сохраняются унитарные предприятия и акционерные общества, формирующие стратегически значимые отрасли экономики и(или) обеспечивающие национальную безопасность, а также субъекты естественных монополий.

Оставшиеся организации подлежат передаче на безвозмездной основе в коммунальную собственность. Формируется организационная структура, которая представлена в виде кластеров, консорциумов объектов коммунальной собственности, территориальных сообществ, комиссий, комитетов, рабочих групп, состоящих из представителей каждой из сторон для совместной деятельности в конкретной сфере.

Концентрация инвестиций и инноваций в кластер для объединения ограниченных ресурсов и кооперации возможно на определенной территории исходя из существующей специализации регионов. Однако территориальные границы инновационного предпринимательства кластера не совпадают с юридическими. Юрисдикция управляющей организации кластера определяется согласно международным соглашениям. Поэтому следует предоставить возможность регистрировать управляющую организацию кластера в любой из районных администраций. Это создаст конкурентную среду для развития территорий.

При государственной регистрации управляющей организации кластера неоправданно требуется наличие заключения комитета экономики облисполкома (Мингорисполкома) о целесообразности ее формирования как субъекта хозяйствования на территории административно-территориальной единицы.

В США инновационные производства функционируют по принципу экстерриториальности предоставления льгот как на территории кластера, так и по всей стране. Создание кластера с концентрацией научного и технического потенциала на ограниченной территории потребует значительных вложений в инфраструктуру региона (дороги, жилье, объекты соцкультбыта), а также может привести к разрыву в уровне жизни различных социальных групп населения.

Образование кластеров создаст площадку для вложений, не ограниченную административно-территориальным делением, но развивающую территорию.

Примером поддержки кластеров, а не территорий является национальный биотехнологический кластер, созданный за счет Китайского-белорусского инвестиционного фонда. Определены районы как основные регионы размещения биотехнологических фирм.

Взаимодействие участников инновационной деятельности с региональной администрацией обеспечивает некоммерческая управляющая организация кластера. Она становится саморегулируемым органом управления при региональной администрации.

Управляющая организация кластера объединяет субъектов профессиональной деятельности на основе соглашения с ними, а также осуществляет управление активами и эксплуатацию индустриальной площадки и объектов инфраструктуры (движимого и недвижимого имущества). Управляющая организация кластера вырабатывает для ее участников стандарты и правила деятельности. Регистрация управляющей компании кластера необходима для формализации статуса получателя государственной поддержки.

Государственные органы предоставляют саморегулируемым организациям право осуществлять контроль за деятельностью ее участников, оставляя за собой право применять меры ответственности.

Инвестиционный омбудсмен в районной администрации взаимодействует как с управляющей компанией кластера, так и инвесторами, обеспечивая обмен информацией между финансирующими организациями о поступивших предложениях.

Государственные органы должны формировать связи между технологической и социально-экономической составляющими экономическими методами (планирование, координация, контроль участия в программах поддержки) и нести ответственность за качество стратегического планирования, и за отрицательные согласования, которые порождают издержки упущенной выгоды. Государственные органы продолжают направлять развитие рынка по следующим направлениям:

- ✓ для обеспечения базовых потребностей – защита закона и прав собственности, здравоохранение, макроэкономическое регулирование;

- ✓ для усиления социальной направленности – внешние связи, образование, экология, страхование, борьба с монополизмом;

- ✓ для определения степени вмешательства государства в бизнес при мотивации и активизации развития – индустриальная политика и перераспределение капитала.

Отраслевую структуру регионов составят инновационные промышленные кластеры с производством, основанным на глубокой технологической переработке местных возобновляемых сырьевых ресурсов:

- ✓ пищевая промышленность – во всех областях и г. Минске;
- ✓ машиностроение и металлообработка – во всех областях и г. Минске, кроме Витебской области;
- ✓ химическая и нефтехимическая промышленность – во всех областях, кроме Брестской и Гомельской областей и г. Минска;

- ✓ лесная и деревообрабатывающая промышленность – в Брестской и Гомельской областях, в Гомельской области целлюлозно-бумажная промышленность;

- ✓ топливная промышленность – в Витебской и Гомельской областях;

- ✓ электроэнергетика – в Витебской и Гродненской областях и г. Минске;

- ✓ легкая промышленность – в Брестской, Витебской и Могилевской областях;

- ✓ черная металлургия – в Гомельской области.

Для реализации этих приоритетов необходимо:

- ✓ в топливно-энергетическом комплексе увеличить глубину переработки нефти в нефтехимическом комплексе, снизить энергоемкость ВВП,

- ✓ в промышленности снизить материалоемкость за счет вытеснения металлов модифицированными материалами, пластиком, стеклом и углепластиками, наноматериалами, а также диверсификация переработки нефти, развитие малотоннажной химии,

- ✓ в деревообрабатывающей промышленности вывести на проектные мощности новые производства,

- ✓ в целлюлозно-бумажной промышленности ввести в эксплуатацию производство белой целлюлозы,

- ✓ в агропромышленном комплексе создать холдинги и объединения полного цикла производства переработки и реализации продукции;

- ✓ в здравоохранении создать новые фармацевтические производства для доведения доли отечественных препаратов на внутреннем рынке до 50 процентов,

- ✓ в строительном комплексе создать инжиниринговые компании и международную холдинговую строительную компанию для возведения объектов «под ключ».

Постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 29.04.2017 № 320 определен перечень проектов по созданию новых производств, имеющих определяющее значение для инновационного развития Республики Беларусь, а также перечень мероприятий по развитию инновационной инфраструктуры Республики Беларусь [9].

Среди значимых проектов, предполагаемых к завершению в 2020 году:

«Организация деятельности и развитие материально-технической базы ЗАО «Брестский научно-технологический парк» (заказчик Брестский облисполком), «Организация деятельности и развитие материально-технической базы ИМП ООО ПГ «Закон и порядок» (заказчик Витебский облисполком), «Организация деятельности и развитие материально-технической базы РУСП «Агентство развития и содействия инвестициям» (заказчик Гомельский облисполком), «Организация деятельности и развитие материально-технической базы КПУП «Минский областной технопарк» в качестве субъекта инновационной инфраструктуры на 2016–2020 годы (заказчик Минский облисполком), «Организация деятельности и развитие материально-технической базы ООО «Минский городской технопарк» (заказчик Минский горисполком), «Организация деятельности и развитие материально-технической базы ООО «Технопарк «Горки» (заказчик Минсельхозпрод), а также ряд проектов ГКНТ — «Организация деятельности и развитие материально-технической базы республиканского унитарного предприятия «Центр научно-технической и деловой информации» (заказчик ГКНТ), «Организация деятельности и развитие материально-технической базы республиканского унитарного предприятия «Гродненский центр научно-технической и деловой информации» (заказчик ГКНТ), «Организация деятельности и развитие материально-технической базы республиканского унитарного предприятия «Научно-аналитический центр информации, инновации и трансфера технологий» (заказчик ГКНТ), «Организация деятельности и развитие материально-технической базы Белорусского инновационного фонда» (заказчик ГКНТ), «Организация деятельности и развитие материально-технической базы Белорусского инновационного фонда» (заказчик ГКНТ).

В настоящее время реализованы следующие проекты:

«Организация высокотехнологичного агропромышленного производства полного цикла на 2016-2032 годы. ЗАО «Белорусская национальная биотехнологическая корпорация» (заказчик Минсельхозпрод), «Формирование инновационно-промышленного кластера высоких технологий в области сложной медицинской техники, систем обеспечения безопасности, оборудования неразрушающего контроля и аналитического приборостроения, разработка и коммерциализация инновационных технологий, производство высокотехнологичной наукоемкой продукции УП «АДАНИ» (заказчик Минский горисполком)», «Реорганизация производства твердых лекарственных форм с исполнением регламентаций PIC/S в рамках реализации проектов «Создание производства твердых лекарственных форм (вторая очередь)» и «Организация производства лекарственных средств, содержащих бета-лактамы антибиотиков, в соответствии с требованиями GMP PIC/S», ООО «Фармтехнология» (заказчик – Минский горисполком).

Региональное развитие должно быть обеспечено не за счет дотационности территорий, а посредством стимулирования точек роста. Предоставление дотаций должно постепенно сменить создание инвестиционных венчурных фондов. Бюджетные деньги в совокупности с привлеченными инвестициями составят венчурные фонды, которые будут предоставлять финансовую поддержку в форме грантов, займов, взносов в уставный капитал, финансовой аренды (лизинга). Экономия бюджетных денег при фондировании за счет привлечения инвестиций позволит сократить налоги, что простимулирует деловую активность в регионах при создании кластеров. Создание венчурных фондов с участием белорусской венчурной компании целесообразно при условии, что не менее половины партнеров управляющей компании венчурного фонда являются профессиональными управляющими венчурными фондами в технологически развитых странах. Это обеспечит наличие конкурентоспособных инновационных проектов.

Для реализации одного кластерного проекта требуется в среднем 500 000 долларов США. В настоящее время финансирование инновационных проектов за счет средств инновационных фондов, направляемых Министерством финансов Белинфонду, осуществляется на основании договоров Белинфонда с организациями - исполнителями проектов и государственным заказчиком [10]. Участие государственных заказчиков в финансировании инновационных проектов не предусмотрено. Конкурсная комиссия ГКНТ по представлению государственного заказчика осуществляет отбор проектов для финансирования за счет бюджетных средств.

В отличие от Белорусского инновационного фонда ОАО «Российская венчурная компания» является коммерческой организацией, учредителем которой выступает Российская Федерация в лице Федерального агентства по управлению федеральным имуществом.

Субсидии на возмещение затрат по организации кластеров обычно предоставляются на первоначальном этапе (на создание и обеспечение функционирования интернет-порталов, приобретение и ввод в эксплуатацию приборов контроля, организацию обучения специалистов). В дальнейшем осуществляется либо смешанное (государственное и частное) финансирование, либо самофинансирование на базе фондов. Субсидии предусмотрены на приобретение имущественных прав на объекты интеллектуальной собственности по лицензионному договору или договору уступки исключительного права, получение правовой охраны на объекты права промышленной собственности за рубежом для организации производства инноваций, выполнения работ, оказания услуг в целях реализации кластерных проектов, проведение оценки соответствия продукции (выполнения работ, оказания услуг), патентные исследования и анализ рынка научно-технической продукции, проведение инженерно-консультационных и проектных работ

(инжиниринговых услуг), необходимых для реализации кластерных проектов, разработку, внедрение и сертификацию систем управления качеством, окружающей среды и охраны труда.

Прямое государственное финансирование проектов развития регионов допустимо применять в случае совместного финансирования программ, в том числе международными организациями.

Доступ субъектов к каналам государственной поддержки в рамках межгосударственных программ, следует предоставлять поэтапно, начиная с трансграничных проектов с зарубежными контрагентами.

Приоритетное развитие приграничных территорий может быть реализовано за счет:

- ✓ расширения прав и полномочий местных органов власти в области сотрудничества с органами власти зарубежных стран;
- ✓ совместной с прилегающими странами стратегии согласованного и взаимовыгодного развития приграничных территорий;
- ✓ унификации местного налогообложения, регулирования цен, тарифов транспортных и других услуг в пределах приграничной территории;
- ✓ беспрошльного перемещения товаров определенной номенклатуры в случаях наличия таможенного режима.

Трансграничное сотрудничество согласует внешнеэкономическую деятельность и создаст сферу услуг по пограничному и транспортному обслуживанию, обслуживанию терминалов и складского хозяйства, системы связи, производственной, энергетической, туристической инфраструктуры, службы быта.

Для коммерциализации инновационных проектов и развития высокотехнологических кластеров необходимо включить в состав национального богатства интеллектуальные активы. Политика капитализации нематериальных активов должна быть направлена на дооценку предприятиями прав интеллектуальной собственности в их балансах. Необходимо приравнение прав интеллектуальной собственности к движимому имуществу как в США. Это обеспечит развитие практики функционирования инвестиционных фондов по управлению интеллектуальными активами, а также их залога при кредитовании (с использованием и без использования механизмов секьюритизации прав интеллектуальной собственности), возможность взноса в уставные фонды предприятий.

В Указе Президента Республики Беларусь от 4 февраля 2013 года № 59 «О коммерциализации результатов научной и научно-технической деятельности, созданных за счет государственных средств» [11] следует предусмотреть следующие способы коммерциализации инновационных проектов (способы передачи (трансфера) технологий и прав интеллектуальной собственности): проведение аукционов и конкурсов на право заключения договора об отчуждении права на единую технологию или лицензионного договора (патентные аукционы), патентные фонды, патентные пулы, патентные холдинги, патентные брокеры, оценка стоимости прав на объекты интеллектуальной собственности, создание биржи высоких технологий, электронный реестр прав интеллектуальной собственности, патентное страхование (риски утраты патентоспособности, патентных активов), биржевая площадка Белорусской валютно-фондовой бирже, торгующая акциями высокотехнологичных предприятий, сеть специализированных организаций в области оценки и коммерциализации прав интеллектуальной собственности, ценные бумаги, выпущенные под новые научные разработки, автоматическая (без согласований) передача права собственности организациям-исполнителям, передача авторам изобретений доли в имущественных правах на интеллектуальную собственность (долю доходов от коммерческого использования служебных изобретений).

На государственном уровне в Германии чтобы расширить использование патентов региональные центры патентной информации (Regional Patent Information Centres) сотрудничают со Службой патентов и товарных знаков Германии (German Patent and Trademark Office) по вопросам обеспечения (залога) патентов при кредитовании. Патентная научная ассоциация Японии занимается оценкой интеллектуальной собственности и сотрудничает с банками.

На региональном уровне интернет-сеть из центров инноваций по оценке и коммерческому использованию патентов и передачи технологий позволит заключать договоры передачи технологий. Сеть образовала рынок услуг по электронной торговле технологиями на базе Интернет-рынка покупателей и продавцов технологий.

В рамках государственно-частного партнерства Министерство образования и науки Германии выступило соучредителем такой интернет-сети, которая насчитывает 39 частных и государственных региональных учреждений. Создана и сопровождает единый электронный рынок прав интеллектуальной собственности Европейского Союза Служба информации в области исследований и развития ЕС (Community Research and Development Information Service). Министерство науки и образования учредило Фонд поддержки патентов для предприятий малого и среднего бизнеса (SME patent action fund), который по всей цепочке от патентных заявок до промышленной эксплуатации оказывает финансовую поддержку авторам и также предприятиям малого и среднего бизнеса, которые созданы под конкретные инвестиционные проекты.

В Германии созданы региональные агентства по эксплуатации патентов (Немецкий исследовательский центр общества Фраунгофера (Patent Centre for German Research of the Fraunhofer Gesellschaft), которые помогают университетам управлять изобретениями, осуществляют их коммерческую эксплуатацию.

На уровне высших учебных заведений нужны отделы по оценке патентоспособности изобретений и лицензированию и трансферу технологий, отделы по связи с промышленностью. Они предоставляют информацию преподавателям о коммерческой значимости и ходе выполнения договоров по проведению научных исследований и

поиску инвесторов. В Германии функции таких отделов по передаче технологий централизуют агентства по коммерциализации патентов (Patent verwertungs agenturen, PVA), которые на договорной основе обслуживают научные и исследовательские учреждения.

Таким образом, преобразования административно-территориального устройства для технологического развития регионов могут включать:

- ✓ создание сферы услуг, развиваемой кластерами, с перераспределением в нее не востребованного в кластерах кадрового потенциала, а также сохранением на республиканском уровне стратегически значимых отраслей;
- ✓ укрепление отраслевой структуры регионов с помощью кластеров в которых будут реализованы утвержденные в настоящее время проекты, основанные на переработке местных возобновляемых сырьевых ресурсов;
- ✓ взаимодействие участников инновационной деятельности с региональной администрацией посредством управляющей организации кластера, которая наделяется государственными органами правом установления стандартов и контроля за деятельностью участников кластера и становится органом управления при региональной администрации;
- ✓ отмена заключения комитета экономики облисполкома (Мингорисполкома) о целесообразности формирования управляющей организацией кластера как субъекта хозяйствования на территории административно-территориальной единицы;
- ✓ проведение коммерциализации объектов интеллектуальной собственности посредством их включения в состав национального богатства (права интеллектуальной собственности), приравняв их к движимому имуществу и используя их как залог при кредитовании или взнос в уставные фонды предприятий;
- ✓ финансовое обеспечение регионального развития не за счет дотационности территорий, а посредством стимулирования точек роста за счет инвестиционных венчурных фондов, создаваемых с участием не только бюджетного финансирования;
- ✓ сохранение прямого государственного финансирования только при совместном с международными организациями финансировании проектов, а также при условии первоочередного финансирования трансграничных проектов в сфере услуг по пограничному и транспортному обслуживанию;
- ✓ предоставление субсидий на возмещение затрат по организации кластеров только на первоначальном этапе, а в дальнейшем – при условии смешанного (государственного и частного) финансирования, с последующим замещением субсидий самофинансированием на базе инвестиционных венчурных фондов.

Библиография

1. Официальная статистика. Годовые данные. Социальная сфера. Демография. Труд и заработная плата. Уровень жизни населения. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/solialnaya-sfera/nauka-i-innovatsii>. – Date of access: 30.07.2018.
2. Мясникович, М. Платформы роста для страны : [коммент. к декрету № 7 «О развитии предпринимательства»] // Михаил Мясникович // Беларуская думка. 2018. № 1. С. 3 – 7.
3. Гусаков В.Г. Проблемы устойчивого развития экономики и формирование нового технологического уклада / В.Г. Гусаков // Наука и инновации. – 2016 – № 7. – С. 4 – 11.
4. Бельский, В.И. Вопросы развития сельского хозяйства Беларуси в контексте тенденций трансграничного рынка агропродовольственной продукции / В.И. Бельский // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. аграр. навук. – 2017. – № 1. – С. 32–41.
5. Макроэкономические аспекты обеспечения сбалансированности национальной экономики / А.И. Лученок [и др.]. – Минск : Беларуская навука, 2015. – 371 с.
6. Непризнанный исполн. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://pbwm.ru/articles/nepriznannyi-ispolin>. – Date of access: 30.07.2018.
7. Официальная статистика. Годовые данные. Социальная сфера. Наука и инновации. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/solialnaya-sfera/nauka-i-innovatsii>. – Date of access: 30.07.2018.
8. Об утверждении Концепции формирования и развития инновационно-промышленных кластеров в Республике Беларусь и мероприятий по ее реализации: Постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 16 янв. 2014 г., № 27 // Эталон – Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
9. О мерах по реализации Указа Президента Республики Беларусь от 31 января 2017 г. № 31: Постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 29 апр. 2017 г. № 320 // Эталон – Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
10. О совершенствовании деятельности Белорусского инновационного фонда: Указ Президента Респ. Беларусь, 25 марта 2008 г., №174 // Эталон – Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
11. О коммерциализации результатов научной и научно-технической деятельности, созданных за счет государственных средств: Указ Президента Респ. Беларусь, 4 февр. 2013 г., № 59 // Эталон – Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

**SOME ASPECTS REGARDING AUTOMATIC SOCIAL STABILIZERS
FUNCTIONING IN ROMANIA AND IN FEW OTHER EUROPEAN UNION COUNTRIES****UNELE ASPECTE PRIVIND FUNCȚIONAREA STABILIZATORILOR
SOCIALI AUTOMAȚI ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN ALTE ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE**

*Alina Georgeta AILINCĂ, cercetător gradul III,
Centrul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slăvescu", București¹*

*Alina Georgeta AILINCĂ, 3rd degree researcher,
“Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest²*

Usually the effects of economic and financial crisis are so important that all economic and social parameters are trapped in a negative area with even worse premises for the future. Personal incomes and employment are the most important social parameters that suffer the most. Thus, in the literature and in practice, in order to reduce the adverse evolution of output and business cycle, there are new and increasingly visible presences that use the automatic stabilizers, especially the fiscal-budgetary ones. In bad times, in order to support consumption the unemployment compensation is increased, taxes on income are decreased, the tax system is directed to a progressive tax system, and generally the state tries to restrain economic pressures on employees, on the elderly and on disadvantaged groups. Thus, the stabilization function can be done on a discretionary basis or, on the contrary, without an explicit intervention of the state - by using automatic stabilizers, especially the fiscal ones, and within them mostly of the social ones, such as social benefits. Considering that negative cyclical development of the economy can be mitigated by fiscal and social tools, the article analyses social security benefits evolutions in report to the GDP and other social and population indicators in Romania and in few other EU countries in order in order to highlight the stabilization ability of this instrument.

Keywords: Business cycle, Automatic social stabilizers, Social indicators, Output fluctuation, Romania, some UE countries.

De regulă, efectele crizei economice și financiare sunt atât de importante încât toți parametrii economici și sociali sunt prinși într-o zonă negativă, cu premise și mai precare pentru viitor. Veniturile și ocuparea forței de muncă sunt cei mai importanți parametri sociali care suferă cel mai mult. Astfel, în literatura de specialitate și în practică, pentru a reduce evoluția adversă a ciclului de producție și a ciclului de afaceri, există voci noi și din ce în ce mai vizibile care utilizează stabilizatorii automați, în special cei fiscali-bugetari. În perioadele nefavorabile, pentru a susține consumul, indemnizația de șomaj este sporită, impozitele pe venit sunt reduse, sistemul fiscal este direcționat către un sistem fiscal progresiv și, în general, statul încearcă să restrângă presiunile economice asupra angajaților, asupra persoanelor în vârstă și asupra grupurilor dezavantajate. Astfel, funcția de stabilizare poate fi făcută pe bază discreționară sau, dimpotrivă, fără o intervenție explicită a statului – prin utilizarea stabilizatorilor automați, în special a celor fiscali și, în majoritatea lor, a celor de natură socială, cum ar fi beneficiile sociale. Având în vedere că dezvoltarea ciclică negativă a economiei poate fi atenuată de instrumentele fiscale și sociale, articolul analizează evoluția beneficiilor de securitate socială în raport cu PIB-ul și cu alți indicatori sociali și ai populației din România și din alte câteva țări ale UE pentru a surprinde capacitatea de stabilizare a acestui instrument.

Cuvinte-cheie: Ciclu de afaceri, stabilizatori sociali automați, indicatori sociali, fluctuații ale producției, România, țări ale Uniunii Europene.

JEL Classification: E32, E63, H31, H55.

1. Introduction

All over the world, the scars of the global economic and financial crisis and the lack of international and national macroeconomic coherence and coordination can still be seen through sub-occupation, international migration, unemployment, precarious economic growth, financial instruments still under minimal control of the authorities, budget deficits and massive public debts, increasing inflation and rising trade balance deficits. In this context of the developments of the economies of the world, in the process reducing social and economical disparities, listening to the voices of the people especially the poor and disadvantaged ones and understanding their needs means that institutions must make numerous steps forward constructing and strengthening the macroeconomic instruments to attain these goals. Thus there is a real need for implementation of discretionary but also for non-discretionary or automatic instruments to counteract the downturn of economic cycle and output fluctuations.

The automatic stabilisers, especially the social ones are more important in the case of economic downturn, when the

¹Casa Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, România, Telefon: +40.21.318.24.19, FAX: +40.21.318.24.19, e-mail: icfm01@icfm.ro; autorul corespunzător Alina Georgeta Ailincă, e-mailul autorului corespunzător: alina.glod@gmail.com

²The House of Romanian Academy, Calea 13 Septembrie no. 13, Romania, Telephone: +40.21.318.24.19, FAX: +40.21.318.24.19, e-mail: icfm01@icfm.ro; corresponding author Alina Georgeta Ailincă, corresponding author's email: alina.glod@gmail.com

stabilisation of the individual income by unemployment insurance benefits and social transfers are crucial for sustaining the aggregate demand and business cycle. The automatic stabilisers act rather silent, without imposing of any political and legislative decision making. They are quick and effective but not so easy to make them function properly, imposing a balance between: the need of providing the economic and social correct level of support in order to sustain the real economy but also to provide a minimal social benefits that would actually not discourage work (more exactly not to encourage the use of moral hazard effect).

Taking into account the above information and considering that social policy is an important instrument to counter the negative cyclical development of the economy, as well as the necessity of designing increasingly macroeconomic policies aimed at maximizing the transfer of welfare from the nominal sphere into the real economy, this article tries to bring some clarifications on the benefits of using automatic stabilization, especially of social benefits, in Romania, but also in other countries of the European Union.

2. Literature review

We should first, however, clarify what are the automatic stabilizers. For example, Eaton and Rosen (1980) consider that the automatic stabilizers as those elements of fiscal nature which reduce output fluctuations and do not imply any discretionary action of the government. Dinga and all (2011) affirm that a fiscal automatic stabilizer is an institutional device with a structural nature and with an automatic triggering, with the aim of reducing macroeconomic output volatility.

In the European Union there are many debates about the harmonization both of asymmetric shock-absorption functions and instruments linked to the sound economic, fiscal and structural policies. Thus, in the macroeconomic approach the measures of economic activity are the base of contributions and payments, while in the microeconomic approach specific public instruments (such as unemployment insurance) should be more connected directly with economic cycle.

When we look at the analysis methodologies, the literature uses microsimulation techniques (e.g. Mabbett and Schelkle, 2007; Hofer, Hanappi and Müllbacher, 2012) but also time series models (e.g. Bayoumi and Masson, 1995), micro data (e.g. Auerbach and Feenberg, 2000) but also macro data. The stabilisation demand effect coefficient mention in all the above studies is estimated between 30% to almost 70%.

Many studies analyse the way the automatic stabilisers (especially social ones) function in different parts of the world. In European Union, the unemployment benefit system was analysed also by Palme (2013) and there are even suggestions of wide unemployment insurance for euro-area countries (Dullien, 2013). Also, in Dolls, Fuest and Peichl (2010) study the Europe has much stronger automatic stabilisers than U.S. and the Eastern and Southern countries of Europe are having a lower stabilisation effect on demand comparing with Central and Northern Europe countries due to the low social security benefits (e.g. unemployment benefits) but also to smaller government size in Eastern and Southern countries. Also other studies point out that the expenditure side and especially the health, retirement, disability expenditures and basically many programs of social security are pretty connected with economic cycle and contribute to the reduction of output volatility being considered effective automatic stabilisers (e.g. Ghilarducci, Saad-Lessler and Fisher, 2011).

Thus, the present article strives to highlight details of the functioning of automatic stabilizers in the social sphere, especially social benefits other than those in kind, to complement and enrich the literature as much as possible.

3. Methodology

In this study, which is mostly an empirical study, it is intended to be assessed the connection and the role of social security benefits and net social contributions as the automatic stabilizers in the context of macroeconomic realities of France, Italy, Romania, and Sweden. The countries were selected from the North, South, East and West, taking the countries on an imaginary fairly symmetrical cross axis which includes Romania. One inspiration for this selection was the Van den Noord (2000) study which mentions that in countries like Sweden, Finland and Denmark the automatic stabilizers are quite effective.

First, it will be done a graphical representation for the four countries and a correlation matrix between the target indicators: GDPgr (%) – real GDP growth rate; TGGE (%GDP) – total general government expenditure (% of GDP); TGGR (% of GDP) – total general government revenue (% of GDP); SBP (% of GDP) – social benefits other than social transfer in kind, payable (% of GDP); NSCR (% of GDP) – net social contributions, receivable (% of GDP). After that, it will be done a correlation matrix for the most important similar indicators for all EU28 countries, using panel data analysis. The data series is from Eurostat and is an annual data for the period 2008-2017. The findings may or may not reflect the results of other studies, but still the limited set of data should be considered and the results should be viewed with caution.

4. Results

Taking into account the results of Blanchard, Dell’Ariccia, and Mauro (2010), which mentions that in the last one hundred of years there is a reverse proportionality between the government size and the output volatility, the correlation between TGGE (% of GDP) and GDPgr(%) confirms a negative relation between them for all mention countries, even if the results for France are not substantial (Figure 1). For France, the degree of correlation between government revenues and expenditures is 40% and both social benefits and net social contributions are strongly correlated with both the share of expenditure in GDP and the share of revenues in GDP. Also, social benefits and net social contributions have a rather week correlation with GDP growth rate (%).

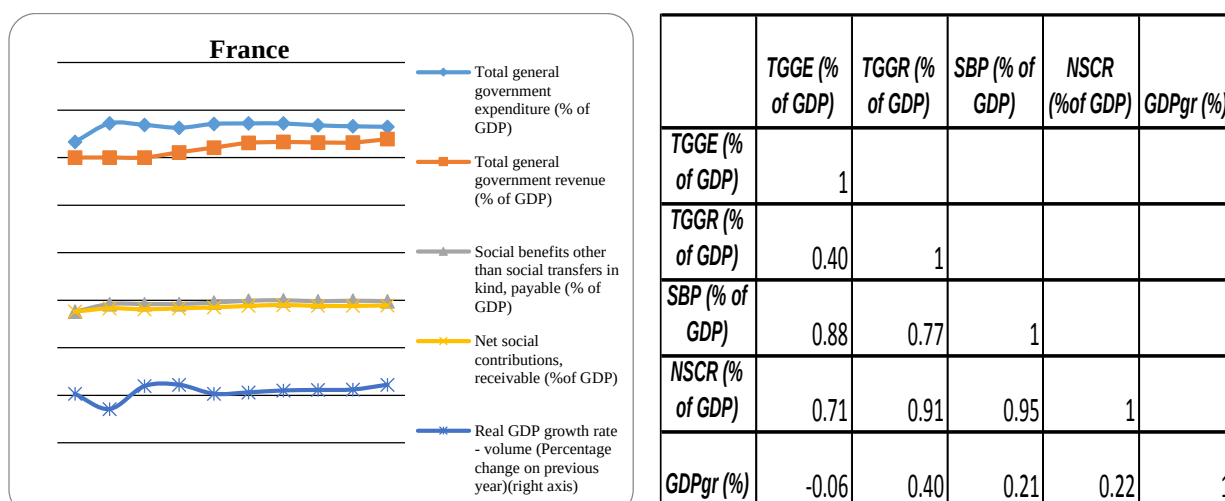

Figure 1. Elements of stabilisation of GDP volatility in France between 2008-2017 years

Source: Eurostat data base, extraction data: 5Sept. 2018

If we look at Italy (Figure 2), general government revenues are quite strongly correlated with general government spending, and the social benefits to be paid are in turn quite strongly correlated with both revenues and expenditures. Net social contributions are connected quite strongly only with spending and less with revenues and social benefits payable. If it is relatively natural for spending to be interpreted as automatic stabilizers in general, it is strange and raises questions about why the revenues of the general government of Italy are also negatively correlated with the evolution of GDP, though almost insensible if we look at the value of correlation. An explanation might be that the banking crisis in Italy and numerous sustainability problems are still eating up a large part of the benefits of increasing GDP growth rate.

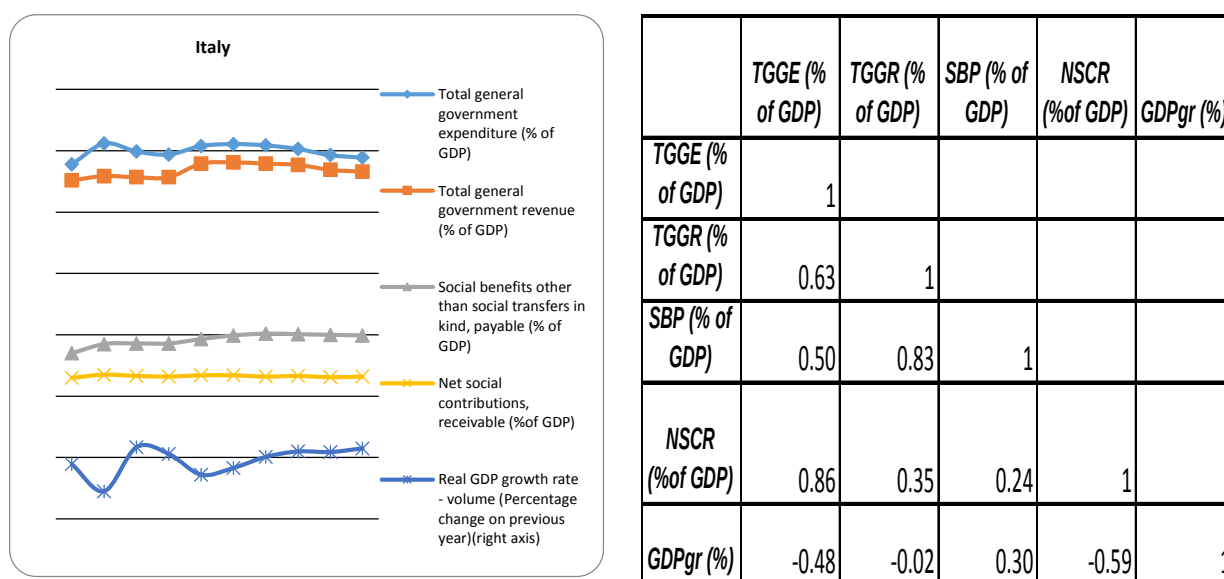

Figure 2. Elements of stabilisation of GDP volatility in Italy between 2008-2017 years

Source: Eurostat data base, extraction data: 5Sept. 2018

Regarding Romania (Figure 3), we can see that government expenditures are extremely poorly correlated with revenues, which once again subverts a lack of fiscal discipline and a policy of spending of the public money rather populist. In this context, of course, it is obvious why social benefits payable are strongly correlated with spending and inversely proportional but very poor with revenues. Net social contributions are correlated positively and above 0.50 with government spending and inversely proportional and much stronger with government revenue and positive but extremely limited with social benefits payable. Surprisingly, when it comes to the GDP growth rate evolution correlation with the others indicators, GDP growth rate is: strongly correlated (0.69) and negative with government spending, positive but modest with revenue developments and strong and negative with social benefits other than social transfers in kind, payable. All of these latter aspects are consistent with the theories of automatic stabilization evoked by literature, in which government spending and social benefits are strongly correlated but anti-cyclical with the

evolution of GDP growth rates.

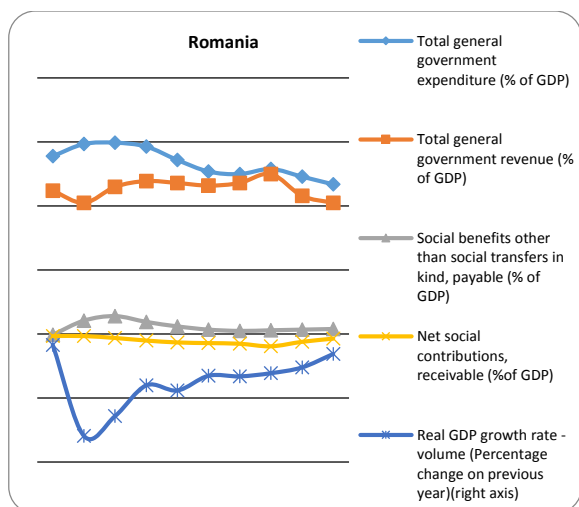

Figure 3. Elements of stabilisation of GDP volatility in Romania between 2008-2017 years

Source: Eurostat data base, extraction data: 5Sept. 2018

	TGGE (% of GDP)	TGGR (% of GDP)	SBP (% of GDP)	NSCR (%of GDP)	GDPgr (%)
TGGE (% of GDP)	1				
TGGR (% of GDP)	0.09	1			
SBP (% of GDP)	0.71	-0.09	1		
NSCR (%of GDP)	0.51	-0.71	0.33	1	
GDPgr (%)	-0.69	0.10	-0.85	-0.23	1

Looking at the situation in Sweden, the link between general government revenues and general government expenditures is not as strong as we would expect, but the social benefits payable are extremely strongly correlated with government spending and relatively well with government revenue. Net social contributions to be received are correlated positively and rather satisfactory with government spending and social benefits payable.

In Sweden, the evolution of the GDP growth rate link with all the above-mentioned indicators (total general government expenditure (% of GDP), with total government revenue (% of GDP) with net social contributions, receivable (% of GDP)) being relatively strong and negative, indicates that data and the analysis confirm the hypothesis of a strong automatic stabilization function in Sweden, as the economic theory actually states.

With regard to the EU28 as a whole, using panel data for 2008-2017, we can see (Table 1) that GDP is strongly and positively correlated with: output, government spending, government revenues, social benefits, social contributions and the population of EU (at the end of year). Therefore, the social benefits payable correlate positively and strongly with all of the indicators mentioned, less with GDP per capita. Based on an extended set of data, more precisely 280 records, the results can be considered credible. These results confirm once again the economic theory, social contributions and social benefits (consequently both on government revenues and expenditures) can be strongly correlated with the evolution of GDP. The absence of the negative sign can be explained by a very large number of records which can attenuate the direction and by being considered the absolute values and not relative or growth rates of the indicators.

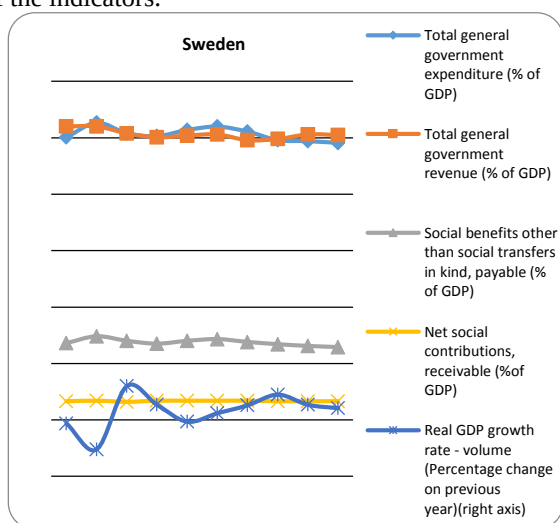

Figure 4 - Elements of stabilisation of GDP volatility in Sweden between 2008-2017 years

Source: Eurostat data base, extraction data: 5Sept. 2018

	TGGE (% of GDP)	TGGR (% of GDP)	SBP (% of GDP)	NSCR (%of GDP)	GDPgr (%)
TGGE (% of GDP)	1				
TGGR (% of GDP)	0.32	1			
SBP (% of GDP)	0.98	0.41	1		
NSCR (%of GDP)	0.56	-0.13	0.40	1	
GDPgr (%)	-0.59	-0.68	-0.56	-0.58	1

Table 1. Correlation matrix between the possible elements of stabilisation of GDP volatility in all EU28 countries between 2008-2017 years

	<i>GDP</i>	<i>GDPpps</i>	<i>Opt</i>	<i>GGE</i>	<i>GGR</i>	<i>SBP</i>	<i>NSCR</i>	<i>POP</i>	<i>ER</i>
<i>GDP</i>	1								
<i>GDPpps</i>	0.16	1							
<i>Opt</i>	0.98	0.16	1						
<i>GGE</i>	0.99	0.16	0.99	1					
<i>GGR</i>	0.99	0.17	0.98	1.00	1				
<i>SBP</i>	0.99	0.15	0.98	1.00	0.99	1			
<i>NSCR</i>	0.95	0.14	0.91	0.96	0.97	0.97	1		
<i>POP</i>	0.95	0.03	0.94	0.95	0.94	0.95	0.91	1	
<i>ER</i>	0.18	0.38	0.17	0.16	0.18	0.12	0.13	0.02	1

Source: Eurostat data base, extraction data: 5Sept. 2018.

Notations: *GDP* - Gross domestic product at market prices (Current prices, Million euro); *GDPpps* - GDP per capita in PPS (Index, EU28 = 100); *Opt* – Output (Million euro); *GGE* - Total general government expenditure (Million euro); *GGR* - Total general government revenue (Million euro); *SBP* - Social benefits other than social transfers in kind, payable (Million euro); *NSCR* - Net social contributions, receivable (Million euro); *Pop* - Total population national concept (Thousand persons, Unadjusted data); *ER* - Employment rate by sex (%).

Considering the correlation matrix, we can design the following model of a regression equation:

$$GDPT = \beta_0 + \beta_1 SBPT + \epsilon_t \quad (1)$$

where: *GDP* is the gross domestic product at market prices in the year *t*, *SBP* - Social benefits other than social transfers in kind, payable (Million euro) in the year *t*, and ϵ_t is an error term in the year *t*.

Based on the established model, we design the regression equation (see Table 2).

Table 2. Regression equation in order to explain the relationship between GDP and SBP for EU28 for the period 2008-2017

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0.99							
R Square	0.97							
Adjusted R Square	0.97							
Standard Error	128789.3							
Observations	280							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	1.50538E+14	1.50538E+14	9075.818806	2.7593E-214			
Residual	278	4.6111E+12	16586684820					
Total	279	1.55149E+14	4					
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95.0%</i>	<i>Upper 95.0%</i>
Intercept	27523.82	9110.55	3.02	0.00	9589.39	45458.25	9589.39	45458.25
SBP	5.88	0.06	95.27	0.00	5.76	6.01	5.76	6.01

Source: Eurostat data base, author's processing; the notations of Table 1 are maintained.

Analysing the value of the coefficient of determination (R^2), used to measure the strength of the correlation between the endogenous variable and its determinants, one can notice that the value of 0.99 is very good. The adjusted R^2 is 0.97 for the sample of 280 observations, which suggests a very strong correlation between the variables of the model. Table 2 shows that, most coefficients are different from zero, their associated probability, and the p-value, is much under 0.05, which confirms that SBP is significant within the total statistical population and that for SBP the null H_0 hypothesis is rejected. Thus, for this indicator, the pattern has been correctly specified and evaluated; therefore, it may be considered that the influence on the dependent variable GDP comes from SBP. Also, by designing a reverse regression equation, e.g. the dependent variable being considered SBP and the GDP the independent one, we can see that GDP also explains quite well the evolution of SBP.

5. Conclusions

Though with a strong forward looking, the EU seems not to find the direction to “home”. This is how it is talking of “Europe with two speeds”, “integration in concentric circles”, a Europe of liberty and tolerance, but political, social and economic negative elements cannot be neglected, leading to sovereign debt crisis and other crisis outbreaks. Against this background, discretionary monetary and fiscal policies appear very unattractive, reverting to the Keynesian concept of automatic stabilizers as promoters of an economic functioning without significant temporal and decisional lagging.

Apparently, the problem of automatic stabilization is showing its tilts. There is talk of stabilization on income or expense, but it is extremely difficult to design automatic public tools that respond as much and as quick as possible to the volatility of the economic cycle. Thus, this article addresses the problem of automatic stabilization in four EU countries: France, Italy, Romania and Sweden, taking into account the boundaries of EU, more exactly some EU's vertical and horizontal countries in the shape of a cross. The analysis period is short (2008-2017), the data are annual; therefore caution in interpreting the results should be considered. As a result of the analysis, stabilization, appreciated through the GDP relationship with various macroeconomic indicators, is confirmed for general government spending (% of GDP) in countries such as Romania and Sweden and to a lesser extent in countries such as France and Italy. The same results are also confirmed for the social benefits payable, Sweden showing a negative and strong correlation between the GDP growth rate and all the indicators analyzed.

Using panel data for the period 2008-2017, and considering all the EU28 countries, the correlation matrix of some of the most relevant indicators for GDP volatility shows that GDP is strongly and positively correlated with: output, government spending, government revenues, social benefits, social contributions and the population of EU. Keeping the notations in the correlation matrix and projecting a regression equation that explains the functioning of GDP based on SBP, we can see that the above assertions are confirmed, SBP can be considered at the level of the entire EU28 as an important element of stabilization of the business cycle.

Bibliography

1. Auerbach, A., Feenberg, D., 2000. The significance of federal taxes as automatic stabilizers. *Journal of Economic Perspectives* 14: 37-56.
2. Bayoumi, T., Masson, P. R., 1995. Fiscal flows in the United States and Canada: Lessons for monetary union in Europe. *European Economic Review*, 39, 253-274.
3. Blanchard, O., Dell'Ariccia, G., and Mauro, P., 2010. Rethinking macroeconomic policy. *Journal of Money, Credit and Banking*, 42(1):199-215.
4. Dinga (coord.) and all, 2011. *Sustenabilitatea economică prin politici de ajustare în contextual globalizării*. Publishing House of Romanian Academy, Bucharest.
5. Dullien, S., 2013. A euro-area wide unemployment insurance. Paper prepared for the European Commission, Directorate-General Employment, Social Affairs & Inclusion.
6. Eaton, J., Rosen, H., 1980. Optimal redistributive taxation and uncertainty. *Quarterly Journal of Economics* 95: 357-364.
7. Ghilarducci, T., Saad-Lessler, J., Fisher, E., 2011. RETIREMENT INCOME SECURITY PROJECT SCEPA Working Paper 2011-2 The Automatic Stabilizing Effects of Social Security and 401 (k) Plans, Schwartz Center for Economic Policy Analysis and Department of Economics New School for Social Research, 6 East 16th Street, New York, NY 10003, online at: http://www.economicpolicyresearch.org/images/docs/research/retirement_security/Auto%20Stab%20paper%20FINAL.pdf.
8. Hofer, H., Hanappi, T., Müllbacher, S., 2012. A Note on Automatic Stabilizers in Austria: Evidence from ITABENA, Working Paper No. 1203, The Austrian Center for Labor Economics and the Analysis of the Welfare State, JKU Linz Department of Economics, Austria.
9. Mabbett, D., Schelkle, W., 2007. Bringing macroeconomics back into the political economy of reform: the Lisbon Agenda and the 'fiscal philosophy' of EMU. *Journal of common market studies*, 45 (1). pp. 81-103.
10. Palme J., Esser I., Ferrarini T., Nelson K. and Sjöberg O., 2013. Unemployment benefits in EU Member States. Paper prepared for the European Commission, Directorate-General Employment, Social Affairs & Inclusion.
11. Van den Noord, P. (2000). “The Size and Role of Automatic Fiscal Stabilizers in the 1990s and Beyond”, OECD Economic Department Working Papers, No. 230.

**VIZIBILITATEA PUBLICAȚIILOR ȘTIINȚIFICE – PARTE INTEGRANTĂ
A SOCIETĂȚII CUNOAȘTERII. ANALIZĂ BIBLIOMETRICĂ ȘI ALTMETRICĂ
ÎN BAZA UNUI REPOZITORIU BIBLIOMETRIC NAȚIONAL**

**Nelly ȚURCAN¹, dr. hab.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale,
Universitatea de Stat din Moldova
Rodica CUJBA²,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova
Victor CERNĂUȚEANU³, dr.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova**

Etapa modernă de dezvoltare socială se caracterizează prin trecerea la o nouă formă de dezvoltare a societății, în care cunoașterea devine atât o valoare importantă economică, cât și o resursă strategică. Prin urmare, în societatea cunoașterii disponibilitatea cunoștințelor și accesul la acestea joacă un rol extrem de important. Scopul studiului constă în analiza vizibilității publicațiilor științifice ale unei instituții de învățământ superior, și anume, ale Universității de Stat din Moldova. Studiul a fost efectuat în baza Instrumentului Bibliometric Național (<https://ibn.idsi.md>), repozitoriu cu peste 60.000 publicații științifice și arată în ce măsură oamenii de știință din cadrul USM contribuie la dezvoltarea societății cunoașterii din Republica Moldova. Studiul conține și o analiză comparativă a lucrărilor științifice cu autori afiliați USM incluse în două baze de date internaționale: Web of Science și Scopus. Metodele de cercetare utilizate în studiu includ analiza bibliometrică și altmetrică a lucrărilor științifice cu autori afiliați USM. În rezultatul studiului s-a constatat că publicațiile USM ocupă un loc semnificativ în fluxul informațional al Republicii Moldova, cercetătorii afiliați USM fiind foarte activi atât la nivel național, cât și internațional, iar domeniile de top de cercetare la nivel național ale USM sunt științele sociale, economice și umane.

Key-words: knowledge society, visibility of publications, bibliometric analysis, altmetric analysis, evaluation of research activity, Moldova State University.

The modern stage of social development is characterized by the transition to a new form of development of society in which knowledge becomes an important value, both economic and as strategic resource. Therefore, in the knowledge society, the availability of knowledge and access to it plays an extremely important role. The aim of the study is to analyze the visibility of scientific publications of a higher education institution, namely the State University of Moldova. The study was conducted on the basis of the National Bibliometric Instrument (<https://ibn.idsi.md>), repository with over 60.000 scientific publications and shows to what extent the scientists within the USM contribute to the development of the knowledge society in the Republic of Moldova. The study also contains comparative analysis of scientific papers with authors affiliated to USM included in two international databases: Web of Science, Scopus. The research methods used in the study include the bibliometric and altmetric analysis of the scientific works with USM affiliated authors. As a result of the study it was found that USM publications play an important role in the information flow of the Republic of Moldova, USM affiliated researchers being very active both at national and international level, and the top USM research subjects on national level are social, economic sciences and humanities.

Cuvinte-cheie: societatea cunoașterii, vizibilitatea publicațiilor, analiză bibliometrică, analiză altmetrică, evaluarea activității de cercetare, Universitatea de Stat din Moldova.

JEL Classification: C00, D02, I23.

Introducere

Rezultatul cercetării este unul dintre indicatorii care determină dezvoltarea unei țări în ceea ce privește venitul pe cap de locuitor, produsul intern brut, produsul național brut și nivelul de trai al oamenilor. Cercetarea și dezvoltarea sunt interdependente. Rezultatul cercetării depinde de intrările în sfera cercetare și dezvoltare (finanțarea, potențial uman etc.), politicile guvernamentale, business, universități și instituții de cercetare. În prezent, sectorul științific din Republica Moldova suferă modificări semnificative prin aprobarea modificărilor la *Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova* [3].

Una dintre principalele activități de cercetare științifică implică publicarea rezultatelor cercetărilor științifice. Din acest motiv, măsurarea rezultatelor științifice și a impactului publicațiilor științifice poate fi utilizat pentru a estima productivitatea și importanța activităților de cercetare instituțională sau națională. Atât productivitatea, cât și importanța cercetării sunt criterii esențiale pentru luarea deciziilor privind dezvoltarea ulterioară a cercetării în cadrul unei instituții de cercetare sau universități. Prin urmare, factorii de decizie și consiliile de administrație sau de dezvoltare strategică ale acestor organizații de cercetare sunt interesate de măsurători cantitativi privind rezultatele și impactul publicațiilor științifice în scopul monitorizării și evaluării, precum și pentru a determina modul de distribuire

¹ Țurcan Nelly, tsurcannelly@gmail.com

² Cujba Rodica, rodica.cujba@idsi.md

³ Cernăuțeanu Victor, victor.cernauteanu@idsi.md

a fondurilor sau încurajarea colaborării științifice.

Impactul cercetării este considerat a fi un beneficiu social, economic și cultural al cercetării pentru utilizatorii finali din comunitatea extinsă la nivel regional, național sau internațional [2, p. 212]. De asemenea, impactul unei cercetări depinde de măsura în care cercetarea a fost utilă pentru alți cercetători [1, p. 93]. Nu este posibil să se evalueze impactul cercetării într-un mod complet fără un set complex de indicatori. O parte dintre acești indicatori sunt obținuți prin tehnici bibliometrice.

Analiza bibliometrică este un instrument important pentru înțelegerea anumitor aspecte ale rezultatelor cercetării. Bibliometria reprezintă analiza statistică referitoare la cărți, reviste, articole științifice și autori. Analiza frecvenței cuvintelor, analiza citărilor sau numărului de articole ale anumitor autori au fost elementele de bază pentru astfel de studii statistice. După anii '90 bibliometria a fost transformată dintr-un simplu studiu de statistică bibliografică într-un domeniu separat și unic de studiu [6].

Există și alte zone de impact care nu sunt acoperite de bibliometrie. Unele dintre acestea sunt explorate de alte metrii. Odată cu apariția tehnologiilor Web 2.0, au apărut noi posibilități de evaluare a impactului publicațiilor științifice, nu numai a articolelor din reviste, dar și a cărților, rapoartelor, datelor și a altor tipuri de publicații netradiționale, care au fost numite altmetrii. Altmetriile au devenit un mijloc mai larg de măsurare al impactului societal al cercetării științifice. De asemenea, *Declarația de la San Francisco cu privire la evaluarea cercetării* (DORA – Declaration on Research Assessment) recomandă cercetătorilor să utilizeze o gamă variată de indicatori în evaluarea producției științifice [14].

Metodele bibliometrice sunt aplicabile la diferite niveluri ale activităților de cercetare, cum ar fi indivizi, grupuri de cercetare, instituții și țări. Dificultatea obținerii datelor și precizia analizei diferă în funcție de nivel, prin urmare, există diferențe considerabile între metodele de analiză utilizate în fiecare nivel. O analiză bibliometrică se poate face la nivel macro, mezo sau micro [8, p. 735]. Și anume, la nivel macro poate fi făcută evaluarea tuturor domeniilor de cercetare în ansamblu, teme specifice sau regiunilor geopolitice, precum și evaluarea performanței unei țări în diverse domenii științifice; la nivel micro analiza poate fi limitată la nivelul practicii individuale de cercetare sau grupuri mici de cercetare. De asemenea, activitatea de cercetare trebuie să fie analizată în mod sistematic la nivelul mezo (intermediar), cum ar fi instituțiile mari, de exemplu, universități, facultăți, departamente și instituții de cercetare.

Astăzi, bibliometria este un instrument primordial pentru organizații, cum ar fi universitățile și organismele guvernamentale, de măsurare a performanței cercetării. Utilizarea largă a tehnicilor bibliometrice este posibilă, prin acces simplu la articole, citări și instrumente analitice atât în Web of Science (WoS) a companiei Clarivate Analytics, cât și în Scopus a companiei Elsevier. Mulți cercetători, instituții folosesc indicatorii bibliometrici oferiți de Google Scholar. Măsurarea în mediul universitar actual este bazată pe dovezi și așa cum a remarcat Kwok Leung „În prezent există tot mai mari presiuni asupra cadrelor universitare de a publica în cele mai citate reviste și de a aduna cât mai multe citări la lucrările lor” [7, p. 510].

Scopul acestui studiu constă în analiza vizibilității publicațiilor științifice instituționale prin instrumente bibliometrice și altmetrice. În calitate de studiu de caz a fost aleasă Universitatea de Stat din Moldova (USM), fiind una din instituții lider în sfera CDI (cercetare-dezvoltare-inovare), dar și un centru de cercetare multidisciplinară.

Universitatea de Stat din Moldova – centru de cercetare multidisciplinară

Universitatea de Stat din Moldova este una dintre cele mai vechi și cele mai mari universități din Republica Moldova cu o gamă diversă a domeniilor de cercetare. În prezent, USM cuprinde 12 facultăți, iar oferta academică este formată din 65 de specialități la ciclul I (Licență), 70 programe la ciclul II (Masterat) și 138 de specialități la ciclul III (Doctorat) din cadrul celor 11 școli doctorale. Procesul de cercetare la USM este o componentă fundamentală a procesului academic, iar USM se situează printre primele locuri în clasamentul național. Cercetarea științifică universitară este o activitate complexă, deoarece obiectivele sunt instruirea viitorilor cercetători, dezvoltarea creativității, susținerea inovației, stabilirea cooperării internaționale. În prezent, cercetarea la USM se desfășoară în cadrul a 10 profiluri de cercetare acreditate în cele 59 de departamente, 6 centre de cercetare și 20 laboratoare de cercetare [16]. Potențialul de cercetare al USM este de aproximativ 1400 de cadre didactice și de cercetare, inclusiv circa 90 de doctori habilitați și 400 de doctori în științe.

Un rezultat al internaționalizării educației este globalizarea clasamentelor universităților, cu accent pe rezultatele cercetării. Guvernele, organizațiile internaționale și organismele de finanțare manifestă o preocupare din ce în ce mai mare pentru responsabilitatea privind cercetarea care a transferat clasamentele universitare dintr-un mediu național în unul de nivel mondial. Deși nu există clasamente absolut corecte, totuși, există o consecvență în topul clasamentelor [9, p. 140]. Conform ediției din iulie 2018 a clasamentului mondial Ranking Web of Universities (Webometrics) Universitatea de Stat din Moldova este lider printre universitățile din Republica Moldova. Potrivit acestui raport, USM este prima universitate din Republica Moldova, plasându-se pe locul 3287 în clasamentul celor mai bune 11991 de universități în lume și pe locul 234 din cele 2875 de universități din regiunea Europa Centrală și de Est [19]. Pentru clasamentul Webometrics, rezultatele cercetării sunt, de asemenea, foarte importante pentru ierarhizarea universităților. Este colectat numărul de publicații din baza de date bibliografică deschisă Google Scholar, care are o bună acoperire a repozitoriilor instituționale din întreaga lume.

Astfel, și în acest clasament se folosesc anumiți indicatori bibliometrici. Cercetătorii, departamentele, universitățile și organismele externe numără toate rezultatele. Departamentele universitare folosesc tehnicile bibliometrice pentru a evalua cadrele științifico-didactice și de a lua decizii de angajare și de promovare, utilizând numărul de publicații și numărul de citări, factorul de impact al revistei, precum și instrumente suplimentare, cum ar fi indexul-h. Rezultatele academice, cum ar fi articolele și citările, furnizează date pentru benchmarking intern și extern. Universitățile folosesc mai multe tehnici bibliometrice pentru raportarea guvernamentală, precum și părților interesate cu privire la rezultatele cercetării. Benchmarking-ul și compararea la nivel de țară utilizează, de asemenea, date bibliometrice. Conform *Raportului privind activitatea CSȘDT (Consiliul Suprem*

pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică) și rezultatele științifice principale obținute în sfera științei și inovării în anul 2017, cercetătorii din Republica Moldova au publicat 7858 de publicații [11, p. 215], iar cercetătorii din cadrul USM au publicat 578 de publicații în anul 2017 [10, p. 211], ceea ce constituie 7,2% din numărul total de publicații (Tabelul 1).

Tabelul 1. Activitatea editorială în cadrul secțiilor AȘM și în cadrul USM (anul 2017)

Instituții	Publicații	Articole naționale			Articole în alte reviste naționale	Articole în reviste cu factor de impact	Articole în alte reviste editate în străinătate	Articole în culegeri naționale și internaționale	Monografii și culegeri editate în țară și străinătate / capitole în monografii	Manuale / dicționare / lucrări didactice	Teze ale comunicărilor la congrese, conferințe, simpozioane (naționale / internaționale)
		A	B / B+	C							
AȘM	7858	50	845	385	770	346	926	1336	182	330	2688
USM	568	2	65	16	16	29	25	50	41	35	289
USM (%)	7,2%	4%	7,7%	4,2%	2,1%	8,4%	2,7%	3,7%	22,5%	10,6%	10,8%

Datele arată că USM are o vizibilitate internațională datorită publicațiilor internaționale, inclusiv prin publicarea articolelor în reviste cu factor de impact.

În perioada 14-15 august 2018 au fost analizate publicațiile USM indexate în bazele de date internaționale Web of Science (WoS) [18] și Scopus [15] pentru perioada 2013-2017. Analiza acestor baze de date a arătat că numărul publicațiilor USM cu vizibilitate internațională este în creștere. Pentru perioada anilor 2013-2017 în WoS sunt înregistrate 283 de publicații ale colaboratorilor USM, ceea ce constituie 10,45% din numărul total de publicații ale Republicii Moldova. În Baza de date Scopus pentru această perioadă sunt înregistrate 250 de publicații, iar cota USM fiind de 10,55% din publicațiile țării pentru perioada respectivă. După numărul publicațiilor înregistrate în WoS USM este depășită doar de Academia de Științe a Moldovei (1024 de publicații) și Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „N. Testemițanu” (313 de publicații), iar în baza de date Scopus în topul instituțiilor din Republica Moldova cu cele mai multe publicații sunt Academia de Științe a Moldovei (1072 de publicații), Institutul de Fizică Aplicată” (593 de publicații) și Universitatea Tehnică a Moldovei (317 de publicații).

Totuși, bazele de date bibliografice internaționale nu răspund în suficientă măsură necesităților mediului academic și ale decidenților pentru evaluarea performanțelor și impactului cercetării; din acest motiv, analiza datelor din bazele de date naționale este necesară.

Obiectivele studiului

- Examinarea dinamicii publicațiilor naționale ale USM în perioada 2013-2017;
- Examinarea distribuției publicațiilor USM în funcție de domeniu;
- Identificarea autorilor afiliați USM cu cele mai multe publicații la nivel național;
- Identificarea disciplinelor de top în care sunt publicate rezultatele cercetărilor științifice;
- Identificarea celor mai preferate reviste pentru publicarea rezultatelor cercetării;
- Analiza colaborării instituționale în publicarea articolelor autorilor afiliați USM;
- Identificarea nivelului de vizualizare și descărcare a publicațiilor afiliate USM din repozitoriul IBN.

Metodologia studiului

Vizibilitatea publicațiilor științifice ale Universității de Stat din Moldova este analizată în baza repozitoriului Instrumentul Bibliometric Național (IBN - <https://ibn.idsi.md>) [5], elaborat și dezvoltat de Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI). Datele au fost colectate în perioada 6-8 august 2018.

Pentru analiza bibliometrică și altmetrică au fost utilizate atât funcționalitatea de căutare avansată (https://ibn.idsi.md/ro/ibn_search_page) și panoul informativ al repozitoriului (https://ibn.idsi.md/ro/ibn_stats), cât și pagina web a universității în IBN (https://ibn.idsi.md/ro/instit_articles/213).

Pentru obținerea datelor au fost utilizate opțiunile căutării avansate, fiind folosite pentru strategia de căutare următoarele criterii:

- Afiliere autor: Universitatea de Stat din Moldova;
- Perioada: 2013-2017.

Detaliile bibliografice descărcate au constat din numele autorului, titlul documentului, anul, titlul sursei, volumul, numărul, identificatori seriali (de exemplu ISSN). Pentru a exclude greșeli, fiecare publicație a fost verificată cu privire la afilierea autorilor.

Rezultate

Instrumentul Bibliometric Național conține 3065 de lucrări cu cel puțin un autor afiliat Universității de Stat din Moldova, publicate în perioada 2013-2017. Selectarea unui tip adecvat de publicație are adesea o influență asupra vizibilității și impactului cercetării publicate. Prin urmare, analizele tipurilor de documente utilizate pentru comunicarea rezultatelor cercetării sunt foarte importante. Rezultatele analizei cu privire la tipul de documente utilizate de autorii afiliați USM pentru publicarea rezultatelor

cercetării sunt prezentate în Figura 1 care arată că cele mai multe lucrări publicate sunt articole în reviste (80%), după care urmează articole în materiale ale conferințelor (18%) și recenzii (2%).

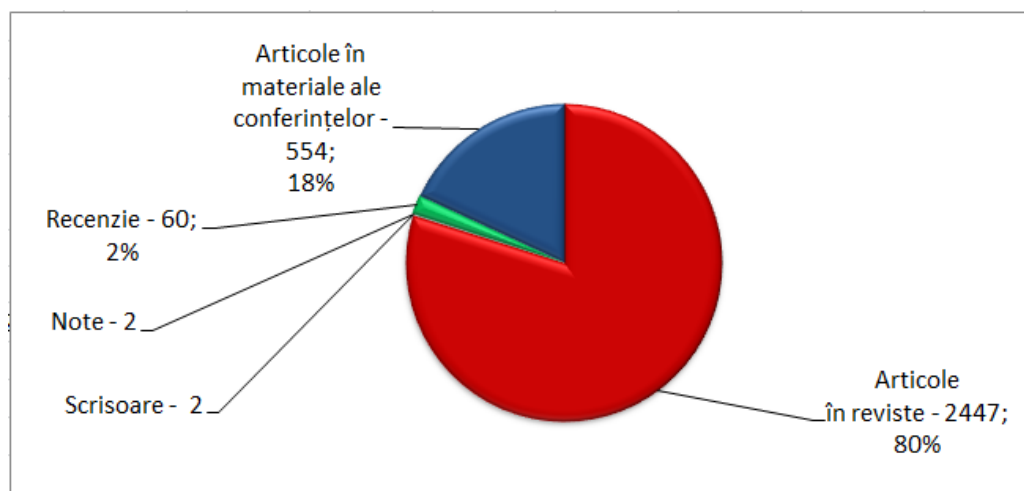

Figura 1. Distribuția articolelor în funcție de tip

Numărul lucrărilor distribuite pe ani cu autori afiliați USM, cu autori afiliați altor organizații din Republica Moldova, numărul total de articole înregistrate în IBN (Tabelul 2), precum și rata de creștere a numărului de lucrări (Figura 2) denotă o creștere semnificativă a numărului de lucrări ale autorilor afiliați USM, descreșterea numărului de lucrări cu autori din Republica Moldova și o creștere neînsemnată a numărului total de lucrări care se înregistrează în IBN.

Tabelul 2. Lucrări înregistrate în IBN

Lucrări \ Anul	2013	2014	2015	2016	2017	Total 2013-2017
Cu autori afiliați USM	493	593	540	692	747	3065
Cu autori din RM	4311	4147	3972	4038	3515	19983
Total în IBN	6142	5979	6098	6272	6924	31415

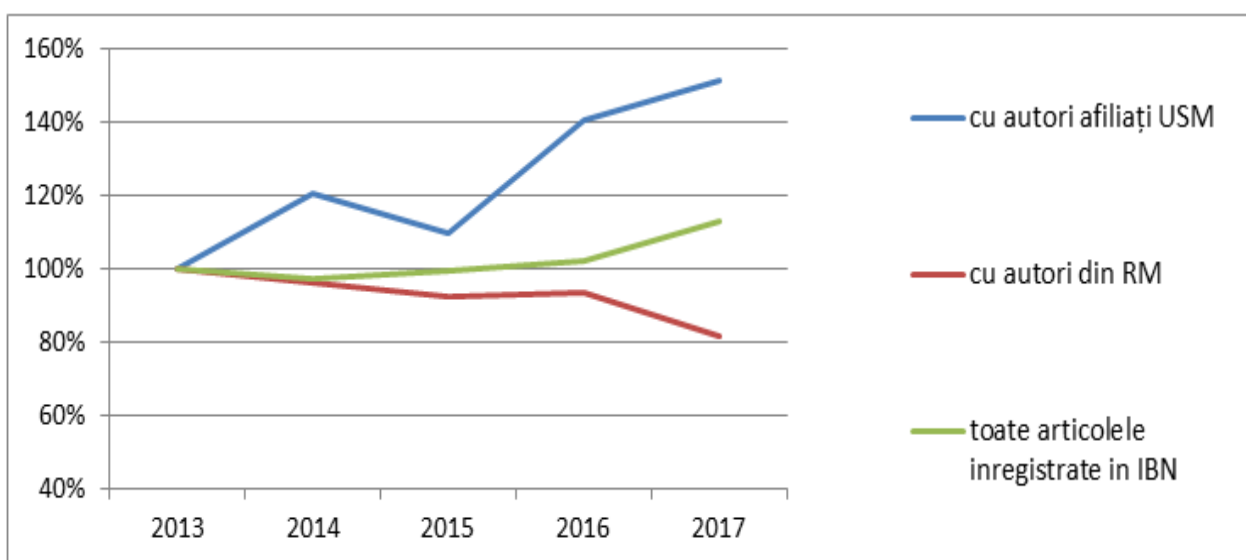

Figura 2. Rata de creștere a numărului de lucrări înregistrate în IBN (2013 – 100%)

Analiza cotei lucrărilor cu autori afiliați USM, din conținutul științific înregistrat în IBN, denotă contribuția semnificativă și în continuă creștere a cercetătorilor USM (Figura 3). Astfel, cota parte a lucrărilor cu autori afiliați USM a crescut de la 11,4% în 2013 până la 21,3% în 2017 din numărul de lucrări cu autori din Moldova, și de la 8% în 2013 până la 10,8% în 2017 din numărul total de lucrări înregistrate în IBN.

Această contribuție este destul de semnificativă, luând în considerare că în perioada 2013-2017 în Republica Moldova au activat 19 instituții de cercetare fondate de AȘM, 33 de instituții din diferite ramuri, 12 universități acreditate cu activitate științifică, 2 muzee, 3 parcuri științifico-tehnologice, 7 incubatoare de inovare [4].

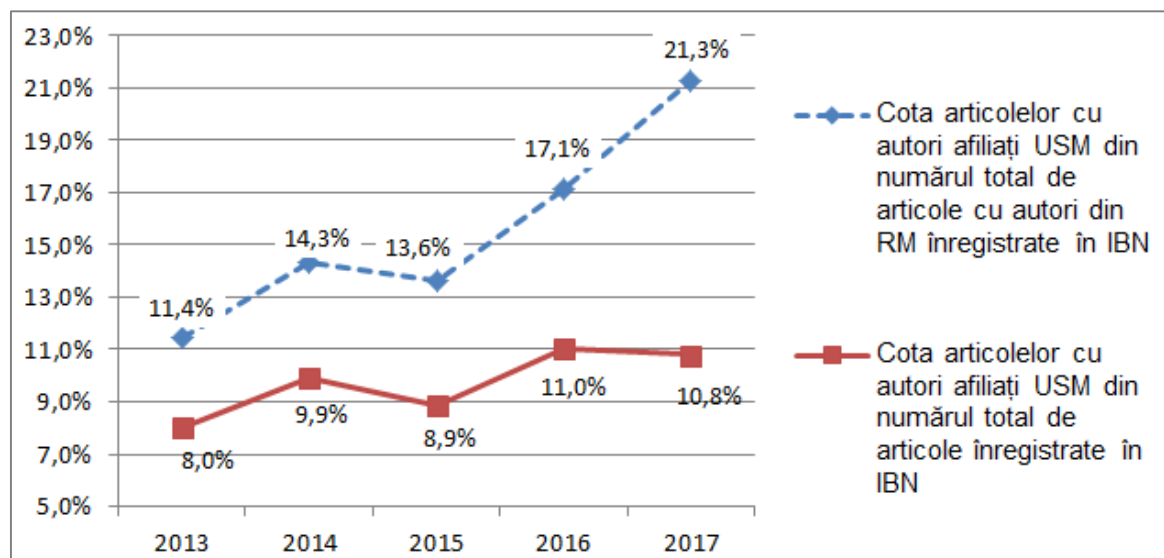

Figura 3. Contribuția autorilor afiliați USM în fluxul informațional național

Distribuția lucrărilor în funcție de domeniul științific, prezentată în Tabelul 3 și Figura 4, arată că cele mai multe lucrări cu autori afiliați USM sunt din domeniul dreptului (28%), fiind urmate de cele din domeniul filologiei (10%); științelor politice (10%); economiei (10%).

Analiza datelor după clasificatorul CZU (Clasificarea Zecimală Universală), de asemenea, confirmă faptul că la nivel național numărul publicațiilor din domeniul Jurisprudență și Drept depășesc numărul publicațiilor din alte domenii de cercetare. Astfel, în funcție de domeniul CZU cota publicațiilor din domeniul dreptului reprezintă circa o treime din toate publicațiile USM pentru perioada analizată.

Tabelul 3. Distribuția lucrărilor cu autori afiliați USM în funcție de domenii științifice și ani

Domeniul științific	2013	2014	2015	2016	2017	Total
Drept	174	203	197	194	174	942
Filologie	56	91	36	75	89	347
Științe politice	46	41	51	112	67	317
Economie	42	53	34	81	106	316
Științe fizico-matematice	27	52	46	39	101	265
Pedagogie	31	50	55	51	49	236
Istorie	22	17	28	32	79	178
Biologie	42	37	34	30	34	177
Sociologie	13	20	18	60	30	141
Psihologie	15	24	26	40	18	123
Chimie	17	13	12	28	29	99
Tehnică	3	3	5	18	17	46
Filosofie	2	1	7	12	23	45
Studiul artelor, culturologie	0	4	7	14	10	35
Administrare publică	3	2	1	8	11	25
Medicina	5	2	2	5	1	15
Farmacie	1	0	0	1	4	6
Geografie	2	0	0	0	0	2
Științe agricole	0	0	0	0	1	1

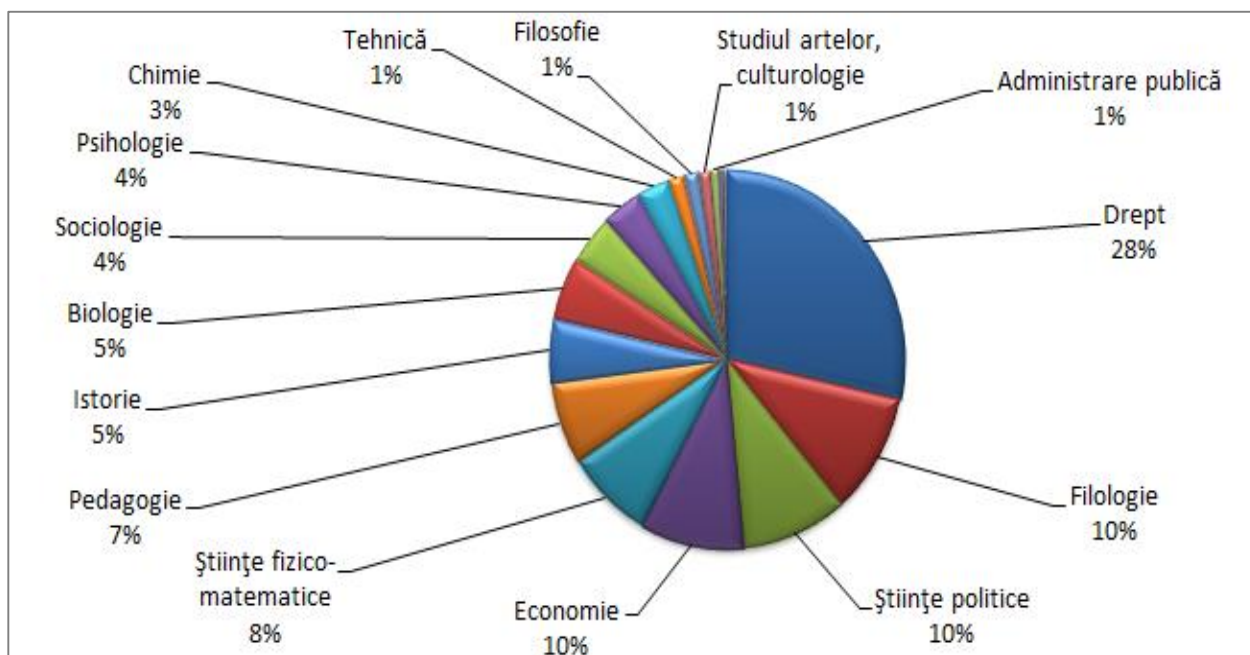

Figura 4. Distribuția lucrărilor cu autori afiliați USM în funcție de domenii științifice

În ceea ce privește accesul deschis la lucrările USM, putem afirma că USM oferă un exemplu de deschidere și transparență în cercetarea științifică. Astfel, cota anuală a lucrărilor cu acces deschis ale USM variază între 98,3% și 99,8% (Tabelul 4). Acest indicator este unul excelent în contextul promovării la nivel european a politicilor de acces deschis la conținutul științific digital [12].

Tabelul 4. Accesul deschis la lucrările cu autori afiliați USM

	2013	2014	2015	2016	2017	Total 2013-2017
Articole cu autori afiliați USM	493	593	540	692	747	3065
Din acestea cu acces deschis	492	591	531	684	738	3036
Cota parte	99,8%	99,7%	98,3%	98,8%	98,8%	99,1%

În Tabelul 5 sunt prezentați top 10 autori din cadrul USM în funcție de numărul de lucrări care sunt înregistrate în repositoryul IBN. Astfel, cele mai multe lucrări aparțin autorilor Stati V., Crivoi A., Brînză S., Cebotari S., Cuznețov A. ș.a.

Tabelul 5. Top 10 autori afiliați USM

Locul	Autor	Lucrări
1.	Stati Vitalie	55
2.	Crivoi Aurelia	43
3.	Brînză Sergiu	39
4.	Cebotari Svetlana	38
5.	Cuznețov Alexandru	31
6.	Macovei Tatiana	29
7.	Saca Victor	27
8.	Caprian Iulia, Copețchi Stanislav, Gulea Aurelian	26
9.	Gribincea Alexandru	24
10.	Bacalov Iurie, Chirița Elena, Șchiopu Constantin	23

Cercetătorii din cadrul USM cel mai des publică în *Revista Națională de Drept* și *Studia Universitatis*. Populară este și revista *Moldoscopia*. Din culegeri în top 10 surse (Tabelul 6) a intrat doar culegerea de materialele ale *Sesiunii naționale de comunicări științifice studențești: științe umanistice*. Aceasta se explică prin faptul că doar în anul 2017 a fost aprobat *Regulamentul cu privire la recunoașterea, clasificarea și evidența manifestărilor științifice* care prevede obligativitatea transmiterii culegerilor materialelor conferințelor științifice, organizate de instituțiile din sfera CDI, pentru a fi recunoscute și contorizate în cadrul activităților de cercetare-dezvoltare [13].

Tabelul 6. Top 10 surse în care se publică cercetătorii afiliați USM

Locul	Sursa	Lucrări
1.	Revista Națională de Drept	460
2.	Studia Universitatis (Seria Științe Sociale)	273
3.	Studia Universitatis (Seria Științe ale Educației)	201
4.	Studia Universitatis (Seria Științe Exacte și Economice)	191
5.	Studia Universitatis (Seria Științe Umanistice)	182
6.	Moldoscopie	167
7.	Studia Universitatis (Seria Științe Reale și ale Naturii)	144
8.	Sesiune națională de comunicări științifice: Științe umanistice	101
9.	Analele științifice ale USM. Științe socioumanistice	88
10.	Legea și Viața	88
11.	Revista Institutului Național al Justiției	71

Cercetarea științifică modernă se face prin colaborare cu efortul savanților nu doar dintr-un domeniu de cercetare, dar și din alte sfere de cercetare, din instituții diferite, precum și prin participare internațională. Cooperarea și colaborarea științifică se manifestă la nivelul comunicării științifice prin publicarea în comun a articolelor științifice în diferite reviste [19, p. 192]. Indicatorul de colaborare științifică este foarte important pentru analiza situației în domeniul științei atât la nivel internațional, cât și la nivel național. Analiza datelor privind publicațiile naționale ale USM constată că nivelul de colaborare a autorilor afiliați USM cu autori din alte instituții nu este foarte mare. Evident, nivelul de colaborare este diferit și depinde de sfera de cercetare. În Tabelul 7 este prezentat topul instituțiilor care au publicat în coautorat cu autori afiliați USM.

Tabelul 7. Top 10 instituții cu publicații în coautorat cu autori afiliați USM

Locul	Instituția	Nr. publicații
1.	Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”	41
2.	Universitatea Liberă Internațională din Moldova	26
3.	Institutul de Cercetări Juridice și Politice, Universitatea de Studii Europene din Moldova	24
4.	Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”	20
5.	Institutul de Inginerie Electronică și Nanotehnologii „D. Ghițu”	19
6.	Academia de Studii Economice din Moldova, Universitatea de Stat din Tiraspol	17
7.	Institutul de Fizică Aplicată	15
8.	Institutul de Zoologie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Universitatea Tehnică a Moldovei	14
9.	Institutul de Microbiologie și Biotehnologie, Universitatea Agrară de Stat din Moldova	13
10.	Institutul Național al Justiției	12

La nivel internațional în topul instituțiilor din Republica Moldova cu care au colaborat cercetătorii din cadrul USM în perioada 2013-2017 sunt: Academia de Științe a Moldovei (40 de publicații în WoS și 42 de publicații în Scopus); Institutul de Fizică Aplicată (28 de publicații în Scopus) și Universitatea Tehnică a Moldovei (10 de publicații în WoS și 13 de publicații în Scopus).

Indicatorii altmetrici privind publicațiile USM denotă interesul utilizatorilor IBN pentru lucrările arhivate în repository. Astfel, observăm că lucrările cu autori afiliați USM, publicate în perioada 2013-2017, au fost vizualizate de 380.918 ori și descărcate de 9.124 ori din cele 315.326 de vizualizări și 66.084 descărcări ale articolelor cu autori din Republica Moldova (Tabelul 8). Cota articolelor vizualizate afiliate USM reprezintă 12% din numărul total de articole vizualizate, iar cota articolelor descărcate afiliate USM constituie circa 14% din numărul total de articole descărcate din IBN.

Tabelul 8. Indicatori altmetrici privind publicațiile USM din IBN

Indicatori altmetrici	2013	2014	2015	2016	2017	Total 2013-2017
Numărul de vizualizări ale articolelor cu autori afiliați USM	114137	93900	80507	59176	33198	380.918
Numărul de descărcări ale articolelor cu autori afiliați USM	1931	1677	2075	1832	1609	9.124
Numărul de vizualizări ale articolelor cu autori din RM	1026304	736525	629003	504991	256437	3153.260
Numărul de descărcări ale articolelor cu autori din RM	9449	10950	13536	19191	12958	66.084

Concluzii

În rezultatul analizei efectuate constatăm că Universitatea de Stat din Moldova este o instituție de învățământ superior care pe lângă activitatea pedagogică realizează cercetări științifice multidisciplinare, rezultatele cărora sunt expuse într-un număr mare de lucrări. Contribuția USM în fluxul informațional național este semnificativă, domeniile de top de cercetare la nivel național fiind științele sociale, economice și umane. Politica de acces deschis aprobată de USM a dat rezultat, astfel peste 99% din lucrările cu autori afiliați USM și înregistrate în IBN sunt cu acces deschis, iar numărul considerabil de vizualizări și descărcări ale publicațiilor denotă interesul oamenilor de știință față de aceste lucrări.

Referințe bibliografice

1. BORNMAN, Lutz.; MUTZ, Rüdiger, NEUHAUS, Christoph; DANIEL, Hans-Dieter. Citation counts for research evaluation: standards of good practice for analyzing bibliometric data and presenting and interpreting results. In: *Ethics in Science and Environmental Politics*. 2008, vol. 8, nr. 1, pp. 93-102. ISSN(online): 1611-8014. doi: 10.3354/esep00084
2. BORNMAN, Lutz; MARX, Werner. How should the societal impact of research be generated and measured? A proposal for a simple and practicable approach to allow interdisciplinary comparisons. In: *Scientometrics*. 2014, vol. 98, nr. 1, pp. 211-219. ISSN: 0138-9130. doi: 10.1007/s11192-013-1020-x
3. Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova [online], nr. 259 din 15.07.2004. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2018, 23 februarie, nr. 58-66 [citat 03.08.2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/374386/>
4. DUCĂ, Gheorghe. Știința și inovarea în Republica Moldova: istorie și actualitate. In: *Akadosmos* [online]. 2017, nr. 1(44), pp. 92-104 [citat 08.08.2018]. ISSN: 1857-0461. Disponibil: www.akadosmos.asm.md/files/92_104_Stiinta%20si%20inovarea%20%D0%BEn%20Republica%20Moldova_istorie%20si%20actualitate.pdf
5. *Instrumentul Bibliometric Național*. Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, © 2012 – 2018 [citat 08.08.2018]. Disponibil: <https://ibn.idsi.md/>
6. KARANATSIU, Dimitra; MISIRLIS, Nikolaos; VLACHOPOULOU, Maro. Bibliometrics and altmetrics literature review: Performance indicators and comparison analysis. In: *Performance Measurement and Metrics*. 2017, vol. 18, nr. 1, pp. 16-27. ISSN: 1467-8047. doi: 10.1108/PMM-08-2016-0036
7. LEUNG, Kwok. The glory and tyranny of citation impact: an East Asian perspective. In: *Academy of Management Journal*. 2007, vol. 50, nr. 3, pp. 510-513. ISSN (online): 1948-0989. doi: 10.5465/amj.2007.25525592
8. MOED, Henk F.; GLÄNZEL, Wolfgang; SCHMOCH Ulrich (eds). *Handbook of Quantitative Science and Technology Research: The Use of Publication and Patent Statistics in Studies of S&T Systems*. New York: Springer Science & Business Media, 2005. ISBN (e-Book): 978-1-4020-2755-0. doi: 10.1007/1-4020-2755-9
9. PAGELL, Ruth A. Bibliometrics and University Research Rankings Demystified for Librarians. In: CHEN, C., LARSEN, R. (eds). *Library and Information Sciences. Trends and Research*. Berlin, Heidelberg: Springer, 2014, pp. 137-160. ISBN (online): 978-3-642-54812-3. doi: 10.1007/978-3-642-54812-3_10
10. Raport privind activitatea științifică și inovațională în anul 2017 [online] / USM. Chișinău, 2017 [citat 02.08.2018]. Disponibil: <http://www.usm.md/wp-content/uploads/Raport-final-2017-pdf.pdf>
11. Raportului privind activitatea CSȘDT și rezultatele științifice principale obținute în sfera științei și inovării în anul 2017 [online]. Chișinău, 2018 [citat 02.08.2018]. Disponibil: <http://www.asm.md/administrator/fisiere/rapoarte/f176.pdf>
12. Recomandarea Comisiei privind accesul la informațiile științifice și conservarea acestora [online]. (UE) 2018/790 din 25 aprilie 2018. In: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. 2018, 31 mai [citat 17.08.2018]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018H0790>
13. *Regulamentul cu privire la recunoașterea, clasificarea și evidența manifestărilor științifice* (aprobat prin: Hotărârea Comisiei de atestare a CNAA nr. AT-1/13.6 din 16 februarie 2017) [online]. CNAA, 17.12.2015 [citat 17.08.2018]. Disponibil: <https://ibn.idsi.md/ro/acte-normative>
14. San Francisco Declaration on Research Assessment [online]. *American Society for Cell Biology*, 16 December 2012 [citat 02.08.2018]. Disponibil: <http://www.ascb.org/dora/>
15. *Scopus*. Elsevier B.V., © 2018 [citat 15.08.2018]. Disponibil: <https://www.scopus.com/>
16. The Human Resources Strategy for Researchers incorporating the European Charter for Researchers and the Code of Conduct for the Recruitment of Researchers at the Moldova State University: Summary of the internal analysis and action plan [online]. Approved by the decision of the Senate of the Moldova State University on 28 April 2015. Chișinău, 2015 [citat 02.08.2018]. Disponibil: http://www.usm.md/wp-content/uploads/GAP_Analysis_MSU.pdf
17. ȚURCAN, Nelly. *Comunicarea Științifică în contextul Accesului Deschis la informație*. Chișinău: CEP USM, 2012. 323 p. ISBN: 978-9975-71-253-8. 20
18. *Web of Science*. Clarivate Analytics [citat 15.08.2018]. Disponibil: <https://clarivate.com/products/web-of-science/>
19. Webometrics Ranking of World Universities [online]. Cybermetrics Lab – CSIC, July 2018, Edition 2018.2.1 [citat 02.08.2018]. Disponibil: <http://www.webometrics.info/en/Europe/Moldova%2C%20Republic%20of>

PROBLEMELE EVAZIUNII FISCALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Ivan LUCHIAN, conferențiar universitar, doctor,
Institutul Internațional de Management IMI-NOVA, Republic of Moldova
Aurelia ȚEPORDEI, lector, doctorandă,
Institutul Internațional de Management IMI-NOVA, Republic of Moldova*

Tax evasion is a kind of illegal and deliberate financial activity manifested by partial or complete tax evasion of taxable material. It is manifested at national and international level, being determined by a number of factors. It occurs in all countries at different scale. Its total combat is considered impossible, but it can be minimized. The actuality of the study is determined by the fact that tax evasion has negative consequences on development of countries' development policies, through the effect of attraction, it essentially damages tax discipline, reduces collection of taxes, worsens budget deficit problem and, as a consequence, necessity of recourse to loans public. The study has demonstrated the nature of tax evasion and its determinants. The magnitude of given phenomenon and amount of losses caused to country's budget system were also determined. It was also found that the problem of tax evasion in Republic of Moldova is a multidimensional one. Their resolution must be systemic in nature, with harmonious combination of central government efforts to improve business environment, shadow economy and corruption combat and tax administration perfecting. The problems of tax evasion in Republic of Moldova and ways of their settlement will be reflected in this article.

Keywords: tax evasion, taxpayer, tax, corruption, shadow economy, tax burden.

Evaziunea fiscală reprezintă un gen de activitate financiară ilegală și intenționată manifestată prin sustragerea parțială sau completă de la impozitare a materiei impozabile. Ea se manifestă la nivel național și internațional, fiind determinată de o mulțime de factori. Ea are loc în toate țările în amploare diferită. Combaterea ei totală este considerată imposibilă, însă poate ea poate fi minimizată. Actualitatea studiului este determinată de faptul, că evaziunea fiscală are consecințe negative asupra realizării politicilor de dezvoltare a țărilor, prin efect de antrenare deteriorează disciplina fiscală, reduce colectarea impozitelor, agravează problema deficitului bugetar și, drept consecință, le necesitatea recurgerii la împrumuturi publice. Studiul desfășurat a demonstrat natura evaziunii fiscale și factorii ei determinanți. La fel, a fost determinată amploarea fenomenului dat și suma pierderilor cauzate pentru sistemul bugetar al țării. De asemenea, s-a constatat, că problema evaziunii fiscale în Republica Moldova este una multidimensională. Rezolvarea ei trebuie să poarte un caracter sistemic, fiind necesară combinarea armonioasă a eforturilor autorităților centrale de îmbunătățire a mediului de afaceri, combatere a economiei tenebre și a corupției, precum și perfecționarea administrării fiscale. Problemele evaziunii fiscale în Republica Moldova și căile soluționării lor vor fi reflectate în acest articol.

Cuvinte-cheie: evaziunea fiscală, contribuabil, impozit, corupție, economie tenebră, povară fiscală.

JEL Classification: H26, H39.

Introducere. Evaziunea fiscală exprimată sub aspect de activități ilegale constituie un fenomen nociv, care atentează stabilitatea finanțelor publice și dezvoltarea economică a țării. Ca efect imediat, ea conduce la reducerea colectării impozitelor și, ca urmare, a posibilităților de efectuarea cheltuielilor statului pentru exercitarea funcțiilor sale. Drept consecință suferă calitatea serviciilor publice și soluționarea problemelor sociale, economice și financiare. Ca efect propagat, evaziunea fiscală formează legături reciproce importante cu economia neobservată și corupția, precum și scurgerea capitalului peste hotarele țării. De asemenea, sunt deteriorate fundamentele concurenței cinstite, deoarece firmele, care se eschivează de la plata impozitelor, obțin în mod ilegal avantaje concurențiale suplimentare față de contribuabilii onești.

Toate acestea impun studierea evaziunii fiscale pentru înțelegerea esenței ei și elaborarea unor mecanisme de combatere.

Esența evaziunii fiscale. Evaziunea fiscală poate fi tratată ca sustragerea prin doferite mijloace de la impunerea sau de la plata impozitelor, taxelor, contribuțiilor și a altor sume datorate bugetului de stat, bugetelor locale, bugetului asigurărilor sociale de stat și bugetelor fondurilor speciale de către persoanele fizice și persoanele juridice autohtone sau străine, denumite în cuprinsul legii contribuabili. [9]

În funcție de modul cum poate fi săvârșită, evaziunea fiscală cunoaște două forme de manifestare [13]:

- evaziune legală (numită și licită, adică realizată la adăpostul legii);
- evaziune frauduloasă (numită și ilicită sau frauduloasă).

Evaziunea fiscală legală (licită) constituie retragerea unei părți din materia impozabilă, fără ca aceasta să fie considerată contravenție sau infracțiune. Ea se bazează pe cadrul normativ existent, fiind valorificate în mod inteligent inconsecvențele, contradicțiile sau echivocitățile prevederilor legale, în scopul reducerii sau evitării obligațiilor legale către stat.

Evaziunea fiscală frauduloasă (frauda fiscală) reprezintă una dintre cele mai răspândite infracțiuni cu caracter

economic și constituie o formă de eludare agravantă, fiind studiată, analizată, legiferată și sancționată, prin măsuri pecuniare și privative de libertate, ori de câte ori este depistată. Aceasta constă în ascunderea ilegală, totală sau parțială, a materiei impozabile ce către contribuabili, în scopul reducerii sau eliminării obligațiilor fiscale ce le revin [13].

Evaziunea fiscală frauduloasă se prezintă sub următoarele forme [9], [12], [13]:

a) *evaziunea tradițională (prin disimulare)*, care constă în sustragerea, parțială sau totală, de la plata obligațiilor fiscale, fie prin întocmirea și depunerea de documente incorecte, fie prin neîntocmirea documentelor cerute de legislația în vigoare. Această formă a evaziunii fiscale frauduloase presupune o serie de procedee, printre care: nedeclararea materiei impozabile, declararea de venituri impozabile inferioare celor reale, întocmirea unor declarații fiscale false sau neîntocmirea acestora; întocmirea unor declarații vamale false la importul sau exportul de mărfuri; reducerea intenționată a încasărilor, în scopul reducerii TVA și a profitului impozabil, prin încasări în numerar fără chitanțe și vânzări fără factură; creșterea voită a cheltuielilor pentru a diminua profitul impozabil; producerea și comercializarea de bunuri și servicii în mod clandestin; modificarea nejustificată a prețurilor de aprovizionare și a cheltuielilor de transport, manipulare și depozitare; desfășurarea unor activități profesionale recompensate în mod clandestin (la negru); diminuarea valorii moștenirilor primite și a tranzacțiilor cu bunuri imobiliare etc.;

b) *evaziunea juridică*, ce constă în a ascunde adevărata natură a unui organism sau a unui contract (de exemplu, când un contract de asociere este transformat, în mod ascuns, într-un contract de muncă, pentru ca beneficiarul acestuia să obțină anumite avantaje din calitatea de salariat, sau invers), pentru a scăpa de anumite consecințe fiscale;

c) *evaziunea contabilă*, ce constă în a crea impresia unei evidențe contabile corecte, utilizând documente false, în scopul creșterii cheltuielilor, diminuării veniturilor, reducerii profitului impozabil și, în consecință, a obligațiilor fiscale datorate statului; executarea de registre de evidente duble: un exemplar real și altul fictiv; distrugerea voită a unor documente care pot ajuta la aflarea adevărului privind livrările de mărfuri, prețurile practicate, comisioanele încasate sau plătite, etc.; întocmirea de documente de plată fictive; vânzările făcute fără factură, precum și emiterea de facturi fără vânzare efectivă, care ascund operațiunile reale supuse impozitării; falsificarea bilanțului, ca mijloc de fraudare a fiscoi, care presupune o convenție între patron și contabilul șef, ei fiind astfel ținuti să răspundă solidar pentru fapta comisă;

d) *evaziunea prin evaluare*, ce constă în diminuarea valorii stocurilor, supraestimarea amortismentelor și provizioanelor, în scopul deplasării profitului în viitor.

Răspunderea pentru evaziunea fiscală reglementată de legislația penală a Republicii Moldova. Evaziunea fiscală în Republica Moldova este considerată de legislație drept încălcare penală și, respectiv, și-a găsit reflectare în *Articolul 244 „Evaziunea fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor”* și *244¹ „Evaziunea fiscală a persoanelor fizice”* ale Codului penal al Republicii Moldova [1]. Tangențial poate fi amintit *Articolul 327 „Abuzul de putere sau abuzul de serviciu”*. Este important și *Articolul 312 „Abuzul de putere sau abuzul de serviciu”* al Codului contravențional al Republicii Moldova [2]. Nedeclararea conflictului de interese de către persoana, care activează în cadrul unei organizații publice, se sancționează în baza Legii privind declararea averii și intereselor personale [3].

Particularitățile evaziunii fiscale în Republica Moldova. Autorul Bordei Irina afirmă, că în Republica Moldova se manifestă următoarele forme ale evaziunii fiscale [7]:

- Vânzările nedeclarate de bunuri sau prestările de servicii făcute fără întocmirea documentelor corespunzătoare și fără înregistrări în contabilitate;
- Omiterea înregistrării, când agentul economic neînregistrat beneficiază de un avantaj care nu i se cuvine, comparativ cu ceilalți comercianți concurenți, care solicită clienților TVA;
- Înțelegeri între vânzători și cumpărători de a face schimb de bunuri sau servicii fără plată, cu plată redusă, fără factură sau, eventual, cu o factură de valoare redusă;
- Deducerile false realizate prin întocmirea de facturi false, prin utilizarea repetată a acelorași facturi pentru deducere sau prin folosirea de facturi care se referă la cumpărări inexistente;
- Erorile de înregistrare cu influență mare asupra taxei datorate, mai ales dacă sunt frecvente sau dacă valoarea lor este mare;
- Aplicarea incorectă a cotei zero sau a scutirilor, care pot conduce la diminuarea serioasă a sumelor cuvenite bugetului de stat, mai ales dacă se practică cu facturi false;
- Depunerea de cereri de rambursare nejustificate, când se solicită rambursarea taxei aferente unor mărfuri exportate sau pentru bunuri la care legea dă drept de deducere, fără însă ca în realitate aceste operațiuni să fi fost efectuate.

De la începutul anilor 2000 până în prezent au fost făcute diferite estimări ale evaziunii fiscale în Republica Moldova.

În anul 2014 un grup de experți din Centrul Analitic Independent Expert-Grup a efectuat un studiu al evaziunii fiscale prin prisma *discrepanței fiscale*, adică a diferenței dintre veniturile fiscale potențiale și cele real colectate de autoritățile responsabile. Pentru măsurarea ei au fost aplicate metoda lui Cobham și și discrepanța pentru TVA în baza metodei indirecte folosite de mai multe țări și Comisia Europeană, folosind datele agregate din Conturile Naționale.

Astfel, devine evidentă tendința generală de creștere a discrepanței fiscale. Dacă în anul 2006 ea a constituit circa 4 miliarde lei, atunci în anul 2013 acest indicator a atins nivelul de 9 miliarde lei (sau aproximativ 9% din PIB).

În cazul TVA tendința generală este aceeași. În anul 2007 discrepanța fiscală pe TVA a constituit circa un miliard lei, în anul 2010 ea a crescut până aproximativ 3,0 miliarde lei (4,18% din PIB), iar în anul 2013 ea atins nivelul de circa 3,5 miliarde lei (sau aproximativ 3,5% din PIB).

În anul 2017 autoritățile centrale ale Republicii Moldova au arătat că evaziunea are o pondere de 18-20% din PIB (puțin peste 25 miliarde lei). Însă economistul Iurie Gotișan a declarat, că evaziunea fiscală are o pondere de o treime din PIB, echivalentul a 40 miliarde lei sau peste 2 miliarde Euro.

Este vorba de o sumă imensă care se traduce prin pierderi de cel puțin 10-15 miliarde de lei pentru bugetul de stat [11].

O problemă separată este contrabanda - importul sau exportul de produse străine prin mijloace ilegale.

Contrabanda este folosită pentru evaziunea totală a taxelor vamale, precum și pentru importul de contrabandă. Un contrabandist nu trebuie să plătească nicio taxă vamală, deoarece produsele de contrabandă nu sunt direcționate prin punctele vamale și prin urmare nu sunt supuse la plata taxelor și impozitelor. [10]

Contrabanda cu tot felul de produse prin Transnistria, care este considerată gaura neagră a economiei moldovenești, fie produse de tutungerie, alcool sau alte mărfuri de larg consum, iar lasă bugetul fără venituri estimate la peste 1 miliard de lei.

O formă specifică a evaziunii fiscale în Republica Moldova constituie remunerarea muncii nedeclarate sau plata salariilor „în plic”. În conformitate cu unele estimări, în anul 2010 munca ne(sub)declarată a constituit circa 13% din PIB, ceea ce a avut drept consecință prejudiciile bugetului public național de circa 4,7 miliarde lei. [19]

În anul 2018 sondajele efectuate au demonstrat, că cel puțin 21,3 la sută din angajații din Republica Moldova primesc parțial sau total salariul „în plic” [22], iar suma prejudiciilor aferente bugetului public național cifrează aproximativ 3,5 miliarde de lei. [21]

Cauzele evaziunii fiscale în Republica Moldova. Autorul Balan Aliona indică asupra principalelor cauze ale amplificării fenomenului de evaziune fiscală în Republica Moldova [6]:

a) *Povara fiscală.* Atunci când presiunea fiscală este relativ înaltă, contribuabilul poate alege să se eschiveze de la plata impozitelor fie în totalitate (intrarea în economia subterană), fie în parte, practicând evaziunea fiscală deși activitatea sa rămâne în economia oficială.

În abordarea prezentată de autorii Perciun și Șeptelici, pot fi evidențiate două forme de măsurare a presiunii fiscale [18]:

- *Nivelul presiunii fiscale generale*, ce presupune de ponderea veniturile fiscale inclusiv cu contribuțiile de asigurări sociale și medicale în PIB. Acest indicator a avut tendința generală de creștere. În anul 2001 el a constituit 24,2%, în anul 2010 – 30,7%, iar în anul 2017 – 34,9%;

- *Nivelul presiunii fiscale stricte*, determinat de ponderea veniturile fiscale fără contribuțiile de asigurări sociale și medicale în PIB. Acest indicator, la fel, a avut tendința de creștere: în anul 2001 el a constituit 17,3%, în anul 2010 – 20,3%, iar în anul 2017 – 20,5%.

b) *Complexitatea și instabilitatea reglementărilor fiscale.* Complexitatea și, în special, instabilitatea reglementărilor fiscale complică contabilizarea și provoacă erori atunci când agenții economici își calculează impozitele și taxele, care urmează să fie plătite. În acest context, în Strategia națională de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 [4] se afirmă: „Codul fiscal nu conține prevederi care ar asigura un anumit nivel de stabilitate și previzibilitate a legislației: reguli pertinente care să reglementeze interpretarea legislației fiscale, garanții care ar asigura un anumit nivel de stabilitate fiscală (de ex: pentru o perioadă de 5-10 ani, în funcție de volumul investițiilor), principiul intrării concomitente în vigoare a amendamentelor la legislația fiscală și vamală după o anumită perioadă de timp de la publicarea acestora în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și principiul neretroactivității modificărilor la legislația fiscală. În plus, procedurile de restituire a TVA nu sînt aliniate în deplină măsură la Directiva a șasea a Uniunii Europene, ceea ce face întregul proces foarte complex și de durată.” O altă problemă majoră vizează nivelul înalt de fragmentare și neclaritate a prevederilor privind deductibilitatea fiscală. Aceste carențe au cauzat mai multe litigii între investitori și autoritățile publice, care, de regulă, se soluționează mai greu din cauza lipsei unei surse unificate de date, informații, clarificări și decizii anterioare privind litigiile și disputele investiționale.

c) *Slăbiciunea administrației fiscale* Contribuabilul poate practica evaziunea fiscală și în cazul în care sancțiunea pentru această faptă este mică sau probabilitatea de a fi identificat și sancționat este joasă. Lipsa dotărilor în domeniul sistemelor informaționale și tehnicii de calcul performante din cadrul aparatului administrativ, organizarea haotică și ineficientă, nu dau posibilitatea controlului și prevenirii evaziunii fiscale.

d) *Facilitățile fiscale*, ca diminuare a anumitor obligații de plată către bugetul de stat sau local în favoarea anumitor contribuabili sau categorii de contribuabili în limitele și în condițiile legii, în condițiile acordării fără o fundamentare rațională constituie premise ale evaziunii fiscale și deteriorării disciplinei fiscale. Contribuabilii care primesc asemenea facilități fiscale, se comportă, în continuare, în speranța primirii de noi facilități, generând, astfel, un comportament menit să evite sarcina fiscală, deci să evazeze fiscal. În Republica Moldova doar în 2013 suma totală a scutirilor și facilităților fiscale acordate agenților economici la import a constituit circa 4 mld. lei, influențând semnificativ încasările la bugetul de stat.

e) *Imitația* este un alt factor generator de evaziune fiscală. Mecanismul ei este următorul: un contribuabil, care

observă că alți contribuabili, evazionisti, nu au suportat costuri mari pentru comportamentul lor evazionist, va decide, la rândul său, să se comporte evazionist, în speranța că lucrurile se vor întâmpla în mod similar și pentru el.

Influența ultimului factor este amplificată prin diferite moratorii de efectuare a controalelor fiscale. De exemplu, în anul 2016 Guvernul a aplicat un moratoriu de 3 luni asupra controalelor în toate întreprinderile din Republica Moldova.

Evaziunea fiscală are conotații care intră în sfera semantică a economiei subterane. Astfel, economia subterană în Republica Moldova înregistrează o creștere permanentă în ultimul deceniu. Conform datelor oficiale, prezentate de către Biroul Național de Statistică, ponderea economiei subterane a sporit de la 20% , în 2007, la 28% în PIB, în anul 2013. [6]

Analizând activitățile violente ale economiei subterane se constată faptul, că Republica Moldova se află pe locul 65 din 91 de state privind “piața neagră” din întreaga lume. Cea mai mare amploare a acesteia este formată de traficul de droguri (225 milioane USD) și mărfurile contrafăcute (45 mil. USD). [23]

Corupția poate fi considerată drept un catalizator al evaziunii fiscale. Funcționarii publici corupți din domeniul fiscal adesea cooperează cu contribuabili implicați în scheme de evaziune fiscală. [10]

Către formele tipice de manifestare a corupției în sistemul de relații fiscale în țările cu economia în tranziție se referă [24]:

- Primirea mitelor de către lucrătorii organelor fiscale, inclusiv remunerările cu caracter mascat, în schimbul neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu;
- Acordarea unor avantaje ilegale anumitor agenți economici în timpul pregătirii și aprobării actelor normative sau deciziilor;
- Contribuirea la restituirea ilegală a TVA;
- Relațiile în afara serviciului ale organelor fiscale cu reprezentanții agenților economici, care trec în consultații privind minimizarea plății impozitelor și evaziunea fiscală, exprimarea solicitărilor către colegii de serviciu de a contribui sau favoriza un anumit agent economic;
- Activitatea lucrătorilor organelor fiscale în structurile de antreprenariat, precum și practicare activității a antreprenariat.

Serviciul Fiscal de Stat (SFS) are propriile viziuni asupra cauzelor problemelor abordate [5]:

- *Mobilitatea excesivă a cadrului legislativ și conexiunea incompletă în aplicarea transparenței în procesul decizional.* Modificările legislației naționale în ansamblu sunt efectuate foarte frecvent, lăsând loc de interpretare a acesteia și suspiciuni în ceea ce privește promovarea unor interese de grup.

- *Existența vulnerabilităților în procesul de prestare a serviciilor* legate de contactul direct dintre funcționarul fiscal și contribuabil. În mod special, controalele de restituire TVA, gestionare de arierate și deservire a contribuabililor pot fi influențate de actele de corupție și conexe corupției.

- *Deficiențele la nivelul climatului de integritate instituțională* legate de încălcarea regulilor de activitate profesională în mod etic, liberul de influențe necorespunzătoare și manifestările de corupție în contradicție cu respectarea interesului public de către unii colaboratori ai SFS, ceea ce impune actualizarea și ajustarea Codului de conduită al funcționarului fiscal la prevederile Legii integrității nr. 82 din 25 mai 2017 și desfășurarea permanentă a instruirilor aferente.

- *Corupția generată de evaziunea fiscală.* Într-o societate, în care corupția are un caracter sistemic, pot fi create mai multe oportunități de mituire a funcționarilor publici de către reprezentanții sectorului privat. Controlul fiscal, este un instrument foarte expus atacurilor la integritate. Numărul mare de controale, poate favoriza sporirea incidentelor de corupție.

Un factor important al amplificării evaziunii fiscale constituie activitatea în Republica Moldova a companiilor din zonelor off-shore (sau paradisurilor fiscale) și implicarea lor în business-ul agenților economici autohtoni în cadrul diferitor scheme de optimizare fiscală. De exemplu, în anul 2016 în atenția Centrului Național Anticorupție au fost 46 întreprinzători, care au creat în jurisdicțiile respective 76 companii. [25]

La fel, evaziunea fiscală este încurajată de diferite încercări de amnistiere. În decembrie 2016, autoritățile centrale ale Republicii Moldova și-au manifestat inițiativa privind liberalizarea capitalului și stimulentele fiscale care, în esență, au fost compuse din două componente de bază. Primul a fost acela de a liberaliza capitalul, iar cea de-a doua componentă se referea la anularea tuturor sancțiunilor fiscale ale persoanelor fizice și juridice în schimbul plății sumei datorate. [15] În opinia multor specialiști, această inițiativă putea să compromită statul de drept și procesul de combatere a corupției, să legalizeze spălarea banilor și evaziunea fiscală, să erodeze imaginea sectorului bancar și să-și întrupă relațiile cu partenerii de dezvoltare, potrivit semnatarilor a declarației. [14]

În decembrie 2017, autoritățile centrale din Republica Moldova au înaintat o nouă inițiativă privind decriminalizarea activității economice, care prevede un șir de modificări ale legislației, între care - dacă persoana este supusă doar o singură dată răspunderii penale pentru săvârșirea infracțiunilor economice, dacă recuperează prejudiciul și plătește o amendă statului. Prin esență, este vorba de o formă transformată de amnistie fiscală, care poate stimula evaziunea fiscală. [16]

În iulie 2018, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat desfășurarea amnistiei de capital pentru a aduce banii

din economia tenebră în economia reală, care a prevăzut, că persoanele fizice pot declara voluntar bunurile nedeclareate cu indicarea sursei venitului și achitarea taxei de 3% din valoarea bunurilor liberalizate până la 10 decembrie 2018. Declararea voluntară a bunurilor nu se referă la anumiți funcționari publici, cei care au deținut funcții publice după anul 2009. [17]

Însă foarte importantă este desfășurarea așa-numitei „stimulări fiscale” în forma anulării amenzilor și penalităților de întârziere, în cazul achitării impozitelor și taxelor până la 20 decembrie 2018. Suma totală a datoriei, ce urmează a fi anulate constituie 11,2 miliarde lei. Aceste acțiuni ale autorităților centrale ale Republicii Moldova au fost dur criticate de mulți specialiști autohtoni și internaționali.

Căile de combatere a evaziunii fiscale în Republica Moldova. În Republica Moldova Serviciul Fiscal de Stat prezintă rapoarte privitor la numărul de cazuri de întocmire a proceselor contravenționale, însă aceasta pe de departe nu reflectă situația reală a evaziunii fiscale. În anul 2016 au fost întocmite 6710 procese verbale contravenționale în sumă de 7617,8 mii lei. [20] De aici putem concluziona, că lupta împotriva evaziunii fiscale nu se poate compara cu proporțiile reale ale evaziunii fiscale.

Drept priorități de către SFS pentru anii 2018-2020 au fost stabilite [5]:

1. *Sporirea transparenței și implicarea uniformă a părților interesate în procesul decizional*, ceea ce prevede consultarea mai activă a societății civile și mediului de afaceri în procesul de luare a deciziilor în cadrul SFS, precum și sporirea nivelului de informare a contribuabililor privind reformele cadrului de reglementare.

2. *Sporirea calității și transparenței în procesul de prestare a serviciului prin dezvoltarea și implementarea unor sisteme informaționale automate eficiente și operaționale*. Se preconizează perfecționarea continuă a prestării electronice a serviciilor prestate de SFS și monitorizarea calității lor;

3. *Consolidarea climatului de integritate și remedierea vulnerabilității la corupție prin consolidarea capacităților instituționale* prin realizarea unui program vast de instruire anticorupție a funcționarilor SFS;

4. *Implementarea măsurilor de gestionare și monitorizare a activității inspectorilor fiscali și creșterea disciplinei în rândul contribuabililor*. Aceste acțiuni prevăd aplicarea măsurilor de conformare benevolă menite să preîntâmpine cazurile de încălcare fiscală și să reducă intervenția restrictivă a organului de control în activitatea mediului de afaceri, asigurarea analizei permanente a informației disponibile și planificării controlului fiscal, doar în temeiul riscurilor identificate, precum și dezvoltarea Sistemului informational automatizat aferent monitorizării activității SFS.

În vederea eficientizării luptei împotriva fenomenului evaziunii fiscale, se pot contura câteva propuneri, după cum urmează:

- *Reducerea presiunii fiscale* poate avea drept consecință reducerea fenomenului de evaziune fiscală.
- *Înăsprirea pedepselor pentru evaziune fiscală*. Legislația Republicii Moldova, nu îi pedepsește suficient pe evazionști și drept urmare ei continuă să înșele statul.
- *Dezicerea de practica amnistiei fiscale*. Este necesar de a evita orice practici de administrare fiscală, care conduc la încălcarea principiului de echitate fiscală și deteriorarea disciplinei fiscale.
- *Desfășurarea deoșorizării economiei*, care poate fi exprimată prin limitarea activității companiilor off-shore pe teritoriul țării și reglementarea mai dură a interacțiunii cu ele a contribuabililor din Republica Moldova.
- *Continuarea activității de limitare a posibilităților de folosire a numerarului* ca factor de existență a economiei tenebre.
- *Continuarea implementării masive a tehnologiilor informaționale*, inclusiv perfecționarea sistemului de estimare indirectă a veniturilor persoanelor fizice.

Concluzii. Fenomenul evazionist este unul complex, cu implicații negative pe diverse planuri, iar pentru a putea fi combătut în mod eficient este nevoie de un cadrul legal adecvat.

Evaziunea fiscală, în mare parte, are proveniență sistemică și, prin urmare, măsurile de combatere trebuie să poarte un caracter sistemic. De rând cu măsurile directe de luptă împotriva evaziunii fiscale, trebuie întreprinse măsuri de combatere a economiei tenebre și a corupției. La fel, este importantă fortificarea culturii fiscale a populației și a agenților economici.

Pentru implementarea eficientă a politicilor anti-evaziune fiscală, este important de cunoscut pe lângă mărimea discrepanței fiscale, structura necollectărilor pe fiecare tip de impozit.

Referințe

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74)
2. Codul contravențional al Republicii Moldova Nr. 218 din 24.10.2008 (Publicat la 16.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6)
3. Legea privind declararea averii și intereselor nr. 133 din 17 iunie 2016 (Publicată la 30.07.2016 în Monitorul Oficial Nr. 245-246)
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 511 din 25.04.2016 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 (Publicat : 29.04.2016 în Monitorul

- Oficial Nr. 114-122)
5. Acțiunile anticorupție în domeniul fiscal pentru anii 2018-2020, <http://www.contabilsef.md/ro-ac-iunile-anticorup-ie-domeniul-fiscal-pentru-anii-2018-2020-ru-en-53035/>
 6. Balan Aliona, Impactul evaziunii fiscale asupra economiei Republicii Moldova, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/ASEM-2015-Vol-IV-30.pdf
 7. Bordei Irina, Probleme ale implementării politicii fiscale în Republica Moldova, *Administrarea Publică*, nr. 3, 2012
 8. Budianschi Dumitru, Lupușor Adrian, Fală Alexandru, Iurie Morcofîlo, Discrepanța fiscală – o realitate invizibilă, Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP, Chișinău, octombrie 2014, Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP
 9. Evaziunea fiscală, http://www.dreptonline.ro/utile/evaziunea_fiscala.php
 10. Evaziune fiscală, https://ro.wikipedia.org/wiki/Evaziune_fiscală
 11. Expert: Republica Moldova, printre campionii din regiune la evaziunea fiscală, cu o pondere în PIB de 33, <http://independent.md/expert-republica-moldova-printre-campionii-din-regiune-la-evaziunea-fiscala-cu-o-pondere-pib-de-33/#.WwEWGUOsBIW>
 12. Forme ale evaziunii fiscale, <http://www.creeaza.com/legislatie/drept/FORME-ALE-EVAZIUNII-FISCALE845.php>
 13. Legea nr. 241 din 15 iulie 2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale, http://www.beckshop.ro/fisiere/5687_fp_2441_evaziunea%20fiscala.extras.pdf
 14. Legea privind liberalizarea capitalului și amnistia fiscală este considerată nocivă de către CNA, <https://anticoruptie.md/ro/stiri/legea-privind-liberalizarea-capitalului-si-amnistia-fiscala-este-considerata-nociva-de-catre-cna>
 15. Notă de poziție pe marginea inițiativei legislative privind amnistia fiscală și de capital, <http://www.e-democracy.md/files/pr/2016-12-19-nota-amnistia-fiscala.pdf>
 16. ONG-urile cer retragerea proiectului privind „decriminalizarea infracțiunilor economice”: Scapă de răspundere penală „băieții șmecheri”, subminează lupta anticorupție și nu poate fi promovat, <http://www.jurnal.md/ro/politic/2017/12/14/ong-urile-cer-retragerea-proiectului-privind-decriminalizarea-infracțiunilor-economice-scapa-de-raspundere-penala-baietii-smecheri-submineaza-lupta-anticoruptie-si-nu-poate-fi-promovat/>
 17. Pachetul legislativ pentru reforma fiscală a fost adoptat de Parlament, <https://www.moldpres.md/news/2018/07/26/18006621>
 18. Perciun Rodica, Șeptelici Viorica, Impactul presiunii fiscale asupra economiei Republicii Moldova, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Impactul%20presiunii%20fiscale%20asupra%20economiei%20RM.pdf
 19. PwC Moldova, PwC România, Fenomenul „salariilor în plic” în republica moldova: concluzii și recomandări, https://consecon.gov.md/wp-content/uploads/2017/11/MD48_Raport-final_24.10.2017.pdf
 20. Raport de activitate al Serviciului Fiscal de Stat pe anul 2016, <http://www.sfs.md>
 21. Reforma fiscală: Guvernul a avizat pozitiv micșorarea impozitului pe venit și majorarea scutirii personale, care vor duce la creșterea veniturilor populației, <https://gov.md/ro/content/reforma-fiscala-guvernul-avizat-pozitiv-micsorarea-impozitului-pe-venit-si-majorarea>
 22. Sondaj: Fiecare al cincilea angajat primește salariul „în plic”, <https://noi.md/md/societate/sondaj-fiecare-al-cincilea-angajat-primeste-salariul-in-plic>
 23. Ursu Victor, Contrabanda – aproape jumătate din comerțul Republicii Moldova, <https://capital.market.md/ro/content/contrabanda—aproape-jumătate-din-comerțul-republicii-moldova>
 24. Бавин В. В., Анализ коррупции в системе налоговых отношений в Украине, http://www.econindustry.org/arhiv/html/2011/st_54_05.pdf
 25. Оффшорные фирмы молдавских бизнесменов попали в поле зрения НЦБК, <https://ava.md/2016/06/18/offshorne-firmy-moldavskih-biznesmenov/>

**CONTUL CURENT AL ROMÂNIEI:
CARACTERISTICI ȘI EVOLUȚIE DUPĂ INTRAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ**

**Camelia MILEA, dr., cercetător științific III,
Centrul de Cercetări Financiare și Monetare “Victor Slăvescu”, București, România”¹**

Soldul contului curent constituie un indicator al gradului de dependență al unei țări de străinătate, al specializării internaționale a fiecărei economii și al nivelului de dezvoltare economică a unei țări. Pe baza analizei unor indicatori, în articol² se prezintă evoluția soldului contului curent al României și a unora dintre componentele acestuia, în perioada 2006-2017, prezentând cauzele determinante, și unii dintre factorii de influență a contului curent al țării noastre. Această perioadă a fost aleasă pentru a surprinde evoluția economiei românești, în ceea ce privește echilibrul extern, în perioada de după aderarea la Uniunea Europeană, și a putea evidenția efectele integrării asupra balanței de plăți externe a României. În articol, se mai analizează modalitățile de finanțare a contului curent al țării noastre, prezentând avantajele și dezavantajele acestei structuri a finanțării. În cazul exporturilor și al importurilor, și implicit al soldului balanței comerciale și al contului curent, anul 2009 reprezintă un an de ruptură evidențiind faptul că economia României a resimțit efectele crizei economico-financiare. De asemenea, anul 2014 reprezintă un an de îmbunătățire a situației țării noastre, după efectele crizei economico-financiare. Putem afirma că evoluția balanței comerciale reprezintă cauza principală a deficitului contului curent al României, economia necesitând mai degrabă o temperare a deschiderii comerciale și o restructurare mai eficientă. Și din punct de vedere al finanțării deficitului contului curent se remarcă anul 2009 ca an de ruptură, în care intrările de capitaluri „libere” s-au redus, iar influxurile de capitaluri contractate de stat au crescut.

Cuvinte-cheie: cont curent, evoluție, finanțare, factori de influență, criză, exporturi, importuri.

The balance of the current account, represents an indicator of the degree of foreign dependency of a country, of the international specialization of each economy and of the level of economic development of a country. Based on the analysis of some indicators, the article³ presents the evolution of the Romanian current account balance and of some of its components during the period 2006-2017, showing the determinant causes and some of the factors influencing Romania's current account. This period has been chosen in order to capture the evolution of the Romanian economy in terms of external balance in the period following the EU accession and to highlight the effects of Romania's integration on the balance of payments. In this article, there are also analysed the ways of financing the Romanian current account deficit, highlighting the advantages and disadvantages of this financing structure. In the case of exports and imports, and implicitly of the balance of trade and the current account, 2009 is a year of fracture, highlighting the fact that Romania's economy has experienced the effects of the economic and financial crisis. Also, 2014 is a year of improvement in Romania's situation after the effects of the economic and financial crisis. We can say that the trend of the trade balance is the main cause of the current account deficit, the economy rather requiring a smaller trade opening and a more efficient restructuring. From the point of view of financing the current account deficit, 2009 marks a break, when the "free" capital inflows have decreased and the inflows of state-contracted capital have increased.

Keywords: current account, trend, financing, factors of influence, crisis, exports, imports.

Clasificare JEL: F14, F21, F32.

Începând cu anul 2014, s-a produs o actualizare a cadrului metodologic internațional pentru elaborarea balanței de plăți și a poziției investiționale internaționale, cu scopul creșterii completitudinii, coerenței și armonizării dintre balanța de plăți și alte seturi de date macroeconomice, precum: conturile naționale, statistica finanțelor guvernamentale, statisticile monetare și financiare etc. Noua metodologie este prezentată în cadrul Manualului FMI Balanța de plăți și poziția investițională internațională, ediția a-VI-a (BPM6), care înlocuiește versiunea BPM5 din 1993.

Ca urmare a manifestării efectelor crizei economico-financiare, începând cu 2009, blocarea piețelor de capital și scăderea abruptă a fluxurilor financiare internaționale au obligat companiile multinaționale să își reducă expansiunea globală în limita resurselor financiare de care dispuneau, cu efecte în sensul diminuării fluxurilor comerciale internaționale.

Deficitul exportului net se micșorează în fiecare an al perioadei 2009-2013 ca urmare, în principal, a efectelor crizei economico-financiare internaționale, manifestate sub forma diminuării consumului intern și extern, dar și a producției naționale, după creșterea accentuată din 2006-2007. În 2013 se remarcă scăderea semnificativă a exportului

¹ Milea Camelia, cami.g.milea@gmail.com

² Articolul are la bază capitolul „Evaluarea echilibrului extern”, din proiectul de cercetare „Starea financiară a României, ediția 2017”, elaborat în cadrul CCFM „Victor Slăvescu” în anul 2017, sub coordonarea d-lui dr. C. Marin.

³ The article is based on the chapter “The assessment of the external equilibrium”, from the research project “The financial stance of Romania, edition 2017” elaborated in CFMR “Victor Slăvescu” in 2017, under the coordination of C. Marin, Ph.D.

net (a deficitului), în condițiile majorării exporturilor de bunuri și servicii într-un ritm mult mai mare comparativ cu cel al importurilor de bunuri și servicii. În acest context, deficitul balanței comerciale se reduce în 2013 cu mai mult de jumătate față de 2012, iar excedentul subcontului de servicii se dublează. Această situație, dacă continuă, poate fi considerată o evoluție a economiei românești către o structură similară cu cea a economiilor dezvoltate, al căror sector de servicii este foarte dezvoltat. Analizând în profunzime în structura serviciilor, constatăm că evoluția pozitivă a soldului acestui subcont se datorează în principal serviciilor de transport. Acest fapt poate părea un paradox în condițiile în care în România infrastructura rutieră și cea feroviară este încă prea puțin dezvoltată. În acest context, în condițiile cererii ridicate pentru transporturi prin țara noastră, pentru a valorifica această oportunitate, considerăm ca fiind absolut necesară dezvoltarea infrastructurii rutiere într-un ritm accelerat, ca prioritate a României.

Majorarea accentuată a importurilor de bunuri înregistrată între 2006 și 2008 reflectă excesul de cerere de pe piața internă (pentru consumul final al gospodăriilor, pentru consumul intermediar, și mai puțin pentru formarea brută de capital), dar și aprecierea reală a monedei naționale.

Majorarea mai lină a importurilor de bunuri în perioada 2010-2017 (excepție 2012) poate fi explicată atât de deprecierea reală a monedei naționale, cât și de temperarea cererii interne (atât pentru consumul final al gospodăriilor, cât și pentru consumul intermediar). Prin evoluția importurilor trebuie să se evite crearea unui dependențe a producției naționale de importuri, care poate afecta dezvoltarea durabilă a economiei României, asigurându-se și un echilibru între cererea pentru produse naționale și cererea pentru importuri.

Micșorarea semnificativă a importurilor de bunuri și servicii, și implicit a importurilor de bunuri din anul 2009 are și consecințe negative în sensul că, aceasta arată și o diminuare a bunurilor necesare procesului productiv, conducând la o restrângere a activității agenților economici și implicit la o contracție a creșterii economiei României.

Ponderea exporturilor de bunuri în PIB de aproximativ o treime relevă lipsa unei politici macroeconomice de consolidare a exportului românesc, precum și incapacitatea exporturilor de a fructifica oportunitățile oferite de deschiderea tot mai mare a economiei României către piețele internaționale, gradul insuficient de adaptare a producției industriale la cerințele piețelor externe.

Consolidarea tendinței de îmbunătățire a structurii exporturilor de bunuri prin creșterea mai accelerată a exporturilor de produse care încorporează un aport mai mare de inovație și de o valoare adăugată mai mare ar trebui să reprezinte o prioritate pentru gestionarea politicilor macroeconomice pentru perioada următoare, prin crearea premiselor pentru intensificarea activității de comerț exterior în ramuri care implică un nivel înalt de inovare și tehnologie, prin atragerea de investiții în sectoare cu valoare adăugată mare, respectiv prin sporirea capacității firmelor românești de a se adapta la standardele extrem de competitive ale piețelor externe și la consolidarea capacității acestor firme de a face față unor posibile evoluții nefavorabile.

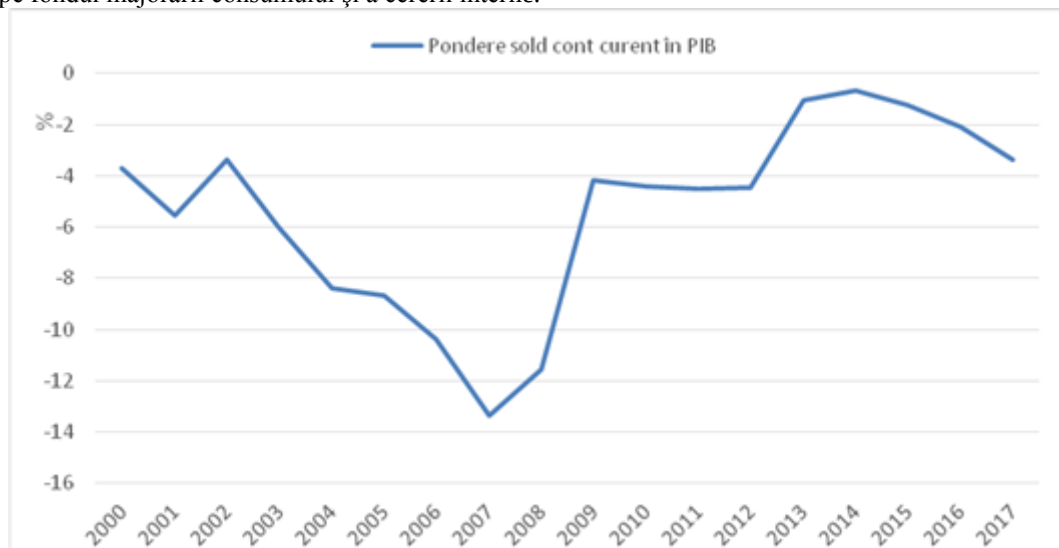
Înainte de criza economico-financiară internațională ale cărei efecte au început să se resimtă în România în 2008, situația se contura alarmant datorită adâncirii permanente, de la an la an, a deficitului balanței comerciale. Creșterea soldului negativ al balanței comerciale s-a produs pe fondul accelerării creșterii importurilor peste dinamica exporturilor, stimulată de mărirea cererii de bunuri de consum, de resurse energetice primare, de majorarea veniturilor salariale și de expansiunea rapidă a creditului neguvernamental pentru bunuri de folosință îndelungată. Situația s-a temperat însă odată cu resimțirea efectelor crizei în 2008, când pe fondul restrângerii volumului importurilor, soldul balanței comerciale s-a îmbunătățit în sensul stopării ritmului alarmant de creștere a deficitului. Putem spune că criza din 2008 a avut efecte pozitive la nivelul balanței comerciale a României. Pe de altă parte, o dată cu scăderea importurilor s-a diminuat și consumul, ceea ce arată o dependență puternică a consumului intern de importuri, mai ales de bunuri de consum. În aceste condiții, este necesar, pentru a susține dezvoltarea sustenabilă a economiei naționale, orientarea consumului intern către produse naționale, atât printr-o campanie de sensibilizare a consumatorilor români către produsele naționale, dar și prin stimularea producătorilor români de a oferi mărfuri cerute și de calitate ridicată și prin intensificarea controalelor de calitate din partea autorităților.

Soldul balanței comerciale și al contului curent, dar și exporturile și importurile României, au resimțit anul 2009 ca un an de ruptură, ca urmare a manifestării efectelor crizei economico-financiare în economia țării noastre. Între 2008 și 2013, ritmul de creștere al importurilor a fost mai mic decât cel al exporturilor de bunuri și servicii, fapt ce a contribuit la îmbunătățirea balanței comerciale. Începând cu 2014, ritmul anual de creștere al importurilor de bunuri îl devansează pe cel al exporturilor, cu efecte în sensul majorării deficitului comercial. Între 2015 și 2017, ritmul de creștere a deficitului balanței comerciale a cunoscut o creștere mai importantă atât comparativ cu anul 2013, cât și cu anul precedent corespunzător, existând posibilitatea revenirii din nou la un deficit comercial ridicat.

Ponderea ridicată a deficitului contului curent în PIB arată un efect negativ al soldul contului curent asupra procesului economic intern, între 2004 și 2008 depășindu-se constant pragul convențional de sustenabilitate a deficitului contului curent (5% din PIB), fiind necesare, atât monitorizarea, cât mai ales, adoptarea de politici care să asigure sustenabilitatea deficitului contului curent pe termen mediu și lung. Deși a fost mare după standardele internaționale, deficitul de cont curent al României ca pondere în PIB nu reprezenta un motiv de alarmă atât timp cât finanțarea sa era asigurată, în special prin influxuri de investiții străine directe. Economia României pare că s-a deschis către exterior mai repede decât s-a restructurat.

Scăderea considerabilă a deficitului de cont curent al României, ca pondere în PIB, pe ansamblul perioadei 2009-2017 comparativ cu perioada de dinainte de anul 2009 (vezi grafic nr. 1) (la valori sub pragul convențional de

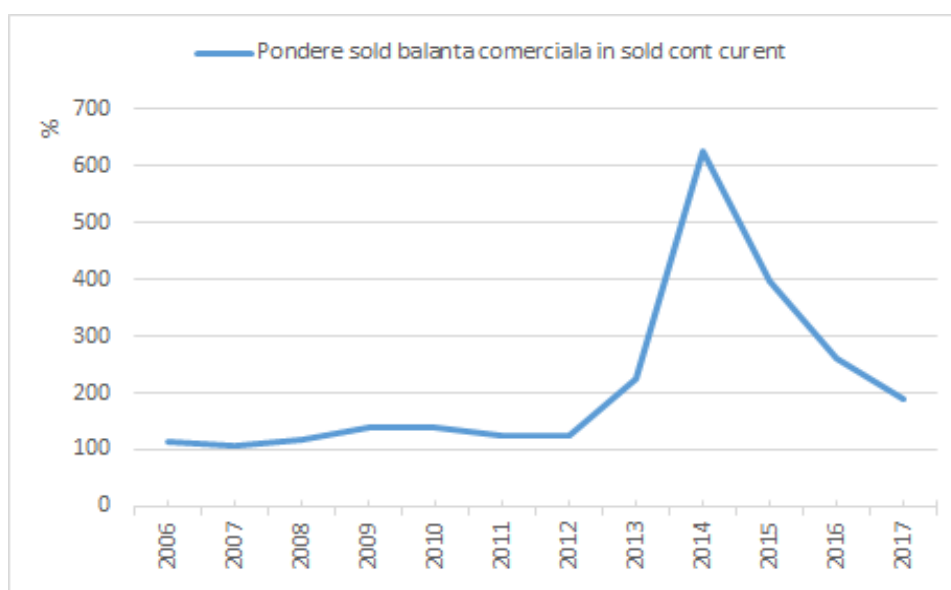
sustenabilitate a deficitului contului curent acceptat pe plan internațional) reprezintă un element favorabil pentru situația economiei românești pe ansamblu și pentru situația balanței externe, deși se datorează în cea mai mare măsură efectelor crizei economico-financiare, și nu restructurării economiei țării noastre pe baze sustenabile, deci nu are un caracter profund, de durată. Micșorarea valorii deficitului de cont curent în PIB se poate datora și îmbunătățirii calității exporturilor românești și adaptării structurii acestora la cerințele externe, manifestată după ce efectele crizei s-au temperat. Totuși se constată că începând cu 2015, ponderea soldului contului curent în PIB revine pe o tendință ușor ascendentă. Acest trend poate fi explicat și de deteriorarea consistentă a soldului balanței comerciale exprimat ca pondere în PIB în perioada 2015-2017. Potrivit RSF2016, majorarea deficitului de cont curent din ultimii ani s-a realizat pe fondul majorării consumului și a cererii interne.

Graficul 1. Evoluția ponderii soldului contului curent în PIB în România în perioada 2000-2017

Sursa: date BNR. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2000-2012. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2017.

Având în vedere că evoluția balanței comerciale reprezintă cauza principală a deficitului contului curent (vezi grafic nr. 2), putem afirma că economia necesită mai degrabă o temperare a deschiderii comerciale și o restructurare mai eficientă a economiei naționale. Astfel, deficitul comercial se poate micșora și poate susține reducerea deficitului de cont curent în măsura în care politicile macroeconomice implementate pot găsi metode eficiente de diminuare a importurilor (sau a valorii lor) (mai ales a celor destinate consumului) și de sporire a valorii exporturilor mai ales prin îmbunătățirea calității și a valorii adăugate a mărfurilor exportate.

Graficul 2. Evoluția ponderii soldului balanței comerciale în soldul contului curent în România

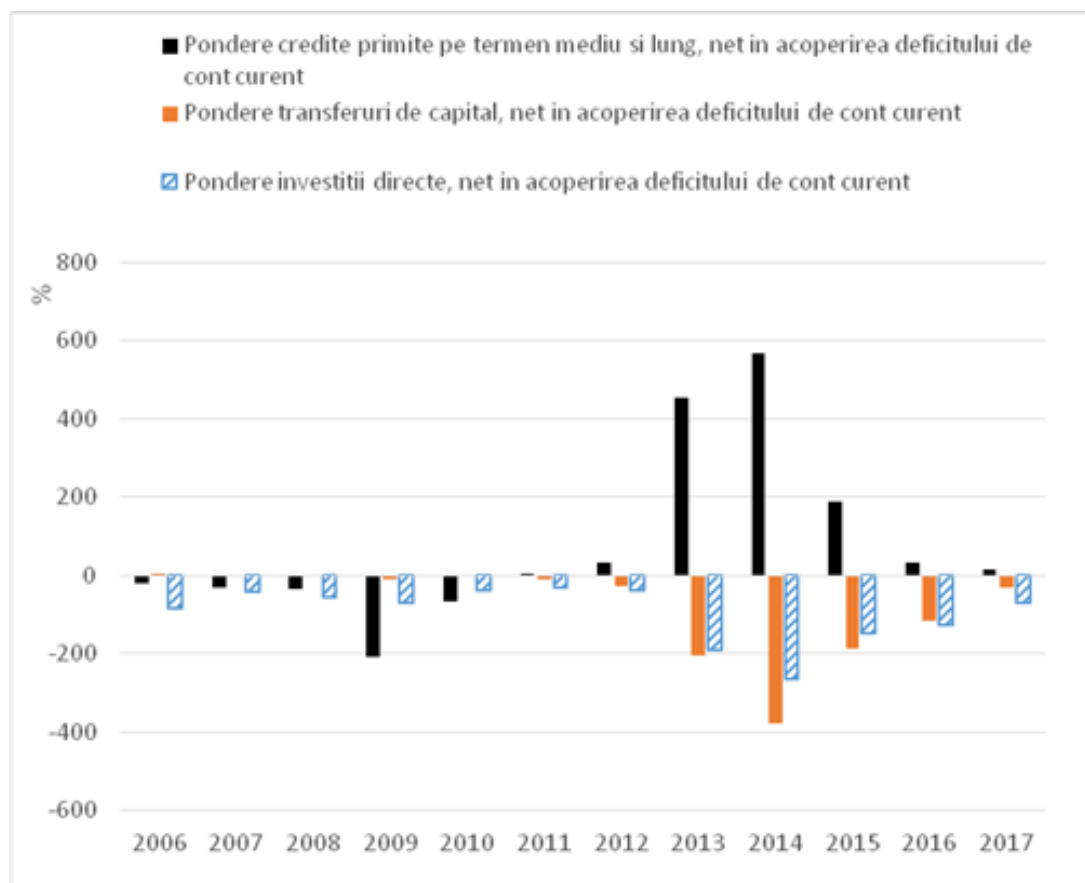
Sursa: date BNR. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2006-2012. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2017.

Finanțarea deficitului contului curent după 1998 s-a realizat preponderent din investiții străine directe (surse autonome de finanțare), ceea ce denotă sustenabilitatea ridicată a deficitului de cont curent al țării noastre.

Și din punct de vedere al finanțării deficitului contului curent se remarcă anul 2009 ca an de ruptură, în care intrările de investiții străine directe s-au redus semnificativ, iar influxurile de capitaluri contractate de stat au crescut. Astfel, dacă până la declanșarea crizei economice și financiare globale s-a constatat un nivel ridicat al influxurilor de investiții străine directe în România, confirmând nivelul ridicat de încredere al investitorilor străini, odată cu declanșarea crizei posibilitățile de atragere de investiții străine directe s-au redus atât în plan internațional, prin manifestarea aproape generalizată a aversiunii la risc, și diminuarea lichidității, cât mai ales în plan local și regional (pe fondul tensiunilor regionale, inclusiv a războiului din Ucraina), dar și a caracteristicilor țării noastre. Astfel, epuizarea unor obiective privatizabile, infrastructura de transport precară, lipsa unor facilități fiscale, aplicarea greoaie a strategiilor de atragere a investitorilor strategici, etc, au condus la un grad modest de atragere și valorificare a investițiilor străine directe în România.

Începând cu 2015 se constată îmbunătățirea calității fluxurilor de capital și reducerea instrumentelor de natura datoriei. Astfel, principalul element determinant al majorării intrărilor nete de investiții directe îl constituie avansul participățiilor la capital. De asemenea, pe fondul îmbunătățirii încrederii investitorilor în economia românească, profitul reinvestit rămâne pozitiv și este în creștere în 2016-2017, după ce în perioada 2008-2014 se situa la valori negative.

Evoluția creditelor externe pe termen mediu și lung înregistrează un punct de cotitură în 2011. Astfel, în perioada 1990-2010, creditele externe pe termen mediu și lung au contribuit la contracararea deficitului de cont curent. Însă, începând cu 2011, în contextul returnării unei părți din împrumuturile contractate anterior, acest indicator contribuie la formarea deficitului balanței de plăți externe, cu valori absolute în scădere în perioada 2013-2017.

Graficul nr. 3. Sursele de finanțare a deficitului de cont curent în România în perioada 2006-2013

Sursa: date BNR. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2006-2012. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2017.

Notă: semnul negativ arată contracararea deficitului de cont curent, iar semnul pozitiv semnifică contribuția la formarea deficitului de cont curent

Analizând în graficul nr. 3 structura surselor de finanțare a deficitului de cont curent constatăm faptul că atât investițiile străine directe, cât și transferurile de capital contracarează deficitul contului curent. În schimb, începând din 2011, creditele externe primite pe termen mediu și lung, net accentuează deficitul de cont curent.

Concluzii

Consolidarea tendinței de îmbunătățire a structurii exporturilor de bunuri prin creșterea mai accelerată a exporturilor de produse care încorporează un aport mai mare de inovație și de o valoare adăugată mai mare ar trebui să reprezinte o prioritate pentru gestionarea politicilor macroeconomice pentru perioada următoare, prin crearea premiselor pentru intensificarea activității de comerț exterior în ramuri care implică un nivel înalt de inovare și tehnologie, prin atragerea de investiții în sectoare cu valoare adăugată mare, respectiv prin sporirea capacității firmelor românești de a se adapta la standardele extrem de competitive ale piețelor externe și prin consolidarea capacității acestor firme de a face față unor posibile evoluții nefavorabile.

Ca urmare a manifestării unei dependențe puternice a consumului intern de importuri în țara noastră, apreciez că este necesară, pentru a susține dezvoltarea sustenabilă a economiei, orientarea consumului intern către produse naționale, atât printr-o campanie de sensibilizare a consumatorilor români către produsele naționale, dar și prin stimularea producătorilor români de a oferi mărfuri cerute și de calitate ridicată și prin intensificarea controalelor de calitate din partea autorităților.

În plus, pentru a susține dezvoltarea sustenabilă a economiei naționale, este necesar să fie adoptate măsuri pentru a se diminua dependența producției naționale de importuri, care poate afecta dezvoltarea durabilă a economiei României, deoarece în cazul manifestării unui șoc, prin diminuarea cererii pentru importuri de bunuri necesare procesului productiv, se produce contracția creșterii economiei țării noastre.

Având în vedere că evoluția balanței comerciale reprezintă cauza principală a deficitului contului curent, putem afirma că economia României necesită mai degrabă o temperare a deschiderii comerciale și o restructurare mai eficientă a economiei naționale. Astfel, deficitul comercial se poate micșora și poate susține reducerea deficitului de cont curent în măsura în care politicile macroeconomice implementate pot găsi metode eficiente de diminuare a importurilor (sau a valorii lor) (mai ales a celor destinate consumului) și de sporire a valorii exporturilor mai ales prin îmbunătățirea calității și a valorii adăugate a mărfurilor exportate.

În condițiile cererii ridicate pentru transporturi prin țara noastră, pentru a valorifica această oportunitate, considerăm ca fiind absolut necesară dezvoltarea infrastructurii rutiere într-un ritm accelerat, ca prioritate a României.

Bibliografie

1. Milea C, Ailincă A, *Starea financiară a României – anul 2016, Evaluarea balanței de plăți externe*, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare – Victor Slăvescu, București, 2017
2. Banca Națională a României, *Buletine lunar, decembrie 2007 - mai 2018*, București, 2008-2018,
3. Banca Națională a României, *Raport anual 2010, Raport anual 2013,, Raport anual 2016 – Balanța de plăți și poziția investițională internațională a României*, București, 2011, 2014, 2017,
4. **, <http://www.bnro.ro/page.aspx?prid=10117>

TAXES ON POLLUTION – A MAJOR GOAL FOR ENVIRONMENTAL PURPOSES

Marius BULEARCĂ¹, PhD,
Center for Industry and Services Economics, Bucharest, Romanian Academy

Activitățile desfășurate în industria extractivă a oricărei țări asigură locuri de muncă pentru populație și contribuie la bugetul public cu taxe și impozite, în timp ce veniturile rezultate din aceste activități pot să fie direcționate către industrie și acțiuni caritabile; în același timp, există un anumit risc de mediu legat de fiecare inițiativă întreprinsă în această industrie. Cercetările de mediu au început atât prin studierea fenomenelor ecologice și interpretarea datelor și a informațiilor relațiilor din economie și mediul social care iau în considerare restricțiile de mediu, cât și prin formularea de concluzii privind efectele pe care asemenea restricții le au asupra economiei și vieții sociale. Prin urmare, acest articol intenționează să determine nivelul până la care costurile pot să asigure beneficii maxime pentru calitatea vieții, în general, și a celei umane, în particular.

Cuvinte-cheie: mediul înconjurător, costul și beneficiul marginal, modele, taxe pe poluare, resurse neregenerabile

The activities carried out within the extractive industry of any country provide employment to population and contribute to the public budget by taxes and dues, while the incomes resulted from these activities can be directed towards industry and charity; however, at the same time, there is a certain environmental risk related to each initiative that is being carried out in this industry. Ecological research has begun both to study environmental phenomena and interpret data and information on economic and social relations taking into account environmental restrictions, as to draw conclusions about the effects that such restrictions have on economic and social life. Hence, this paper intends to determine the extent to which costs provide maximum benefits for the quality of life in general and human in particular.

Keywords: environment, marginal cost and benefit, models, taxes on pollution, non-renewable resources.

JEL Classification: Q01, Q50, Q52, Q58.

Introduction

Ecological research, lately intensified, highlighted the systemic nature of planetary lifetime, the close interdependence between environment and human activities and the causes underlying the emergence of imbalances in the whole system, with negative effects for life in general and human in particular.

Moreover, economic research has begun to study environmental phenomena and interpret data and information on economic and social relations taking into account environmental restrictions, to draw conclusions about the effects that such restrictions have on economic and social life, including the quality of life, and human effects on improving environmental conditions.

A number of theorists and practitioners of environmental movement from different developed countries stresses that safeguarding nature has two objectives: to preserve the fundamental resources - air, water and soil - in the form and proportions necessary for human welfare; and to preserve the elements necessary for human development throughout the aesthetic, educational or scientific approach.

Progress made by Romanian researchers in this area is reflected in crystallizing the idea that environmental quality is a defining component of the quality of life. Implications of environmental quality on the quality of life have intensified the economic problems of environmental costs versus the benefits obtained. Natural resource allocation may not only maximize the environmental effect, as most often say ecologists. Allocation of resources should consider finding an optimal level effect in the interest of all human society.

Following observations and empirical studies, it was found that there are relations of dependence between the degree of reduction of pollutant residues, on one hand, and cost and the benefits to be achieved by total control and actions to reduce pollution, on the other hand. It has been demonstrated, for example, that the cost of pollution abatement in total activity describes the degree of pollution as an exponential curve.

The first steps to reduce the concentration of waste without polluting brings the most important effects; then additional measures to reduce waste with the same beneficial effects on the quality of life, requires spending more. Also it has been found that the evolution of positive effects on the quality of life for achieving different levels of pollution describes, roughly, logarithmic or semi-logarithmic curve form. Therefore, the problem requires continuously determining the extent to which costs provide maximum benefits for the quality of life.

1. Modeling taxes on pollution for environmental purposes

In practice, policy makers must deal with situations more complicated than those shown so far. First, pollution is not from one polluting industry. Second, pollution and production are not only linked to a situation similar to that

¹ Marius Bulearcă, e-mail: mariusbulearca@yahoo.com

already presented, in which each additional unit of production generate an equal amount of pollutants; in most cases the latter varies. A good can be produced with large amounts of pollutants that are discharged without any restrictions in water or air. However, if the waste is treated, or when using pollutant fuels, this situation will result in a lower amount of pollutants.

Consider a company that treats its waste, and use cleaner fuel but more expensive. This company reduce pollution, but at a certain cost. This cost to reduce pollution for all companies in an area shown in fig. 1 as curve MCR (where R is to reduce pollution).

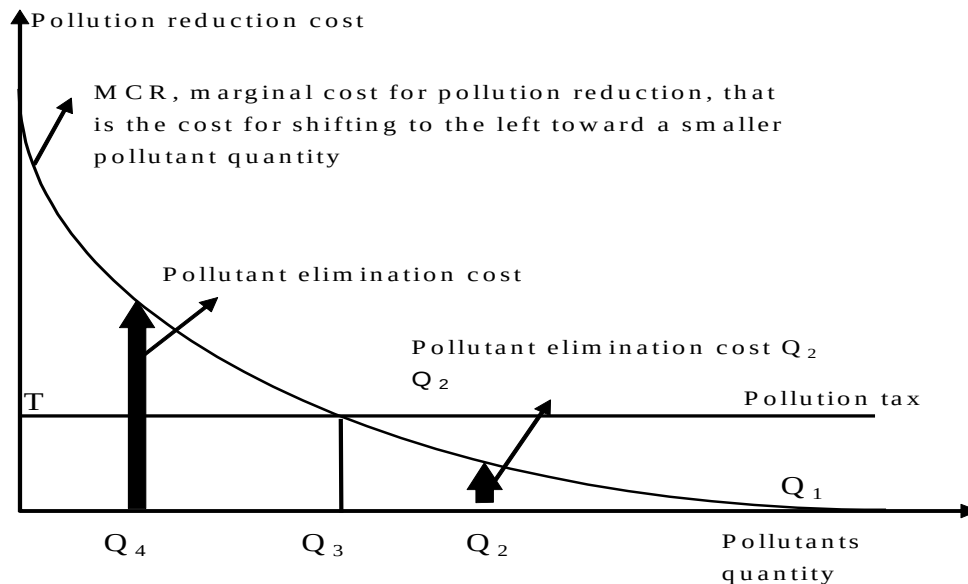

Figure 1. The cost of reducing pollution and the effect of a tax

Q_1 is the amount of pollutants that might occur in the absence of control measures. By shifting us back to the left of MCR, we notice the cost of reducing pollution for an additional unit - for example, by installing pollution control equipment. So, if pollution was restricted on the way back to Q_4 , any greater reduction would involve very expensive antipollution measures, implying a cost showed by the high filled arrow.

If a pollution tax T is applied, companies voluntarily reduce their pollution, shifting from Q_1 to Q_3 . As long as they are still at the right side of Q_3 , they will continue to reduce pollution because its cost (e.g., short filled arrow) is less than the cost to pay the tax. However, they will not shift to the left of Q_3 . In this side, it costs more to reduce pollution (high filled arrow) rather than continuing to pollute and pay the tax T .

Through Q_1 , has been designated the amount of pollutants that occur when no restriction is imposed. As it reduces pollution, firms shift to the left on curve MCR. At first, remediation costs are lower. For example, the quantity Q_2 of pollutants can be removed at a lower cost pointed by the short filled arrow. However, further reducing pollution, the lower curve becomes higher as companies shift to the left.

Until a few decades ago there were few restrictions on pollution. Therefore, companies preferred to discharge pollutants instead of treating them. The result was the amount of pollutants Q_1 .

To prevent this situation, the Government wants to dramatically reduce pollution. Suppose they want to reduce by half, from Q_3 to Q_1 . Policies are as follows:

2. Option 1: Pollution tax

Suppose the Government imposes a tax on emission – i.e., a tax on each unit of pollutant discharged in the environment. Specifically, in fig. 1 suppose that T is the tax payable per unit of pollutant. Then, businesses eliminate pollution in the right side of curve MCR, where costs are lower to curb pollution (e.g. small filled arrow), rather than continuing to pollute and pay the tax T . However, pollution is reduced simply to the Q_3 where curve MCR intersects the line of tax. Left to this point, the cost of reducing pollution is high, as illustrated by the large filled arrow. Indeed, the cost is higher than the tax T . So in this area, companies can be encouraged to pay taxes and continue to pollute.

Although “taxes on emissions” have been much supported by economists, still they are not often used. However, in a similar approach, there are some cases in which companies are required to pay pollution - even if payment is not directly related to each unit of pollutant. For example, EPA (US Environmental Protection Agency) Superfund, a multibillion dollars program for random chemical waste cleanup, was initially financed by imposing taxes on companies that pollute heavily.

3. Option 2: A physical limit imposed on the pollution level of each company

A question may arise: Why to have so many problems with setting a tax on pollution, as in fig. 1, as long as the pollution can be reduced by the same amount through a simple and direct control, i.e. by asking each company to reduce pollution by half? The answer is that, even if this approach would lead to the same abatement level of pollution, this situation would involve higher costs of remediation (cleaning), as will be further explained.

Not all companies face the same pollution abatement costs by applying a tax, pollution is reduced by companies that can achieve this at the lowest cost, i.e. firms at the right of Q_3 . Companies from the left of Q_3 will continue to pollute. However, if all companies would be required to reduce pollution by half, companies from the left of Q_3 should in this case, to participate, even at the cost indicated by the filled long arrow.

As such, the advantage of a tax is that "it lets the market to go". For companies that respond at applying the tax, pollution is reduced by those companies that will do this in the cheapest possible way. Thus, the company devotes fewer resources for cleaning. Gains can be substantial. Wallace Oates of the University of Maryland assumed that the pollution tax would cost the company 75-80% less than a policy of demand (taxation) of all companies to reduce pollution by the same percentage.

Which of these two policies have been adopted by Governments? The answer is surprising: rather than let the market work by the existence of several taxes on pollution, Governments have relied primarily on regulatory controls. Physical limits imposed by the pollution were introduced for certain companies - a policy, as shown, involving undue additional costs.

There are recent encouraging signs that Governments are moving towards a third solution, a compromise that allows individuals to set limits on pollution, but at the same time, to let the market work and, as such, to avoid undue additional costs.

4. Option 3: Physical limits imposed on the contracting of the pollution permits on pollution emissions

The third option is that the authorities set a specific limit on the amount of pollutants allowed to each company. For example, each company is allowed to pollute only half the level of pollution in its past. So far, the situation is similar to that of Option 2. At this time intervenes the turning to let the market work: companies are allowed to buy and sell "pollution" permits.

It can be shown that in a perfectly competitive market, permits will be sold at the right price T . Companies at the right of Q_3 gain by selling their permits at the price T and by remediation actions at a lower cost shown by the short filled arrow. For the companies at to the left of Q_3 is cheaper to buy permits at price T to continue to pollute than to spend more on remediation, costs represented by the large filled arrow. Thus, pollution is lower only for the companies at the right of Q_3 , which may realize it at the lowest costs. So, in Option 3 as it can (easy) sell permits on the market, pollution can be reduced at the same low cost as in Option 1 that involves a pollution tax.

Therefore, the effects of Option 1 and 3 are higher than those of Option 2. Only in Option 2 – where all companies are required to reduce pollution with a fixed unit - the high cost of remediation is taken only by the companies at the left of Q_3 .

In these circumstances, the general principle is: **Pollution can be reduced to lower costs if the Government gives way to market forces.** He can change the incentives by imposing a tax or applying permits sold on the market and then allowing businesses to operate and respond to the new conditions created. Companies are the only one the most aware of their cost levels and thus are best able to choose the path that will minimize these costs.

Basic conclusion is: as Option 2 does not use market principles, is more expensive than Option 1 or 3. But comparing Option 1 to 3, which is preferable?

5. A comparison between Option 1 and 3

These two choices differ by an important issue. In Option 1 companies are penalized. If they cease to pollute, they have to pay the cost of remediation. In any case they are inversely affected by the applying of pollution tax.

However, in Option 3, through the permits sold on the market, companies do not necessarily have to lose. Indeed, those with lower costs for remediation actually gain. They can sell pollution rights for a price T that is greater than the total cost for remediation. While companies with high costs for remediation are affected in the opposite direction, they do not lose as much as they would lose by imposing a tax like the one in Option 1. Why? In Option 1, they have to pay tax T for all pollutant emissions. In Option 3, they do not bear a cost for some of their pollution – that is the pollution which is covered by free permits which they were secured.

The fact that polluting companies prefer applying Option 3 makes the application a much more attractive option for the Government. Productive activity does not influence too much on it and can assimilate easily into the legal framework. Thus, pollution can be controlled without interminable delays.

However, even Option 3 poses a problem. Why even activities that have polluted in the past are entitled to permits and some may even sell them? In other words, some companies may benefit from pollution done in the past? This suggests that, on an equal basis, Option 1 is preferable because it penalizes the old pollution instead of rewarding it.

Therefore, it was assumed that the Government has set as a goal to reduce pollution by half, to Q_3 . Why not by third or three quarters or other percentage? Below is shown how objectives can be prefixed.

How much pollution can be reduced? In fig. 2, MCR is reproduced from fig. 1. Moreover, we have here MCP, which is the ecological cost of additional units of pollutants. The best goal is to restrict pollution to Q_3 , where MCR equals MCP.

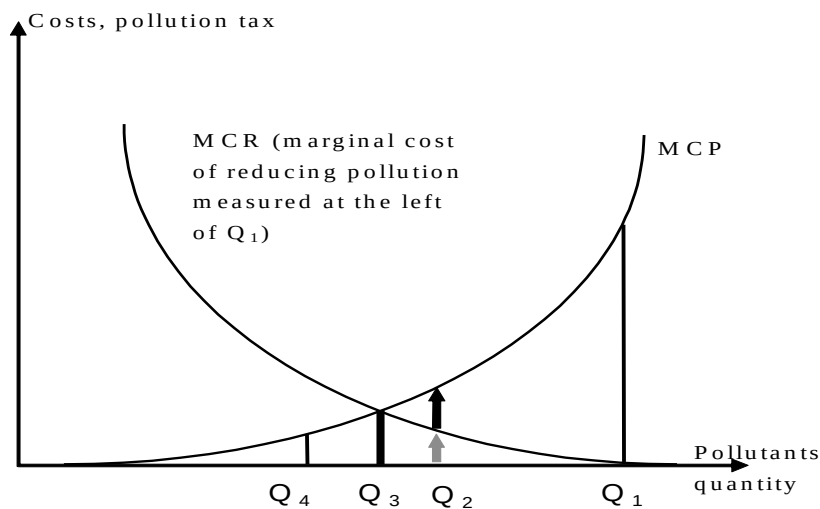

Figure 2. Loss of efficiency by allowing pollution uncontrolled

The two curves, MCR and MCP should not be confused. MCR is the cost of *reducing* pollution - for example, the cost of pollution control equipment. On the other hand, MCP is the cost of *allowing* pollution. As long as there is only a small amount of pollutants - Q_4 , say - the marginal cost to allow pollution (MCP height) is small. First wastes that are discharged in a flow are generally absorbed by the environment. As pollution increases, emissions increase and become more dangerous; that means we move to the right, and the MCP curve increases.

With these two curves, the best goal is to reduce pollution by Q_3 , where MCP equals MCR. Any other quantity is not desired, as can be illustrated by the case in which pollution is left completely open and eventually reaches Q_1 .

For all quantities of pollutants at the right of Q_3 , MCP is higher than MCR, so it's a mistake to allow pollution any further. To assess the social cost of this mistake we may consider such a quantity, say Q_2 . The cost of eliminating this quantity of pollutants is the height of curve MCR, shown by the empty arrow. This is less than the cost of allowing further pollution (the height of curve MCP that is both arrows). Therefore, the net cost of allowing such pollution is the filled arrow. If we sum up the costs of all quantities that are similar between Q_3 and Q_1 , the result is the shaded triangle that is the loss to society by allowing pollution to exist further to unchecked Q_1 instead of limiting it to Q_3 .

On the other hand, a policy to reduce pollution at the left of Q_3 causes a loss also. For example, if pollution is reduced to Q_4 , the cost of the last quantity is the height of curve MCP above of Q_4 . However, this last unit of pollution exceeds the cost of disposal (the height of curve MCR). Removal is a mistake.

Conclusions

In conclusion, it seems that the best objective, Q_3 , can be found only by taking into account both the cost of allowing pollution, MCP, and the cost of removing it, MCR.

Unfortunately, in practice is not so easy to estimate the objective Q_3 due to the difficulties in estimating MCP and MCR. For example, in an attempt to estimate the marginal cost of pollution MCP, we do not know precisely how dangerous pollutants are actually. Moreover, there are many pollutants and the damage it produces each may depend on the presence of the others.

Therefore, on the background of the content of the dimensions of durable development at global, regional and national level in the extractive and energetic industry, this development acquires specific connotations stemming especially from the depletion and the non-regeneration of mineral resources that ensure the basis-of-existence for the two industries.

From the sustainable development perspective, although the extraction of the mineral resources has significant polluting effects upon the environment in the extractive unit areas, they can nevertheless be significantly reduced by the appropriate organisation of activity and extra-care granted to the environment.

A requirement in understanding sustainable development is that the future generations should be compensated for the damages that our present activities produce. According to Pearce and others such a thing is successfully achieved if we let to future generations a capital stock as important as the one we have today at our disposal, a stock that allows them to achieve a welfare similar to ours.

Bibliography

1. BAUMOL, W. and OATES, W. (1998), *The Theory of Environmental Policy: Externalities, Public Outlays and the Quality of Life*, Cambridge University Press (Second edition, Reprinted)
2. BROWN, M. J., GRZYBOWSKI, J., JENSEN, D., KAYE, J. L. (2015), *Natural Resources and Conflict. A Guide for Mediation Practitioners*, The United Nations Department of Political Affairs and United Nations Environment Programme (UN DPA and UNEP), February, New York.
3. CHASEK, P., DOWNIE, D. and WELSH BROWN, J. (2010), *Global Environmental Politics*, 5th Edition, Boulder, CO: Westview Press.
4. de MAN, P. (2016), *Exclusive Use in an Inclusive Environment: The Meaning of the Non-Appropriation Principle for Space Resource Exploitation*, Springer International Publishing Switzerland.
5. FIORINO, J.D. (2006), *The New Environmental Regulation*, The MIT Press, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge.
6. GERLACH, R., KVERNDOKK, S., ROSENDAHL, K.E. (2007), *Optimal timing of environmental policy (Interaction between environmental taxes and innovation externalities)*. Statistics Norway, Research Department, Discussion Papers 493.
7. GRIMAUD, A., ROUGE, L. (2005), *Polluting non-renewable resources, innovation and growth: welfare and environmental policy*, *Resources Energy Econ*, 27(2), 109–129.
8. PEARCE, D. W. and MARKYANDA, A. (1989), *The Benefits of Environmental Policies*, OECD, Paris.
9. PEZZEY, J. (1988), *Market mechanisms of pollution control: "Polluter Pays", economic and practical aspects*, in *Sustainable Environmental Management. Principle and Practice* (ed. R.K.Turner), Belhaven, London.
10. SCHOU, P. (2002), *When environmental policy is superfluous: growth and polluting resources*, *Scand J Econ*, 104:605–620.
11. SCHUMACHER, I., ZOU, B. (2008), *Pollution perception: A challenge for intergenerational equity*, *Journal of Environmental Economics and Management* 55, 236–309.
12. SPASH, C. L. (2011), *Social ecological economics: Understanding the past to see the future*, in *American Journal of Economics and Sociology* 70(2).

POSSIBILITIES OF USING TAX MULTIPLIERS FOR STABILIZATION IN TRANSITION ECONOMIES

**Victoria COCIUG¹, PhD, Assoc. profesor,
AESM, Republic of Moldova
Angela TIMUȘ², PhD, Assoc. profesor,
NIER, Republic of Moldova
Victoria IORDACHI³, PhD,
NIER, Republic of Moldova**

Within this study, the possibilities of identification and estimation of tax multipliers that are adequate for a transition economy have been analysed. These multipliers can be regarded as macroeconomic policy stabilizers, while their application is coordinated with the objectives established within the development strategies. The authors discuss the problem of equilibrating monetary stabilizers with the tax ones, which are used namely in transition economies to achieve sustainable economic growth, basing on the example of the Republic of Moldova.

Key words: budgetary multiplier, fiscal policy, monetary policy, sustainable growth.

JEL Classification: G01, E52, H70.

Introduction

The Republic of Moldova is for 25 years looking for a viable economic development model that would ensure growth over a long period. However, frequent imbalances and distortions between levers applied by governments to form a sound economic structure have led to the situation when even the classic channels of impulse transmission to the real economy are no longer effective. During the period of the Moldovan economy's evolution, the monetary policy out of the whole set of policies promoted by the state proved to be the most efficient. Unfortunately, the current situation demonstrates that in order to achieve the proposed inflation target, the restrictive version of these policies is promoted and in order to relaunch the economy, in view of several economists⁴, an expansionary monetary policy is required. Thus, there is a need for a vigorous enforcement of tax policy levers, using the effects of its multipliers.

The necessity of correlating the monetary policy with the fiscal one in the process of managing the economy as a whole is a current issue, representing not only a local problem attributed to the Moldovan economy. The interest in finding the most effective fiscal incentives in relaunching the crisis economies has grown since the expansionary monetary policy promoted by most central banks⁵ has not generated an increase in the confidence of private economic agents and consequently an increase in private consumption and investment. Although, represented by the Keynesian solution to relaunch economies affected by the crisis, the fiscal expansion no longer produces the same positive anticipated effects (growth in consumption, significant unemployment reduction, income growth in the economy) as they are conditioned by the reaction of private economic agents to tax incentives. For example, the tax cut decision may not automatically generate a significant increase in consumption (a condition for propagating the multiplier effect in the economy) in cases of pessimism or difficult access to credit resources, as is the case of the Republic of Moldova. As a result, fiscal multipliers tend to be sub-unitary, and their value decreases even more in periods of deep economic recession.

In this context, we propose to analyse in this article, which is the optimal variant of the macroeconomic policy mix and which are the automatic stabilizers that should be taken in consideration in low income countries, which has a different reaction than the typical one within various decisions to stimulate economic growth.

Theoretical approach

Tax policy objectives vary across countries, depending on economic conditions and needs, targeting both general economic goals such as social well-being, sustainable economic growth, poverty alleviation or reduction of unemployment, as well as specific ones such as reducing budget deficit and public debt, as well as combating tax evasion. In this sense fiscal policy is represented by the process of modelling tax instruments (taxes and public expenditures) to achieve specific objectives. In advanced countries, fiscal policy objectives are to increase aggregate demand by boosting consumer spending, while in underdeveloped countries the consumption of luxury items must be discouraged in order to encourage savings to increase the rate of economic development.

Fiscal policy designates state conception, measures and actions on taxes and their role in budget revenue formation and financing of budget expenditures, types of taxes, their perception and use as an instrument for stimulating economic growth. It is based on the criterion of fiscal efficiency, and namely the need for the highest return on possible

¹ National Institute for Economic Research, PhD., Analysis and Forecast Department, v_cociug@mail.ru

² National Institute for Economic Research, PhD., Scientific secretary, ince.timush@gmail.com

³ National Institute for Economic Research, PhD., Financial and Monetary Politics Department, timush_v@yahoo.co.uk

⁴ Alisdair MCKAY, Ricardo REIS (2012), Aura Gabriela SOCOL (2012)

⁵ European Central Bank, J. Stark, The economic crisis and the response of fiscal and monetary policy (2009)

financial and social spending. The central objective, which the fiscal policy tends to ensure, is the mobilization of as much as possible budget revenues, in the conditions of encouraging economic affairs, investments, while promoting equity in each person's contribution to income, with the provision of social protection.

In co-operation with fiscal policy to ensure economic growth, there is a co-optation of budgetary policy, which defines state conception and actions on budgetary revenues and expenditures, ways and means of mobilizing revenue, types and sizes of spending through which it would be possible to directly intervene against shocks and instability for economic recovery. The latter is based on the principle of a balanced overall consolidated budget. It is based on legal regulations that determine the sources of income, the purpose of their use on expenditure targets, regulations of the financial year.

As macroeconomic stabilization instruments, both fiscal and budgetary policies act simultaneously, each of which has a certain function: the fiscal policy - source stabilization, sampling and revenue generation methods, and the fiscal policy - expression of sizing and hierarchy of budget expenditure through specific actions and instruments.

The fiscal policy refers to budgetary and tax expenditures and is formed of 3 categories:

- Policies related to the procurement of goods and services by the government administration - the budget expenditures axis with an impact on aggregate consumption.
- Policies on perceived taxes - the real economy tax and, implicitly, the budget revenues – influencing the aggregate supply (the area of taxes on economic subjects) and aggregate demand (the area of taxes on the incomes of the population).
- Policies on social transfers - the axis of allocations with impact on consumption.

Instruments used by fiscal policy are diverse and can be estimated in both quantitative and qualitative parameters. Thus, budget expenditures, estimated as value can be analysed in terms of contribution to the economic growth as a multiplier effect for expenditures, while taxes can be correlated respectively with the effect of the fiscal multiplier, and the value of the budget deficit can be traced as a macroeconomic policy element as the budget multiplier effect. However, these multipliers do not have an immediate reaction to their actions, but have a delayed impact on the macroeconomic target, while automatic stabilizers or destabilizers that mitigate the immediate effects of fiscal or budgetary policy are provoked by these delays.

Automatic stabilizers are categories of budget revenues and expenditures, which change automatically, depending on the state of the economy, leading to the stabilization of the national income level. Direct effect stabilizers may include those that lead to an increase / decrease in the income of the population and implicitly to changes in aggregate demand, such as government transfers of a social nature and income tax. Automatic destabilizers are categories of budget revenues and expenditures that automatically change according to the state of the economy with the effect of destabilizing national income, such as increasing / decreasing inflation, which has a direct effect on budget expenditures or rising interest rates, which increases budget expenditures especially in case of a large state debt.

Multipliers' effects in case of developed economies

The different impact of fiscal incentives on economies is influenced, among other things, by the asymmetries existing in the economic agents' consumption / saving compartment, the degree of opening of the economy, the nature of the exchange rate or its flexibility. According to the Mundell-Fleming model, fiscal policy represents a proper instrument for stabilizing the economy only under a fixed exchange rate, as central bank intervention cancels the crowding-out effect on net exports. However, fiscal policy may not generate appreciation of the national currency as a result of a high pass-through effect - appreciation of the currency leads to a reduction in the inflation rate and limits the crowding-out effect by lowering the interest rate. Therefore, even in the context of an open economy and a flexible exchange rate, the expansionary fiscal policy can have a higher degree of efficiency. In addition, the appreciation of the currency may lead to an increase in consumption and investment by the effect on wealth, in the context of the increase in foreign currency earnings, which leads to the increase in foreign currency loans.

In general, the structural models used (for example, the SVAR one) have highlighted the existence of a higher short-term fiscal multiplier in the case of Germany than in other EU countries, ranging from 0.9 to 1.3. According to Barrell and Alvaro (2003), the higher size is explained by the relatively lower impact of domestic expenditure growth on imports. Based on VAR structural models, the public spending multiplier is generally sub-unitary, and their shock explains about 20% of the future GDP variation.

Another method to identify structural fiscal shocks was developed by Blanchard and Perotti (2002) who made a sharing of discretionary fiscal policy and the action of automatic stabilizers. According to them, the US GDP has a positive reaction to a public spending shock, and the associated multiplier is lower because the GDP components do not react in the same direction - private consumption is rising and private investment decreases.

Panel studies have often identified reduced tax multipliers and, in some cases, even negative multipliers such as Hemming and others (2002). In a study carried out by HM Treasury (2003) based on the European Commission's Quest model, the public spending multiplier is subunit in all European countries included in the analysis - 0.3 in the UK, 0.4 in Germany and 0.5 in Italy, France and Spain. Nallari and Engozogo (2010) estimated a US government spending multiplier of 0.39 very close to that for G7 countries. In a study by the IMF (2008), it was estimated, based on a regression of a panel, the existence of sub-unit multipliers for both expenditure and charges. According to the study,

the credibility of the promoted macroeconomic policies and the degree of monetary accommodation are critical in determining the effectiveness of fiscal policy to stimulate the economy. Similar results were also obtained for emerging economies (including Asia), where public spending multipliers were around 0.6-0.7, showing a significant level of crowding-out effect on private investment.

The effectiveness of an expansionist and counter-cyclical tax policy does not only depend on the size of the fiscal package but also on its composition (tax cuts versus public spending). In general, the hypothesis of a higher impact on the cost of reducing tax is not tested. From the point of view of the long-term impact of fiscal policy, it is considered that this is mainly checked in the case of public investment, with the positive effects on aggregate supply. However, although the increase in public spending generates a higher output in the short term, it contributes to the long-term elimination of labour market distortions or by stimulating capital accumulation.

Nijkamp and Poot (2004) conducted a meta-analysis of 93 published studies on the impact of fiscal policy and concluded that the positive effects of conventional tax policy are limited. However, Spilimbergo and others (2009) have estimated that the existence of a public spending multiplier superior to tax cuts (1-1.5 for larger countries, 0.5-1 for medium-sized economies and no more than 0.5 for small and open savings). The values of the multipliers for taxes and transfers are about half of those for expenditures, and those for public investment are slightly higher than for other types of public expenditure.

Analysing 91 episodes of fiscal expansion in 21 OECD countries since 1970, Alesina and Ardagna (2009) highlighted the superiority of tax cuts based on tax cuts compared to those aimed at increasing public spending. Tax cuts generate an incentive for future investment, as spending increases lead to reduced investment. However, in times of economic crisis, the lack of economic confidence causes economic agents to increase their marginal propensity to save, which will reduce the size of multipliers, especially of the fiscal one.

Vegh Carlos et al. (2009) estimated fiscal multipliers for 20 developed economies and 25 emerging economies, using quarterly data from 1960-2007. The most important results were as follows:

- Reaction of output to public spending growth is lower and rather temporary in developing countries compared to developed economies ;
- Fiscal multipliers are higher for economies that have fixed and economically less open exchange rates (1.5 on long-term);
- In the case of economies with flexible exchange rates, the increase in public expenditure by 1% of GDP leads to a change in domestic insignificantly different production from zero, both in the short and long term;
- The GDP's response to expenditure growth is temporary in economies characterized by a high share of government debt;
- Fiscal multipliers in the case of the US are lower after 1980 compared to the previous period, both in the short and long term - 0.64 and 1.19 respectively. However, multipliers of public investment record the highest value;
- The multiplier of public spending on short-term is 0.24 for developed economies and 0.04 for emerging ones. The cumulative multiplier of government spending (cumulative change in GDP versus fiscal impulse change) is 1.04 for the first group of savings and 0.79 for the second group of economies.

According to OECD (2009), the multipliers calculated within models used in international practice record the following values:

- Short-term multipliers of government expenditures are over unitary and exceed the income ones, the first not being influenced by the prime-effect of saving growth;
- Of the income multipliers, the income tax is between 0.5 and 0.8 and the other forms of taxation are between 0.2 and 0.6;
- The profit tax multiplier is between 0.3 in the fiscal year and 0.5 at the end of the following year;
- The multiplier of social contributions is between 0.4 in the first year and 0.6 at the end of the second year of fiscal shock.

Specifics of using fiscal policy in developing countries

The role of fiscal policy in less developed countries differs from that of developed countries. In developed countries, the role of fiscal policy is to promote full employment without inflation through its powers in the area of public spending and taxes, while low income per capita countries are caught in the vicious circle of poverty. The vicious circle of low incomes, low consumption, low savings, low rates of gross capital formation and low incomes must be broken by appropriate fiscal measures. Tax policy in developing countries is thus used to achieve what is different from advanced countries.

The main objectives of the fiscal policy in a developing economy are as follows:

- mobilizing resources to finance development;
- promoting private sector growth;
- controlling inflationary pressures in the economy;
- promoting economic stability under conditions of employment opportunities;
- ensuring a fair distribution of income and wealth.

Thus, for emerging economies with a flexible currency regime, the multiplier is zero, the same value being observed for countries with a high level of public debt. Also, the fiscal multiplier is also low in the case of highly open economies, measured as the ratio between the total value of external trade and GDP.

Estimation of fiscal multipliers' effects in Republic of Moldova

Unfortunately, macroeconomic stabilization was prioritized in Moldova, with the cost of the inefficiency of the tax system. As a result, the inefficiency of the tax system has forced the business sector to transfer to shadow economy. The quality of the fiscal system in the Republic of Moldova derives from the quality of economic growth and does not stimulate the functionality of the national economy. The tax structure in the Republic of Moldova is not optimal: indirect taxes are too low compared to direct taxes, and the contribution to state social insurance is very high, its prospects in terms of aging and population migration being even worse for the functional character of the national economy.

Budgetary policy has a limited positive effect in the Republic of Moldova. Thus, the analysis identifies a slight positive correlation between the evolution of the budgetary expenditures and the economic growth in the Republic of Moldova over the last two years, demonstrating that the management of public expenditures requires effective restructuring measures. Figure 1. shows a lack of correlation between the budget expenditures and the economic growth in the Republic of Moldova during the period 2009 - 2014, the evolution being in line with the theory of endogenous growth.

The budget multiplier, which expresses the extent to which gross domestic product increases if government consumption increases with a monetary unit, can be given by the relation $1 / (1 - c) = 1 / s$, where c is the marginal share of consumption that shows how much is consumed by an additional income left to the population, and the marginal savings rate $(1 - c)$ shows how much is saved from an extra income. Calculated for the Republic of Moldova, it is 0.41, which is much less than in the developed economies.

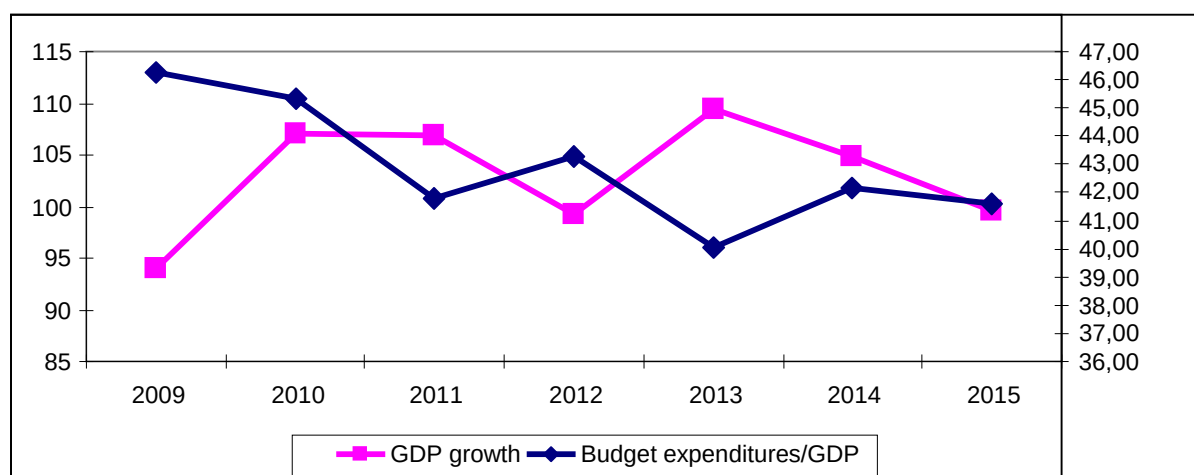

Figure 1. Influence of budgetary expenditures on economic growth

Source: Elaborated by authors on the basis of data from www.bnm.md

The quality of public expenditure management in the Republic of Moldova can be also improved by reducing the non-transparent activities that are very expensive. Given the substantial reduction in public finances, the government is unable to ensure the provision of a comprehensive list of public services. At the same time, the private provision of public goods and services could be an attractive solution in many areas (education, health care, other public services). However, the government is reluctant to encourage the entry of private economic agents in the area of public goods and services. Some important expenditure categories for sustainable economic growth - investment - remain volatile and vulnerable to possible cuts.

The analysis of the impact of fiscal policy points to an insignificant negative dependence between taxation and economic growth in the Republic of Moldova, the fiscal multiplier being equal to 0.34 (Figure 2).

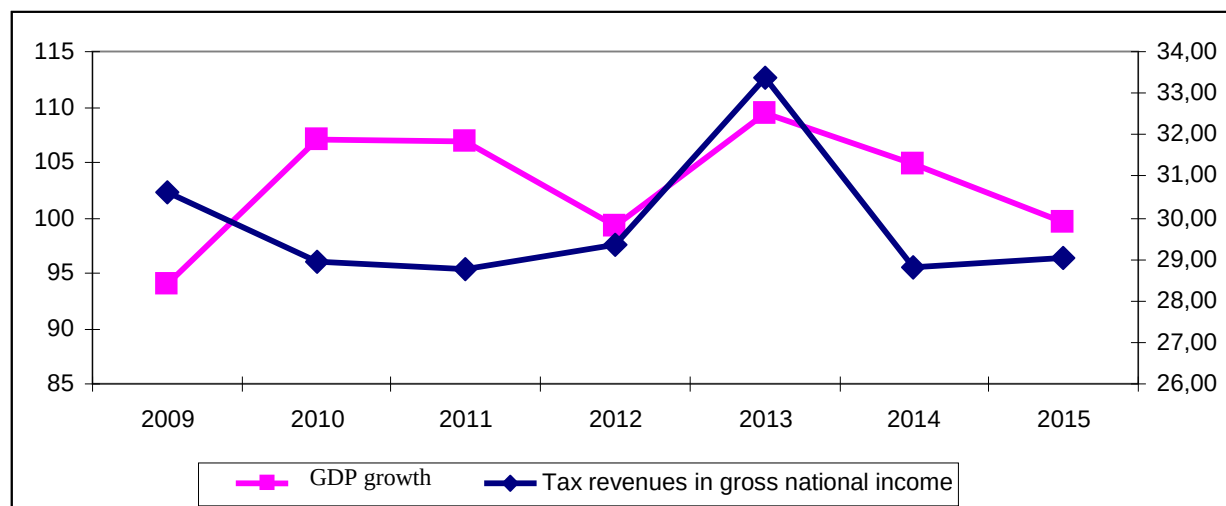
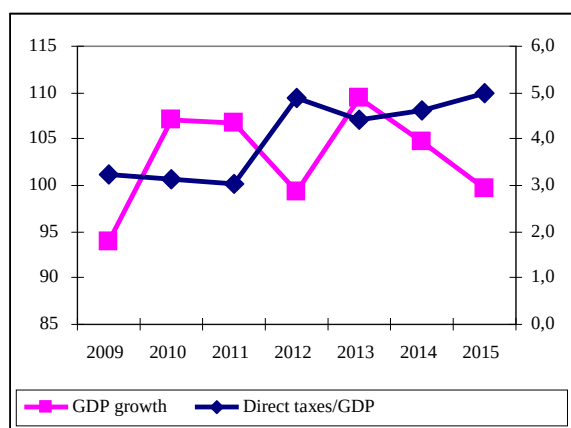

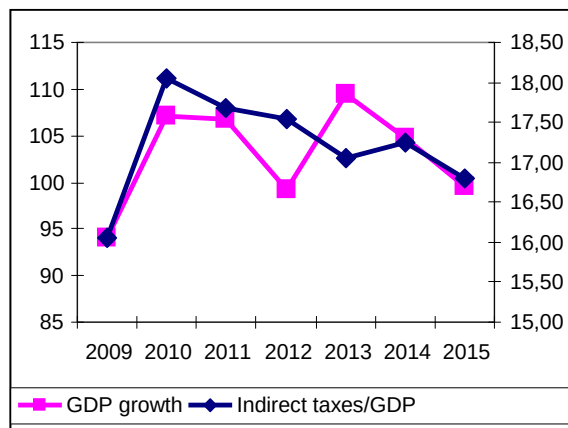
Figure 2. Effects of fiscal policy on economic growth

Source: Elaborated by authors on the basis of data from www.bnm.md

Direct taxes, which theoretically must strongly affect economic activity, have a neutral influence on GDP growth. (Figure 3 a) Theoretically, this trend is possible and is explained by the financing of productive expenditures from direct taxes. At the same time, a beneficial influence on the increase in the direct tax burden in total public revenues has exerted continued reductions in marginal income tax rates.

a

b

Figure 3. Influence of fiscal policy on economic growth in the Republic of Moldova according to types of taxes

Source: Elaborated by authors on the basis of data from www.bnm.md

Figure 3 b. demonstrates the existence of a moderate negative link between indirect taxes and taxes and the GDP growth rate in the Republic of Moldova. From the graphical representation follows that indirect taxes and duties, which theoretically have to exhibit a neutral behaviour towards economic activism, strongly detract from the economic growth processes in the Republic of Moldova. From the analysis of the fiscal multiplier, it follows that a 1% reduction in direct taxation generates much lower economic growth compared to the loss resulting from the 1% reduction in indirect taxation in the structure of government revenue. In other words, those increases in government revenue from direct taxes are much lower compared to the losses registered by NPB from reduced indirect taxes (excise duties and VAT on indigenous products). In the Republic of Moldova the incidence of VAT has considerably shifted to imported goods and is less based on goods produced in the country. An economic policy that pursues economic growth as a fundamental objective must be matched by a certain structure of public expenditure and revenue capable of enhancing this growth. Unfortunately, this structure in Moldova is far from stimulating growth.

Conclusions

The goal of a macroeconomic stabilization policy is, in essence, to facilitate the adjustment of aggregate demand to the equilibrium when the "shocks" triggered a significant deviation. The stabilization policy is motivated by the argument that the deviations of demand and output from equilibrium can have a negative impact on long-term GDP.

In order to lead to the same increase in aggregate demand, a higher tax cut is needed compared to the increase in government spending. In order to increase the initial consumption of a certain size, it is necessary to reduce the tax rate by more than the respective size (part of the taxation affects savings rather than consumption).

Economic policies in its application are not accurate, i.e. the effect produced is always disproportionate in relation to the necessary effect, which leads to the maintenance, amplification or production of new disturbances. The effectiveness of stabilization policies is blocked by the rational expectations of economic agents, as they are public in terms of information.

The operationalization of automatic stabilizers involves the setting of economic sizes, which act as self-regulatory criteria to maintain the quantitative ratios between the targeted macroeconomic variables. The presence of automated stabilizers in the economy has the advantage of reducing the multiplier and therefore the economy does not react abruptly to any change of poles. They therefore contribute to mitigating cyclical fluctuations in the economy, giving it a great deal of stability. Generally, in developed countries, it is considered necessary to allow "automatic" fiscal stabilizers to operate to mitigate the effects of supply or demand shocks. However, apart from this point of view, there is no clear consensus among countries on the appropriate role of fiscal policy in macroeconomic stabilization.

Bibliography

1. Aura Gabriela Socol, *ESTIMAREA MECANISMELOR DE STABILIZARE FISCALĂ AUTOMATĂ. CAZUL ROMÂNIEI*, Economie teoretică și aplicată Volumul XIX (2012), No. 3(568), pp. 13-25.
2. Marius-Corneliu Marinaș, Eficiența politicii fiscale în combaterea efectelor crizei economice. O analiză bazată pe literatura economică, *Economie teoretică și aplicată Volumul XVII (2010)*, No. 11(552), pp. 52-66.
3. Alesina A., Ardagna S., Large changes in fiscal policy: taxes versus spending, NBER Working Papers no. 15438, october 2009.
4. Barrell R., I. Hurst, Alvaro P. Fiscal Targets, Automatic Stabilizers and their effects on output, Banca D'Italia, Research Department Public Finance Workshop, The impact of fiscal policy, available at https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/altri-atti-convegna/2002-impact-fiscal-policy/ifp_title_and_contents_02.pdf?language_id=1.
5. Cohen D., Follette G., The automatic fiscal stabilizers: Quietly doing their thing, *Economic Policy Review*, 6(1), 35-68, available at <https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/epr/00v06n1/0004cohe.pdf>.
6. Girouard N., Andre C., Measuring Cyclical-Adjusted Budget Balances for OECD Countries, WP 434, OECD Economics Department, available at [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=ECO/WKP\(2005\)21](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=ECO/WKP(2005)21).
7. Nallari R., Engozogo L., Rethinking Multipliers in a Globalized World. Policy Research working paper; no. WPS 5277. World Bank, 2010, available at <http://documents.worldbank.org/curated/en/57894146833304864/Rethinking-multipliers-in-a-globalized-world>.
8. Nijkamp P., Poot J., Meta-analysis of the effect of fiscal policies on long-run growth, *European Journal of Political Economy*, 2004, vol 20, issue 1, p. 91-124.
9. McKay A., Reis r., The role of automatic stabilizers in the U.S. business cycle Boston University, Columbia University August 2012, available at <http://www.nber.org/papers/w19000.pdf>.
10. McKay A., R. Reis (2016): Supplement to „The role of automatic stabilizers in the U.S. Business Cycle”, *Econometrica* supplemental material, January 2016, Vo. 84, issue 1, available at <https://www.econometricsociety.org/publications/econometrica/2016/01/01/role-automatic-stabilizers-us-business-cycle>.
11. Mendoza E., Vegh C., Ilzetzki E, How big are fiscal multipliers? New evidence from new data, available at <http://voxeu.org/article/determining-size-fiscal-multiplier>.
12. Perotti R., Estimating the effects of fiscal policy in OECD countries, ECB, Working Papers no. 168, available at <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp168.pdf?615e8f2c92db7cb856cc31eee5c7007c>.
13. Spilimberco A., Symansky S., Blanchard O, Cottarelli C., Fiscal policy for the crisis, Lessons from the financial Crisis, december 29, 2008, available at <http://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2008/spn0801.pdf>.
14. Data base of National Bank of Moldova, available at www.bnm.md.

**ABORDĂRILE TEORETICE MORDERNE
ALE CORUPȚIEI BANCARE**

**Victoria IORDACHI¹, conferențiar cercetător, doctor,
Institutul Național de Cercetări Economice
Ivan LUCHIAN², conferențiar universitar, doctor,
Institutul Internațional de Management IMI-NOVA**

Actualitatea articolului reiese din faptul ca fenomenul corupției bancare devine tot mai răspândit în țările sărace, inclusiv în Republica Moldova, constituind un impediment al creșterii economice și ridicării competitivității economiei naționale. Scopul acestei lucrări este trecerea în revistă a celor mai principale abordări privind aspectele corupției bancare și activitatea bancară corupțională. Pentru realizarea acestui scop s-a recurs la metoda sintezei abordărilor teoretice privind corupția bancară, analiza logică, analiza critică a materialelor etc. În articol sunt prezentate ultimele evenimente din sistemul bancar din Republica Moldova cu relatarea principalelor scheme corupționale, prin care sistemului bancar din Republica Moldova s-a transformat într-o adevărată mașină de spălare a banilor. Totodată sunt oferite recomandări privind combaterea corupției în sistemul bancar. Rezultatele cercetării constau în identificarea cauzelor fundamentale ale fenomenului capcanei instituționale compensatoare, schemele, în care serviciile corupționale sunt oferite de către băncile comerciale, dar și schemele, în care băncile comerciale devin beneficiarii serviciilor corupționale.

Cuvinte-cheie: bancă comercială, sectorul bancar, corupția bancară, schemă corupțională, fraudă bancară, lichiditate.

The actuality of the article results from the fact that the phenomenon of banking corruption is becoming more and more prevalent in the poor countries, including the Republic of Moldova, representing an impediment for economic growth and increase of the competitiveness of the national economy. The purpose of this paper is to review the most important approaches to the issues of banking corruption and corruption activity by banks. In order to achieve this goal, we used the synthesis of the theoretical approaches to banking corruption, logical analysis, critical analysis of materials, etc. The article presents the latest events in the banking system of the Republic of Moldova, with the main corrupt schemes, whereby the Moldovan banking system turned into a real money laundering machine. At the same time, recommendations are provided on combating corruption in the banking system. The results of the research followed in identification of the primary causes of the compensatory institutional trap phenomenon, the schemes in which corrupt services are offered by commercial banks, as well as the schemes in which commercial banks become beneficiaries of corrupt services.

Keywords: commercial bank, bank sector, bank corruption, corruption scheme, bank fraud, liquidity.

JEL Classification: G21.

I. Introducere

Corupția bancară este o formă specifică a corupției în domeniul sectorului privat al economiei. Ea complică în mod esențial transformarea mijloacelor atrase de către bănci în plasamente de tip diferit, este un impediment al creșterii economice și ridicării competitivității economiei naționale. Adesea corupția este factorul conjunctural agravant care generează acte de fraudă, regăsindu-se în acțiunile ilicite comise de diverși agenți economici sau de persoane particulare, acțiuni concretizate sub forma unor delict: gestiunea frauduloasă, înșelăciunea și abuzul de putere, fraudă, escrocheria, falsurile în evidențele bancare și contabile [3].

Experții din Rusia au estimat pierderile sistemului bancar în urma corupției în perioada anilor 2007-2017 în volum de peste 100 miliarde Dolari SUA, fiind, de asemenea, un factor important pentru lichidarea intenționată a 500 instituții bancare [9].

II. Abordările teoretice ale corupției bancare

În literatura de specialitate sunt evidențiate trei aspecte ale corupției bancare. Unii autori menționează *corupția economică din domeniul bancar* se regăsește în acțiunile ilicite comise de diverși agenți economici sau de persoane particulare, acțiuni concretizate sub forma unor delict: gestiunea frauduloasă, înșelăciunea și abuzul de putere, fraudă, escrocheria, falsurile în evidențele bancare și contabile. Actele de *corupție profesional-bancară* constituie acțiuni ilegale și imorale comise de salariații societăților bancare, privind îndeplinirea condiționată sau preferențială a atribuțiilor de serviciu: luare și dare de mită, trafic de influență, abuz de putere, abuz în serviciu [1].

În unele abordări corupția bancară este tratată prin prisma *fenomenului de alienare dublă*, care inițial a fost prezentat de clasicii instituționalismului economic Adolf Augustus Berle și John Kenneth Galbraith, prin prisma unor aspecte specifice [1].

¹ Iordachi Victoria, timush_v@yahoo.co.uk

² Luchian Ivan, luchian_ivan@mail.ru

O trăsătură de bază a activității bancare moderne este concentrarea excesivă a proprietății acționarilor, ceea ce conduce la îndepărtarea administratorilor (managerilor) de rezultatele financiare ale băncii. Dacă formele de participare a administratorilor bancari în profitul băncii sunt foarte limitate, ei pot căuta posibilități de substituie a formelor legale (aflate în câmpul legislației în vigoare) cu alte forme semilegale și chiar ilegale de redistribuire a profitului și proprietății.

Astfel are loc comportamentul oportunist al administratorilor bancari și alienarea acționarilor (proprietarilor) băncii de la rezultatele activității ei și, în ultimă instanță, de proprietatea lor. Drept rezultat suferă deservirea clienților băncii în calitate de consumatori de produse bancare și sunt lezate interesele economiei în general.

Drept continuare a acestei idei autorul Zeltzii prezintă *fenomenul capcanei instituționale compensatoare*, esența căreia constă în aceea, că una din funcțiile corupției bancare este cea ce mecanism de compensare pentru funcționarii (managerii) angajați, care este creat de ultimii de sinestătător.

Cauzele acestui fenomen, dintr-o parte, pot fi explicate prin următoarele:

- Formele și mecanismele legale de piață de participare financiară a personalului angajat al băncii în activitatea instituției financiare pot fi considerate drept insuficiente;

- Managerii băncii sunt, de fapt, înlăturați de la distribuirea profitului în cazul succesului financiar al băncii;
- Criteriile de participare a managerilor în distribuirea profitului nu poartă un caracter obiectiv (în baza aportul personal în formarea lui), ci sunt subiective și netransparente.

Din altă parte, managerii angajați dispun de instrumente reale de dispoziție nu numai asupra profitului creat de ei, dar și asupra capitalului fix și circulant (împuternicirile corporative și administrative privind încheierea tranzacțiilor din numele băncii și dispoziția asupra anumitor mijloace bănești și patrimoniului fără necesitatea coordonării unor astfel de tranzacții cu acționarii, accesul informația financiară).

În rezultat, realizarea funcției redistribuirii mijloacelor băncii de către managerii angajați în folosul lor devine nucleul funcționalității managerilor bancari. Astfel activitatea bancară corupțională devine o formă transformată a depășirii alienării managerilor angajați de la rezultatele financiare ale activității băncii.

Una din cauzele fundamentale ale fenomenului capcanei instituționale compensatoare este transparența insuficientă a mediului instituțional al activității bancare, care la rândul său poate fi determinată de următoarele [7].:

1. Există surse suplimentare de obținere a veniturilor și supraprofitului din contul utilizării specifice a mijloacelor acționarilor și deponenților de către managerii băncii;

2. Nivelul înalt al turbulenței înalte a economiei și nivelul slab al predictibilității situației politice transformă activitatea de scoatere a activelor băncii devine mai profitabilă față de activitatea de dezvoltare a instituției bancare;

3. Situația nefavorabilă în sectorul real al economiei impune băncile să acționeze preponderent pe piețele financiare, care în țările în curs de dezvoltare adesea sunt relativ slab reglementate și protejate, ceea ce nu permite sistemelor bancare din țările respective să se dezvolte și să ajungă statutul agentului economic global în sistemul financiar-bancar mondial, care în mare parte este reglementat de guvernele altor țări. În aceste condiții este mai avantajos de ascuns de autoritățile centrale și cetățeni o mare parte din tranzacțiile desfășurate în interesele capitalului transnațional (pentru remunerarea respectivă) și care sunt în detrimentul intereselor naționale ale țării, mai ales când este vorba de scoaterea activelor financiare din țară.

Schemele, în care serviciile corupționale sunt oferite de către băncile comerciale, cuprind[5,6]:

- *Delapidarea (furtul) activelor bancare.* Scoaterea de către proprietari și/sau managerii de vârf a activelor din bancă cu utilizarea diferitor scheme și însușirea mijloacelor în folosul lor. La etapa finală a oricărei scheme are loc spălarea mijloacelor bănești furate și plasarea lor în economia legală („albă”) și/sau utilizarea lor pentru necesitățile personale ale participanților operațiunii corupționale. Delapidarea activelor bancare poate fi de o singură dată sau se poate întinde în timp (în mod repetat). În primul caz operațiunile se pot desfășura fără „partenerii” și protecția băncii centrale. Întreaga rentă administrativă este obținută de către proprietarii băncii comerciale, fără a apela la mituire. În al doilea caz este vorba de complicitatea băncii comerciale cu banca centrală, iar furtul activelor bancare este susținut de către corupția de supraveghere.

- *Corupția operațională.* Tranzacția corupțională dintre lucrătorul (lucrătorii) băncii de orice nivel și client în cazul luării deciziei privind acordarea creditului și condițiile de creditare. O astfel de tranzacție prevede remunerarea lucrătorului (lucrătorilor) băncii din partea clientului, care poate lua forma de mită înainte de luarea deciziei sau după acordarea creditului. (Adesea ultima formă de mituire se numește „recul” și este percepută drept comision pentru soluționarea pozitivă a problemei clientului.)

- *Corupția de serviciu.* Prin esență, orice lucrător al băncii, indiferent de postul deținut în ierarhia verticală de management, poate fi capabil să găsească metode ilegale de îmbogățire la locul de muncă.

- *Corupția de „spălare”* este legată de participarea băncii comerciale în tranzacțiile corupționale de spălare a banilor murdari. Clienții beneficiari de astfel de servicii pot fi atât persoanele fizice, cât și cele juridice. Drept obiect a unor astfel de tranzacții pot fi banii funcționarilor publici, conducătorilor și membrilor grupurilor criminale, precum și a însăși bancherilor. Prin spălarea banilor se înțelege, în primul rând, „pomparea” în sistemul bancar a banilor în numerar obținuți în formă de mite, încasări de la vânzarea drogurilor și alte activități criminale. Realizând scheme de spălare a banilor, băncile adesea colaborează cu structurile nebankare.

- *Transformarea banilor în numerar.* Se are în vedere transformarea banilor din stare electronică (din conturi) în forma de numerar. În principiu, această activitate nu este una ilegală pentru banca comercială, însă în multe țări există documente normative, care determină ordinea și limitele de eliberare a numerarului, mai ales în cazul în care clienții beneficiari sunt persoanele juridice. Băncile pot accepta încălcarea acestor reglementări, mai ales dacă este vorba de operațiuni de proporții.

Către *schemele, în care băncile comerciale sunt beneficiarii serviciilor corupționale*, se referă [5,6]:

- *Corupția investițională* este legată de activitatea orientată spre lărgirea operațiunilor investiționale ale băncilor cu scopul obținerii profiturilor pe piața de capital și/sau stabilirea controlului eficient asupra companiilor și activelor din diferite ramuri ale economiei. Importanța acestei forme a corupției este foarte mare, luând în considerație faptul, că pentru multe bănci investițiile au devenit una din activitățile active de bază.

- *Corupția juridică.* Adesea băncile nimeresc în istorii neplăcute, când se constată încălcarea de către acestea a legilor și reglementărilor activității bancare și care conduc la investigațiilor organelor abilitate și procese judiciare. În unele țări băncile au o experiență bogată de aplanare a acestor probleme cu ajutorul mituirii procurorilor, judecătorilor, și altor funcționari ai organelor de drept. Adesea ele reușesc să o facă încă la stadiile timpurii, când dosarele încă nu încep să fie examinate de către organele de anchetă, precum și până la transmiterea lor în judecată.

- *Lobby bugetar* este legat de „cumpărarea” de către bancă a hotărârilor guvernului, care permit băncii să-și majoreze profiturile din contul măririi cererii la serviciile lor din partea statului. Adesea băncile recurg la corupție pentru a obține plasarea mijloacelor trezoreriei în cadrul lor pe conturile de depozit, de decontări sau pe alte conturi. La fel, poate fi vorba de acordarea statului (sau unui organ public) a creditului sub o garanție solidă și/sau dobânzi înalte. Băncile, de asemenea, preferă să devină garanți ai tranzacțiilor organizațiilor de stat, obținând pentru aceasta comisioane mari.

- *Lobbysmul politic.* Activitatea corupțională a băncilor poate fi legată nu numai cu business-ul și mărirea capitalului, dar și cu politica. În unele țări bancherii acordă mite pentru ca ei însăși să nimerească în parlament pentru promovarea aprobării legilor necesare și/sau a persoanelor afiliate în organul legislativ suprem. În afară de aceasta, băncile în mod secret finanțează anumiți politicieni sau partide politice, mijloace de informare în masă ș.a.

În contextul abordat, prezintă interes *quasi-corupția* definită de către cercetătorul Kozenko drept activitate de creare a condițiilor și de contribuție la ridicarea eficienței economice a activității corupționale tradiționale [4]. Particularitatea de bază a quasi-corupției constă în catalizarea proceselor de criză în cadrul sistemelor economice.

III. Problema corupției bancare în Republica Moldova

Atitudinea pasivă a autorităților centrale, existența incertitudinilor administrative în aplicarea legislației anti-spălare a banilor, precum și corupția în sfera judiciară au permis transformarea sistemului bancar din Republica Moldova într-o mașină de spălare a banilor.

Corupția s-a manifestat și în domeniu bancar, care în formă superlativă s-a manifestat prin dispariția 1 mlrd. USD (circa 15-20% din PIB-ul Republicii Moldova) din 3 bănci comerciale (Banca de Economii, Banca Socială și Unibank) [2]. În anul 2014 unele noutăți legate de corupția bancară au fost legate de BC "Victoriabank" SA în legătură cu învinuirile administrației de anumite ilegalități.

În anul 2013 a fost publicată informația referitoare la implicarea BC Moldova-Agroindbank SA în scheme de spălare a banilor. Numai în prima jumătate a anului 2012 Moldova-Agroindbank a efectuat operațiuni de spălare a banilor în sumă de circa 100 milioane lei, fiind ca urmare penalizat doar cu 100 mii lei.

În acest context, sunt remarcabile schemele internaționale de spălare a banilor cu denumirea comună de „*Laundromat*”, cu participarea BC „Moldindconbank” S.A., în cadrul căreia prin conturile clienților au trecut circa 8 miliarde USD. De asemenea, în anul 2016 s-a constatat, că pachetul de control al acestei bănci a fost deținut de un anumit grup de acționari dubioși, care acționau în mod concertat.

În august 2016 ofițerii Centrului Național Anticorupție, împreună cu procurorii Anticorupție, au reținut trei persoane din fosta conducere a Băncii Naționale a Moldovei (BNM), în cadrul unui dosar penal pornit pe faptul neglijenței în serviciu. Cei trei sunt bănuți că ar fi comis mai multe acțiuni ilegale în perioada 2010-2014 care ar fi permis spălarea unor sume imense de bani printr-o bancă din Republica Moldova.

În perioada anilor 2008-2009 reprezentanții organelor de supraveghere au tolerat transformarea Investprivatbank într-o piramidă financiară, a cărei prăbușire a adus prejudicii importante sistemului financiar și economiei naționale.

În anul 2011 a apărut prima informație despre tentativa de preluare a unui pachet de acțiuni de 28% de la Moldova-Agroindbank și transferarea acestora unor companii off-shore, în urma unui litigiu fals, arbitrat în Rusia. Tot prin companii off-shore s-a încercat preluarea forțată a 78% din acțiunile Universalbank și a 5% de la BC "Victoriabank" SA .

În anul 2012 a avut loc un atac raider care a avut loc asupra Băncii de Economii a Moldovei (BEM), în urma căruia 18,5% din acțiunile BEM au fost transferate altor proprietari. În perioada septembrie 2012 – septembrie 2013, s-a produs decapitalizarea forțată și accelerată a BEM, regizată de anumite centre de luare a deciziilor, urmărindu-se determinarea statului de a ceda controlul asupra BEM. După aceasta a avut loc furtul a sumei echivalente unui miliard de USD prin intermediul unor scheme și tranzacții valutare dubioase desfășurate la BEM, Unibank și Banca Socială. Aceasta a fost posibil deoarece din iunie 2014, în lipsa unei supravegheri speciale instituite de BNM la BEM, a început

atragerea agresivă a depozitelor bancare de la populație prin cele mai mari dobânzi oferite în sistemul bancar și solicitarea ulterioară a unor credite de urgență de la BNM.

Raportul Transparency International din anul 2018 spune despre Republica Moldova că deși în 2017 au fost adoptate unele legi menite să combată spălarea de bani și corupția, în special cea la nivel înalt, punerea lor în aplicare întârzie.

IV. Concluzii

1. Corupția bancară are o mulțime de forme de manifestare, precum și scheme posibile de desfășurare. Necesitatea combaterii corupției este dictată de consecințele manifestării ei, care pot afecta starea financiară a băncii și conduce la falimentul ei. În urma răspândirii masive, corupția poate provoca probleme sistemice, în special criza bancară.

2. Pentru combaterea corupției în cadrul băncilor se recomandă elaborarea și implementarea Politicii de combatere a fraudelor bancare, inclusiv corupției, precum și crearea unui sistem, a cărui principii de funcționare sunt următoarele:

- Recunoașterea, asigurarea și protecția drepturilor omului și cetățeanului;
- Respectarea strictă a legislației;
- Publicitatea și transparența activității organelor de conducere a băncii și a lucrătorilor ei (cu respectarea normele legale privind secretul comercial).

- Asigurarea inevitabilității răspunderii pentru încălcările corupționale;
- Aplicarea complexă a măsurilor de natură politică, organizațională, informațional-propagandiste, social-economice, juridice, speciale și altor măsuri;

- Aplicarea prioritara a măsurilor de profilaxie a corupției;
- Colaborarea în domeniul combaterii corupției cu organele publice, partenerii și clienții băncii.

3. În cadrul sistemului de combatere a corupției în cadrul băncii urmează să fie desfășurate următoarele procese:

➤ Elaborarea și implementarea în cadrul băncii a actelor normative interne, precum și a măsurilor și procedurilor organizaționale anti-corupție;

➤ Monitorizarea curentă a proceselor din bancă, analiza vulnerabilităților potențiale, pregătirea recomandărilor privind întreprinderea măsurilor adecvate destinate minimizării riscurilor realizării activităților frauduloase și corupționale;

➤ Colaborarea practică cu organele de drept în domeniul activității de suprimare a fraudei și corupției, profilaxiei infracțiunilor în cadrul băncii;

- Desfășurarea controalelor regulate de audit.

Bibliografie

1. David, D. și alții, Auditul operațiunilor bancare, <https://www.scribd.com/document/142571424/AUDITUL-OPERATIUNILOR-BANCARE>
2. Guștiuc, A., Guștiuc, L., Tișcu, C. Sectorul bancar al Republicii Moldova – principala amenințare în adresa procesului de implementare a Acordului de Asociere RM-UE, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Sectorul%20bancar%20al%20Republicii%20Moldova%20-%20principala%20amenintare%20in%20adresa%20procesului%20de%20implementare%20a%20Acordului%20de%20Asociere%20RM-UE.pdf
3. Lupulescu, G., Ioan, N. Gestiunea internă a profitabilității băncilor comerciale, București: Editura Economică, 2011, p. 154-155.
4. Козенко, Ю. Финансовые аспекты квазикоррупции, <http://vestnik.volbi.ru/upload/numbers/215/article-215-143.pdf>
5. Катасонов, В. Диктатура банократии, http://liv.piramidin.com/politica/katasonov_diktatura/katasonov_diktatura.htm#2-4
6. Катасонов, В. 13 видов коррупции с участием банков, <http://iamruss.ru/13-vidov-korrupsii-s-uchastiem-bankov/>
7. Залетный, А. Банки в современной России: институциональный анализ инвестиций, Москва, ТЕИС, 2013, с. 22,
8. <https://istina.msu.ru/download/3325342/1ewIOc:0FQJfFM1DVNZksQqZvA3RULt9yE/>
9. Закиева, Э. Коррупция в банковской системе, <https://novainfo.ru/article/?nid=13043>

PARTICULARITĂȚILE CONTABILITĂȚII ÎN INSTITUȚIILE BUGERARE

Tatiana MANOLE dr. hab., prof. univ., INCE, Republica Moldova
Tatiana TUREȚCHI, INCE, Republica Moldova

În acest articol autorii au cercetat particularitățile evidenței contabile în autoritățile / instituțiile publice. Contabilitatea în instituțiile bugetare își pune ca scop utilizarea eficientă a banilor publici prin respectarea principiilor care stau la baza acestei contabilități. Autorii au prezentat rolul Planului de conturi în sistemul bugetar bazat pe Clasificația bugetară economică. Respectarea regulilor de înregistrare a operațiunilor contabile este prezentată prin notele contabile ca instrumente de reflectare a fluxurilor de mijloace bănești de intrare și de ieșire. O particularitate deosebită pentru contabilitatea în sistemul bugetar este utilizarea unui CONT Unic Trezorerial.

Cuvinte-cheie: plan de conturi, sistem bugetar, debit, credit, clasificație bugetară, rapoarte financiare, cont, subcont.

In this article the authors investigated the particularities of accounting in public authorities / institutions. Accounting in budgetary institutions aims at efficient use of public money by compliance with the principles underlying this accounting. The authors presented the role of the Accounts Plan in the budgetary system based on the Economic Budget Classification. Compliance with the accounting rules for accounting operations is presented in the notes as the instrument for reflecting the input and output of cash flows. A particular feature of accounting in the budget system is the use of a Treasury Single Account.

Cuvinte-cheie: budget plan, budget system, debit, credit, budget classification, financial reports, account, sub-account.

JEL Classification: H83, M48.

Introducere. Contabilitatea în instituțiile publice (bugetare) poate fi utilizată numai în baza Clasificației Bugetare și a Planului de Conturi.

Clasificația Bugetară reprezintă un instrument (un mecanism) de sistematizare, urmărire și control al realizării veniturilor și efectuarea cheltuielilor bugetare care cere impunerea unei ordine în gruparea veniturilor pe surse de proveniență și alocațiilor bugetare pe categorii de cheltuieli.

Conținut de bază

I. Structura Clasificației bugetare

Prin ORDINUL Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova, în temeiul prevederilor art. 27 alin. (2) Din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25 iulie 2014,

1. s-a aprobat:

- a) Structura Clasificație Bugetare;
- b) Clasificația organizațională (Răspunde la întrebarea CINE ?);
- c) Norme metodologice privind aplicarea Clasificației organizaționale;
- d) Clasificația funcțională (Răspunde la întrebarea CARE SECTOR ?);
- e) Norme metodologice privind aplicarea Clasificației funcționale;
- f) Clasificația programelor (Răspunde la întrebarea DE CE ?);
- g) Norme metodologice privind aplicarea Clasificației programelor;
- h) Clasificația surselor (Răspunde la întrebarea DE UNDE VIN BANII ?);
- i) Clasificația economică (Răspunde la întrebarea PENTRU CE?);
- j) Norme metodologice privind aplicarea Clasificației economice.

2. Prezentul ORDIN se pune în aplicare de la 1 ianuarie 2015 pentru elaborarea proiectului bugetului pe anul 2016.

Clasificația organizațională prevede structura organelor ale autorităților publice centrale (Secretariatul Parlamentului, Aparatul Președinției, Republicii Moldova, Curtea Constituțională, Curtea de Conturi etc.).

Conform Normelor metodologice privind aplicarea Clasificației organizaționale, CO reprezintă sistemul de codificare a beneficiarilor alocațiilor din buget – autoritățile publice centrale și locale subordonate, care gestionează resursele bugetare.

Clasificația funcțională conform Normelor metodologice reprezintă gruparea cheltuielilor bugetare după funcții și obiective socio-economice, care se exercită în cadrul sectorului bugetar.

Funcțiile executate în sectorul bugetar sunt executate pe 3 nivele ierarhice care formează un cod unic din 4 semne. De exemplu (vezi tabelul 1).

Nivel	Nivelul 1 Gr. princip.	Nivelul 2 Grupa	Nivelul 3 Subgrupa
Servicii de Stat cu destinație generală	01 SSDG	011 Autorități Legislative și executive	0111 Administrarea serviciilor...
Învățământul	09 Învățământ	x	x
Ocrotirea Sănătății	07 Ocrotirea Sănătății	x	x
Protecția Socială	10 Protecția Socială	x	x

Clasificația surselor este destinată clasificării mijloacelor bugetului public național (BPN) pe nivele de bugete. Componente a surselor și originea sursei.

Nivele de bugete:

Bugetul publica Național

Bugetul Consolidat central

Bugetul de stat

Bugetul asigurărilor sociale de stat

Fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală

Bugetul consolidat local

Bugetul local de nivelul 1

Bugetul local de nivelul 2

Componente de surse la venituri:

Resurse generale

Resurse colectate de autorități /instituții bugetare

Resurse fonduri speciale

Resurse atrase de investiții

Resurse atrase pentru proiecte finanțate din surse externe

Alte surse cu destinație specială.

Componente de surse la cheltuieli

Alocații cu caracter general

Alocații cu caracter special

Fondul de rezervă al Guvernului

Fondul de intervenție al Guvernului

Fondul de rezervă al APL

Programul de reintegrare

Fondul național de dezvoltare regională

Alte alocații cu caracter special

Clasificația programelor (CP) este un sistem de codificare a direcțiilor de dezvoltare ale statului. Clasificația programelor reprezintă o grupare a cheltuielilor specifice și nu poate fi utilizată pentru comparabilitate cu alte țări. Scopul CP este de a facilita planificarea resurselor bugetare pentru politicile statului și de a servi drept instrument de responsabilizare a beneficiarilor resurselor bugetare. În același timp CP este un instrument pentru managementul intern al autorităților / instituțiilor care facilitează analiza performanței atinse comparativ asumărilor și resurselor utilizate (*de exemplu, subprogram „Activitatea Parlamentului” etc.*).

Clasificația economică. Conform Normelor metodologice privind aplicare Clasificației Economice, ea este elaborată în conformitate cu standardele Statisticii Finanțelor Guvernamentale (GFS) 2001 formulate de Fondul Monetar Internațional. Clasificația Economică este integrată cu PLANUL de CONTURI contabile după conținutul economic al operațiunilor, ca sistem unic de codificare și este structurat pe 6 nivele:

Tip.

Categorie,

Capitol,

Articol,

Alineat,

Element.

Fiecare nivel al Clasificației economice are semnificație separată reprezentată printr-un singur semn. Constituind un cod format dintr-o totalitate de 6 semne.

Nivelele Clasificației Economice sunt dependente ierarhic și se utilizează doar în combinație cu nivelele superioare.

Clasificația economică conține 6 tipuri:

100000 Venituri

200000 Cheltuieli

300000 Active nefinanciare

400000 Active financiare

500000 Datorii

900000 Modificarea soldului de mijloace bănești.

Prezentăm structura Clasificației Economice

Tip	Categorie	Capitol	Articol	Alineat	Element	Codul economic	Denumirea conturilor
VENITURI							
1						1	VENITURI
1	1					11	Impozite și taxe
1	1	1				111	Impozite pe venit
1	1	1	1			1111	Impozit pe venitul persoanelor fizice
1	1	1	1	1		11111	Impozitul pe venitul reținut din salariu
1	1	1	1	1	0	111110	Impozitul pe venitul reținut din salariu
							Etc.
CHELTUIELI							
2						2	CHELTUIELI
2	1					21	Cheltuieli de personal
2	1	1				211	Remunerarea muncii
2	1	1	1			2111	Remunerarea muncii angajaților conform statelor
2	1	1	1	1		21111	Salariul de bază
2	1	1	1	1	0	211110	Salariul de bază
2	1	1	1	2		21112	Sporuri și suplimente la salariul de bază
2	1	1	1	2	0	211120	Sporuri și suplimente la salariul de bază
2	1	1	1	3		21113	Ajutor material
2	1	1	1	3	0	211130	Ajutor material
2	1	1	1	4		21114	Premieri
2	1	1	1	4	0	211140	Premieri
2	1	1	1	5		21115	Majorări conform deciziilor autorităților locale abilitate
2	1	1	1	5	0	211150	Majorări conform deciziilor autorităților locale abilitate
2	1	1	1	9		21119	Alte plăți salariale
2	1	1	1	9	0	211190	Alte plăți salariale
Etc. Vezi clasificatia economică							

II. Planul de conturi contabile în sistemul bugetar

Planul de conturi contabile în sistemul bugetar și Normele metodologice privind evidența contabilă și raportarea financiară în sistemul bugetar sunt elaborate în scopul organizării evidenței contabile în sistemul bugetar , precum și stabilirii unui mecanism unic de evidență contabilă și raportare financiară pentru autoritățile / instituțiile bugetare.

Planul de conturi contabile în sistemul bugetar și Notele metodologice reglementează evidența contabilă a executării BPN (contabilitatea de casă). Precum și evidența contabilă a veniturilor și cheltuielilor efective ale autorităților / instituțiilor bugetare, a activelor financiare și nefinanciare, a datoriilor și rezultatelor (contabilitatea de angajamente).

Prezentăm câteva noțiuni de bază utilizate în contabilitatea bugetară_

Active nefinanciare sunt active nemonetare, materiale și nemateriale.

Active nemateriale sunt – active nepecuniare , care nu au formă materială, controlate de instituție și utilizate mai mult de un an în activitățile de producere, comerciale și de altă natură, precum și în scopuri administrative, sau care sunt destinate transmiterii în folosință (locațiune) persoanelor fizice și juridice.

Active materiale - active care îmbracă o formă fizică naturală (mijloace fixe, terenuri, resurse naturale, etc).

Active financiare – acțiuni, hârtii de valoare, creanțe, mijloace și documente bănești.

Venituri – operațiunile care măsoară valoarea netă a activelor .

Cheltuieli - operațiunile care micșorează valoarea netă a activelor.

Valoarea netă a activelor – diferența dintre totalul activelor și totalul datoriilor.

Mijloace fixe – active materiale și nemateriale cu durata utilă de exploatare mai mare de an.

Valori – active care nu se utilizează în scopuri de producție sau consum, dar se stochează în calitate de mijloace de păstrare a costului în timp.

Principii de bază

Evidența contabilă în sistemul bugetar se ține conform următoarelor principii de bază:

- a) *continuitatea activității*, ce presupune că situațiile financiare trebuie întocmite pe baza continuității activității autorității / instituției bugetare;
- b) *contabilitatea de angajamente* – reprezintă contabilizarea conform căreia elementele contabile sunt recunoscute pe măsura apariției acestora, indiferent de momentul încasării / plății mijloacelor bănești;
- c) *permanența metodelor* ce prevede aplicarea metodelor de evidență contabilă în mod consecvent, de la un exercițiu financiar la altul;
- d) *separarea patrimoniului și datoriilor* ce reglementează evidența patrimoniului și a datoriilor separat;
- e) *necompensarea*, ce presupune interzicerea oricărei compensări între elementele de activ și de datorii sau între elementele de venituri și cheltuieli, cu excepția compensărilor permise de reglementările legale;
- f) *consecvența prezentării*, ce presupune menținerea de la o perioadă la alta a modului de prezentare și clasificare a elementelor în situațiile financiare.

Particularitățile evidenței contabile în instituțiile bugetare

Autoritățile / instituțiile bugetare efectuează evidența contabilă în conformitate cu prevederile Legii contabilității nr. 113-XVI din 27 aprilie 2007, a Planului de Conturi Contabile în sistemul bugetar și a Normelor metodologice, a Clasificației Bugetare și a altor acte normative emise de către Ministerul Finanțelor.

Evidența contabilă în autorități / instituții bugetare trebuie să asigure înregistrarea cronologică a operațiunilor economico-financiare și controlul sistematic asupra mersului executării de casă a bugetelor, stării decontărilor cu persoanele juridice și cu persoanele fizice, asupra integrării resurselor bănești și valorilor materiale.

Conducătorii autorităților / instituțiilor bugetare, șefii-contabili sunt responsabili de evidența contabilă, de gestionarea banilor publici.

III. Modul de aplicare a Planului de conturi contabile în sistemul bugetar**Clasa 1 „VENITURI”**

Conturile din Clasa 1 „Venituri” sunt *conturi de pasiv* și reprezintă *veniturile generale*, *venituri colectate* de autoritățile / instituțiile bugetare, *transferuri* de la alte bugete.

În *Creditul* acestui cont pe parcursul perioadei de gestiune cu total cumulativ de la începutul anului, se înregistrează veniturile calculate / încasate după tipuri economice, transferuri de la alte bugete, iar

În *Debit* – suma restituirilor de venituri și a altor încasări, defalcările din veniturile generale de stat transferate și trecerea la finele anului de gestiune a veniturilor acumulate la contul de trezorerie.

Soldurile contului de venit sunt creditoare, cu excepția conturilor 114130 „Restituirea taxei pe valoarea adăugată” și 114290 „Restituirea accizelor” care au sold debitor.

Clasa 1 „Venituri” cuprinde următoarele subclase:

- 11 „Impozite și taxe”;
- 12 „Contribuții și prime de asigurări obligatorii”;
- 13 „Granturi primite”;
- 14 „Alte venituri”;
- 19 „Transferuri primite în cadrul bugetului public național (BPN)”.

Fiecare subcont la rândul său are o serie de conturi etc.

Clasa 2 „CHELTUIELI”

Clasa 2 „Cheltuieli” cuprinde următoarele subclase:

- 21 „Cheltuieli de personal”
- 22 „Bunuri și servicii”
- 23 „Cheltuieli privind deprecierea activelor”
- 24 „Dobânzi”
- 25 „Subsidii”
- 26 „Granturi acordate”
- 27 „Prestații sociale”
- 28 „Alte cheltuieli”
- 29 „Transferuri acordate în cadrul bugetului public național”

Subclasa 21 „Cheltuieli de personal”

Conturile din subclasa 21 „Cheltuieli de personal” sunt destinate generalizării informației privind cheltuielile aferente decontărilor cu personalul, și anume remunerarea muncii angajaților (salariul de bază, sporuri la salariu, premii, ajutor material) și alte drepturi salariale ale angajaților (compensații pentru alimentație, compensații pentru transport ș.a.), precum și contribuțiile și primele de asigurări obligatorii. Calculul salariilor și indemnizațiilor se face o dată pe lună și se reflectă în evidență în ultima zi a lunii.

Documentele ce servesc ca bază pentru calcularea salariului sunt:

- ordinele de angajare;
- concediere și transferare a colaboratorilor instituției;
- în conformitate cu statele de personal și salariile de funcție aprobate;
- tabelele de evidență a utilizării timpului de muncă și
- alte documente.

Calculul salariului lunar și plata se face, de regulă, în baza fișelor personale sau listelor de calcul și plată f.nr. 22. În lista de calcul și plată se înscriu numerele de pontaj, numele și prenumele lucrătorilor, sumele salariilor și indemnizațiilor calculate, impozitul pe venit reținut și alte sume.

Subclasa 21 „Cheltuieli de personal” cuprinde următoarele grupe de conturi:

211 „Remunerarea muncii”

212 „Contribuții și prime de asigurări obligatorii”

Grupa de conturi 211 Remunerarea muncii” cuprinde conturile:

2111 „remunerarea muncii angajaților conform statelor”

2112 „Remunerarea muncii temporare”

2113 „Alte plăți bănești ale angajaților”

Contul 2111 „Remunerarea muncii angajaților conform statelor” este destinat generalizării informației privind cheltuielile pentru remunerarea muncii.

În DEBITUL acestui cont se ține evidența calculului cheltuielilor pentru remunerarea muncii, iar în CREDIT – trecerea la sfârșitul anului a cheltuielilor la rezultatul financiar.

Contul 2111 cuprinde următoarele subconturi de nivelul 1:

21111 „Salariul de bază”

21112 „Sporuri și suplimente la salariul de bază”

21113 „Ajutor material”

21114 „Premieri”

21115 „Majorări conform deciziilor autorităților locale abilitate”

21119 „Alte plăți salariale”.

Exemple de calcul:

Nota de contabilitate 5 – centralizarea statelor de retribuții a muncii și burse f.nr.NC-5

Sumele calculate pentru remunerarea muncii angajaților autorităților/instituțiilor bugetare se ține la subcontul de nivelul II – 519410 ”datorii față de personal pentru remunerarea muncii”.

În debitul subcontului de nivelul II 519410 ”Datorii față de personal pentru remunerarea muncii” se reflectă plata și reținerile din salariul angajaților.

În creditul subcontului de nivelul II – 519410 ”Datorii față de personal pentru remunerarea muncii” se reflectă calcularea sumelor pentru remunerarea muncii angajaților autorităților/instituțiilor bugetare.

În baza ordinilor de angajare, de concediere și transferare a colaboratorilor, în conformitate cu statele de personal și salariile aprobate, tabelele de evidență a utilizării timpului de muncă și alte documente se întocmește nota de contabilitate nr. 5 – centralizarea statelor de retribuții a muncii și burse F.nr.NC.-5.

Operațiuni la nota de contabilitate nr. 5 – centralizarea statelor de retribuții a muncii și burse f.nr.NC-5

Nr. d/o	Nota de contabilitate	Conținutul operațiunii	Data	Debit	Credit	Suma
1	5	Calcularea salariului de bază pe luna decembrie 2017	5.01.18	211110	519410	70 000
2	5	Calcularea sporurilor și suplimentelor la salariul de bază	5.01.18	211120	519410	10 000
3	5	Calcularea ajutorului material	5.01.18	211130	519410	6 000
4	5	Calcularea premierilor	5.01.18	211140	519410	4 000
5	5	Calcularea contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii 23 %	5.01.18	212100	519120	19 320
6	5	Calcularea primelor de asigurare obligatorii de asistență medicală achitate de angajatori	5.01.18	212210	519130	4050
T o t a l						113 370

Nota de contabilitate 5a – borderou centralizator privind reținerile din salariu f.nr.NC - 5a.

Înscrierile contabile privind reținerile din salariu se reflectă în nota de contabilitate nr. 5a – borderou centralizator privind reținerile din salariu f.nr. NC – 5a.

La debitul subcontului de nivelul II - 519410 "Datorii față de personal pentru remunerarea muncii" se reflectă plata și reținerile din salariu angajaților.

Exemplu: Operațiuni la nota de contabilitate nr. 5a – borderou centralizator privind reținerile din salariu f. nr. NC – 5a:

Nr. d/o	Nota de contabilitate	Conținutul operațiunii	Data	Debit	Credit	Suma
1	5a	Reținut impozite 7%	15.01.18	519410	519420	5638,50
2	5a	Reținut din salariu datorii aferente decontărilor personalului privind primele de asigurări medicale obligatorii, 4,5%	15.01.18	519410	519440	4050
3	5a	Reținut din salariu a datoriilor aferente decontărilor personalului privind contribuțiile individuale de asigurări sociale de stat, 6%	15.01.18	519410	519430	5040
	T O T A L					14 728,50

Subclasa 22 „Bunuri și servicii”

Subclasa 22 cuprinde următoarele grupe de conturi:

221 „Bunuri-cheltuieli privind utilizarea stocurilor”

222 „Servicii”

Contul 221 cuprinde contul 2211 „Cheltuieli privind consumul materialelor”

În DEBITUL acestui cont se ține evidența cheltuielilor aferente consumului de materiale pentru necesități proprii, iar în CREDIT - trecerea la sfârșitul anului a cheltuielilor la rezultatul financiar.

Grupa de conturi 222 „Servicii” reprezintă prestarea anumitor lucrări sau producerea anumitor rezultate tangibile (bunuri) sau intangibile (lucrări) în baza unui contract sau acord de prestare a serviciilor și cuprinde următoarele conturi:

2221 „Servicii energetice și comunale”

2222 „Servicii informaționale și de telecomunicații”

2223 „Servicii de locațiune”

2224 „Servicii de transport”

2225 „Reparații curente”

2226 „Formare profesională”

2227 „Deplasări de servicii”

2228 „Servicii medicale”

2229 „Alte servicii”

Contul 2221 „Servicii energetice și comunale” este destinat generalizării informației privind cheltuielile pentru achitarea livrărilor de energie electrică, energie termică și gazelor (inclusiv penalităților) în baza contractelor cu furnizorii respectivi.

În DEBITUL acestui cont se ține evidența cheltuielilor efective aferente consumului de energie electrică, gaze, energie termică, apă și canalizare, alte servicii comunale, iar în CREDIT - trecerea la sfârșitul anului a cheltuielilor la rezultatul financiar.

Contul 2221 „Servicii energetice și comunale” cuprinde următoarele subconturi de nivelul I:

22211 „Energie electrică”

22212 „Gaze”

22213 „Energie termică”

22214 „Apă și canalizare”

22219 „Alte servicii comunale”

Notă: La subcontul de nivelul II se adaugă un „zero” ceea ce înseamnă că se includ și penalitățile.

Clasa 3 „Active nefinanciare”

Clasa 4 „Active financiare”

Clasa 5 „Datorii”

IV. Raportarea financiară

Raportul financiar este o reprezentare structurată a situațiilor financiare, curente în rezultatul gestionării resurselor încredințate unei autorități / instituții bugetare.

Autoritățile / instituțiile bugetare întocmesc și prezintă rapoarte financiare în baza Legii contabilității și în conformitate cu termenele și cerințele stabilite de către Ministerul Finanțelor.

Instituțiile bugetare întocmesc și prezintă următoarele rapoarte financiare:

1. Bilanțul contabil (anexa nr. IV-I);
2. Raportul privind veniturile și cheltuielile (anexa nr. IV -2);
3. Raport privind fluxul mijloacelor bănești (anexa nr. IV-3);
4. Raport financiar privind executarea bugetului (anexa nr. IV-4);
5. Raport financiar privind executarea bugetului (anexa nr. IV-4 DS);
6. Raport privind circulația mijloacelor fixe, uzura mijloacelor fixe și amortizarea activelor nemateriale (anexa nr. IV-5);
7. Raport privind circulația stocurilor de materiale circulante și rezervelor de stat (anexa nr. IV-6);
8. Raport financiar privind lipsurile și delapidările de mijloace bănești și valorile materiale (anexa nr. IV-7);
9. Raport privind statele și efectivele de personal (anexa nr. IV-9);
10. Raport operativ privind starea creanțelor și datoriilor cu termen de achitare expirat, formate în instituțiile financiare (anexa nr. IV-8 (2 RM));
11. Raport operativ privind statele și efectivul de personal din instituțiile bugetare (anexa nr. IV-10).

Trezoreria de stat și trezoriile teritoriale ale Ministerului Finanțelor întocmesc și prezintă corespunzător un șir de rapoarte financiare conform planului de conturi în sistemul bugetar și cerințelor MF.

O deosebită atenție se atrage politiciii de contabilitate și respectare ei cu strictețe.

Propuneri:

1. Propunem de redus numărul de semne utilizate la înregistrarea operațiunilor contabile până la 3 semne.
2. Re redus numărul rapoartelor financiare și anume nr. 9 și nr.4 și 5 de unificat; uzura de unit cu amortizarea mijloacelor fixe.

Bibliografia

1. Planul de conturi contabile în sistemul bugetar și Normele metodologice privind evidența contabilă și raportarea financiară în sistemul bugetar (Ordinul nr. 216 din 28. 12. 2015);
2. Ordinul MF privind Clasificația bugetar nr. 208 din 24.12. 2015 (MO nr. 370-379 din 31.12.2015);
3. Normele metodologice privind executarea de casă a bugetelor componente ale bugetului public național prin sistemul trezorerial al Ministerului Finanțelor (Ordinul ne. 215 din 28.12. 2015);
4. Legea Finanțelor Publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181 din 25.07.2014 (Publicat 08.08 2014 în Monitorul Oficial Nr. 223-230 art. Nr.519).
5. Legea contabilității nr. 113-XVI din 27 .04. 2007. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 90-93 din 29.06.07. Data intrării în vigoare din 01.01.2008.)
6. Standardele Naționale de Contabilitate / www.minfin.md
7. Codul Fiscal al Republicii Moldova nr. 1163-XIII din 24.04.1997// Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 62 din 18.09.1997
8. Bucur, V., Graur, A. Contabilitatea impozitelor, Chișinău: ASEM, 2016, 618p.
9. Mihail Nani, Contabilitatea instituțiilor publice. Note de curs. Chișinău: CEP USM, 2017.
10. Taban Elena. Contabilitatea bugetară / aspecte practice ale contabilității mijloacelor fixe, inventarierea patrimoniului public. Contabilitatea decontărilor cu personalul privind remunerarea muncii. Materialele seminarului din 26/27.09.2017.

IMPACTUL ECONOMIC COMPARATIV AL REMITENȚELOR FAȚĂ DE ISD ASUPRA CREȘTERII ECONOMICE

Valentina VASILE, Prof. univ. dr.,

Institutul de Economie Națională-Academia Română¹

Elena BUNDUCHI, Asist. univ. drd.,

Universitatea „Petru Maior” din Tîrgu Mureș, Romania²

With the increased focus of the international community on achieving the Sustainable Development Objectives, attention has focused on the importance of various forms of foreign capital flows and their effectiveness in achieving these objectives. This paper analyzes the impact of remittances and foreign direct investment on economic growth in the Member States of the European Union and in countries with a migratory behavior similar to the countries of Eastern Europe such as the Republic of Moldova, Serbia, Ukraine and Turkey, and as a criterion for clustering we used the external labor mobility rate using panel data. The research was conducted by applying OLS to panel data on remittance and FDI inflows and GDP/inhabitant with the introduction of fixed and random effects and testing the correctness of the chosen model was done through the Hausman tests and Breusch-Pagan with the Lagrange multiplier. As a result of the econometric analysis, we conclude that the remittance inflows exert significant influence among the states with a higher external mobility rate and a lower GDP per capita, and the FDI inflows have impact only in the case of developing countries, whose GDP per capita does not exceed \$ 10000.

Key words: remittances; foreign direct investments; economic growth; panel data analysis.

Odată cu accentul sporit al comunității internaționale privind îndeplinirea Obiectivelor Dezvoltării Durabile, atenția s-a îndreptat spre importanța diverselor forme de fluxuri de capital străine și a eficienței acestora în realizarea acestor obiective. Prezenta lucrare analizează impactul remitențelor și a investițiilor străine directe asupra creșterii economice în statele membre ale Uniunii Europene și în țările care au un comportament migraționist asemănător cu statele din Estul Europei, cum ar fi Republica Moldova, Serbia, Ucraina și Turcia, iar drept criteriu de clusterizare am utilizat rata mobilității externe pentru muncă, utilizând date de tip panel. Cercetarea a fost realizată prin aplicarea Metodelor Celor Mai Mici Pătrate asupra datelor de tip panel privind fluxurile de intrări de remitențe și ISD și a mărimii PIB/locuitor, cu introducerea efectelor fixe și aleatoare, iar testarea corectitudinii modelului ales a fost realizată prin intermediul testelor Hausman și Breusch-Pagan cu multiplicatorul Lagrange. În urma realizării analizei econometrice concluzionăm faptul că fluxurile de intrări de remitențe exercită influență semnificativă în rândul statelor cu o rată a mobilității externe pentru muncă mai mare și cu un nivel al PIB/locuitor mai mic, iar fluxurile de ISD au un impact doar în cazul statelor slab dezvoltate, al căror PIB/locuitor nu depășește 10000\$.

Cuvinte-cheie: remitențe, investiții străine directe, creștere economică, date de tip panel.

JEL Classification: C33, F21, F22, F24, O52

I. Introducere

Odată cu accentul sporit al comunității internaționale privind îndeplinirea Obiectivelor Dezvoltării Durabile, atenția s-a îndreptat spre importanța relativă a diverselor forme de fluxuri de capital și a eficienței acestora în realizarea acestor obiective. La nivel mondial remitențele sunt a doua sursă de capital străin, după ISD, depășind fluxurile generate de asistența oficială pentru dezvoltare și investițiile de portofoliu [3]. Din acest motiv, tot mai mulți cercetători realizează o analiză asociativă a efectelor ambelor variabile asupra nivelului de creștere economică [8; 5; 16].

În prezent, există opinii contradictorii în ceea ce privește impactul acestor fluxuri de capital asupra creșterii nivelului economic al unui stat, unii specialiști susțin că nu există nicio legătură între evoluția acestor variabile și creșterea economică a țării de origine [14; 4; 6], iar alții au demonstrat existența unui impact pozitiv [15; 11; 9; 2; 13; 19] sau negativ [1; 7; 17] asupra nivelului de dezvoltare economică.

II. Descrierea datelor

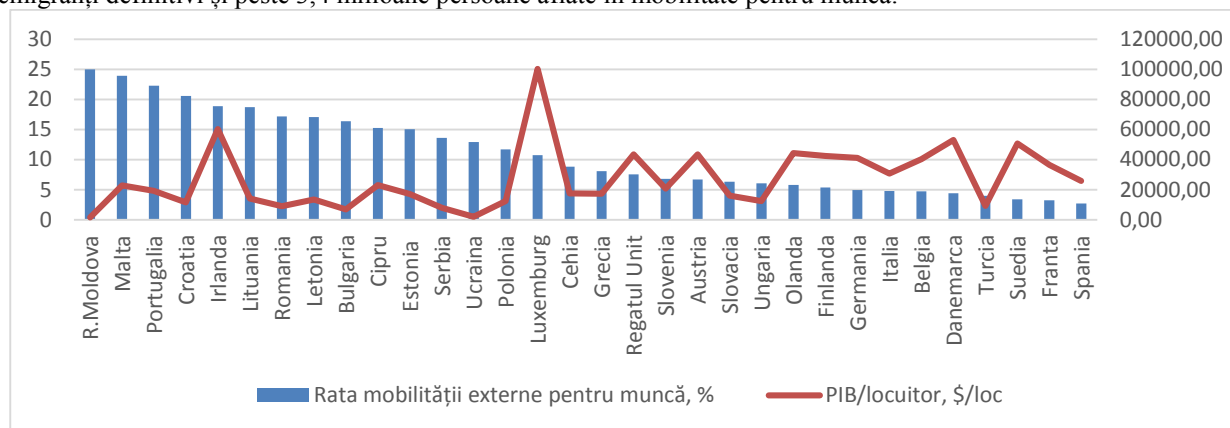
Cele mai importante surse de baze de date utilizate în vederea colectării datelor privind evoluția remitențelor sunt bazele de date ale Băncii Mondiale, fluxurile privind investițiile străine directe au drept sursă bazele de date ale UNCTAD, iar baza de date privind emigranții totali este furnizată de către Banca Mondială și Națiunile Unite. Perioada de timp analizată este 2010-2016, ca urmare a disponibilității Matricelor Bilaterale privind remitențele, furnizate de către Banca Mondială. Deși analiza econometrică a fost efectuată pentru perioada 2010-2016, clusterizarea statelor după rata mobilității externe de muncă a fost realizată pentru 2010 și 2015 ca urmare a faptului că datele privind numărul emigranților totali sunt disponibile doar până în anul 2015.

Cercetarea prezentă este bazată pe analiza comparativă a impactului remitențelor și a investițiilor străine directe asupra PIB/locuitor în statele membre ale Uniunii Europene și în țările care au un comportament migraționist asemănător cu statele din Estul Europei, cum ar fi Republica Moldova, Serbia, Ucraina și Turcia, iar drept criteriu de

¹© Valentina Vasile, valentinavasile2009@gmail.com

²© Elena Bunduchi, elena.bunduchi@ea.upm.ro

clusterizare am utilizat rata mobilității externe pentru muncă . Considerăm că este mai relevant să clasificăm statele după rata mobilității externe pentru muncă și nu după rata emigrației, deoarece persoanele aflate în mobilitate pentru muncă sunt mai motivați în remiteri comparativ cu cei ai căror locuință principală este într-un alt stat, iar numărul celor din urmă este mult mai mic, de exemplu în România, conform datelor INS [12] și UN [18], în anul 2015 existau 15235 emigranți definitiv și peste 3,4 milioane persoane aflate în mobilitate pentru muncă.

Graficul 1. Rata mobilității externe pentru muncă și PIB/locuitor la nivelul statelor din Europa în anul 2015

Sursa: <http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>; <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.

În vederea realizării analizei econometrice am decis următoarea clasificare a statelor analizate:

- grupa nr. 1 – state a căror rată a mobilității externe pentru muncă depășește 10%:
 - a) PIB/locuitor mai mic decât 10 000\$: R. Moldova, România, Bulgaria, Serbia și Ucraina;
 - b) PIB/locuitor mai mare decât 10 000\$: Malta, Portugalia, Croația, Lituania, Letonia, Cipru, Estonia și Polonia, din care am exclus Irlanda și Luxemburg ca urmare a valorii înalte a PIB/locuitor ;
- grupa nr. 2 – state a căror rată a mobilității externe pentru muncă se află între 5 - 10%:
 - a) PIB/locuitor mai mic decât 30 000\$: Cehia, Grecia, Slovacia, Slovenia și Ungaria;
 - b) PIB/locuitor mai mare decât 30 000\$: Regatul Unit, Austria, Olanda și Finlanda;
- grupa nr. 3 – state a căror rată a mobilității externe pentru muncă nu depășește 5%: Germania, Italia, Belgia, Danemarca, Suedia, Franța, Spania, din care am exclus Turcia având un PIB/locuitor sub 10000\$.

III.Descrierea modelului

În vederea efectuării studiului empiric am utilizat date de tip panel, pentru a demonstra legătura dintre, pe de o parte remitențe și Produsul Intern Brut și, pe de altă parte investiții străine directe și Produsul Intern Brut.

Pentru a încerca să stabilim dacă există o corelație între variabilele analizate, am considerat următoarele ipoteze economice:

- H_1 – impactul fluxurilor de remitențe/ISD asupra Produsului Intern Brut este negativ,
- H_2 – impactul fluxurilor de remitențe/ISD asupra Produsului Intern Brut este pozitiv.
- H_3 – fluxurile de remitențe/ISD nu exercită niciun impact asupra Produsului Intern Brut.

Pentru a testa ipotezele propuse, am utilizat MCMMP, pentru modelul de date de tip panel:

$$PIB_{it} = \alpha_i + Rem'_{it} \cdot \beta + \epsilon_{it} \quad (1)$$

unde: (i) reprezintă cele 5 țări asupra cărora s-a aplicat modelul de tip panel;

(t) reprezintă seria de timp, respectiv perioada 2010 – 2016;

(Rem_{it}) reprezintă observațiile variabilei explicative remitențe;

(ϵ_{it}) reprezintă variabila de discrepanță sau abaterea.

Aceeași analiză vom efectua și în cazul investițiilor străine directe, în vederea demonstrării impactului acestora asupra evoluției PIB. Modelul econometric selectat face abstracție de celelalte variabile, care ar putea influența PIB-ul, utilizându-se ipoteza Caeteris Paribus. Pe lângă aplicarea MCMMP am testat impactul celor două variabile independente asupra PIB/locuitor prin introducerea efectelor fixe și aleatoare.

Pentru modelul cu efecte fixe, cel mai utilizat estimator este „within”. Prin intermediul acestui estimator se aplică MCMMP și se elimină valorile medii individuale, ceea ce conduce la eliminarea efectelor fixe. Modelul cu efecte aleatoare este o metodă, care presupune faptul că efectele specifice pentru fiecare țară și efectele temporale sunt absente. Putem controla eterogenitatea neobservabilă printr-un proces de estimare generală minimă în cazul în care se presupune că termenii de eroare ai fiecărei țări sunt distribuiți aleatoriu între acestea și, prin urmare, efectele neobservate nu sunt corelate cu nicio variabilă explicativă. Efectele fixe (FE) sunt considerate, în general, ca fiind un instrument mai bun pentru a controla eterogenitatea neobservată pentru estimare, deoarece permite corelarea între efectele nevăzute și variabilele explicative. În această cercetare, selectarea datelor este justificată, statele nefiind alese la întâmplare, ci în baza ratei mobilității externe de muncă.

Pe lângă justificarea alegerii eşantionului se efectuează testul Hausman [10], care ghidează alegerea între modelul cu efecte fixe şi cel cu efecte aleatoare.

Pe lângă testul Hausman am utilizat testul Breusch-Pagan, care permite examinarea heterodasticităţii, acesta fiind bazat pe modele de tip $\sigma_i^2 = h(z_i'\gamma)$, pentru variaţiile observaţiilor în care $z_i = (1, z_{2i}, z_{pi})$ explică diferenţa dintre variaţii. Iar ipoteza nulă este echivalentă cu restricţiile parametrilor $\gamma_2 = \dots = \gamma_p = 0$ [20].

La testul Breusch-Pagan se aplică multiplicatorul Lagrange, care permite alegerea între aplicarea unei regresii liniare pentru datele de tip panel sau a MCMMP cu efecte aleatoare.

$$LM = \left(\frac{\partial}{\partial \theta} \right)^T \left(-E \left[\frac{\partial^2 l}{\partial \theta \partial \theta'} \right] \right)^{-1} \left(\frac{\partial l}{\partial \theta} \right)$$

IV. Rezultate şi discuţii

În vederea determinării impactului remitenţelor şi a ISD asupra creşterii economice în statele analizate am utilizat, în primă instanţă, metoda celor mai mici pătrate.

Analizând rezultatele obţinute în Tabelul 1 observăm faptul că în perioada 2010-2016, existenţa unei legături semnificative între remitenţe şi nivelul de creştere economic se regăseşte în toate grupele de state analizate, cu excepţia statelor din grupa 1, care au un PIB/locuitor <10000\$.

În urma aplicării MCMMP, observăm că statele din grupa 1 cu PIB/locuitor >10000\$ înregistrează o reducere în medie a PIB/locuitor de 929,9 \$ cu fiecare creştere a fluxului de intrări de remitenţe cu 1 milion \$. În cazul statelor din grupa a doua, cu un PIB/locuitor <30000\$, scăderea fiind şi mai accentuată, în medie la înregistrarea unor creşteri de 1 milion \$ flux de remitenţe, înregistrăm o reducere cu 1414,8\$ a PIB/locuitor, iar pentru statele în care nu este depăşită valoarea de 30000\$ a PIB/locuitor, scăderea este de 2185,8\$. În ceea ce priveşte ţările dezvoltate ale Uniunii Europene, care sunt incluse în grupa 3, modificarea pozitivă a fluxului de remitenţe cu 1 milion \$ determină reducerea în medie a PIB/locuitor cu 701,9\$.

Tabelul 1. Impactul remitenţelor/ISD asupra Produsului Intern Brut/locuitor utilizând MCMMP

Indicator	Grupa nr. 1				Grupa nr. 2				Grupa nr.3	
	PIB>10000\$		PIB<10000\$		PIB>30000\$		PIB<30000\$			
Coefficienţi estimaţi	Intercept	Flux rem	Intercept	Flux rem	Intercept	Flux rem	Intercept	Flux rem	Intercept	Flux rem
	20044.9	-0.929	6548.08	-0.3396	50100.25	-1.4148	22900.1	-2.1858	51199.89	-0.7019
Eroarea standard	942.965	0.2967	801.462	0.1971	1336.878	0.4368	760.424	0.3365	2395.23	0.1904
Testul t	21.257	-3.134	8.170	-1.722	37.476	-3.247	30.115	-6.495	21.376	-3.687
Pr(> t)	< 2e-16	0.0027	1.97e-09	0.0943	<2e-16	0.0032	<2e-16	2.27e-075	<2e-16	0.0006
Pr semn	***	**	***		***	**	***	***	***	***
R ²	0.1539		0.08249		0.2886		0.5611		0.2243	
R	0.1382		0.05469		0.2612		0.5478		0.2078	
Testul F	9.822		2.967		10.55		42.18		13.59	
p-value	0.002787		0.09434		0.003203		2.266e-07		0.0005874	
Indicator	Grupa nr. 1				Grupa nr. 2				Grupa nr.3	
	PIB>10000\$		PIB<10000\$		PIB>30000\$		PIB<30000\$			
Coefficienţi estimaţi	Intercept	Flux ISD	Intercept	Flux ISD	Intercept	Flux ISD	Intercept	Flux ISD	Intercept	Flux ISD
	17220	0.1497	4543.31	0.3447	47520	-0.03546	18850	-0.007892	48000	-0.2054
Eroarea standard	827.7	0.0861	753.27	0.2341	878.9	0.0478	718.8	0.1477	2048	0.0741
Testul t	20.799	1.739	6.031	1.472	54.072	-2.399	23.231	-0.053	23.443	-2.772
Pr(> t)	< 2e-16	0.0878	8.8e-07	0.15	< 2e-16	0.0239	< 2e-16	0.958	< 2e-16	0.0079
Pr semn	***		***		***	*	***		***	**
R ²	0.05302		0.06163		0.1812		0.0000865		0.1405	
R	0.03548		0.03319		0.1497		-0.03021		0.1222	
Testul F	3.023		2.167		5.755		0.002855		7.682	
p-value	0.08777		0.1504		0.02391		0.9577		0.007967	

Analizând impactul fluxurilor de intrări de ISD-uri în perioada 2010-2016, asupra nivelului de creştere economică observăm că doar în grupa a treia şi a doua (PIB/locuitor >30000\$) variabila ISD exercită influenţă asupra PIB-ului, spre deosebire de celelalte grupe, în care nu există legături semnificative între ISD şi nivelul de creştere economică. Astfel, la nivelul statelor din grupa 3 majorarea, în medie, cu 1 milion \$ fluxuri de ISD generează o reducere a PIB/locuitor cu 205,4\$, iar pentru statele din grupa 2 (PIB/locuitor >30000\$) – cu 35,46\$. Rezultatele obţinute susţin concluziile cercetărilor efectuate de către Beugelsdijk [6] conform cărora între ISD şi creştere economică nu există influenţe şi Shaikh [17], care a observat un efect negativ al ISD-urilor asupra creşterii economice în statele dezvoltate, utilizând MCMMP.

În vederea explicării rezultatelor obţinute privind impactul celor două variabile asupra PIB/locuitor, vom continua cu aplicarea MCMMP cu efecte fixe sau aleatoare, în dependenţă de rezultatele obţinute în urma aplicării testului Hausman.

Tabelul 2. Testul Hausman

		Chisq Rem/ISD	Grade de libertate	p-value: rem	p-value: ISD
Grupa 1	PIB/loc>10000\$	6.4186/4.9629	1	0.01129	0.0259
	PIB/loc<10000\$	55.1475/0.017228	1	0.02328	0.8956
Grupa 2	PIB/loc>30000\$	17.842/0.5746	1	2.4e-05	0.4484
	PIB/loc<30000\$	31.593/0.003308	1	1.901e-08	0.9541
Grupa 3		5.3448/0.59716	1	0.02078	0.4397

În urma aplicării testului Hausman, în Tabelul 2 observăm că probabilitatea obținută pentru modelul cu remitențe sugerează aplicarea MCMMP cu efecte fixe pentru toate statele cuprinse în cercetare. În ceea ce privește p-value obținut pentru modelul cu ISD vom aplica MCMMP cu efecte aleatoare pentru grupa 1 (PIB/locuitor <10000\$), 2 și 3, și efecte fixe pentru statele din grupa 1 (PIB/locuitor >10000\$).

Tabelul 3. Impactul remitențelor/ISD asupra Produsului Intern Brut/locuitor utilizând MCMMP cu efecte fixe

Indicator	Grupa nr. 1			Grupa nr. 2		Grupa nr.3
	PIB/loc>10000\$		PIB/loc<10000\$	PIB/loc>30000\$	(PIB/loc<30000\$)	
	Flux rem	Flux ISD	Flux rem	Flux rem	Flux rem	
Coeficienți	2.2401	0.0015454	0.42074	14.5603	0.28639	0.76750
Eroare stand	1.0025	0.034425	0.11752	3.7802	0.54702	0.42453
Testul t	2.2344	0.0449	3.5801	3.8517	0.5235	1.8079
Pr(> t)	0.03025	0.9644	0.001234	0.0008124	0.6046	0.07796
Pr semn	*		**	***		
R ²	0.096027	4.287e-05	0.3065	0.39211	0.009363	0.073833
R	-0.05784	-0.17016	0.18693	0.28639	-0.16144	-0.084293
Testul F	4.99269	0.002015	12.8171	14.8357	0.274095	3.26848
p-value	0.030248	0.96438	0.0012342	0.00081244	0.60458	0.077963

În urma aplicării MCMMP cu efecte fixe, observăm faptul că testele econometrice prezintă o influență pozitivă a remitențelor asupra PIB/locuitor în perioada 2010-2016, pentru statele din grupa 1, generând, în medie, o creștere a acestuia cu 2240,1\$, pentru statele al căror PIB/locuitor >10000\$, și o creștere cu 420,74 \$ pentru statele al căror PIB/locuitor nu depășește 10000\$, printre care se regăsește și România, la modificarea cu 1 milion\$ a intrărilor de remitențe. Astfel, în momentul corelării între efectele specifice nevăzute ale statelor cuprinse în cercetare și variabila explicativă – remitențe, observăm modificarea influenței acesteia, din negativă în pozitivă, pentru statele din grupa 1 (PIB/locuitor >10000\$) și apariția semnificației pentru statele din grupa 1 (PIB/locuitor <10000\$).

În ceea ce privește statele dezvoltate ale Uniunii Europe, regăsite în grupa 3, nivelul de creștere economică a acestora nu este influențat de fluxurile de intrări de remitențe, rezultat susținut și de concluziile cercetării lui Barajas [4] și Lim [14].

Conform Tabelului 4, în cazul statelor din grupa 2 se înregistrează o legătură semnificativă econometric între fluxurile de intrări de ISD și nivelul de creștere economică, în perioada 2010-2016, având un p-value mai mic decât 0.05. Creșterea cu 1 milion \$ a variabilei independente generează, în medie, o reducere cu 22,5\$ a PIB/locuitor. Iar în cazul statelor din grupa 1 (PIB/locuitor <10000\$), în care se regăsește și România, se observă o legătură pozitivă și semnificativă econometric între fluxurile de intrări de ISD și PIB/locuitor în perioada 2010-2016. Așadar, creșterea cu 1 milion\$ a fluxului de ISD determină, în medie, majorarea cu 186,06\$ a PIB/locuitor. La nivelul celorlalte grupe de state nu s-au înregistrat legături semnificative între variabila independentă și cea dependentă.

Tabelul 4. Impactul ISD asupra Produsului Intern Brut/locuitor utilizând MCMMP cu efecte aleatoare

Indicator	Grupa nr. 1		Grupa nr.2				Grupa nr. 3	
	PIB/loc<10000\$		PIB/loc>30000\$		PIB/loc<30000\$			
Coeficienți estimați	Intercept	Flux ISD	Intercept	Flux ISD	Intercept	Flux ISD	Intercept	Flux ISD
	4945.16	0.18606	47105	-0.022499	18804	0.0166349	43941	-0.006117
Eroarea standard	1488.06	0.08676	1632.7	0.014291	1889.1	0.075475	0.02983	
Testul t	3.3232	2.1446	28.8501	-1.5743	9.9536	0.2204	13.4130	-0.2051
Pr(> t)	0.00218	0.03944	< 2e-16	0.1275	1.819e-11	0.8269	< 2e-16	0.8384
Pr semn	**	*	***		***		***	
R ²	0.12232		0.087031		0.0014697		0.00089398	
R	0.095723		0.051917		-0.028789		-0.020364	
Testul F	4.59911		2.47852		0.0485706		0.0420548	
p-value	0.039446		0.1275		0.82693		0.8384	

Rezultatele obținute ca urmare a aplicării MCMMP diferă în momentul introducerii efectelor aleatoare, astfel, considerăm necesară aplicarea testului Breusch-Pagan cu multiplicatorul Lagrange.

Tabelul 5. Testul Breusch-Pagan cu multiplicatorul Lagrange

	Chisq	Grade de libertate	p-value
Grupa 1 (PIB/loc<10000\$) – ISD	21.201	1	8.52-03
Grupa 2 (PIB/loc<30000\$) – rem	0.4592	1	0.498
Grupa 3 - ISD	84.906	1	< 2.2e-16

În urma aplicării testului Breusch-Pagan cu multiplicatorul Lagrange constatăm că pentru statele din grupa 1 cu un PIB/locuitor sub 10000\$ și statele din grupa 3 se justifică rezultatele obținute cu MCMMP cu efecte aleatoare pentru determinarea impactului fluxurilor de intrări de ISD asupra creșterii economice, iar în cazul statelor din grupa 2 cu un PIB/locuitor mai mic decât 30000\$ se vor lua în considerare rezultatele obținute prin MCMMP în vederea determinării efectelor fluxurilor de intrări de remitențe asupra nivelului PIB. Astfel, în urma aplicării testelor econometrice pentru statele cuprinse în cercetare constatăm faptul că în perioada 2010-2016, între remitențe și nivelul de dezvoltare economică există o legătură mult mai semnificativă, comparativ cu cea între ISD și PIB. La nivelul statelor din grupa 1 și 2, al căror PIB/locuitor nu depășește 30000\$ observăm faptul că remitențele generează un efect pozitiv în economie, dacă ținem cont de efectele neobservate și specifice pentru fiecare țară. În statele din această grupă, se înregistrează și cele mai mari rate ale mobilității externe de muncă, ceea ce justifică rezultatele obținute. Indiferent de direcția în care sunt utilizate aceste resurse financiare externe, pentru îmbunătățirea nivelului de trai, consum sau investiții, sunt generatoare de creștere economică, rezultate susținute și de către cercetători precum Adams [2], Benmamoun [5] și Meyer [15], ultimul analizând chiar state precum România și R.Moldova, prin utilizarea MCMMP cu efecte fixe.

În ceea ce privește statele din grupa 2 și 3, observăm faptul că remitențele nu exercită niciun impact asupra nivelului de creștere economică. Faptul că remitențele nu generează efecte în economie, așa cum s-ar fi așteptat poate fi explicat de mai mulți factori. În primul rând, sumele real intrate în țările de origine sunt mult mai mari decât valoarea remitențelor utilizată în cercetare. În al doilea rând, chiar dacă creșterile remitențelor în timp s-au măsurat corect, ar exista prea puțină putere în datele de tip panel pentru a detecta chiar și efectele de creștere substanțiale ale evoluției remitențelor. În al treilea rând, volumul remitențelor și impactul acestora în statele beneficiare depind de caracterul migrației înregistrat în țările de origine. Astfel, în cazul statelor din grupa 2 cu un PIB/locuitor sub 30000\$, volumul ridicat al remitențelor, exceptând Grecia și Slovenia, este datorat de numărul persoanelor aflate în mobilitate pentru muncă, ceea ce are efecte negative compensatorii asupra PIB-ului țării de origine prin definiție. În ceea ce privește impactul nesemnificativ al remitențelor în statele dezvoltate ale Uniunii Europene, cuprinse în grupa 3, acesta poate fi explicat de tendința de migrație a persoanele pentru carieră, cu un nivel înalt al educației, aceștia neavând aceeași motivație de remitere către membrii familiei rămase – creșterea veniturilor gospodăriei și îmbunătățirea nivelului de trai. Astfel, rata mobilității externe pentru muncă, și respectiv, ponderea remitențelor în PIB este mult mai redusă în grupa 3 comparativ cu celelalte state. Dacă în cazul remitențelor, lipsa unui efect asupra creșterii economice se atestă în statele din grupa 2 (PIB/loc<30000\$) și 3, în ceea ce privește impactul fluxului de intrări de ISD, doar în cazul statelor cu cel mai redus PIB/locuitor acesta exercită o influență pozitivă, iar în restul statelor nu regăsim prezența unei legături între variabilele analizate.

V. Concluzii

Volumul tot mai mare al remitențelor primit de către statele beneficiare este comparat tot mai mult, în literatura de specialitate cu fluxurile de ISD, în ceea ce privește impactul asupra nivelului de creștere economică. Totuși opiniile cercetătorilor diferă foarte mult în ceea ce privește contribuția fluxurilor internaționale de capital la creșterea economică. Unii cercetători susțin că fluxurile de capital internațional au un impact pozitiv asupra creșterii economice, în timp ce alții se îndoiesc de efectul fluxurilor internaționale de capital asupra creșterii economice. Acest studiu s-a concentrat pe investigarea impactului remitențelor și ISD asupra creșterii economice la nivelul statelor europene, bazată pe analiza comparativă a impactului celor două resurse financiare externe, iar drept criteriu de clusterizare a statelor europene am utilizat rata mobilității externe pentru muncă. Am utilizat acest criteriu pentru că apreciem a fi mai relevant să clasificăm statele după rata mobilității externe pentru muncă și nu după rata emigrației, deoarece persoanele aflate în mobilitate pentru muncă sunt mai motivați în remiteri comparativ cu cei ai căror locuință principală este într-un alt stat, iar numărul celor din urmă este mult mai mic.

În vederea realizării analizei econometrice am aplicat MCMMP cu introducerea efectelor fixe și aleatoare, nu înainte de aplicarea testului Hausman și Breusch-Pagan cu multiplicatorul Lagrange.

Așadar, în urma aplicării MCMMP, constatăm faptul că impactul remitențelor este negativ, iar prin introducerea efectelor fixe acesta devine pozitiv. Schimbarea semnelor coeficienților este justificată de estimarea părtinitoare genera de MCMMP, care nu ține cont de corelarea efectelor specifice țărilor cuprinse în cercetare cu variabilele explicative.

Indiferent de direcția în care sunt utilizate remitențele înregistrate în statele cu un nivel al PIB-ului mai redus, pentru îmbunătățirea nivelului de trai, consum sau investiții, sunt generatoare de creștere economică. În ceea ce privește

impactul nesemnificativ al remitențelor în statele dezvoltate ale Uniunii Europene, acesta poate fi explicat de tendința de migrație a persoanele pentru carieră, cu un nivel înalt al educației, aceștia neavând aceeași motivație de remitere către membrii familiei rămase – creșterea veniturilor gospodăriei și îmbunătățirea nivelului de trai.

Pentru a demonstra efectele pe termen lung ale remitențelor și ISD-urilor este necesară aplicarea unui model econometric dinamic, însă aceasta ar presupune reducerea perioadei analizate, care este deja limitată la disponibilitatea matricelor bilaterale ale remitențelor doar pentru perioada 2010-2016. Însă în cazul unei perioade scurte de timp analizate apare problema de endogenitate, iar rezultatele obținute devin nesemnificative statistic și economic.

Bibliografie

1. Acosta, P.A., Lartey, E.K.K., Mandelman, F.S., „Remittances, Exchange Rate Regimes, and the Dutch Disease: A Panel Data Analysis”, Federal Reserve Bank of Atlanta Working Paper Series 12, 2008.
2. Adams, H. R., Page, J., „Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries”, World development vol. 33(10), 2005, p. 1645-1669.
3. Banca Mondială, „World Development Indicators 2017”, Editura.: World Bank, 2017.
4. Barajas, A., Chami, R., Fullenkamp, C., Gapen, M., Montiel, P., „Do Workers' Remittances Promote Economic Growth?”, International Monetary Fund Working Paper nr. 153, 2009.
5. Benmamoun, M., Lehnert, K., „Financing growth: comparing the effects of fdi, oda, and international remittances”, Journal of Economic Development, vol. 38(2), 2013, p. 43-65.
6. Beugelsdijk, S., Smeets, R., Zwinkels, R., „The impact of horizontal and vertical FDI on host's country economic growth”, International Business Review vol. 17(4), 2008, p. 452-472.
7. Chami, R., Fullenkamp, C., Jahjah, S., „Are immigrant Remittance Flows a Source of Capital for Development?”, International Monetary Fund Working Paper nr. 189, 2003.
8. Driffield, N., Jones, C., „Impact of FDI, ODA and Migrant Remittances on Economic Growth in Developing Countries: A Systems Approach”, The European Journal of Development Research, vol. 25(2), 2013, p. 173-196.
9. Giannetti, S., Federici, D., Raitano, M., „Migrant remittances and inequality in Central-Eastern Europe”, International Review of Applied Economics vol. 23(3), 2009, p 289-307.
10. Hausman, J.A., „Specification Tests in Econometrics”, Econometrica, vol. 46, nr.6, 1978, p. 1251-1271.
11. Imai, K.S., Gaiha, R., Ali, A., Kaicker, N., „Remittances, growth and poverty: New evidence from Asian countries”, Journal of Policy Modeling, vol. 36(3), 2014, p. 524-538.
12. INS, Institutul Național de Statistică, Ancheta forței de muncă în gospodărie, 2017.
13. KASHCHEEVA, M., „THE ROLE OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN THE RELATION BETWEEN INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS AND GROWTH”, OXFORD ECONOMIC PAPERS, VOL. 65(3), 2013, P.699-720.
14. Lim, S., Simmons, W.O., „Do remittances promote economic growth in the Caribbean Community and Common Market?”, Journal of Economics and Business, vol.77, 2015, p.42-59.
15. Meyer, D., Shera, A., „The impact of remittances on economic growth: An econometric model”, Economica, vol. 18(2), 2017, p. 147-155.
16. Shafqat, M.M., Xia, E., Bari, M.W., Baloch, M.A., „Linkage between remittances and FDI: Evidence from low-income countries”, IEIS'2017 4th International Conference, 2017.
17. Shaikh, F. M., „Causality Relationship Between Foreign Direct Investment, Trade And Economic Growth In Pakistan”, International Business Research vol. 1, 2010, p. 11-18.
18. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, „International Migration Report 2015 (ST/ESA/SER.A/384)”, 2016.
19. Zaman, Gh., Vasile, V., Matei, M., Croitoru, C., Enescu, G., „Aspecte ale impactului ISD din România asupra exporturilor și dezvoltării durabile”, Romanian Journal of Economics, Institute of National Economy, vol. 33(2), 2011, p. 1-60.
20. Wooldridge, J., „Introductory econometrics: A modern approach”. Mason, OH: South-Western, Cengage Learning, 2013.

**IMPACTUL TEHNOLOGIILOR AVANSATE
ASUPRA PIEȚEI DE ASIGURĂRI****IMPACT OF ADVANCED TECHNOLOGIES
ON THE INSURANCE MARKET**

**Cristina UNGUR¹,
INCE, Republica Moldova**

Începând cu anii 2000, economia mondială a trecut într-o nouă fază a dezvoltării care se bazează nu doar pe resurse naturale, muncă sau capital, ci și pe cunoștințe și tehnologii. Întreprinderile din toate sectoarele la nivel global au fost cuprinse de această transformare, inclusiv companiile de asigurări. Scopul prezentei cercetări constă în analiza impactului implementării tehnologiilor avansate în sectorul de asigurări. Studiul a fost efectuat în baza metodelor de cercetare bazate de observare bibliografică, observare indirectă prin folosirea tehnicilor de documentare în baza rapoartelor, statisticilor și a sondajelor elaborate de organizații internaționale de cercetare, pe tehnici de comparație, grupare și reprezentare grafică. Rezultatele cercetării demonstrează că implementarea tehnologiilor avansate în cadrul companiilor de asigurări aduce avantaje financiare prin diminuarea costurilor de distribuție, reconceptualizarea ofertei, creșterea vitezei și a volumelor de vânzări, schimbarea culturii corporative. În concluzie, cercetarea demonstrează că digitalizarea este calea inevitabilă de obținere a performanței în activitatea de asigurare.

Cuvinte-cheie: asigurări, tehnologii avansate, companii de asigurare, digitalizare

Since 2000, the world economy has moved into a new phase of development that is based not only on natural resources, labor or capital but also on knowledge and technology. All types of businesses globally have been covered by this transformation, including insurance companies. The purpose of this research is to analyze the impact of the implementation of advanced technologies in the insurance sector. The study was conducted on the basis of research methods as bibliographic observation and indirect observation based on documentary techniques of analyzing reports, statistics and surveys developed by international research organizations, also based on comparison, grouping, and graphical techniques. Research results shows that the implementation of advanced technology in insurance companies brings financial benefits by reducing distribution costs, reconfiguring supply, increasing sales speeds and sales volumes, changing corporate culture. In conclusion, research demonstrates that digitization is the inevitable way to achieve performance in insurance business.

Key words: insurance, advanced technologies, insurance companies, digitalization

JEL Classification: G22, O 31, O 33.

1. Introducere

Digitalizarea reprezintă un proces complex de utilizare a tehnologiilor de stocare, procesare, căutare și prelucrare a informației care poate avantaja orice afacere, inclusiv cea de asigurare în vederea obținerii unor noi oportunități de venituri și de creare a valorii. În cercetările recente, digitalizarea este privită ca una din tendințele moderne ale pieței de asigurări la nivel mondial, dar și ca factor important care determină succesul și profitabilitatea unei afaceri de asigurare[4]. Această tendință se regăsește în literatura de specialitate sub denumirea de *cea de-a IV revoluție industrială* sau *Industria 4.0* și aduce cu sine noi produse, servicii și modele de afaceri forțând toate companiile, inclusiv pe cele de asigurări, să acționeze rapid și să adopte noile tehnologii într-o strategie de afaceri durabilă.

Apariția rețelelor on-line, a tabletelor digitale, a aplicațiilor și a telefoanelor inteligente a adus o mare schimbare în comportamentul consumatorilor, în special în preferințele acestora. Clienții nu mai au timp pentru a merge la sediul unei companii, a perfecta un set de acte și a sta la rând pentru a contracta o asigurare. Aceștia își doresc servicii comode, transparente și foarte rapide, ceea ce determină asigurătorii să răspundă solicitărilor prin reconceptualizarea ofertei.

Transformarea digitală a industriei de asigurare reprezintă o oportunitate pentru dezvoltarea pieței de asigurare, dar este și o provocare pentru companiile de asigurări care trebuie să investească în implementarea softurilor și a mijloacelor necesare digitalizării. Efortul financiar al companiilor în procesul de digitalizare a fost măsurat în ultimele studii [3]. Astfel, la nivel mondial, companiile intenționează să investească anual aproximativ 5% din venitul realizat din vânzările digitale în procesul de digitalizare, această sumă fiind comparabilă cu o investiție în valoare de 907 miliarde dolari americani.

2. Tehnologii avansate aplicabile pe piața de asigurări

Inovațiile digitale apărute în domeniul asigurărilor sunt, de facto, tehnologii elaborate în cadrul altor industrii, dar care au fost preluate și implementate de asigurători pentru eficientizarea și creșterea performanței companiilor. Principalele inovații digitale care transformă activitatea asigurătorilor sunt prezentate în figura 1.

¹ Scientific researcher, National Institute for Economic Research, cristinaungur@ymail.com

Figura 1. Tehnologii digitale care schimbă industria de asigurări

Sursa: elaborată de autor

Big Data. Aplicarea tehnicilor analitice avansate pentru seturi de date mari pot fi utilizate pentru identificarea tipului potrivit de produse pentru clienții din anumite regiuni sau care aparțin anumitor grupuri demografice. Aceasta schimbă abordările rudimentare privind vânzările cum ar fi corss-selling sau upselling folosite de mulți asigurători. În același timp, *analiza avansată (AA)* a bazei de clienți poate identifica care sunt canalele de distribuție (inclusiv agenții și brokerii) care se potrivesc cel mai bine pentru anumite tipuri de clienți potențiali. Tehnicile de analiză avansată pot fi folosite în evaluarea riscurilor, de exemplu, prin analiza datelor postate în canalele sociale (*social media*), însă în limita prevederilor legale referitoare la utilizarea datelor cu caracter personal. Toate acestea contribuie la creșterea productivității vânzărilor și reducerea volumului pierderilor companiei, în special a pierderilor cauzate de solicitări frauduloase a despăgubirilor.

Blockchain. Tehnologia blockchain poate fi folosită în serviciile de asigurare prin utilizarea contractelor-inteligente în care se pot vedea în regim real și transparent toate condițiile asigurării și informația privind achitarea despăgubirilor. Aceste contracte pot fi utilizate nu doar la nivel local, dar și în asigurările transnaționale oferind un grad sporit de siguranță pentru părțile contractoare. Avantajul contractelor-inteligente în asigurare constă în posibilitatea de a conecta la rețea persoane terțe interesate, cum ar fi brokerii, auditorii etc. Iar transparența absolută oferită prin această tehnologie sporește încrederea populației în companii și reduce probabilitatea greșelilor. Tocmai din acest considerent gigantul industriei de asigurări cum sunt SwissRe, Munich Re, Allianz ș.a. au inițiat un proces de studiere și testare a tehnologiei blockchain numită B3i (The Blockchain Insurance Industry). Iar companiile American International Group și IBM au eliberat deja primele polițe de asigurare digitale prin blockchain.

Internetul lucrurilor (IoT). Dispozitivele digitale conectate la rețea care pot fi folosite în mașini și clădiri pot proteja oamenii și proprietățile și pot reduce astfel riscurile și despăgubirile. Prin analiza datelor de la senzori, încorporați în vehicule și în alte echipamente, asigurătorii pot obține informații despre comportamentul clienților. Tehnologiile încadrate în sistemele *caselor inteligente (smart house)* permit minimizarea pierderilor și reducerea riscurilor de producere a inundațiilor sau incendiilor datorită sistemelor de avertizare timpurie. Un alt exemplu de utilizare a dispozitivelor inteligente este serviciul de asigurare pentru *drone și staeliți*, care la rândul lor pot fi utilizate în inspecția riscurilor și evaluarea daunelor, inclusiv în sectorul agricol. În ultimii ani tehnologia este tot mai conectată de sănătate. Accesoriile inteligente (*wearables devices*) ne monitorizează ritmul cardiac, calitatea somnului, distanța parcursă pe zi, iar, în multe țări, în cadrul unui contract de asigurare de sănătate se iau în calcul datele acestor dispozitive și oferă clienților posibilitatea obținerii unor reduceri.

Telematica fiind o tehnologie transversală care unește sferele tehnologice ale managementului, telecomunicațiilor și informaticii, aduce un aport considerabil la dezvoltarea afacerilor constituind în sine baza transformării digitale. În domeniul, asigurărilor, telematica este folosită pentru gestionarea mai eficientă a reclamațiilor, stabilirea exactă a primelor, precum și pentru inovarea produselor. Această tehnologie se bazează pe dispozitive inteligente (IoT) și oferă date importante pentru asigurători, cum ar fi informații privind comportamentul

în timp real al șoferului pentru asigurarea auto. Totodată, aparatele inteligente de genul termostaților și a alarmelor de securitate sunt foarte utile în asigurările de locuințe, iar fitness tracker-urile oferă date importante pentru asigurări de viață și de sănătate.

Fluxurile de date telematice se folosesc în sistemul de asigurare pe baza modului de utilizare (usage-based insurance - UBI), care mai este numită și "pay-as-you-drive" sau "pay-as-you-live". De exemplu, datorită unui stil de conducere mai securizat, clientul unei asigurări auto poate obține o reducere sau un pachet prioritar de asigurare.

Machine learning (ML). Cu ajutorul acestei tehnologii sistemele de informații ale asigurătorilor se pot adapta rapid la date noi, fără a fi nevoie de reprogramare. Asigurătorii pot utiliza ML în procesul de subscriere, pentru a calcula volumul primelor și pentru a gestiona despăgubirile. La tehnologia ML se referă și *biometria vocii* care poate fi folosită pentru a identifica clienții când aceștia fac apel la centrele de contact, scutindu-i de inconveniențele de a introduce numere de polițe și parole, informații care nu întotdeauna le au la îndemână.

O îmbinare a tehnologiei de analiză avansată, machine learning și analiză biometrică a vocii pot fi utile pentru îmbunătățirea calității serviciilor de asigurare și creșterea satisfacției clienților. Datele vocale analogice obținute de centrele de apeluri pot fi convertite în formate digitale după care pot fi analizate pentru a identifica emoțiile clienților și pentru a ajusta ofertele de livrare sau tipurile de produse. Procesul manual de control al calității verifică mai puțin de 1% din înregistrări, ceea ce este insuficient.

Infrastructura IT. O arhitectură IT modernă este esențială pentru inovarea digitală. Apariția tehnologiei cloud a adus asigurătorilor noi opțiuni pentru procesare, calcul și stocare a informației în spațiul virtual. Iar coauthoring-ul și apelurile video permit conectarea cu clienții fără costuri suplimentare de deplasare.

Realitatea virtuală (VR). Popularitatea VR este într-o continuă creștere, fapt demonstrat de atracția globală a utilizatorilor de *smartphone* față de jocuri. Însă, tehnologia VR mai are și potențialul de a transforma modul în care se colectează informațiile de subscriere, precum și modul în care sunt soluționate reclamațiile. De exemplu, un asigurător ar putea folosi VR pentru a crea o imagine tridimensională a unei încăperi sau pentru a reconstrui un accident în detaliu.

3. Analiza situației privind digitalizarea sectorului de asigurări la nivel global

Capacitatea de a transforma industria de asigurare și importanța acestei transformări se face vizibilă prin analiza datelor privind digitalizarea asigurărilor la nivel global. Ultimele studii demonstrează că 37,1% din consumatorii serviciilor de asigurare folosesc canalele digitale de acces la servicii cel puțin odată în lună (Figura 2). Aceste tendințe denotă o reorientare clară a necesităților consumatorilor și o revoluție în domeniul canalelor de distribuție a serviciilor de asigurare.

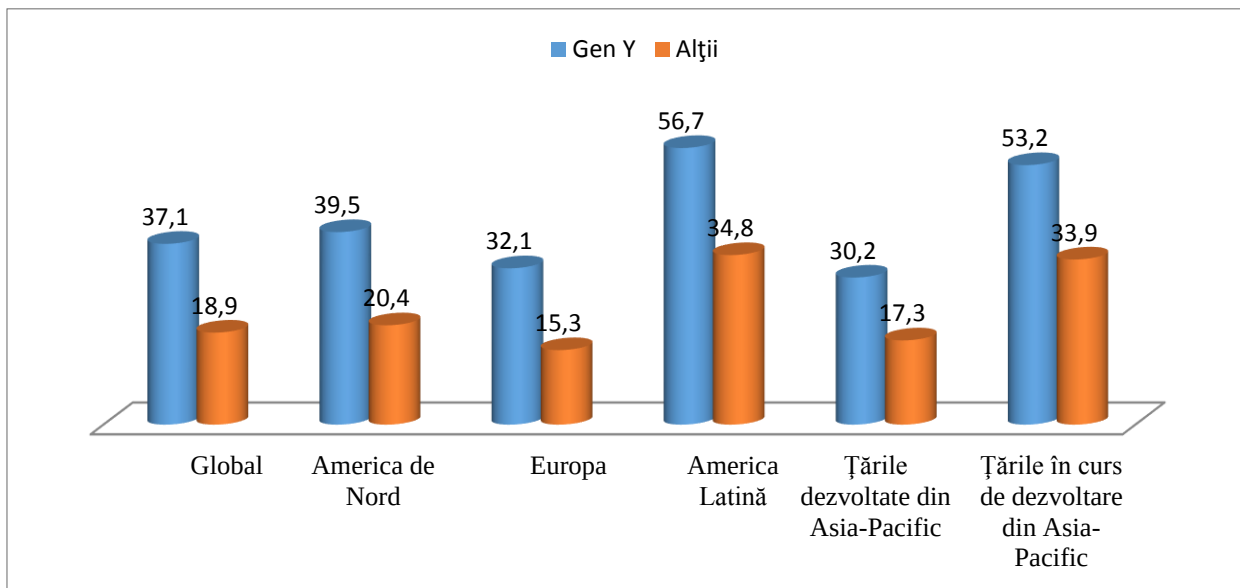

Figura 2. Consumatorii serviciilor de asigurare care folosesc canale digitale cel puțin odată pe lună, %

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [5].

Notă: Gen Y – generație născută după 1981, profund implicată în tehnologia digitală

Uimitor este că tehnologiile informaționale se dovedesc a fi mai mult utilizate în țările mai puțin dezvoltate.

Căile tradiționale de răspândire a serviciilor de asigurare cedează tot mai mult pozițiile în fața tehnologiilor digitale. Astfel, fiecare a 5-a poliță de asigurare din lume este cumpărată prin intermediul canalelor digitale.

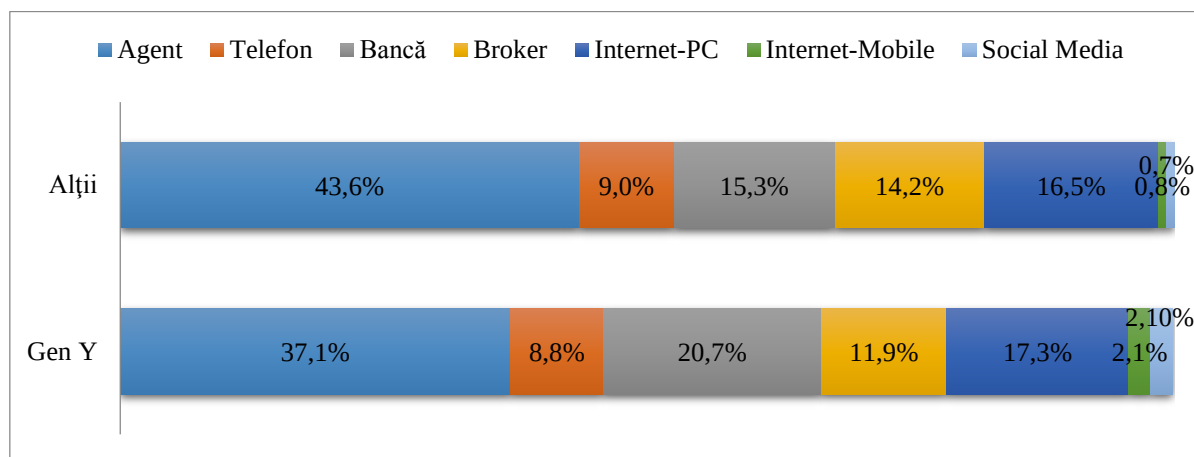

Figura 3. Căi de procurare a polițelor de asigurare (%), 2015-2016

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [5].

4. Impactul digitalizării asupra pieței de asigurări

Impactul implementării inovațiilor digitale în asigurări a fost analizat de compania Google în comun cu Bain. Rezultatele studiului au arătat că implementarea tehnologiilor poate spori veniturile unui asigurător cu 28% și poate reduce despăgubirile cu 19%, iar costurile administrative de contractare a polițelor de asigurare pot fi reduse cu 72%. [2]

Rezultatul implementării tehnologiilor menționate pe piața de asigurări catalizează apariția produselor inovative, rapide, inteligente și comode. De exemplu, există companii care au creat aplicații mobile de cumpărare a asigurării pentru bicicletă în momentul în care aceasta este utilizată. Asigurarea poate fi pentru o zi, un weekend sau o săptămână și se contractează prin câteva click-uri. Un alt produs inovativ vizează asigurările de proprietate și anume cele de locuință, care pot fi contractate doar prin indicarea adresei. Pe baza informațiilor publice existente în spațiul on-line, despre criminalitate, modelul de construcție, vârsta clădirii, asigurătorul calculează mărimea primei.

Unul din cele mai mari riscuri în asigurările de proprietate ține de inundațiile provocate în urma spargerii țevelor defectate sau uzate. Astfel, peste 2,5 miliarde de euro achitate de asigurătorii din Germania în 2017 sub formă de despăgubire pe asigurările de proprietate au fost din cauza defecțiunilor la conductele de apă. Utilizarea unor dispozitive inteligente care ar semnaliza despre apariția defecțiunii, ar putea minimiza acest risc și ar reduce considerabil daunele.

Schimbarea digitală în industria asigurărilor vine și cu multe probleme. Aproape fiecare al 3-lea asigurător (32%) consideră că problema principală ține de dificultățile în schimbarea culturii corporative. În același timp, 28% consideră că costurile ridicate de implementare sunt o barieră în avansarea schimbării digitale în industria asigurărilor. Tradițiile și tehnologiile moștenite ale asigurătorilor (21%) și barierele de reglementare (19%) sunt văzute ca probleme care împiedică viitorul industriei. [1]

Digitalizarea asigurărilor aduce schimbări prin oferirea posibilității de analiză a datelor despre clienți pentru o percepere mai bună a necesităților și a riscurilor pieței. Datorită implementării tehnologiilor se reduce timpul de soluționare a cererilor, frecvența și severitatea reclamațiilor. Principala oportunitate oferită de digitalizare este dezvoltarea pieței de asigurări care are loc datorită răspândirii rețelei de distribuție și creșterii numărului de clienți, reducerii cheltuielilor, dar și creșterii eficienței funcțiilor back-office prin tranzacții mai rapide, mai transparente și fără erori.

Pe lângă oportunitățile oferite, există și o serie de provocări legate de digitalizarea asigurărilor. Acestea sunt: nevoia de a calibra serviciile la necesitățile clienților; disponibilitatea non-stop pentru deservirea clienților; costuri de implementare a tehnologiilor și timp pentru realizare; tradițiile și tehnologiile moștenite; constrângerile culturale și de educație.

5. Aplicarea tehnologiilor informaționale pe piața de asigurări din Republica Moldova

Din analiza experienței internaționale am determinat că tendințele mondiale în domeniul asigurărilor reflectă o orientare clară spre digitalizare. Transformarea digitală a industriei de asigurare reprezintă, fără îndoială, o oportunitate pentru dezvoltarea pieței de asigurare din Republica Moldova. Totuși, acest proces reprezintă o provocare pentru companiile de asigurare, deoarece ele trebuie să găsească surse financiare suplimentare pentru investire în implementarea softurilor și a mijloacelor necesare digitalizării.

În Republica Moldova, odată cu apariția internetului mobil la prețuri accesibile, fiecare persoană are posibilitatea să beneficieze de diferite tipuri de servicii direct de pe telefonul mobil în doar câteva secunde. Pe parcursul ultimilor ani, în țară au apărut canale on-line de distribuție a serviciilor de asigurare. Au fost lansate portaluri care permit calcularea, procurarea și achitarea polițelor de asigurare prin Internet. Totodată, aceste portaluri conțin chatbot cu posibilitate de comunicare non-stop cu agenții de asigurare. Acest tip nou de servicii este foarte comod pentru clienți și este utilizat în special pentru asigurările RCA care au cea mai mare frecvență, valabilitatea lor fiind de doar 12 luni.

Încadrarea Republicii Moldova în trendul de digitalizare a serviciilor de asigurare aduce avantaje pentru piața de asigurări contribuind la dezvoltarea sectorului. Accesibilitatea serviciilor conduce la creșterea cererii și a popularității asigurărilor, prin urmare volumele de prime sunt în creștere contribuind și la ascensiunea indicatorilor investiționali ai pieței.

Autoritățile din Republica Moldova au conștientizat importanța implementării tehnologiilor informaționale în sectorul de asigurări și au elaborat un cadru normativ în acest sens. Începând cu 1 februarie 2013 a fost lansat Sistemul Informațional Automatizat de Stat RCA Data, elaborat în conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 133 din 27.02.2012 „cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului Informațional automatizat de Stat în domeniul asigurărilor obligatorii de răspundere civilă pentru pagubele produse de autovehicule”. Prin intermediul acestui Sistem informațional sunt procesate cererile, contractele și polițele/certIFICATELE de asigurare obligatorie de răspundere civilă auto, sunt comunicate și transmise informațiile și dosarele de daună asociate acestora în regim on-line către baza unică de date a CNPF. Sistemul Informațional Automatizat de Stat permite stabilirea corectă și transparentă a primei de asigurare în funcție de factorii de risc individuali, în special prin sistemul bonus-malus, care are menirea de a acorda reduceri legale de prime pentru conducătorii auto disciplinați și a aplica majorări de prime pentru cei care au produs accidente rutiere din vina lor. Totodată, Sistemul Informațional permite schimbul de informații cu organele afacerilor interne în scopul exercitării funcției de control privind posesia asigurării RCA și Carte Verde. Digitalizarea procesului de emitere a polițelor RCA permite contracararea fraudelor legate de încheierea contractelor de asigurare cu date anterioare producerii accidentelor rutiere.

6. Concluzii

Industria asigurărilor se va schimba foarte mult în viitorul apropiat, iar câștigători în această competiție vor fi cei care implementează tehnologii digitale și *fintech* soluții. Dacă până acum mecanismul de asigurare s-a menținut aproximativ același ca și în anii 1860, când londonezii subscriau prime pentru a-și asigura locuința de incendiu, atunci în secolul XXI evoluția și transformarea acestei industrii va fi una radicală, rapidă și majoră.

Indubitabil, digitalizarea atinge sectorul asigurărilor și obligă companiile să integreze inovația în planul lor de dezvoltare. Scopul digitalizării este de a contribui la dezvoltarea pieței în folosul clientului. Asiguratorii tradiționali nu trebuie să uite de schimbările tehnologice - să dezvolte noi metode de interacțiune cu clientul, noi modalități de evaluare și gestionare a riscurilor și a daunelor.

Chiar dacă totul în jur capătă inteligență artificială și devine tehnologizat, totuși componenta umană și emoțională în activitatea cu clienții rămâne importantă pentru că în centrul lucrurilor rămâne a fi omul.

Bibliografie

1. Danov D., Rezumat al comunicării publicat în materialele conferinței "IIF2017 - Insurance in the DIGITAL World". <http://www.xprimm.com/IIF2017-Insurance-in-the-DIGITAL-World-Conference-took-place-in-Vienna-articol-117,124-10234.htm>.
2. Naujoks H., Mueller F., Kotalakidis N. Digitalization in Insurance: The Multibillion Dollar Opportunity. March 20, 2017 Bain Brief. <http://www.bain.com/publications/articles/digitalization-in-insurance.aspx>.
3. PwC's 2016 Global Industry. 4.0 Survey "Industry 4.0: Building the digital enterprise".
4. Ungur, C., Cuciureanu, Gh. Insurance Sector in the Republic of Moldova: Market Consolidation and Digitalization Trends. *Intellectus*, 2017(2), 72-80.
5. World Insurance Report 2016. Capgemini and Efma. Available on-line at: <https://www.worldinsurancereport.com/download>.

**MECANISME DE FINANȚARE A ONG-URILOR
PRIN DIRECȚIONARE DIN IMPOZITUL
PE VENIT ȘI IMPOZITUL PE PROFIT**

**Claudia ISAC, PhD, assoc. prof.,
Petrosani University, Romania**

Finanțarea reprezintă o componentă a activităților derulate în cadrul ONG-urilor. În prima parte am prezentat principalele mecanisme de finanțare pornind de la contribuțiile de tip individual, finanțările prin proiecte europene sau proiecte susținute de autoritățile publice. Cea mai mare parte a lucrării este dedicată analizei a două instrumente de natură fiscală, respectiv impozitul pe venit care se adresează persoanelor fizice și impozitul pe profit implementat de către persoanele juridice, analiza urmărind indicatori statistici referitori la numărul de contribuabili, sumele colectate etc. În finalul lucrării am arătat care sunt efectele pe care le au modificările legislative actuale asupra finanțării ONG-urilor.

Cuvinte cheie: finanțare, ONG-uri, impozit pe venit, impozit pe profit.

In the first part of the paper I presented the main financing mechanisms for non-governmental organizations in Romania. Of these, I chose for analysis two fiscal instruments, namely the income tax addressed to individuals and the corporate tax implemented by the legal entities. In the end, I've also tried to show the effects of current legislative changes on non-governmental organizations funding..

Key words: funding, non-governmental organizations, individual income tax, advantage tax.

JEL Classification: G21

Introducere

În România, dezvoltarea mecanismelor de finanțare și creșterea continuă a dimensiunilor sectorului neguvernamental a determinat implementarea eficientă a strategiilor și politicilor publice și schimbări legislative ce au influențat crearea unei viziuni pozitive asupra acestui sector și creșterea gradului de maturizare al societății civile [2].

Din punct de vedere financiar, există o tendință continuă de diversificare a surselor de finanțare și totodată o creștere a valorii sumelor colectate. Chiar dacă cele mai frecvente surse de venit ale ONG-urilor continuă să rămână cele individuale (direcționarea celor 2% din impozitul pe venit al persoanelor fizice, donațiile individuale și cotizațiile membrilor), se remarcă și finanțările din surse publice externe susținute din fondurile structural, în special începând cu perioada 2014 – 2020 când prin Programul Operațional Capital Uman ONG – urile pot depune de proiecte și pot obține finanțări de dimensiuni mari.

O categorie importantă de finanțări sunt *finanțările guvernamentale directe*, care constau în sprijin financiar alocat din bugetul public la nivel central și pot fi [6]:

- ✓ Subvenții acordate de Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice în conformitate cu Legea nr. 34/1998 privind acordarea unor subvenții asociațiilor și fundațiilor române cu personalitate juridică care înființează și administrează unități de asistență socială;
- ✓ Finanțări nerambursabile din fonduri publice acordate de către primării în conformitate cu Legea 350/2005 privind regimul finanțărilor nerambursabile din fonduri publice alocate pentru activități nonprofit de interes general;
- ✓ Programe de interes național administrate de ministerele sau agențiile guvernamentale de resort.

Pentru organizațiile neguvernamentale *finanțările guvernamentale indirecte* sunt concretizate în avantaje fiscale, cel mai important instrument fiind necolectarea impozitului pe venit, singurele venituri impozabile fiind cele aferente activităților economice generatoare de profit.

Astfel, conform Codului Fiscal art.15 alin 2 pentru ONG există foarte multe venituri care nu sunt impozabile, cele mai frecvente fiind cotizațiile și taxele de înscriere ale membrilor; veniturile din donații, veniturile din dividende, dobanzi, precum și din diferențele de curs valutar, veniturile obținute din reclamă și publicitate, veniturile din închirieri de spații publicitare, venituri financiare obținute din fonduri publice sau din finanțări nerambursabile etc. Scutirea de la plata impozitului pe profit se extinde asupra tuturor veniturilor realizate până la nivelul a 15.000 euro/an, dar nu mai mult de 10% din veniturile totale neimpozabile

Dezvoltarea tehnologiei informatice și de comunicare a determinat și o proliferare a surselor de finanțare a ONG-urilor care intră în categoria *fundraisingului comunitar* realizat prin: platforme crowdfunding sunt *platforma online* care dau posibilitatea ca pentru ideea creativă a inițiatorului să fie colectate fondurile necesare implementării, cea mai mare apărte a acestor idei având un scop social și caritabil; *donațiile prin SMS* reprezintă o metodă rapidă de atragere de fonduri datorită deoarece transmiterea banilor sa face relative ușor iar organizarea unei astfel de campanii are costuri reduse pentru organizatori etc.

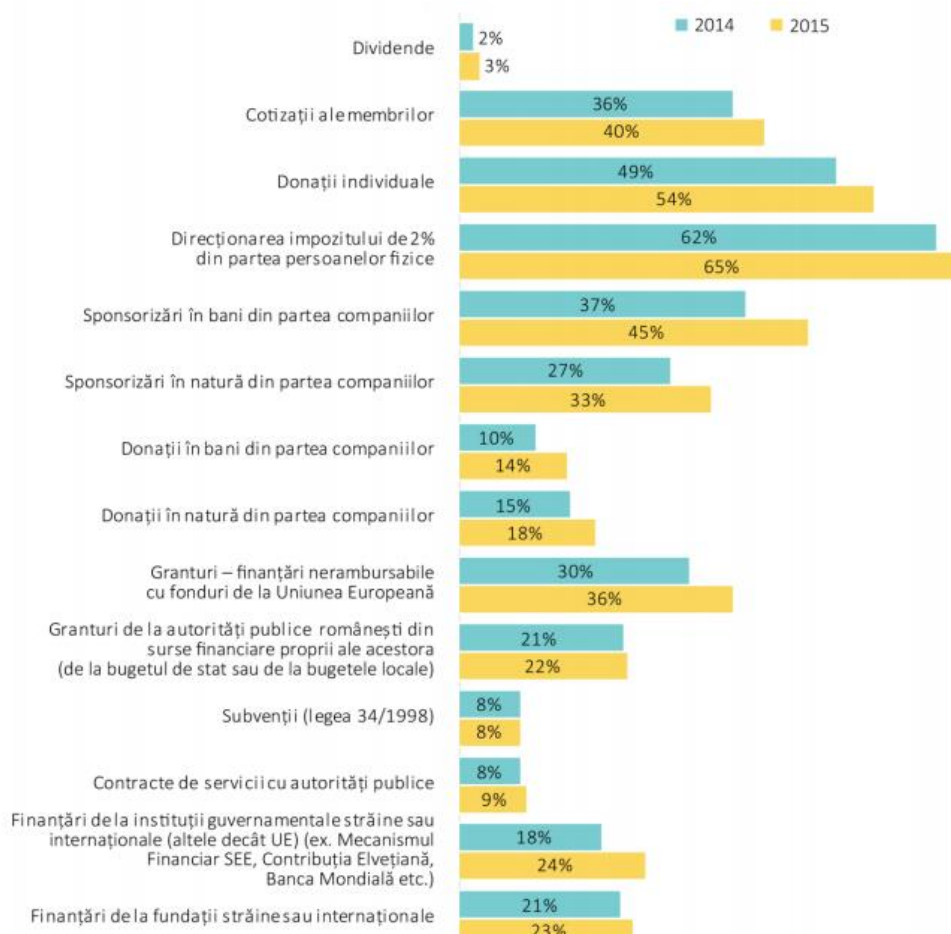

Figura 1. Surse de venit ale organizațiilor neguvernamentale în perioada 2014-2015

Sursa: Barometrul liderilor ONG FDSC 2016

Alte instrumente financiare se referă la donații individuale prin colectele stradale și urnele de donații care au efect sporit dacă care beneficiază și de promovare media. Evident că sursele și instrumentele de finanțare utilizate de ONG-uri sunt determinate și de mediul economic și social și de gradul de creativitate al antreprenorilor sociali. Astfel, într-un mediu economic dinamic, există multe firme care investesc în programe de responsabilitate socială în folosul comunității și care la rândul lor și-au dezvoltat fundații în scopul redirectionării impozitului pe profit și a utilizării acestuia pentru finanțarea diferitelor proiecte.

Dacă se face o comparație a surselor de venit ale organizațiilor neguvernamentale în perioada 2014-2015, se observă că cele mai importante venituri sunt cele provenite din redirectionarea a 2% din impozitul pe veniturile persoanelor fizice (62% în 2014 și 65% în 2015), donațiile individuale (49% în 2014 și 54% în 2015), cotizațiile membrilor (36% în 2014 și 40% în 2015).

Așa cum se observă și în figura anterioară, o componentă importantă a finanțării ONG-urilor o reprezintă utilizarea a două instrumente fiscale derulate prin intermediul ANAF, respectiv direcționarea a 2% din impozitul pe venit de către persoanele fizice și direcționarea a 20% din impozitul pe profit de către persoanele juridice.

II. Direcționarea din impozitul pe venit

Impozitul pe venit este una dintre principalele surse de venit pentru bugetul public dar și cel mai important și complex impozit din categoria impozitelor directe [5]. În România, începând cu anul 2003, orice persoană fizică are dreptul de a direcționa 2 % din impozitul pe venit (venituri salariale, venituri din pensii, venituri din chirii etc.) către o asociație, fundație sau alt tip de organizație non-guvernamentală.

Chiar dacă în primii ani de la introducerea acestui mecanism financiar a avut anumite dificultăți în implementare, ultimii ani au dovedit potențialul lui de finanțare prin stimularea comportamentului filantropic al cetățeanului și responsabilizarea acestuia în susținerea unor cauze sociale [8]. În prezent, aceste sume sunt redirectionate prin completarea Declarației 230 și depunerea la ANAF sau online în perioada ianuarie-mai de către orice contribuabil care plătește impozit pe venit. Veniturile provenite din aceste redirectionări sunt transferate în conturile ONG-urilor, de obicei, până la sfârșitul anului calendaristic.

Despre evoluția numerică și ponderea contribuabililor care au redirectionat 2% din impozitul pe venit, am considerat interesant să prezint o situație la nivel național în tabelul următor:

Tabelul 1. Situație statistică cu privire la direcționarea spre ONG-uri a 2% din impozitul pe venit

Indicatori	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2015
Număr de contribuabili	1.326.806	1.535.203	1.648.313	1.663.925	1.250.000	1.820.000	1.890.899
Pondere din total contribuabili	17,18%	19,87%	25,00%	23,00%	20,00%	29,00%	36,6%
Suma colectată	109.756.460	117.184.652	114.733.978	114.275.170	87.000.000	143.486.859	161.007.500
Număr de organizații beneficiare	20.887	23.432	24.891	26.032	27.500	28.164	30.101

Rezultatele studiului realizat de Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile *România 2017. Sectorul neguvernamental. Profil, tendințe provocări* evidențiază o creștere semnificativă în anul 2015 a procentului din populație ce a decis direcționarea celor 2% (36,6% dintre cei care știau de existența mecanismului, față de 17% în 2008). Din punct de vedere al sumelor colectate, deși nu se cunosc datele statistice din anul 2012 iar sumele colectate în 2013 sunt diminuate cu cca 25% față de anul 2011, anul 2014 înregistrează o creștere record de peste 64% față de 2013 iar tendința de creștere se menține și pentru 2015, când sumele colectate cresc cu 12% față de anul anterior.

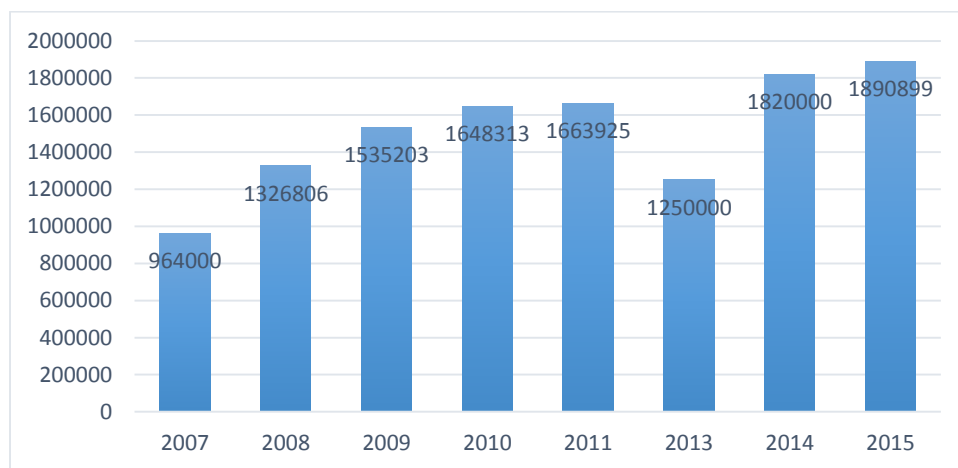

Figura 2. Evoluția numărului de persoane fizice care au redirecționat impozitul pe venit

Așa cum se observă din figura anterioară, există o continuă preocupare de creștere a colectării veniturilor din redistribuția de impozit din partea persoanelor fizice, numărul lor crescând cu excepția anului 2013, astfel că creșterea este aproape dublă în perioada analizată, de la 964.000 persoane în 2007 la 1.890.899 în anul 2015.

Tendința firească este de a educa populația în utilizarea acestui instrument financiar și fiscal spre redirecționarea cotei de 2% din impozitul pe venituri către ONG-uri. Acesta este o pârghe de finanțare ușor de implementat de către ONG-uri și având în vedere că ponderea contribuabililor care direcționează din impozit este sub 50% din potențialii plătitori, există o preocupare intensă a acestor organizații pentru colectarea acestor sume.

Astfel, dacă se ia în calcul anul 2017 când în România existau 4.875.000 de angajați, la un salariu mediu brut de 4.162 lei, impozitul pe venit era de 1.317.481.100 lei, ceea ce înseamnă că, în România, anual s-ar putea redirecționa către organizațiile non-profit aproximativ 26.349.622 lei [4].

Modificările legislative de la începutul anului 2018 [10] prevăd o diferențiere a cotei ce poate fi distribuită din impozitul pe venit: în cotă de 2% pentru susținerea entităților non-profit care se înființează și funcționează în condițiile legii și a unităților de cult, precum și pentru acordarea de burse private, conform legii; în cotă de 3,5% pentru susținerea entităților non-profit și a unităților de cult care sunt furnizori de servicii sociale acreditați cu cel puțin un serviciu social licențiat, în condițiile legii.

III. Direcționarea din impozit pe profit

La fel cum persoanele fizice pot distribui o cotă procentuală din impozitul pe venit către organizațiile neguvernamentale, și firmele pot face o astfel de redirecționare a impozitului cu sume de până la 20% din impozitul pe profit în limita a 3 la mie din cifra de afaceri.

Avantajul unui asemenea tip de donații este libertatea de alegere a destinației sumei redirecționate, care în alte condiții ar ajunge oricum la bugetul de stat. Ținând cont de faptul că în România, exista peste 50.000 de ONG-uri care se ocupă cu problemele sociale redirecționarea a 20% din impozitul pe profit este o formă de responsabilizare socială a echipelor manageriale.

Conform sondajului „Cum văd ONG-urile și IMM-urile Legea sponsorizării”, realizat de Hospice Casa Speranței, EY Romania și Asociația pentru Relații Comunitare, în 2015 doar una din cinci firme eligibile foloseau acest instrument fiscal, și doar 87% dintre IMM-uri îl cunoșteau, urmând ca în 2016 ponderea acestora să crească la 90% [9]. Din punct de vedere al destinațiilor de finanțare, fondurile au fost transmise către educație (27%), protecție socială (20%), sănătate (19%), sport (17%), în timp ce doar 11% pentru artă și 6% pentru mediu.

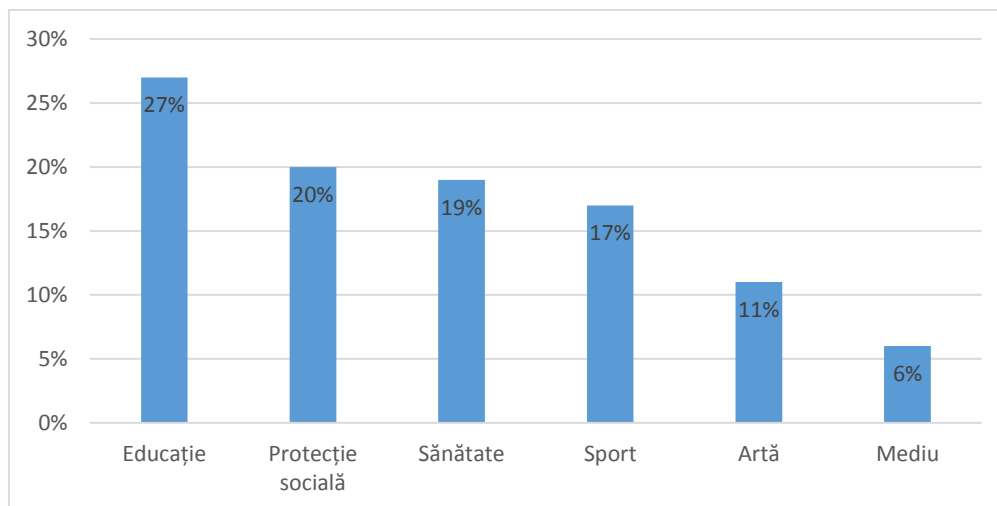

Figura 3. Destinații de finanțare prin redirecționarea impozitului pe profit de către persoanele juridice

Chiar dacă efectele redirecționării impozitului pe profit sunt semnificative asupra echilibrului financiar al ONG-urilor, doar o treime dintre companiile care au raportat profit în 2016 au virat 20% din impozitul pe profit către proiecte neguvernamentale. Cu toate acestea între 2015 când au fost redirecționați 554 milioane lei, în 2016 valoarea absolută a acestora a crescut cu peste 140% și a ajuns la 1,2 mld. lei.

O problemă cu care se confruntă organizațiile nonguvernamentale este majorarea numărului de societăți încadrate ca microîntreprinderi, care, dat fiind că sunt impozitate pe cifra de afaceri și nu pe profit, nu beneficiază de facilități fiscale pentru sponsorizări. Acest lucru s-a întâmplat după ce plafonul de venituri pentru microîntreprinderi a fost majorat de la sub 100.000 euro la sub 500.000 euro. Cu toate acestea există încă o marjă de firme, în număr semnificativ, care pot fi atrase în finanțarea activităților ONG-urilor, ceea ce ar putea constitui o formă de compensare a diminuării acestor venituri.

IV. Concluzii

În concluzie, finanțarea ONG-urilor rămâne o activitate esențială pentru ONG-uri iar prin mecanismele financiare, statul poate influența foarte mult cuantumul și forma de implementare, redirecționarea din impozitul pe venit și impozitul pe profit fiind două instrumente fiscale moderne care arată nivelul de educație fiscală a contribuabililor. Indiferent de instrumentele financiare, de cele mai multe ori, finanțarea ONG-urilor depinde de echipa care lucrează pentru a atrage fonduri și de educația cetățenilor și deschiderea lor spre acte filantropice.

Bibliografie

1. Iancu A. (2018), *In the Light and in the Shade - the New System for Taxation of Income Derived from Independent Activities, as Per Government Emergency Ordinance no. 18/2018*, Tax Mag. 89
2. Nițescu Alina, Niță Dorina (2015), *Concepte fundamentale în macroeconomie*, Ed. Universitas, Petroșani
3. Păun A. Isac C. (2016), *Managementul asigurărilor și protecției sociale*, Ed. Universitas, Petroșani
4. Pescaru C-tin (2018), *Voluntarii români care fac mai ușoară redirecționarea a 2% din impozitul pe venit către ONG-uri* - Cariere.Jurnal de leadership, martie
5. Tofan M., Cigu E (2017), *The Taxation of the Individuals' Income in Romanian Law: Present Framework and Perspectives*, Tax Mag 38
6. Ursan M, Oprea C. (2017), *Mecanisme de finanțare. Surse ce pot fi accesate de ONG-uri românești*, Fundația Română Angel Appeal
7. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (2016) *Barometrul liderilor ONG 2016*
8. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (2017), *România 2017. Sectorul neguvernamental. Profil, tendințe, provocări*
9. Hospice Casa Speranței, *Raport anual, 2015*
10. Ordonanță de Urgență nr. 25/2018 din 29 martie 2018 privind modificarea și completarea unor acte normative, precum și pentru aprobarea unor măsuri fiscal-bugetar

**DIMENSIUNEA CONCEPTUALĂ A MICROFINANȚĂRII –
MODELE STRATEGICE DE DEZVOLTARE**

**CONCEPTUAL DIMENSION OF MICROFINANCE –
STRATEGIC DEVELOPMENT MODELS**

*Viorica POPA, drd., cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice¹*

*Viorica POPA, PhD Student,
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova*

În ultimii anii, microfinanțarea pe plan mondial a devenit o industrie de servicii diversificate cu strategii de creștere și dezvoltare. Astfel, în unele țări din Africa de Sud și Asia microfinanțarea este considerată un instrument cheie în implementarea strategiilor eficiente și durabile în lupta împotriva sărăciei. Iar în alte țări din Uniunea Europeană (EU) microfinanțarea poate fi privită ca un mecanism de dezvoltare a unei noi epoci a instituțiilor financiare nebancare. Literatura de specialitate reflectă o multitudine de definiții a conceptului privind microfinanțarea. Totuși, rădăcinile noțiunii cuvântului microfinanțarea se recomandă punerea în contextul istoric pentru a înțelege cât mai clar sensul și originea. Astfel, scopul cercetării este de a analiza istoric formarea conceptului de microfinanțare în timp, de la individ sau grup de locuitori – la organizații de microcreditare, bănci de credite sau cooperative de credite - la organizații de microfinanțare bine structurate sub aspectul managementului strategic. Autorul, analizează în articolul dat, evoluția microfinanțării din evul mediul până în prezent. Pentru atingerea obiectivelor propuse în cadrul studiului, autorul a utilizat următoarele metode și instrumente de cercetare: metoda sintezei, comparației și analogiei.

Cuvinte cheie: microfinanțare, strategie, management, mecanisme, model, instrument, etc

In recent years, global microfinance has become a diversified service industry with growth and development strategies. Thus, in some countries in South Africa and Asia, microfinance is considered a key instrument in implementing effective and sustainable strategies in the fight against poverty. And in other European Union (EU) countries, microfinance can be seen as a mechanism for developing a new era of non-banking financial institutions. The specialized literature reflects a multitude of definitions of the concept of microfinance. However, the roots of the notion of microfinance are recommended to put into the historical context in order to understand as clearly as possible the meaning and origin. Thus, the purpose of the research is to historically analyze the formation of the concept of microfinance over time, from an individual or a group of residents - to micro-credit organizations, credit banks or credit co-operatives - to micro-finance organizations well structured in terms of strategic management. The author analyzes in this article the evolution of microfinance in the Middle Ages to the present. In order to achieve the objectives proposed in the study, the author used the following research methods and tools: synthesis, comparison, analogy comparative and analysis method.

Keywords: microfinance, strategy, management, mechanisms, method, instrument, etc.

JEL Classification: G21,G23.

Noțiunea conceptului de microfinanțare a existat din tipurile străvechi și s-a dezvoltat de-a lungul mai multor secole în Asia, Africa și America sub diferite forme de împrumuturi sau microcredite neoficiale. De la evul mediu și până în prezent conceptul de microfinanțare a cunoscut o evoluție nu mai puțin ilustrată decât termenul strategie. Autorul elucidează evoluția microfinanțării din evul mediul până în secolul XIX –lea și o denumește evoluția „clasică”.

Analiza atentă a **evoluției microfinanțării „clasice”** ne permite să identificăm perioada de apariție a conceptului de microfinanțare care coincide cu modelul și tipul de instituții de microfinanțare. Autorul analizează istoric formarea conceptului de microfinanțare în timp, de la individ sau grup de locuitori – la organizații de microcreditare, bănci de credite sau cooperative de credite - la organizații de microfinanțare bine structurate sub aspectul managementului strategic.

Conform datărilor istorice, modelul de microcreditare a fost înființată din cele mai vechi timpuri având ca obiectiv principal, acordarea de credite de mici dimensiuni-microcredite, instrument de suport pentru persoanele sau grupuri sărace din meul rural, sub forma unui împrumut de mică valoare, fără garanții pentru perioade mici de timp pentru a dezvolta o activitate economică.

Un astfel de organizații de microfinanțare se numește Irish Fund System, a fost inițiat la începutul anilor 1700 de către Jonathan Swift, scriitor irlandez (acest model a fost una dintre primele și cele mai longevive organizații de microcreditare). Sistemul de fonduri de credit irlandez s-a dezvoltat destul de lent, în anii 1840 exista aproximativ 300 de fonduri în toată Irlanda.

¹ Popa Viorica, email: violin_s@yahoo.com

În anii 1800, teoreticianul american Lysander Spooner a scris o lucrare în care sublinia beneficiile pe care microcreditele le aduc antreprenorilor și agricultorilor, văzând în acestea o modalitate de a realiza incluziunea socială a celor săraci [4 p.62].

În secolul XIX-lea, în Europa apare un număr mai diversificat de instituții de creditare și economisire, cunoscute sub denumirea de Bănci ale Poporului, Cooperative de credite și economisire. Toate aceste instituții erau atribuite cu precădere populației din mediul rural și persoanele sărace din mediul urban [5 p.78].

Prin urmare, în anul 1865 apare conceptul de Uniune de Credit, o nouă formă de microfinanțare pentru fermieri locali din mediul rural și urban din Germania. Acest nou model a fost inițiat de Friedrich Wilhelm Raiffeisen, având ca scop asigurarea dezvoltării economiei durabile a comunităților locale oferind rate rezonabile pe un termen scurt. Din 1870, conceptul de cooperare s-a răspândit rapid în Provincia Rinului și alte regiuni din statele Germane dar și în alte țări din Europa și America de Nord și, în cele din urmă, sprijinită de mișcarea de cooperare din țările dezvoltate și țărilor în curs de dezvoltare. [2].

Conform datărilor istorice, în anul 1895 s-au deschis *primele bănci populare indoneziene (BPR) sau Banca Perkreditan Rakyat*. BPR a devenit cel mai mare sistem de microfinanțare din Indonezia, cu aproape 9000 de sucursale. Scopul acestei instituții a fost de a oferi credite și împrumuturi pentru săracii din mediul rural și urban.

Acest model de microfinanțare numit de autor „clasic”, la începutul anilor 1900, s-a extins și în zonele rurale din America Latină și Africa. Adaptările acestui model de microfinanțare avea ca obiectiv care vizează: modernizarea agriculturii prin contribuția investitorilor financiari rurali, prin:

- creșterea comercializării sectorului rural, prin mobilizarea economiilor „ascunse”;
- creșterea investițiilor prin credite;
- reducerea relațiilor de opresiune feudală, care erau întărite prin îndatorarea țăranilor față de aceștia [5 p.78].

În cele mai multe cazuri aceste „bănci ale săracilor” nu erau deținute de către săraci, așa cum se întâmpla în Europa; ci erau de obicei agenții guvernamentale sau bănci private. În timp, aceste instituții au devenit ineficiente și la un anumit moment, abuzive și corupte [6].

Din cele expuse mai sus, *modelul de microfinanțare „clasică” are abordare foarte simplă a activității de finanțare, care s-a dovedit eficientă în ajutarea oamenilor foarte săraci din întreaga lume de a-și îmbunătăți situația. Oamenii care trăiesc în sărăcie, au nevoie de o gamă diversă de servicii financiare pentru afacerile lor. Microfinanțarea le oferă acces la serviciile financiare de bază, precum credite, conturi de economii, servicii de transfer de bani și micro asigurări [1]. O astfel de caracteristică este atribuită țărilor din întreaga lume îndeosebi și pentru Republica Moldova.*

În perioada 1950-1970, guvernele și donatorii s-au focusat pe acordarea de credite agricole unor mici fermieri, cu obiectivul de a crește productivitatea și veniturile acestora. Aceste scheme de survenii nu au avut succes. Băncile de dezvoltare rurală au suferit o eroziune masivă a capitalului de bază, datorită ratelor de împrumut, a unei slabe discipline de rambursare a creditelor și datorită faptului că adesea aceste fonduri nu au reușit să susțină producătorii săraci, ci s-au concentrate în mâinile unor mari producători rurali [5 p.79].

*În secolul XX-lea se evidențiază o eră nouă a microfinanțării, unde sunt puse bazele definitorii ale conceptului modern de microfinanțare. Astfel, modelul de microfinanțări „moderne”, ca concept își are origine în orașul Bangladesh (Asia de Sud), în anii 1970 propus de Muhammad Yunus¹ profesor de economie la Universitatea din Chittagong. Pionerul conceptului de microfinanțare moderne Muhammad Yunus consideră că "(Microcreditul) se bazează pe premisa - cei săraci au abilități care rămân neutilizate sau insuficient utilizate. Cu siguranță, lipsa competențelor nu îi face pe oamenii săraci în săraci caritatea nu este răspunsul la sărăcie. Ea ajută doar să continue sărăcia. El creează dependență și îndepărtează inițiativa individului de a sparge peretele sărăciei. Distrugerea energiei și a creativității în fiecare ființă umană este răspunsul la sărăcie."*² Prin urmare, în anul 1976, profesorul Muhammad Yunus, a lansat un proiect de cercetare pentru a examina posibilitatea de a concepe un sistem de oferire de credite și servicii bancare destinate persoanelor sărace din zonele rurale din Bangladesh [1].

În urma acestui model, nu doar în Bangladesh, dar și în Brazilia și în alte țări au apărut mai multe programe experimentale de sprijinire a microfinanțării pentru grupuri mici de femei sărace în dezvoltarea unor micro-afaceri. Această formă de microfinanțare s-a bazat pe grupuri de credite solidare, fiecare membru al grupului garantează rambursarea creditului pentru toți ceilalți membri. Bineînțeles, aceste micro împrumuturi s-au concentrat exclusiv pe activități de finanțare care generează venituri [7] (în unele cazuri au fost însoțite de scheme de economisire) și se adresau persoanelor foarte sărace (adesea, se adresau femeilor) [5 p.79].

¹ În 1974, Bangladesh a fost lovit de o inundație devastatoare urmată de o foamete severă, iar Yunus a împrumutat 27 de dolari unui grup de femei din orașul Jobra, lângă universitatea unde a lucrat ca profesor. Femeile au făcut coșuri de bambus, dar au fost obligate să le vândă la un preț atât de scăzut încât abia au putut să plătească materia primă. Cu suma mică pe care au primit-o, au reușit să-și reia activitatea și să-și plătească datoriile în timp. Așa sa născut microfinanțarea, numită și microcredite, o practică care a revoluționat complet viața persoanelor care trăiesc în zonele rurale din sud.

² (Muhammad Yunus, Extinderea activității de microcredite pentru atingerea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, Seminarul Internațional privind atacarea sărăciei cu microcredit, Dhaka, Bangladesh, ianuarie 2003), disponibil pe: <http://www.microfinanceinfo.com/the-definition-of-microfinance/>

Primele programe experimentale ale microfinanțării apărute la începutul sec. XX-lea, au pus baza sistemului complex de activitate a microfinanțării. Perfecționate în timp, aceste programe activează cu succes și în prezent sub denumirea de bănci sau organizații de microfinanțare: Banca Cooperativă SEWA, Banca Grameen și organizația de microfinanțare ACCION.

Prezentarea primelor programe experimentale ale microfinanțării sunt redată și sintetizate de către autor în figura 1.

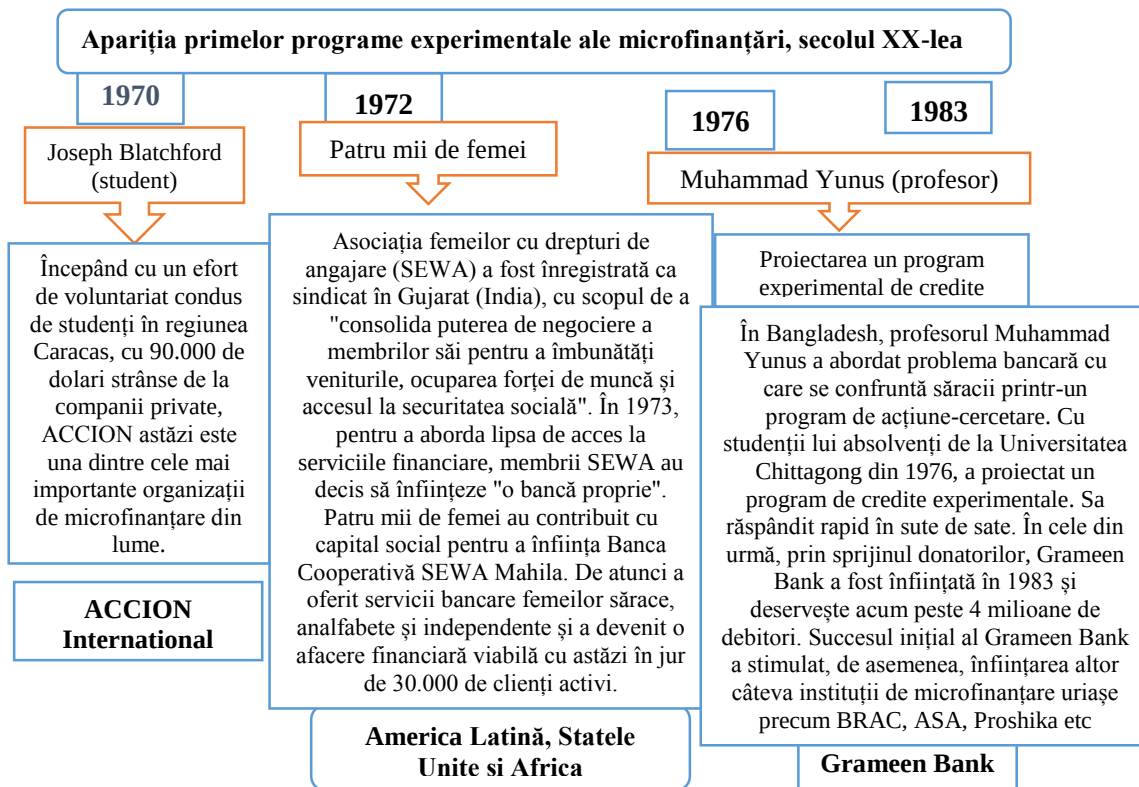

Figura 1. Primele programe experimentale ale microfinanțării “moderne”, sec. XX-lea

Sursa: Elaborat de autor în baza materialului [7].

Prin urmare, din cele expuse mai sus, renaște un alt element important al microfinanțării, în anii '80. Mohammad Yunus, pionier al microfinanțării, dezvoltă și implementează o nouă abordare a microcreditului ca instrument de reducere a sărăciei își are origine în inițiativa Grameen Bank, care include următoarele elemente:

- 1) contract de grup;
- 2) regim dinamic de creditare;
- 3) rambursarea regulată și frecventă a împrumutului primit;
- 4) lipsa unei cerințe de securitate [8 p.180].

Toate aceste elemente au ca scop reducerea sărăciei prin mici împrumuturi acordate populației din mediul rural. Părintele microfinanțării, Mohammad Yunus, laureat al premiului Nobel în 2006, și în prezent, contribuie activ și direct la dezvoltarea mecanismelor de microfinanțare.

Un alt pionier al microfinanțării este Akhtar Hameed Khan, la acel moment, a introdus mai multe inovații în acest sector. Shorebank, fondată în 1974 la Chicago, a fost prima bancă de microfinanțare și dezvoltare comunitară [4 p.62].

La mijlocul anilor 1980, apare cea mai mare instituție de microfinanțare din țările în curs de dezvoltare, Banca Rakyat din Indonesia (BRI), deținută de stat, servește aproximativ 22 de milioane de deponenți cu o rețea de bănci gestionate autonom.

În această perioadă 1970-1980, politicile de creditare rurale au devenit nerentabile datorită productivității scăzute a muncii în gospodăriile din mediul rural și urban, cât și nivelului scăzut al rambursării împrumuturilor și costurilor administrative ridicate. Banca pentru Dezvoltare Agricolă a început să se reorienteze pentru a subvenționa fermierii mai mari. Principiile de bază care stau la baza obiectivul tradițional de microcredite au fost demascate, și înlocuită cu un nou principiu economic, având ca scop: împrumutul nu este o resursă, necesară pentru dezvoltarea agriculturii, ci ca un tip de servicii financiare care aduce profit [7].

Noua doctrină a microcreditării, presupune că, finanțatorii noii școli moderne a microfinanțării susțin că limitarea ratelor dobânzilor și volumul subvențiilor de credit impuse de către stat, inhibă dezvoltarea microfinanțării, oferind alocarea de resurse și comunicare între micii investitori, investitori mari și publicul țintă. Între timp,

programele de microcredite din întreaga lume se dezvoltă activ pe metode originale, provocând doctrina tradițională de finanțare a persoanelor sărace, care le percep ca fiind incapabile de a organiza o afacere profitabilă.

În primul rând, practica a arătat că oamenii săraci, în special femeile, care au posibilitatea de a obține fondurile necesare, oferă cu precizie credite chiar și cu un interes ridicat. Rambursarea datoriilor se face, de regulă, din cauza investiției efective și în timp util a banilor împrumutați. Cei care, de ani de zile, așteptau asistență formală cu dobânzi reduse, practicate în majoritatea țărilor în curs de dezvoltare, nu și-au putut dezvolta afacerea. În al doilea rând, cei săraci sunt pregătiți și capabili să plătească ratele reale ale dobânzii, ceea ce permite organizațiilor de microfinanțare (IFM) să își acopere cheltuielile și să facă profit pentru extinderea gamei de servicii.

În baza celor expuse mai sus, desprindem idea că microcreditarea devine o activitate importantă și deja bine cunoscută la nivel internațional începând cu anii 1980, datorită programelor experimentate din Brazilia, Bangladesh și alte țări în curs de dezvoltare. În acele timpuri, activitatea de microcreditare era acordată într-o manieră nespecializată, principalele diferențe care s-au produs în această perioadă se referă la importanța acordată rambursării, stabilirea unui nivel al ratei dobânzii, costul de acordare a creditului, specializarea microcreditării către un grup țintă reprezentat de persoane excluse social și financiar. [5 p.80]. Deci, implementarea acestor programe au avut un obiectiv major: *rata de rambursare ridicată și rata de recuperare a costurilor - au permis unor instituții de microfinanțare să atingă durabilitatea pe termen lung și să ajungă la un număr mare de clienți* [6].

În acest context, în anii 90, sau înregistrat premise de creșterea pentru promovarea microfinanțării ca strategie de reducere a sărăciei. Astfel, sectorul de microfinanțare s-a dezvoltat în multe țări din Europa, Asia și America, ceea ce a condus la posibilitatea recuperării părții pierdute a serviciilor financiare, care servesc nevoilor microîntreprinderilor și familiilor sărace din mediul urban și rural.

La mijlocul anilor 1990, conceptul îngust de "microcreditare" a început să fie înlocuit un nou concept "microfinanțarea", care cuprindea nu numai creditarea, ci și un depozit și alte servicii financiare. Sfera de microfinanțare s-a transformat într-o perspectivă de alegere a serviciilor financiare pentru cei săraci: eliberarea împrumuturilor, acordarea depozitelor la rate înalte, asigurări și transferuri de bani [3 p.3-4].

Din cele expuse mai sus, autorul evidențiază principalele premise de dezvoltarea a instituțiilor de microfinanțare este un element esențial al datărilor istorice din secolul XX-lea, reflectat în figura 2.

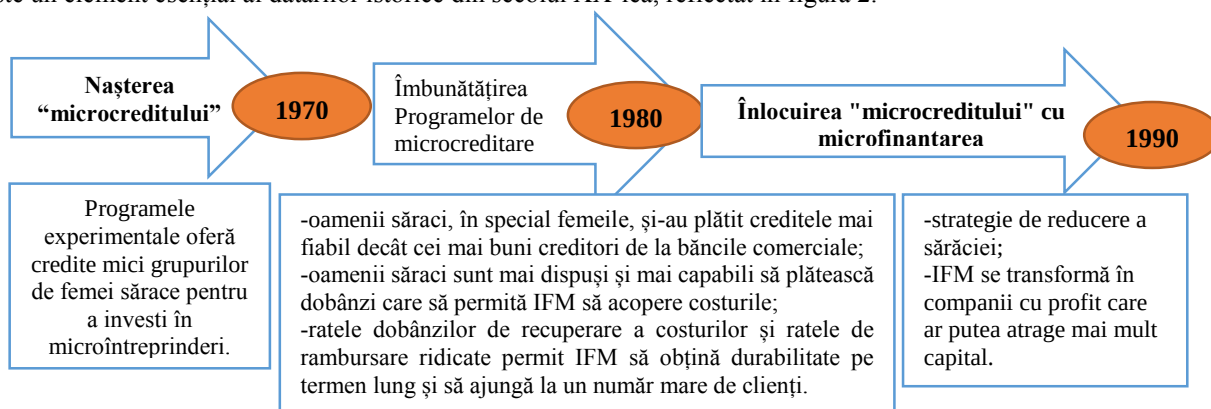

Figura 2. Evoluția microcreditului și microfinanțări, în perioada 1970 - 1990

Sursa: Elaborat de autor în baza materialului [7].

Trecând în revistă modelele conceptuale de microfinanțare inițiate de către numeroși specialiști în domeniu și bazându-se pe ideile promovate, conchidem că *microfinanțarea este considerată un instrument pentru dezvoltarea socio-economică a unei țări subdezvoltate din Asia de Sud-Est, Africa, (pentru a oferi împrumuturi grupurilor cu venituri mici din zonele rurale), și contribuie în prezent la politica de incluziune financiară și socială la nivel internațional.*

La nivel european există diferite modele de microcreditare, sector care a început să se dezvolte din anul 2000, în partea occidentală, și din anii 1990, în partea central și estică. În partea occidentală, din cauza cadrului de reglementare strict, care permite doar băncilor să acorde credite, prevalează modelul linkage: organizații suport acompaniază clienții și cooperează cu băncile la tragerea creditelor. De și modelul linkage generează, adeseori, proceduri de acordare și tragere mai îndelungate, are anumite avantaje certe: în timp ce băncile obțin informații specifice pe segmentul de clienți și pot externaliza o parte din anumite costuri de operare, organizațiile nonprofit sprijină grupul țintă inițial cu o gamă extinsă de produse, în paralel cu învățarea tehnicilor bancare de scoring și evaluare a clienților.

În țările Europei Centrale și de Est, operațiunile strategice de microfinanțare au început în anii 1990 ca inițiative private, susținute de finanțatori internaționali. În România și Bulgaria, organizațiile de microfinanțare au un statut specific de intermediari financiare nonbancari și au dreptul să acorde împrumuturi. Cooperativele de credit furnizează microfinanțare, economisire și asigurări. În Marea Britanie, instituțiile financiare de dezvoltare a comunității (CDFIs)

creditează afacerile mici și persoanele fizice din zone dezavantajate [4 p.64].

Prin urmare, evoluția modelelor de microfinanțare au fost și rezultatul creșterii cererii de micro-credite/împrumuturi din partea instituțiilor de microfinanțare, în anii 1990-2000. Care a condus la dezvoltarea unui sector durabil. În baza acestei idei, experții CGAP (Grupul Consultativ pentru a Asista Săracii, grup în cadrul Băncii Mondiale, care reprezintă un centru de politici și cercetare, menit pentru a promova accesul la finanțe pentru păturile social vulnerabile din lume), reflectă câteva principii care sintetizează un secol și jumătate de practica ale microfinanțării, care au fost enunțate în anul 2004 de CGAP și adoptate de liderii G8 la Summit-ul G8, din 10 iunie 2004:

1. Oamenii săraci au nevoie nu doar împrumuturi, ci și de modalități de economisire, asigurări și servicii de transfer de bani;
2. Microfinanțarea trebuie să fie utilă pentru gospodăriile sărace: ajutându-le să-și crească veniturile, să achiziționeze bunuri și/sau să se poată amortiza împotriva șocurilor externe;
3. "Microfinanțarea poate plăti pentru sine!" - subvențiile de la donatori și guvern sunt puține și incerte; ca atare, pentru a ajunge la un număr mare de oameni săraci, microfinanțarea trebuie să plătească pentru ea însăși;
4. Microfinanțarea înseamnă construirea de instituții locale permanente;
5. Microfinanțarea înseamnă integrarea nevoilor financiare ale persoanelor sărace în sistemul financiar central al unei țări;
6. "Sarcina guvernului este de a permite efectuarea de servicii financiare, nu de a le oferi"
7. "Fondurile donatorilor ar trebui să completeze piața capitalului privat, nu să concureze cu ea";
8. Donatorii trebuie să se concentreze pe consolidarea capacităților;
9. Microfinanțarea ar trebui să măsoare și să-și prezinte performanțele atât cele financiare, cât și cele sociale [4 p.60].

Din perspectiva activității de microfinanțare, despre care s-a vorbit anterior, dezvoltarea sectorul de microfinanțarea are un rol important și o atenție primordială în practica internațională.

Concluzii: În acest context, abordarea definiției conceptul de microfinanțare în secolul XXI-lea, este privită sub două forme. În primul caz – *microfinanțarea semnifică acordare de microcredite populației vulnerabile*, aici se atribuie conceptul clasic al microfinanțării și în al doilea caz sub aspect general – *microfinanțarea facilitează accesul la microfinanțare pentru persoanele sau grupurile vulnerabile care doresc să-și dezvolte propria afacere și să sporească oferta de microcredite*, (cuprinde un spectru mai larg de servicii financiare inclusiv acordarea de microcredite, asigurări și depozite), aici se atribuie modelul modern de microfinanțare.

Din cele expuse mai sus, conform Comisia Europeană, *microfinanțarea* constă, mai exact, în acordarea de credite mici, necesare întreprinzătorilor la pornirea unei afaceri, precum și IMM-urilor pentru investiții mici sau pentru reglarea diferitelor probleme de flux de numerar.

Sintetizând definițiile propuse de mai sus, deducem, că *microfinanțarea este un instrument pentru șomeri sau persoane excluse din sistemul bancar tradițional care doresc să înceapă propria afacere îndeosebi în zona rurală, contribuind semnificativ la auto-ocuparea forței de muncă și crearea de locuri de muncă.*

Bibliografie:

1. Milford Bateman, THE RISE AND FALL OF MUHAMMAD YUNUS AND THE MICROCREDIT MODEL, Disponibil pe: <http://opportunity.ro/content/microfinan%C8%9Barea-general>
2. Story of microcredit, disponibil pe: <https://www.microworld.org/en/news-from-the-field/article/story-microcredit>
3. The History of Microfinance - Contributed by CGAP. Prepared for CGAP UNCDF Donor Training, "The New Vision of Microfinance: Financial Services for the Poor."
4. Manta, Otilia, EPISTEMOLOGICAL ASPECTS OF THE MICROFINANCE PROCESS, Revista Economia Contemporană, Volume 2, Issue3/2017, Nr.3, The Journal Contemporary Economy, ISSN 2537-4222, disponibil pe: http://www.revec.ro/images/images_site/articole/article_656f1cf157ff34093b63f0f58cfcac1b.pdf.
5. Antreprenoriatul social o șansă pentru comunitățile de romi, Proiect: septembrie 2011, disponibil pe: http://www.ies.org.ro/library/files/raport_final_antreprenoriat_social_.pdf
6. DEFINITION & EVOLUTION OF MICROFINANCE, disponibil pe: <http://www.pfip.org/wp-content/uploads/2009/11/Definition-and-Evolution-of-Microfinance.pdf>
7. Всемирная история микрофинансирования: базис и эволюция, disponibil pe: <http://zaimstore.ru/articles/vsemirnaya-istoriya-mikrofinansirovaniya-bazis-i-evolyuciya>
8. Л.В. ОРОНЦОВА, Г.В. ЕВСЕЕВ, МИКРОФИНАНСИРОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В РОССИИ, ISSN 1993-047X. «Актуальные проблемы экономики и права».2012.№ 1.
9. Теляк Оксана Александровна, СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ МИКРОФИНАНСИРОВАНИЯ В СТРАНЕ С ПЕРЕХОДНОЙ ЭКОНОМИКОЙ, disponibil pe: http://www.polessu.by/sites/default/files/sites/default/files/02per/03document/13._1.pdf

**SPRIJINUL EUROPEAN
ÎN FINANȚAREA STRAT-UP-URILOR****EUROPEAN SUPPORT
FOR FINANCING START-UPS**

*Mariana Rodica ȚÎRLEA, conf. univ., dr.,
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România
Rodica PERCIUN, dr. hab, conf. univ., INCE, Republica Moldova*

*Mariana Rodica ȚÎRLEA, Assoc. Prof., PhD,
„Dimitrie Cantemir” Christian University, Bucharest, Romania
Rodica PERCIUN, PhD, Assoc. Prof., NIER, RM*

Start-ups represent new businesses, starting from capitalizing a project idea, designed to find new solutions to the same type of problems or new opportunities. Start-ups are very controversial. There are opinions that support the idea that start-ups are innovative and start their work based on high funding even from the beginning of their business, leaning on rising growth due to investors' interventions. Other opinions support the idea that start-ups are not confused with normal businesses in terms of evolution of their development, as well as their life span, in the sense that start-ups have a short life span between 3 and 5 years. In Romania, the start-up concept is attributed to newly created enterprises that are going to operate, or, in other words, to enterprises that are set up in order to attract funding and which are conditional on being "new firms" proving that can undertake a financial effort materialized in co-financing the project for which they have been set up.

Key words: financing, start-up, investors, financing resource, enterprise, European funds.

Start-up-urile reprezintă afaceri noi, pornite de la valorificarea unei idei de proiect, menite să găsească soluții noi la același tip de probleme sau la noi oportunități. Start-up-urile sunt foarte controversate. Există păreri care susțin ideea că start-up-urile sunt de natură inovativă și își încep activitatea bazându-se pe finanțări mari încă de la începutul activității lor, sprijinindu-se pe creșteri cu ritmuri rapide datorate intervențiilor financiare ale investitorilor. Alte păreri susțin ideea că start-up-urile nu se confundă cu întreprinderile normale raportat la modul de evoluție în dezvoltarea lor cât și sub aspectul duratei de viață a acestora, în sensul că start-up-urile au o durată scurtă de viață cuprinsă între 3 până la 5 ani. În România, conceptul de start-up este atribuit deseori întreprinderilor nou înființate, care urmează să-și desfășoare activitatea sau, altfel spus, întreprinderi care se înființează în scopul atragerii de finanțări și care sunt condiționate de a fi „firme noi” care să dovedească că pot suporta un efort financiar concretizat în cofinanțare la proiectul pentru care s-au înființat.

Cuvinte-cheie: finanțare, start-up, investitori, resursă de finanțare, fonduri europene.

JEL Classification: H60, H61, H62, H69, P24.

I. Introducere

Practica a demonstrat că modalitățile de finanțare a start-up-urilor diferă de cele ale întreprinderilor active.

Întreprinderile active au ca surse suplimentare de resurse de finanțare: încasări din vânzarea activelor imobilizate și din valorificarea activelor casate, încasări din vânzarea unor active circulante, amortismentul, parte din profitul net, majorarea capitalului social, împrumuturi pe termen scurt, pe termen mediu și pe termen lung.

Pentru societățile nou înființate, întregul necesar de capital se finanțează prin constituirea capitalului social sau majorarea acestuia după constituire (aprobat de adunarea generală a acționarilor), precum cu ajutorul creditului bancar pe termen scurt, pe termen mediu și pe termen lung dacă aceste credite pot fi garantate de către acționari și prin aportul investitorilor.

Observăm că oferta de fonduri europene, destinate pentru start-up-uri, este condiționată de acordarea acestor fonduri nerambursabile în funcție de crearea unei întreprinderi noi, care să nu fi avut activitate și nici datorii la bugetul unic consolidat, respectiv la bugetul de stat, la bugetul asigurărilor sociale și la bugetele locale.

După începerea activității și devenind active, la un anumit nivel de dezvoltare a lor și start-up-urile se vor alinia asemeni întreprinderilor active în ceea ce privește varietatea surselor de finanțare în sensul că, dacă prin proiect s-a realizat o investiție, aceasta, potrivit legislației, se va amortiza și la nivel de întreprindere lunar se va recupera cotă parte din valoarea investiției proporțional cu durata de viață a acesteia așa cum de altfel este prevăzut în Catalogul duratelor de viață ale mijloacelor fixe. Ca urmare, amortismentul devine o altă sursă de finanțare pentru start-up-uri.

Rezultatul trecerii pe costuri a valorii amortizate contribuie la formarea fondului de amortizare și de lichidități.

Uneori la nivel de întreprindere au loc vânzări de active, care se transformă în lichidități.

Parte din profitul net este reinvestit. Alteori se poate recurge la emisiunea de acțiuni. De cele mai multe ori se apelează la credite bancare și la cele două forme de leasing.

Obținerea de lichidități conduc la mărirea capitalului din aceste surse.

Din perspectiva finanțării europene, start-up-urile, dacă optează pentru acest tip de finanțare europeană, trebuie să participe la proiect cu o cofinanțare care este în cuantum de 10-50% din valoarea totală a proiectului.

Capitolul II. Posibilități actuale de finanțare a start-up-urilor

I. Start-up nation este un program de finanțare a start-up-urilor care vine în sprijinul antreprenorilor.

Articolul 2 al ordonanței OUG Nr. 10/30.01.2017, faptul că: Programul Start-up Nation – România are în vedere întreprinderile înființate de către persoane fizice după intrarea în vigoare a prezentei ordonanțe de urgență, pe baza prevederilor Legii societăților nr. 31/1990, republicată, cu modificările și completările ulterioare, ale Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 6/2011 pentru stimularea înființării și dezvoltării microîntreprinderilor de către întreprinzătorii debutanți în afaceri, aprobată cu modificări prin Legea nr. 301/2011, cu modificările și completările ulterioare, sau ale Legii nr. 1/2005 privind organizarea și funcționarea cooperăției, republicată, și care îndeplinesc, la data depunerii cererii de finanțare, criteriile de eligibilitate impuse de legislația în domeniul ajutoarelor de minimis, condițiile de eligibilitate prevăzute în hotărârea Guvernului privind aprobarea normelor de implementare a schemei de ajutor de minimis care va fi adoptată potrivit art. 8, precum și condițiile specifice în cazul finanțării din fonduri europene.

Programul vine în anul 2018 în sprijinul întreprinderilor de tip:

- Societate comercială cu răspundere limitată (SRL);
- Societate comercială cu răspundere limitată – debutant (SRL-D).

Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească persoanele interesate se concretizează în:

1. Existența unei Societăți comerciale cu răspundere limitată (SRL) înființată după apariția OUG-ului 10/30.01.2017;

• sau:

2. Existența unei Societăți comerciale cu răspundere limitată – debutant (SRL-D), înființată după apariția OUG-ului 10/30.01.2017;

3. Societatea comercială să nu aibă datorii la bugetul unic consolidate, respectiv la:

- Bugetul de stat;
- Bugetul asigurărilor sociale;
- Bugetele locale.

4. Să creeze minim un loc de muncă prin proiectul finanțat;

5. Codul CAEN să se înscrie în lista de coduri CAEN agreeate pentru finanțare de către autoritatea de finanțare;

6. Codul CAEN să fie autorizat la depunerea cererii de finanțare;

7. Nu pot aplica acționarii care au mai accesat astfel de programe în alte societăți comerciale cu același obiect de activitate.

8. nu se află în stare de dizolvare, reorganizare judiciară, lichidare, executare silită, închidere operațională, insolvență, faliment sau suspendare temporară a activității;

9. nu au fost subiectul unei decizii a Comisiei Europene sau oficiilor teritoriale pentru întreprinderi mici și mijlocii și cooperăție, denumite în continuare OTIMMC, de recuperare a unui ajutor de stat ori de minimis sau, în cazul în care au făcut obiectul unei astfel de decizii, aceasta a fost deja executată și creanța integral recuperată, cu dobânzile aferente calculate potrivit art. 15 alin. (7) din prezenta schemă;

10. nu intră în categoria “întreprinderilor în dificultate”.

Potrivit articolului 3, punctul 1, prin programul "Start-up Nation - Romania" se poate acorda ajutor de minimis:

1. în suma maxima de 200.000 lei/beneficiar, reprezentând 100% din valoarea cheltuielilor eligibile, unui număr maxim anual de 10.000 de beneficiari;

2. sumele necesare implementării Programului "Start-up Nation - Romania" se vor asigura anual de la bugetul de stat cu încadrarea în prevederile bugetare aprobate cu această destinație în bugetul Ministerului pentru Mediul de Afaceri, Comerț și Antreprenariat și/sau din fonduri externe.

Articolul 4 din ordonanță **precizează** faptul că în afara obligațiilor stabilite prin actele normative în vigoare, aplicabile oricărui operator economic, întreprinderea beneficiară de ajutor de minimis în condițiile Programului "Start-up Nation - Romania" are și obligația să facă dovadă, la momentul depunerii cererii de decont, a angajării, cu contract de muncă pe durată nedeterminată și cu norma întreagă, a minimum 2 salariați, precum și obligația menținerii celor două locuri de muncă pentru cel puțin 3 ani, începând cu anul următor plății ajutorului de minimis.

Modul de acordare a ajutorului se realizează transparent așa cum prevede articolul 5 din Ordonanță:

(1) Masurile de natura ajutorului de minimis se implementează prin intermediul unei scheme transparente de minimis, care se aproba prin hotărâre a Guvernului și se derulează cu respectarea criteriilor stabilite de normele europene și de legislația națională în domeniu.

(2) Raportarea și monitorizarea ajutoarelor acordate în baza schemei de ajutor se fac în conformitate cu prevederile legislației naționale și europene în vigoare.

(3) Prin derogare de la prevederile art. 7 și 10 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 77/2014 privind procedurile naționale în domeniul ajutorului de stat, precum și pentru modificarea și completarea Legii concurenței nr. 21/1996, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 20/2015, cu modificările ulterioare, procedurile necesare inițierii unei noi scheme de ajutor de minimis vor fi efectuate până la elaborarea și aprobarea hotărârii Guvernului prevăzute la art. 8.

Relativ la activitățile și cheltuielile neeligibile în cadrul schemei de ajutor sunt cele prevăzute în legislația națională și cea europeană în domeniul ajutorului de minimis.

Cu privire la recuperarea ajutorului de minimis articolul 7 al ordonanței precizează:

- Recuperarea ajutorului de minimis se va efectua potrivit prevederilor Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 77/2014, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 20/2015, cu modificările ulterioare.

- (2) Ajutorul de minimis care trebuie recuperat include și dobândă aferentă, datorată de la data plății ajutorului până la data recuperării acestuia. Rata dobânzii aplicabile este cea stabilită prin legislația specifică națională și europeană în vigoare.

II. Debutanți în afaceri: SRL-D

Beneficiarii Programului pot fi:

1. persoanele fizice, care îndeplinesc cumulativ, la data depunerii Cererii de înscriere în program, următoarele condiții:

a) anterior datei înmatriculării societății în Registrul Comerțului nu au mai deținut și nu deține calitatea de acționar sau asociat al unei întreprinderi constituite în Spațiul Economic European;

b) înființează pentru prima dată o societate comercială cu răspundere limitată în condițiile Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale, republicată, cu modificările și completările ulterioare, și ale prezentei Ordonanțe de urgență;

c) declară pe propria răspundere, sub sancțiunea legii penale, că îndeplinește condițiile prevăzute la lit. b, pe care o depune la Registrul Comerțului odată cu cererea de înmatriculare a societății.

Obligațiile specifice ale antreprenorilor SRL-D presupun ca aceștia:

a) să notifice în scris cu privire la înființare, Oficiul în a cărui rază de competență își are sediul, în termen de cel mult 30 de zile lucrătoare de la înregistrare, în vederea luării în evidență;

b) să angajeze, cu contract de muncă pe durată nedeterminată, cu normă întreagă și să mențină în activitate cel puțin 2 (doi) salariați de la momentul obținerii facilităților menționate la art. 5 lit. a) și/sau b) și/sau c) din OUG, până la pierderea calității de microîntreprindere aparținând întreprinzătorului debutant;

c) să reinvestească, anual, cel puțin 50% din profitul realizat în anul fiscal precedent;

d) să depună la Oficiul în a cărui rază de competență își are sediul, situațiile financiare semestriale și anuale, cu dovada înregistrării acestora la autoritățile competente, precum și un raport semestrial de progres, pe o perioadă de 3 ani, începând cu anul în care s-a obținut ajutorul nerambursabil.

Facilitățile pentru microîntreprinderea SRL-D se concretizează în:

a) prin program se acordă:

➤ alocație financiară nerambursabilă – maxim 50% din valoarea cheltuielilor eligibile aferente proiectului, dar nu mai mult de 44.821 lei/beneficiar;

➤ cofinanțarea reprezintă minim 50% din valoarea cheltuielilor eligibile aferente proiectului.

b) garanții pentru creditele care vizează partea de cofinanțare a proiectului acordate de Fondul Național de Garante al Creditelor pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii S.A. – I.F.N. (F.N.G.C.I.M.M.) cu respectarea condițiilor prevăzute în normele și procedurile interne ale instituțiilor de credit și ale F.N.G.C.I.M.M., până la cel mult 80% din valoarea creditului solicitat, în limita sumei de 80.000 euro, echivalentul în lei;

c) scutirea de la plata contribuțiilor de asigurări sociale datorate de angajatori, potrivit legii, pentru veniturile aferente timpului lucrat de cel mult 4 (patru) salariați, angajați pe perioadă nedeterminată.

Pentru fiecare salariat, scutirea nu se acordă pentru veniturile salariale lunare care depășesc cuantumul câștigului salarial mediu brut pe economie din anul anterior;

d) scutirea de la plata taxelor pentru operațiunile de înmatriculare efectuate la Oficiile Registrului Comerțului și de la plata tarifului pentru publicarea în Monitorul Oficial al României, Partea a IV-a.

Concluzii

Pentru finanțarea start-up-urilor există o serie de oportunități de finanțare. Unele sunt pentru mediu urban, pentru: microindustrializare; investiții; IMM rural, comerț și servicii; investiții IMM-uri, iar altele pentru mediu rural care vizează producția, prelucrarea produselor agricole, prestările de servicii, turismul, activitățile recreative. Finanțarea vine în sprijinul antreprenorilor României cu efecte majore în economie. Asigură absorbția fondurilor,

reducerea șomajului prin crearea de noi locuri de muncă, absorbția absolvenților, diversificarea și dinamica activităților.

La nivel de proiect cheltuielile recunoscute de către autoritatea finanțatoare sunt denumite cheltuieli eligibile. Partea de cheltuieli care nu se încadrează în lista cheltuielilor eligibile sunt denumite cheltuieli neeligibile și sunt suportate de către beneficiarul proiectului.

Sunt considerate cheltuieli neeligibile sumele aferente:

1. rambursării creditelor bancare contractate pentru realizarea proiectului finanțat;
2. impozitelor;
3. taxelor;
4. datoriilor la bugetul de stat;
5. datorii la bugetul asigurărilor sociale;
6. datorii la bugetele locale;
7. taxa pe valoarea adăugată;
2. dobânda;
3. speze și comisioane bancare;
4. cheltuielile de leasing;
5. dezafectarea centralelor nucleare;
6. achiziția de echipament second-hand;
7. amenzi;
8. penalități;
9. cheltuieli de judecată.

Ajutorul financiar nerambursabil presupune și efortul financiar al beneficiarului de proiect într-o proporție de 10 până la 50% în funcție de tipul proiectului de finanțare.

Bibliografia

1. Ordonanța de urgență nr. 10/ 2017, programul pentru înființarea a 10.000 de start-up-uri
2. conform Hotărârii Guvernului nr. 2139/2004 pentru aprobarea Catalogului privind clasificarea și duratele normale de funcționare a mijloacelor fixe, cu completările și modificările ulterioare;
3. Legii nr. 346/2004 privind stimularea înființării și dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii, cu modificările și completările ulterioare;
4. Ordinului MLPTL 211/2003 Investițiile în activenecorporale
5. *Ordonantei de urgenta a Guvernului nr. 6/2011 pentru stimularea infiintarii si dezvoltarii microintreprinderilor de catre intreprinzatorii debutanti in afaceri*
6. Legii societăților nr. 31/1990, republicată, cu modificările și completările ulterioare.

UTILIZAREA COSTULUI STANDARD ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR DIN REPUBLICA MOLDOVA.

**Tatiana MANOLE, dr. hab., prof. univ.,
INCE, Republica Moldova**

În acest articol autorul cercetează modalitatea de finanțare a învățământului preuniversitar în Republica Moldova pe baza costului standard per elev ponderat. Sunt identificate avantajele utilizării acestui mecanism de finanțare, spre deosebire de costul pe activități, care poate fi utilizat în domeniile economice de producție. Acest nou model de finanțare se efectuează în baza de formule cu ajutorul cărora se calculează volumul alocațiilor din buget. Deși costul se bazează pe standarde, autorul demonstrează că normativul valoric pentru finanțarea unei instituții sau a unui elev ponderat crește din an în an, fiind în funcție de o serie de factori. Este necesar de urgentat reforma școlilor mici în scopul îmbunătățirii calității studiilor în școli.

Cuvinte cheie: cost standard per elev ponderat, normativ valoric, coeficienți de ponderare, educație incluzivă, coeficient rațional, transferuri categoriale.

In this article, the author investigates how to finance pre-university education in the Republic of Moldova based on the standard cost per pupil weighted. The advantages of using this funding mechanism are identified, as opposed to the cost-per-activity that can be used in the economic production areas. This new financing model is based on formulas which calculate the volume of budget allocations. Though the cost is based on standards, the author demonstrates that the normative value for funding an institution or a weighted student grows year by year, depending on a number of factors. It is necessary to speed up the reform of small schools to improve the quality of school education.

Keywords: standard cost per pupil weighted, normative value, weighting coefficients, inclusive education, district coefficient, category transfers.

JEL Classification: H52, H75.

Introducere

După cum se cunoaște, costurile standard sunt și costurile bugetare. Cheltuielile bugetare sunt elaborate la costuri standard, fiind stabilite în baza unor premise, cum ar fi:

- stabilirea volumului standard al activităților și valoarea standard de finanțare;
- costul standard al materialelor directe;
- costul standard al salariilor directe
- costurile variabile standard;
- costurile fixe standard etc.

Dar pe parcursul anului bugetar pot interveni modificări care vor fi luate în vedere prin modificarea unor articole de cheltuie bugetare. Conform științei financiar-bugetare, modificările pe parcursul anului bugetar nu trebuie să depășească 25% din structura cheltuielilor aprobate în Legea bugetului. La utilizarea cheltuielilor bugetare trebuie respectat principiul celor 3E – eficiență, eficacitate, economisire.

Costul standard este utilizată în Republica Moldova la stabilire normativelor valorice de finanțare a învățământului preuniversitar, utilizând noțiunea de „cost standard per elev ponderat”. Astfel, în Republica Moldova finanțarea învățământului preuniversitar se face în baza costului standard per elev, care se calculează în baza formulelor determinate științific. Aceste formule iau în calcul diferite situații concrete, pentru care se calculează costul standard per elev și costul pentru finanțarea unei instituții de învățământ concrete, luându-se în considerare numărul de elevi ”ponderați” din această instituție concretă. La baza acestor calcule de finanțare stă costul standard pentru un „elev ponderat” și, respectiv, cuantumul valoric pentru un elev ponderat și pentru o instituție de învățământ.

1. Modalitatea de finanțare a învățământului preuniversitar

Noua modalitate de finanțare a învățământului din Republica Moldova, este stabilită de către Guvernul Republicii Moldova în anul 2013, mai întâi prin pilotare, apoi s-a efectuat trecerea finanțării învățământului preuniversitar în baza costului standard per elev pentru toată țara, începând cu anul bugetar 2014.

Modernizarea învățământului în Republica Moldova este urmată de exemplul Uniunii Europene. Investițiile în învățământ au ca scop îmbunătățirea calității învățământului prin implementarea principiilor europene referitoare la educație, pregătirea specialiștilor pentru încadrarea pe viitor în dezvoltarea economiei naționale.

Gary S. Becker, laureat, în 1992, al Premiului Nobel în Științe Economice, în lucrarea sa „Capitalul uman. O analiză teoretică și empirică cu referire specială la educație”, lucrare tradusă în limba română în 1997, citează vestita frază a economistului englez Alfred Marshall din lucrarea sa „Principles of Economics” – „Cel mai de preț din tot capitalul este acela investit în ființa umană”¹.

¹ Gary Stanley Becker. *Capitalul uman. O analiză teoretică și empirică cu referire specială la educație*. Pag. 28. denumirea originală: „Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Third Edition. The University of Chicago

Pentru Guvernul Republicii Moldova dezvoltarea învățământului de calitate este o activitate prioritară. **Strategia Sectorială de Dezvoltare a Educației pentru anii 2014-2020** este principalul document de politici în domeniul educației în Republica Moldova. **Strategia** stabilește obiectivele și sarcinile pe termen mediu și lung în vederea dezvoltării educației și definește orientările și direcțiile prioritare de dezvoltare a sistemului de învățământ din Republica Moldova. Această Strategie este corelată cu documentele de politici relevante, cu reformele demarate în sistemul de învățământ, cu alte reforme ce prezintă o continuitate operațională a acțiunilor proiectate în **Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova – 2020”**.

Strategia Educației 2020 (Strategia Sectorială de Dezvoltare în domeniul învățământului pentru anii 2014-2020, Ministerul Educației, 2013. Proiect) identifică obiectivele generale de dezvoltare a educației pe termen mediu și lung, unele din ele fiind:

- creșterea eficienței cheltuirii banului public investit în educație, astfel încât resursele disponibilizate să fie redirecționate pentru o mai bună salarizare a personalului din educație și creșterea calității infrastructurii educaționale;
- asigurarea dezvoltării durabile a sistemului educațional în vederea formării unei personalități integre, active, sociale și creative – factori principali ai dezvoltării umane și ai progresului social-economic al țării;
- extinderea și diversificarea sistemului de instruire a adulților pe parcursul întregii vieți din perspectiva formării generale și a formării profesionale continue în corespundere cu nevoile persoanei raportate la necesitățile socioeconomice;
- compatibilizarea structurală și calitativă a învățământului național cu spațiul educațional european al educației etc.

În scopul realizării acestor obiective *Strategia este organizată pe baza a trei piloni: acces, relevanță și calitate*. În baza acestor piloni sistemul educațional are menirea să asigure valorificarea potențialului fiecărei persoane și să educe o forță de muncă competitivă.

2. Finanțarea în baza costului standard per elev ponderat

Noul mecanism de finanțare în educație oferă școlilor o autonomie și o flexibilitate mai mare în utilizarea resurselor. Totuși, finanțarea per elev, deși este necesară, nu este eficientă pentru creșterea calității serviciilor educaționale. Este importantă identificarea și soluționarea factorilor ce împiedică luare obiectivă de decizii manageriale în condițiile autonomiei școlare și responsabilizarea managerilor. La fel este foarte importantă corelarea finanțării per elev cu un mecanism de evaluare a performanței elevului, profesorului și a școlii în ansamblu.

Este de menționat că costurile totale pentru instruirea unui elev/student sunt în creștere.

Mai jos prezentă dinamica costurilor totale (complete) pentru un elev / student în Republica Moldova pentru perioadele respective.

Tabelul 1. Costurile totale pentru instruirea unui elev/ student la fiecare treaptă a învățământului profesional pentru un an de studii , lei (2006-2011). (continuare)

Tip de învățământ	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Învățământul secundar profesional	5399	7366	8510	10224	15335	16776
Învățământul mediu de specialitate	6979	6900	8200	8709	14725	15029
Învățământul superior	4714	5050	5873	6802	17861	20158

Sursa: Strategia Educației 2020

Tabelul 1a. Costul mediu anual din bugetul de stat pentru un elev / student pe perioada anilor 2012 – 2018 (continuare)

Tip de învățământ	2012	2013	2014	2015
Învățământul secundar profesional	21 200	21 900	25 200	24 300
Învățământul mediu de specialitate	15 100	17 800	20 400	21 900
Învățământul superior	21 600	22 800	26 100	26 300

Sursa: Elaborat în baza informației de la Ministerul Finanțelor al RM, Direcția Învățământ

Tabelul 1 b. Costul mediu anual din bugetul de stat pentru un elev / student pe perioada anilor 2012-2018

Tip de învățământ	2016	2017	2018 (Ch-li precizate, total, pentru învățământ, la 16.07. 2018, mii lei)
Învățământul secundar profesional	37 300	32 200	142 035,5(conting.) =contingent
Învățământul mediu de specialitate	17 100	17 200	853 760,7(conting.)
Învățământul superior	28 900	33 100	830 450,7(conting.)

Sursa: Elaborat în baza informației de la Ministerul Finanțelor, Direcția Învățământ

Analiza tabelelor 1, 1a și 1b.

Din informația prezentată în tabelele de mai sus constatăm că, în general, din bugetul de stat au crescut esențial alocările pentru finanțarea învățământului pe toate treptele de studii.

Astfel, pentru finanțarea unui elev/ student din învățământul secundar profesional în anul bugetar 2006 din bugetul de stat s-au alocat 5399 lei, iar în anul 2017 alocările au crescut până la 32 200 lei, sau cu 26 801 lei în sumă absolută, iar creșterea relativă a constituit 596,4 %, sau de circa 6 ori.

Costul alocărilor din bugetul de stat pentru finanțarea unui elev / student din instituțiile de învățământul mediu de specialitate în anul bugetar 2006 a constituit 6979 lei, iar în anul bugetar 2017 – 17 200 lei, crescând în sumă absolută cu 10 221 lei sau cu 246,5 %, sau de circa 2,5 ori.

La fel au crescut costurile bugetare și pentru un student în instituțiile publice superioare de învățământ. Astfel, dacă în anul 2006 din bugetul de stat se alocău 4714 lei, apoi în anul bugetar 2017 această sumă a alcătuit 33 100 lei sau cu 28 386 lei mai mult față de anul 2006, sau creșterea procentuală a constituit 702,2%, deci mai mult de 7 ori.

Totodată, la fel, este și o creștere generală din bugetul de stat a finanțării ramurei învățământului pe trepte de studii.

Informația prezentată în tabelul de mai jos ne confirmă că cheltuielile efective totale din bugetul de stat pe trepte de studii sunt în creștere.

Excepție face învățământul secundar, deoarece contingentul de elevi a scăzut (vezi anexa 1), dar alocările pentru un elev, după cum am spus au crescut în anul 2017 de circa 6 ori față de anul 2006.

Mai jos prezentăm cheltuielile efective anuale din bugetul de stat pentru finanțarea învățământului (tabelul 2.)

Tabel 2. Cheltuieli efective anuale pentru finanțarea învățământului, corespunzător treptelor de studii din buget (fără investiții capitale), mii lei, pe perioada anilor 2012-2018

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Trepte de învățământ	Ch-li efective anuale	Ch-li efective anuale	Ch-li efective anuale	Ch-li efective anuale	Ch-li efective anuale	Ch-li efective anuale	Ch-li efective anuale
Învățământ secundar	478 448,3	487 957,2	499 973,8	469 326,5	141 434,2	134 334,0	142 035,5
Învățământ superior*	504 230,4	534 816,6	595 956,2	629 604,4	704 634,2	746 136,4	830 450,7
Învățământ postuniversitar (doctorat, rezidențial, al.)	53 550,0	56 514,3	55 488,7	55 572,9	67 351,8	72 683,1	78 317,9
Învățământ mediu de specialitate	269 486,8	282 201,1	307 127,6	320 296,8	Profesional tehnic 730 140,3	Profesional tehnic 770 162,8	Profesional tehnic 853 760,7

Sursa: Elaborat în baza informației de la Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, Direcția Învățământ.

Analiza tabelului 2. Informația prezentată în tabelul 18 ne confirmă că cheltuielile efective totale din bugetul de stat pe trepte de studii sunt în creștere.

Excepție face învățământul secundar, deoarece contingentul de elevi a scăzut (vezi anexa 1), dar alocările pentru un elev, după cum este prezentat în tabelele 17, 17a și 17b sunt în creștere. În anul 2017 alocările pentru un elev au crescut de circa 6 ori față de anul 2006.

Cheltuielile efective anuale din bugetul de stat pentru învățământul superior au crescut de la 504 230 în anul 2012 până la suma de 746 136,4 lei în anul 2017 sau cu 241 906,4 lei în sumă absolută, iar relativ au crescut cu circa 148 % (48%),

La fel au crescut și cheltuielile pentru învățământul postuniversitar de la 53 550,0 în anul 2012 până la suma de 72 683,1 lei în anul 2017 sau creșterea a constituit 19 166,1 lei în sumă absolută, iar relativ a crescut cu circa 136% (36%).

Au crescut și cheltuielile efective din bugetul de stat în această perioadă analizată. Astfel, în anul bugetar 2012 cheltuielile efective au constituit 269 486,8, iar în anul bugetar 2017 au alcătuit suma de 770 162,8 lei, creșterea constituind 500 676 lei în sumă absolută, iar procentual cheltuielile au crescut cu circa 286 % (circa de 3 ori).

Pentru atingerea obiectivelor trasate în Strategia Educației 2020 un rol incontestabil are finanțarea sistemului de educație și eficientizarea banului public alocat pentru educație. În acest scop sistemul de învățământ preuniversitar și primar și preșcolar în Republica Moldova trece printr-o reformă radicală care prevede și o nouă metodologie de finanțare. Implementarea noii metodologii se axează pe un set de acțiuni ca:

- Dezvoltarea și implementarea mecanismelor de finanțare a învățământului preșcolar, primar și general în

conformitate cu prioritățile educaționale; cu rezultatele obținute; cu numărul de elevi; bazate pe analizele de tip cost-performanță; bazate pe programe; bazate pe unitate de copil/ elev;

- Promovarea autonomiei financiare a instituțiilor educaționale concomitent cu sporirea responsabilității acestora în contextul descentralizării;
- Implementarea politicilor de diversificare a surselor de finanțare și stimularea generării fondurilor extrabugetare în sprijinul învățământului;
- Fundamentarea și elaborarea mecanismelor și normativelor privind finanțarea complementară a sistemului de învățământ pe baza performanței instituționale.

Mai jos prezentăm noua modalitate de finanțare a învățământului preuniversitar în baza „costului standard per elev ponderat”

În baza Hotărârii Guvernului Republicii Moldova Nr. 868 a fost aprobat Regulamentul privind finanțarea în bază de cost standard per elev a instituțiilor de învățământ primar și secundar general din subordinea autorităților publice locale de nivelul al doilea.

Specificul acestui Regulament constă în faptul că se indică formarea și utilizarea fondului pentru educație incluzivă.

Responsabilitate în finanțarea învățământului preuniversitar au autoritățile administrației publice locale de nivelul al doilea, care asigură organizarea și funcționarea unei rețele de școli și de clase consolidate pentru facilitarea accesului la servicii educaționale de calitate pentru toți elevii; asigură gestionarea eficientă a mijloacelor financiare destinate instituțiilor de învățământ; acordă asistență conducătorilor instituțiilor de învățământ în realizarea managementului financiar.

Regulamentul aprobat prin HG Nr. 868 stabilește metodologia de finanțare în bază de cost standard per elev a instituțiilor publice de învățământ primar și secundar general și modul de aplicare a acesteia în procesul bugetar. Metodologia este reprezentată printr-o formulă unică (unificată), care are specificul său de aplicare la formarea bugetelor de diferite niveluri și se aplică în baza plafonului de cheltuieli pentru toate instituțiile de învățământ. Metodologia se aplică instituțiilor publice de învățământ primar și secundar general: școli primare, școli primare-grădinițe, gimnazii și licee (instituțiilor de învățământ).

Finanțarea învățământului se efectuează prin transferuri. Transferurile sunt de două tipuri: transferuri categoricale și transferuri categoricale complementare.

Transferuri categoricale – mijloace financiare, calculate în bază de cost standard per elev, alocate de la bugetul de stat la bugetele unităților administrativ-teritoriale de nivelul al doilea, cu titlu definitiv și în sumă absolută, în scopul finanțării instituțiilor de învățământ.

Transferuri categoricale complementare – mijloace financiare alocate, cu titlul definitiv și în sumă absolută, de la bugetul de stat la bugetele raionale, în scopul prevenirii posibilei reduceri a bugetelor instituțiilor în legătură cu aplicarea formulei și în scopul stimulării procesului de raționalizare a rețelei de instituții de învățământ și de clase, care au o durată limitată (nu se mai calculează, fiind anulate de la 1 ianuarie 2015).

3. Determinarea relațiilor dintre bugetul de stat și bugetele UAT de nivelul al doilea în scopul finanțării învățământului preuniversitar

Aceste relații încep cu estimarea plafonului de cheltuieli, astfel:

1. Ministerul Finanțelor estimează plafonul de cheltuieli pentru toate instituțiile din republică și separat pe fiecare unitate administrativ-teritorială și le prezintă Ministerului Educației.

2. În baza plafonului de cheltuieli pentru toate instituțiile din republică, Ministerul Educației calculează, la nivel agregat, transferurile categoricale pentru fiecare unitate administrativ-teritorială.

Calcularea transferurilor categoricale sunt prezentate în *Note metodologice privind elaborarea de către autoritățile publice locale a proiectelor de buget pe anul respectiv*.

Suma transferurilor categoricale pentru toate instituțiile unei unități administrativ-teritoriale se calculează cu aplicarea formulei:

$$C = A \times N + B \times S, \text{ unde: } \quad (\text{Formula 1})$$

C – suma transferurilor categoricale pentru toate instituțiile unei unități administrativ-teritoriale;

A - normativul valoric pentru un “elev ponderat”

N - numărul de “elevi ponderați” dintr-o unitate administrativ-teritorială;

B – normativul valoric pentru o instituție;

S – numărul de instituții ale unei unități administrativ-teritoriale.

Calcularea normativelor valorice A și B se efectuează cu aplicarea următoarelor formule:

$$A = P \times W_A / N \quad (\text{Formula 2})$$

și

$$B = P \times W_B / S, \text{ unde: } \quad (\text{Formula 3})$$

P – plafonul cheltuielilor pentru toate instituțiile din republică;

WA – ponderea normativului valoric A;

WB – ponderea normativului valoric B;

Totodată $WB = 1 - WA$ (unu minus WA);

N – numărul „elevilor ponderați” în total pe republică;

S – numărul instituțiilor în total pe republică.

Ponderea fiecărui normativ valoric (WA și WB)

În formula de calcul, ponderea normativului valoric A (pentru cheltuieli variabile pentru un elev (sau WA este egală cu 0,82, iar cea a normativului valoric B (pentru cheltuieli fixe pentru o instituție) sau WB constituie 0,18.

a) Numărul „elevilor ponderați” (N)

Numărul „elevilor ponderați” (N) se determină pe toate instituțiile în baza datelor cu privire la numărul elevilor din grupele de clase 1-4, 5-9, 10-12, la sfârșitul perioadei de gestiune... (septembrie 2012 și 2013 pentru planificare bugetului pe anul școlar 2015. Astfel pentru septembrie a anilor precedenți după modelul anului 2015 și așa mai departe). *Datele pe fiecare grupă de clase se înmulțesc la coeficienții de ponderare pentru fiecare grupă.*

c) Coeficienții de ponderare a elevilor

0,75 – pentru elevii claselor 1-4;

1,00 – pentru elevii claselor 5-9;

1,22 – pentru elevii claselor 10-12.

(Exemplu: gr de clase 1-4 = 120 elevi $\times$ 0,75 = 90,0 de elevi ponderați etc.)

d) Numărul Instituțiilor (S)

Datele privind numărul instituțiilor în total pe republică și pe fiecare UAT, pe 9 luni ale anilor precedenți (2-3), și al celor cu privire la numărul elevilor pe grupele de clase 1-4, 5-9 și 10-12, în total pe republică și pe fiecare UAT, pe 9 luni sunt prezentate de către Ministerul Educației Ministerului Finanțelor conform Regulamentului în vigoare.

Autoritățile administrației publice locale din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul al doilea, Adunarea Populară a Găgăuziei, în baza datelor din Notele metodologice ale Ministerului Finanțelor și a formulei (1), estimează volumul cheltuielilor pentru toate instituțiile de învățământ și le prezintă Ministerului Finanțelor și Ministerului Educației.

3. Calcularea alocațiilor pentru o instituție concretă de învățământ preuniversitar în baza costului standard per elev ponderat

Volumul alocațiilor pentru o instituție concretă în parte ce ține de cheltuieli se determină prin formula:

$$V = (A \times N + B) \times K + R + I, \quad (\text{Formula 4})$$

Unde:

V – volumul alocațiilor pentru o instituție concretă, la partea de cheltuieli;

A - normativul valoric pentru un „elev ponderat”;

B – normativul valoric pentru o instituție;

N – numărul de „elevi ponderați” dintr-o instituție concretă;

K – coeficientul unității administrativ-teritoriale, egal cu 0,95, care nu poate fi mai mic decât această valoare (maximum 3% pentru componenta unității administrativ-teritoriale de nivelul al doilea și maximum 2% pentru fondul educației incluzive);

R – alocații repartizate unei instituții de învățământ concrete din componenta unității administrativ-teritoriale;

I – alocații repartizate unei instituții concrete din fondul educației incluzive.

Componenta UAT de nivelul al doilea se formează din :

1. mijloacele centralizate în mărime de maximum 3% din volumul transferurilor categoricale, calculate în baza formulei (1);

2. economia formată ca urmare a raționalizării rețelei de instituții de învățământ, calculată ca diferența dintre numărul instituțiilor conform raportului pe 9 luni ale anului 2007 și numărul instituțiilor conform raportului pe 9 luni ale anului curent, înmulțită cu normativul valoric pentru o instituție (B), determinat prin formula (3);

3. economia formată ca urmare a reducerii numărului de „elevi ponderați”, calculată ca diferența dintre numărul „elevilor ponderați” conform raportului pe 9 luni ale anului bugetar curent și numărul „elevilor ponderați” conform raportului pe 9 luni ale anului precedent, înmulțită cu normativul valoric pentru un „elev ponderat” (A), determinat prin formula (2);

4. economia formată ca urmare a calculării alocațiilor pentru instituțiile de învățământ mici în baza formulelor (5) și (6) de la nivelul unității administrativ-teritoriale și alocațiilor calculate pentru aceste instituții în baza formulei (4);

5. soldul mijloacelor bănești din transferurile categoricale înregistrat la data încheierii anului bugetar.

Fondul pentru educație incluzivă (I) se formează din mijloacele centralizate în mărime de maximum 2% din volumul transferurilor categoricale, calculate în baza formulei (1). Formarea și destinația mijloacelor fondului pentru educație incluzivă se stabilesc conform prevederilor HG Nr. 868.

Volumul alocațiilor pentru școli mici

Volumul alocațiilor pentru școlile mici pe segmentul primar și gimnazial se determină prin următoarele formule:

Pentru școlile primare, cu un număr egal sau mai mic de 41 de “elevi ponderați”:

$$V = N \times (N1 \times A + B) / N1 \times K + R + I, \quad (\text{Formula 5})$$

Unde:

V – volumul alocațiilor pentru o instituție concretă, în partea referitoare la cheltuielile prevăzute;

N – numărul de “elevi ponderați” dintr-o instituție concretă;

N1 – pragul admis al numărului de elevi în instituție, 41 de “elevi ponderați”;

A – normativul valoric pentru un “elev ponderat”;

B – normativul valoric pentru o instituție;

K – coeficientul unității administrativ-teritoriale, egal cu 0,95, care nu poate fi mai mic decât această valoare (maximum 3% pentru componenta unității administrativ-teritoriale și maximum 2% pentru fondul educației incluzive);

R – alocații repartizate unei instituții concrete din componenta unității administrativ-teritoriale;

I – alocații repartizate unei instituții concrete din fondul pentru educație incluzivă.

Volumul alocațiilor pentru gimnazii mici

Pentru gimnazii cu un număr egal sau mai mic de 91 de “elevi ponderați”:

$$V = N \times (N2 \times A + B) / N2 \times K + I, \quad (\text{Formula 6})$$

unde:

V – volumul alocațiilor pentru o instituție de învățământ;

N – numărul de „elevi ponderați” dintr-o instituție de învățământ;

N2 – pragul admis al numărului de elevi în instituție, 91 „elevi ponderați”;

A – normativul valoric pentru un „elev ponderat”;

B – normativul valoric pentru o instituție de învățământ;

K – coeficientul unității administrativ-teritoriale, egal cu 0,95, care nu poate fi mai mic decât această valoare (maximum 3% pentru componenta unității administrativ-teritoriale și maximum 2% pentru fondul pentru educație incluzivă);

I – alocații repartizate unei instituții de învățământ concrete din fondul pentru educație incluzivă.

4. Metodologia calculării transferurilor categoriale în baza „costului standard per elev ponderat”

Pentru calcularea alocațiilor pentru finanțarea învățământului este necesar de determinat numărul „elevilor ponderați”. Mai jos vom încerca să aducem exemple concrete de calcul, care stau la baza determinării volumului alocațiilor pentru finanțarea învățământului preuniversitar.

Mai jos vom prezenta calculele pentru finanțarea unei instituții concrete – liceu- în baza costului standard per elev ponderat, pentru perioada anilor bugetari 2018-2020.

Calculul alocațiilor bugetare pentru anul bugetar 2018,

Numărul total de elevi – 1261

Normativul valoric per elev (A) – 9 803,00 lei

Normativul valoric per instituție (B) – 449 572,00 lei

Nr. de elevi:

I-IV: $544 \times 0,75 = 408$

V-IX: $459 \times 1,00 = 459$

X-XII: $258 \times 1,22 = 315$

←————→
1182 elevi ponderați

$$V = (A \times N + B) \times K + R + I - \quad (\text{Formula 4})$$

$$V = (10\,445,0 \times 1182 + 477\,880,0) \times 0,95 + 0 + 0 = 12\,182\,676,5 \text{ lei}$$

Concluzie: Instituția de învățământ concretă, care are un număr de elevi ponderați egal cu 1182, va primi alocații de la bugetul de stat în anul bugetar 2018 pentru finanțare în sumă de 12 182 676,5 lei, cu 747 794,4 lei mai mult decât în anul precedent (2017), sau cu 6,5 puncte procentuale.

la calcularea volumului alocației pentru liceul analizat, pentru anul bugetar 2018, această instituție nu a avut alocații din componenta raională (R) și nici alocații din fondul pentru educație incluzivă (I), de aceea acești parametri nu s-au regăsit în formula de calcul.

V. Concluzii generale la finanțarea învățământului preuniversitar în baza costului standard per elev ponderat.

1. Finanțarea în baza costului standard per ele este în funcție de doi factori:

a) de numărul (contingentul) elevilor ponderați;

b) de normativul valoric pentru un elev ponderat și pentru o instituție.

2. Calculele demonstrează că, în general, alocațiile cresc de la an la an, deoarece cresc și normativele valorice pentru finanțarea unui elev ponderat și a unei instituții. Deosebirile care apar de la an la an în sume absolute și relative, sunt cauzate de modificarea contingentelor de elevi, are , de fapt, sunt în scădere.

Modificările pe care le observăm în 2017 sunt rezultatele anului bugetar din 2016. Modificările benefice în economie se simt și în buget , iar de aici și la volumul finanțărilor pentru învățământ și nu numai.

3. Cercetările efectuate de autori privind finanțarea școlilor mici (gimnazii) a demonstrat eforturile financiare

pe care îl face bugetul de stat pentru finanțare școlilor cu un număr de elevi ponderați egal sau mai mic de 41 de elevi ponderați sau de 91 de elevi ponderați (vezi capitolul 6.). Cheltuielile sunt mari, dar calitatea studiilor este foarte joasă. Problema trebuie rezolvată în folosul școlilor mari, performante de circumscripție. Considerăm, că banii cheltuiți ineficient pentru întreținerea acestor școli, trebuie direcționați pentru pregătirea condițiilor pentru copiii care vor veni din școlile mici la școli normale, unde activează cadre didactice performante.

Bibliografia

1. Hotărârea Guvernului nr. 868 din 08.10.2014 privind finanțarea în baza de cost standard per elev a instituțiilor de învățământ primar și secundar din subordinea autorităților publice locale de nivelul al doilea.
2. Gary Stanley Becker. *Capitalul uman. O analiză teoretică și empirică cu referire specială la educație*. Pag. 28. denumirea originală: „Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Third Edition. The University of Chicago Press. 1964, 1975, 1993 by the National Bureau of Economic Research All rights reserved. Published 1993.(Lucrare tradusă în limba română în 1997). ISBN : 973-571-207-5
3. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova -2020”. Aprobata prin Legea Nr. 166 din 11 iulie 2012, pag. 15.
4. Educația - 2020. Strategia Sectorială de Dezvoltare pentru anii 2014-2020 (Proiect pentru discuții. Ministerul Educației al Republicii Moldova, 2013).
5. Note metodologice privind elaborarea de către autoritățile publice locale a proiectelor de buget pe anul 2015 și a estimărilor pe anii 2016-2017. / Anexa nr. 1 la circulara Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 06/2-07 din 12.06.2014/.
6. Note metodologice privind elaborarea de către autoritățile publice locale a proiectelor de buget pe anii 2018 – 2020. / MF al Republicii Moldova. Circulara privind elaborarea de către autoritățile administrației publice locale a proiectelor de buget pe anul 2018 și a estimărilor pe anii 2019-2020.
7. Particularitățile privind elaborarea de către autoritățile administrației publice locale a proiectelor bugetelor locale pentru anul 2018 și a estimărilor pe anii 2019-2020. Anexa nr. 1 la circulara MF nr. 06/2 -07 din 17 august 2017.
8. Hotărâri Guvernului nr. 868 din 08.10.2014 privind finanțarea în bază de cost standard per elev a instituțiilor de învățământ primar și secundar general din subordinea autorităților publice locale de nivelul al doilea. (Publicat: 24.10.2014 în Monitorul Oficial Nr. 319-324 art Nr : 930 Data intrării in vigoare: 01.01.2015)
9. Anexa nr.2 și 3 la Hotărârea Guvernului nr. 868 din 8 octombrie 2014

**ELEMENTELE MECANISMULUI DE GESTIUNE
A DEZVOLTĂRII DURABILE A ENTITĂȚILOR ECONOMICE**

**Victoria COCIUG, dr. conf. univ.,
ASEM, Chișinău¹**

**Victoria POSTOLACHE, dr. conf. universitar,²
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți**

**Victoria COCIUG, PhD, Assoc. profesor,
Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova
Victoria POSTOLACHE, PhD,
„Alec Russo” State University of Balti, Republic of Moldova**

Starea actuală a economiei se caracterizează printr-un grad înalt de instabilitate și variabilitate și, prin urmare, este imperios necesar să se formeze un mecanism eficient de gestionare a dezvoltării durabile a sistemelor socio-economice care fac obiectul economiei mondiale. Majoritatea întreprinderilor care funcționează în prezent se caracterizează printr-un grad scăzut de adaptabilitate la schimbările de pe piață și la practicile tradiționale de management care nu îndeplinesc condițiile pieței moderne, ceea ce nu permite dezvoltarea efectivă a subiectului economiei. În acest context, apare nevoia de a forma baze teoretice și metodologice pentru crearea unui mecanism de gestionare a dezvoltării durabile a întreprinderilor care să îndeplinească cerințele moderne în dezvoltarea economiei, ceea ce determină relevanța cercetării noastre. Scopul cercetării constă în identificarea elementelor cheie ale mecanismului de gestionare a dezvoltării durabile a întreprinderii. Metode de cercetare. În procesul de cercetare au fost aplicate metode dialectice de cunoaștere, permițând studierea complexă și obiectivă a problemei investigate. Rezultate. Cunoașterea elementelor componente ale mecanismului de gestiune a dezvoltării durabile a entităților economice va consolida poziția întreprinderii pe piață și va condiționa o eficiență sporită de pe urma implementării modelului mecanismului dezvoltării durabile a întreprinderii.

Cuvinte cheie: dezvoltarea durabilă, mecanismul de gestiune, abordarea sistemică, resursele financiare, entitate economică, factori interni, factori externi

Current economic situation is characterized by a high degree of instability and variability and therefore it is imperative to form a mechanism of managing sustainable development of socio-economic systems subject to the global economy. Most businesses that are currently operating are characterized by a low degree of adaptability to market changes and traditional management practices that do not meet the conditions of the modern market, which does not allow for the effective development of the subject of the economy. In this context, there is a need to create theoretical and methodological bases for the creation of a mechanism for managing the sustainable development of enterprises that meet the modern requirements in the development of the economy, which determines the relevance of our research. The purpose of the research is to identify the key elements of the enterprise's sustainable development management mechanism. Methods of research. In the research process, dialectical methods of knowledge have been applied, allowing the complex and objective study of the investigated problem. Results. The knowledge of the components of the management mechanism for the sustainable development of the economic entities will strengthen the position of the enterprise on the market and will condition the increased efficiency from the implementation of the model of the sustainable development mechanism of the enterprise.

Key words: sustainable development, management mechanism, system approach, financial resources. economic entity, internal factors, external factors

JEL Clasification: O10, O20.

Mecanismul de gestionare a dezvoltării durabile a unei întreprinderi este determinat de scopul și obiectivele activității economice, strategia căreia prevede o dezvoltare stabilă a întreprinderii în viitor. Cerințele principale ale dezvoltării durabile a întreprinderii sunt:

- definirea scopului, misiunii și strategiei întreprinderii;
- respectarea intereselor statului, ale cetățenilor și ale resurselor umane în atingerea obiectivului și îndeplinirea misiunii întreprinderii;
- multiplicarea potențialului de proprietate al întreprinderii;
- utilizarea rațională a resurselor materiale, de muncă și financiare;
- dezvoltarea procesului de producție și producerea de produse competitive;

¹ © Cociug Victoria, v_cociug@mail.ru

² © Postolache Victoria, tatiana270206@mail.ru

- crearea condițiilor sociale pentru colectivul de muncă;
- dezvoltarea tehnologiilor inovatoare în procesul de producție;
- asigurarea profitabilității, a stabilității financiare și a solvabilității întreprinderii;
- respectarea reglementărilor și regulilor de mediu care promovează protecția mediului;
- evaluarea și monitorizarea dezvoltării durabile a întreprinderii, a eficienței și performanței economice.

Rezultatele cercetărilor arată că scopul gestiunii dezvoltării durabile a entităților economice se rezumă la obținerea rezultatelor financiare pozitive din activitatea desfășurată, ajustarea indicatorilor economico-financiarilor analizați și evaluați până la un rezultat acceptabil, asigurând dezvoltarea eficientă a întreprinderii și satisfacerea nevoilor pieței interne și externe. În același timp, strategia de gestionare a dezvoltării durabile presupune definirea funcțiilor și a mecanismelor de îmbunătățire a nivelului acesteia, iar tactica - un set de tehnici specifice pentru implementarea acestor mecanisme.

Astfel, mecanismul dezvoltării durabile a unei întreprinderi poate fi tratat ca fiind o stare în care toate elementele sale structurale pot menține parametrii funcționării lor într-un anumit interval și oferă o dinamică dată.

Din punctul nostru de vedere, strategia de gestionare a dezvoltării durabile a unei întreprinderi poate fi realizată prin intermediul unor funcții integrate care vizează luarea deciziilor manageriale: planificarea, organizarea, motivația, coordonarea, monitorizarea, evaluarea, luarea deciziilor după cum rezultă din figura 1.

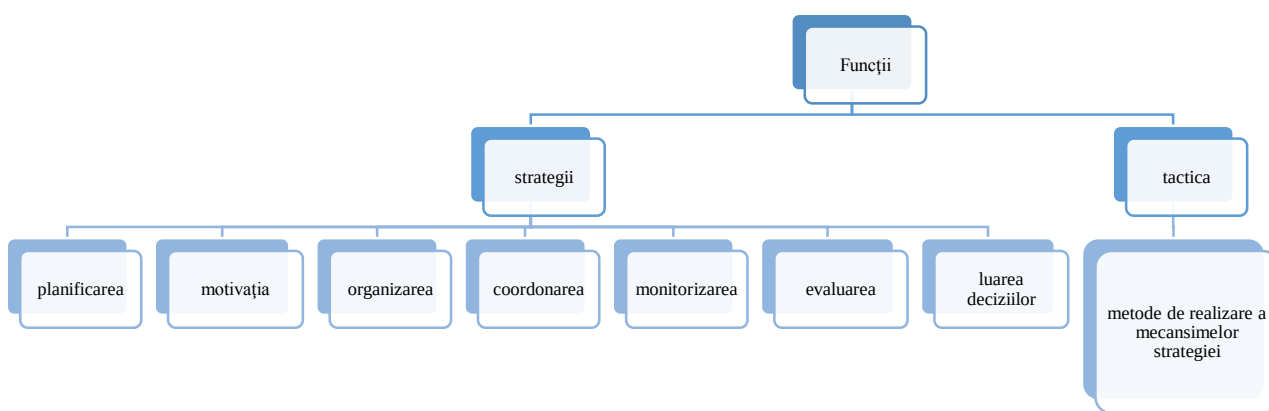

Figura 1. Funcțiile managementului dezvoltării durabile și tactica implementării acestuia

Sursa: elaborat de autor

Activitățile de gestionare a dezvoltării durabile se bazează pe luarea în considerare a mecanismului dezvoltării durabile și a conceptului corespunzător, precum și pe o evaluare competentă a eficienței managementului întreprinderii. Gestionarea durabilității dezvoltării sistemului economic prevede:

- stabilirea obiectivelor întreprinderii și realizarea lor, ținând cont de aspectele sociale, financiare, economice și de mediu;
- orientarea spre un set de principii, metode, tehnici și funcții ale managementului întreprinderilor;
- o combinație de măsuri pentru a asigura nevoile sociale ale individului, protecția mediului și utilizarea echilibrată a resurselor de mediu.

O astfel de conducere se concentrează pe căutarea unor soluții inovatoare și modalități de a concura, de a conserva natura, de a satisface nevoile socio-culturale ale societății.

La analizarea elementele de bază ale gestiunii dezvoltării durabile a entităților economice, se vor evalua cele mai importante componente ale sistemului de management al întreprinderii în cadrul conceptului existent de dezvoltare durabilă (figura 2).

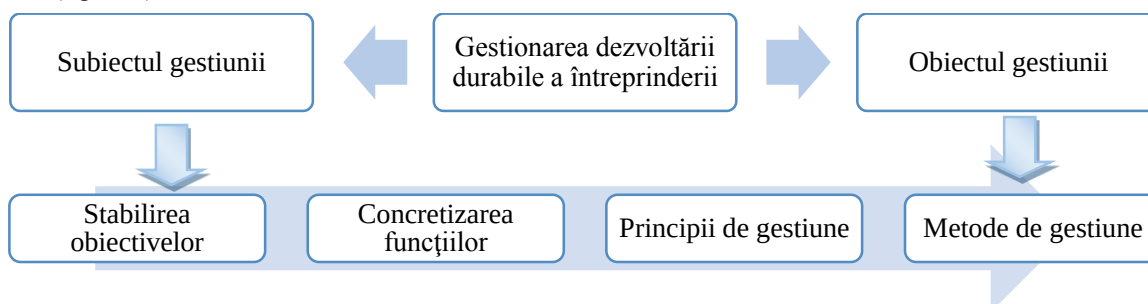

Figura 2. Elementele componente ale gestiunii dezvoltării durabile a entităților economice

Sursa: elaborat de autor

Mecanismul de gestiune este un proces managerial și este implementat în următoarele etape:

1. Formarea unei abordări conceptuale pentru gestionarea dezvoltării durabile a unei întreprinderi;
2. Analiza detaliată a factorilor mediului extern și intern al funcționării unei întreprinderi;
3. Evaluarea cantitativă a factorilor care afectează activitatea întreprinderii, verificarea gradului de influență asupra dezvoltării întreprinderii;
4. Analiza și evaluarea nivelului actual al sustenabilității întreprinderii;
5. Elaborarea deciziilor manageriale în concordanță cu rezultatele analizei, elaborarea propunerilor de ajustare a sistemului de management pentru dezvoltarea durabilă a unei întreprinderi industriale;
6. Perfectarea formularelor de raportare bazate pe rezultatele deciziilor luate.

Procesul de gestionare a dezvoltării durabile a unei entități economice acoperă toate tipurile majore de stabilitate, inclusiv: economică, socială, financiară, de mediu, investițională, inovațională. Grafic, în figura 3 este prezentat modelul mecanismului dezvoltării durabile a întreprinderii.

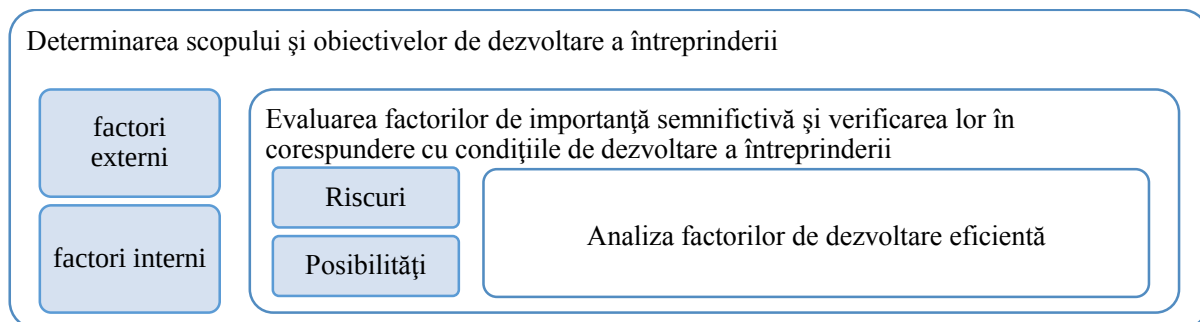

Figura 3. Modelul mecanismului dezvoltării durabile a întreprinderii

Sursa: elaborat de autor

Dezvoltarea unui mecanism eficient de gestionare a dezvoltării durabile este influențat de diferiți factori care pot fi împărțiți în mai multe grupe:

- factorii de coerență a mecanismului de gestionare a dezvoltării durabile cu strategia generală de dezvoltare a întreprinderii, care include eficiența atingerii obiectivelor de dezvoltare durabilă, coerența metodelor și procedeele de management cu proiectarea transformării mediului extern, apariția amenințărilor la adresa dezvoltării durabile, schimbările în condițiile pieței segmentate etc.;
- factorii de coerență ai mecanismului de gestionare a dezvoltării durabile cu factorii interni ai întreprinderii, inclusiv potențialul de dezvoltare disponibil, capacitățile financiare, personale, organizaționale, de informare și de altă natură;
- factorii de consecvență internă a mecanismului de gestionare a dezvoltării durabile care implică un echilibru între obiectivele specifice și obiectivele pentru o dezvoltare durabilă, precum și un echilibru în timp al metodelor și tehnicilor pentru atingerea obiectivelor;
- factorii de realizare a mecanismului de gestiune a dezvoltării durabile permit determinarea posibilității de conversie a resurselor întreprinderii existente pentru a atinge obiectivele de dezvoltare durabilă, precum și atragerea de volume suplimentare de resurse tangibile și intangibile din toate sursele potențiale utilizate în această tehnologie și instrumente economice;
- factori de riscuri posibile în implementarea programului de dezvoltare durabilă - oferă o imagine a gradului de riscuri proiectate pentru funcționarea întreprinderii, precum și nivelul lor admisibil din perspectiva apariției probabile a cheltuielilor economice pentru a preveni falimentul;
- factorii de eficiență în atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă, bazate pe obiectivele generale ale dezvoltării întreprinderilor [2].

În prezent, au fost identificate diferite abordări ale dezvoltării durabile, inclusiv: abordarea procesuală, abordarea sistemică, integrată, marketing, dinamic, comportamental, cantitativ, administrativ, situațional, integral, normativ.

Obiectivele gestiunii în abordarea procesuală sunt procesele de afaceri sau etapele de dezvoltare a întreprinderii exemplificate în figura 4. Fiecare etapă se caracterizează printr-un set de elemente, adică un set de sarcini specifice, soluția cărora permite organizarea activităților de producție, asigurarea stabilității și eficienței acestora, contribuind la dezvoltarea durabilă a întreprinderii.

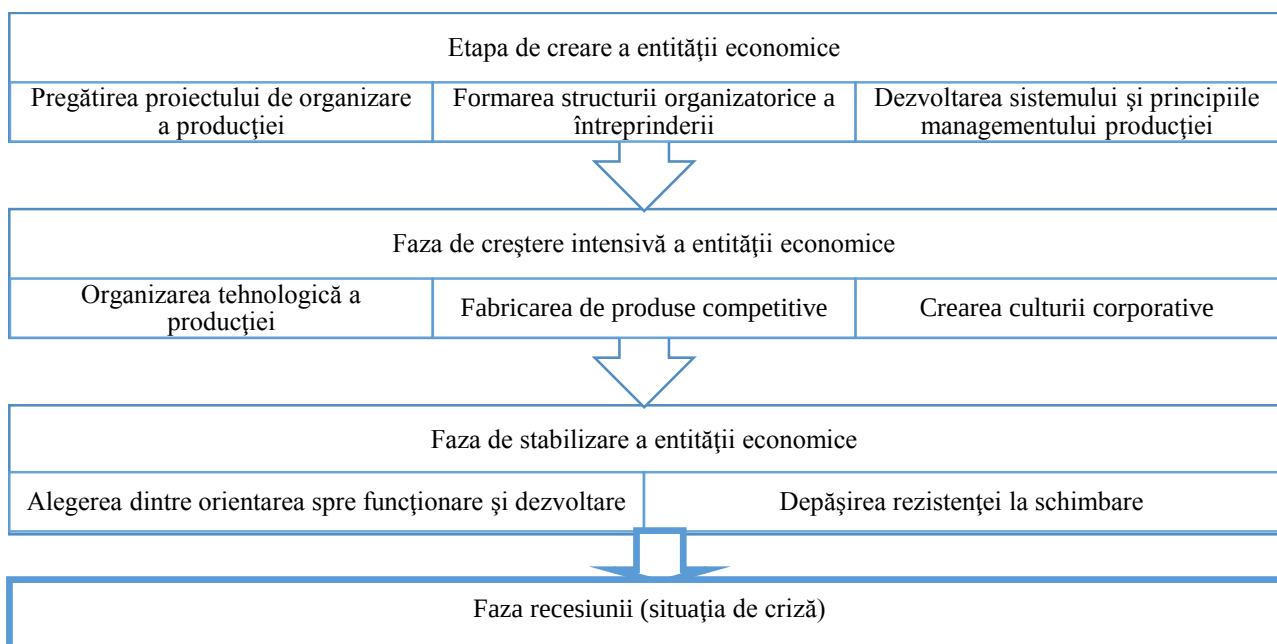

Figura 4. Formarea unui sistem de management al dezvoltării durabile în funcție de etapele de funcționare a întreprinderii

Sursa: prelucrat de autor după sursa 3.

Principiile de bază pentru crearea unui mecanism eficient ce ar asigura dezvoltarea durabilă a entității economice sunt:

- fiecare etapă ar trebui să asigure realizarea rezultatului final;
- punerea în aplicare a fiecărei etape trebuie să asigure coerența și comparabilitatea rezultatelor în subsistemele funcționale ale întreprinderii.

Elementele componente ale mecanismului de gestiune a dezvoltării durabile a entităților economice sunt reflectate în figura 5.

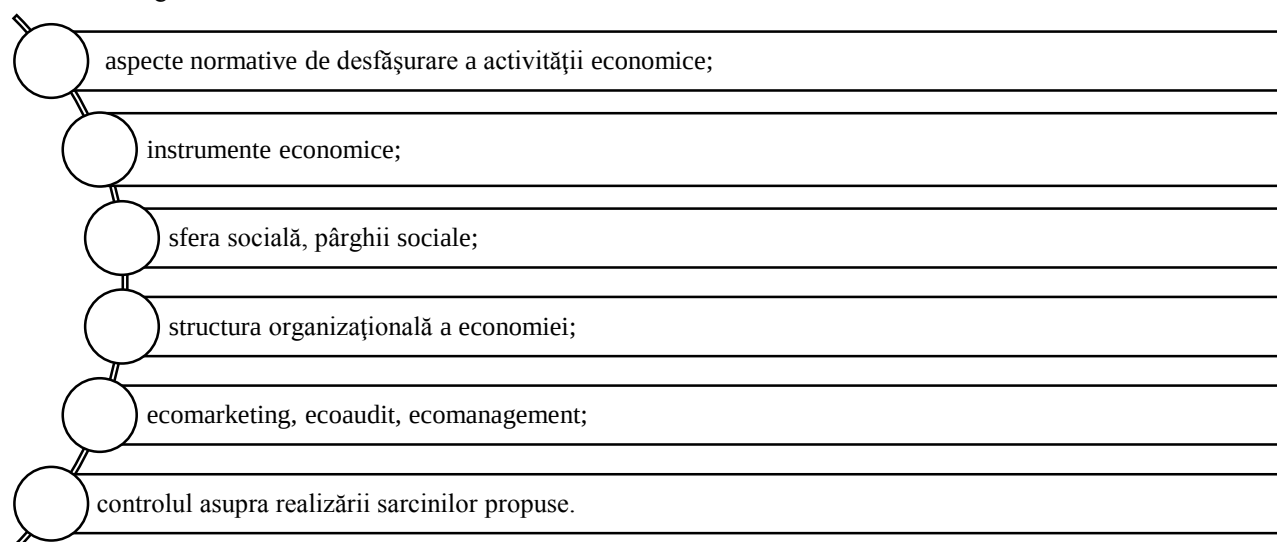

Figura 5. Principalele componente ale mecanismului de dezvoltare durabilă a întreprinderii

Sursa: prelucrat de autor după sursa 1

Cele expuse până acum sugerează ideea că evaluarea eficacității mecanismului de gestionare a dezvoltării durabile poate fi realizată în conformitate cu următorul algoritm:

- 1) stabilirea obiectivelor de evaluare, elaborarea parametrilor și a criteriilor de evaluare, identificarea surselor de informare pentru evaluare;
- 2) formularea aspectelor care trebuie rezolvate în procesul de evaluare, elaborarea unui plan de lucru, definirea metodelor și a tehnicilor utilizate pentru evaluarea acestuia;

3) desemnarea unor indicatori specifici care să determine direcțiile de cercetare care caracterizează parametrii individuali de eficiență;

4) crearea unei hărți metodologice, inclusiv metodologia și instrumentele pentru formarea unei baze de informare, alegerea tehnicilor de identificare a relației dintre indicatorii măsurați;

5) elaborarea unui calendar pentru realizarea evaluării, cu definiția începutului și finalului acesteia, calendarul bazei de informare, calendarul furnizării informațiilor intermediare și rezultatele evaluării;

6) formarea bugetului pentru evaluare, cu indicarea persoanelor implicate și a co-executorilor, a organizatorilor de transport, a informațiilor și a altor servicii, calcularea greșită a costurilor generale;

7) coordonarea obiectivelor și sarcinilor de evaluare cu clientul, aprobarea cheltuielilor pentru implementarea acestuia, calendarul și structura activității, documentația de raportare;

8) etapa principală - colectarea datelor de informare, analiza acestora, stabilirea impactului indicatorilor individuali asupra eficienței mecanismului de gestionare a dezvoltării durabile, identificarea relațiilor și a regularităților, elaborarea documentelor de raportare;

9) compararea datelor obținute ca urmare a evaluării cu criteriile țintă ale dezvoltării durabile, formularea răspunsurilor la întrebări în timpul evaluării din punct de vedere cantitativ și calitativ;

10) elaborarea de concluzii în conformitate cu obiectivele și pregătirea recomandărilor după evaluare, furnizarea de documente de raportare clientului și persoanelor interesate.

Evaluarea eficienței mecanismului de gestionare a dezvoltării durabile este un proces analitic în care sunt implicați atât specialiștii întreprinderii, cât și experții în dezvoltarea durabilă a diferitelor agenții analitice. Organizarea acestui proces se bazează pe metodologia și recomandările, dezvoltate de organizațiile internaționale, pentru raportare deschisă. Baza de date pentru evaluare poate servi drept indicatori ai dezvoltării durabile a întreprinderii, precum și indicatori ai activităților sale financiare și economice.

Eficacitatea managementului dezvoltării durabile a entității economice depinde de capacitatea sa de a răspunde în mod adecvat și în timp util la impactul factorilor externi și interni. Factorii externi afectează întreprinderea, indiferent de voința și dorința întreprinderii. Ea poate acționa pe baza factorilor interni. Factorii interni semnificativi de care depinde stabilitatea întreprinderii, sunt structura sa organizatorică, componența și gradul de calificare a resurselor umane, metode și procedee de control. Astfel, este necesar să se dezvolte un mecanism eficient pentru gestionarea dezvoltării durabile, adică anumite metode și tehnici de influență care permit unei întreprinderi să răspundă în mod adecvat la influența mediului extern și intern, dezvoltând în același timp vectorul obiectivelor strategice stabilite.

O abordare sistemică a mecanismului gestionării dezvoltării durabile a unei întreprinderi este determinată de faptul că fiecare întreprindere este un sistem alcătuit din părți, având scopuri și obiective proprii. Pentru a gestiona dezvoltarea durabilă a întreprinderii, este necesar să se pornească de la premisa că, pentru a atinge obiectivele generale ale unei întreprinderi, este necesar să fie considerat un sistem unificat în care toate subsistemele interacționează pentru a obține eficiența activității de producție. În acest sens, pentru a forma un mecanism eficient de gestionare a dezvoltării durabile, întreprinderile trebuie să se ghideze după următoarele prevederi:

- mecanismul de control este un sistem unificat care include elemente interdependente care posedă proprietățile integrității, optimalității, fiabilității, eficienței, oportunității etc.;
- scopul funcționării mecanismului de gestionare a dezvoltării durabile ar trebui să fie clar, să aibă oportunitatea de transformare, să fie determinat în stadiul de formare și să asigure concentrarea resurselor necesare;
- este necesar să se stabilească relații de interacțiune între elementele mecanismului și mediul extern;
- mecanismul de gestionare ar trebui să asigure eficacitatea sistemului, care trebuie să depășească eficiența funcționării elementelor individuale ale sistemului.

Implementarea acestor prevederi permit întreprinderii să majoreze profitabilitatea activităților, să sporească productivitatea, să îmbunătățească climatul social și de mediu la nivelul întreprinderii și să asigure dezvoltarea activității economice externe.

Problema dezvoltării durabile a întreprinderii se datorează în mare parte problemelor organizaționale și de management, care permit găsirea soluției sale în domeniul organizării și managementului întreprinderii. În prezent, această sarcină este complicată de lipsa unui sistem eficient de planificare strategică, precum și de o bază de informare insuficientă, ceea ce face dificilă crearea unor planuri eficiente de dezvoltare. Fără a aborda aceste aspecte, este imposibil să se construiască un mecanism productiv pentru gestionarea dezvoltării durabile.

Referințe bibliografice

1. Bianchi, P. Corporate Sustainable Development. *EOQ 49 Congress*. Topic C5. 2005. p. 1-7.
2. Bucci A. Human and cultural capital complementarities and externalities in economic growth. *Working Papers DEAS*. 2009. 07 February.
3. Кондаурова, Д. С. Совершенствование механизма устойчивого развития промышленного предприятия. *Экономика, управление, финансы: материалы II междунар. науч. конф.* Пермь: Меркурий, 2012. с. 130–132.

**ПОКАЗАТЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА НА ОСНОВЕ ДОСТИЖЕНИЯ
ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ**

**Tatiana PETROVA, Scientific researcher,
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova
Email: tancikk@mail.ru**

Целью исследования является определение Показателей устойчивого развития национальной экономики Республики Молдова на основе финансовой стабильности. Проведено обобщение теоретических и эмпирических выводов относительно внешних и внутренних аспектов устойчивого развития стран с переходной экономикой. Приоритетная экономическая составляющая условий устойчивого развития должна предусматривать развитие реального сектора экономики Республики Молдова. Отсутствие прогрессивных структурных сдвигов в экономике связано как со слабой заинтересованностью банков в кредитовании бизнеса, так и с низким уровнем кредитоспособности реального сектора экономики Республики Молдова. Рост инфляции отрывает динамику процента от динамики рентабельности реального сектора. Ускорение финансового развития не сопровождается ростом реального сектора, снижает положительное влияние финансового развития на экономический рост. Определение и мониторинг показателей устойчивого развития на основе достижения финансовой стабильности поможет приоритетным отраслям (сектору сельского хозяйства и производства продуктов питания) Республики Молдовы в вопросах модернизации и интеграции в международные рынки.

Ключевые слова: Показатели устойчивого развития; финансовое развитие, финансовая стабильность (устойчивость); реальный сектор, экономический рост; кредитование экономики Республики Молдова.

The purpose of the study is to determine the Indicators of sustainable development of the national economy of the Republic of Moldova on the basis of financial stability. The theoretical and empirical conclusions on the external and internal aspects of the sustainable development of the countries with economies in transition are summarized. The priority of economic component of the conditions for sustainable development should include the development of the real sector of the economy of the Republic of Moldova. The lack of progressive structural changes in the economy is due both to the weak interest of banks in business lending and to the low level of creditworthiness of the real sector of the Moldovan economy. The growth of inflation detaches the dynamics of interest from the dynamics of the profitability of the real sector. Acceleration of financial development is not accompanied by growth in the real sector, reduces the positive impact of financial development on economic growth. Determination and monitoring of indicators of sustainable development based on achieving financial stability will help the priority sectors (the agriculture and food production sector) of the Republic of Moldova in matters of modernization and integration into international markets.

Keywords: Indicators of sustainable development; financial development, financial stability (sustainability); real sector, economic growth; crediting economy of the Republic of Moldova.

JEL Classification: G01, E02, L51, O22.

Небольшие развитые страны Западной Европы с открытой экономикой для устойчивого развития корректируют свою стратегию, принимают условия развития мировой экономики и в соответствии с этим изменяют сложившиеся структуры национальных экономик и пропорции их развития. Общесистемные условия включают в себя как внешние, так и внутренние аспекты устойчивого развития.

Для новых стран – членов ЕС из Центральной и Восточной Европы цели устойчивого развития предусматривают:

- Сближение национальных интересов с общеевропейскими интересами;
- Трансформацию (политическую, экономическую, институциональную, культурную) в соответствии с западноевропейскими стандартами.

Определяющие принципы устойчивого развития стран с переходной экономикой:

- построение и развитие демократического социального и правового государства;
- формирование современного гражданского общества;
- построение социально ориентированной рыночной экономики;
- формирование способности экономики к саморазвитию и прогрессу.

Концепция устойчивого развития объединяет три составляющие: экономическую, социальную и экологическую. Экономический подход к концепции устойчивости развития основан на теории максимального потока совокупного дохода Хикса-Линдаля. Эта концепция подразумевает оптимальное использование ограниченных ресурсов и использование экологичных природо-, энерго-, и материало-сберегающих технологий, включая добычу и переработку сырья, создание экологически приемлемой

продукции, минимизацию, переработку и уничтожение отходов.[1]

Во многих странах с переходной экономикой разработаны и приняты Стратегии устойчивого развития. В Республике Молдова разработаны более тридцати различных стратегий и планов в области развития. Для мониторинга достижений применяются показатели ЦРТ (Целей развития тысячелетия) в разных сферах. Были разработаны: Государственная программа лесовосстановления и облесения земель лесного фонда на 2003–2020гг. (2003 г.); Национальная стратегия по снижению выбросов и нейтрализации стойких органических загрязнителей (2004г.); Национальная стратегия устойчивого развития агропромышленного комплекса на 2008–2015гг. (2008г.); Национальный план действий по внедрению Конвенции о доступе к информации, участию общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды (2011–2015гг.); Национальная программа по созданию национальной экологической сети на 2011–2018гг. (2011г.); Программа по развитию водного хозяйства и гидромелиорации в Республике Молдова на 2011–2020гг.(2011г.) и т.д. Экологические вопросы рассматриваются в проекте Национальной стратегии в области окружающей среды Республики Молдова на 2012–2022гг. Стратегия разрабатывается Правительством Республики Молдова при участии и поддержке ПРООН. В 2012г. была утверждена стратегия — «Молдова 2020 —Национальная стратегия развития: 7 решений для экономического роста и снижения уровня бедности». Целью Национальной стратегии развития «Молдова-2020» является создание инвестиционно- и экспортно-ориентированного двигателя экономического роста, основанного на увеличении капитальных инвестиций, инноваций и конкурентоспособности. Стратегией охватывают экономические и социальные аспекты развития:

1. Приведение системы образования в соответствие с требованиями рынка труда в целях повышения производительности рабочей силы и увеличения уровня занятости в экономике.

2. Государственные инвестиции в дорожную инфраструктуру национального и местного значения в целях сокращения транспортных расходов и увеличения скорости доступа.

3. Сокращение затрат на финансирование за счет повышения конкуренции в финансовом секторе и разработки инструментов управления рисками.

4. Улучшение делового климата путем оптимизации нормативно-правовой базы и применения информационных технологий в сфере государственных услуг, предназначенных для деловых кругов и граждан.

5. Сокращение энергопотребления за счет повышения энергоэффективности и использования возобновляемых источников энергии.

6. Обеспечение финансовой устойчивости пенсионной системы в целях гарантирования адекватного уровня замены заработной платы.

7. Повышение качества и эффективности судебной системы и борьба с коррупцией в целях обеспечения равного доступа к общественным благам для всех граждан [2].

В настоящее время разрабатывается Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030”, однако **официально утвержденной национальной стратегии устойчивого развития в Республике Молдова нет.** Для ее разработки и эффективного управления реализацией необходимо принять систему показателей устойчивого развития (ПУР), учитывающих особенности экономики и конкретные условия развития Республики Молдова. Система ПУР должна предусматривать систему финансовых и нефинансовых показателей, влияющих на количественное и качественное изменение результатов по отношению к стратегической цели. Данные ПУР и методики их расчетов и оценки должны стать инструментами при принятии решений, направленных на достижение стратегических целей устойчивого развития Республики Молдова.

В настоящее время не существует общепринятого подхода к определению устойчивого развития, а, следовательно, и к показателям его измерения: Расчеты ПУР в разных странах отличаются в том, что касается метаданных, способов расчета, частоты измерения, единиц измерения и т.д. В 2012г. Целевая группа UNECE подготовила отчет, одним из главных достижений которого является объединение подходов к использованию показателей устойчивого развития (ПУР) на основе политики и капитала в единую концепцию. Отчет предлагает три возможных набора ПУР: большой набор из 60 показателей, выбранных в соответствии с концептуальными основами устойчивого развития. Показатели, позволяющие оценить благополучие нынешнего поколения (благополучие человека), принимая во внимание влияние, которое могут оказывать действия одной страны в целях удовлетворения потребностей своего населения на другие страны (трансграничное влияние), и будущих поколений. Еще один большой набор из 90 показателей, отобранных исходя из основных тем устойчивого развития, и малый набор из 24 показателей, наиболее часто применяемых для измерения устойчивого развития большинством статистических агентств.[3]

Часть показателей устойчивого развития, разработанных UNECE, характеризуют важнейшее условие устойчивого развития любого государства – финансовую устойчивость (стабильность): *активы и обязательства; дефицит / профицит государственного бюджета; прямые иностранные инвестиции (ПИИ); сводные монетарные показатели; расходы на конечное потребление; официальная помощь в целях развития (ОПР); экспорт физического капитала; импорт энергетических и неэнергетических ресурсов; валовое накопление капитала; консолидированный государственный долг и др.*

Оценка факторов устойчивости финансовой системы для расчета показателей устойчивого развития осуществляется разными способами. Как правило, показатели финансовой устойчивости базируется на всех шести отраслях: **Реальная экономика; Корпоративный сектор; Финансовая система; Финансовые рынки; Внешнеэкономический сектор; Домохозяйства**. Сектор реальной экономики оценивают с помощью показателей ВВП.

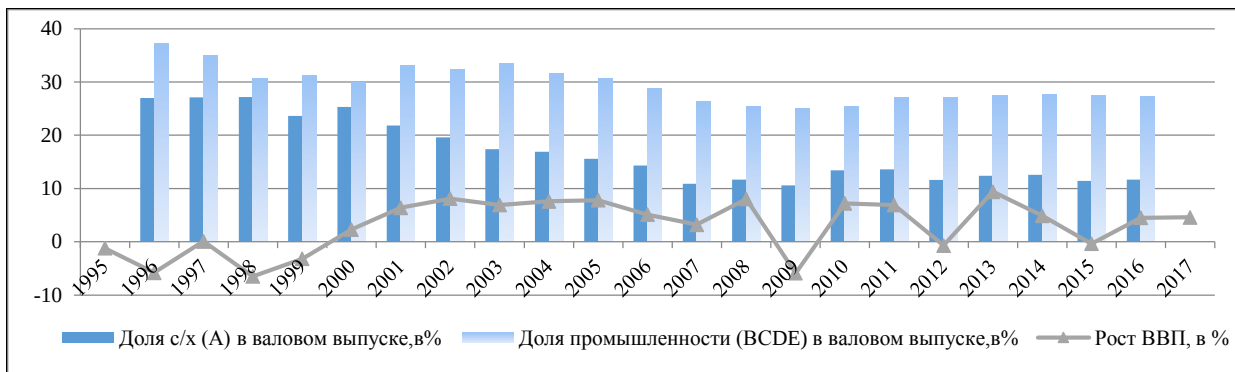

График Темпы экономического роста, в % и доля собственного производства в валовом выпуске товаров и услуг, в %

Источник: <http://www.statistica.md>

Рост ВВП, изменения абсолютных и относительных размеров производства товаров и услуг, структура ВВП отражают способность экономики обеспечивать благосостояние населения, а также риск ее перегрева. Показатели экономического роста наглядно демонстрируют характер противоречий существующей модели экономического развития. К 2013г экономика Республики Молдова оправилась от глобального экономического кризиса 2008-2009гг. В 2013г темпы экономического роста увеличились до 9,4%. Несмотря на резкий спад экономического роста в 2012г. среднегодовой рост ВВП в 2010-2013гг превышает 5 %. Однако финансово банковский кризис в Республике Молдова в 2014-2015гг вновь привел к значительному спаду ВВП (-0,5%). Ослабление способности экономики к устойчивому экономическому росту является следствием неэффективной структуры производства и деиндустриализации страны. Структурные изменения связаны с переориентацией производства от сельского хозяйства и промышленности к сфере услуг и объясняются созданием благоприятных экономических условий для расширения импорта и снижением объемов собственного производства, связанным с потерей традиционных рынков сбыта.

Удельный вес сектора услуг в ВВП достиг к 2016г уровня 59,4%. Высокий уровень производства услуг обусловлен преобладанием частного сектора- 91,3% от всех предприятий [7]. Производство ВДС в основных неторгуемых секторах экономики Республики Молдова, таких как, информационные услуги и связь, строительство, финансовые услуги не может компенсировать падение промышленного производства и неустойчивые тенденции развития сельского хозяйства. Страна по-прежнему сильно зависит от сельскохозяйственного сектора, который не обеспечивает повышение уровня доходов и создание рабочих мест. При достигнутом уровне экономического развития увеличение производства продукции сельского хозяйства и ее переработки все еще остро необходимо для экономического роста и удовлетворения потребности экономики и населения Республики Молдова. Разработка и внедрение ПУР поможет сектору сельского хозяйства и производства продуктов питания Молдовы в вопросах модернизации и интеграции в международные рынки.

Экономический рост, как правило, приводит к увеличению спроса на финансовые услуги и стимулирует развитие финансового сектора. На графике показаны сравнительные тенденции роста обрабатывающей промышленности и сектора финансовых корпораций.

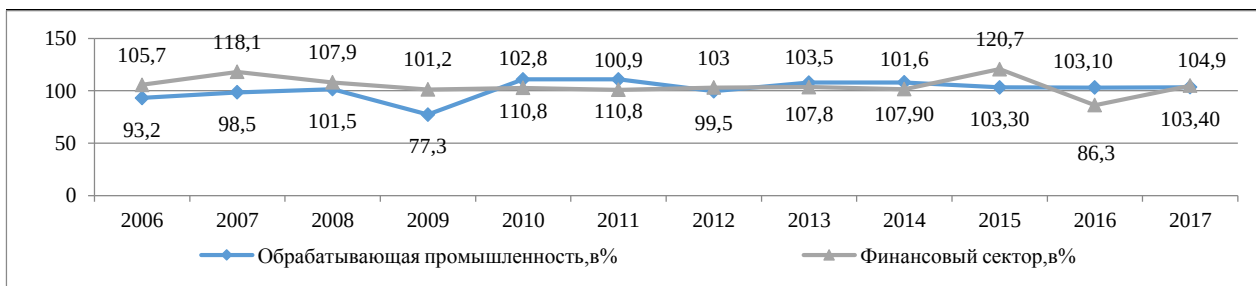

График: Индексы объема производства, в % к предыдущему году

Источник: <http://statbank.statistica.md/>

Спад производства зарегистрирован в промышленности в 2006-2007гг, 2009 и 2012гг. В целом рост обрабатывающей промышленности очень низкий и остается на уровне показателей 2008г. Как правило, более развитая сфера финансовых услуг позволяет эффективнее распределять ресурсы, тем самым содействуя экономическому развитию страны. Доля финансового сектора в произведенном ВВП, может выступать в качестве одного из основных критериев развития национальной финансовой системы и эффективности ее функционирования для устойчивого роста экономики.

Непосредственное увеличение произведенной добавленной стоимости финансовым сектором зависит от ряда факторов (в том числе и от действующих процентных ставок в экономике, имеющейся рыночной инфраструктуры и прочих) и может быть не всегда эффективным с точки зрения общего развития экономики. Вклад финансового сектора в производство увеличился с 5,3% в 2013г - до 7,6% ВДС в 2015г. Доля прибыли от собственности финансовых корпораций - увеличилась с 5,3% в 2013г до 11% в 2015г.

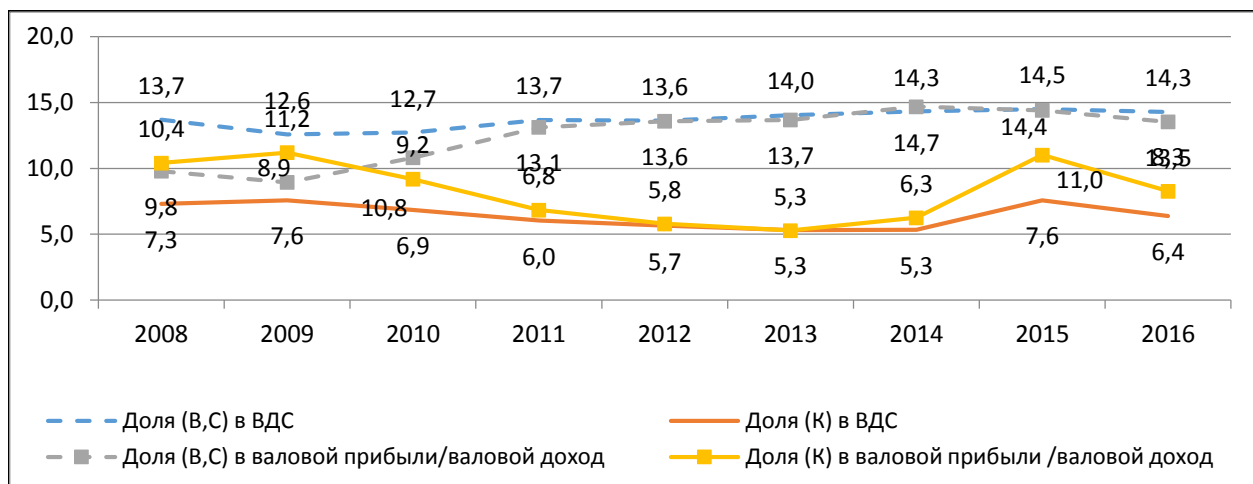

График: Доля отраслей в производстве ВДС РМ и в валовой прибыли/валовом доходе, в %;
(К)- финансовых корпораций; (В, С)- обрабатывающей и добывающей промышленности
 Источник <http://www.statistica.md>

Доля активов финансового сектора составляет более 70% к ВВП РМ [7], что приводит к доминированию финансовых рынков над традиционной промышленной экономикой. Финансовое развитие растет существенно быстрее, чем реальный объем производства ВДС. Эмпирические оценки порогового уровня доли дохода на физический капитал в совокупном доходе составляют от 20% до 31%, доли дохода на человеческий капитал в совокупном доходе варьируются от 21% до 27%, а доли дохода на фондовый капитал от 5 до 10 %. Однако под влиянием финансовых кризисов действие этого механизма связи ослабляется. [4] Высокий уровень активов финансового сектора при относительно низкой доле финансового сектора в формировании ВВП, свидетельствует о существенном разрыве между реальным и финансовым секторами экономики Республики Молдова.

Положительный эффект финансового развития может стать отрицательным в условиях недостаточного финансирования, связанного как со слабой заинтересованностью банков в кредитовании бизнеса, так и с низким уровнем кредитоспособности реального сектора экономики Республики Молдова.

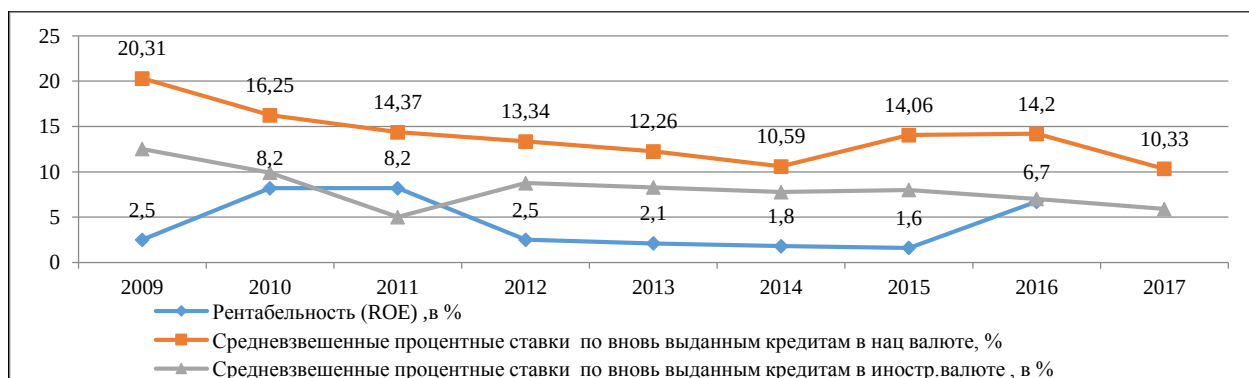

График: Динамика роста процента по кредитам реальному сектору и уровень рентабельности производства

Источник: <http://www.statistica.md>

В нормальном состоянии общества и производства размер процента по кредитам реальному сектору и уровень рентабельности производства находятся в рамках довольно устойчивой зависимости и определенного равновесия. Однако, рост инфляции перечеркивает эту естественную связь и отрывает динамику процента от динамики рентабельности реального сектора. В итоге это приводит к резким колебаниям ставки процента и уровня рентабельности. Условное снижение процентных ставок БНМ до 2014г не повлияло на уровень экономической рентабельности. С 2012 по 2015гг уровень рентабельности реального сектора экономики находился на уровне периода общеэкономического кризиса 2009г. Во время кризиса 2015г БНМ, стимулируя рост процентных ставок по кредитам, проводил политику сжатия экономики. На протяжении всего исследуемого периода уровень рентабельности заметно ниже усредненной стоимости кредитов в национальной валюте. Разнонаправленные колебания процентных ставок и уровня рентабельности связаны с колебаниями инфляции, уровень которой существенно влияет на развитие бизнеса:

- на эффективность инвестиций;
- на потребность в финансировании;
- на эффективность собственного и заемного капитала.

Колебания ставки процента и уровня рентабельности главным образом связаны с внешнеэкономическими факторами развития Республики Молдова. Статистика отмечает значительный рост рентабельности в 2016г. Анализ обнаруживает большую зависимость монетарной и производственной сферы от условий внешней торговли, основной характеристикой которой является реальный курс обмена (РКО), который определяет относительные цены.

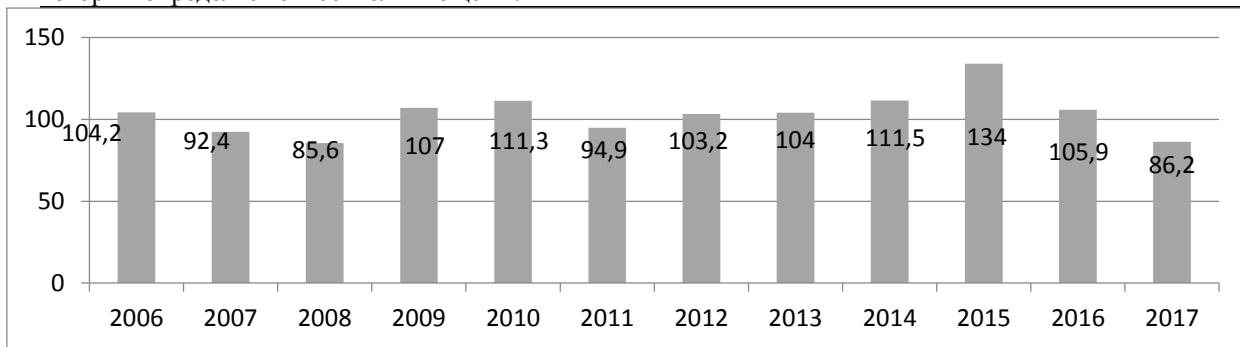

График: Динамики среднегодового валютного курса, в %

Источник: <http://www.statistica.md>

Высокий уровень стоимости кредитов в условиях колебаний курса национальной валюты сокращают уровень кредитования экономики.

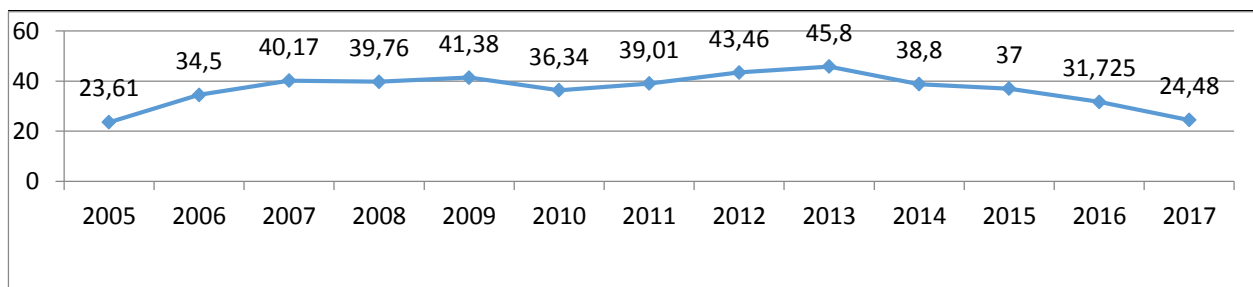

График: Внутренний кредит, предоставляемый финансовым сектором (% от ВВП)

Источник: <http://www.statistica.md>

К 2017г спрос экономических агентов на кредиты значительно сократился. Из-за низкого кредитования экономики образуется сверхликвидность в банковском секторе. БНМ не снижает норму резервирования по левым депозитам, она составляет 35%. И это говорит о том, что ресурсы, которые могли пойти в экономику, заморожены. Финансовый сектор привлекает слишком много ресурсов относительно реального сектора экономики, что отрицательно влияет на экономический рост. В условиях общей нестабильности экономики банки из-за избытка наличности вынуждены понижать процентные ставки, а значит, получать меньше процентного дохода; потенциальные заемщики сталкиваются с высокими рисками использования заемного капитала (не обеспечивается рост рентабельности, а значит, и чистой прибыли) и не могут взять кредит; государство не способно достичь тех темпов роста экономики, на которые рассчитывает.

Исследование МВФ по Молдове подтверждает недостаточность решения краткосрочных чисто финансовых проблем для достижения макроэкономической стабилизации. [5] Решающая роль монетарных

факторов в регулировании инфляции спроса и сохранение инфляции в пределах целевого уровня $5\% \pm 1,5\%$, определенного БНМ, направлено на повышение внутреннего спроса. Производственные факторы и изменения рыночных условий, особенно при низких темпах роста производительности труда, наличии дефицита определенных товаров и ресурсов, удорожании импорта в результате роста цен на мировом рынке и т.п. приводят к росту инфляция издержек. Оба вида инфляции связаны между собой.

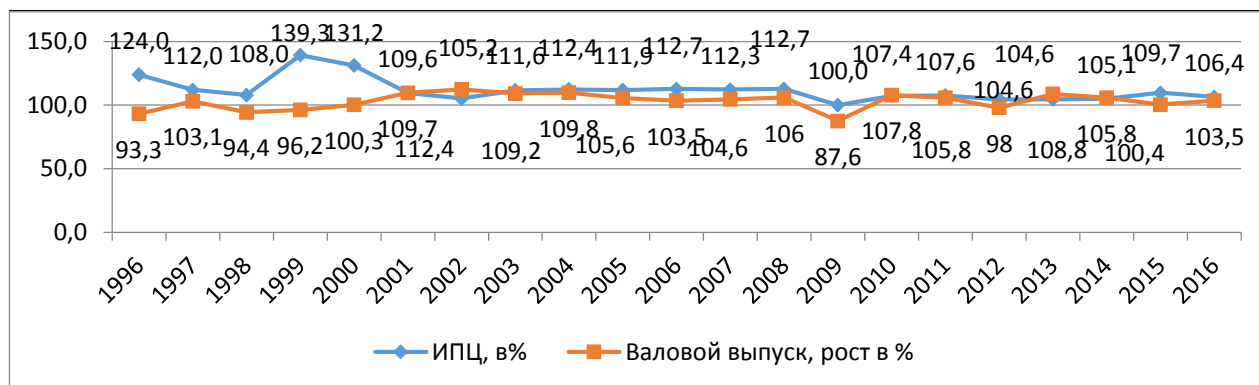

График: Рост производства товаров и услуг и ИПЦ, в %

Источник: <http://www.statistica.md>

Инфляция издержек обычно приводит к сокращению объемов кредитования реального сектора экономики, происходит перелив капитала из производственной сферы в сферу обращения, уменьшается приток иностранных инвестиций. В экономике Республики Молдова уровень инфляции опережает рост объемов выпуска товаров и услуг. Процессы снижения инфляции и подъема производства должны идти одновременно, так как они друг друга обуславливают.

Из анализа данных для стран с развивающимися рынками получено, что инфляция нелинейным образом влияет на показатель, определяющий цели устойчивого развития - темпы роста ВВП на душу населения.

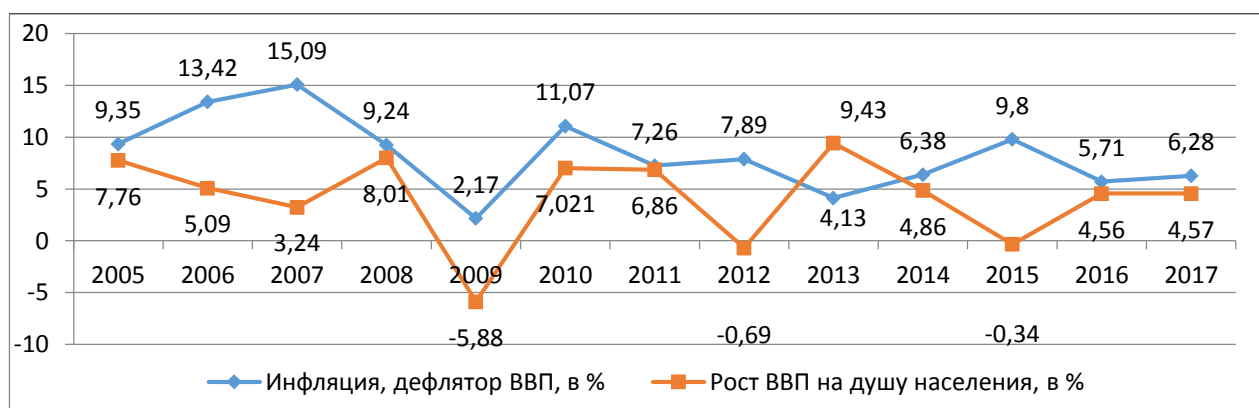

График: Уровень падения дохода на душу населения в периоды кризисов в экономике Республики Молдова

Источник: <http://www.statistica.md>

Если темпы инфляции принимают значения выше 6%, то дальнейший рост инфляции ведёт к падению темпов роста ВВП на душу населения. Инфляция ниже 6% не оказывает статистически значимого влияния на рост экономики.[4] Рост инфляции, оцененного с помощью дефлятора ВВП, показывает периоды резкого снижения уровня роста дохода на душу населения в периоды кризисов в экономике Республики Молдова. Показатель ВВП на душу населения показывает оценку эффективности функционирования экономики и организации производства с точки зрения обеспечения уровня материального благосостояния населения, т.е. это итоговый показатель оценки социально экономического развития Республики Молдова.

Выводы

1. Необходимость прогрессивных структурных сдвигов в экономике существенно влияет на развитие и на потребность в финансировании, при этом потребность в финансировании увеличивается. Показатели устойчивого развития, принятые на международном уровне должны быть дополнены показателями условий

финансовой стабильности для устойчивого роста экономика Республики Молдова.

2. Ускорение финансового развития, которое не сопровождается ростом реального сектора, снижает положительное влияние финансового развития на экономический рост. Финансовая система может способствовать устойчивому развитию, как через накопление капитала, так и путем повышения факторной производительности.

3. Показатели устойчивого развития Республики Молдова должны отражать уровень инфляции и прогнозируемый рост кредитов реальному сектору для стимулирования бизнеса. Преодоление инфляции - необходимое условие нормального экономического развития и эффективного функционирования финансовой системы.

4. Кредит в экономику является фактором интенсификации воспроизводства, однако, высокий уровень стоимости кредитов в условиях колебаний курса национальной валюты сокращает уровень кредитоспособности экономики.

5. Разработка Стратегии устойчивого развития Республики Молдова и внедрение ПУР поможет сектору сельского хозяйства и производства продуктов питания в вопросах модернизации и интеграции в международные рынки сбыта.

Библиография

1. Бобылев С.Н., Захаров В.М. Модернизация экономики и устойчивое развитие. М.: Экономика, 2011.- 295 с. ISBN: 978-5-282-03210-9
2. Strategia Nationala de Dezvoltare (SND), "Moldova 2020"// <http://www.particip.gov.md>
3. United Nations Economic Commission for Europe (2009). Measuring Sustainable Development. United Nations New York and Geneva. URL: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/Measuring_sustainable_development.pdf
4. Шагас Н.Л., Божечкова А.В., Перевышин Ю.Н., Перевышина Е.А., Туманова Е.А. Моделирование воздействия государства на процессы экономического роста. М., 2016
[//WWW.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/rnp/wpaper/2132.pdf](http://WWW.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/rnp/wpaper/2132.pdf)
5. IMF REPUBLIC OF MOLDOVA Country Report No.17/398 December 20, 2017// <https://www.imf.md/press/cr17398-MoldovaBundle.pdf>
6. <http://www.statistica.md>
7. [http //data.worldbank.org/indicators/all](http://data.worldbank.org/indicators/all)

**FINANCING THE RURAL DEVELOPMENT BY EUROPEAN FUNDS:
NECESSITY, OPPORTUNITIES AND BARRIERS****Mioara BORZA, Lecturer PhD[©]****"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Romania
Faculty of Economics and Business Administration**

Evoluția socio-economică a României depinde în mare măsură de nivelul dezvoltării spațiului rural - foarte reprezentativ pentru afirmarea țării la nivel internațional. Realitatea curentă indică un nivel scăzut al calității vieții și a ritmului dezvoltării specifice mediului rural, departe de nivelul mediu european, motiv pentru care se ia în considerare oportunitatea accesării de fonduri nerambursabile destinate depășirii acestui impediment major. Scopul lucrării de față este de a indica și explica prezența oportunității menționate în paralel cu progresul înregistrat ca urmare a implementării de proiecte, de peste 10 ani, dedicate exclusiv mediului rural. Experiența finanțărilor mediului rural, prezentată sub formă de rezultat al cercetării realizată sub pe baza analizei calitative susținută de metode precum incursiunea cronologică și analiza de conținut, demonstrează atât prezența nevoii și a beneficiilor acțiunii complexe de finanțare a ruralului, alături de o serie de limite și bariere în procesul de implementare a proiectelor. În acest context, concluzionăm că încă este nevoie de extragerea și învățarea unor lecții ale finanțărilor europene așa încât să se mobilizeze toate forțele necesare depășirii barierelor existente și adecvate valorificării oportunităților actuale și viitoare care vor determina progres și bunăstare în mediul rural românesc. Considerăm că doar în acest fel, sumele importante acordate de Uniunea Europeană acestui scop vor produce efectele scontate.

Cuvinte cheie: programe europene, finanțare, rural, oportunități, limite

The socio-economic evolution of Romania depends largely by the development level of rural area, which is very representative for the recognition of our country to the international level. The current reality indicates a low level both for life quality and for rhythm of development specific for rural area, far from the European one average, reason why it is considered the opportunity of accessing the European grants dedicated for overcoming this major impediment. The aim of this paper is to indicate and explain the presence of the mentioned opportunity, together with the progress obtained as consequence of projects implementation, for over 10 years, projects dedicated mainly to the rural area. The rural financing experience exposed as result of research conducted on a qualitative analyze basis, and supported by methods as chronological incursion and content analysis, prove both the need and the benefits, too, of major action that is the rural financing, alongside a series of limits and barriers in the projects implementation process. In this context we concluded that is still need to extract and learn some lessons of European financing in order to mobilize all necessary forces to overcome the actual barriers and adequate to valorise the nowadays and future opportunities that will determine the progress and welfare in the Romanian rural area. We consider that only in this way the important amounts funded by the European Union will produce the expected effects.

Key words: European programs, financing, rural, opportunities, limits

JEL Classification: F35, F60, O13, R51.**1. Introduction**

The area defined as "rural" includes many factors and elements involved in the development of an whole region or a country: natural resources, lands and terrains, human resources, touristic heritage, appropriate framework for the economic and social activities, values and traditions, culture and spirituality, etc. This is only a remark about the richness of the rural area, and we consider it as fundamental basis designed to sustain the economic and social development of a country. It is recognized, too, that the nowadays very developed country started their favourable evolution with enormous investments in the rural area. On the other hand, the analysis of the evolution and development state of the rural area, especially in the East European countries, indicates a lot of needs and problems that must be solved as soon as. [2] Additionally, according to the European Union new plans, strategies and recommendations, for the improvement of the rural life quality and for the real and sustainable socio-economic progress of this, a main orientation is to implement and develop the strong and useful projects for all areas included in the rural space. Is recognized that in our days, the main issue faced to the East-European rural area is the relatively poor level of rural area development. [1] Only an adequate financial sustain, oriented to change this situation can determines the improvements and a good evolution of rural economy, population and socio-demographic aspects from the rural area, environment with all its factors.

By this paper we propose to highlight the problems faced to the rural area, that determines the orientation to the massive investments in this direction and, specially, to make a qualitative appreciation of the effects of investments in rural area. We propose to show an assembly image of the Romanian rural area funding compared to other European situations, to extract some lessons from the implemented European Programs and to identify the funding benefits, because it must capitalize them, and the limits - to avoid them in the future.

2. Chronology of the European programs for the Romanian rural development

The European history of rural area financing is not very long and is correlated with the European strategy of integration and adhesion to biggest European Union. In Romania, this history started in 2000, right with rural area financing, when the recognition of rural potential became a priority. Main European Programme designed for the Romanian rural area was SAPARD 2000-2006 - Special Adhesion Programme for Agriculture and Rural Development, then PNDR 2007-2013 - National Programme for Rural Development and PNDR 2014-2020 - National Programme for Rural Development. Other programs for the rural area development were: Phare, ISPA - Structural Pre-Accession Instrument, The Farmer, Agricultural Life Annuity etc. The main funds that permit the implementation of these programs were European Fund for Agriculture and Regional Development, European Agricultural Guarantee Fund, International Fund for Agricultural Development, European Fisheries Fund, Social European Funds, and Cohesion Fund.

A synthesis of the main objectives of these funding programs indicates the real needs of rural area for which it must do efforts in order to overcome them:

- a better competitiveness of agri-food and forestry sector
- improving the quality of assembly rural area
- diversification of the rural economy
- ensuring a better life quality
- sustaining and encouraging the rural development initiatives

All these needs represent the priorities for the sustainable development of the rural area that is invoked so much in the past time, mainly in the last 10-15 years and for which was proposed the financing solution. [3] The main orientation was for improvement access to the markets and production competitiveness, improving the rural infrastructure, increase the rural economy development, etc. [4]

1) SAPARD history

The problems and needs for which were allocated the main investments by this first big program for the Romanian agriculture consist in next destination for money:

- buildings and equipments with agricultural destination
- improvement of intern control quality
- purchasing the new equipments and soft for computers
- animals acquisition and modernization of plantations, buildings etc.

Given this context, we remark that on 31 July 2007, Romania has stopped the signing contracts with final beneficiaries and the total amount was 1.131.853.787 Euro for a number of 4.746 signed contracts. On 31 December 2009, the total amount contracted was 1.023.409.304 Euro for 4.451 projects.

In the Figure no.1 it can be observed the final situation of projects contracted by SAPARD financing for the Romanian rural area development.

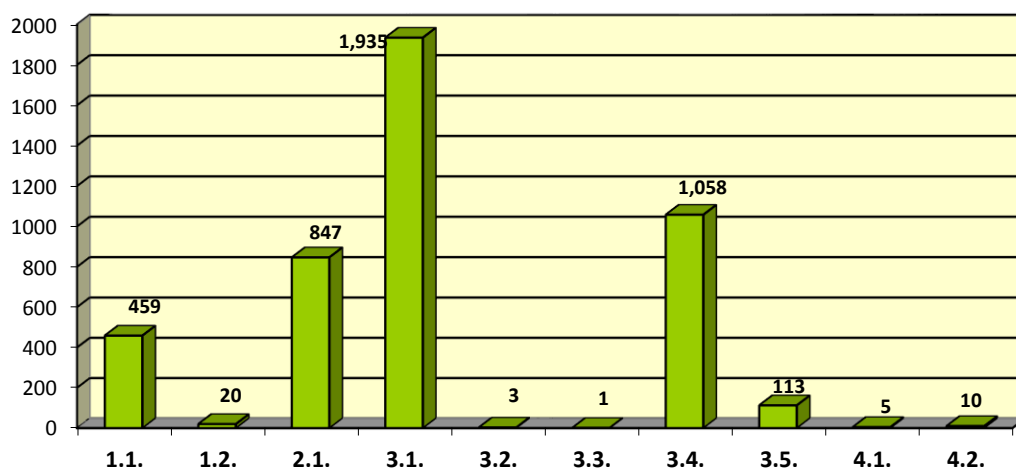

Figure 1 The number of projects contracted by SAPARD: a comparison between measures [7]

The total number of projects contracted by SAPARD programme was 4,451 projects. The main measures for this very relevant financing programme are:

- 1.1. Improvement of processing and marketing of agricultural and fishery products
- 1.2. Improving the structures for quality controls, for the quality of foodstuffs and consumer protection
- 2.1. Development and improvement of rural infrastructure
- 3.1. Investments in agricultural holdings
- 3.2. Setting-up producers groups

- 3.3. Agricultural production methods designed to protect the environment and maintain the countryside
- 3.4. Development and diversification of economic activities, for multiple activities and alternative income
- 3.5. Forestry
- 4.1. Improvement of vocational training
- 4.2. Technical assistance

Is not very difficult to observe - by number of projects contracted - the main needs that determine the access of firstly European funds for development of rural area. We can appreciate especially the need of investment in the agricultural holdings - and we consider that this problem was directly connected with the lack of money of the farmers or enterprises. Also, we can observe another major need related to activities developed in the rural area - so, is not important to develop only the agricultural activities, given that the rural space can offer a lot of opportunities with contribution to the ensemble development of a country and, very important, contributes to improvement of the overall life quality. In the same time, we do not find satisfactory that the orientation to the environment protection and the groups of producers' creation was very poor in the framework of SAPARD financing opportunity. A post-factum analysis by the number of projects implemented is a good mirror for the problems of the market - in our case for the rural area needs.

2) PNDR 2007-2013 history

A short chronology of this program dedicated to Romanian rural area development was concretized in an amount of 8.12 Billion Euro only for agricultural sector, rural development and fisheries, of which over 20 measures and absorption rate of 86%. Totally were 150.944 projects received for evaluation (over 18.5 Billion Euro) and a number of 75.000 farmer's beneficiaries. The agricultural holdings supported were 2.787 and non-agricultural SMEs: 290. The projects for the touristic activity were 1.861 and the number of jobs created: 100.000. The length of agricultural and forestry roads created were 3.606 km. and the water supply and sewerage network: 7.245 km.

The PNDR 2007-2013 Axis are [5]:

- Axis 1 Increasing the competitiveness of agri-food and forestry sector
- Axis 2 Improving the environment and rural area
- Axis 3 Improving the life quality and diversification of the rural economy
- Axis 4 Starting and sustaining the rural development initiatives
- Measure 511 Technical assistance and Measure 611 Direct complementary payments

In the Table no. 1 is presented a summary situation with PNDR final projects registered for monitoring, as the end of the programme pointed in October 2016.

Table 1. PNDR 2007-2013 projects received and selected for implementation and monitoring

Measure	Projects received (no)	Value (Euro)	Projects selected (no)	Value (Euro)
112 - Setting up of young farmers	22,494	630,074,066	13,450	339,262,514
121 - Modernization of agricultural holdings	8,738	3,115,680,605	3,849	1,334,129,323
122 - Improvement of the economic value of forests	20	3,011,934	18	2,513,937
123 - Adding value to agricultural and forestry products	1,762	1,771,015,955	961	939,567,923
125 - Improving and developing the infrastructure related to the development and adaptation of agriculture and forestry	1,701	1,789,032,854	699	739,895,314
141 - Supporting semi-subsistence agricultural holdings	88,846	666,345,000	63,544	476,580,000
142 - Setting up of producer groups	86	16,870,702	80	15,560,049
221 - First afforestation of agricultural land	52	4,354,839	40	3,775,661
312 - Support for the creation and development of micro-enterprises	9,499	1,317,172,809	4,188	535,713,812
313 - Encouragement of tourism activities	3,703	569,890,748	2,586	392,288,779
322 - Village renewal and development, improving basic services for rural economy and population and upgrading of rural heritage	3,317	7,646,850,036	936	2,059,969,293
TOTAL	150,944	18,533,168,276	98,444	7,610,446,693

Source: PNDR - Report 2016 [8]

As for the last similar programme (SAPARD), we can observe a enormous number of projects that support the agricultural holdings and the initiative to setting-up the young farmers. Compared to the anterior programme, is possible to conclude that the rural area still needs the farms development and is a good result that the new orientation it became the youth involvement to the contribution for the progress of rural area.

A worrying problem is that the environment issue it rest to the end, as for SAPARD programme, together with the interest to create the agricultural groups.

3. Effects of the projects' implementation in the rural area: benefits and limits

In the 2007- 2013 period, Romania has benefit of European funds over 21 Billion Euro and the situation for the agricultural area is better than others, because in this period the amount attracted was circa 10 Billion Euro, of which total amount for PNDR was 4.5 Billion Euro. Even we are in a recuperation trend, the governance issues are still present, besides the corruption and the architecture of European funds in Romania is very differentiated, inclusively by terminology used; in 2013 Romania take from UE 3.57 Billion Euro, with 25% more than all 2008-2012 period. A synthetic situation according to European Commission and national reports indicates that the structural funds absorption rate, starting from 2000 until now, has continually increased. Even in the European Union ranking, Romania is not good positioned because it is on last or 2 or 3 place from the end, regarding the absorption rate for the agriculture and rural, the situation is very optimistic because the absorption rate was at the end of 2017 by 99%. This is a very adequate explanation for the needs of the Romanian rural area in connection with opportunities offer by the European grants.

However, it exist some several limitation in the context of the short history of the European financing designed for the economic and social rehabilitation of the overall country. These limits were explained in a national survey of 2017: excessive bureaucracy (29.91%), lack of transparency in project assessment and selection (15.16%), lack of co-finance (15.10%), lack of expertise in project writing (12.18%), lack of information regarding financial opportunities (11.76%), extensive acquisition procedures (6.65%), dysfunctions in project implementation (5.63%), and centralized management of funds at the level of ministries (3.61%). To these we can complete: limited capacity of local and central public authorities to identify and establish priorities and to prepare projects of special interest and attractive in terms of their impact and quality, legislative obstacles, institutional barriers, reticence of the potential beneficiaries, human resources limits etc. [6] This is the context in which is started a new financing programme for rural development, that is PNDR 2014-2020.

Designed to respond to 3 challenges of development: competitiveness and local development, people and society and resources, this new agricultural European financing programme includes 14 measures for rural development with 9,363 billion Euros of which 8,015 Billion from European Funds and 1,347 Billion is national contributions. The main problems for improvement or elimination by this approach are the modernization of agricultural households, supporting the setting up of young farmers, development of rural infrastructure, diversification of rural economy, promotion of the fruit-growing sector.

Table 2. PNDR 2014-2020: projects received until the end of 2017

Measure for investment	Project received (no)	Value (Euro)	Projects selected (no)	Value (Euro)
Support for the professional training and competences achievement	254	19,816,177	41	3,264,296
Investments in agricultural farms	3,539	1,553,500,793	1,389	614,504,981
Support for the investment in the processing and marketing of agricultural products	221	185,548,197	134	127,843,300
Investments for development, modernization and adaptation of infrastructure - irrigations	152	154,552,855	57	54,675,539
Support for young farmers setting-up	13,600	559,220,000	9,271	380,960,000
Support for the small farms	10,767	161,475,000	3,971	59,565,000
Investments associates with protection of cultural heritage	913	304,492,065	420	138,575,933
Creation the forestry areas	37	7,256,761	0	0
TOTAL	42,309	6,637,686,041	19,567	2,898,368,680

Source: PNDR - Report 2018

From the Table no. 2 it can observe that the interest is still for the support of the youth's investments in the rural and agricultural area and in the small farms, too. This can be understand as a problem unsolved completely with the last programmes dedicated to development of rural area. Here is possible to add the supplementary initiative of LEADER programme oriented to improve the competitiveness, life quality and combating the poverty and social exclusion.

4. Results and conclusion

The motivational context of this approach is that, especially after 1989 year, the Romanian rural area was faced with many and complex problems. As examples in this regard: the lack of financial sources, excessive lands fragmentation, outdated technology, lack of investments in professional and learning area, aging and declining of the labour force, predominance of the subsistence agriculture, lack of attractiveness of rural space, insufficient valorisation of the economic potential, decreasing level of the education, inadequate social services for the population.

The impact of financing programmes in the Romanian rural area is certainly positive, with visible good results on numerous branches, especially by many new opportunities and directions for future development that starting now are available. Some examples of these positive results are better international cooperation, extension and recognition on the international agricultural markets, development of new social and economic activities in rural area (tourism, recreation, small farms, emplacement of big markets or factories), attraction for the urban population that now prefer to spend time and even to live in the rural area, etc. This is not enough because we still need to invest in the most valuable Romanian area that is the rural area. A main idea is that the impact of new funds is better than the ante-adhesion period and the programs are better disseminated on the potential beneficiaries. Actually, the promotion is more active, the interest of farmers is major, and all these are viewed on the rural area that is faced with evident improvements.

An important problem that we think needs to be solved or otherwise approached is related to national recognition of needs for which the European Union assign fund because is very important to attract money for real national problems present in rural area. So, we consider that Romania must assume the task to identify the own development needs and to start an active dialog with the European Commission in this regard. So, is not adequate to take over automatically all the themes and priorities suggested. Is missing, still, a strategically construction correlated with the real needs of development for the common interest of rural society. The main recommendations consist in continuing to write, implement and finish the projects conducted by rural financing programs because is a certainty that is possible to register progress, following the development plans, but only after an adequate analysis of the results just obtained.

Bibliography

1. Iagăr, E.M. (coord.), *Coordonate ale nivelului de trai în România*, Editura INS 2016; pp. 21-26
2. Mocanu, N., Mardari, L., *Impact of evolution of social security system on agricultural sector*, Economie și Sociologie. Revistă teoretico-științifică, no.3/2015, Institutul Național de Cercetări Economice, Chișinău, 2015; pp. 78
3. *** *Agricultura. Potențialul uriaș al României așteaptă să fie deblocat*. Raport BCR, 2011.
4. *** *Cadrul Național Strategic pentru Dezvoltarea Durabilă a Sectorului Agroalimentar și a Spațiului Rural în perioada 2014-2020-2030. Cadrul Național Strategic Rural*. Comisia Prezidențială pentru Politici Publice de Dezvoltare a Agriculturii, 2012.
5. *** *Programul Național de Dezvoltare Rurală pentru perioada 2014 - 2020 "Satul românesc are viitor"*, Guvernul României. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, versiunea 2015.
6. *** *Raportul de țară al României pentru 2016 - inclusiv un bilanț aprofundat privind prevenirea și corectarea dezechilibrelor macroeconomice*, Comisia Europeană, Bruxelles, 26.2.2016
7. *** *Raport final privind implementarea programului SAPARD în România*, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale. Autoritatea de Management pentru SAPARD, iunie 2010.
8. *** *Studiu de evaluare ex-post a programului național de dezvoltare rurală 2007-2013*, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Guvernul României, aprilie 2017.

A THEORETICAL PERSPECTIVE ABOUT THE DETERMINANTS OF FIRMS' FISCAL BEHAVIOR

*Nicoleta MIHĂILĂ¹, scientific researcher III
Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Romania*

The behavior of taxpayers, as a rule, corresponds to the search for an "optimal" situation to meet their needs; the behavior denotes what is objectively, observable in the taxpayer's overall reaction, regardless of what he declares, his thoughts and attitudes. This behavior, subject to taxation, may be of compliance or non-compliance with taxes, due to ethical, social, economic considerations.

Therefore, in this paper, we develop a theoretical approach to the determinants of firms' behavior, using a descriptive methodology in this respect, and we propose some solutions to increase tax compliance.

Keywords: firms, tax behavior, determinants/ influence factors, tax regulations.

1. Introduction

Taxation was and still is a major obstacle to the structural evolutions of the economic agent. Each firm is touched, in its structure and objectives, in a direct way, by the tax pressure, which produces a series of distortions in its behavior. But influences are not exercised only by the administrative rules, and also by the burden of the financial tasks, which, without a relaxation of them, under the conditions of a generalized economic and financial blockage and of a sub-capitalization, can lead to the "paralysis" of the activity of the firms and to prohibition for the foundation of new commercial companies in fields needing important capital investments.

2. Literature review

Over the years, there have been concerns of specialists whose aims were: to identify the purpose and role of taxation (Razin A., Slemrod J., 2008), to analyze the link between taxation and development (Burgess R., Stern N., 1993), to demonstrate the influence of taxation on microeconomic and macroeconomic decisions (Dennis-Escoffier S., Fortin K., 2008), to identify optimal tax solutions (Krug S., 2011) or to establish the functions and principles of fiscal management (Shah A., 2005). All these approaches underlining the role of taxation for economic development, and the tax system, in order to improve taxation, must be the focus of any governmental authority.

Regarding the behavior of the taxpayer, in case of tax liabilities reporting, there are compliance and non-compliance behaviors. According to Franzoni (2000), taxpayers must simultaneously fulfill four conditions in order to comply with the tax legislation in force: full reporting of the tax base; correct determination of tax liabilities; filing of tax returns in time; payment of amounts due in time. Any derogation from these conditions results in a non-compliance behavior.(1)

Concerning compliance behavior, according to the authors Kirchler, Hoelzl and Wahl (2008) (2), its quality differs when considering trust in state authorities and power of authorities. According to the specialized literature, compliance behavior refers to both respecting the letter and the spirit of the law (James & Alley, 2002). (3)

Tax compliance is determined by several factors: economic, social, psychological factors, those related to reporting or tax administration. In the literature, workpapers of many authors show the importance of these factors in tax compliance, namely Allingham and Sandmo (1972), Alm and Torgler (2011), Becker (1968), Braithwaite (2003), Choudhury (2008), Engel and Hines (1994), Kirchler (2007), Kirchler, Hoelzl and Wahl (2008), Morris and Lonsdale (2004), Pencavel (1979), Popescu (2002), Sandmo (1981), Slemrodan (1973), Yaniv (2009) or Yitzhaki (1974).

The Romanian tax legislation presents a few shortcomings that usually lead to fiscal non-compliance: high bureaucracy, a high degree of tax pressure on income levels, tax evasion, complicated procedures, and especially the lack of a predictable legislative framework. Therefore, fiscal predictability, revenue growth, improving the quality of legal provisions, reducing bureaucracy are ways to improve tax compliance.

3. Determinants of firm's tax behavior

Coercive character of taxation and the opposition of taxpayers to comply with taxes generate their fiscal behavior as a form of manifestation intended to hinder performance or application of tax laws or impose "conditions" in achieving its objective.(4)

Fiscal behavior is generated by two main factors:

- natural factor, derived from the free rider instinct of taxpayers; here are distinguished education, traditions, training, income source, mentality and access to information
- institutional factor, derived from regulations, trust, stability.

Taxpayers' behavior under coercive taxation may be of compliance or noncompliance to taxes, based on ethical, social or economic issues. Resistance to paying taxes can take various forms of manifestation: underground economy, fraud and tax evasion, fiscal abstinence etc.

We believe fiscal behavior is influenced, among others, by internal and external factors of firm.

¹ Mihăilă Nicoleta, e-mail: nikmihaila@yahoo.com

3.1. Internal factors influencing fiscal behavior

These factors, with indirect impact, might be:

- high costs required by firm activities compared to the financial resources;
- limited material resources. This can be an impediment if there is no proper management;
- lack of access to new technologies;
- lower demand for services;
- lack of experience of business owners and external factors on which they have no control (new competitors, lack of suppliers or personnel fluctuation).

All these factors have a negative influence on the enterprise. When the tax burden is overwhelming, adding the difficulties mentioned above, the inclination to tax evasion increases. Therefore, we believe that an essential role in the degree of tax compliance of the firm is its "health", more precisely, the level of its profitability to be satisfactory.

3.2. External factors influencing fiscal behavior

Here we refer to economic agent's size (micro, small, medium-sized enterprise), seasonality (its activity is ongoing, seasonal - winter, summer, occasionally), the region in which the entity activates, its area of activity (according to NACE code). (5), (6)

In this respect, we consider β a coefficient expressing the impact of the influence factor (those listed above) on the fiscal behavior of the firm, with positive values between 0 and 1 (or 0% -100%), $\beta \in [0, 1]$. We have:

$\beta=0$, the firm is not affected, the behavior is correct

$\beta=x$ - value when that factor has an impact on the company. The closer β is set to 1, the more vulnerable is the firm to the factor and aims to incorrect, escapist behavior,

$\beta=1$ - escapist behavior, the factor has a major impact on the firm

We propose the following:

We note

$Y = Cf / Fi$ an impact report indicating the extent that fiscal behavior is influenced by these factors of influence;

Cf = fiscal behavior of the operator,

Fi - influence factor (external).

$\beta \in [0;1]$, split into ranges $[0;0,4]$; $[0,5; 0,7]$; $[0,8;1]$.

Also $\sum xi$ is the multitude of economic agents falling within that sample.

Should be noted that assigned values based on intervals are generated by the statistics provided by the White Paper (7), meaning turnover, the economic performances of firms by region, size, etc.

Y represents:

$Y \in [0;0,4]$ the fiscal behavior in not affected by the factor

$Y \in [0,5;0,7]$ the behavior is influenced at a reasonable level

$Y \in [0,8;1]$ the factor has a strong negative influence

a) F1= entity's dimension

Tabel 1. Fiscal behavior depending on firm's dimension

$Y=Cf/dimension$	$[0;0,4]$	$[0,5;0,7]$	$[0,8;1]$
Micro	-	-	$\sum xi$
Small enterprise	-	$\sum xi$	-
Middle enterprise	$\sum xi$	-	-

Source: NAFA, CNIPMMR, author's calculations (7), (8)

According to estimates, micro enterprises have the lowest level of compliance; on the opposite side are the medium ones, which are often subject to fiscal controls.

b) F2= seasonality

Tabel 2. Fiscal behavior depending on firm's seasonality

$Y=Cf/ seasonality$	$[0;0,4]$	$[0,5;0,7]$	$[0,8;1]$
Ongoing activity	$\sum xi$	-	-
Seazonal activity	-	$\sum xi$	-
Occasional activity	-	-	$\sum xi$

Source: NAFA, CNIPMMR, author's calculations (7), (8)

We believe that firms with permanent activity are honest, they comply with taxes, one reason is that they are contained in a record at official level and fiscal control can be performed any time.

Instead, in terms of seasonal work, is well-known that during the holiday season and holidays, most firms do not pay their fiscal obligations to the state. Also agents with occasional activities have a reduced level of tax compliance, most often tax evasion realizing to VAT, labor taxes.

b) F3 = region in which the firm activates

Table 3. Fiscal behavior depending on firm's region

Y=Cf/ region	[0;0,4]	[0,5;0,7]	[0,8;1]
N-E	-	-	$\sum xi$
S-E	-	$\sum xi$	-
S	-	$\sum xi$	-
S-V	-	-	$\sum xi$
W	-	-	$\sum xi$
N-W	-	$\sum xi$	-
Center	-	$\sum xi$	-
Bucharest-Ilfov	$\sum xi$	-	-

Source: NAFA, CNIPMMR, author's calculations(7), (8)

We believe that honest behavior have firms from Bucharest-Ilfov region, followed by the North-West. Those with an average fiscal behavior are regions from South-East, South, Central regions. The rest (Northeast, Southwest, West), being areas that are not economically developed, evade taxation.

d) F4= activity field (NACE code)

Table 4. Fiscal behaviour depending on firm's activity field

Y=Cf/ activity field	[0;0,4]	[0,5;0,7]	[0,8;1]
Agriculture, forestry and fishing	-	-	$\sum xi$
mining industry	-	-	$\sum xi$
manufacturing	-	$\sum xi$	-
Production and supply of electricity, gas, hot water	-	-	$\sum xi$
Water supply and sanitation	-	$\sum xi$	-
Construction	-	-	$\sum xi$
Trade	-	-	$\sum xi$
Transport and storage	-	$\sum xi$	-
Hotels and restaurants	-	-	$\sum xi$
Information and communication	-	$\sum xi$	-
Financial intermediation and insurance	-	$\sum xi$	-
Real estate	-	-	$\sum xi$
Professional, scientific, technical activities	-	$\sum xi$	-
Public administration and defense	-	$\sum xi$	-
Education	-	$\sum xi$	-
Health and social care	-	$\sum xi$	-
Arts, cultural, recreational activities	-	$\sum xi$	-
Households	-	-	$\sum xi$

Source: NAFA, CNIPMMR, author's calculations (7), (8)

According to recent reports (NAFA Performance Report.), economic agents that have incorrect behavior are in agriculture (cereals, vegetables, fruits), those who operate with products that are subject to excise duties (tobacco, alcohol, energy products), real estate, hotels and restaurants, food industry, construction, trade. (8)

Tax evasion is performed mostly to VAT (especially in construction, hotels and restaurants when, for example, employees receive their salaries in "envelope"), not declaring fair number of tourists (tourism) etc.

In conclusion, we can say that incorrect fiscal behavior is made by small firms, operating in regions not very economically developed (South-West, North-East), their work is not permanent, and their field activity might be agriculture, trade, construction, or might belong to private household sector.

Next we present the situation of taxes and fees collected at the region level. (9)

Table 5. Regional GDP and taxes collected at regional level, 2016

Region	Regional GDP (mld lei)	Collected taxes regionally (mld lei)	Degree of collection (% of GDP)
Bucharest- Ilfov (DGRFP Bucharest)	209,51	43,44	20,7
Soth-East (DGRFP Galati)	83,73	12,98	15,5
South- Muntenia(DGRFP Ploiesti)	95,47	9,98	10,4
South-West Oltenia (DGRFP Craiova)	55,14	6,24	11,3
West (DRGFP Timisoara)	69,62	9,06	13,0
Centre (DRGFP Brasov)	83,96	12,28	14,6
North-West(DRGFP Cluj-Napoca)	87,82	12,64	14,4
North-East(DRGFP Iasi)	75,73	9,93	13,1

Source: NAFA, Performance Reports of the Regional Directorates General for Public Finance for 2016, National Commission for Prognosis (8), (9)

We mention that total GDP = 761.47 billion lei,
 Taxes collected at the regional level = 115.56 billion lei
 Total taxes collected by ANAF = 199.46 billion lei
 Taxes collected from large taxpayers = 83.89 bn.

According to the table, we can see that the Bucharest-Ilfov area shows the highest collecting degree at the level of the ANAF regional directorates (about 21% of GDP).

It should be mentioned that 58% of the taxes collected by NAFA were collected at the level of the regional general directorates (115.6 billion lei) and the remaining 42% of collected taxes came from the General Directorate of Large Taxpayers (83.9 billion lei). Everything that gathers at the level of the eight regional divisions (overlapping in the development regions) shows the taxes from small and medium enterprises and the population.

Therefore, the first positioned according to the degree of collection is the capital's region. It is followed by the South East Region (15.5% of GDP), the North-West region (14.4% of GDP), the Center area (14.6% of GDP), the North East region (13.1% , the West region (13% of GDP), the South-West Oltenia area (11.3% of GDP), and the South-Muntenia region (10.4% of GDP).

4. Conclusions

The fiscal behavior of the economic agent is influenced by many factors which act in such a manner that they determine them to comply with taxes or to escape by practicing tax evasion.(4)

The determinants of fiscal behavior are:

- the real amount of the tax;
- the taxpayer's capacity to assess the real tax burden;
- his attitude towards state and towards taxation;
- the capacity to use the administrative rules in favor of the taxpayer;
- the usage degree to the taxes charged.

Also, in determining the fiscal behaviour of economic agent we should consider both internal and external factors of the enterprise (5). According to our research, the incorrect fiscal behavior is performed by small firms, operating in regions not very well economically developed (South-West, North-East), their work is not permanent, and their field activity might be agriculture, trade, construction, or might belong to private household sector.

Various surveys were made (7), (10) and it was found that the main obstacles for the firm are: fiscal instability, multiple tax changes, falling domestic demand, excessive taxation, bureaucracy, delays in collecting invoices from private firms, high borrowing costs, corruption, excessive controls, inflation, difficult access to credit, employment, training and maintaining staff, getting the consulting and training needed by the company, etc

To avoid a reduced tax compliance of firms, we believe that:

- improvement of legislation, its adaptation and strict implementation to those applied in the EU area. In this regard, will be pursued on one hand, the efficiency of the system of controls and record keeping in labor and taxation fields, as well as strictly application of penalties and sanctions for detecting informal activities;
- simplification of tax declaration procedures, for example through the implementation of an efficient IT system;
- the integration of public administration databases and the implementation of the program for connecting the cash registers to the NAFA servers in order to ensure the full traceability of the transactions;
- reducing bureaucracy;
- reducing certain taxes that hinder the work in the formal sector, investments and private initiative, while increasing others that are currently undersized in Romania, as well as tax on wealth, capital or land;
- introduction in the tax basis a complex system of deductions and incentives and its efficient application, according to the model of Western countries.

References

- (1) Franzoni, L. (2000). *Tax evasion and tax compliance*. In B. Bouckaert și G. De Geest (eds.), *Encyclopedia of Law and Economics*, Vol. IV (pp. 51-94). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- (2) Kirchler, E., Hoelzl, E., Wahl, L., 2008. *Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework*. Journal of Economic Psychology, 29(2): 210–225
- (3) James, S., Alley, C. (2002). Tax compliance, self-assessment and tax administration. *Journal of Finance and Management in Public Services*, 2(2): 27-42.
- (4) Dinga, E. (2001), *Regarding some methodological aspects of tax evasion*, Oeconomica no.3, Bucharest
- (5) Mihăilă, N. (2010), *Influencing economic-financial performances by vulnerabilities of the financial crisis and quality of state intervention*”, research project "Interventionism and financial performance at micro-level ", coordinated by Dr. M. Dumitriu, fundamental program of the Romanian Academy, Bucharest
- (6) Mihăilă, N. (2011), *Economic crisis and evolution of financial and economic activity of SMEs*, Financial Studies, vol.15, no.3
- (7) *** CNIPMMR, *White Paper on SMEs in Romania*, 2016, 2017 editions
- (8) *** NAFA, *Performance Reports of the Regional Directorates General for Public Finance for 2016*
- (9) *** National Commission for Prognosis
- (10) Kozilek, T.W, *Tax Compliance: Study of taxpayers' perception on Romania's fiscal policy efficiency*, The Journal Contemporary Economy, p 85- 90

IMPLEMENTAREA TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE ÎN DIAGNOSTICUL FINANCIAR ÎN CONDIȚIILE DEZVOLTĂRII DURABILE

Nelli AMARFII-RAILEAN, dr. conf.univ.¹

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova

În condițiile dezvoltării inteligenței artificiale și implementării în toate domeniile de activitate a tehnologiilor informaționale, una dintre cele mai importante oportunități de creștere economică este digitalizarea modelelor de afaceri. Valorificarea potențialului de producere și desfacere, estimarea eficienței utilizării resurselor, aprecierea ratelor de gestiune financiară, capacității de plată și stabilității financiare necesită realizarea unui diagnostic financiar complex, bazat pe implementarea tehnologiilor informaționale și inteligenței artificiale.

În articolul dat sunt examinate modelele de diagnostic financiar aplicative la nivel internațional și posibilitățile de implementare a tehnologiilor informaționale moderne în sporirea eficienței managementului activităților economice realizate de entitățile autohtone.

Cuvinte cheie: dezvoltarea durabilă, diagnostic financiar, digitalizarea modelelor de afaceri, inteligența artificială, tehnologii informaționale.

The development of the artificial intelligence and the implementation of informational technologies in economic activities are one of the opportunities that determine the economic growth and the digitization of business models. To value production and sales potential of the firm, to estimate resources efficiency, to assess financial management rates, payment capacity and financial stability requires a complex financial diagnosis based on the implementation of information technologies and artificial intelligence.

This paper examines the internationally applicable financial diagnostic models and the possibilities to implement modern information technologies in the management performed by the local entities with the goal to increase the efficiency of the economic activities.

Key words: artificial intelligence, digital business modeling, financial diagnosis, informational technologies, sustainable development.

JEL Classification: M21.

*"We know only two things about the future:
It cannot be known, and it will be different from
what exists now and from what we expect."
(Peter Drucker)²*

Introducere. Caracterul dinamic al proceselor și fenomenelor economice, invazia tehnologiilor informaționale moderne în activitatea de aprovizionare, producere și desfacere, complexitatea și diversitatea acestor tehnologii, impune preocuparea managerilor contemporani în perfecționarea continuă a metodelor și tehnicilor de analiză a rezultatelor activităților desfășurate. Ca o metodă relativ nouă în analiza economico-financiară este utilizat diagnosticul.

Cuvântul „*diagnostic*” este de origine greacă și înseamnă „*apt de a discerne*”. Acest termen are în economie aceeași accepțiune ca și în medicină. Indiferent de domeniul de utilizare, diagnosticul impune analiza complexă a mecanismului de formare și modificare a fenomenelor specifice domeniului dat.

Astfel, ca obiectiv esențial diagnosticul eficienței managementului activităților economice presupune studiul static și dinamic al activităților desfășurate de întreprindere, din care să rezulte concluzii cu privire la posibilitățile dezvoltării întreprinderii, structura mijloacelor economice, echilibrul financiar, rezultatele obținute, precum și modul de gestionare a resurselor materiale și informaționale disponibile. [7, p.173].

În baza diagnosticului financiar pot fi depistate rezerve interne de sporire a eficienței funcționării întreprinderii, care se realizează prin elaborarea unor măsuri concrete, ce asigură rentabilitatea producției, stabilitatea financiară, capacitatea de plată și credibilitatea întreprinderii.

Deciziile la nivel microeconomic în domeniile: producție, aprovizionare, finanțe depind de strategia întreprinderii. Pentru a fundamenta și a alege obiectivele strategice, managerul trebuie să utilizeze metode de diagnostic pentru evaluarea eficienței activităților realizate de întreprindere prin analiza situației patrimoniale și financiare a întreprinderii, stabilirea punctelor „forte” și „slabe” ale gestiunii și totodată, să ia decizii de ameliorare a activității acesteia în condiții de concurență acerbă.

În domeniul analizei financiare a fost dezvoltat un număr mare de tehnici și modele menite să ajute investitorii potențiali și analiști financiari în luarea deciziilor optime. Modelele statistice cu variante multiple reprezintă un mare progres în domeniul analizei financiare în comparație cu studiul separat al indicatorilor financiari. Cu toate acestea, statisticile tradiționale, modele de analiză tradiționale, în ciuda utilității lor indiscutabile, sunt treptat înlocuite de sistemele on-line, inteligența artificială și tehnologiile blockchain.

¹ © Amarfii-Railean Nelli amarfii.nelli@usarb.md, 069777652

² P. F. Drucker, "Managing for Results," Harper & Row, New York (1964).

Aplicații ale inteligenței artificiale în diagnosticul financiar și modele de analiză

Inteligența artificială, un fenomen relativ nou în activitatea antreprenorială, permite realizarea multor aplicații în cele mai diverse domenii, precum medicina, contabilitate, control și audit, diagnostic financiar. Aplicarea inteligenței artificiale în economie este argumentată chiar de caracteristicile și necesitățile timpului (dezvoltarea comerțului on-line, e-guvernării, realitatea virtuală, roboții industriali). Având capacitatea de a învăța, de a înțelege, de a ști din experiența și de a se descurca în situații vechi și noi, inteligența artificială va colecta informației, examina datele pentru pregătirea alternativelor decizionale și luarea deciziilor.

Managerul contemporan trebuie să facă față sarcinilor nestructurate, dinamice și stocastice, trebuie să țină cont simultan de aspectele lor cantitative și calitative.

Dicționarele specializate prezintă inteligența ca pe „capacitatea de a învăța sau înțelege din experiență, abilitatea de a achiziționa și memora cunoștințe, capacitatea de a răspunde repede și cu succes la probleme noi, utilizarea facultății de a raționa în rezolvarea problemelor și conducerea activităților cu eficacitate.” [2, p.7]

Tehnologia sistemelor inteligente de tip „sisteme expert” este pe larg implementată în practica analitică a întreprinderilor mari. Există sisteme expert pentru o gamă largă de aplicații în toate domeniile de activitatea ale întreprinderii începând cu activitatea de desfășurare și continuând cu planificarea și previziunea economică a afacerii.

Cel mai potrivit domeniu de utilizare a sistemelor expert este sistemul financiar-contabil al întreprinderii. Prelucrând datele din situațiile financiare, oferite de soft-urile contabile, sistemul expert este în măsură să analizeze și să elaboreze anumite decizii, care vor alerta managementul întreprinderii în cazul unor situații de risc sau nefavorabile activității, sau vor confirma corectitudinea deciziilor luate.

Sistemele inteligente aplicate pentru evidența contabilă prezintă suport pentru manageri în optimizarea costurilor directe și indirecte, care vor determina eficiența activității economico-financiare a întreprinderii. Scopul de bază al sistemelor expert este accesul la informație. În condițiile globalizării, spectrul utilizatorilor de informație, cum ar fi investitorii, acționarii, creditorii, managerii, furnizorii și alți utilizatori ai informației financiare cu interese diferite, s-a mărit considerabil, a crescut nevoia de informație obiectivă și oportună, precum și așteptările utilizatorilor care exercită presiune asupra domeniului financiar-contabil. Sisteme expert pot fi folosite și în consulting, la contractarea creditelor bancare, analiza indicatorilor financiari și evaluarea rentabilității proiectelor investiționale.

Cu toate acestea, sistemele expert solicită cunoștințe profunde în domeniul matematicii superioare, econometriei, sistemelor informaționale, precum și costuri de întreținere înalte, motiv pentru care, în ultimii ani, au pierdut din popularitate. Sistemele expert nu sunt capabile să se autoperfecționeze și să învețe din experiență și se adaptează greu la schimbările de mediu, ceea ce determină obținerea unor date și informații eronate.

În literatura de specialitate există multe modele de analiză recomandate pentru determinarea riscului de faliment sau fezabilității unei afaceri cu aplicarea inteligenței artificiale.

Rassel Acoff [6, p.73] introduce în sistemul de monitoring (sistemul de monitoring asigură urmărirea continuă a rezultatelor activității întreprinderii și le compară cu indicatorii planificați) al realizării planului strategic al întreprinderii conceptul de „sisteme informaționale de gestiune”.

Sistemul informațional de gestiune poate fi compus din mai multe sisteme, care asigură necesitățile informaționale ale angajaților. În practică acest concept a început să fie aplicat din anii 90 ai sec. XX, datorită fluxului sporit de informație și imposibilității prelucrării acestei fără utilizarea „inteligenței artificiale”. Unul dintre elaboratorii sistemului informațiilor de gestiune în management, Robert Antony, reieșind din necesitățile informaționale ale gestionarilor, a divizat activitatea de gestiune în trei tipuri: planificarea strategică, controlul de gestiune și controlul operațional.

Diagnosticul financiar al întreprinderii reprezintă un exemplu al sistemului informațional gestionar. Prezența lui este de neîncut în procesul de monitorizare a activității întreprinderii deoarece acest sistem rezolvă problema evaluării situației interne a întreprinderii în baza unui număr mare de indicatori, ușurând prelucrarea informației și luarea deciziilor despre dinamica întreprinderii. Tot mai mult în literatura anglo-saxonă contemporană se pune accent pe utilizarea programelor informaționale în diagnosticarea activității întreprinderii. Mai mulți autori susțin că utilizarea așa-numitor **neural networks** (canalelor nervoase) în analiza diagnostic este mai eficientă decât folosirea metodelor statistico-matematice. Mulți manageri întâmpină greutăți în utilizarea modelelor econometrice complicate în diagnosticul activității întreprinderilor gestionate. Modelul „canalelor nervoase” se bazează pe principiul funcționării sistemului nervos uman și prezintă superioritate față de modelele matematice lineare în analiza influenței factorilor asupra rezultatului activității întreprinderii.

În condițiile revoluției tehnologiilor informaționale, instrumentele de diagnoză furnizate de inteligența artificială s-au arătat a fi mai eficiente pentru luarea deciziilor. Filozofia din care iau naștere este diferită, și anume de a ajuta managerii în luarea deciziilor, simplificând astfel sarcina lui fără implicarea unor cunoștințe tehnologice cuprinzătoare. De exemplu, Sistemele Expert, cea mai cunoscută ramură a Inteligenței Artificiale, au apărut în același scop. Însă, timp de treizeci de ani de studiu, aceste sistemele au fost aplicate foarte limitat din cauza necesității în cunoștințe profunde, costuri ridicate și flexibilitate limitată față de schimbarea factorilor de influență, etc.

Rețele „neural networks” reprezintă o paradigmă mai nouă pentru Inteligența Artificială, fiind modele matematice multivariate care pot fi ușor integrate într-un sistem decizional și pot oferi avantaje pentru aplicarea imediată în diagnosticul financiar al întreprinderii. Aceste modele sunt pe larg aplicate în contabilitate, finanțe și servicii bancare [6, p. 23].

Aceste modele, neuronale sau statistice, oferă ca rezultat indicatorul de solvabilitate, cunoscut și ca scorul Z, care poate fi folosit pentru a deduce probabilitatea de faliment al unei întreprinderi. Cu toate acestea, acest indicator nu este întotdeauna

suficient pentru previziunea falimentului.

Autorii spanioli, *Serrano-Cinca* și *Martin-del-Brio* [3, p. 198] propun un alt model: *Self Organizing Feature Maps* (SOFM) ca instrument pentru diagnosticul financiar. Un SOFM este un model neural nesupravegheat, care va grupa și sistematiza datele obținute din intrările de informații furnizate de situațiile financiare ale întreprinderii. Modelul SOFM este alcătuit din două straturi de neuroni. Stratul de intrare are atâția neuroni câte variabile și funcția acestui strat este stocarea informației. Fie n numărul de neuroni din stratul de intrare și i – numărul neuronilor în stratul de ieșire care sunt aranjate într-un model dreptunghiular cu x rânduri și y coloane, care se numește „hartă”. Fiecare neuron din stratul de intrare este conectat la fiecare neuron din stratul de ieșire. Astfel, fiecare neuron în stratul de ieșire are conexiuni w la stratul de intrare. Fiecare dintre aceste conexiuni are o anumită pondere (greutate) asociată cu aceasta. Conceptul SOFM este prezentat în figura 1.

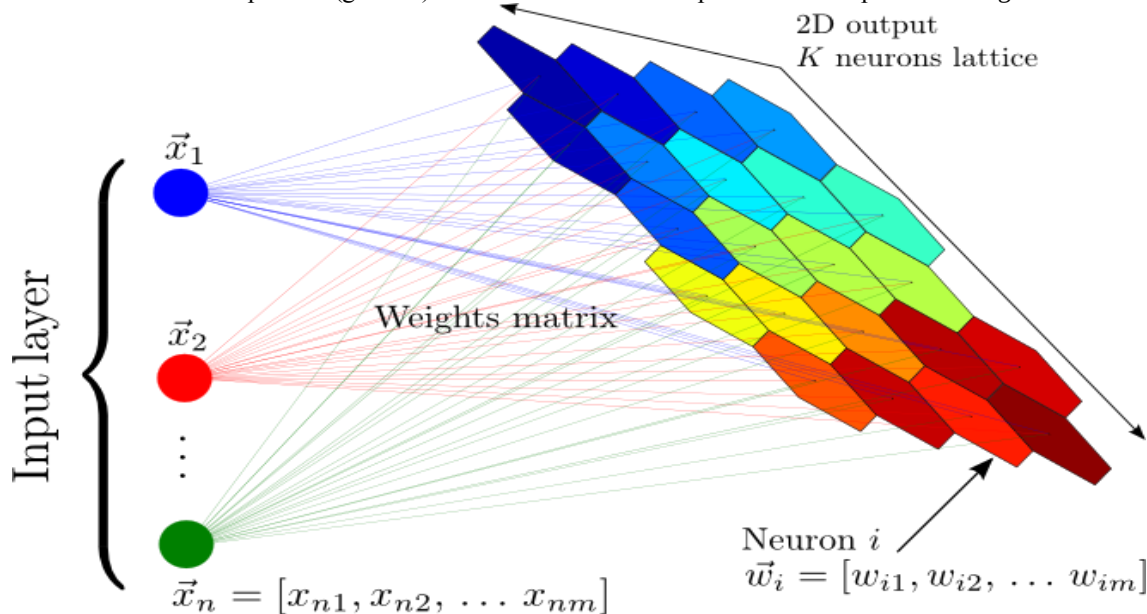

Figura 1. Reprezentarea vizuală a Modelului SOFM

Sursa: [5].

Modelul *SOFM* proiectează în spațiu multidimensional intrările de date, care ar putea fi, în cazul nostru, informațiile financiare, în așa fel încât modelele de intrare ale căror variabile prezintă valori similare se apropie una de cealaltă pe hartă care este creată. Fiecare neuron învață să recunoască un anumit tip de model de intrare. Neuronii vor recunoaște modele de intrare similare ale căror imagini, prin urmare, vor apărea aproape una de alta pe harta creată. În acest fel, topologia esențială din spațiul de intrare este păstrată în spațiul de ieșire. Pentru crearea unui model competitiv, SOFM folosește algoritm cunoscut sub denumire de „câștigătorul ia totul”.

Sistemul neuronal descris este, în sine, de mare utilitate în analiza financiară a informației furnizate de întreprinderi. Situația financiară a unei întreprinderi particulare va determina locația ei pe hartă, dar trebuie să luăm în considerare că o firmă poate excita mai mult de un neuron și poate face acest lucru cu diferite grade de intensitate. În plus, acest model ne permite să studiem evoluția în timp a unei întreprinderi prin introducerea de informații din diferite perioade contabile, pentru a localiza întreprinderea în raport cu concurenții săi. Sistemul neuronal poate fi integrat într-o gamă mai largă de luare a deciziilor, folosind diferite instrumente furnizate de inteligența artificială și statistica. Modelul SOFM poate fi combinat cu alte modele matematice aplicate pentru anticiparea eșecului corporativ.

Un alt model de analiză, bazat pe aplicații soft, este modelul de diagnoză al potențialului economic al întreprinderii, propus de autor. Acest model de analiză este organizat pe mai multe nivele și subsisteme. În cadrul acestui sistem informațional conexiunile specifice vizează legăturile în ambele sensuri existente între subsistemele de pe nivele generalizatoare, intermediare și detaliate.

Programul soft de diagnostic al potențialului economic al întreprinderii se desfășoară în trei etape consecutive:

- etapa 1 – prevede culegerea și sistematizarea informației necesare pentru efectuarea diagnosticului în domeniul propus;
- etapa 2 – prevede determinarea dimensiunilor indicatorilor și indicilor determinați de programul de diagnostic;
- etapa 3 – prevede obținerea rezultatelor și determinarea evoluției indicilor indicatorilor estimați cu delimitarea punctelor forte și slabe evidențiate în activitatea întreprinderilor analizate.

Modelul, propus spre utilizare determină un indice generalizator nou ce caracterizează potențialul economic al întreprinderii în ansamblu - Indicele agregativ al potențialului economic al întreprinderii.

După părerea noastră, acest indice permite examinarea diagnosticului potențialului economic al întreprinderii în contextul asigurării unei activități durabile.

Modelul dat cuprinde trei aspecte, care constituie, fiecare în parte, compartimentele de bază ale potențialului economic al întreprinderii:

1. Programul de producție și comercializare, caracterizat de Indicele agregativ al programului de producție și comercializare (Jppc), care este determinat în baza Indicelui volumului producției fabricate (IVPF), indicelui volumului producției vândute (IVPV) și indicelui veniturilor din vânzări (Ivv) în baza relației:

$$Jppc = \frac{I_{VPF} + I_{VPV} + I_{VV}}{3} \quad (1)$$

2. Eficiența utilizării factorilor de producție, caracterizată de Indicele agregativ al eficienței utilizării factorilor de producție (Jfp), care este determinat în baza indicelui productivității medii a unui salariat (Iws), indicelui randamentului mijloacelor fixe (IRmf) și indicelui randamentului resurselor materiale consumate (IRrm) de relația:

$$Jfp = \frac{I_{WS} + I_{Rmf} + I_{Rrm}}{3} \quad (2)$$

3. Potențialul financiar al întreprinderii, caracterizat de Indicele agregativ al potențialului financiar (Jpf), caracterizat de indicele rentabilității activelor totale ale întreprinderii (IRa), indicele rentabilității capitalului propriu (IRcp) și indicele rentabilității capitalului permanent (IRcper):

$$Jfin = \frac{I_{Ra} + I_{Rcp} + I_{Rcper}}{3} \quad (3)$$

Deoarece fiecărui element component al potențialului economic al întreprinderii îi revine același grad de importanță în diagnosticul propriu-zis, am convenit ca corelația dintre indicele agregativ al potențialului economic (Jpe) și indicii agregativi nominalizați să fie redată prin formula mediei aritmetice:

$$Jpe = \frac{Jppc + Jfp + Jfin}{3} \quad (4)$$

În acest context, considerăm că indicele agregativ al programului de producție și comercializare este factor de strategie; indicele agregativ al eficienței utilizării factorilor de producție – factor de potențial și indicele agregativ al potențialului financiar – factor de reglare economică.

Interfața softului de diagnoză este prezentată în figura 2.

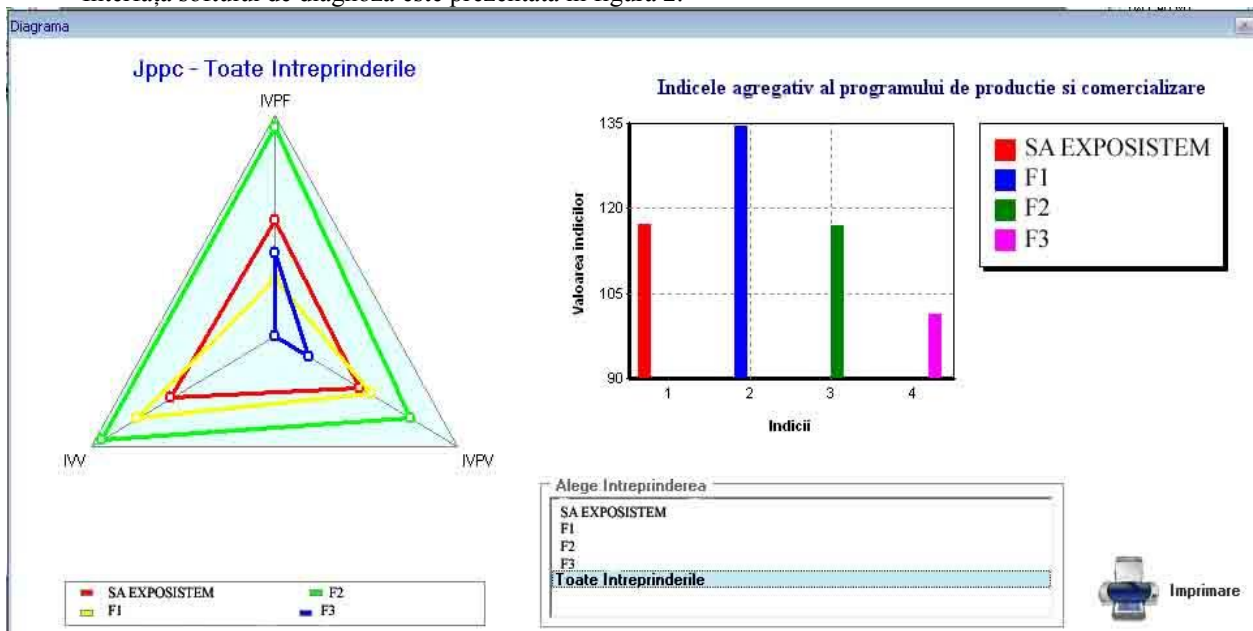

Figura 2. Interfața programului soft de diagnoză a potențialului economic al întreprinderii

Sursa: elaborată de autor

Prin urmare, programul dat diminuează enorm volumul de lucru și facilitează procesul de diagnostic al potențialului economic al întreprinderii. Deoarece softul dat este o primă încercare de aplicare a tehnologiilor informaționale în diagnosticul potențialului economic al întreprinderii, pentru viitor vom urmări perfecționarea și racordarea lui la necesitățile și interesele potențialilor utilizatori.

O analiză mai detaliată a rezultatelor obținute din aplicarea softului dat în diagnoza potențialului economic al întreprinderilor autohtone ne-a permis să concluzionăm că aplicarea corectă a acestui model este condiționată de respectarea

unor condiții de bază pentru fiecare element component al modelului examinat și anume:

1. $IVV > IVPV > IVPF$ (unde: indicele veniturilor din vânzări trebuie să depășească indicele volumului producției vândute, iar indicele volumului producției vândute – pe cel al volumului producției fabricate);
2. $IWs > I Ns$; $IRmf > IMF$; $IRrm > ICM$ (unde: indicele productivității medii a muncii unui salariat trebuie să depășească indicele numărului mediu scriptic de salariați; respectiv indicele randamentului mijloacelor fixe trebuie să fie mai mare decât indicele valorii medii a mijloacelor fixe, iar indicele randamentului resurselor materiale consumate - mai mare decât indicele consumului total de materiale);
3. $IPpi > ITA > IDTL$, (unde: $IPpi$ – ritmul de creștere al profitului până la impozitare trebuie să depășească ritmul de creștere al activelor întreprinderii (ITA) care, la rândul său, trebuie să depășească ritmul de creștere al datorilor pe termen lung ($IDTL$)).

Respectarea acestor tendințe, în condițiile desfășurării unor activități competitive poate, asigura nu numai sporirea potențialului economic al întreprinderii, ci și dezvoltarea justificată a acestuia în perioada previzională.

În linii generale, aplicarea programului dat în diagnosticul și evaluarea potențialului economic al întreprinderii permite identificarea și cercetarea potențialului ei economic în funcțiune, modelarea comportamentului unităților de producție pe baza rezultatelor obținute într-o viziune multidimensională, oferind factorilor de decizie variante, strategii și politici fezabile, necesare pentru creșterea competitivității lor. Pe baza acestui program de diagnostic pot fi elaborate proiecte și programe pentru noile modele de evaluare și estimare a rezultatelor economico-financiare ale unităților de producție autohtone. Evaluarea rezultatelor obținute în urma aplicării modelelor și programelor soft de analiză constituie un factor de control al calității diagnosticului și totodată, reprezintă un mijloc de conexiune dintre teoria și practica analitică.

Concluzii

Diagnosticul financiar, în condițiile dezvoltării durabile, determină atât nivelul eficienței economice atinse în baza utilizării resurselor materiale, umane, financiare și informaționale, cât și sporirea controlului asupra îndeplinirii și optimizării deciziilor manageriale.

Lumea virtuală a schimbat radical modul de gândire și percepere al oamenilor. Acesta este motivul pentru care întreprinderile trebuie să înțeleagă importanța deosebită pe care o au tehnologiile digitale pentru dezvoltarea afacerii.

Prin urmare, desfășurarea uneia activități de producție și comercializare în condiții de profitabilitate și totodată menținerea echilibrului financiar necesită o atenție deosebită, orientată spre rezultatele obținute, deoarece ele nu sunt întotdeauna în concordanță cu eforturile proprii ale angajaților întreprinderii și practic apar sub influența unui sistem de factori obiectivi și subiectivi. Un rol primordial în acest proces revine inteligenței artificiale ca instrument de supraveghere a activității desfășurate de întreprindere și estimarea performanțelor obținute.

Diagnosticul financiar și necesitatea utilizării instrumentelor inovative ale progresului informațional în analiza economico-financiară a întreprinderii până în prezent sunt lipsite de atenția cuvenită din partea managerilor. Omul de afaceri american și autorul multor lucrări despre afaceri, *Gustav Berl*, susține ca mai mult de 80% de întreprinderi americane falimentează după cel puțin doi ani de activitate din cauza lipsei unui monitoring în aparatul gestionar, adică a unui sistem eficient de diagnosticare bazat pe aplicarea tehnologiilor informaționale.

În scopul deținerii unei poziții competitive pe piață și pentru a putea tine piept concurenței, întreprinderile trebuie să-și desfășoare activitatea în modul cel mai rațional, urmând o politică strategică de dezvoltare eficientă și de implementare în toate domeniile de activitate a produselor IT.

Sistemelor informaționale moderne le revine un rol decisiv în dezvoltarea egală a întreprinderilor, care depind de disponibilitatea și alocarea optimă a resurselor financiare necesare pentru a genera avantaje competitive și producătoare de venituri.

În acest context, pentru a deveni compatibili exigențelor noilor condiții de dezvoltarea a societății informaționale, sunt necesare modificări teoretice și aplicative fundamentale în metodele de diagnosticare a rezultatelor activităților desfășurate în vederea eficientizării managementul întreprinderii.

Bibliografie

1. Bodea C., Inteligența artificială și sisteme expert, Editura INFOREC, București, 1998.
2. FSA - Sistem expert pentru analiza financiar-contabilă, disponibil pe: <https://biblioteca.regielive.ro/referate/inteligența-artificială/fsa-sistem-expert-pentru-analiza-financiar-contabilă-contabilitate-finante-251871.html>
3. Martln-del-Brlo B., Serrano-Cinca C., Self-Organizing Neural Networks for the Analysis and Representacion of Data: Some Financial Cases, *Neural Computing and Applications* (Springer-Verlag, Berlin, 2003) 193-206.
4. Martln-del-Brio B., Serrano-Cinca C. Self-Organizing Neural Networks: The Financial State of Spanish Companies, in: N.A.D. Refenes, Eds., *Neural Networks in the Capital Markets* (Wiley, London, 2015) Ch. XXIII.
5. Self-Organizing-Feature-Map, disponibil: <http://www.turingfinance.com/wp-content/uploads/2014/10/Self-Organizing-Feature-Map-2.png>
6. Wilson R.L., Sharda R. Bankruptcy Prediction using Neural Networks, *Decision Support Systems* 11, No. 5 (2011).
7. Фомин Я.А., Диагностика кризисного состояния предприятия, Москва: Юнити-Дана, 2003. 349 с.

SPECIFICUL IMPOZITĂRII MICROÎNTRINDERILOR

Mariana Rodica ȚÎRLEA¹, conf. univ., dr.,
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România
Iulita BÎRCA², cercetător științific,
INCE, Republica Moldova

The tax on micro enterprises' incomes is a mandatory tax for Romanian legal persons, which, according to the legislation in force, fall into the category of micro-enterprises. Income tax for micro-enterprises is a sum of money, due to the state budget by micro-enterprises, being a definitive, mandatory and non-refundable contribution. This contribution shall be determined according to the legislation in force for legal persons who, under the conditions stipulated by the law, realize incomes as a result of the activities carried out and related to the conditions of the Article 48 of the Tax Code for compliance with the income level conditions. The tax on micro enterprises' incomes falls under the direct tax category and is paid to the state budget at the time stipulated by law.

Key words: micro-enterprise, tax, income tax of microenterprises, basis of calculation, quota, due amount, payment, payment deadline.

Impozitul pe veniturile microîntreprinderilor este un impozit obligatoriu pentru persoanele române juridice care, potrivit legislației în vigoare, se încadrează în categoria microîntreprinderi. Impozitul pe veniturile microîntreprinderilor reprezintă o sumă de bani, datorată bugetului de stat de către microîntreprinderi, de natura unei contribuții definitive, obligatorii și cu titlul nerambursabil. Această contribuție se stabilește potrivit legislației în vigoare pentru persoane juridice care realizează în condițiile prevăzute de lege venituri ca rezultat al activităților desfășurate și raportat la condițiile din Codul fiscal articolul 48 pentru încadrarea în condițiile privind nivelul veniturilor. Impozitul pe veniturile microîntreprinderilor se încadrează la categoria impozite directe și se plătește la bugetul de stat la termenele prevăzute de lege.

Cuvinte-cheie: microîntreprindere, impozit, impozit pe veniturile microîntreprinderilor, bază de calcul, cotă, sumă datorată, plată, termen de plată.

JEL Classification: P42, H20, H21, H29.

Capitolul I. Impozitul pe veniturile microîntreprinderilor

1.1 Impozitul

Impozitul reprezintă o sumă de bani, datorată bugetului unic consolidat de către persoanele fizice și persoanele juridice sub forma unei contribuții cu caracter definitiv și obligatoriu și cu titlul nerambursabil. Această contribuție datorată bugetului unic consolidat, respectiv cuantumul bănesc datorat, se stabilește în conformitate cu cerințele legislației dintr-o anumită etapă de timp aflate în vigoare pentru acele persoane fizice și persoane juridice care realizează în condițiile prevăzute de lege venituri pe care le obțin din activitățile desfășurate, din actele și serviciile prestate de aceștia către terți.

Observăm faptul că impozitul prezintă următoarele caracteristici generale:

1. este datorat de persoane care obțin venituri potrivit legii;
2. este o obligație a persoanele fizice și persoanele juridice;
3. natura obligației este contribuție;
4. cuantumul este stabilit prin lege;
5. este plătit în bani;
6. destinația impozitului este statul;
7. este fără echivalent;
8. este fără contraprestație;
9. contribuie la formarea veniturilor statului;
10. constituie o sursă a fondurilor sociale ale societății.

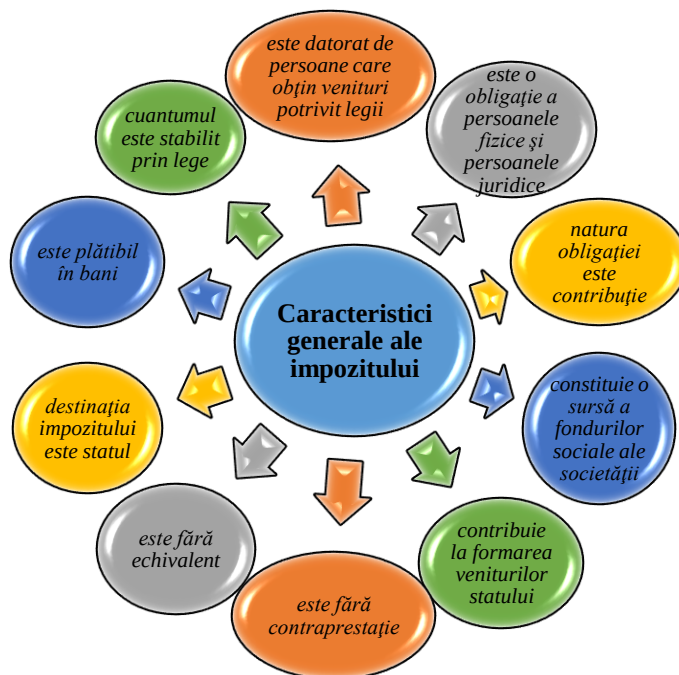

Figura 1. Caracteristici generale ale impozitului

Sursa: Elaborată de autori.

¹© Mariana Rodica ȚÎRLEA, rodicațirlea10@yahoo.ro

² © Iulita BÎRCA, bircaulita@mail.ru

1.2 . Microîntreprinderea. Concept și definiție

Potrivit Codului fiscal, Articolul 47 Punctul 1, microîntreprinderea este definită în sensul prezentului titlu ca fiind o persoană juridică română care îndeplinește cumulativ următoarele condiții, la data de 31 decembrie a anului fiscal precedent:

1) a realizat venituri, altele decât cele obținute din desfășurarea activităților, prevăzute la art. 48 alin. Punctul 6; text original în vigoare până la 1 ianuarie 2018;

2) a realizat venituri care nu au depășit echivalentul în lei a 500.000 euro. Cursul de schimb pentru determinarea echivalentului în euro este cel valabil la închiderea exercițiului financiar în care s-au înregistrat veniturile;

3) a realizat venituri care nu au depășit echivalentul în lei a 1.000.000 euro. Cursul de schimb pentru determinarea echivalentului în euro este cel valabil la închiderea exercițiului financiar în care s-au înregistrat veniturile; literă modificată prin art. I pct. 7 din O.U.G. nr. 79/2017 - publicată la 10 noiembrie 2017, în vigoare de la 1 ianuarie 2018;

4) capitalul social al acesteia este deținut de persoane, altele decât statul și unitățile administrativ-teritoriale;

5) nu se află în dizolvare, urmată de lichidare, înregistrată în registrul comerțului sau la instanțele judecătorești, potrivit legii.

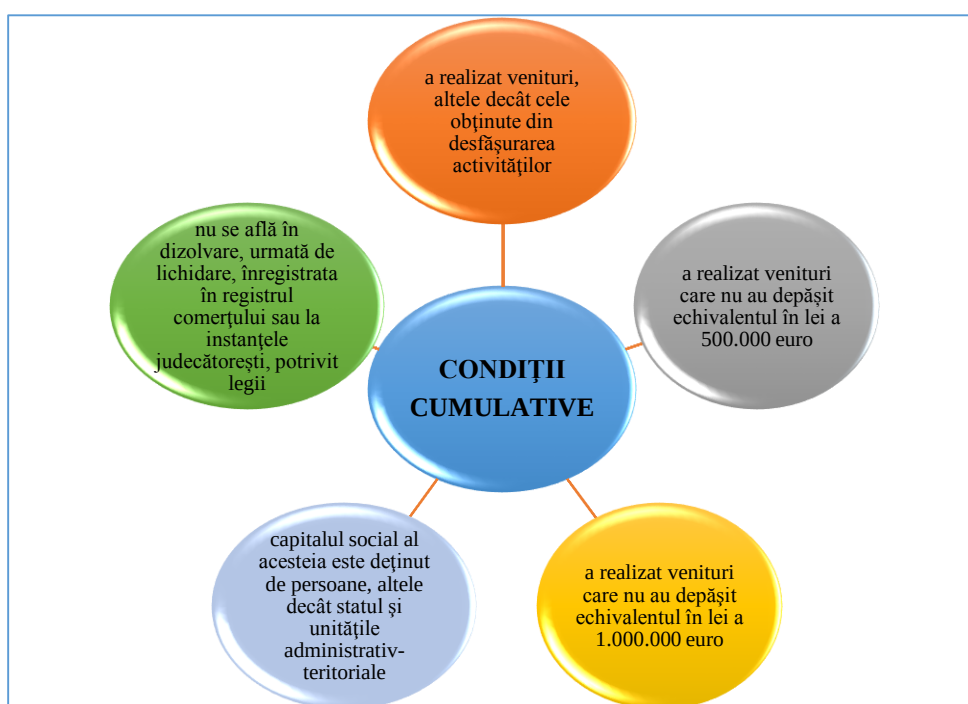

Figura 2. Condiții cumulative de îndeplinit pentru încadrarea întreprinderii la categoria microîntreprindere

Sursa: Elaborată de autori.

O mențiune la alineatul doi din articolul 47, precizează faptul că:

- prevederile alineatului unu se aplică și persoanelor juridice române care intră sub incidența Legii nr. 170/2016 privind impozitul specific unor activități.

- prevederile prezentului titlu prevalează față de prevederile Legii nr.170/2016, alineat introdus prin art. I pct. 21 din O.U.G. nr.3/2017, astfel cum a fost modificată prin art.I pct. 3 din Legea nr. 177/2017 - publicată la 21 iulie 2017, în vigoare de la 24 iulie 2017.

Fac excepții, potrivit articolului alineatul trei, respectiv nu intră sub incidența prezentului titlu următoarele persoane juridice române:

- a) Fondul de garantare a depozitelor în sistemul bancar, constituit potrivit legii;
- b) Fondul de compensare a investitorilor, înființat potrivit legii;
- c) Fondul de garantare a pensiilor private, înființat potrivit legii;
- d) Fondul de garantare a asiguraților, constituit potrivit legii;
- e) Entitatea transparentă fiscală cu personalitate juridică.

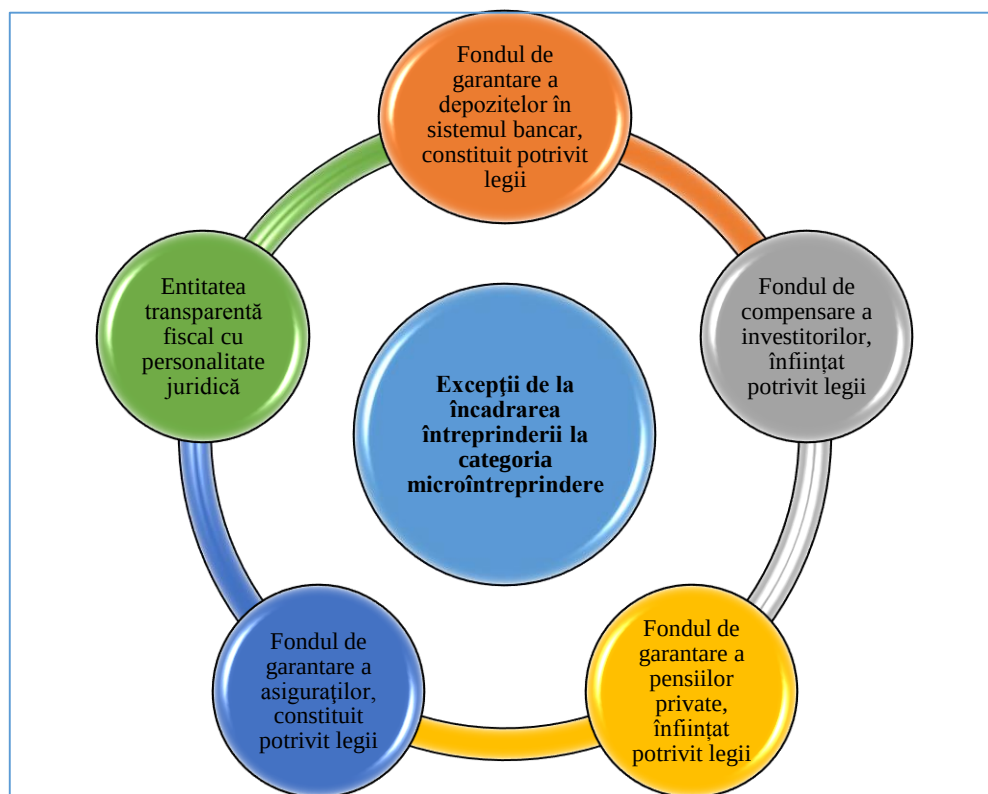

Figura 3. Excepții de la încadrarea întreprinderii la categoria microîntreprindere

Sursa: Elaborată de autori.

Cu privire la nivelul veniturilor, Codul fiscal prevede la articolul 48 faptul că, pentru încadrarea în condițiile privind nivelul veniturilor realizate în anul precedent, prevăzute la art. 47 lit. b) și c) din Codul fiscal, se vor lua în calcul aceleași venituri care constituie baza impozabilă prevăzută la art. 53 din Codul fiscal, iar cursul de schimb pentru determinarea echivalentului în euro este cel de la închiderea aceluiași exercițiu financiar.

Textul de lege precizează faptul că:

1. Persoanele juridice române care nu au depășit echivalentul în lei a 100.000 euro, îndeplinind și celelalte condiții prevăzute la art. 47 din Codul fiscal, și care desfășoară ca activitate principală sau secundară activitățile corespunzătoare codurilor CAEN prevăzute de Legea nr. 170/2016 privind impozitul specific unor activități aplică prevederile titlului III „Impozitul pe veniturile microîntreprinderilor” din Codul fiscal (alineat introdus prin art. unic lit. C pct. 1 din H.G. nr. 284/2017, în vigoare de la 4 mai 2017).

2. Încadrarea în categoria veniturilor din consultanță și management se efectuează prin analiza contractelor încheiate și a altor documente care justifică natura veniturilor.

3. Pentru încadrarea în sistemul de impunere pe veniturile microîntreprinderilor în anul 2016, verificarea condiției prevăzute la art. 47 lit. c) din Codul fiscal, respectiv încadrarea în nivelul veniturilor realizate de 100.000 euro, se verifică pe baza veniturilor care constituie baza impozabilă prevăzută la art. 53 din Codul fiscal, realizate la data de 31 decembrie 2015 (pct. 1 al titlului III din anexa la H.G. nr. 1/2016, în aplicarea art. 47 din Legea nr. 227/2015, în vigoare de la 13 ianuarie 2016).

Capitolul II. Specificul sistemului de impunere pe veniturile microîntreprinderii

Codul fiscal la Articolul 48 prevede sistemul de impunere pe veniturile microîntreprinderii după cum urmează:

- Impozitul reglementat de prezentul titlu este obligatoriu.

- Persoanele juridice române aplică impozitul reglementat de prezentul titlu începând cu anul fiscal următor celui în care îndeplinesc condițiile de microîntreprindere prevăzute la art. 47 din Codul fiscal.

- O persoană juridică română care este nou-înființată este obligată să plătească impozit pe veniturile microîntreprinderilor începând cu primul an fiscal, dacă condiția prevăzută la art. 47 alin. (1) lit. d) este îndeplinită la data înregistrării în registrul comerțului (alineat modificat prin art. I pct. 22 din O.U.G. nr.3/2017, astfel cum a fost modificată prin art.I pct. 3 din Legea nr. 177/2017 - publicată la 21 iulie 2017, în vigoare de la 24 iulie 2017).

- Prin excepție de la prevederile alin. (3), persoana juridică română nou-înființată care, începând cu data înregistrării în registrul comerțului, intenționează să desfășoare activitățile prevăzute la alin. (6), nu intră sub incidența prezentului titlu (text original în vigoare până la 1 ianuarie 2018).

- Prin excepție de la prevederile alin. (3), persoana juridică română nou-înființată care, la data înregistrării în registrul comerțului, are subscris un capital social de cel puțin 45.000 lei poate opta să aplice prevederile titlului II. Opțiunea este

definitivă, cu condiția menținerii valorii capitalului social de la data înregistrării, pentru întreaga perioadă de existență a persoanei juridice respective.

În cazul în care această condiție nu este respectată, persoana juridică aplică prevederile prezentului titlu, începând cu anul fiscal următor celui în care capitalul social este redus sub valoarea de 45.000 lei, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute la art. 47 (alineat modificat prin art. I pct. 9 din O.U.G. nr. 84/2016 - publicată la 6 decembrie 2016, în vigoare de la 1 ianuarie 2017 până la 1 ianuarie 2018).

Pentru persoanele juridice române care au aplicat prevederile alin. (5), în forma în vigoare până la data de 31 decembrie 2016, condiția referitoare la menținerea unui capital social de cel puțin echivalentul în lei al sumei de 25.000 euro se consideră îndeplinită și în situația în care capitalul social scade până la nivelul sumei de 45.000 lei (alineat introdus prin art. I pct. 10 din O.U.G. nr. 84/2016 - publicată la 6 decembrie 2016, în vigoare de la 1 ianuarie 2017 până la 1 ianuarie 2018).

Prin excepție de la prevederile art. 47, microîntreprinderile existente care au subscris un capital social de cel puțin 45.000 lei pot opta să aplice prevederile titlului II începând cu 1 ianuarie 2017 sau cu trimestrul în care această condiție este îndeplinită.

Opțiunea este definitivă, cu condiția menținerii valorii capitalului social pentru întreaga perioadă de existență a persoanei juridice respective.

În cazul în care această condiție nu este respectată, persoana juridică aplică prevederile prezentului titlu începând cu anul fiscal următor celui în care capitalul social este redus sub valoarea de 45.000 lei, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute la art. 47.

Ieșirea din sistemul de impunere pe veniturile microîntreprinderilor ca urmare a opțiunii se comunică organelor fiscale competente, potrivit prevederilor Codului de procedură fiscală.

Calculul și plata impozitului pe profit de către microîntreprinderile care optează să aplice prevederile titlului II se efectuează luând în considerare veniturile și cheltuielile realizate începând cu trimestrul respectiv (alineat introdus prin art. I pct. 10 din O.U.G. nr. 84/2016 - publicată la 6 decembrie 2016, în vigoare de la 1 ianuarie 2017 până la 1 ianuarie 2018).

La punctul șase din acest articol sunt menționate persoanele juridice române care nu intră sub incidența prevederilor prezentului titlu, respective sunt acele persoane juridice care:

- a) desfășoară activități în domeniul bancar;
- b) desfășoară activități în domeniile asigurărilor și reasigurărilor;
- c) desfășoară activități în domeniile pieței de capital, cu excepția persoanelor juridice care desfășoară activități de intermediere în aceste domenii;
- d) desfășoară activități în domeniul jocurilor de noroc;
- e) desfășoară activități de explorare, dezvoltare, exploatare a zăcămintelor petroliere și gazelor naturale.

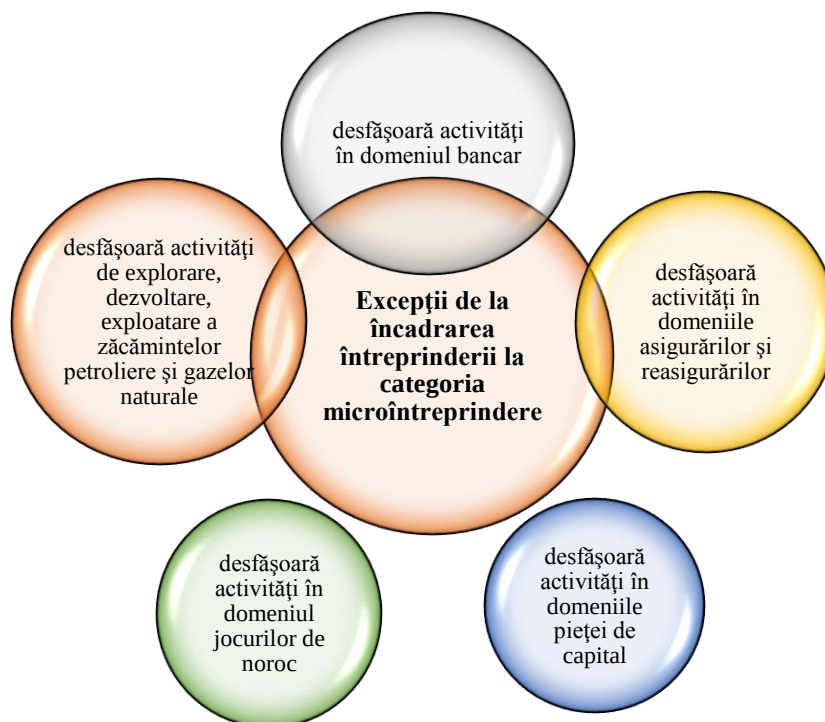

Figura 4. Excepții de la încadrarea întreprinderii la categoria microîntreprindere
Sursa: Elaborată de autori.

Persoanele juridice române care intră sub incidența Legii nr. 170/2016 și care la data de 31 decembrie 2016 au realizat venituri cuprinse între 100.001 euro - 500.000 euro, inclusiv, îndeplinind și celelalte condiții prevăzute la art. 47 alin. (1), sunt obligate la plata impozitului reglementat de prezentul titlu începând cu luna următoarea intrării în vigoare a acestor prevederi, urmând a comunica organelor fiscale teritoriale modificarea sistemului de impunere, potrivit prevederilor Legii nr. 207/2015 privind Codul de procedură fiscală, cu modificările și completările ulterioare, până la data de 25 a lunii următoare intrării în vigoare a acestor prevederi, inclusiv.

Prin derogare de la prevederile art. 8 din Legea nr. 170/2016, respectiv prin excepție de la prevederile art. 41 și 42, până la acest termen se calculează, se declară și se plătește impozitul specific unor activități, respectiv impozitul pe profit, pentru perioada 1 ianuarie 2017 – sfârșitul lunii intrării în vigoare a acestor prevederi.

Impozitul specific unor activități aferente acestei perioade se determină prin împărțirea impozitului specific anual la 365 de zile și înmulțirea cu numărul de zile aferent perioadei 1 ianuarie 2017 – sfârșitul lunii intrării în vigoare a acestor prevederi.

Pentru determinarea impozitului specific unor activități se aplică și celelalte reguli prevăzute de Legea nr.170/2016. Impozitul pe profit se determină luând în considerare veniturile și cheltuielile înregistrate în această perioadă, iar rezultatul fiscal se ajustează corespunzător acestei perioade (alineat introdus prin art. I pct. 31 din O.U.G. nr.3/2017, astfel cum a fost modificată prin art.I pct. 4 din Legea nr. 177/2017 - publicată la 21 iulie 2017, în vigoare de la 24 iulie 2017).

Capitolul III. Baza de impozitare a microîntreprinderilor

Potrivit Codului fiscal, baza impozabilă este reglementată prin Articolul 53 alineatul 1.

Baza impozabilă a impozitului pe veniturile microîntreprinderilor o constituie veniturile din orice sursă, din care se scad potrivit acestui text de lege următoarele:

- a) veniturile aferente costurilor stocurilor de produse;
- b) veniturile aferente costurilor serviciilor în curs de execuție;
- c) veniturile din producția de imobilizări corporale și necorporale;
- d) veniturile din subvenții;
- e) veniturile din provizioane, ajustări pentru depreciere sau pentru pierdere de valoare, care au fost cheltuieli nedeductibile la calculul profitului impozabil sau au fost constituite în perioada în care persoana juridică română era supusă impozitului pe veniturile microîntreprinderilor (literă modificată prin art. I pct. 61 din O.U.G. nr.3/2017, astfel cum a fost modificată prin art.I pct. 5 din Legea nr. 177/2017 - publicată la 21 iulie 2017, în vigoare de la 1 octombrie 2017).
- f) veniturile rezultate din restituirea sau anularea unor dobânzi și/sau penalități de întârziere, care au fost cheltuieli nedeductibile la calculul profitului impozabil;
- g) veniturile realizate din despăgubiri, de la societățile de asigurare/reasigurare, pentru pagubele produse bunurilor de natura stocurilor sau a activelor corporale proprii;
- h) veniturile din diferențe de curs valutar;
- i) veniturile financiare aferente creanțelor și datoriilor cu decontare în funcție de cursul unei valute, rezultate din evaluarea sau decontarea acestora;
- j) valoarea reducerilor comerciale acordate ulterior facturării, înregistrate în contul „709”, potrivit reglementărilor contabile aplicabile;
- k) veniturile aferente titlurilor de plată obținute de persoanele îndreptățite, potrivit legii, titulari inițiali aflați în evidența Comisiei Centrale pentru Stabilirea Despăgubirilor sau moștenitorii legali ai acestora;
- l) despăgubirile primite în baza hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului;
- m) veniturile obținute dintr-un stat străin cu care România are încheiată convenție de evitare a dublei impuneri, dacă acestea au fost impozitate în statul străin.

Textul de lege prevede că, pentru determinarea impozitului pe veniturile microîntreprinderilor, la baza impozabilă determinată potrivit alin. (1) se adaugă următoarele:

- a) valoarea reducerilor comerciale primite ulterior facturării, înregistrate în contul 609, potrivit reglementărilor contabile aplicabile;
- b) în trimestrul IV sau în ultimul trimestru al perioadei impozabile, în cazul contribuabililor care își încetează existența, diferența favorabilă dintre veniturile din diferențe de curs valutar/veniturile financiare aferente creanțelor și datoriilor cu decontare în funcție de cursul unei valute, rezultate din evaluarea sau decontarea acestora, și cheltuielile din diferențe de curs valutar/cheltuielile financiare aferente, înregistrate cumulativ de la începutul anului;
- c) rezervele, cu excepția celor reprezentând facilități fiscale, reduse sau anulate, reprezentând rezerva legală, rezerve din reevaluarea mijloacelor fixe, inclusiv a terenurilor, care au fost deduse la calculul profitului impozabil și nu au fost impozitate în perioada în care microîntreprinderile au fost și plătitoare de impozit pe profit, indiferent dacă reducerea sau anularea este datorată modificării destinației rezervei, distribuirii acesteia către participanți sub orice formă, lichidării, divizării, fuziunii contribuabilului sau oricărui altui motiv;
- d) rezervele reprezentând facilități fiscale, constituite în perioada în care microîntreprinderile au fost și plătitoare de impozit pe profit, care sunt utilizate pentru majorarea capitalului social, pentru distribuire către participanți sub orice formă, pentru acoperirea pierderilor sau pentru oricare alt motiv. În situația în care rezervele fiscale sunt menținute până la lichidare, acestea nu sunt luate în calcul pentru determinarea bazei impozabile ca urmare a lichidării.

În cazul în care o microîntreprindere achiziționează case de marcat, valoarea de achiziție a acestora se deduce din baza impozabilă, în conformitate cu documentul justificativ, în trimestrul în care au fost puse în funcțiune, potrivit legii.

Baza impozabilă asupra căreia se aplică cotele de impozitare prevăzute la art. 51 alin. (1) și (2) din Codul fiscal este reprezentată de totalul veniturilor trimestriale care sunt înregistrate în creditul conturilor din clasa a 7-a potrivit reglementărilor contabile aplicabile, din care se scad categoriile de venituri menționate la art. 53 alin. (1) și se adaugă elementele menționate la art. 53 alin. (2) din Codul fiscal.

Microîntreprinderile care își încetează existența în urma unei operațiuni de reorganizare sau de lichidare, potrivit legii, și care pe parcursul perioadei de funcționare au fost și plătitoare de impozit pe profit, la calculul impozitului pe veniturile microîntreprinderilor, nu includ în baza impozabilă:

1. rezervele constituite din profitul net,
2. rezervele constituite din diferențe de curs favorabil aferente capitalului social în devize sau disponibilului în devize,
3. sumele aferente unor reduceri ale cotei de impozit pe profit,
4. scutiri de impozit, repartizate ca rezerve, potrivit legii, care au fost constituite în perioada în care au fost plătitoare de impozit pe profit.

În cazul în care se achiziționează case de marcat, din baza impozabilă se scade valoarea caselor de marcat, în conformitate cu documentul justificativ, în luna punerii în funcțiune. Punerea în funcțiune se face potrivit prevederilor legale.

(pct. 5 al titlului III din anexa la H.G. nr. 1/2016, în aplicarea art. 53 alin. (1) și (2) din Legea nr. 227/2015, în vigoare de la 13 ianuarie 2016)

Regulile de determinare a condițiilor de aplicare a sistemului de impunere pe veniturile microîntreprinderii, sunt prevăzute conform Art. 54. - Pentru încadrarea în condițiile privind nivelul veniturilor prevăzute la art. 47 alin. (1) lit. b) și c) și sunt prevăzute la articolul 52, se vor lua în calcul aceleași venituri care constituie baza impozabilă prevăzută la art. 53. (articol modificat prin art. I pct. 62 din O.U.G. nr.3/2017, astfel cum a fost modificată prin art.I pct. 5 din Legea nr. 177/2017 - publicată la 21 iulie 2017, în vigoare de la 24 iulie 2017 până la 1 ianuarie 2018)

Termenele de declarare a mențiunilor sunt reglementate prin articolul 55. - (1), potrivit căruia persoanele juridice care se înființează în cursul unui an fiscal, precum și microîntreprinderile care intră sub incidența prevederilor art. 52 comunică organelor fiscale competente aplicarea/ieșirea din sistemul de impunere pe veniturile microîntreprinderilor, potrivit prevederilor Codului de procedură fiscală.

Persoanele juridice române, plătitoare de impozit pe profit, comunică organelor fiscale competente aplicarea sistemului de impunere pe veniturile microîntreprinderilor, până la data de 31 martie inclusiv a anului pentru care se plătește impozitul pe veniturile microîntreprinderilor.

În cazul în care, în cursul anului fiscal, una dintre condițiile impuse la art. 47 alin. (1) lit. d) și e) nu mai este îndeplinită, microîntreprinderea comunică organelor fiscale competente ieșirea din sistemul de impunere pe veniturile microîntreprinderilor, până la data de 31 martie inclusiv a anului fiscal următor (alineat modificat prin art. I pct. 63 din O.U.G. nr.3/2017, astfel cum a fost modificată prin art.I pct. 5 din Legea nr. 177/2017 - publicată la 21 iulie 2017, în vigoare de la 24 iulie 2017).

Cu privire la plata și depunerea declarațiilor fiscale, codul fiscal reglementează prin:

Articolul 56. Punctul 1. Calculul și plata impozitului pe veniturile microîntreprinderilor se efectuează trimestrial, până la data de 25 inclusiv a lunii următoare trimestrului pentru care se calculează impozitul.

2. Microîntreprinderile au obligația de a depune, până la termenul de plată a impozitului, declarația de impozit pe veniturile microîntreprinderilor.

3. Persoanele juridice care se dizolvă cu lichidare, potrivit legii, în cursul aceluiași an în care a început lichidarea au obligația să depună declarația de impozit pe veniturile microîntreprinderilor și să plătească impozitul aferent până la data depunerii situațiilor financiare la organul fiscal competent.

4. Persoanele juridice care, în cursul anului fiscal, se dizolvă fără lichidare au obligația să depună declarația de impozit pe veniturile microîntreprinderilor și să plătească impozitul până la închiderea perioadei impozabile.

5. Impozitul reglementat de prezentul titlu reprezintă venit al bugetului de stat.

Aspectele care privesc prevederi fiscale referitoare la amortizare și impozitul pe dividende sunt cuprinse la Articolul 57. Punctul 1, la care se face precizare că, microîntreprinderile sunt obligate să țină evidența amortizării fiscale, potrivit art. 28 al titlului II.

2. Pentru declararea, reținerea și plata impozitului pe dividende plătite către o persoană juridică română, microîntreprinderile sunt obligate să aplice prevederile art. 43 al titlului II.

Concluzii:

Specificul de impozitare pe veniturile microîntreprinderilor este prevăzut în codul fiscal la Articolul 51, astfel:

- a) 1% pentru microîntreprinderile care au unul sau mai mulți salariați;
- b) 3%, pentru microîntreprinderile care nu au salariați.

Prin excepție de la prevederile alin. (1) al a, pentru persoanele juridice române nou înființate, care au cel puțin un salariat și sunt constituite pe o durată mai mare de 48 de luni, iar acționarii/asociații lor nu au deținut titluri de participare la alte persoane juridice, cota de impozitare este 1% pentru primele 24 de luni de la data înregistrării persoanei juridice române, potrivit legii.

Cota de impozitare se aplică până la sfârșitul trimestrului în care se încheie perioada de 24 de luni.

Prevederile prezentului alineat se aplică dacă, în cadrul unei perioade de 48 de luni de la data înregistrării, microîntreprinderea nu se află în următoarele situații:

- lichidarea voluntară prin hotărârea adunării generale, potrivit legii;
- dizolvarea fără lichidare, potrivit legii;
- inactivitate temporară, potrivit legii;
- declararea pe propria răspundere a nedeșfășurării de activități la sediul social/sediile secundare, potrivit legii;
- majorarea capitalului social prin aporturi efectuate, potrivit legii, de noi acționari/asociați;
- acționarii/asociații săi vând/cesionează/schimbă titlurile de participare deținute.

Referințe bibliografice

1. Codul Fiscal
2. Codul de procedură fiscală
3. Norme metodologice de aplicare a codului fiscal
4. H.G. nr. 1/2016, în aplicarea art. 47 din
5. O.U.G. nr. 79/2017 - publicată la 10 noiembrie 2017, în vigoare de la 1 ianuarie 2018
6. O.U.G. nr.3/2017
7. Legea nr. 177/2017 - publicată la 21 iulie 2017
8. Legii nr.170/2016
9. Legea nr. 227/2015, în vigoare de la 13 ianuarie 2016)

IMPACTUL GLOBALIZĂRII FINANCIARE ASUPRA SISTEMULUI BANCAR DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Alexandra ȚVIRCUN, doctorand,
Accent Group, Republica Moldova*

Financial globalization is a process of amplifying countries' financial interdependence as a result of growing complexity of international financial relations. It is manifested by increasing the volume of international financial transactions, international capital flows, expanding the diversity of financial instruments and technologies. A separate direction of financial globalization is banking globalization, which changes the nature and forms of competition in the financial market. Modern banks are forced to compete simultaneously on several segments of financial market, not only among themselves, but also with other financial institutions. Banking globalization contributes to the spread of banking services throughout the world, banking activity becoming universal one. The conducted study allowed to outline the essence of banking globalization and main channels of influence on banking system of Republic of Moldova: banking regulation, participation in the capital of domestic banks, diffusion of innovations in banking products market and participation in international financial flows. This impact, on the one hand, has beneficial effects on the implementation of modern banking technologies. But, on the other hand, it generates a complex of problems. The research has shown the contribution of banking globalization to the emergence of recent banking crisis in Republic of Moldova. All this requires reviewing prospects of domestic banking system developing and banking regulatory process continuously improving.

Key words: bank, banking system, banking product, shareholder, banking supervision

Globalizarea financiară reprezintă un proces de amplificare a interdependenței financiare a țărilor ca urmare a sporirii complexității relațiilor financiare internaționale. Ea se manifestă prin creșterea volumului tranzacțiilor financiare internaționale, a fluxurilor internaționale de capital, extinderea diversității instrumentelor financiare și a tehnologiilor. O direcție separată a globalizării financiare este globalizarea bancară, care schimbă natura și formele concurenței pe piața financiară. Băncile moderne sunt impuse să concureze simultan pe mai multe segmente ale pieței financiare, nu numai între ele, ci și cu alte instituții financiare. Globalizarea bancară contribuie la răspândirea serviciilor bancare întreaga lume, activitatea bancară devenind una universală. Studiul desfășurat a permis conturarea esenței globalizării bancare și canalelor principale de influență asupra sistemului bancar al Republicii Moldova: a reglementării bancare, a participării în capitalul băncilor autohtone, a difuziei inovațiilor pe piața produselor bancare și participării în fluxurilor financiare internaționale. Acest impact, dintr-o parte, are efecte benefice legate de implementarea tehnologiilor bancare moderne. Însă, din altă, parte generează un complex de probleme. Cercetarea a demonstrat contribuția într-o anumită măsură a globalizării bancare la declanșarea crizei bancare recente din Republica Moldova. Toate acestea impun revizuirea perspectivelor dezvoltării sistemului bancar autohton și perfecționarea continuă a procesului de reglementare bancară.

Cuvinte-cheie: bancă, sistem bancar, produs bancar, acționar, supraveghere bancară

JEL Classification: F36, F65, G15, G21.

Introducere. În virtutea situației dominante pe piață băncile devin participanții de bază a procesului de globalizare financiară. Ele exercită o influență activă asupra piețelor financiare, stimulează integrarea și modernizarea lor, simultan modificându-se ele însăși.

Mulți cercetători indică asupra faptului, că tendințele actuale ale globalizării economiei contribuie la transformarea rolului băncii în sistemul economic, devenind intermediarul financiar important, care asigură cu resurse financiare necesare toți participanții activității economice internaționale. Prin urmare, băncile nu numai desfășoară activitate financiară internațională în calitate de instituții autonome, dar și contribuie la efectuarea activității internaționale de către alte entități economice.

Transformarea sistemului bancar global are loc sub influența unui complex de probleme economice, social-economice, politice și geopolitice, care diferă prin gradul de influență reciprocă, combinarea și confruntarea vectorilor evoluției. Verigile acestui sistem, dintr-o parte, sunt impuse să se adapteze la aceste procese, iar din altă parte, să le schimbe în interesele lor, însă aceste procese pot fi influențate numai de țările, care dispun de un potențial mare și avantaje concurențiale evidente.

Autorul Popova menționează, că în sfera financiară globalizarea a determinat necesitatea schimbărilor cardinale în cadrul pieței bancare în general, dar și în cadrul fundamentelor activității băncilor comerciale, abordărilor și realizării de către bănci a strategiilor de piață, precum și modificarea managementului corporativ în domeniul bancar.

În mod inevitabil, globalizarea bancară exercită o influență sporită asupra funcționării sistemului bancar din Republica Moldova, ceea ce impune necesitatea studierii acestui impact.

Esența globalizării bancare. Globalizarea bancară reprezintă stadiul în care serviciile bancare au o arie de răspândire mondială, devenind universale. Serviciile bancare universale presupun armonizarea reglementărilor

bancare, secondată de ridicarea barierelor din calea unei competiții deschise pe toate piețele, creșterea numărului valutarilor în care operează și implantarea de sedii în străinătate. [6]

Globalizarea bancară poate fi examinată sub două spectre:

- Globalizarea bancară reprezintă cel mai înalt nivel de dezvoltare a activității bancare internaționale, care se reflectă în implementarea tranzacțiilor băncilor comerciale cu partenerii străini și pe piețele financiare globale. Afacerile bancare internaționale s-au dezvoltat odată cu dezvoltarea comerțului mondial, a activității internaționale a instituțiilor nefinanciare.

- Ea este o direcție separată a globalizării economice. Ca urmare a globalizării bancare, se schimbă natura și formele concurenței pe piața financiară. Băncile sunt forțate să concureze simultan pe mai multe segmente ale pieței financiare, nu numai între ele, ci și cu alte instituții financiare: societăți de asigurări, fonduri de investiții, fonduri de pensii nestatale și alte societăți financiare. [8]

Dacă este vorba de influența de proporții globalizării financiare, atunci trebuie menționate schimbările importante, care au lăsat piața serviciilor bancare, ceea ce a impus structurile bancare să se orienteze spre căutarea noilor avantaje concurențiale. Ca urmare, la momentul de față concurența dintre structurile bancare se află la etapa de dezvoltare prin transformare. [7]

Globalizarea bancară a demonstrat creșteri în următoarele domenii [9]:

- Sporirea creditării bancare transfrontaliere directe, investițiilor străine directe și altor forme a mișcării capitalului, în particular, investițiilor de portofoliu în instrumentele participare în capital și obligațiuni;

- Crearea de către bănci a unor instituții cu participarea capitalului străin, inclusiv bănci, și desfășurarea activității în alte state. Pe parcursul ultimelor decenii băncile și-au șargit prezența globală, prin crearea subdiviziunilor operațiunilor în forme de filiale și sucursale.

Factorii globalizării bancare. Transformările menționate au fost determinate de următorii factori [7]:

- Creșterea dependenței sistemelor bancare naționale de piața internațională de capital;
- Întărirea concurenței pe piața financiară globală atât între bănci, cât și a băncilor cu alte instituții financiare;
- Creșterea gradului de deschidere a economiei naționale;
- Standartizarea supravegherii bancare;
- Dezvoltarea tehnologiilor informaționale și de comunicare.

Trebuie de menționat, că ultimul factor are un rol crucial în procesele de transformare pe piața bancară:

- Dezvoltarea tehnologiilor informaționale contribuie la culegerea și prelucrarea mai eficientă a informației și reducerea costurilor prestării serviciilor bancare.

- Datorită tehnologiilor informaționale băncile au obținut accesul 24 din 24 ore la piețele financiare și au obținut posibilități noi de dezvoltare a noilor produse bancare.

- Menținerea relațiilor de lungă durată cu clienții a rețelei largi de filiale își pierde treptat importanța. Noua generație de clienți preferă consumul tot mai larg al produsului bancar în spațiul cibernetic.

- Tehnologiile noi reduc asimetria informațională, sporesc transparența pieței, fac mai accesibilă informația despre clienți și, în rezultat, băncile își pierd avantajele de parteneri exclusivi ai întreprinderilor.

- Clienții capătă posibilitatea alegerii celor convenabile oferte de produse bancare.

- În baza noilor tehnologii informaționale unele instituții nebankare rezidente și nerizidente pot presta unele servicii bancare (de exemplu, de efectuare a plăților).

- Progresul tehnologiilor informaționale a creat premise pentru dezvoltarea inovațiilor bancare.

În condițiile globalizării au loc, de asemenea, procesele de dereglementare a activității bancare și liberalizare a piețelor financiare, ceea ce influențează caracterul activității bancare internaționale. Are loc eliminarea delimitărilor instituționale dintre diferite forme ale activității bancare și financiare: comerciale, investiționale, de asigurare ș.a., ceea ce conduce la schimbarea caracterului și formelor concurenței pe piețele financiare. Concomitent, se întărește concurența pe multe segmente ale pieței financiare.

Liberalizarea conduce la lărgirea diversificării teritoriale a activității bancare la scară mondială și conduce la amplificarea activității bancare internaționale.

În același timp, eliminarea limitelor de intrare pe piețele bancare naționale pentru instituțiile financiare nerizidente a deschis posibilități largi de dezvoltare a rețelei de filiale a băncilor peste hotarele țării de proveniență și formarea activității bancare internaționale, ceea ce a întărit și complicat concurența.

O particularitate importantă a dezvoltării piețelor naționale contemporane și a economiei mondiale este creșterea concentrării capitalurilor și producțiilor în diferite sfere ale activității economice.

Analizând această problemă, trebuie de menționat, că are loc expansiunea băncilor internaționale, întărirea pozițiilor instituțiilor financiare nebankare, formarea unui segment puternic de furnizare a serviciilor bancare on-line și mobile conduce la un nivel înalt de concurență și simultan activează procesele de consolidare a capitalului bancar, fiind motivate de tendința de păstrare și întărirea a pozițiilor concurențiale.

În multe țări s-a mărit numărul de achiziții și fuziuni în sfera bancară, s-au lărgit și s-a diversificat formele de cooperare a băncilor între ele și cu instituțiile financiare nebankare.

Băncile, pentru a rezista presiunii concurenței, formează alianțe strategice, participă în diferite consorții,

efectuează creditarea comună ș.a. Astfel, este cazul de a vorbi, de rând cu sporirea concurenței bancare, de amplificarea colaborării bancare, care permite ridicarea eficienței activității și îmbunătățirea gestiunii riscurilor.

Ridicarea barierelor de delimitare dintre diferite forme de activitate și regiunile geografice lărgesște în mod esențial spectrul serviciilor oferite de bănci, iar procesele de consolidare a capitalului conduc la formarea conglomeratelor financiare cu o structură compicată.

În rezultat, băncile se confruntă cu un număr mare de riscuri diverse de natură financiară și nefinanciară, care au tendința de diversificare, ceea ce complică sistemul de gestiune a riscurilor și ridică importanța managementului financiar în cadrul băncilor.

Băncile moderne mari sunt formate dintr-un număr mare de subdiviziuni legate între ele, fiecare din ele având planul financiar propriu și o specializare profundă.

Managementul de vârf al băncilor nu întotdeauna reșește să evalueze corect riscurile activităților specializate chiar având la dispoziție sisteme moderne de gestiune a riscurilor. De aceea, băncile mari sunt în căutare activă a modelelor noi de gestiune bazate pe principii de decentralizare și, concomitent, perfecționează abordările managementului strategic, care devine factorul determinant al concurenței viitoare pe piața internațională de capital.

În același timp, trebuie de menționat, că activitatea bancară internațională are loc de rând cu dezvoltarea comerțului internațional și activitatea internațională a instituțiilor financiare nebancale.

În afară de cele expuse, este cazul de a menționa concentrarea activității băncilor în centrele financiare internaționale mari.

Globalizarea și implementarea standardelor activității bancare. În anul 1992 Republica Moldova a devenit membru a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Internaționale de Reconstrucție și Dezvoltare, ceea ce a contribuit la începutul constituirii unui sistem de reglementare și supraveghere bancară în bază normelor internaționale.

În anul 1995 au fost aprobate Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei și Legea instituțiilor financiare, care la acel moment în mare parte a fost o tentativă de implementare a celor mai bune practici internaționale în domeniul bancar.

Drept continuare a acestui proces, în anul 2018 a intrat în vigoare Legea privind activitatea băncilor nr. 202 din 6 octombrie 2017, care are drept scop consolidarea cadrului de reglementare și supraveghere bancară, prin alinierea la standardele europene.

La baza desfășurării activității bancare pe plan internațional stau standardele și metodologiile privind reglementarea activității bancare acceptate de un număr mare de țări, care sunt elaborate de Comitetul de la Basel pentru supraveghere bancară pe lângă Banca Reglementărilor Internaționale. În acest context se evidențiază Acordul de la Basel privind adecvarea capitalului.

Sistemul de reglementare bancară din Republica Moldova este bazat pe standardele internaționale. În primul rând, aceasta se referă la activitatea Băncii Naționale a Moldovei (BNM), care este responsabilă pentru licențierea, supravegherea și reglementarea activității băncilor comerciale.

Din anul 1998 a început implementarea prevederilor Acordului Basel I. În anul 2004 a fost aprobat Acordul Basel II, ceea ce a creat oportunități suplimentare pentru perfecționarea sistemului de supraveghere bancară din Republica Moldova. Iar în anul 2017 Banca Națională a Moldovei a aprobat Strategia de implementare a standardelor Basel III prin prisma cadrului legislativ european.

În baza standardelor internaționale și legislației în vigoare BNM promovează politica în domeniul reglementării și supravegherii bancare prin [3]:

- stabilirea criteriilor de autorizare a băncilor, a cerințelor față de capital, a exigențelor față de proprietari și cotele acestora

- stabilirea cerințelor față de administratorii băncilor comerciale;
- stabilirea cerințelor față de calitatea și funcționalitatea sistemelor de control intern ale băncilor;
- stabilirea și supravegherea respectării de către băncile comerciale a cerințelor prudențiale;
- întreprinderea acțiunilor, aferente aplicării măsurilor de corecție, sancțiuni, instituirea supravegherii speciale sau, după caz, a administrării speciale pentru soluționarea problemelor la băncile cu vulnerabilități sporite.

În prezent obiectivele principale ale BNM în domeniul supravegherii bancare sunt următoarele [3]:

1. Transparența acționarilor;
2. Implementarea cerințelor BASEL III prin axarea pe guvernanța internă a băncii și pe managementul riscului;
3. Riscul de credit;
4. Riscul operațional;
5. Expunerile față de persoanele afiliate;
6. Riscul asociat tehnologiilor informațiilor și comunicațiilor (TIC);
7. Combaterea spălării banilor și finanțării terorismului;
8. Guvernanța corporativă.

În contextul abordat, considerăm importantă aprobarea în anul 2006 a Recomandărilor cu privire la sistemul de dirijare a riscului de țară și de transfer de către băncile din Republica Moldova, care a avut drept obiect managementul

a două categorii de riscuri:

- Riscul de țară exprimat de posibilitatea impactului negativ al condițiilor și evenimentelor economice, sociale și politice dintr-o țară asupra activității băncii;
- Riscul de transfer legat de imposibilitatea convertirii de către o entitate străină a unor obligațiuni financiare în valuta necesară plății din cauza lipsei sau indisponibilității acestei valute ca urmare a unor restricții impuse de către țara respectivă.

Globalizarea și implementarea produselor bancare noi. O mare parte din produsele bancare noi au fost implementate în Republica Moldova pe calea difuziei, adică oferirea acestor produse după testarea eficienței lor pe piețele financiare ale altor țări și pe piața internațională.

Acest proces are loc pe două căi. Prima este legată de reflectarea noilor produse în cadrul legislației naționale pentru asigurarea nu numai a funcționalității lor, dar și a securității atât pentru clienți, cât și pentru însăși instituțiile bancare. A doua are loc prin aplicarea noilor tehnologii bancare în cadrul băncilor comerciale.

Cel mai elocvent exemplu, în acest sens, îl constituie inovațiile în cadrul sistemului de plăți al Republicii Moldova.

Din anul 2002 autoritățile centrale au început promovarea activă a folosirii instrumentelor de plată fără numerar. De asemenea, a fost aprobată Strategia de dezvoltare a sistemului național de plăți al Republicii Moldova, care a determinat configurația prezentă sistemului de plăți din Republica Moldova:

- Sistemul automatizat de plăți interbancare;
- Sistemul de decontări ale valorilor mobiliare;
- Sistemele de plăți cu carduri;
- Sistemele de transferuri internaționale de mijloace bănești.

Au fost aprobate noile reglementări au definit, în special, instrumentele și documentele plată utilizate la efectuarea platilor fara numerar pe teritoriul Republicii Moldova:

- Transferul de credit - un instrument de plată întrebuițat pentru efectuarea unui spectru larg de plăți inițiate de către persoanele fizice și juridice. De menționat este că în practica internațională acesta este cel mai răspândit instrument de plată fără numerar.

- Debitarea directă este practică la încasarea plăților datorate de consumatori furnizorilor de bunuri și servicii.
- Perceperea în mod incontestabil reprezintă instrumentul de plată, prin intermediul căruia organele abilitate prin lege inițiază încasarea forțată a mijloacelor bănești din conturile bancare. Stipulațiile aferente au elucidat anumite aspecte ce țin de activitatea organelor în cauză.

În Republica Moldova a început dezvoltarea serviciilor bancare la distanță, care sunt utilizate, a fost posibilă după tipul aplicației utilizate de deținător și mijlocului de comunicare (legătură): ATM-banking, sisteme POS, Internet-banking, PC-banking, mobile-banking, phone-banking, SMS-banking.

Din anul 2013 a intrat vigoare Legea cu privire la serviciile de plată și moneda electronică, armonizată cu legislația UE.

În prezent băncile comerciale din Republica Moldova emit și deservesc carduri de plată doar în cadrul sistemelor internaționale de plăți. Utilizarea lor se amplifică treptat în fiecare an, fiind susținute de soluțiile bancare bazate pe Internet și dezvoltarea infrastructurii necesare. Este remarcabilă, în acest sens, dezvoltarea sistemelor de autoservire în cadrul unor bănci comerciale.

De asemenea, este importantă mărirea ofertei de servicii auxiliare.

De importanță mare a fost oferirea de servicii legate de sistemele internaționale, cum este, de exemplu, PayPal.

Reieșind din experiența internațională, din anul 2003 a început funcționarea sistemului de garantare a depozitelor. Nivelul plafonului de garantare Plafonul de garantare a depozitelor (suma maximă plătită unui deponent) a fost stabilit inițial în sumă de 4500 lei, iar apoi din anul 2010 - 6000 lei, indiferent de numărul și mărimea depozitelor sau valuta în care s-au constituit la bancă. În martie 2017 suma plafonului a fost mărită până la 20000 lei. Însă, în opinia unor experți, acest sistem este încă unul puțin eficient.

În anul 2008 a început activitatea Biroului de credit, ceea ce a fost un moment important pentru organizarea schimbului informațional între băncile comerciale, organizațiile de microfinanțare, societățile de leasing, asociațiile de economii și împrumut, în scopul oferirii informației care vizează descrierea situației privind respectarea de către debitori a obligațiilor asumate prin contractele de credit, monitorizarea și identificarea riscului de credit, inclusiv cel de fraudă, precum și a altei informații necesare pentru creditare.

Ofertele depozitelor și creditelor la momentul de față pot fi considerate mai curând clasice decât inovatoare, fiind întreprinse doar unele încercări de hibridizare și combinare în produse bancare complexe.

În același timp, procesul de transfer tehnologic în industria bancară nu este unul mecanic și simplu. Până în prezent există multiple probleme, care parțial sunt legate de cultura corporativă specifică în cadrul băncilor și cultura financiară a clienților.

Unele inovații se dezvoltă foarte greu (de exemplu, serviciile bancare de nivel premium, serviciile de bancasigurare).

Alte produse răspândite în practica occidentală așa și nu au fost implementate în Republica Moldova. Drept exemplu pot servi serviciile fiduciare clasice, depozitele bancare investiționale și multivalutare, precum și conturile metalice.

Procesul de integrare a sistemului bancar autohton în cel mondial. Calea principală a integrării sistemului

bancar național în cel mondial este prin investițiile străine directe. În perioada anilor 2011-2017 s-a menținut cota semnificativă a investițiilor străine în capitalul băncilor din Republica Moldova (Figura 1).

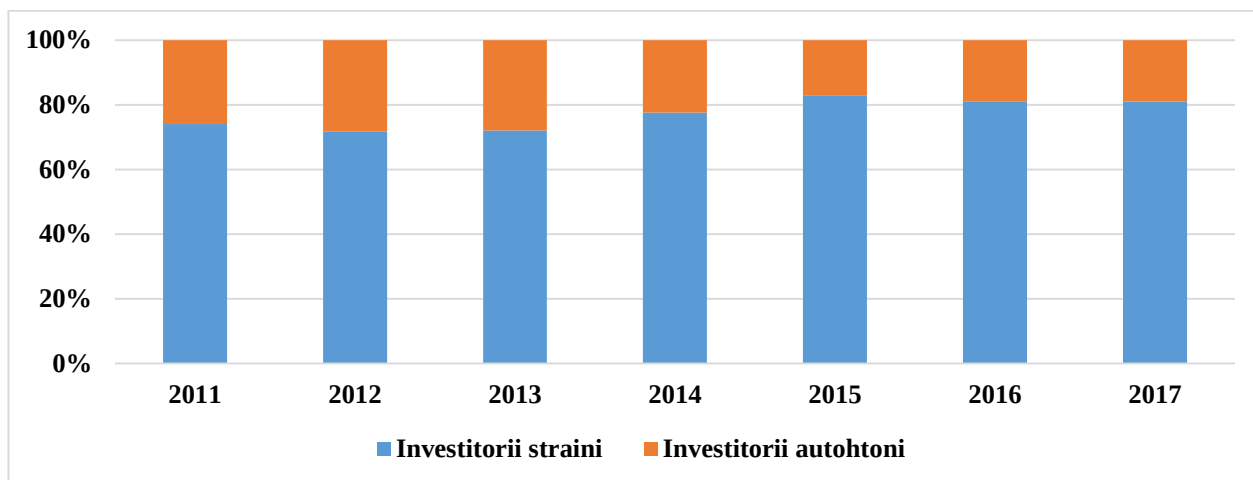

Figura 1. Dinamica modificărilor structurale ale capitalului social al sectorului bancar din Republica Moldova conform sursei de proveniență a investițiilor

Sursa: [2], [4]

În perioada analizată ea a avut tendința generală de creștere, nivelul minim fiind în anul 2012 (71,7%), iar nivelul maxim – în anul 2015 (82,9%).

La situația din 31 decembrie 2016 nivelul indicatorului a constituit 81,0 la sută, fiind în scădere cu 1,9 puncte procentuale față de finele anului 2015, ca urmare a anulării la 01 iulie 2016 de către Moldova-Agroindbank a 389760 de acțiuni ordinare nominative cu valoare nominală de 200 lei/acțiune și a răscumpărării parțiale de către FinComBank a acțiunilor proprii (10,1 milioane lei) de la “Western Nis Enterprise Fund” (SUA). Printre investitorii străini care participă la formarea capitalului băncilor Republicii Moldova sunt: Banca Europeană de Reconstrucții și Dezvoltare, bănci din Italia, Franța, România, precum și investitori corporativi din Germania, Austria, Marea Britanie, Ucraina, Cipru, Rusia, Grecia, Irak, SUA, Olanda, Liechtenstein, Elveția, Cehia. [4]

La situația din 31 decembrie 2017 cota investițiilor străine în capitalul băncilor a rămas, practic, la același nivel.

Din numărul total al băncilor, patru bănci dispun de capital format complet din investiții străine (dintre care 2 sucursale ale băncilor străine: Eximbank-Gruppo Veneto Banca și BCR Chișinău) și 7 bănci – de capital format din investiții străine și autohtone.

În anul 2017 au fost inițiate negocierile pentru achiziționarea pachetului de acțiuni emis de Victoriabank. La 16 ianuarie 2018 Banca Transilvania împreună cu Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare au achiziționat 39,2% de acțiuni în Victoriabank.

Activitatea investitorilor străini cu acțiunile băncilor a fost una nestabilă (Figura 2).

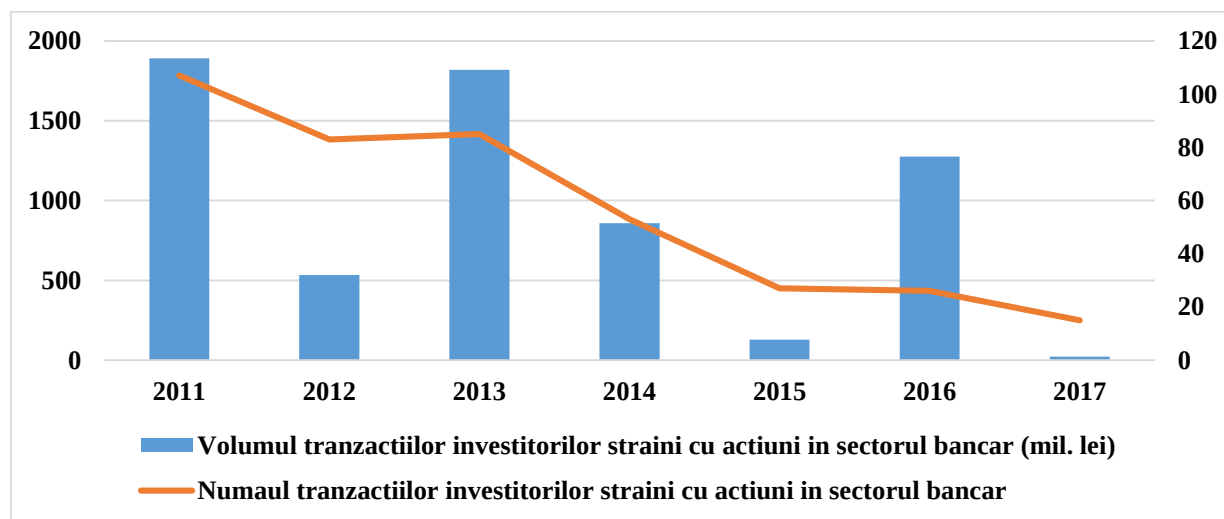

Figura 2. Dinamica tranzacțiilor băncilor investitorilor străini cu acțiunile băncilor

Sursa: [5].

Numărul tranzacțiilor investitorilor străini cu acțiunile băncilor comerciale autohtone a avut tendința generală de scădere – de la 107 în anul 2011 până la 15 în anul 2017.

Însă volumul lor a variat între 1890,8 mil. lei în anul 2011 și 20,5 mil. lei în anul 2017.

În iunie 2018 BNM a aprobat achiziționarea de către un consorțiu internațional de investitori a pachetului de acțiuni în mărime de 41,09% din capitalul social al Moldova-Agroindbank printr-o societate de investiție special creată în acest scop - Heim Partners Ltd., înregistrată în Marea Britanie cu sediul la Londra. [1]

Aspectele tenebre ale influenței globalizării bancare. Globalizarea bancară, în afara aspectelor benefice, are și unele negative.

În primul rând, este vorba de problema spălării banilor, precum și de pericolul atragerii sistemului bancar național în schemele financiare internaționale tenebre.

În anul 2007 a fost aprobat Regulamentului privind activitatea băncilor în domeniul prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului. Iar în anul 2011 au fost aprobate Recomandările cu privire la abordarea bazată pe risc a clienților de către bănci în vederea prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului. Însă contrar măsurilor formale întreprinse de autorități, sistemul bancar autohton tot mai mult este atras în chemele de nivel național și internațional de spălare a banilor, din ultimele cea mai cunoscută fiind „Laundromatul”.

În al doilea rând, este vorba de tentativele de acaparare pe cale ilegală a pachetelor de acțiuni ale băncilor din Republica Moldova prin desfășurarea atacurilor raider.

În al treilea rând, la momentul de față a devenit evident faptul, că jaful a trei bănci autohtone (Banca de Economii, Banca Socială și Unibank) ar fi fost imposibil fără folosirea infrastructurii mondiale prezentată de centrele financiare off-shore.

În al patrulea rând, colaborarea internațională a băncilor comerciale autohtone cu instituțiile bancare din alte țări legate de plasarea depozitelor și acordarea creditelor a provocat în ultimul deceniu probleme suplimentare legate de asumare nejustificată a unor riscuri excesive.

Astfel, globalizarea bancară a devenit un factor fundamental al declanșării crizei financiare în Republica Moldova în anii 2014-2015, care s-a manifestat prin neajunsul acut de lichiditate a pieței bancare legat de falimentul băncilor menționate și prăbușirea cursului monedei naționale pe piața valutară.

Concluzii. Globalizarea bancară poate fi considerat un factor important al dezvoltării sistemului bancar din Republica Moldova, al integrării lui în sistemul bancar mondial.

Dintr-o parte, ea contribuie la perfecționarea sistemului de reglementare și supraveghere bancară. Din altă parte, ea contribuie la răspândirea pe piața bancară autohtonă a produselor bancare noi. De asemenea, în acest context este remarcabil procesul de integrare a sistemului bancar autohton în cel mondial.

Însă, în același timp, globalizarea bancară este o sursă de probleme financiare, devenind un factor de risc. Aceassta impune necesitatea aprofundării colaborării autorităților naționale de supraveghere bancară cu instituțiile financiare internaționale și organele de supraveghere bancară din alte țări.

Referințe

1. Consorțiul internațional de investitori a primit permisiunea Băncii Naționale a Moldovei pentru achiziționarea a 41,09% din acțiunile BC “MOLDOVA-AGROINDBANK” S.A., <https://www.bnm.md/ro/content/consortiu-international-de-investitori-primit-permisiunea-bancii-nationale-moldovei-pentru>
2. Informație privind activitatea economico-financiară a băncilor din RM, <http://www.bnm.md>
3. Prioritățile supravegherii bancare ale Băncii Naționale a Moldovei pentru anul 2018, <https://www.bnm.md/ro/content/prioritatile-supravegherii-bancare-ale-bancii-nationale-moldovei-pentru-anul-2018>
4. Rapoartele anuale ale Băncii Naționale a Moldovei pentru anii 2011-2016, <http://www.bnm.md>
5. Rapoartele anuale privind activitatea CNPF și funcționarea pieței financiare nebankare pentru anii 2011-2017, <http://www.cnpf.md>
6. Savu Emanuela Mihaela, Tendințe privind globalizarea sistemului bancar internațional, Economie teoretică și aplicată nr. 6 / 2006 (501), <http://www.ectap.ro>
7. Влезкова В.И., Влияние глобализации на банковские структуры: трансформационные процессы, http://law-journal.ru/files/pdf/201206/201206_157.pdf
8. Давлатов И.Х., Экономическая природа глобализации и ее влияние на банковскую систему Таджикистана, <http://www.socionauki.ru/journal/articles/300145/>
9. Классенс Стийн, Маркетти Хуан А., Перестройка глобальной банковской системы, <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2013/12/pdf/claessens.pdf>

**CRITERII DE OPTIMALITATE A POLITICII MONETARE
DIN PERSPECTIVA GESTIUNII INFLAȚIEI**

**Victoria COCIUG, PhD, Assoc. profesor,
Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova
Olga HINEV, PhD student,
Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova
v_cociug@mail.ru, olga.kiosa@mail.ru**

În cadrul acestei cercetări au fost abordate aspectele definitorii a unui optim de politică monetară, capabil să asigure atingerea obiectivului propus de banca centrală. Asigurarea unei politici monetare adecvate potențialului economic, financiar și legal al unei țări devine actualmente o preocupare pentru majoritatea băncilor centrale, care recunosc beneficiile aduse societății pe seama promovării unei politici monetare optime. A fost conturată definiția de politică monetară optimă prin prisma factorilor, criteriilor și impactului asociat. Aspectul practic al lucrării s-a axat pe evaluarea cadrului de politică monetare pe arena internațională, precum și al celui promovat de Banca Națională a Moldovei. În urma studiului efectuat am concluzionat că în vederea ajustării politicii monetare la un optim, banca centrală a unei anumite țări trebuie să țină cont de un cadru complex de ordin conjunctural, instituțional și cel operațional. Făcând referințe la cele mai bune practici internaționale ale băncilor centrale în domeniul politicii monetare, venim cu recomandări aferente optimizării politicii monetare în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: banca centrală, inflație, politica monetară, așteptările inflaționiste.

In this research, were discussed the defining aspects of an optimal monetary policy, able to ensure the achievement of the objective proposed by the central bank. The ensuring of a monetary policy appropriate to a country's economic, financial and legal potential is currently a concern for most central banks that recognize the benefits to society of promoting an optimal monetary policy. The definition of optimal monetary policy was outlined in terms of factors, criteria and associated impacts. The practical aspect of the paper focused on the assessment of the monetary policy framework on the international arena as well as on the one promoted by the National Bank of Moldova. Based on the study we concluded that in order to adjust monetary policy to an optimum, the central bank of a particular country should take into account a complex framework of short, institutional and operational framework. Referring to the best international practices of the central banks in the field of monetary policy, we come up with recommendations for the optimization of the monetary policy in the Republic of Moldova.

Key words: central bank, inflation, monetary policy, inflation expectations.

JEL Classification: E31, E32, E52, E58.

Introducere

Politica monetară joacă un rol indispensabil la nivelul macroeconomic din perspectiva asigurării unei inflații stabile și reduse capabile să eficientizeze alocarea resurselor și distribuția veniturilor în economie cu repercusiuni asupra creșterii economice de durată. În condițiile economice actuale acerbe, autoritățile monetare se confruntă cu problema aplicării unui mix optim de instrumente și acțiuni aferente politicii monetare în vederea asigurării obiectivelor propuse de acestea, contribuind astfel și la consolidarea politicii economice generale a statului. Însă criteriile de optimalitate a politicilor anti-inflaționiste derivă din obiectivele macroeconomice pe termen lung, stabilite de factorii de decizie, efectele fiind observabile, însă, doar pe termen scurt.

Fenomenul inflaționist este considerat un semn al unui dezechilibru macroeconomic, care afectează procesele economice atât pe termen lung, cât și pe termen scurt. Politica monetară în acest context devine o soluție a unei probleme dinamice de control într-un mediu economic aflat în mișcare. Optimalitatea ei este în plasată în aria atingerii unei ținte propuse a cărei formulare depinde de preferințele băncii centrale în raport cu variabilele din mediul economic cum ar fi inflația, utilizând și acționând asupra unei variabile de control, cum ar fi agregatele monetare, rata dobânzii, etc.

În conturarea unei politici monetare optime, majoritatea economiștilor au susținut ideea conform căreia banca centrală ar trebui să pună accentul pe stabilitatea preturilor ca obiectiv unic al unei politici monetare iar celelalte obiective cum ar fi creșterea economică, sau controlul șomajului să devină obiective intermediare, deoarece stabilitatea preturilor mărește în mod direct bunăstarea economică prin creșterea eficienței sistemului monetar și reducerea incertitudinii cu privire la viitor. În această abordare, considerăm, este confundat criteriul de optimalitate a politicii monetare cu cel al eficienței ei, fiind urmărite efectele aplicării de către ea a instrumentelor anti-inflaționiste. Noi considerăm că o politică monetară optimă este plasată în contextul unor decizii adecvate realizării obiectivelor macroeconomice ale unui stat, orientate spre efecte macroeconomice de durată. Demonstrația acestei afirmații și argumentarea ei prin confruntarea diverselor teorii este subiectul acestui articol.

Abordarea optimalității politicii monetare în teoriile monetare

Politica monetară poate fi definită ca un ansamblu de acțiuni, instrumente, strategii, mecanismul și canalele de transmisie a deciziilor aplicate de autoritatea monetară în vederea asigurării economiei cu cantitatea necesară de monedă. Cercetările în domeniu au conturat dezvoltarea gândirii în materie de politică monetară în funcție de perioada de timp, evenimentele macroeconomice desfășurate la nivelul fiecărui stat în parte și cadrul legal asociat funcționării băncilor centrale, punând accent pe rolul și contribuția sa la evoluția economică în funcție de obiectivele asumate. Astfel, până în anii 1960 rolul politicii monetare ca contribuție la creșterea economică era substituit prin accentul pe cererea agregată și factorii fiscali ca remedii posibile, orientate spre modelarea ei. Astfel, în opinia lui (Keynes, 1936), inflația își are originile în economia reală, în dezechilibrul structural și durabil dintre cererea și oferta de mărfuri, cu luarea în considerație a creșterii nominale a tuturor elementelor de preț (costuri, salariu, profituri). Monetariștii în frunte cu Friedman (Friedman și Meiselman, 1963; Friedman și Schwartz, 1963) au susținut că creșterea ofertei monetare a fost un factor determinant al activității economice agregate și, în special, al inflației, contribuind semnificativ la reorientarea gândirii economice și promovarea opiniei aferent faptului că inflația este o consecință a politicii monetare exagerate. Aceasta la rândul său a condus la fundamentarea principiilor ce țin de recunoașterea de către autoritățile monetare a responsabilității sale directe în promovarea *politicii monetare optime* și ținerea sub control a procesului inflaționist.

Cadrul istorico-instituțional al tratării teoriei economice reflectă că unii analiști economici susțineau poziția avantajoasă a inflației din perspectiva unei ocupări depline a forței de muncă în detrimentul unei inflații sporite, aceasta este valabil doar pe termen scurt, pe termen lung provocând mari distorsiuni în economie. Însă, actuala abordare al spectrului teoriei economice, precum și experiența mondială au demonstrat că o creștere economică durabilă și stabilă nu se poate realiza decât într-un mediu neinflaționist. În acest context, Marshall, Swanson (1974) afirmă că „stabilitatea nivelului prețurilor reprezintă un obiectiv important al politicii de stabilizare economică deoarece instabilitatea nivelului prețurilor, manifestată, în principal, sub forma inflației, poate avea efecte întinse și adverse în economie. Latura nefavorabilă a efectelor, pornind de la creșterea inflației, include o reducere a eficienței economice, o distorsiune inechitabilă și capricioasă în ceea ce privește repartitia veniturilor și o înrăutățire a poziției balanței internaționale de plăți”.

În acest context, pornind de la rolul politicii monetare în cadrul mixului de politici macroeconomice și implicațiile pozitive ale acestora asupra economiei în ansamblu în condițiile în care este promovată corespunzător cu utilizarea adecvată a setului de instrumente, acțiuni și strategii, observăm accentuarea beneficiilor unei politici monetare optime recunoscute de majoritatea băncilor centrale. Astfel, după (Banca Canadei) „o rată a inflației care este scăzută, stabilă și previzibilă, [politica monetară] permite agenților economici să-și maximizeze profiturile prin luarea unor decizii de cheltuieli și investiții corecte și sigure bazate pe încredere în autoritatea monetară, să faciliteze investițiile pe termen lung și contribuie atât la crearea de locuri de muncă durabile, cât și la creșterea productivității: ingredientele necesare pentru îmbunătățirea standardelor noastre de viață”.

Evoluând, teoria economică a pus sub îndoielă afirmațiile lui Friedman că „inflația este întotdeauna și peste tot un fenomen monetar”. Svensson (2007) afirmă că „agregatele monetare joacă un rol nesemnificativ pentru politica monetară” și pune în evidență neajunsul raționamentelor monetariștilor pe seama lipsei efectului de cauzalitate între variabilele definitivate de aceștia, care expun doar prezența corelației între inflație și creșterea banilor, fără să determine care variabilă determină cealaltă. Svensson (2007) este adeptul ideii că direcția cauzalității este determinată de regimul de politică monetară. Așadar, variabilele exogene și endogene sunt determinate de regimul de politică monetară. O ținere a agregatelor monetare determina creșterea monetară să fie variabila exogenă. În acest context inflația devine endogenă și este determinată de creșterea banilor. O ținere directă a inflației determină inflația să fie efectiv exogenă și, respectiv, creșterea monetară devine endogenă și este determinată de inflație. Un curs de schimb fix face ca variația inflației și a creșterii de bani să fie variabilă endogenă. Ambele variabile sunt determinate de alte variabile interne și externe exogene, inclusiv politica monetară a altor state, aspect specific de luat în calcul în cazul micilor economii, a cărei inflație este preponderent importată.

După Svensson (2007) o *politică monetară stabilă și optimă* este considerată politica monetară bazată pe trei piloni:

- 1) un mandat explicit cu prioritate față de stabilitatea prețurilor;
- 2) independența operațională în vederea evitării implicațiilor politice pe termen scurt și sporirea capacității băncii centrale în direcția exercitării mandatului legal;
- 3) responsabilitatea față de guvern și public, consolidată prin transparență și comunicare explicită a acțiunilor și deciziilor de politică monetară.

În același timp, abordările teoretice și empirice aferent politicii monetare optime se regăsesc în cercetările lui Lucas și Stokey (1983), în viziunea căora o politică monetară optimă într-o economie închisă cu prețuri flexibile și concurență perfectă constă în stabilirea ratei nominale a dobânzii în proximitatea valorii zero, ceea ce reflectă de fapt regula lui Friedman. Friedman (1969) efectuând o analiză pe termen lung a politicii monetare având ca reper prețurile flexibile a ajuns la concluzia că costul oportunității de a deține bani de către agenții economici ar trebui să fie egal cu costul social al creării de bancnote suplimentare, în condițiile în care costul marginal al creării de bani suplimentari este în jurul valorii zero. Prin urmare, ratele nominale ale dobânzii ar trebui să fie zero. În acest sens

o bancă centrală ar trebui să caute o rată de deflație egală cu rata reală a dobânzii pentru obligațiunile de stat și alte active sigure, pentru a face rata nominală a dobânzii zero.

Kydland și Prescott (1977), Barro și Gordon (1983) au abordat conceptul de politică monetară optimă prin prisma *cadrului instituțional*, apreciind rolul credibilității băncii centrale pe fondul transparenței, responsabilității și independenței. Totodată, au făcut referințe la teoria inconsistenței în timp, fiind una dintre cele mai importante probleme de politică care a rezultat din cercetarea privind așteptările raționale în macroeconomie. Conform acestei teorii, performanța macroeconomică în contextul proceselor dinamice poate fi îmbunătățită printr-o schimbare a politicii în viitor față de ceea ce este anunțat astăzi, aceasta la rândul său pune în pericol credibilitatea instituției. Lipsa de credibilitate implică, în general, un rezultat inferior celui specific unei situații în care politica ar fi previzibilă.

Identificarea faptului că *stabilitatea prețurilor este obiectivul primordial al politicii monetare* pe termen mediu oferă un punct central pentru deciziile optime de politică și contribuie la responsabilizarea băncii centrale în asigurarea acestui obiectiv. Bernanke și alții (1999) și Levin (2014) au pus în evidență beneficiile unui obiectiv pe termen mediu clar definit. Stipularea în legea băncii centrale și urmărirea multiplelor obiective fără a identifica superioritatea unuia dintre acestea, prejudiciază claritatea activității și deciziilor băncii centrale și în acest sens pot apărea compromisuri de acțiuni în defavoarea stabilității prețurilor. În măsura în care sunt urmărite multiple obiective de politică monetară, fără identificarea superiorității unuia dintre acestea, băncile centrale devin vulnerabile în atingerea cu succes a tuturor obiectivelor, și respectiv politica monetară nu capătă un caracter optim. Iar după Walsh (2015) optimalitatea țintirii inflației flexibile rezidă din urmărirea multiplelor obiective de către o bancă centrală. Obiectivele stabilității prețurilor și ale gradului ridicat de ocupare a forței de muncă ar putea fi complementare, mai degrabă decât concurente, astfel încât nu există nici un compromis politic între obiectivele stabilității prețurilor și ocuparea maximă a forței de muncă, așa-numitul dublu mandat pe care-l practică Sistemul Rezervelor Federale (Mishkin, 2007). De remarcat că, o alternanță a obiectivelor fundamentale în concordanță cu ciclicitatea macroeconomică ar fi una contrară promovării eficiente a politicii monetare dar și tehnic imposibilă. În același timp, urmărirea concomitentă a mai multor obiective fundamentale ar reduce drastic eficiența politicii monetare.

Din cele menționate anterior, am concluzionat că în literatura de specialitate lipsește o definiție explicită a politicii monetare optime. În acest context, am reliefat aspectele definitorii ale politicii monetare optime prin factori, impact și criterii luând ca reper cadrul conjunctural, instituțional și cel operațional la nivelul unui stat (tabelul 1). De menționat că, evoluția inflației și implicit caracterul politicii monetare depinde și de factori externi, de potențialul economic extern, de condițiile monetare externe, precum și de prețurile internaționale la petrol și materii prime îndeosebi pentru țările importatoare de acestea.

În cele din urmă, definim politica monetară optimă – totalitatea măsurilor întreprinse de autoritatea monetară în funcție de cadrul conjunctural, instituțional și operațional pe cele trei segmente (factori, impact, criterii) în vederea eficientizării politicii monetare și asigurării realizării obiectivului de politică monetară pe termen mediu.

Tabelul 1. pune în diferențierea conceptului de optimalitate a politicii monetare prin prisma specificului economiilor în care această politică a fost promovată. Se observă că optimalitatea este pusă vis-avis de obiectivul central al dezvoltării economiei, dar cele mai recente abordări o ancorează în ideea reducerii inflației la zero Khan (2003).

Tabelul 1. Definirea conceptului de politică monetară optimă

Protagoniști	Contextual	Condiții de optimalitate
Friedman (1969)	economie cu prețuri flexibile	costul oportunității de a stoca bani trebuie să fie egal cu costul social al creării lor.
Lucas și Stokey (1983)	economie închisă cu prețuri flexibile și concurență perfectă	Menținerea ratei nominale a dobânzii în proximitatea valorii zero
Khan (2003)	economie cu concurență monopolistă	reducerea volatilității inflației la zero în contextul stabilității nivelului prețurilor
Kydland și Prescott (1977)	cadrului instituțional	credibilitatea băncii centrale pe fondul transparenței, responsabilității, independenței
Woodford (2001)	Economia modernă, model dinamic	gestiunea așteptărilor inflaționiste, în condiții de transparență a băncii centrale în vederea atingerii obiectivului de politică monetară

Sursa: elaborat de autori

Observăm că nu există opinii univoce asupra definirii optimalității politicii monetare și considerăm că este corect să formulăm o opinie proprie în acest context, urmărind afirmațiile analizate anterior. Așadar, ***o politică monetară optimă reprezintă totalitatea măsurilor întreprinse de autoritatea monetară în funcție de cadrul conjunctural, instituțional și operațional pe cele trei segmente (factori, impact, criterii) în vederea eficientizării politicii monetare și asigurării realizării obiectivului de politică monetară pe termen mediu.***

Identificarea unei strategii de politică monetară adaptată necesităților unei economii este o problemă prioritară pentru factorii de decizie a băncilor centrale. Elementul decisiv al unei astfel de politici este credibilitatea ei precum și capacitatea de a previziona modul, în care economia reală răspunde impulsului monetar și cooperează cu banca centrală în realizarea obiectivelor strategice. O politică monetară optimă poate fi considerată doar acea, care permite mediului economic real să își formuleze clar opțiunile de activitate în funcție de modul de evoluție a unor parametri monetari și să-și ajusteze activitatea sa în corespundere cu aceste previziuni.

Concluzii

În vederea optimizării politicii monetare, banca centrală a unui anumit stat trebuie să țină cont de un complex de aspecte ce pot afecta caracterul politicii monetare punând în pericol atingerea obiectivului propus de autoritatea monetară. În acest sens, considerăm că în vederea atingerii scopurilor stabilite compromisurile dintre obiectivele politicii monetare. Aceste compromisuri se bazează pe anumite principii, deduse din interesele stabilității macroeconomice:

- o bancă centrală care implementează politica monetară sub regimul de țintire a inflației și cel de țintire a agregatelor monetare va opta pentru independența politicii monetare și respectiv mobilitatea perfectă a capitalului în defavoarea cursului de schimb fix.

- Regimurile de politică monetară orientate spre țintirea cursului de schimb, precum hard pegs, consilii monetare, uniuni monetare vor alege mobilitatea perfectă a capitalului și respectiv un curs de schimb fix, făcând abstracție de independența politicii monetare.

- În acest context, banca centrală implementează politica monetară în funcție de regimul adoptat și cadrul asociat acestuia.

În literatura de specialitate lipsește o definiție clară și explicită a politicii monetare optime, ea fiind interpretată prin prisma factorilor, criteriilor și, respectiv a impactului asociat acestora. Această situație este dictată de faptul că fiecare economie își are optimul său al politicii monetare, iar banca centrală a unui anumit stat trebuie să țină cont de un complex de factori ce pot afecta caracterul politicii monetare punând în pericol atingerea obiectivului propus de autoritatea monetară. Printre acestea se numără *cadrul conjunctural, instituțional* și cel asociat *cadrului operațional* al autorității monetare. *Cadrului conjunctural* i se atribuie potențialul economic al statului cu identificarea ciclului economic atribuit, situația de pe piața muncii, precum și gradul de interdependență a politicii monetare cu politica fiscală și alte politici macroeconomice ale statului. În această ordine de idei, este binevenit ca promovarea politicii monetare și celei fiscale să se realizeze într-un raport consecvent, în vederea depășirii eventualelor șocuri la adresa politicii monetare.

Cadrul *instituțional* asociat unei politici monetare optime se rezumă la următoarele aspecte:

- definirea clară a obiectivului băncii centrale în contextul cadrului legal;
- transparența băncii centrale; independența sporită a băncii centrale; responsabilitatea băncii centrale atât în fața puterii de stat, cât și în fața publicului.

Totodată, remarcăm că unul dintre criteriile instituționale, care conferă politicii monetare optimalitate este necesitatea de conferire a priorității unui singur obiectiv al băncii centrale în vederea depășirii unor eventuale compromisuri decizionale în cazul prezenței mai multor obiective. Considerăm că, urmărirea stabilității macroeconomice prin producție, ocuparea forței de muncă, cursul de schimb și stabilității financiare (sporirea creditării, prețurile activelor) pot intra în conflict cu stabilitatea prețurilor. Clarificarea faptului că *stabilitatea prețurilor este obiectivul primordial al politicii monetare* pe termen mediu oferă un punct central pentru deciziile optime de politică și contribuie la responsabilizarea băncii centrale în asigurarea acestui obiectiv. Stipularea în legea băncii centrale și urmărirea multiplelor obiective fără a identifica superioritatea unuia dintre acestea, prejudiciază claritatea activității și deciziilor băncii centrale și în acest sens pot apărea compromisuri de acțiuni în defavoarea stabilității prețurilor. În măsura în care sunt urmărite multiple obiective de politică monetară, fără identificarea superiorității unuia dintre acestea, băncile centrale devin vulnerabile în atingerea cu succes a tuturor obiectivelor, și respectiv politica monetară nu capătă un caracter optim.

Cadrul *operațional* identificat prin existența unei ancore nominale bine definite, fie finale (cazul regimului de țintire directă a inflației), fie intermediare (cazul regimului de țintire a agregatelor monetare, a cursului de schimb); mecanismul de transmisie bine definit, precum și capacitatea sporită de prognoză și estimare a inflației și indicatorilor macroeconomici.

Teoria și practica internațională a demonstrat că canalul așteptărilor inflaționiste joacă un rol decisiv în promovarea unei politici monetare optime, capabile să asigure obiectivele propuse, precum asigurarea stabilității prețurilor și respectiv pe termen mediu o creștere economică sustenabilă. Ancorarea așteptărilor inflaționiste și gestiunea eficientă a acestora este fundamentată pe procesul de comunicare, transparență și responsabilitate a autorității monetare

Bibliografie

1. ABEL, M., BERNANKE, F. *Monetary policy and the Federal Reserve System*. Edition Printless, New-York, 1995, 311p. ISBN 9780511492372
2. BALL, L. *Efficient Rules for Monetary Policy*, NBER Working Paper nr. 5952. Cambridge, Massachusetts, 1997. 64 p.
3. CERNA, Silviu. *Sistemul monetar și politica monetară*. București: Editura Economică, 1996. 272 p.
4. Keynes, John Maynard. „Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor”, Editura Publica, București, 2009 ISBN 978-0-230-00476-4
5. FISCHER, S., SAHAY, R. *The Transition economies after ten years*. National Bureau of Economic Research Working Paper 7664, Aprilie 2000.
6. SVENSSON, L. *Inflation Targeting as a Monetary Policy Rule*, Journal of Monetary Economics, 43, 1999, p. 607-654.

Secțiunea IV
NIVELUL DE TRAI
AL POPULAȚIEI
ȘI PIAȚA MUNCII

Section IV
THE LIVING STANDARD
OF POPULATION
AND LABOR MARKET

НОВЫЕ ТРЕНДЫ АСИММЕТРИЙ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВОЙ СФЕРЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ОПЫТ УКРАИНЫ

Виктория В. БЛИЗНЮК¹, канд. экон. наук, старший научный сотрудник,
Институт экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины, Украина

Современные тенденции развития рынка труда в условиях глобализации и виртуализации социально-трудовых отношений формируют новые асимметрии в сфере занятости. Цель исследования заключается в определении разнообразных структурных асимметрий в сфере занятости, возникающих под влиянием разноректорных внешних и внутренних факторов. В работе исследовано влияние макроэкономических, демографических, образовательных, гендерных процессов на рынок труда. В работе доказано актуальность оценки дифференциации и неравенства в оплате труда с позиций спроса и предложения на труд. В исследовании обнаружено, что снижению межотраслевой дифференциации оплаты труда способствовало как сокращение занятости в наименее оплачиваемых отраслях, так и «подтягивание» зарплат в них до средних значений по экономике. Рассмотрены образовательные асимметрии, так называемые «skill-based», проявляющиеся в профессионально-образовательных диспропорциях занятости, а также в преимуществе высокообразованных работников в содержании, условиях и оплате труда. Наиболее ярко данный вид асимметрии наблюдается в избыточном уровне образования занятого населения. Одной из причин гендерных асимметрий украинского рынка труда являются различия в экономических возможностях мужчин и женщин. Сделан вывод о неэффективном использовании трудового потенциала женщин в связи с наличием гендерной сегрегации и гендерной дискриминации. Несмотря на все это, процессы асимметричности носят многовариантные характеристики, что формирует разнообразные модели занятости и вносит разнообразие в структуру занятости, что в свою очередь предполагает и качественное разнообразие рабочей силы, необходимое для глобального рынка труда. В работе применялись структурнофункциональный, системный методы, статистический, анализ и синтез, выборочное наблюдение.

Ключевые слова. асимметрии, рынок труда, виртуализация, глобализация, дифференциация.

Modern trends in the development of the labor market in the context of globalization and virtualization of social and labor relations form new asymmetries in the field of employment. The purpose of the study is to determine the different structural asymmetries in the sphere of employment that occur under the influence of external and internal multi-vector factors. The paper studies the influence of macroeconomic, demographic, educational and gender processes on the labour market. The paper proves the relevance of evaluating the differentiation and inequality of wages to the positions of supply and demand for labor. The study found that reducing cross-sectoral wage differentiation has contributed both to reducing employment in the sectors of the least paid and to "pushing" wages to them at average values for the economy. We consider educational asymmetries, the so-called "competence-based", manifested in occupational and educational imbalances in employment, and to the advantage of highly educated workers in content, conditions and remuneration. Clearly, this type of asymmetry is noticed at the excessive education level of the occupied population. One of the reasons for the gender imbalances of the Ukrainian labor market is the differences between the economic opportunities of men and women. A conclusion has been reached on the ineffective use of women's labor potential due to the presence of gender segregation and gender discrimination. Despite this, asymmetric processes are multivariate characteristics, which form a variety of employment patterns and introduce diversity into the structure of employment, which in turn implies the qualitative diversity of the workforce needed for the world labor market. The paper used structural-functional methods, system, statistics, analysis and synthesis, selective observation.

Keywords: asymmetry, labor market, virtualization, globalization, differentiation.

Tendențele moderne în dezvoltarea pieței muncii în contextul globalizării și virtualizării relațiilor sociale și de muncă formează noi asimetrii în domeniul ocupării forței de muncă. Scopul studiului este de a determina diferitele asimetrii structurale din sfera ocupării forței de muncă care apar sub influența factorilor externi și interni multi-vectoriali. Lucrarea studiază influența proceselor macroeconomice, demografice, educaționale, de gen pe piața forței de muncă. Lucrarea dovedește relevanța evaluării diferențierii și inegalității remunerării muncii din pozițiile ofertei și cererii de muncă. Studiul a constatat că reducerea diferențierii salariale interramurale a contribuit atât la reducerea ocupării forței de muncă în ramurile cele mai puțin plătite, cât și la "împingerea" salariilor în acestea la valorile medii pe economie. Au fost luate în considerare asimetriile educaționale, cele așa-numite "bazate pe competențe", manifestate în dezechilibrele profesionale și educaționale ale ocupării forței de muncă, precum și în avantajul lucrătorilor înalt calificați în conținut, condiții și remunerarea muncii. În mod clar, acest tip de asimetrie este observat la nivelul excesiv de educație a populației ocupate. Unul dintre motivele asimetriilor de gen ale pieței forței de muncă din Ucraina îl reprezintă diferențele

¹ © Близнюк Виктория В., vikosa72@gmail.com, 380676631571

dintre oportunitățile economice ale bărbaților și femeilor. S-a ajuns la concluzia cu privire la utilizarea inefficientă a potențialului de muncă al femeilor din cauza prezenței segregării de gen și a discriminării de gen. În ciuda acestui fapt, procesele de asimetrie au caracteristici multivariate, care formează o varietate de modele de ocupare a forței de muncă și introduc diversitate în structura ocupării forței de muncă, ceea ce implică, la rândul său, diversitatea calitativă a forței de muncă necesară pentru piața mondială a forței de muncă. În lucrarea au fost folosite metodele structural-funcțională, sistemică, statistică, analiza și sinteza, observația selectivă.

Cuvinte- cheie: asimetrii, piața forței de muncă, virtualizare, globalizare, diferențiere.

JEL Clasification- J16, J21, J24, J31, J7.

Одним из вызовов глоболизирующегося рынка труда для национальных рынков являются разнообразные асимметрии развития социально-трудовой сферы, причиной которых могут быть отсутствие определенных реусурсов и согласованности институтов рынка труда для достижения поставленной цели. Все большего распространения получило «поле неформальности и нестандартности» трудовых отношений, все чаще нестабильные формы трудовых отношений характеризуются и воспринимаются как стандартные и нормальные и постепенно распространяются на многие сферы и виды занятости. Вопросами изучения разнообразных проявлени асимметрий и атипичностей на рынке труда занимались исследователи разных стран. Наиболее яркими представителями украинской школы является Колот А., Гришнова Е., Либанова Э. Л.Лисогор и др..Из современных российских авторов, исследующих проблемы занятости, можно выделить таких ученых, как Гимпельсон В.Е., Капелюшников Р.И., Гага В.А., Токсанбаева М.С.

Анализу таких асимметрий развития рынка труда в восьми европейских странах (Дания, Франция, ФРГ, Италия, Нидерланды, Швеция, Польша, Великобритания) как нестандартность занятости, гендерные и структурные, посвящены работы D.Anxo, T.Ericson, A.Jolivet [1]. Ведущий специалист в сфере социально-трудовых отношений в Украине А.Колот [2] отмечал асимметрии развития социально-трудовой сферы, порождаемые внешними и внутренними детерминантами, а именно: глобализацией мировой экономики; ухудшением демографической структуры населения в целом и экономического активного в частности; либерализацией социально-экономической политики; замедлением темпов экономического роста; трансформацией института занятости и разновекторностью изменений на рынке труда; снижением роли социального диалога в оптимизации отношений между ведущими социальными силами; снижением роли государства в обеспечении устойчивого развития социально-трудовой сферы. Исследователи украинских реалий отмечают, что основными детерминантами структурных асимметрий рынка труда является на сегодня нестабильность политической ситуации, отсутствие согласованности действий субъектов государственного управления, структурный, макроэкономический и институциональный кризисы, что является причиной сокращения возможностей создания новых рабочих мест; постепенного сужения объемов спроса на рабочую силу с одновременной деформализацией трудовых отношений [3].

Несмотря на довольно высокий уровень актуальности данной проблемы, существует недостаток исследований, в которых бы комплексно и всесторонне рассматривались бы характеристики асимметрий социально-трудовой сферы Украины в прикладном аспекте. Именно такая цель и была поставлена нами в данном исследовании.

Асимметрии рынка труда могут быть нескольких видов, среди которых можно выделить: структурно-экономические, социальные, профессионально-квалификационные гендерные, информационные. Рынок формирует дисбалансы производства, распределения и потребления, соответственно способствует деструктивным сдвигам рынка труда. К структурно-экономическим асимметриям относятся различия в распределении занятых по видам экономической деятельности, различия в обеспечении отдельных отраслей качественной рабочей силой. Структурное несоответствие параметров спроса на рабочую силу ее предложению определяются прежде всего экономическими факторами, а именно неравенством развития отдельных секторов экономики, динамикой предпринимательской активности, доступности кредитных ресурсов и др. На наш взгляд, учитывая выделенные специалистами детерминанты асимметрий социально-трудовой сферы, можно выделить следующие: структурные, доходные, гендерные.

В Украине, последние 15 лет наблюдались *структурные* изменения занятости, которые зачастую являлись основной причиной возникновения зарплатных асимметрий. На протяжении последних 15 лет рынок труда ощутил существенные потери занятости в промышленности на 6,85 п.п., сельском хозяйстве - 3,87 п.п. То есть отрасли, которые производят товары, реализуемые на рынке теряли занятых. Наряду с этим, доля занятых в торговле, гостиничном бизнесе выросла почти на 8 п.п., а в сфере финансовой деятельности, операции с недвижимым имуществом совокупная доля занятых возросла на 2,62 п.п. То есть отрасли, которые предоставляют услуги численно росли. Уменьшение занятости в промышленности можно было бы рассматривать как положительное явление, если наряду с такими процессами росла занятость в информационно-коммуникационной соре, однако такого не наблюдалось, доля занятых в инновационном виде деятельности составляла в 2012 г. 1,55 п.п., а в 2017 г. лишь 1,7 п.п. Это свидетельствует о неэффективности и не оптимальности структуры занятости, а также отсутствии в экономике мотивации и условий развития

инновационной экономики. Она не отвечает требованиям постиндустриального общества, и ее структура характеризует процессы деиндустриализации труда. Реаллокация рабочей силы на рынке определялась отраслями-ликвидаторами рабочих мест – промышленность и сельское хозяйство и отраслями-созидателями рабочих мест – торговля, общественное питание. Строительство не стало локомотивом экономического роста и роста занятости, как это произошло в странах Европы.

Различия в динамике заработных плат по видам деятельности детерминировала изменения в относительных зарплатах и межотраслевую дифференциацию по размерам заработных плат. Такие расхождения формируют существенную вариацию зарплат, и она постепенно растет, коэффициент отраслевой вариации в 2010 г. составил 36,1%, а в 2017 – 38,8 процента. Несмотря на это, последние несколько лет наблюдается динамика подтягивания зарплаты до средней по экономике именно в строительстве, операциях с недвижимостью, торговле, транспорте.

Традиционно аутсайдерами в размере зарплат были сельское хозяйство, образование, здравоохранение, гостиничное хозяйство за счет высокого уровня тенезации. И именно в этих отраслях (сельское хозяйство, промышленность, торговля, образование, здравоохранение) аккумулируется наибольшая доля занятых в экономике (рис.1). А те отрасли, которые аккумулируют наименьшую долю занятых (финансовая и страховая деятельности, операции с недвижимым имуществом, осуществляют весомый вклад именно в формирование отраслевой дифференциации в оплате труда, то есть их заработки значительно отичаются от средней по стране.

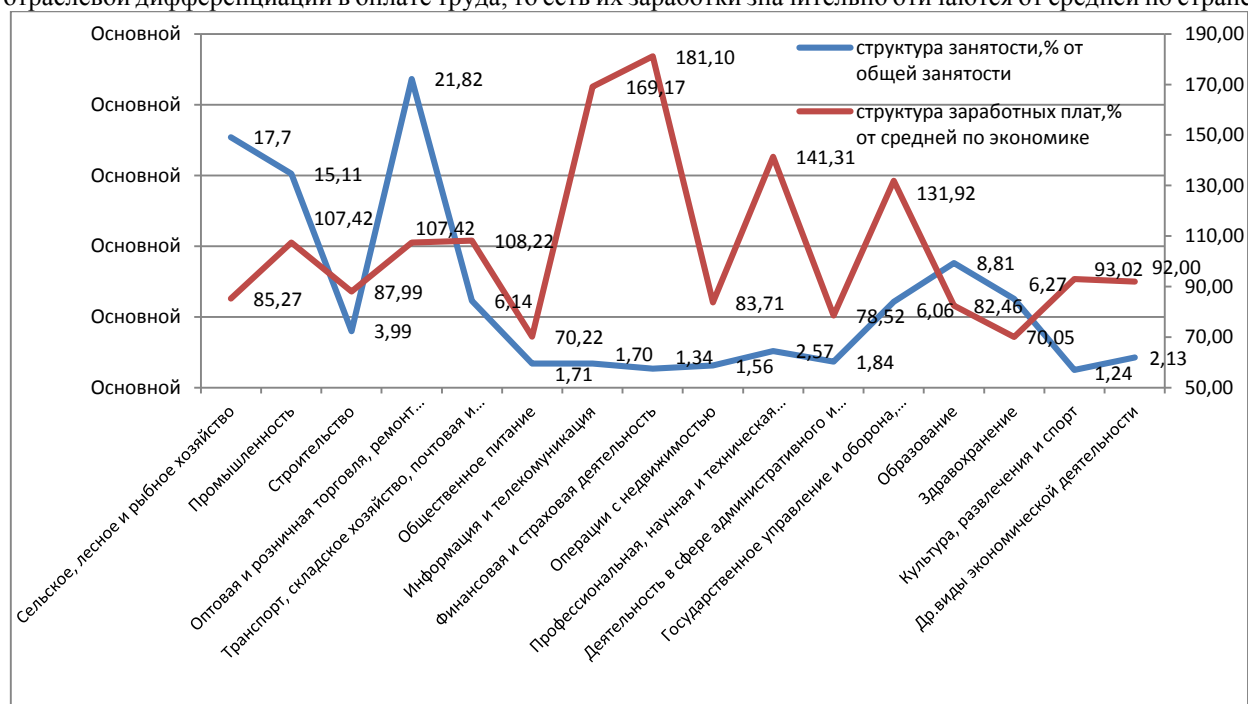

Рис.1 Отраслевая структура занятости и оплаты труда в Украине в 2017 г., %

Межотраслевая дифференциация оплаты труда снижалась, чему способствовало как сокращение занятости в наименее оплачиваемых отраслях, так и подтягивание наименее оплачиваемых отраслей к средним показателям по экономике. Скорее всего такая тенденция будет сохраняться и неравенство, вероятно, будет сокращаться. Хотелось бы верить, что понижающее давление на зарплаты в бюджетном секторе уменьшится и занятость в них вследствие роста зарплат увеличится. Но, учитывая низкий уровень мобильности в этих отраслях, не приходится ожидать существенного роста занятых в них и это также создать эффект выравнивания

Следующим видом асимметрий в социально-трудовой сфере необходимо выделить профессионально-квалификационные, детерминируемые группой так называемых «skill-baised» фактором и влияющих на неравенство на рынке труда путем распространения компьютеров и информационных технологий и, соответственно, полученных преимуществ которые имеют высокообразованные рабочие и рост их зарплат. В Украине, в период экономического роста рост спроса на труд характеризовался наличием постоянного спроса на низко квалифицированный труд. Анализ профессиональной структуры занятости в отраслевом разрезе позволил выделить сферы, где сохраняется значительный спрос на низкоквалифицированный труд. Лидерами здесь являются сельское хозяйство и легкая промышленность. Также относительно высокий уровень низко квалифицированного труда наблюдается на предприятиях пищевой промышленности, транспорта и связи. Из отраслей с высоким содержанием и спросом на высококвалифицированный труд необходимо выделить сферу финансов, образование, государственное управление и охрана здоровья. Выявленные в результате исследования профессионально-

квалификационные структурные сдвиги в занятости населения Украины характерны для развивающихся стран, тогда как в развитых странах и в развивающихся странах высокими темпами, стремительно растет доля профессионалов и специалистов по ИТ-технологиям, коммуникаций, генной инженерии и т.д. . Инновации нуждаются не только и даже не столько средств для приобретения новых технологий, как персонала для их внедрения и, если не разработки, то по мере дальнейшего развития.

Поскольку теоретически распределение занятых по профессиональным группам должно совпадать с распределением по уровню образования, рассмотрим перекрестную матрицу распределения занятых по профессиям и уровню образования за 2015 (Табл.1).

Таблица 1. Образовательная структура профессиональных групп занятых в Украине, 2015,%

группы профессий	высшее	базовое высшее	неполное высшее	Профессионально-техническое	Полное общее среднее	Базовое общее среднее	Начальное общее, нет	всего
Законодатели, высшие государственные служащие, руководители, менеджеры (управляющие)	70,65	1,25	16,51	6,12	5,16	0,32	0,00	100
Профессионалы	94,47	1,47	3,27	0,44	0,33	0,02	0,00	100
Специалисты	25,93	2,69	62,97	4,56	3,66	0,16	0,03	100
Технические служащие	33,67	1,50	25,73	18,96	19,47	0,67	0,00	100
Работники сферы торговли и услуг	15,60	1,17	20,73	33,75	27,16	1,54	0,06	100
Квалифицированные работники сельского и лесного хозяйств, рыболовства	7,40	0,79	13,64	24,61	43,91	8,87	0,77	100
Квалифицированные рабочие с инструментом	8,04	0,45	14,51	57,99	17,36	1,57	0,06	100
Рабочие по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технологического оборудования, сборки оборудования	7,91	0,83	15,12	52,40	22,61	1,10	0,03	100
Простейшие профессии	6,06	0,48	12,78	29,29	44,33	6,79	0,27	100
всего	32,06	1,16	19,63	25,87	19,22	1,97	0,08	100

Источник: рассчитано автором по данным Государственной службы статистики Украины

Как видно из таблицы, занятые с высшим образованием зачастую занимают должности, которые зачастую не требуют высокого образовательного уровня (начиная с 4 профессиональной группы и ниже), даже рабочие места с простейшими профессиями 6,06% занятых занимают лица с высшим образованием. Таким образом у довольно значительной части занятых Украины полученное образование является избыточным по сравнению с тем уровнем квалификации, который сейчас реально необходим для работы по выбранным профессиям. Таким образом, для работников, чей образовательный потенциал недоиспользуется можно отнести 35% технических служащих, 16,8% работников сферы торговли и услуг, около 22% квалифицированных работников сельского хозяйства, около 9% квалифицированных рабочих с инструментом и рабочих по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технологического оборудования, а также более 40% занятых простой низко квалифицированным трудом.

Данная ситуация может быть свидетельством того, что у занятых с избыточным уровнем образования или слишком низкое качество образовательного потенциала, или нерациональное его использование, связанное с отсутствием в экономике рабочих мест, требующих высокого образовательного уровня. Для повышения эффективности использования образовательного потенциала занятого населения необходимыми условиями являются как устойчивый экономический рост, так и стимулирование заинтересованности работодателей в создании таких рабочих мест, требующих наукоемких знаний и высококвалифицированного труда, а не использование образованной рабочей силы на низко квалифицированных рабочих местах. Иными словами речь идет о постепенном преодолении тренда примитивизации экономики путем совершенствования институциональной среды в целом и институтов рынка труда в частности.

Следующим видом асимметрии рынка труда является гендерная. Основной причиной сохранения гендерного неравенства в Украине, учитываемое при оценке человеческого развития является, в первую очередь, различия в экономических возможностях мужчин и женщин. Так, показатели образования не имеют существенных различий по полу, а если оценивать показатели продолжительности жизни, то разница будет наблюдаться в пользу женщин, поэтому существенным проявлением гендерного неравенства в фере труда является наличие различий в заработной плате женщин и мужчин.

Динамика гендерных различий в оплате труда в Украине характеризуется стабильностью. Так, в среднем в экономике соотношение заработной платы женщин и мужчин за 2005г. – 70,9%; в 2006г. 72,8% через 10 лет в 2015-2016 гг. ситуация не улучшилась, а только ухудшилась и соотношение составило 74,9 и 74,6% соответственно.

Но гендерный разрыв в разрезе видов экономической деятельности имеет определенные отличия. Так, в сельском и лесном хозяйстве заработная плата среднестатистической женщины по данным 2006г. составляла почти 93,2% заработной платы мужчин, а в 2016 г. - 82,2 процента.

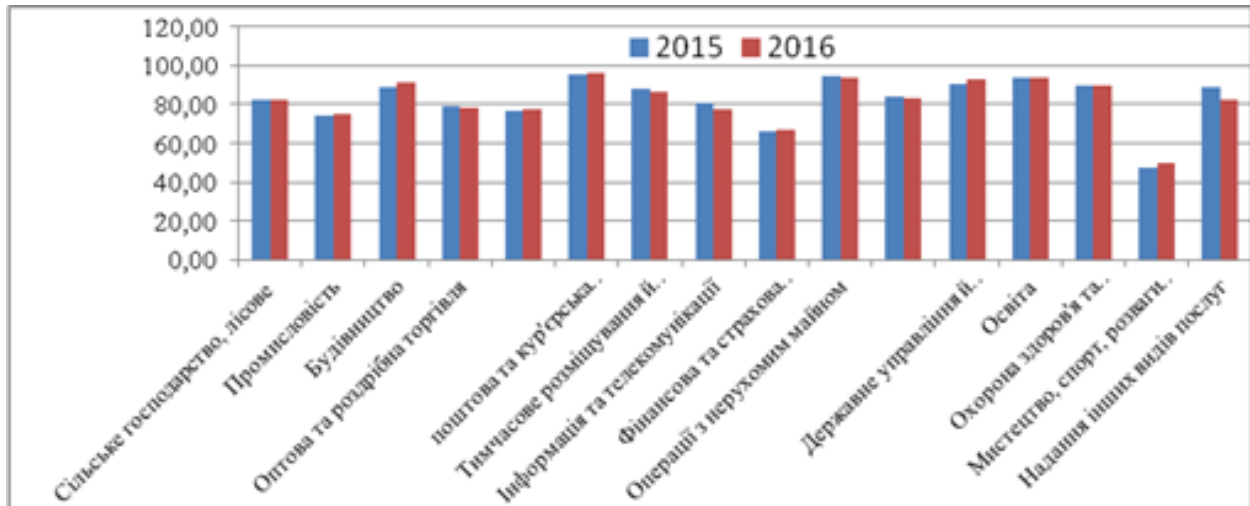

Рис. 2. Динаміка соотношения средней заработной платы женщин и мужчин по видам экономической деятельности в Украине

Источник: составлено автором по данным Государственной службы статистики Украины

Одновременно в финансовой деятельности это соотношение не превышает 67,4% в 2006 и 67 процентов. В экономической литературе, посвященной анализу гендерных различий в оплате труда, чаще всего выделяют следующие основные причины различий размера заработной платы женщин и мужчин. Прежде всего, гендерный разрыв в оплате труда объясняется различиями в размере накопленного человеческого капитала как общего, так и специфического. Вторая причина заключается в концентрации занятых мужчин и женщин в различных отраслях экономики, должностях и профессиях то есть наличием в обществе отраслевой и профессиональной сегрегации; третья свидетельствует о наличии дискриминации женщин на рынке труда.

Следующим видом асимметрий рынка труда являются институциональные, связанные с возможностью входа на рынок и жесткостью трудового законодательства. Институты труда могут вызвать сдерживающее влияние в распределении зарплат. Этот тезис подтверждается опытом регулирования рынка труда восточноевропейских стран. Следует отметить, что в этих странах не характерна значительная дифференциация, то есть институциональное обеспечение функционирования рынка труда и его информента (адекватное применение правовых инструментов) было достаточно эффективным. Как свидетельствуют результаты исследований[4,5] за счет установленного высокого уровня социальных выплат в восточноевропейских странах и минимальной заработной платы привел к существенному сокращению занятости за счет роста как безработицы, так и экономически неактивного населения. То есть сдерживание роста неравенства происходило за счет изъятия из сегмента занятости непродуктивных работников. В Украине же отмечалась нетипичная гибкость по зарплате, в виде формирования задержек по выплате зарплат, невысоких ее размеров. На сегодняшний день мы не можем достоверно количественно оценить институциональные асимметрии на рынке труда, однако можем предположить возможное направление влияния институционального фактора на неравенство и асимметричность развития. Институциональные факторы влияют на значительное уменьшение разрыва между низко доходными и средне доходными группами населения и способствуют стабилизации рынка и трудовых отношений.

Выделенные нами и обобщенные асимметрии современного рынка труда должны быть учтены при разработке новых подходов к формированию социально-трудовой политики государства, ориентированной на создание новой экономики, учитывающей глобальные изменения в ценностях труда и национальные макроэкономические приоритеты развития.

ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Anxo D. Working longer in European countries: underestimated and unexpected effects / D.Anxo, T.Ericson, A.Jolivet // International Journal of Manpower. – Vol. 33. – Iss 6. – P. 612–628.
2. Колот А. М. Еволюція ролі держави та інструментарію її впливу на розвиток соціально - трудової сфери : зб. наук. праць / А. М. Колот // Соціально - трудові відносини : теорія і практика / ДВНЗ «КНЕУ» ім. Гетьмана. – КНЕУ, 2011. – № 1. – 2011. – С. 5–13.
3. Лісогор Л. С. Узгодження гнучкості ринку праці та соціальної захищеності працівників в Україні: проблеми та перспективи : зб. наук. праць / Л. С. Лісогор // Формування ринкової економіки / ДВНЗ «КНЕУ» ім. Гетьмана. – спец. вип. – Т. 3: Соціально - трудові відносини : теорія та практика у 3 т. – 2010. – С. 168–175.
4. Lehmann H., Wadsworth J. (2001). Wage Arrears and the Distribution of Earnings in Russia. WDI Working Paper № 421.
5. Дифференциация заработной платы в России (1991-2008 гг.) Факты и объяснения. Лукьянова А.Л. // Журнал Новой экономической ассоциации, 2011. №12. С. 124-149

**THE IMPORTANCE OF MEDICAL INSURANCE AND SOCIAL SECURITY
FOR UKRAINIAN LABOR MIGRANTS IN POLAND**

**Oksana KOSHULKO¹, Ph.D. in Economic Sciences,
Associate Professor, Ukraine**

**Corina GRIBINCEA², Ph.D. in Economic Sciences,
Senior Scientific Researcher,**

National Institute for Economic Research, Republic of Moldova

*This article demonstrates the need for medical insurance and social protection for Ukrainian labor migrants in Poland, including cases of disability and pregnancy of Ukrainian labor migrants. It also highlights racial discrimination and xenophobic behavior towards Ukrainians in Poland during 2017-2018. Data for analysis has been taken from publicly available Polish data sources, such as Gazeta.pl, Gazeta Olsztyńska, Wyborcza.pl, Fakt.pl, SputnikNews, SuperExpress.pl, the Polish Radio External Service (Polskie Radio S.A.), Telewizja Polska S.A., Grupa ZPR Media, Dispatch News Desk (DND), Gazeta Wroclawska, Supermedia, Finanse etc. The article covers the following topics: what prospective migrants need to know before they emigrate to Poland, problems experienced by Ukrainians in Poland during 2017-2018, details of racial discrimination that has occurred and the difficulties some Ukrainian labor migrants in Poland have experienced in obtaining residence permits. The article aims to show the problems for Ukrainian labor migrants who have neither social protection nor medical insurance. It also cites the racial discrimination and xenophobia shown towards Ukrainians in Poland during 2017-2018. The methodology consisted of research to compare the experiences in cases of disability and pregnancy among Ukrainians. It also highlights cases of racial discrimination and xenophobia met by labor migrants in Poland and uses qualitative data analysis methods. The article reaches the **conclusion** that the Polish State and Polish employers are interested in Ukrainian labor migrants as a means of maintaining the level of the Polish economy at 4% increase of the Gross domestic product (GDP) every year. However, the question “Why do Ukrainian labor migrants still have great problems in obtaining residence permits and social security in Poland?” remains unanswered.*

Keywords: Ukrainian Labor Migrants, Poland, Racial Discrimination, Xenophobic Behaviors, Social Security

Acest articol demonstrează necesitatea asigurării medicale și a protecției sociale pentru migranții ucraineni care muncesc în Polonia, incluzând cazurile de invaliditate și sarcină a migranților de muncă din Ucraina. De asemenea, ia în considerare discriminarea rasială și comportamentul xenofob față de ucraineni în Polonia în perioada 2017-2018. Datele pentru analiză au fost preluate din surse de date poloneze disponibile în mod public, cum ar fi Gazeta.pl, Gazeta Olsztyńska, Wyborcza.pl, Fakt.pl, SputnikNews, SuperExpress.pl, Polish Radio External Service (Polskie Radio S.A.), Telewizja Polska S.A., Grupa ZPR Media, Dispatch News Desk (DND), Gazeta Wroclawska, Supermedia, Finanse etc. Articolul cuprinde următoarele subiecte: ce trebuie să știe migranții potențiali înainte de a emigra în Polonia, problemele cu care se confruntă ucrainenii în Polonia în perioada 2017-2018, detaliile discriminării rasiale care au avut loc și dificultățile întâmpinate de unii migranți de muncă ucraineni în Polonia în obținerea permiselor de ședere. Articolul urmărește să arate problemele migranților de muncă ucraineni care nu au nici protecție socială, nici asigurare medicală. Se evidențiază, de asemenea, discriminarea rasială și xenofobia față de ucraineni în Polonia în perioada 2017-2018. Metodologia a constat în cercetarea pentru a compara experiențele în caz de dizabilitate și sarcină în rândul ucrainenilor. De asemenea, se subliniază cazurile de discriminare rasială și xenofobie întâlnite de migranții de muncă în Polonia și se utilizează metode calitative de analiză a datelor. Articolul concluzionează că statul polonez și angajatorii polonezi sunt interesați de migranții de muncă ucraineni ca mijloc de menținere a nivelului economiei poloneze la o creștere de 4% a produsului intern brut (PIB) în fiecare an. Cu toate acestea, întrebarea “De ce migranții de muncă ucraineni continuă să aibă probleme mari în obținerea permiselor de ședere și asigurărilor sociale în Polonia?” rămâne fără răspuns.

Cuvinte-cheie: migranții de muncă ucraineni, Polonia, discriminare rasială, comportamente xenofobe, securitatea socială

JEL Classification: F2, F22, J6, J61, R2, R23.

Introduction

Ukrainian labor migration is a modern phenomenon in Poland. Several million Ukrainians currently work in Poland because of economic and political difficulties in their own country, including poverty and the war that has destroyed part of the basic economic infrastructure of the country.

In the paper ‘The role of Ukrainians in the economic growth of Poland’ that was published in the International Scientific Journal ‘World Scientific News,’ [1] the situation of Ukrainian labor migrants in Poland was analyzed, as well as in the papers “Research into the dilemmas concerning the employment of immigrants in their professions

¹ © Oksana Koshulko, oksanakoshulko2015@gmail.com

² © Corina Gribincea, corina.gribincea@gmail.com

abroad and the depreciation or restoration of their human capital" [2]; "The Value of Life and Labor of Ukrainian Migrants Abroad" [3]; as well as "Migranci zarobkowi z Ukrainy u małych i średnich przedsiębiorców w Polsce" [4]; "Znaczenie migracji zarobkowej z Ukrainy dla gospodarki, przedsiębiorców i rynku pracy w Polsce" [5]; "Problemy polskich przedsiębiorców związane z zatrudnianiem migrantów z Ukrainy" [6]; "Wpływ imigracji zarobkowej na rozwój gospodarczy kraju i regionów" [7]; and "Funkcja ekonomiczna migracji zarobkowej z Ukrainy do Polski" [8], etc.

This paper considers the issues for those Ukrainian labor migrants in Poland who have neither social protection nor medical insurance. It also cites cases of racial discrimination and xenophobia occurring towards Ukrainians in Poland during 2017-2018 and notes that Ukrainian labor migrants still encounter problems when applying for residence permits and social security in that country.

Research Methods

The methodology consisted of research aimed at comparing different cases of disability and pregnancy among Ukrainians and looking at racial discrimination and xenophobia shown towards the labor migrants in Poland, as well as qualitative data analysis methods.

Current migration flows of Ukrainians to Poland: what prospective migrants need to know before they emigrate.

In recent years, hundreds of thousands of Ukrainian labor migrants have travelled Poland seeking better salaries, opportunities and conditions of life. Some of them work illegally in Poland while others, who have legal status there, do not know their rights and obligations.

According to data from Dispatch News Desk (DND), there are currently more than 2 million Ukrainian labor migrants - *'2 million Ukrainians seeking jobs in Poland due to economic meltdown'* [9].

1. What do Ukrainians need to know before they emigrate to the E.U., in particular to Poland?

Firstly, Ukrainians cannot work illegally abroad. If they do so, they violate both the laws of their own country and those of their host country and can be deported.

Secondly, Ukrainian labor migrants cannot work without health insurance in any host country because at any time they may suffer ill-health or accidents, which can range from minor problems to fatalities.

2. What sources of information should they be aware of and study before they travel abroad to work?

In Poland, the website of the Office of the Chief Labour Inspectorate [10] has a wealth of information for foreigners considering work in Poland.

3. What are the consequences for Ukrainian labor migrants working without protection and health insurance in businesses and factories in Poland?

All kinds of problems can arise for these immigrants, ranging from illnesses, disability or pregnancy right up to unexpected death.

Cases incurred by Ukrainian labor migrants in Poland during 2017-2018

During 2017-2018, there were several tragic situations for Ukrainian labor migrants in Poland.

These cases are shown here in order to -

- understand how these Ukrainians found themselves in this position and so avoid it happening again to other immigrants;

- warn other labor migrants about these and situations;

- warn the migrants to make themselves aware of, and to understand, the migration policy and laws, as well as knowing their human and women's rights and their obligations in their new country before emigrating to the E.U.

The first case is Alona, a 29-year old female Ukrainian working in a laundry factory in the city of Lubon in December 2017 [11]. She lost her hand in an accident in the laundry. She did have official status as a worker, but she worked only four days a week at this factory.

The second case is Oksana, a female immigrant working in the city of Poznan in February 2018. She suffered a stroke but her employer would not help her. He merely abandoned her in a local park and called the Police to say that he had found a homeless woman in the park [12-13]. This female immigrant was working unofficially and she did not have any right of residence in Poland. This enabled the unscrupulous employer to use the situation and leave her to die.

The third case is 36-year old Nadia, a Ukrainian female immigrant, working in the city Lublin in July 2018. Nadia gave birth to a baby girl during the course of her work at a factory. She put the baby in a trash bin in a toilette at the factory. Thanks to other fellow-workers the baby's life was saved but Nadia has been arrested and may be imprisoned for life [14].

The fourth case is a 52-year old Ukrainian male immigrant working on the building site of a supermarket in the city of Szamotuły in July 2018. He fell down from a height on the building site and was killed instantly [15].

The fifth case is a 59-year old male Ukrainian migrant working in the city of Olsztyn in August 2018. During the course of his work in the agricultural sector, he suffered a pelvic trauma [16]. He was taken to hospital but he had neither health insurance nor the money to pay for treatment there. He was so afraid of being deported to Ukraine that he hanged himself in the Olsztyn city hospital.

These cases show the dangers of the lack of medical insurance and social protection for Ukrainian labor migrants in the Polish labor market. The situation is exacerbated by lack of knowledge about where to get information, help and support for themselves in Poland.

Racial discrimination towards Ukrainians in Poland

At the end of 2017 and the beginning of 2018, the Polish site 'Finanse,' and the Polish newspaper Wyborcza.pl wrote about racial discrimination against Ukrainians in Poland.

According to data from 'Finanse' [17], at the end of 2017 in the city Barlinek an act of racial discrimination and xenophobia was perpetrated against Ukrainians. In the grocery store 'Bimex' a notice on the information board stated "Citizens of Ukraine will be subjected to verification."

At the start of 2018 according to data in the newspaper Wyborcza.pl, Ukrainian workers at the enterprise 'Lindab' near Warsaw were given uniforms of a different colour from the other workers. They were given blue and yellow uniform as the colors of the Ukrainian flag [18].

The Center for the Monitoring of Racist and Xenophobic Behaviors (in Polish: Ośrodek Monitorowania Zachowań Rasistowskich i Ksenofobicznych) checked these and other cases of racial discrimination in Poland, aiming to stop them and prevent further case in the future [19].

According to data from 'SputnikNews' [20], Ukrainians generally feel that there is racial discrimination against them in Poland. The conclusions have been drawn up on the basis of the Report 'Mniejszość ukraińska i migranci z Ukrainy w Polsce' (Ukrainian minority and migrants from Ukraine in Poland) issued by the Union of Ukrainians in Poland (Raport Związku Ukraińców w Polsce) [21] in which the collected and analysed facts show a deep level of racial discrimination against Ukrainians in Poland.

Existing problems of racial discrimination and xenophobic behavior and such cases that occur for Ukrainian labor migrants in Poland.

All the cases concerning racial discrimination and xenophobic behaviors, as well as the tragic cases of accident and ill-health, are the consequence of a lack of medical and social protection for Ukrainians in Poland. Ukrainians have neither a basic knowledge about their human and women's rights nor any knowledge of their obligations in their new country before leaving their homeland.

How can such migrants be helped to create an effective mechanism of protection in order to prevent similar situations in the future? There is an urgent need to raise their level of education and literacy through various official institutions, such as the Office of the Chief Labour Inspectorate, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the Embassy of Ukraine in the Republic of Poland and the Consulates of Ukraine in Gdansk and Krakow [22].

In addition, the Agreement on social security between Ukraine and Poland, signed in 2012, can be used to help Ukrainians in Poland. The title of the agreement is 'Act of 10 October 2012 on the ratification of Agreement between the Republic of Poland and Ukraine on social security, signed in Kiev on 18 May 2012' (in Polish: Ustawa z dnia 10 października 2012 r. o ratyfikacji Umowy między Rzeczpospolitą Polska a Ukraina o zabezpieczeniu społecznym, sporządzonej w Kijowie dnia 18 maja 2012 r.) [23]. However, this agreement can only be effective in helping Ukrainian labor migrants who are working legally in Poland.

Procedure for obtaining residence permits for Ukrainian labor migrants in Poland

The procedure for obtaining a residence permit for Ukrainian labor migrants in Poland is difficult and lengthy, which leaves Ukrainians defenseless and vulnerable without a residence permit or medical insurance and social protection for months and even years.

They come to Poland at first with a 6-month working visa. When in Poland they apply for a residence permit. Unfortunately, the procedure to obtain this residence permit for Ukrainian labor migrants is long and difficult and these delays leave Ukrainians as a defenseless and vulnerable group of workers, without a medical insurance and social protection in Poland.

According to data from the newspaper 'Gazeta Wrocławska' [24] and OTTO Work Force Polska [25], Polish employers do want to employ Ukrainian labor migrants and so the simplification the procedure for receiving residence permits in Poland would benefit both the employers and the migrant workers.

Conclusion

The article has examined cases that occurred for Ukrainians in Poland during 2017-2018, acts of racial discrimination against them and problems with the procedure for obtaining residence permits for Ukrainian labor migrants in Poland.

The Polish State and Polish employers want to employ Ukrainian labor migrants to help maintain the level of 4% annual increase in the Gross domestic product (GDP) in the Polish economy. This begs the question why Ukrainian labor migrants are still experiencing problems in obtaining residence permits in Poland and are left defenseless and vulnerable without the residence permit, medical insurance and social protection for months and even years.

The procedure to obtain a residence permit for a Ukrainian labor migrant in Poland should be simplified for the benefit of all.

The cases of lack of medical insurance and social protection of Ukrainian labor migrants in Poland shown in this article, together with the cases of problems caused by disability and pregnancy, are the direct consequences of delay in receiving residence permits and their lack of rights to social security in Poland for Ukrainians.

Bibliography

1. Koshulko, O., Koshulko V. The role of Ukrainians in the economic growth of Poland. International Scientific Journal 'World Scientific News,' Vol. 42, pp. 256-266, Feb. 2016, West Pomerania, Poland.
2. Koshulko, O. Research into the dilemmas concerning the employment of immigrants in their professions abroad and the depreciation or restoration of their human capital. Proceedings of the 3rd International Scientific Conference "Dilemmas of scientific research in various fields of science: natural sciences, science and technology, economic and social sciences, humanistic sciences", International Scientific Journal World Scientific News, Vol. 89, pp. 8-15, 2017, West Pomerania, Poland, November, 24.
3. Koshulko, O. The "Value of Life and Labor" of Ukrainian Migrants Abroad, International Letters of Social and Humanistic Sciences, Vol. 59, pp. 1-8, Sep. 2015. SciPress Ltd., Bach, Switzerland.
4. Klimek, D. Migranci zarobkowi z Ukrainy u małych i średnich przedsiębiorców w Polsce. Vol. 1(51), pp. 252-265, 2017, Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula, Polska.
5. Klimek, D. Znaczenie migracji zarobkowej z Ukrainy dla gospodarki, przedsiębiorców i rynku pracy w Polsce. Vol. 47(2), pp. 60-74, 2016, Naukowe Uczelni Vistula, Polska.
6. Klimek, D. Problemy polskich przedsiębiorców związane z zatrudnianiem migrantów z Ukrainy. Vol. 3, pp. 347-356, 2016, Marketing i Rynek, Polska.
7. Klimek, D. Wpływ imigracji zarobkowej na rozwój gospodarczy kraju i regionów. Vol. 418, pp. 136-144, 2016, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Wrocław, Polska.
8. Klimek, D. Funkcja ekonomiczna migracji zarobkowej z Ukrainy do Polski. Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź, 2015, Polska, 297 p.
9. Dispatch News Desk (DND). 2 million Ukrainians seeking jobs in Poland due to economic meltdown. Information on <https://dnd.com.pk/2-million-ukrainians-seeking-jobs-in-poland-due-to-economic-meltdown/139851>
10. Państwowa Inspekcja Pracy (PIP). Information on <https://www.pip.gov.pl/pl/>
11. Luboń. Ukrainka Alona Romanenko straciła rękę w pracy. Fakt.pl. Information on <https://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/poznan/lubon-ukrainka-alona-romanenko-stracila-reke-w-pracy/0pldmez>
12. Gazeta.pl. Oksana z Ukrainy miała wylew. Pracodawca, który porzucił ją w parku, teraz deklaruje pomoc. Gazeta.pl. Information on <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,23025249,oksana-z-ukrainy-miala-wylew-pracodawca-ktory-porzucil-ja.html>
13. Matuszkiewicz, T. Ukrainka dostała wylewu w pracy. Szef zostawił ją na ławce i wezwał policję. Grupa ZPR Media, Supermedia. Information on <https://www.se.pl/wiadomosci/polska/ukrainka-dostala-wylewu-w-pracy-szef-zostawil-ja-na-lawce-i-wezwal-policje-aa-Xfu9-7Ayb-Uq5W.html>
14. Pospischil, A. Urodziła dziecko w zakładzie pracy i wrzuciła je do kosza w toalecie. Wyborcza.pl. Information on <http://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,48724,23719094,urodzila-dziecko-w-zakladzie-pracy-i-wrzucila-je-do-kosza-w.html?disableRedirects=true>
15. Telewizja Polska S.A. Ukraiński robotnik zginął na budowie. Sprawę bada policja i PIP. Information on <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/373064>
16. Gazeta Olsztyńska. Powiesił się, bo bał się, że będzie musiał zapłacić za leczenie? Gazeta Olsztyńska. Information on <http://gazetaolsztynska.pl/530564,Powiesil-sie-bo-bal-sieze-bedzie-musial-zaplacic-za-leczenie.html>
17. Wyborcza.pl. Ukraińcy w fabryce pod Warszawą pracują w uniformach w innym kolorze niż Polacy. Wyborcza.pl. Information on <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,22867110,szef-koloruje-ukraincow.html>
18. Skrzat, P. Skandaliczna tabliczka w sklepie w Barlinku. 'Każdy obywatel Ukrainy będzie poddany kontroli.' Finanse. Information on <https://finanse.wp.pl/skandaliczna-tabliczka-w-sklepie-w-barlinku-kazdy-obywatel-ukrainy-bedzie-poddany-kontroli-6171321000953473a>
19. Ośrodek Monitorowania Zachowań Rasistowskich i Ksenofobicznych. Information on <https://www.omzrik.pl/informacje>
20. Blum, D. Ukraińcy czują się w Polsce dyskryminowani. SputnikNews. Information on <https://pl.sputniknews.com/polska/201804027682499-Polska-Ukraincy-dyskryminacja/>
21. Raport Związku Ukraińców w Polsce 'Mniejszość ukraińska i migranci z Ukrainy w Polsce'. Związek Ukraińców w Polsce, 186 p. Information on http://www.oup.ukraina.com.pl/images/stories/DOCUMENT/raport_mniejszosc_ukrainska.pdf
22. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. Embassy of Ukraine in the Republic of Poland and the Consulates of Ukraine in Gdansk and Krakow. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. Information on <https://mfa.gov.ua/en/about-mfa/abroad/embassies/92>
23. Act of 10 October 2012 on the ratification of Agreement between the Republic of Poland and Ukraine on social security, signed in Kiev on 18 May 2012 (Text No. 1378). Dziennik Ustaw, 2012-12-10, Vol. 232, ISSN: 0867-3411. Information on https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=92266&p_country=UKR&p_count=600
24. Gazeta Wrocławska. Pracodawcy zainteresowani zatrudnianiem Ukraińców - raport OTTO Polska. Gazeta Wrocławska. Information on <https://gazetawroclawska.pl/pracodawcy-zainteresowani-zatrudnianiem-ukraincow- raport-otto-polska/ar/10168750>
25. OTTO Work Force Polska. Opinia pracowników z Ukrainy na temat pracy w Polsce. Raport 2017. OTTO Work Force Polska. Information on <https://www.ottoworkforce.pl/opinia-pracownikow-z-ukrainy-na-temat-pracy-w-polsce-raport-2017/>

ВЛИЯНИЕ КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ НА НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ

Евгения МАКАЗАН¹, кандидат экономических наук, доцент,
Запорожский национальный университет, Украина

В условиях демографического, политического и экономического кризиса предприятиям приходится решать проблемы катастрофической нехватки квалифицированных специалистов и высокого риска их потери. Все это предъявляет свои требования к корпоративной культуре, которая существенно влияет на некоторые аспекты человеческого капитала предприятий такие как: лояльность, абсентеизм и другие. Корпоративная культура в свою очередь является мотивационным рычагом, который позволяет использовать уникальные средства привлечения, удержания и развития человеческого капитала, сдерживать рост затрат на персонал и повысить эффективность труда сотрудников предприятий. В связи с этим проблема исследования и совершенствования управления корпоративной культурой с целью получения фактора влияния на повышение эффективности труда работников на предприятиях актуальна с научной и практической точек зрения. Целью данного исследования является анализ влияния корпоративной культуры машиностроительных предприятий Запорожской области на некоторые аспекты человеческого капитала: мотивацию, лояльность, абсентеизм. В результате исследования был применен комплекс специальных методологических и методических инструментов, применявшихся в процессе опросов и анкетирования работников предприятий машиностроения Запорожской области. Как показали исследования, некоторые руководители предприятий в период экономических и политических кризисов в стране не уделяют должного внимания корпоративной культуре. В основном на предприятиях декларируются высокие цели, сотрудников называют управленцами, ждут от них новых идей и прорывов, но при этом работники не вовлекаются в принятие решений, до них не доносится элементарная информация о компании, они не участвуют во внутренней жизни организации. На таких предприятиях, как правило, низкий уровень лояльности. Работники не чувствуют своей значимости для предприятия и поэтому увеличивается уровень абсентеизма. Корпоративная культура влияет на действия людей в организации. Результаты, отношение к делу, взаимоотношения с коллегами, взгляды на будущее во многом определяются культурными ценностными нормами и убеждениями. Эти составляющие влияют на абсентеизм и лояльность работников предприятий.

Ключевые слова: корпоративная культура, человеческий капитал, предприятие, абсентеизм, лояльность.

In the conditions of demographic, political and economic crisis, enterprises have to solve the problems of a catastrophic shortage of qualified specialists and a high risk of their loss. All this makes its demands on the corporate culture, which significantly affects some aspects of the human capital of enterprises such as loyalty, absenteeism and others. Corporate culture, in turn, is a motivational lever that allows using unique means of attracting, retaining and developing human capital, restraining the growth of personnel costs and improving the labor efficiency of enterprise employees. In this regard, the problem of researching and improving the management of corporate culture in order to obtain a factor of influence on improving the efficiency of workers at enterprises is relevant from a scientific and practical point of view. The purpose of this study is to analyze the impact of the corporate culture of machine-building enterprises in Zaporozhye region on certain aspects of human capital: motivation, loyalty, absenteeism. As a result of the research, it was applied a set of special methodic and methodological tools used in the process of questioning and survey of workers of machine building enterprises of Zaporozhye region. As research has shown, some managers of enterprises in the period of economic and political crises in the country do not pay a due attention to corporate culture. In general, high goals are declared at the enterprises, employees are called managers, they expect new ideas and breakthroughs from them, but employees are not involved in decision-making, they do not receive basic information about the company, they do not participate in the internal life of the organization. In such enterprises, as a rule, a low level of loyalty. Employees do not feel their importance to the enterprise and therefore the level of absenteeism increases. Corporate culture influences the actions of people in the organization. Results, attitudes, relationships with colleagues, views on the future are largely determined by cultural values and beliefs. These components affect the absenteeism and loyalty of enterprise employees.

Key words: corporate culture, human capital, enterprise, absenteeism, loyalty.

În condițiile crizei demografice, politice și economice, întreprinderile trebuie să rezolve problemele unui deficit catastrofal de specialiști calificați și un risc ridicat de pierdere a acestora. Toate acestea pretind cerințele lor asupra

¹ ©Маказан Евгения, e.v.makazan@gmail.com

culturii corporative, care afectează în mod semnificativ unele aspecte ale capitalului uman al întreprinderilor, cum ar fi loialitatea, absenteismul și altele. Cultura corporativă, la rândul său, este o pârgie motivațională care permite utilizarea mijloacelor unice de atragere, reținere și dezvoltare a capitalului uman, restrângerea creșterii costurilor cu personalul și ridicarea eficienței muncii angajaților întreprinderii. În acest sens, problema cercetării și perfecționării managementului culturii corporative pentru a obține un factor de influență asupra îmbunătățirii eficienței muncii angajaților la întreprinderi este relevantă din punct de vedere științific și practic. Scopul acestui studiu este de a analiza impactul culturii corporative a întreprinderilor de construcție a mașinilor din regiunea Zaporojie asupra anumitor aspecte ale capitalului uman: motivație, loialitate, absenteism. Ca rezultat al cercetării, a fost aplicat un set de instrumente metodice și metodologice speciale utilizate în procesul de chestionare și anchetă a lucrătorilor întreprinderilor de construcții de mașini din regiunea Zaporojie. După cum arată cercetările, unii manageri ai întreprinderilor în perioada crizelor economice și politice din țară nu acordă o atenție deosebită culturii corporative. În general, la întreprinderi sunt declarate obiective înalte, angajații sunt numiți manageri, se așteaptă de la ei idei și descoperiri noi, însă angajații nu sunt implicați în luarea deciziilor, nu primesc informații de bază despre companie, nu participă la viața internă a organizației. În astfel de întreprinderi, ca regulă, este un nivel scăzut de loialitate. Angajații nu simt importanța lor pentru întreprindere și, prin urmare, nivelul absenteismului crește. Cultura corporativă influențiază acțiunile oamenilor din organizație. Rezultatele, atitudinea față de lucru, relațiile cu colegii, viziunile asupra viitorului sunt în mare măsură determinate de normele valorice și convingerile culturale. Aceste componente influențează asupra absenteismului și loialității angajaților întreprinderii.

Cuvinte-cheie: cultură corporativă, capital uman, întreprindere, absenteism, loialitate.

JEL Classification: M14

Содержание статьи

Сегодня в Украине корпоративная культура только зарождается и является новым понятием для многих руководителей украинских предприятий. В современной действительности не все руководители понимают суть корпоративной культуры, именно поэтому украинские предприятия медленно развиваются. Все украинские предприятия имели или имеют в своей основе функционирования советский тип корпоративной культуры, который уже не является актуальным.

В условиях постоянно меняющейся внешней среды конкурентоспособность предприятий во многом зависит от человеческого фактора и эффективности труда работников. В современных условиях демографического, политического и экономического кризиса предприятиям приходится решать проблемы катастрофической нехватки квалифицированных специалистов и проблемы связанные с высоким риском потери человеческого капитала. Все это предъявляет свои требования к корпоративной культуре, которая существенно влияет на некоторые аспекты человеческого капитала [1-2].

Производственный абсентеизм сегодня — достаточно серьезная проблема, которую нельзя игнорировать. Абсентеизм является одной из распространенных проблем для предприятий. Сущность абсентеизма проявляется в снижении мотивации сотрудника в выполнении своих должностных обязанностей, что ведет к падению эффективности его работы и уменьшает ценность персонала для предприятия.

Чтобы выяснить степень влияния корпоративной культуры предприятий на работников, в течении 2017-2018 годов, нами было проведено исследование семи предприятий Запорожской области (Украина). Целью данного исследования являлся анализ влияния корпоративной культуры предприятий Запорожской области на некоторые аспекты человеческого капитала, такие как абсентеизм и лояльность.

В результате исследования предприятий нами был выявлен неявный абсентеизм, когда сотрудник формально присутствует на своем рабочем месте, но фактически не выполняет свои основные обязанности. Данная форма наиболее разрушительна по своей природе для предприятия, вместе с тем абсентеизм создает множество проблем во всех производственных сферах. Абсентеизм неявной формы стал значимым вызовом для современных предприятий.

Для чистоты исследования данной проблемы были выбраны цеха и отделы, которые функционируют на каждом из семи предприятий. Для исследования абсентеизма была разработана методика «тайный стажер», где уровень абсентеизма может быть интерпретирован в виде оценки коэффициента абсентеизма по каждому сотруднику подразделения или предприятия в целом. Задачи и методы сбора информации наложили значительные ограничения на выборку, что в результате создало немало препятствий для сбора данных. В результате выборка обладает следующими свойствами: каждая матрица включает представителей одной и той же или похожей по принципиальным характеристикам профессии, которые работают в сопоставимых условиях. Только однородность профессии и условий труда позволяет сравнивать между собой влияние корпоративной культуры предприятий на некоторые аспекты человеческого капитала, в данном случае абсентеизм и лояльность.

В результате исследования были выявлены типичные проявления неявного абсентеизма, которые выражались в том, что сотрудники разговаривают по телефону по личным вопросам длительное время, занимаются посторонними делами на рабочем месте, решают личные проблемы за счет ресурсов предприятия, проводят много времени в помещении для курения или разговаривает с коллегами на отвлеченные темы. В

последнем случае групповой абсентеизм приносит более значительный вред производственным предприятиям. С распространением в сети Интернет социальных сетей сотрудники, чьи рабочие места оборудованы компьютером, проводят очень много времени на страницах социальных сетей, форумах, интернет - магазинах и т.п.

В результате нашего исследования было выявлено, что на предприятиях с сильной корпоративной культурой (АО «Мотор-Сич») средний коэффициент абсентеизма по предприятию составил-14,7%, а именно производственный персонал – 10,3%; служащие – 14,9%; технический персонал – 11,3%; специалисты – 22,4%. АО «Мотор-Сич» не только заботится о качестве своей продукции, постоянно внедряет новые технологические процессы, ежегодно обучает и повышает квалификации своих работников, имеет в своей социальной инфраструктуре: больницу, оздоровительные санатории и дома отдыха для сотрудников и их детей, спортивные комплексы, детские оздоровительные комплексы, детские дошкольные учреждения и т.д. На предприятии, АО «Мотор-сич» постоянно проводятся корпоративные мероприятия, которые сплачивают коллектив и повышают мотивацию труда. Среднемесячная текучесть кадров составляет – 0,43%, работники предприятия показывают высокий уровень лояльности - 71,1%. Все это говорит о сильной корпоративной культуре и правильном стратегическом управлении, направленном на удержание человеческого капитала.

В тоже время Запорожский «Завод полупроводников» на протяжении нескольких лет находился в стадии санации и в настоящее время объявлен банкротом, не имеет четких стратегических целей, имеет слабый аппарат менеджмента и практически полностью отсутствуют элементы корпоративной культуры. Средний уровень абсентеизма на этом предприятии составил - 63,8%. Таким образом, уровень абсентеизма оказался просто огромным, учитывая структуру персонала, плачевной оказалась ситуация среди административного персонала и специалистов: коэффициент абсентеизма руководящих работников составил –72,1%; административного персонала (средний уровень управления) – 80,2%; производственного персонала – 39,3%. Практически управленческий персонал не искал пути выхода из кризисной ситуации и сам подавал пример абсентеизма, что в свою очередь привело к частичной остановке предприятия.

Как показало исследование остальных 5 предприятий, высокий уровень абсентеизма (от 31,9- 39,9%) наблюдался на 3-х предприятиях, в которых не уделялось должного внимания самой корпоративной культуре и стратегическому управлению, направленному на эффективное использование человеческого капитала. Уровень лояльности на этих предприятиях составил диапазон от 35,1% до 36,8%. Практически работники готовы покинуть данные предприятия.

В результате исследования было выявлено, что склонность к абсентеизму проявляют работники разной возрастной категории различно и, чем сильнее корпоративная культура, тем сильнее мотивация и высокая лояльность работников предприятия и меньший коэффициент абсентеизма (см. табл. 1).

Предприятия с сильной корпоративной культурой имеют чёткую долгосрочную стратегию, ясную для всех работников. Система мотивации на таких предприятиях основана на удовлетворённости трудом, его соответствии личным интересам, повышении социального статуса, материальном стимулировании, зависящем, как правило, от конечных результатов. Такая организация обладает постоянным совершенствованием профессионального уровня работников, поиском и внедрением новых идей. В такой системе хорошо развиты как горизонтальные, так и вертикальные связи. В такой организации чётко осознают, какое влияние деятельность предприятия оказывает на внешнюю среду сегодня, и каким может быть потенциальный эффект в будущем.

Таблица 1. Возрастная категория среднего уровня абсентеизма работников предприятия с сильной корпоративной культурой

Возраст работника	Производственный персонал	Служащие
18-22 лет	11,3 %	18,5%
23-35 лет	18,6 %	23,4%
36-50 лет	20,5%	26,8%
51-60 лет	10,2%	15,4%

Нами было выявлено, что в возрастной категории 18-22 лет действует наставничество, заинтересованность молодых работников повышать квалификацию и получать денежное вознаграждение за свой труд, но уже к 35 годам абсентеизм увеличивается. Жесткий контроль обычно приводит к тому, что одни сотрудники, склонные к абсентеизму, начинают активный поиск возможностей, как его обходить, а другие, испытывая давление, чувствуют дискомфорт, теряют уверенность в себе и, как результат, снижение работоспособности. В итоге мотивация к работе становится меньше. В возрастной категории 36-50 лет, работники имеют накопленные навыки и знания, поэтому для таких работников более важно проявление нематериальной мотивации. Это - прежде всего вовлеченность в дело предприятия. Работники должны чувствовать свою значимость (быть наставниками для молодых рабочих, получать различные знаки внимания со стороны управленцев и т.д.), если на предприятии это упущено, то эффективность работы снижается. Но

уже в возрастной категории после 50 лет работники имея багаж знаний и навыков менее склонны к абсентеизму, и как правило, их работа более эффективна.

В результате исследования предприятий со слабой корпоративной культурой, которая выражена в авторитарном менеджменте, слабой мотивации работников и жестком контроле, уровень абсентеизма значительно выше, чем на предприятиях с сильной корпоративной культурой (см. табл.2).

Таблица 2. Возрастная категория среднего уровня абсентеизма работников предприятий со слабой корпоративной культурой.

Возраст работника	Производственный персонал	Служащие
18-22 лет	23,6%	29.9%
23-35 лет	35,8%	45.6%
36-50 лет	42, 5%	53,5%
51-60 лет	15.4%	25.3%

Как показало исследование, для работников данной категории основной мотивацией посещения работы является единственный приемлемый для него вариант. Причиной такого выбора является отсутствие работы по специальности или вынужденная переквалификация, либо близкое расположение места работы от дома, школы, детского сада и т.д. (например, для матерей – одиночек). Большинство таких работников пассивно выполняют свою работу, без энтузиазма следуя указаниям «сверху», работают «от звонка до звонка». Пассивность этих работников характеризует и отношение к самосовершенствованию, такой работник начинает повышать свой профессиональный уровень, только если у него не останется выбора. Работники со слабой корпоративной культурой предприятия характеризуются низким уровнем социальной ответственности, высоким уровнем абсентеизма и низким уровнем лояльности. Как правило, работники готовы покинуть данные предприятия.

Исследование показало, что уровень абсентеизма служащих, как с сильной так и со слабой корпоративной культурой, гораздо выше, чем работников производственного персонала. Данное явление можно объяснить спецификой работы и свободный доступ к коммуникациям (интернет, телефон и т.д.), отсутствием четкого планирования работы на день и контроля со стороны руководства, человеческим фактором и т.д.

В связи с тем, что исследуемые предприятия разнообразные по своим объемам, имеют различную специфику производства, а также различные гендерные и возрастные характеристики, коэффициент корреляции данного исследования достаточно высок.

В результате исследования нами были выявлены и классифицированы причины неявного абсентеизма. Причины абсентеизма обозначаются характером его проявлений в условиях работы персонала предприятия.

Так неявный абсентеизм нами был классифицирован как персональный и групповой. Персональный и групповой абсентеизм на разных предприятиях проявляется различно, в соответствии с влиянием различных факторов внешней и внутренней среды предприятий. Исследуя персональный абсентеизм на разных предприятиях, нами были выявлены некоторые общие закономерности поведения работников, что дало нам возможность сгруппировать персональный абсентеизм на виды: личностный, социальный и корпоративный.

Личностный абсентеизм относится к личному фактору человека и выражается:

- в плохом самочувствии или болезни работника;
- в проблемах по уходу за детьми и престарелыми родственниками;
- в незаинтересованности данной профессией или работой;
- в поиске другой работы или переходе на другую работу и др.

Социальный абсентеизм выражается в общей неудовлетворенности социумом:

- кризисное политическое или экономическое состояние страны и общества;
- военные или террористические действия на территории страны и региона;
- праздники, в том числе религиозные;
- отсутствие пакета социальных гарантий (условия работы, охраны труда, медицинское обслуживание, страхование и др.);

- отсутствие социальных инфраструктур на предприятии и др.

Корпоративный абсентеизм выражается в неудовлетворенности работников предприятием и его управлением, незаинтересованности работников в результатах своего труда и достижении стратегических целей предприятия, падении мотивации и лояльности сотрудников к предприятию по причине:

- слабой корпоративной культуры;
- сбоев выплаты заработной платы предприятием;
- неумелой или неудовлетворительной работы менеджмента предприятия;
- изменения статуса предприятия (изменения формы собственности и др.);
- изменения владельца предприятия или изменения состава учредителей;

- санации или банкротства предприятия и др.

В результате исследования было выявлено, что на предприятиях с сильной корпоративной культурой в большей степени преобладает личностный абсентеизм и в малой степени социальный абсентеизм. В тоже время на предприятиях со слабой корпоративной культурой преобладают все три вида абсентеизма: личностный, социальный и корпоративный.

Неявный абсентеизм ведет к падению эффективности работы и уменьшает ценность персонала для предприятия. Поэтому правильное стратегическое управление корпоративной культурой, направленной на человеческий капитал, дает положительные результаты. Для борьбы с абсентеизмом персонала необходимо разбирать ситуации на каждом предприятии индивидуально, выявлять причины такого поведения и устранять их.

Корпоративная культура – это в первую очередь один из рычагов управления персоналом, который позволяет развивать бизнес в нужном направлении, при этом дает возможность работникам чувствовать себя комфортно и максимально реализовать свои профессиональные и личные амбиции. Более того, развитая и сильная корпоративная культура – мощное оружие в борьбе с конкурентами, в частности, она решает такую проблему как утечка кадров, формирует положительный имидж компании на рынке, позволяет сохранить ключевых сотрудников компании. Корпоративная культура влияет на действия людей в организации. Результаты, отношение к делу, взаимоотношения с коллегами, взгляды на будущее во многом определяются культурными ценностными нормами и убеждениями. Эти составляющие влияют на абсентеизм и лояльность работников.

В результате исследования на всех предприятиях нами был выявлен неявный абсентеизм. Тем не менее, на предприятиях с сильной корпоративной культурой, которая выражается в разнообразии мотивации работников, сильном менеджменте, постоянном обучении работников, хорошей социальной инфраструктурой, уровень неявного абсентеизма гораздо меньше, чем со слабой корпоративной культурой. На таких предприятиях, как правило, низкий уровень лояльности. Работники не чувствуют своей значимости для предприятия и поэтому увеличивается уровень абсентеизма.

Библиография:

1. Маказан Є.В. Корпоративна культура як фактор розвитку людського капіталу на підприємстві /Є.В. Маказан// Вісник Національного Одеського університету Том 22. Випуск 12(65). 2017. – С.88-91.
2. Маказан Є.В. Лояльність людського капіталу підприємства як фактор корпоративної культури /Є.В. Маказан// Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: Зб. науков. праць. Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Вип.34.- Т1.- 2017.- С. 208-214.

МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ: СОВРЕМЕННАЯ МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА И ВОЗМОЖНОСТИ ЕЕ АДАПТАЦИИ ДЛЯ УКРАИНЫ

**Лариса ГУК¹, кандидат экономических наук,
Институт экономики и прогнозирования НАН Украины**

Актуальность. Достижения социальной справедливости является ключевым приоритетом государственной политики. Особую актуальность этот вопрос приобретает в периоды кризисов, характеризующихся не только экономической стагнацией и ростом неравенства, но и социальной нестабильностью. Поляризация общества, появление такого феномена, как бедность среди работающих, традиционно рассматривается в мировом сообществе как один из самых острых глобальных вызовов современности. В Украине в последнее время углубление экономического неравенства сопровождается сокращением социальной поддержки населения, повышением тарифов на жилищно-коммунальные услуги, девальвацией гривны, сокращением покупательной способности граждан, усилением их неуверенности в будущем, ускорением процессов прекаризации (неполноценной правовой и социальной гарантии занятости) населения. Следовательно, очевидна настоятельная необходимость в выработке соответствующих рекомендаций для органов исполнительной и законодательной власти, касающихся формированием новых моделей социально-трудовых отношений и совершенствования политики государства в условиях социально-экономической нестабильности. *Цель.* Получение целостных представлений про изменения в сфере занятости и влияния формирования новых социально-экономических отношений на обеспечение комплементарного единства экономической эффективности и социальной справедливости. *Методы исследования:* системный анализ, факторный и сравнительный анализ, структурно-функциональный анализ, метод статистических группировок, анализ иерархий, экспертные оценки и другие методы. *Результаты.* Предоставление рекомендаций по совершенствованию социально-экономической политики в контексте обеспечения комплементарного единства экономической эффективности и социальной справедливости.

Ключевые слова: социальная политика, экономическое неравенство, доходы населения, бедность, модели социально-трудовых отношений, социальная справедливость.

Relevance. Achieving social justice is a key priority of public policy. This issue becomes especially urgent during periods of crises characterized not only by economic stagnation and growing inequality, but also by social instability. Polarization of society, the emergence of such a phenomenon as poverty among the working people, is traditionally seen in the world community as one of the most acute global challenges of our time. In Ukraine, recently, the deepening of economic inequality is accompanied by a reduction in social support for the population, higher tariffs for housing and communal services, devaluation of the hryvnia, a reduction in the purchasing power of citizens, increasing their uncertainty in the future, accelerating the processes of precarization (inadequate legal and social security of employment) of the population. Consequently, there is an obvious urgent need to develop appropriate recommendations for the executive and legislative branches concerning the formation of new models of social and labor relations and the improvement of state policy in conditions of socioeconomic instability. The aim of the work is to obtain holistic ideas about changes in employment and the impact of the formation of new socio-economic relations on the provision of a complementary unity of economic efficiency and social justice. Research methods: system analysis, factor and comparative analysis, structural and functional analysis, method of statistical groupings, hierarchy analysis, expert assessments and other methods. The result is the provision of recommendations for improving social and economic policy in the context of ensuring a complementary unity of economic efficiency and social justice.

Keywords: social policy, economic inequality, incomes of the population, poverty, models of social and labor relations, social justice.

Actualitatea. Realizarea justiției sociale este o prioritate cheie a politicii publice. O importanță deosebită această problemă o are în vremuri de criză, caracterizate nu numai de stagnare economică și creșterea inegalității, dar, de asemenea, și de instabilitate socială. Polarizarea societății, apariția unor fenomene precum sărăcia în rândul lucrătorilor, este considerată în mod tradițional în comunitatea internațională ca fiind una dintre provocările globale cele mai presante ale timpului nostru. În Ucraina, în ultimul timp, aprofundarea inegalității economice este însoțită de o reducere a susținerii sociale al populației, creșterea tarifelor la locuințe și servicii comunale, devalorizarea hrivnei, reducerea puterii de cumpărare a cetățenilor, creșterea incertitudinii lor cu privire la viitor, accelerarea proceselor de precarizare (garanții juridice și sociale inadecvate a ocupării) a populației. Prin urmare, este o necesitate clară de a formula recomandări corespunzătoare autorităților executive și legislative, în ceea ce privește formarea de noi modele de relații sociale și de muncă și îmbunătățirea politicii de stat în contextul instabilității socio-economice. Scop. Obținerea unei imagini de ansamblu despre schimbările survenite în ocuparea forței de muncă și impactul formării de noi relații sociale și economice pentru a asigura unitatea complementară a eficienței economice și a justiției sociale. Metode de cercetare: analiză sistemică, analiza

¹ © Гук Лариса e-mail: l_guk@ukr.net

factorială și comparativă, analiza structurală și funcțională, metoda grupărilor statistice, analiza ierarhiilor, opiniile experților și alte metode. Rezultate. Oferirea de recomandări privind îmbunătățirea politicii sociale și economice în contextul asigurării unei unități complementare a eficienței economice și a justiției sociale.

Cuvinte-cheie: politica socială, inegalitatea economică, veniturile populației, sărăcia, modelele relațiilor sociale și de muncă, justiția socială.

JEL Classification: J38, J45, J50.

Неравенство обычно вызывает негативные ассоциации, хотя с точки зрения экономической теории оно побуждает к активности, развитию, и в результате национальные экономики даже получают пользу. Так, по мнению Томаса Пикетти, не стоит называть экономическое неравенство полностью негативным явлением, ведь в теории оно таковым не является, без него, например, невозможны экономический рост и инновации. Проблема заключается в масштабах неравенства: сегодня капитал наиболее обеспеченных людей планеты растет в три раза быстрее средних доходов остальной части населения. Такое неравенство сводит на нет социальную мобильность и серьезно угрожает будущему демократии [1]. Экономическое неравенство отражает дифференциацию между отдельными людьми и определенными группами людей, прежде всего, по размерам доходов и по накопленным богатствам, в зависимости от рода занятий, демографических, профессиональных, территориальных факторов и тому подобное. Эта дифференциация впоследствии приводит к формированию различных уровней расходов и потребления. Слишком большая имущественная и доходная поляризация общества вызывает негативную реакцию или возмущение по поводу неравномерного распределения доходов и благ при резком дисбалансе между имеющейся степенью неравенства и той, которую человек считает справедливой, легитимной. Наиболее ярко потребность в социальной справедливости проявляется в периоды социально-экономических, политических преобразований, не менее актуальной она является и во времена переживаемых обществом кризисов.

Исследованию вопросов, связанных с проблемами социальной справедливости, экономического неравенства и бедности, посвящены труды многих экономистов. Например, А. Аткинсон, Дж. Ролз, А. Сен, А. Смит, Д. Рикардо, Т. Мальтус, Н. Поддер В. Тран-Нам, А. Шоррокс работали над вопросами формирования доходов населения, изучали источники их происхождения и методологические подходы к оценке степени их дифференциации. Однако некоторым аспектам соотношения экономического равенства и неравенства в обеспечении социальной справедливости, особенно при формировании новых моделей социально-трудовых отношений в современной Украине, уделено недостаточно внимания.

Цель статьи. Получение целостных представлений об изменении в сфере занятости и влиянии формирования новых социально-экономических отношений на обеспечение комплементарной единства экономической эффективности и социальной справедливости. Исследование тенденций формирования экономического неравенства в современном украинском обществе. Обоснование соотношения экономического равенства и неравенства путем определения масштабов экономически оправданного, «естественного» неравенства, которое ощущается населением как социально справедливое, и избыточного обусловленного бедностью неравенства, которое воспринимается как социально несправедливое.

Бедность значительной части населения Украины актуализирует вопрос чрезмерного неравенства, в частности расслоение по доходам в нашей стране приобретает социальную остроту. Среди объективных показателей дифференциации доходов населения наиболее признанными считаются коэффициент Джини (индекс концентрации доходов) и коэффициент дифференциации доходов (коэффициент фондов).

Индекс концентрации доходов, или коэффициент Джини, служит для измерения отклонения фактического распределения доходов по численно равным группам населения от их равномерного распределения и показывает степень неравенства в распределении доходов. Значение индекса концентрации доходов могут находиться в пределах от 0 (совершенное равенство) до 1 (совершенное неравенство), то есть чем ближе индекс к 1, тем более неравномерно распределены доходы в обществе. Соответственно, тем выше поляризация доходов населения.

Социальные различия между богатыми и бедными группами населения отражает коэффициент дифференциации доходов и потребления (децильный коэффициент фондов) – это соотношение доходов 10 % самого богатого населения к доходам 10 % беднейшего населения (или среднедушевых объемов потребления товаров и услуг). Тенденции изменения коэффициентов дифференциации доходов представлено на рисунке 1.

Как показано на рисунке 1 в 1988–2016 гг. коэффициент дифференциации доходов населения неравномерно менялся. При этом наиболее резкий рост данного показателя характерен для периода 90-х годов XX века, что было обусловлено влиянием на отечественную социально-экономическую систему последствий разрыва сложившихся экономических связей и перераспределением имеющихся финансовых активов. В 2009 – 2012 гг. Имела место некоторая стабилизация данного показателя, вызванная постепенным преодолением кризисных явлений в экономике. Вместе с тем в 2013 – 2016 гг. коэффициент дифференциации доходов в отечественной экономике снова достиг значений почти тридцатилетней давности и составил в 2016 г. 4,2 раза. Следует отметить и то, что по этому показателю Украина существенно опережает подавляющее большинство европейских государств: например, в Польше он составлял 7,6, в Румынии – 5,9, во Франции – 8,7, в Болгарии – 13,7 раза. Как показывает рисунок 1, значение коэффициента Джини в Украине достигло своего пика также в середине 1990-х годов, после этого постепенно снижается.

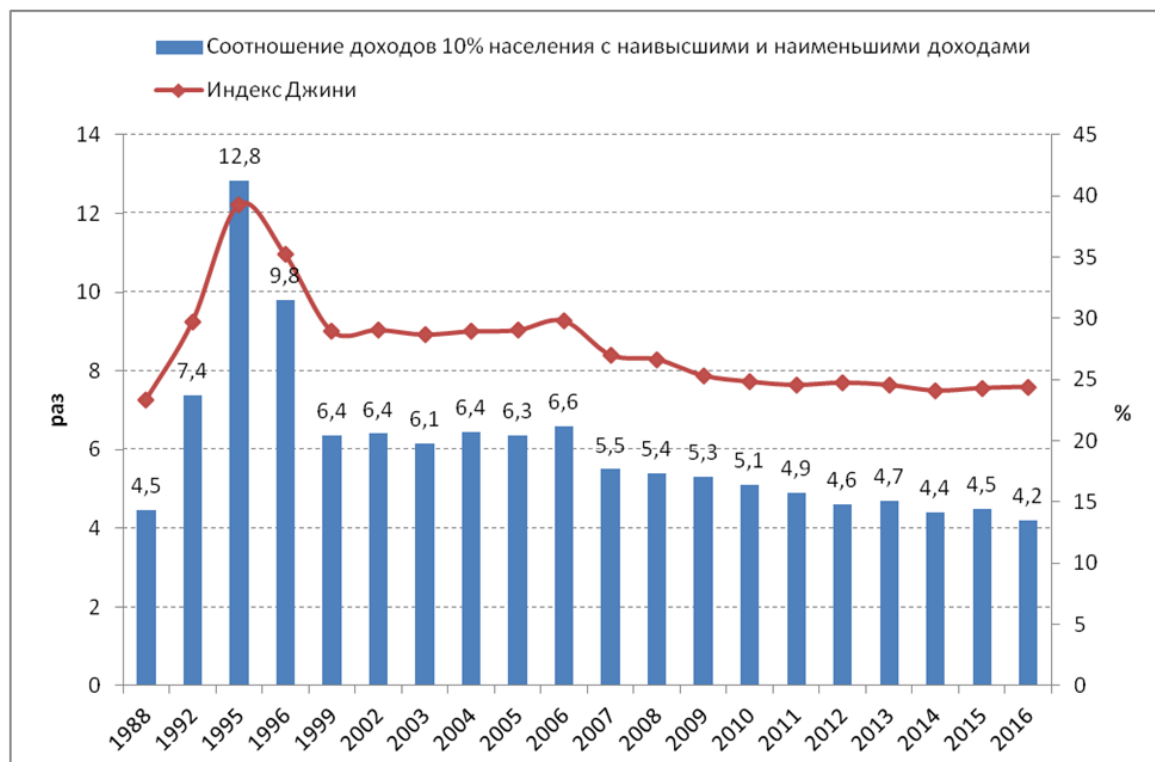

Рис. 1. Показатели дифференциации доходов населения

Одной из методологических проблем адекватной оценки неравенства в Украине можно назвать особенности формирования выборки для обследования условий жизни домохозяйств, которая проводится в соответствии с требованиями международных стандартов, то есть за принципами добровольного согласия домохозяйства на участие в обследовании. Домохозяйства, которые включаются в выборочное обследование, могут отказаться от участия в нем, и, как правило, вероятность отказа тем выше, чем выше является доход домохозяйства. При формировании выборки для обследования условий жизни домохозяйств каждое домохозяйство имеет одинаковую имоверность попасть в выборку, но вероятность, с которой домохозяйства с разными уровнями доходов соглашаются на опрос, будет разной. Репрезентативная со статистической точки зрения выборка домохозяйств фактически отклоняется в сторону менее обеспеченных слоев населения, потому результаты официального выборочного обследования условий жизни домохозяйств в Украине предоставляют заниженные оценки по неравенству доходов.

Кроме объективного, также существует субъективное, психологическое восприятие экономического неравенства. Оно формируется под влиянием собственных представлений и наблюдений каждого человека о справедливости. Признанными субъективными показателями экономического неравенства выступают самооценка материального положения по сравнению со средним (субъективно воспринимаемым) уровнем, оценка покупательной способности. В Украине наблюдается тенденция к ухудшению самооценок домохозяйствами уровня своих доходов: 44,0 % домохозяйств в 2016 г. постоянно отказывали в необходимом, кроме питания [2], в 2015 г. этот показатель составлял 43,2 %, в 2014 г. – 41,4 % домохозяйств [3]. Социологические опросы продолжают убеждать в углублении различия между доходами богатых и бедных, ведь всего 5 % опрошенных украинцев не видят сильной дифференциации доходов в стране. По оценке материального благосостояния населения Украины 74,0 % домохозяйств в 2016 г. относили себя к бедным, в 2015 г. доля таких домохозяйств составляла 72,3 % [2], в 2014 - 70,7 % домохозяйств [3]. Вариативность государственной политики в распределении доходов должна обеспечить достижение социальной справедливости, создав возможности для малообеспеченных и бедных слоев населения реализовать свою экономическую активность и получить дополнительный трудовой доход. Это, в частности подтверждают и данные социологических исследований, согласно которым за поддержку нетрудоспособных и малообеспеченных граждан путем увеличения социальной помощи, выплат, субсидий высказались 23,9% респондентов, а за поддержку государством трудоспособных граждан путем значительного увеличения заработной платы, создание рабочих мест, содействие развитию малого и среднего бизнеса высказались 71,1% опрошенных [4]. Это можно интерпретировать как стремление большинства населения работать и зарабатывать. Соответствующая установка также является примером формирования нового ценностного

запроса на «справедливое вознаграждение», на упрощение условий и доступность ведения собственного бизнеса, реализации предпринимательской активности.

Для определения дифференциации доходов населения в контексте наиболее эффективного и рационального соотношения экономического равенства и неравенства целесообразно использовать показатели экономически оправданного («естественного») неравенства, при расчете которых исключено неравенство, связанное с бедностью, во-вторых, определить превышение показателей фактического над естественным неравенством, то есть определить неравенство обусловленное бедностью.

Разложение фактического неравенства как суммы экономически оправданного и чрезмерного (связанного с бедностью) неравенства базируется на известных формулах Ицхаки и Лернера [5]. Основная формула Ицхаки-Лернера для исчисления и интерпретации индекса Джини, которая используется для построения различных расписаний общего неравенства на компоненты, имеет следующий вид (1):

$$G=2 \text{ cov } F(X, F(X))/m, \quad (1)$$

где $\text{cov } F(X, F(X))$ – ковариация между уровнем дохода X и долей $F(X)$ населения с доходом не выше X , которые рассматриваются как случайные переменные с одной и той же функцией распределения $F(x)$,
 m – среднедушевой доход во всей рассматриваемой совокупности.

Для непрерывной функции распределения $F(x)$ ее среднее значение $F = 0,5$; для выборки объема n и выборочной функции распределения $F = 0,5(n + 1) / n$; для взвешенной выборки $F \geq 0,5(n + 1) / n$.

Показатели, выбранные для оценки неравенства (коэффициент Джини, децильный коэффициент фондов), скорректированы таким образом, чтобы все среднедушевые эквивалентные денежные доходы в месяц ниже прожиточного минимума повысить до этого предела. Такая корректировка доходов в направлении достижения основного государственного социального стандарта при дальнейших расчетах исключит влияние фактора бедности на показатели экономического неравенства. На рисунке 2 представлена динамика фактических и скорректированных показателей неравенства в Украине.

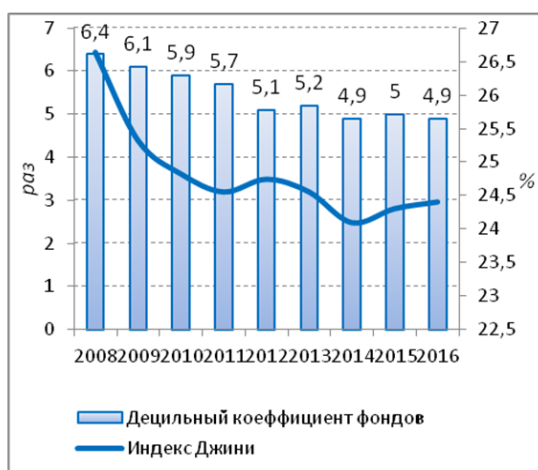

Рис. 2.а. Динамика показателей неравенства в Украине

Источник: данные Госкомстата Украины

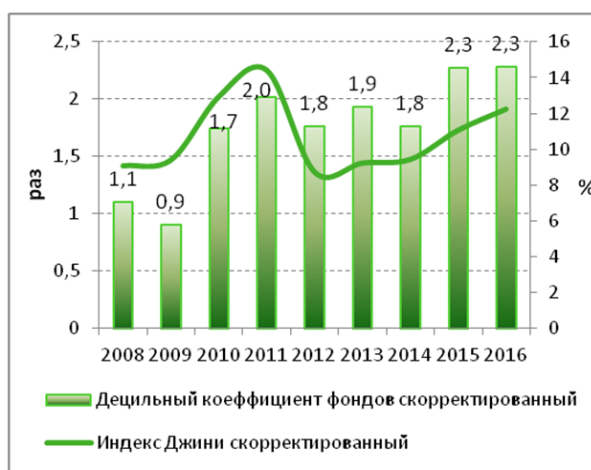

Рис. 2.б. Динамика скорректированных показателей неравенства в Украине (при исключении бедности)

Источник: расчеты на основе данных Госкомстата Украины

Как видим, степень экономического неравенства населения не связана непосредственно с уровнем бедности, поэтому рост неравенства не обязательно приводит к увеличению уровня бедности. Дифференциация доходов за счет предпринимательской деятельности, samozанятости и собственности является объективной реальностью функционирования рыночной экономики. Показатели, представленные на рисунке 2.б, подчеркивают значимость в решении проблемы преодоления неравенства, не подкрепленного активной экономической деятельностью субъектов рынка труда, вопросов сокращения бедности населения.

Исключения влияния фактора бедности на показатели экономического неравенства позволило выделить из фактического неравенства «естественное» и чрезмерное неравенство. Неравенство доходов при выключении неравенства, обусловленного бедностью, при определенных дополнительных условиях можно трактовать как социально справедливое, а чрезмерное неравенство, обусловленное бедностью - как социально несправедливое. Эта трактовка зависит от определения черты бедности и касается, в первую очередь, «естественного» неравенства доходов за счет оплаты труда и предпринимательской деятельности. Оценка соотношений между «естественным» и фактическим неравенством позволяет делать выводы о масштабах чрезмерного неравенства, обусловленного бедностью, и соответственно о социальной справедливости дифференциации доходов населения (табл. 1).

Таблица 1. Соотношение фактических и скорректированных показателей неравенства в Украине

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Коэффициент Джини	2,9	2,7	1,9	1,7	2,8	2,7	2,6	2,2	2,0
Децильный коэффициент фондов	5,8	6,7	3,4	2,8	2,9	2,7	2,8	2,2	2,1

Источник: расчеты на основе данных Госкомстата Украины

По этим расчетам фактическое экономическое неравенство могло бы быть уменьшено в 2-6 раз (по данным периода 2008-2016) при полном преодолении бедности в Украине. Сравнивая колебания скорректированных показателей неравенства с изменением ВВП в Украине, можно констатировать тот факт, что бедность значительной части бедных в нашей стране обусловлена нестабильными экономическими условиями. Экономическая нестабильность повышает масштаб общего экономического неравенства и бедности.

Сегодня борьба с бедностью занимает ведущее место в политической повестке дня многих государств, которые ставят себе четкие цели по преодолению этого социального недуга. В «Повестке дня для Европы на период до 2020 гг.» Европейский Союз поставил себе цель снизить (как минимум на 20 млн. человек) количество людей, находящихся под угрозой бедности и социального отчуждения. Стоит напомнить, что в настоящее время общая численность населения ЕС составляет примерно 500 млн. человек [6]. В соответствии с Целями устойчивого развития (2015-2030 годы), принятых на Саммите ООН в сентябре 2015 года, решение проблем преодоления бедности и уменьшения неравенства, повышения уровня жизни и обеспечения доступа к базовым услугам для всех слоев населения, развитие социальной инфраструктуры и расширение возможностей для самореализации в безопасной среде являются первоочередными задачами мирового сообщества.

В мире наблюдается тенденция к росту, как заработной платы, так и неравенства доходов, которая вызывает вопрос, как эти два тренда связаны. Некоторые последние данные действительно свидетельствуют о том, что уменьшение части доходов от трудовой деятельности в общих доходах коррелирует с ростом неравенству доходов [7]. Даже если другие исследования указывают, что рост неравенства в оплате труда является основным фактором увеличения дифференциации в доходах, уменьшение части оплаты труда в развитых странах играет определенную роль [8]. Разные факторы обусловили это уменьшение, в том числе использование новых моделей социально-трудовых отношений, глобализация торговли, давление со стороны финансовых рынков для увеличения дивидендов, уменьшение весомости влияния наемных работников и их представителей на результаты переговоров с работодателями, а также ослабление институтов рынка труда. В странах с экономикой, которая развивается, для уменьшения уровня бедности и достижения социальной справедливости проводят экономическую политику, которая включает структурные трансформации в сторону более капиталоемких отраслей и приватизации государственных предприятий. По данным Международной организации труда (МОП) многие страны для уменьшения неравенства и повышения уровня жизни всех слоев населения недавно приняли или укрепить минимальную заработную плату [9].

Достижение позитивных результатов на этом пути возможно при условии, что минимальная заработная плата устанавливается на достаточном уровне - таком, который уравнивает потребности работников и их семей с экономическими факторами. Кроме того, укрепление минимальной заработной платы не является панацеей для снижения высокого неравенства, и должно быть дополнено другими мероприятиями. Особенно важными считаем кроме непосредственной социальной защиты уязвимых групп населения, создание благоприятных условий для устойчивого развития предприятий, а также заключения коллективных договоров, которые будут обеспечивать социально справедливые условия труда для эффективной экономической реализации трудового потенциала наемных работников в безопасной среде. Экономически обоснованные системы социальной защиты являются ключевыми для создания базового уровня безопасности доходов, который, в свою очередь, поможет преодолеть неравенство, уменьшить и предотвратить бедность, а также расширить возможности внедрения принципов достойного труда. Обеспечение права на защиту от бедности и социального отчуждения также является одним из главных направлений Европейской социальной хартии.

Для современного этапа развития Украины формирование социально-экономической политики, которая ориентируется на представления граждан о социальной справедливости и отвечает приоритетам социального развития, выдвинутым в странах ЕС, является актуальным вызовом. Поэтому важно сбалансировать стратегические цели социально-экономической политики и ожидания населения, определяя на чем они базируются и оценивая целесообразность и возможность их удовлетворения. Серьезность такой постановки вопроса обостряется рядом глубоких проблем в социальной сфере, среди которых усиление социальной несправедливости, отсутствие достаточного количества рабочих мест с достойным уровнем оплаты труда, безработица, низкое качество рабочих мест, поляризация доходов, деформация системы социальной защиты населения, появление новых групп населения, нуждающихся в государственной поддержке и защите.

Выводы. Оценка соотношения между «естественным» и фактическим неравенством позволяет сделать выводы о масштабах чрезмерного неравенства, обусловленного бедностью. Согласно приведенным расчетам в Украине фактическое экономическое неравенство могло бы быть уменьшено в 2-6 раз при условии полного

преодоления бедности (по данным периода 2008-2016). Значительный разрыв между значениями фактического и скорректированного (при условии исключения бедности) децильного коэффициента фондов (максимальные значения разрыва 5,8-6,7 раз в 2008-2009 гг.) показывает насколько глубокой была бедность в указанный период.

При уменьшении фактических показателей неравенства за период 2008-2016 гг. колебания отражали тот факт, что степень экономического неравенства населения не связана непосредственно с уровнем бедности. Поэтому рост неравенства и влияние государства на перераспределение доходов необходимо анализировать в отношении различных источников дохода, что получает население.

Последние десять лет Украина четко декларировала европейский путь развития и пыталась придерживаться модели модернизации социально-трудовых отношений. В этих условиях распространялись ценности гражданского общества и частных интересов граждан. Вместе с тем, в сложном процессе постсоветских преобразований сохраняется ценностная составляющая материального благосостояния, уравнительности и высокий запрос на патернализм. Следует сделать несколько принципиальных замечаний по минимизации противодействия патерналистских ожиданий экономическим реформам. Во-первых, содержание реформ должно быть направлено не только и не столько на уменьшение социальной нагрузки на государственный бюджет, сколько на стимулирование более широкого круга населения к предпринимательской инициативе и самостоятельности. Следует также учитывать тот факт, что довольно широкие слои населения остаются малообеспеченными и незащищенными. Важным вызовом становится необходимость разработки стратегии информационной политики, направленной на адекватное и честное освещение социально-экономических процессов в украинском обществе и разъяснение политики правительства и местных органов власти. В целом демонстрация определенности и предсказуемости социальных трансформаций и изменений вследствие широкого спектра уже начатых реформ могут стать дополнительным фактором позитивного восприятия действий правительства для улучшения качества жизни. Таким образом, проблема преодоления бедности и обеспечения социальной справедливости связана как с механизмом распределения доходов, так и с эффективностью формирования современных моделей социально-экономических отношений в целом.

Рекомендации

1. Политика государства, прежде всего, должна быть направлена на повышение оплаты труда и уменьшение ее дифференциации, нивелирование дифференциации доходов от предпринимательской деятельности и самозанятости, увеличение дифференциации доходов от продажи сельскохозяйственной продукции и от собственности.
2. Важной задачей становится разработка стратегии информационной политики, направленной на адекватное и честное освещение социально-экономических процессов в Украине и разъяснения политики правительства и местных органов власти по преодолению бедности и уменьшению необоснованного уровня неравенства.
3. Неотъемлемым элементом разработки и внедрения реформ в социально-экономической сфере (в частности – повышение уровня минимальной заработной платы, уровня прожиточного минимума, пенсионного обеспечения и т.д.) должно стать научное сопровождение, которое будет включать анализ влияния принятых решений и оценки их последствий; прогнозное моделирование и разработку мер минимизации возможных рисков.

Библиография

1. Пикетти Т. Капитал в XXI веке / Томас Пикетти; [пер. з англ. Александр Дунаев]. – Изд-во Ад Маргинем, 2015. – 592 с.
2. Самооценка домохозяйств Украины уровня своих доходов (по данным выборочного опроса домохозяйств в январе 2017 года) / Статистический сборник // Государственная служба статистики Украины, Киев, 2017. – 77 с.
3. Самооценка домохозяйств Украины уровня своих доходов (по данным выборочного опроса домохозяйств в январе 2016 года) / Статистический сборник // Государственная служба статистики Украины, Киев, 2016. – 76 с.
4. Результаты постоянного мониторинга общественного мнения населения Украины, проводится ОО "Центр" Социальный мониторинг "и ОО "Украинский институт социальных исследований имени Александра Яременко" совместно с отделом мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ" Институт экономики и прогнозирования НАН Украины" за период 2015–2017
5. Lerman R.I., Yitzhaki S. Income Inequality Effects by Income Source: a New Approach and Applications to the United States / Robert I Lerman, Shlomo Yitzhaki // The Review of Income and Wealth. – 1991. – № 37. – P. 313–329.
6. Europe 2020 targets: statistics and indicators at EU level / European Commission: URL: <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/>
7. M. Jacobson and F. Occhino, "Labor's Declining Share of Income and Rising Inequality" (Federal Reserve Bank of Cleveland, 2012), <https://www.clevelandfed.org/newsroom-and-events/publications/economic-commentary/2012-economic-commentaries/ec-201213-labors-declining-share-of-income-andrising-inequality.aspx>.
8. Francese M. and Mulas-Granados C. Functional income distribution and its role in explaining inequality, IMF Working Paper WP/15/244 (2015)
9. International Labour Office, "Global Wage Report 2016/17: Wage inequality in the workplace" (2016), http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_537846.pdf

**ДЕКОМПОЗИЦИЯ ТЕМПОВ РОСТА АГРЕГИРОВАННОЙ
ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА В УКРАИНЕ**

**Ярина ЮРИК¹, к.э.н., с.н.с., Институт экономики
и прогнозирования НАН Украины, ул. П. Мирного, 26, Киев, 01011, Украина**

Изучение влияния структурных сдвигов, как результата перераспределения рабочей силы между видами экономической деятельности (реаллокации) на динамику агрегированной производительности труда есть важной частью понимания факторов роста экономики страны. В статье, путем применения декомпозиционных подходов, исследован эффект межотраслевого перемещения рабочей силы (эффект реаллокации) на изменение агрегированной производительности труда Украины. Показано, что рост последней будет зависеть не только от выработки внутри отдельных отраслей экономики, простимулированной усовершенствованием технологий или организации производства товаров и услуг, но и от структурных сдвигов в занятости населения страны в направлении от низко- до высокопроизводительных видов деятельности. Также показано, что расширение неформального сектора, который характеризуется часто ниже уровнем и темпом роста выработки, не будет способствовать повышению агрегированной производительности труда, а следовательно, и развитию экономики Украины. Таким образом, институциональная среда, создающая стимулы к активному расширению и появлению новых производительных рабочих мест, с одной стороны, и выбытию неэффективных – с другой, а также ориентирована на создание условий, при которых уменьшится интерес к экономической активности вне официального сегмента, объективно будет способствовать экономическому росту страны.

Ключевые слова: занятость, структурные сдвиги, агрегированная производительность труда, экономический рост

The research of the impact of structural shifts, as a result of the reallocation of labor between types of economic activity on the dynamics of aggregate labor productivity, is an important part of understanding the growth of the country's economy. In the article, through the use of decomposition methods, the effect of between-industry labor movement (reallocation effect) on the change of aggregated productivity of labor of Ukraine is estimated. It is shown that growth of the latter will depend not only on productivity within certain sectors of the economy, which has been stimulated by the improvement of technology and/or the organization of production of goods and services, but also from structural changes in the employment of the population in the direction of low to high-productivity activities. It has also been shown that the expansion of the informal sector, which is characterized by a often lower level and rate of productivity growth, will not contribute to an increase in aggregate labor productivity, and hence the development of the Ukrainian economy. Consequently, the institutional environment that will provide the incentives for active expansion and creating of new highly productive jobs, as well as aimed at creating conditions under which the interest in economic activity outside the official segment will decrease will objectively contribute to the country's economic growth. Consequently, the institutional environment that will provide the incentives for active expansion and creating of new highly productive jobs, as well as aimed at creating conditions to decrease interest in economic activity outside the official segment will objectively contribute to the country's economic growth.

Keywords: employment, structural shifts, aggregate productivity, economic growth.

Cercetarea impactului schimbărilor structurale, ca rezultat al redistribuirii forței de muncă, între tipurile de activități economice (realocării) asupra dinamicii agregate a productivității muncii este o parte importantă a înțelegerii factorilor de creștere a economiei țării. În articol, prin utilizarea metodelor de descompunere, se estimează efectul mișcării interramurale a forței de muncă (efectul de realocare) asupra schimbării productivității agregate a muncii din Ucraina. Se arată că creșterea acesteia din urmă va depinde nu numai de productivitatea din anumite ramuri ale economiei, care a fost stimulată de îmbunătățirea tehnologiei sau de organizarea producției de bunuri și servicii, dar și de schimbările structurale ale ocupării forței de muncă a populației din direcția tipurilor de activități cu productivitate scăzută spre cele cu productivitate ridicată. De asemenea, s-a arătat că extinderea sectorului informal, caracterizat de un nivel și rată de creștere a productivității deseori mai reduse, nu va contribui la creșterea productivității agregate a muncii și, prin urmare, la dezvoltarea economiei ucrainene. În consecință, mediul instituțional care va oferi stimulente pentru expansiunea activă și crearea de noi locuri de muncă înalt productive, pe de o parte, precum și reducerea celor inefective – pe de altă parte, dar și fiind orientat spre crearea condițiilor în care interesul pentru activitatea economică în afara segmentului oficial va scădea va contribui în mod obiectiv la creșterea economică a țării.

Cuvinte-cheie: ocuparea forței de muncă, schimbări structurale, productivitatea agregată a muncii, creștere economică.

JEL Classification: J21, O47.

¹ © Я. Юрик, yarina79@ukr.net

Структурные сдвиги, как результат перераспределения рабочей силы между видами экономической деятельности (реалокация), влияют на динамику агрегированной производительности труда, стимулируя или наоборот, замедляя ее рост. Собственно изменение последней зависит как от выработки внутри отдельных отраслей экономики (внутриотраслевая компонента), так и от перемещения рабочей силы между отраслями с разными уровнем и темпом роста производительности труда (межотраслевая компонента или эффект реалокации).

Измерить взносы каждой из компонент по видам экономической деятельности в смену агрегированной производительности труда можно пользуясь формулами декомпозиции TRAD, CSLS, GEAD и GEAD-3f, которые объединяются общим названием “анализ структурных сдвигов” (*shift-share analysis*).

Традиционный подход к декомпозиции TRAD [1, 2], как и его улучшенная вариация CSLS, разработанная Канадским центром изучения стандартов жизни (*Centre for the Study of Living Standards*) [3–5] основаны на предположении о аддитивности выпуска в постоянных ценах базового года. Но если для расчета изменения физического объема выпуска используются цепные индексы (как это рекомендовано стандартами СНС 1993 и 2008 гг.), то предпосылка об аддитивности выпуска в постоянных ценах базового года нарушается. Для этих случаев исследователями были разработаны другие подходы к оценке взносов компонент по видам экономической деятельности в совокупный рост производительности труда, в частности, декомпозиция GEAD (*Generalized Exactly Additive Decomposition*) [6] и ее трехфакторная версии (GEAD-3f) [7], для которых необходима и достаточна аддитивность выпуска только в фактических ценах. Однако, результаты разложения по этим формулам хуже интерпретируются. Так, особенностью декомпозиции GEAD является то, что эффект реалокации зависит одновременно, как от изменения доли занятых в отрасли, так и от колебаний относительных цен на ее товары (услуги), что несомненно затрудняет объяснение реалокационного вклада в рост производительности труда. И хотя трехфакторная версия GEAD устраняет это “неудобство”, разделяя эффект реалокации на вклады от изменения цен и перетока рабочей силы, имеет место сомнительная с точки зрения экономического содержания интерпретация увеличения занятости в отрасли, как автоматически положительного влияния на совокупный прирост производительности.

В рамках настоящего исследования ответ на вопрос, в какой мере структурные сдвиги в занятости населения Украины “двигали” изменение производительности труда будет найдено с помощью декомпозиции CSLS. Последняя, по нашему мнению, несмотря на некоторую несущественную для искомым результатов погрешность в измерении темпа прироста агрегированной производительности труда (по причине не точной аддитивности выпуска в постоянных ценах базового года), дает оценки вкладов каждой из компонент в совокупный прирост производительности с правдоподобными, полезными интерпретациями.

Итак, как показывают наши расчеты, кумулятивный прирост агрегированной производительности труда в 2004–2013 гг.¹ на 5,0 п. п. был ускорен существующими процессами реалокации, что составляет 53 % от общей дельты показателя (табл. 1). Остальной же рост объясняется внутриотраслевым эффектом, то есть увеличением выработки внутри отдельных видов экономической деятельности (с минусом сработали только строительство, торговля и финансовая деятельность), как результат накопления и эффективного использования физического и человеческого капитала, нематериальных активов, развития технологий.

Таблица 1. Декомпозиция прироста агрегированной производительности труда* в Украине по вкладам отраслей, а также внутри- и межотраслевой компонент, 2004–2013 гг., п. п.

Виды экономической деятельности	Внутри- отраслевая компонента	Эффект реалокации			Всего
		RLE **	RGE ***	Total	
1	2	3	4	5	6
Сельское, лесное и рыбное хозяйства	4,590	1,407	-0,194	1,213	5,803
Добывающая промышленность	0,293	0,361	-0,005	0,357	0,650
Перерабатывающая промышленность	1,569	-0,124	0,088	-0,036	1,533
Производство и распределение электроэнергии, газа и воды	0,056	-0,050	0,014	-0,035	0,021
Строительство	-5,464	0,499	-1,018	-0,520	-5,984
Оптовая и розничная торговля	-0,389	0,391	-0,503	-0,112	-0,501
Деятельность гостиниц и ресторанов	0,386	-0,198	0,035	-0,163	0,223
Транспорт и связь	1,568	0,620	0,145	0,765	2,333
Финансовая деятельность	-4,116	4,797	-2,815	1,983	-2,133
Операции с недвижимым имуществом	3,460	0,772	0,573	1,345	4,805
Государственное управление	0,733	-0,010	-0,008	-0,018	0,716
Образование	0,214	-0,038	-0,014	-0,052	0,162
<i>продолжение табл. 1</i>					
Здравоохранение	0,844	0,240	-0,003	0,237	1,082
Другие виды экономической деятельности	0,728	0,050	-0,007	0,043	0,771
Всего	4,473	8,718	-3,711	5,007	9,480

¹ Из-за изменений, которые вносились в классификатор видов экономической деятельности, а также по причинам несопоставимости анализируемых показателей на начало и конец исследуемого периода (2004–2016 гг.), целесообразно разделить временной ряд на интервалы: 2004–2013 и соответственно 2013–2016 года.

* Здесь и далее для расчета агрегированной производительности труда использовано валовую добавленную стоимость в ценах 2010 г. и занятое население Украины в возрасте 15–70 лет.

Здесь и далее:

** **RLE** (Reallocation level effect): эффект от перемещения рабочей силы между видами экономической деятельности с разным уровнем производительности труда;

*** **RGE** (Reallocation growth effect): эффект от перемещения рабочей силы между видами экономической деятельности по различным темпам роста производительности труда.

Источник: здесь и далее рассчитано автором по данным Государственной службы статистики Украины.

Сельское хозяйство, транспорт и связь, финансовая деятельность, а также операции с недвижимым имуществом имели наибольший положительный вклад в общий эффект перемещения рабочей силы (табл. 1). Так, последний является результатом сокращения занятых (рис. 1) в низкопроизводительном сельском хозяйстве и увеличения долей работников в высокопроизводительных прогрессирующих операциях с недвижимостью, транспорте и связи, а также финансовой деятельности (хотя здесь из-за стагнации отрасли имело место некоторое ослабление эффекта реаллокации).

В целом, значение RLE и RGE, свидетельствуют о том, что в экономике Украины за исследуемый период расширились масштабы занятости в отраслях с уровнем производительности труда выше среднего за счет сокращения работников в низкопроизводительных видах деятельности ($RLE = +8,7$ п. п.). Однако стагнирующий характер развития отраслей, в которые перемещалась занятость несколько замедлил процесс роста производительности труда на агрегированном уровне ($RGE = -3,7$ п. п.).

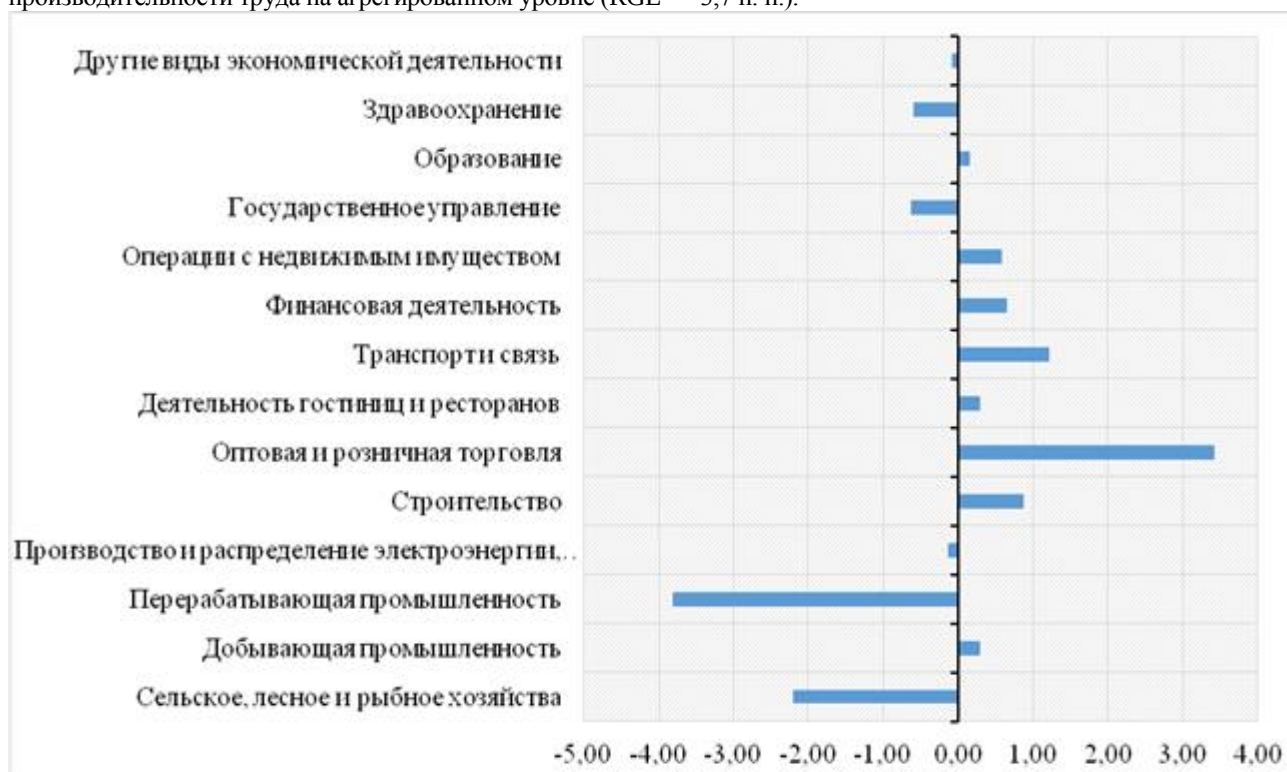

Рис. 1. Изменения в отраслевой структуре занятости населения Украины, 2004–2013 гг., п. п.

Весь рост производительности экономики Украины за период 2013–2016 гг. объясняется внутриотраслевым эффектом (табл. 2). Вклад этой компоненты (+8,5 п. п., который в основном обеспечен увеличением выработки в сельском хозяйстве и в сфере операций с недвижимостью) был выше фактического прироста агрегированной производительности труда, то есть рост последней был ослаблен эффектом реаллокации. Произошло сужение долей занятых (рис. 2) в отраслях с темпом роста и / или уровнем производительности труда выше средней (сельское хозяйство, добывающая промышленность, финансовая деятельность, операции с недвижимостью¹) за счет расширения вклада в общую занятость низкопроизводительных и стагнирующих торговли, строительства, а также бюджетного сектора (образование, здравоохранение).

¹ Значительный вклад сферы операций с недвижимостью в эффект реаллокации (табл. 2) при сравнительно малых изменениях в ее занятости (рис. 2) связан с большим разрывом в производительности между этой отраслью и другими видами экономической деятельности.

Таблица 2. Декомпозиция прироста агрегированной производительности труда в Украине по вкладам отраслей, а также внутри- и межотраслевой компонент, 2013–2016 гг., п. п.

Виды экономической деятельности	Внутри-отраслевая компонента	Эффект реаллокации			Всего
		RLE	RGE	Total	
Сельское, лесное и рыбное хозяйства	6,039	2,165	-1,168	0,997	7,036
Добывающая промышленность и разработка карьеров	0,950	-0,832	-0,203	-1,035	-0,085
Перерабатывающая промышленность	-0,067	0,001	0,024	0,023	-0,044
Поставка электроэнергии, газа и кондиционированного воздуха	-0,194	0,025	-0,009	0,016	-0,178
Водоснабжение; канализация, обращение с отходами	-0,120	0,029	0,029	0,058	-0,062
Строительство	-0,525	-0,344	-0,081	-0,425	-0,950
Оптовая и розничная торговля; ремонт автотранспортных средств и мотоциклов	-2,271	-0,028	-0,129	-0,158	-2,429
Транспорт, складское хозяйство, почтовая и курьерская деятельность	0,270	0,104	0,001	0,105	0,374
Временное размещения и организация питания	0,010	-0,184	-0,011	-0,196	-0,186
Информация и телекоммуникации	0,251	0,357	0,031	0,389	0,639
Финансовая и страховая деятельность	-0,721	-0,260	0,045	-0,215	-0,936
Операции с недвижимым имуществом	5,176	-1,868	-1,588	-3,456	1,720
Профессиональная, научная и техническая деятельность	-0,052	0,042	-0,003	0,039	-0,014
Деятельность в сфере административного и вспомогательного обслуживания	-0,122	0,016	-0,051	-0,035	-0,157
Государственное управление и оборона; обязательное социальное страхование	0,625	-0,007	0,069	0,061	0,686
Образование	-0,541	-0,461	-0,153	-0,614	-1,155
Здравоохранение и предоставление социальной помощи	-0,074	-0,241	-0,033	-0,273	-0,347
Искусство, спорт, развлечения и отдых	-0,175	0,002	-0,035	-0,033	-0,208
Предоставление других видов услуг	0,024	-0,263	-0,012	-0,275	-0,252
Всего	8,482	-1,748	-3,280	-5,027	3,454

Таким образом, существующие реалокационные процессы вместе с отраслевой неоднородностью экономики по темпам и уровню роста выработки влияют на динамику агрегированной производительности труда. Однако согласимся, что картина неоднородности экономики (а значит и оценка влияния последней на производительность) будет не полной, если не учесть масштабы ее деформализации. Размер и направление эффекта реаллокации с разделением каждой отрасли на формальный / неформальный сектора может существенно отличаться от результатов, полученных без такого деления, поскольку в последнем случае часть этого эффекта, вызванная внутриотраслевым межсекторным перетеканием работников, остается незамеченной, а неоднородность уровней и темпов роста производительности труда оказывается ниже [8].

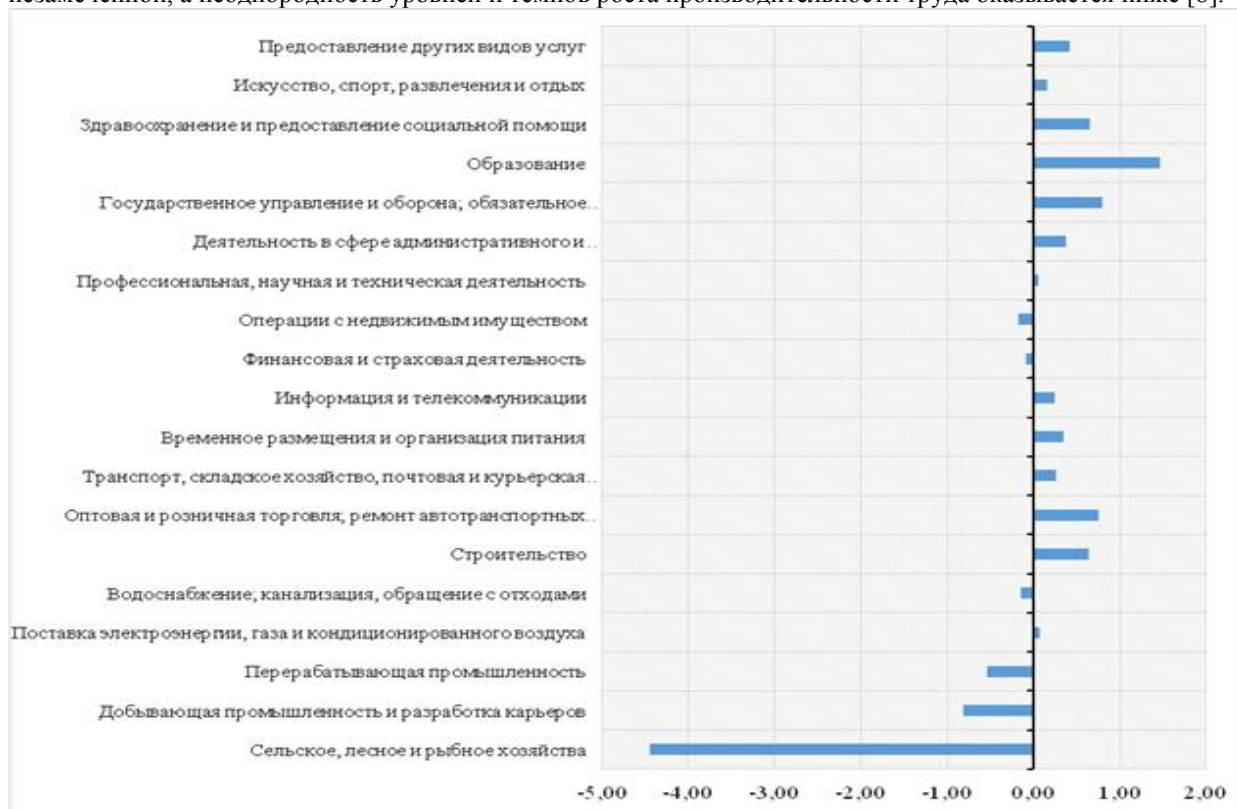

Рис. 2. Изменения в отраслевой структуре занятости населения Украины, 2013–2016 гг., п. п.

Как показывают наши расчеты, которые охватывают период 2013–2016 гг. (табл. 3), в Украине почти 23 % валовой добавленной стоимости и 24–25 % занятых приходится на неформальный сектор экономики. Большая часть затрат труда в нем характерна для сельского хозяйства, строительства, торговли, деятельности гостиниц и ресторанов, а также других общественных, социальных и персональных услуг. Кроме того, до конца рассматриваемого периода заметно расширилась занятость в неформальном секторе перерабатывающей промышленности, транспорта, информации и телекоммуникации, операций с недвижимым имуществом.

Таблица 3. Доли валовой добавленной стоимости и занятых неформального сектора в отраслях экономики Украины, 2013–2016 гг.

Виды экономической деятельности	ВДС, %		Занятые, %	
	2013	2016	2013	2016
Сельское, лесное и рыбное хозяйства	51,70	44,04	80,29	63,61
Добывающая промышленность и разработка карьеров	0,01	0,03	1,68	1,01
Перерабатывающая промышленность	9,12	7,09	5,69	11,57
Поставка электроэнергии, газа и кондиционированного воздуха	0,03	0,04	0,21	0,50
Водоснабжение; канализация, обращение с отходами	2,27	4,39	2,91	3,15
Строительство	31,47	28,42	50,45	57,25
Оптовая и розничная торговля; ремонт автотранспортных средств и мотоциклов	35,77	24,50	16,75	28,48
Транспорт, складское хозяйство, почтовая и курьерская деятельность	8,82	11,75	6,67	13,06
Временное размещения и организация питания	60,07	62,99	14,09	29,16
Информация и телекоммуникации	18,72	37,62	4,20	11,47
Финансовая и страховая деятельность	1,67	3,12	0,94	4,44
Операции с недвижимым имуществом	69,60	71,41	3,20	11,36
Профессиональная, научная и техническая деятельность	18,69	34,97	3,42	9,77
Деятельность в сфере административного и вспомогательного обслуживания	16,10	24,24	5,34	11,47
Образование	2,76	3,89	0,68	0,34
Здравоохранение и предоставление соц. помощи	6,28	7,92	0,68	1,17
Искусство, спорт, развлечения и отдых	9,32	15,61	5,77	11,59
Предоставление других видов услуг	87,18	86,32	40,99	56,02
Всего	22,68	22,73	24,88	24,34

Напомним, что в этот период в экономике Украины в целом (то есть без выделения неформальности) реаллокация дестимулировала рост и привела к снижению прироста агрегированной производительности труда на 5 п. п. (табл. 2, табл. 4). Тогда как с учетом неформальности наблюдается своеобразная инверсия: вклад внутриотраслевой компоненты резко снижается, а реаллокационный эффект возрастает до +3,91 п. п., другими словами, негативные последствия межотраслевых перетоков рабочей силы компенсируются положительным влиянием межсекторных переходов занятых (табл. 4).

В большей степени эффект перемещения работников между формальным и неформальным секторами отрасли проявился в операциях с недвижимостью и в сельском хозяйстве. Так, стало понятно, что высокий положительный вклад операций с недвижимостью в рост агрегированной производительности труда за счет внутриотраслевых источников (+5,18 п. п.) “скрывает” значительный разрыв между уровнями производительности труда в формальном и неформальном секторах отрасли, а также отток рабочей силы в последний, тогда как соответствующая дезагрегации данных эти процессы проявила. В итоге, вклад в рост производительности труда за счет внутриотраслевых источников деятельности арендодателей, агентов и / или посредников по купле-продаже-аренде недвижимого имущества оказался значительно ниже, чем ранее считалось (-0,58 вместо 5,18 п. п.), а реаллокационная компонента с поправкой на перемещение работников отрасли за пределы формального сектора выросла на 5,75 п. п. ((2,30 – (-3,46)), табл. 4).

По сельскому хозяйству эффект межсекторных перетоков привел к увеличению вклада реаллокации на 2,30 п. п. ((3,30 – 1,00) табл. 4), как результат смены низкопроизводительной занятости в личных подсобных хозяйствах в пользу ферм, агрохолдингов и т. п.

Таким образом, подтверждено, что структурные сдвиги в занятости являются фактором производительности труда, поскольку изменяют соотношение количества высоко- и низкопроизводительных рабочих мест. Иными словами, рост производительности экономики страны зависит не только от усовершенствования технологий и / или организации производства товаров и услуг, но и от того, что будет происходить с работниками, которые будут высвобождены в результате тех же усовершенствований. Справедливыми выглядят предположения, что при прочих равных условиях агрегированная производительность труда возрастет, если эти работники перейдут в статус безработных или станут работать продуктивнее на своих следующих рабочих местах. Но если они найдут менее продуктивную сферу приложения трудовых усилий, то производительность труда на агрегированном уровне будет расти медленнее, нежели в отдельном производстве, а то и вовсе снизится [8].

Таблица 4. Декомпозиции прироста агрегированной производительности труда в Украине по вкладам отраслей, а также внутри- и межотраслевой компонент, 2013–2016 гг., п. п.

Виды экономической деятельности	Без разделения на формальный и неформальный секторы экономики		С выделением формального и неформального секторов экономики		Всего (2 + 3 = 4 + 5)
	Внутренне-отраслевая компонента	Эффект реаллокации	Внутренне-отраслевая компонента	Эффект реаллокации	
Сельское, лесное и рыбное хозяйства	6,04	1,00	3,74	3,30	7,04
Добывающая промышленность и разработка карьеров	0,95	-1,03	0,90	-0,98	-0,08
Перерабатывающая промышленность	-0,07	0,02	0,26	-0,31	-0,04
Поставка электроэнергии, газа и кондиционированного воздуха	-0,19	0,02	-0,19	0,01	-0,18
Водоснабжение; канализация, обращение с отходами	-0,12	0,06	-0,12	0,06	-0,06
Строительство	-0,53	-0,42	-0,35	-0,60	-0,95
Оптовая и розничная торговля; ремонт автотранспортных средств и мотоциклов	-2,27	-0,16	-1,95	-0,48	-2,43
Транспорт, складское хозяйство, почтовая и курьерская деятельность	0,27	0,10	0,34	0,04	0,37
Временное размещения и организация питания	0,01	-0,20	-0,20	0,01	-0,19
Информация и телекоммуникации	0,25	0,39	-0,48	1,12	0,64
Финансовая и страховая деятельность	-0,72	-0,22	-0,66	-0,27	-0,94
Операции с недвижимым имуществом	5,18	-3,46	-0,58	2,30	1,72
Профессиональная, научная и техническая деятельность	0,05	0,04	-0,68	0,67	0,01
Деятельность в сфере административного и вспомогательного обслуживания	-0,12	-0,04	-0,21	0,06	-0,16
Государственное управление и оборона; обязательное социальное страхование	0,63	0,06	0,63	0,06	0,69
Образование	-0,54	-0,61	-0,36	-0,79	-1,15
Здравоохранение и предоставление социальной помощи	-0,07	-0,27	-0,18	-0,16	-0,35
Искусство, спорт, развлечения, отдых	-0,17	-0,03	-0,19	0,02	-0,21
Предоставление других видов услуг	0,02	-0,28	-0,16	-0,09	0,25
Всего	8,48	-5,03	-0,46	3,91	3,45

Так что же делать, чтобы производительность труда росла? Получается, что кроме инноваций, технологической модернизации, накопления и эффективного использования человеческого капитала, необходима “правильная” реаллокация – перераспределение рабочей силы от низко- до высокопроизводительной деятельности. И здесь значимое положительное влияние будет иметь институциональная среда, способствующая последовательному улучшению качества рабочих мест, – расширению и созданию новых производительных и выбытию неэффективных.

Каждая отрасль экономики в той или иной степени представлена неформальным сектором. Вход в него проще, а затраты регулирования ниже, но и уровень и темп роста производительности труда там часто ниже, чем в официальном сегменте из-за низкой капиталоемкости, отсталых технологий, невысокого качества человеческого капитала и пр.

И как было показано, неформальный сектор, а тем более неконтролируемое его расширение не будет способствовать росту агрегированной производительности труда, а значит и экономики. Институциональная среда, ориентированная на создание условий, при которых уменьшится интерес к экономической активности вне официального сегмента объективно будет способствовать экономическому росту.

Библиография

1. The Sources of Economic Growth in The United States and the Alternatives Before Us. By Denison Edward F. New York: Committee for Economic Development, 1962. 308 г.
2. Why Growth Rates Differ. By Denison Edward F. Washington, DC: The Brookings Institution, 1967. 494 г.
3. Sharpe A. The paradox of market-oriented public policy and poor productivity growth in Canada. *A Festschrift in Honour of David Dodge's Contributions to Canadian Public Policy*. November, 1 2008. pp. 135–191.
4. Sharpe A. Can sectoral reallocations of labour explain Canada's abysmal productivity performance? *International Productivity Monitor*. 2010. № 19. pp. 40–49.
5. Sharpe A., Thomson E. Insights into Canada's abysmal post-2000 productivity performance from decompositions of labour productivity growth by industry and province. *International Productivity Monitor*. 2010. №. 20. pp. 48–67.
6. Tang J., Wang W. Sources of Aggregate Labour Productivity Growth in Canada and the United States. *The Canadian Journal of Economics / Revue Canadienne d'Economie*. 2004. №. 37 (2). pp. 421–444.
7. Diewert W. Erwin. Decompositions of Productivity Growth into Sectoral Effects. *Journal of Productivity Analysis*. 2014. Vol. 43, Issue 3 pp. 367–387.
8. Гимпельсон В.Е., Воскобойников И.Б. Рост производительности труда, структурные сдвиги и неформальная занятость в российской экономике. *Вопросы экономики*. 2015 № 11. С. 1–32.

**МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ПОТЕРЬ РАБОЧЕЙ СИЛЫ,
ОБУСЛОВЛЕННЫХ ПРЕЖДЕВРЕМЕННОЙ СМЕРТНОСТЬЮ НАСЕЛЕНИЯ В УКРАИНЕ**

**Людмила ЧЕРНЕЦКАЯ¹, аспирант
Институт экономики и прогнозирования НАН Украины**

Актуальность. Важным фактором экономического роста национальной экономики выступают ее человеческие ресурсы, на эффективной реализации которых существенно сказываются демографические проблемы. Поэтому, особое значение приобретают исследования, направленные на выявление и оценку потенциала рабочей силы и макроэкономических последствий ее потери из-за преждевременной смертности. Цели. Данная научная статья направлена на определение макроэкономических убытков от потерь рабочей силы, обусловленных преждевременной смертностью населения в гендерном и возрастном распределении, что дает более четкое представление о масштабах возможных выгод в результате правильно сформированных и эффективно освоенных инвестиций в программные мероприятия по снижению уровня преждевременной смертности в рамках формирования национальной стратегии экономического роста. Методология. Для экономического анализа потерь рабочей силы от преждевременной смертности на макроуровне использовано показатель потерянных чистых выгод – как разницы превышения производства среднестатистического занятого лица над его собственным потреблением. В системе макроэкономических показателей чистая выгода – разница между объемом чистого внутреннего продукта (без учета перенесенной стоимости производства прошлых периодов) и расходов на конечное потребление. Распределение ключевых макроэкономических показателей базируется на коэффициентах производительности труда и потребления, различающихся по полу и изменяющихся с возрастом. Результаты. На основе обобщения теоретического и эмпирического материала отечественных и зарубежных исследователей автором систематизированы экономические подходы, применяемые при стоимостной оценке потерь среднестатистической жизни. С использованием предложенного собственного методологического подхода осуществлено: экспериментальные расчеты недополученных чистых выгод для экономики Украины (в текущем году и до конца периода экономической активности) вследствие преждевременной смертности населения экономически активного возраста в разрезе демографических групп населения за период 2011–2016 г. г; их сравнительный анализ.

Ключевые слова: потеря рабочей силы, преждевременная смертность, макроэкономическая оценка потерь, экономический ущерб, упущенная чистая выгода.

Significance. One of the most important factors of the national economy growth is human resources. Their effective implementation is significantly affected by different demographic problems. Therefore, the researches that reveal and estimate the potential of workforce and macroeconomic consequences of its loss due to premature mortality are of particular importance. The aim of the article. This scientific article aims to reveal the macroeconomic problems caused by the labor loss due to premature mortality in the gender and age division. Its gives a clear idea of the probable benefit scale as a result of investments well-established and effectively absorbed in the program of measures for reducing the level of premature mortality within the framework of the national economic growth strategy formation. Methodology. The indicator of lost net benefits as the difference between exceeding the production of the average employed person and its own consumption is used for the economic analysis of labor losses from premature mortality on the macro level. In the system of macroeconomic indicators net profit is the difference between the volume of net domestic product (excluding the past cost of production of past periods) and the cost of final consumption. The division of key macroeconomic indicators is based on the labor productivity and consumption rates that vary by gender and age. Results. The author systematized the economic approaches that are used in the cost estimation of average life loss based on the generalization of the theoretical and empirical studies of domestic and foreign researchers. By means of this methodological approach the following was done: experimental calculations of short-term net advantages for the Ukrainian economy (in the current year and the end of the economic activity period) due to premature mortality of the population of economically active age by demographic groups for the period of 2011–2016; their comparative analysis.

Keywords: labor loss, premature mortality, macroeconomic estimation of losses, economic losses, lost net profit.

Relevanța. Un factor important în creșterea economică a economiei naționale îl reprezintă resursele umane, implementarea eficientă a cărora este afectată în mod semnificativ de problemele demografice. Prin urmare, studiile care vizează identificarea și evaluarea potențialului forței de muncă și consecințele macroeconomice ale pierderii sale din cauza mortalității premature sunt de o importanță deosebită. Obiective. Acest articol științific vizează

¹ © Чернецкая Людмила, ludmilacernecka@gmail.com

determinarea pierderilor macroeconomice cauzate de pierderile de forță de muncă din cauza mortalității premature a populației în funcție de sex și de distribuția de vârstă, ceea ce oferă o idee mai clară asupra sferei posibilelor beneficii ca urmare a investițiilor bine formate și eficient absorbite în activitățile programului de reducere a mărimei mortalității premature în cadrul formării unei strategii naționale de creștere economică. Metodologie. Pentru analiza economică a pierderilor de forță de muncă cauzate de mortalitatea prematură la nivel macro, se utilizează indicatorul beneficiilor nete pierdute - ca diferență excesului de producție a unei persoane angajate medii față de consumul ei propriu. În sistemul indicatorilor macroeconomici, profitul net reprezintă diferența dintre valoarea produsului intern net (fără a ține seama de costul de producție transferat al perioadelor anterioare) și cheltuielile de consum final. Distribuția indicatorilor macroeconomici cheie se bazează pe coeficienții productivității și consumului muncii, care diferă în funcție de sex și variază în funcție de vârstă. Rezultate. Autorul a sistematizat abordările economice care sunt utilizate în estimarea costurilor pierderilor unei vieți medii din punct de vedere statistic pe baza generalizării studiilor teoretice și materialelor empirice ale cercetătorilor autohtoni și străini. Prin această abordare metodologică proprie propusă s-au efectuat următoarele: calcule experimentale ale profiturilor nete neprimite pentru economia ucraineană (în anul curent și până la sfârșitul perioadei de activitate economică) datorită mortalității premature a populației în vârstă economic activă pe criterii de grupuri demografice ale populației pentru perioada 2011-2016; analiza lor comparativă.

Cuvinte-cheie: pierderea forței de muncă, mortalitatea prematură, estimarea macroeconomică a pierderilor, pierderile economice, profitul net pierdut.

JEL Classification: E20, J17, J21.

Важным компонентом ресурсного потенциала национальной экономики выступают ее человеческие ресурсы, на эффективной реализации которых существенно сказываются демографические проблемы, особенно преждевременная смертность.

В Украине наблюдается тенденция к сокращению численности населения трудоспособного возраста, и в перспективе, ни по одному демографическому прогнозу она не изменится. Как свидетельствуют статистические данные, в Украине численность населения в возрасте 15-69 лет на начало 2017 г. по сравнению с началом 2011 г. снизилась на 817 183 человек. Среди них 350 126 человек приходится на мужскую часть населения и 467 057 человек на женскую часть. Только в течение 2016 г. численность населения в возрасте 15-69 лет уменьшилась на 209 696 человек (на 91 707 мужчин и 117 989 женщин). Среднегодовой убыль населения данного возрастного интервала составляет 136 197 человек ежегодно. При этом, за этот же 6-летний период снизилось количество преждевременных смертей в возрасте экономической активности: с 234 710 человек в 2011 году до 220 765 человек в 2016 году. По разделению за полом, смертность мужского населения страны уменьшилась на 6354 человек, женского – на 3479 человек. Также, наблюдается и нисходящая тенденция относительных показателей преждевременной смертности, коэффициенты смертности уменьшились по всем половозрастным группам экономически активного возраста, кроме женщин в возрасте 45-49 лет (здесь коэффициент смертности вырос на 0,5%). Особенно уменьшились (на 16-22%) коэффициенты смертности в возрасте 20-34 года. Однако, смертность населения трудоспособного возраста в Украине остается на достаточно высоком уровне и все еще характеризуется критическим состоянием. В свою очередь, потери от преждевременной смертности населения, особенно экономически активной ее части, относятся к числу наиболее существенных и имеют кроме гуманитарного и чисто экономического аспект.

Начало формирования методов оценки потерь человеческих ресурсов относят еще ко второй половине XVII в., когда одним из направлений деятельности исследователей стало создание таблиц смертности. А вторым направлением деятельности являлась попытка экономической оценки самой жизни человека. Сегодня теория оценок предлагает следующие основные экономические подходы к оценке человеческой жизни: доходный, затратный, сравнительный, а также комбинированные. Доходный подход позволяет рассчитать потенциальные доходы, которые были бы сделаны умершими за будущий (недоработанный) трудовой период. Второй - инвестиции на воспроизводство трудового потенциала, которые не окупятся в будущем в связи со смертью индивида. Сравнительный - это как правило разница или соотношение между затратами, вложенными в человека, и ожидаемой от него отдачи в течение ее будущей жизни. В то же время на этой базе появилось довольно много других вариантов расчета.

Исходя из проведенного нами исследования, все основные методические подходы к оценке человеческой жизни, и в частности, экономический ущерб от преждевременной смертности мы систематизировали в табл.1. Разнообразие методологии, используемой в попытке оценить потерю жизни конкретного человека и ее диапазон поражает воображение и может отличаться в зависимости от целей ее использования.

Экономическая оценка потерь рабочей силы, с позиции макроуровня, должна оцениваться, по нашему мнению, исходя из нереализованного чистого экономического потенциала среднестатистического работника, обусловленного его преждевременной смертью. В качестве экономического эквивалента стоимостной оценки потерь рабочей силы предлагаем использовать показатель недополученных чистых выгод, как разницу между потенциальным производством среднестатистического занятого лица в определенном возрасте над его собственным потреблением. То есть, в своем исследовании мы придерживаемся сравнительного подхода к определению экономического ущерба от преждевременной смертности рабочей силы.

Таблица 1. Основные экономические подходы, применяемые при оценке потерь жизни человека

Название подхода	Основное содержание
Затраты	«Бремя смертности» Экономические затраты государства на социальные выплаты по потере кормильца [1,2].
	«Цена воспроизводства» Сумма расходов на поддержание жизни на протяжении жизненного цикла, разделенного на отдельные периоды, в течение которых размер этих расходов меняется. Зависит от инвестиций в человеческий капитал (расходы на образование, здравоохранение, соцобеспечение и др.), которые не окупятся в будущем в связи с выбытием индивида из трудовой деятельности [1–3].
Доходные	Стоимость потерянных лет потенциальной жизни (стоимость потерянных лет трудовой жизни) Стоимость человеко-лет, не дожитых до возраста средней продолжительности жизни (конца трудоспособного периода), т. е. это недополученная суммарная трудовая отдача человека на протяжении его предстоящей жизни. Для этого используется следующая формула: $СПП(Т)Ж = ПП(Т)Ж \times C,$ где СПП(Т)Ж - стоимость потерянных лет потенциальной жизни (трудовой жизни) в результате смертности населения; ПП(Т)Ж - количество потерянных человеко-лет жизни (трудовой жизни), утраченных в результате преждевременной смертности населения; С - стоимость одного года статистического жизни (одного года трудовой жизни), это один из следующих показателей: - показатель ВВП на душу населения (или на одного занятого); - среднегодовой доход на душу населения (занятого) [4, 5].
Комбинирование	«Бремя смертности» плюс «Цена воспроизводства» это общая сумма расходов денежных средств, которые были потрачены на поддержание существования и обеспечения жизнедеятельности человека с момента рождения до смерти и экономические затраты государства на социальные выплаты по потере кормильца [1, 2]
	«Бремя смертности» плюс «Упущенная выгода» К экономическим расходам государства на социальные выплаты по потере кормильца добавляют потенциальные недополученные доходы (упущенная выгода). Упущенная выгода одна из: - недополученные налоги; - недопроизводство ВВП; - среднегодовые потенциальные будущие доходы [6, 7].
	«Затраты» плюс «Доходы» Определяется путем подсчета аккумулированных при жизни ценностей. Это как затраты, вложенные в человека (инвестиции домашних хозяйств, предприятия и государства), так и ожидаемая от него отдача в будущем, отраженная через показатель нормы отдачи (в качестве которого выступает ВВП на душу населения или среднедушевой доход) [1].
Сравнительные	«Доходы» минус «Затраты» Потеря чистой выгоды для государства как разница суммарного вклада в ВВП за период трудовой деятельности и расходов государства, связанных с обеспечением жизнедеятельности индивида [8]. Экономические потери рассчитываются как разница аккумулированного при жизни (дисконтированного) потока доходов за вычетом расходов (накопленного потребления или инвестиций в человеческий капитал) на самого себя [9].
	«Рентабельность поколений» Убытки определяются как изменение в рентабельности поколений под влиянием демографических и экономических факторов. Базируется на таблицах экономической активности (занятости). Рентабельность поколения определяется как отношение накопленного объема ВВП, производимого данным поколением, к полным его расходам на потребление [10].

В системе макроэкономических показателей предложенный подход оценки основан на балансовой взаимосвязи расчета валового внутреннего продукта по методу использования доходов. То есть, недополученные чистые выгоды – объем чистого накопления и чистого экспорта (чистого притока капитала), которые в СНС определяются как разница между объемом чистого внутреннего продукта (валовой внутренний продукт минус потребление основного капитала) и расходов на конечное потребление.

Как известно, население в разном возрасте (в частности, и в середине трудоспособного периода) отличается как по физической силе и ловкости, так и по уровню знаний, опыта и тому подобное. Поэтому, анализ значимости различных возрастов человека для экономики страны является важным аспектом исследования последствий преждевременной смертности.

Первые практические исследования, что связывали возрастную структуру населения и экономические показатели, были проведены в XIX в. английским демографом и статистом У.Фарром, исследовавшим «стоимость человеческой жизни». Один из ключевых методов анализа возрастных особенностей производства и потребления был предложен Е.Валковичем, который выстроил возрастные шкалы интенсивности производства и потребления населения Венгрии в 60-х годах XX в. Показатели возрастных шкал (возрастные коэффициенты) рассчитывались на основе результатов специальных обследований, несмотря на общие объемы производства и потребления, численность экономически активного населения по возрастным группам и всего населения, а также сведений о возрастном распределении указанных величин [11, с.165]. Впоследствии, в 1975-1976 гг. Р. В Латвии было проведено обследование работников важнейших отраслей материального производства, что позволило построить возрастные шкалы производства отдельно для мужского и женского населения [12, с.3–12]. Похожие результаты были получены М.Денисенко и А.Саградовим и для России второй половины 1990-х гг. Р. [13, с.168]. В 1999 г. В США, в 2003г. В Новой Зеландии, также появляются новые разработки [10, с.111]. На основании анализа сведений выборочных обследований домашних хозяйств за период с 2001 г. до 2003 г., Коэффициенты трудового вклада и потребления были определены и для Белоруссии [10, с.104, с.113]. Все они рассчитаны таким образом, что их значение является отношением уровня производительности одного человека определенного возраста к

соответствующему среднему уровню для всего населения.

Из-за отсутствия разработок в Украине относительно коэффициентов производительности труда по демографическим группам, для наших расчетов мы воспользуемся коэффициентами, построенными для населения Беларуси в 2001-2003 гг. (табл.2) [10, с. 104].

Таблица 2. Коэффициенты производительности труда и потребления в отдельных возрастных группах, определенных для Беларуси в 2001-2003 гг. [с.104]

Возраст	Коэффициенты производительности труда ($q_{x,s}$)		Коэффициенты потребления ($c_{x,s}$)	
	мужчины	женщины	мужчины	женщины
0-4	-	-	0,422	0,421
5-9	-	-	0,554	0,556
10-14	-	-	0,720	0,754
15 - 19	0,4	0,52	0,897	0,949
20 - 24	0,9	0,85	0,986	1,076
25 - 29	1,21	1,0	0,986	1,076
30 - 34	1,25	1,15	1,0	1,093
35 - 39	1,22	1,22	1,0	1,093
40 - 44	1,27	1,22	1,011	1,024
45 - 49	1,25	1,32	1,011	1,024
50 - 54	1,19	1,29	0,995	0,904
55 - 59	1,04	1,08	0,995	0,882
60 - 64	0,9	0,88	0,879	0,798
65 - 69	0,83	0,8	0,631	0,798
70+	0,76	0,73	0,530	0,633

Таким образом, для нахождения макроэкономических убытков за год перед нами стоят следующие задачи:

1) распределить объем чистого внутреннего продукта (ЧВП), то есть чистого дохода (без учета перенесенной стоимости прошлых периодов), созданного на экономической территории страны за определенный период по половозрастным группам среди занятых с учетом соответствующих им коэффициентов производительности труда. Для распределения ЧВП по полу и возрасту используем показатель производства ЧВП (Q) в определенном году на одного эффективно занятого (α) – уточненный по полу и возрасту показатель производительности труда:

$$\alpha = \frac{Q}{L^{эф.з} = \sum_{15}^{70} (L_{x,s}^3 * q_{x,s})}, \quad (1)$$

де $L^{эф.з}$ – численность всех эффективно занятых в экономике, условных лиц;

$L_{x,s}^3$ – численность занятых в возрастной группе (x) пола (s), лиц;

($q_{x,s}$) – коэффициент производительности труда в возрастной группе (x) пола (s).

2) распределить объем части ЧВП, равной затратам на конечное потребление населения за определенный период (расходов домохозяйств, сектора государственного управления, некоммерческих организаций, обслуживающих домашние хозяйства) среди всей среднегодовой численности населения с учетом соответствующих половозрастных коэффициентов потребления. При расчете этих показателей предполагаем, что объем потребления не зависит от состояния занятости, то есть объем потребления занятого и незанятого человека одинаков. Для этого используем показатель конечного потребления на одну условную потребительскую единицу (β):

$$\beta = \frac{C}{S^{ж.м.с} = \sum_0^{\infty} (S_{x,s} * c_{x,s})}, \quad (2)$$

де $S^{ж.м.с}$ – численность всех потребителей с учетом коэффициентов потребления, условных лиц;

$S_{x,s}$ – среднегодовая численность населения в возрастной группе (x) пола (s), лиц;

$c_{x,s}$ – коэффициенты потребления в возрастной группе (x) пола (s).

3) дифференцированно по полу и возрасту, рассчитать численность умершего населения экономически активного возраста, занятого в экономике ($M_{x,s}^z$). Из-за отсутствия официальных данных о смертности занятого населения, ее условно определяем, исходя из количества умерших в половозрастной группе (x, s) и доли занятого населения в этой группе:

$$M_{x,s}^z = M_{x,s} * PZ_{x,s}, \quad (3)$$

де $M_{x,s}$ – количество умерших за год в возрастной группе (x) пола (s), лиц;

$PZ_{x,s}$ – уровень занятости в возрастной группе (x) пола (s).

4) Найти потерю чистой выгоды ($ЧВ^{los}$) от преждевременной смертности населения за отдельный год (t) по следующей формуле:

$$ЧВ_t^{los} = (\sum_{15}^{70} M_{x,s}^z * q_{x,s} * \alpha) - (\sum_{15}^{70} M_{x,s}^z * c_{x,s} * \beta), \quad (4)$$

То есть, по подсчету макроэкономических убытков за отдельный год, мы используем подход, когда

ежегодные экономические потери рассчитываются на основе реально сложившихся в регионе демографических и экономических показателей без учета количества умерших в предыдущих периодах, если бы они продолжали свою экономическую деятельность в текущем году.

На основе официальных статистических данных относительно валового внутреннего продукта и его структуры, численности и структуры населения Украины и занятой его части в экономике, а также с помощью коэффициентов, представленных в табл.2, мы рассчитали среднегодовые показатели производства и потребления в Украине в 2011–2016 г. г. (табл.3).

По нашим оценкам, в течение 2011–2016 гг. в Украине всего умерло около 672 397 человек в возрасте 15–69 лет (в среднем 122 066 человек ежегодно), которые в период наступления смерти были заняты в экономике страны. В результате этого, экономика Украины в течение 2011–2016 гг. ежегодно недополучила около 0,6% производства (табл.4), чистая недополученная выгода составляла около 0,4% ЧВП.

Таблица 3. Среднегодовые показатели производства и потребления в Украине в 2011–2016 гг.

Показатели	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ЧВП (Q), млн грн.	1425598	1584015	1658520	1390825	1741610	2071845
Конечное потребление (C), млн грн.	1094231	1221163	1329632	1429959	1709213	2007208
Численность эффективно занятых ($L^{эф.з.}$), условных лиц	22013091	22168209	22213532	20976765	19117622	18941811
Чистая производительность труда одного эффективно-занятого (α), грн.	у фактических ценах					
	64761	71454	74663	66303	91100	109379
	у ценах 2011 года					
	64761	66284	66405	50880	50330	51605
Конечное потребление на одну условную потребительскую единицу (β), грн.	у фактических ценах					
	28995	32505	35541	38397	46116	54419
	у ценах 2011 года					
	28995	30153	31610	29465	25478	25675

Таблица 4. Макроэкономические убытки в Украине от преждевременной смертности рабочей силы, занятой в экономике (2010–2016 гг.)

Годы	Количество умерших занятых в возрасте 15–69 лет, человек	Потери ЧВП через преждевременную смертность занятых в возрасте 15–69 лет, тыс. грн.			Чистая недополученная выгода ($ЧВ_{los}$), тыс. грн.		
		у фактических ценах	у сравнительных ценах	у % до ЧВП	у фактических ценах	у сравнительных ценах	у % до ЧВП
2011	121240	8796825	8796825	0,62%	5441221	5441221	0,38%
2012	120604	9658529	8959674	0,61%	6385142	5923138	0,40%
2013	123044	10285539	9147954	0,62%	6113429	5437282	0,37%
2014	109061	8228797	6314658	0,59%	4185585	3211957	0,30%
2015	100057	10314746	5698621	0,59%	5870936	3243535	0,34%
2016	98391	12187691	5750105	0,59%	7036197	3319650	0,34%

В 2016 году общие годовые потери потенциального ЧВП в текущих ценах достигали 12,2 млрд грн., из которых 7 млрд грн. – потенциальная чистая выгода. Для сравнения, размер этой упущенной выгоды составляет 3,9% от общих расходов на здравоохранение в Украине и 98,9% от их расходов на капитальные мероприятия. То есть, тот дополнительный продукт, который общество получает благодаря участию в общественном производстве сохраненных жизней, может за один год полностью окупать все затраты, связанные с развитием инфраструктуры здравоохранения.

Наибольший вклад в потери вносит смерть в возрасте 50–54 лет – 21–22% всей потенциальной чистой выгоды, когда все еще высокая экономическая активность населения сочетается с высокой смертностью. Однако, в течение исследуемого периода наблюдается рост доли чистых убытков от преждевременных смертей 35–44-летних, с 20,0% в 2011 г. до 22,5% в 2016 г. Среди мужских потерь данный показатель вырос с 20,7% до 23 4%, среди женских – с 18,2% до 20,2%. Повышение их уровня характерно и от смертности лиц предпенсионного возраста (55–59 лет) с 16,2 до 18,9% от общей годовой упущенной чистой выгоды.

В целом общая упущенная выгода в виде превышения производства над собственным потреблением занятых на 72,6% обусловлена смертностью мужчин экономически активного возраста. Уже в возрасте 15–29 лет количество умерших занятых мужчин в 4 раза выше по сравнению с аналогичным показателем у женщин. Это обуславливает шести кратное превышение стоимости недополученной чистой выгоды, чем у женщин той же возрастной группы (табл. 5).

Таблица 5. Чистые макроэкономические убытки в Украине от преждевременной смертности рабочей силы, занятой в экономике с учетом возраста и пола (2011-2016 гг. сопоставимых ценах), тыс. грн.

Возраст	2011	2012	2013	2014	2015	2016
мужчины						
15 - 19	-14	-53	-141	-344	-715	-114
20 - 24	45686	46221	36841	22298	25517	15983
25 - 29	183110	189170	181541	127560	107678	96986
30 - 34	300084	309881	299742	203298	182783	179147
35 - 39	372478	383087	389433	250476	243933	244010
40 - 44	453404	467646	454069	303931	314489	327245
45 - 49	621228	619015	588014	360869	353941	367084
50 - 54	799703	802483	810175	477210	459774	474629
55 - 59	668079	675003	669695	389012	439678	463203
60 - 64	348161	364865	366498	154175	172841	176054
65 - 69	198596	193992	198822	84323	94027	99870
Всего	3990515	4051312	3994689	2372808	2393946	2444095
женщины						
15 - 19	265	716	147	-27	30	30
20 - 24	8723	14230	6991	3002	3434	3175
25 - 29	30732	48841	30496	17336	16463	15337
30 - 34	67413	95876	65410	39901	38958	39039
35 - 39	112022	154158	113028	68339	69441	70782
40 - 44	151964	211790	156865	103567	102051	105800
45 - 49	249628	306461	234136	149190	151575	155631
50 - 54	369459	446100	359542	229173	224158	218495
55 - 59	211476	254122	235906	131244	146630	163735
60 - 64	150406	217480	155865	64307	59819	62409
65 - 69	98620	122052	84208	33117	37030	41122
Всего	1450707	1871826	1442593	839149	849589	875556

Если рассмотреть среднестатистических занятых мужчину и женщину в возрасте x до конца трудовой жизни ($x \in [15; 70]$) с годовым объемом превышение производства над собственным потреблением, что меняется по возрасту, то его максимальные объемы по возрасту (для нижней границы возрастного интервала) при условии непрерывной занятости можно рассчитать по формуле (накопленным итогом по возрастным группам снизу-вверх):

$$\Delta ЧВ_{x,s} = \sum_{70}^x ((Q_{x,s} - C_{x,s}) * n) \quad (5)$$

де $\Delta ЧВ_{x,s}$ – превышение производства над потреблением до конца экономически активного периода в возрасте (x) по полу (s); $Q_{x,s}$ – объем производства (ЧВП) в возрасте (x) по полу (s); $C_{x,s}$ – объем потребления в возрасте (x) по полу (s); n – ширина возрастного интервала.

Это и будет потеряна чистая выгоды для экономики при безвозвратном выбытии среднестатистической единицы из сферы труда в возрасте (x).

Поскольку мы не знаем, как изменятся величины производительности труда и потребления в перспективе, будем считать, что в течение всего потенциального периода занятости они будут такие же, как в том периоде для которого определяется ущерб. Следовательно, в 2016 году (рис.1) максимальный размер потерянной чистой выгоды достигается в случае смерти одного занятого лица мужского пола в возрасте 20–24 года и составляет 3,5млн грн., для женщин в возрасте 15–19 лет (3,3млн грн.).

Представленная методология стоимостной оценки чистого макроэкономического ущерба от потерь рабочей силы направлена на определение потерь для различных возрастных когорт и гендерной специфики. Полученные результаты для экономики Украины свидетельствуют о немалых ресурсах повышения результативности чистого общественного воспроизводства за счет сокращения потерь рабочей силы, вследствие преждевременной смертности занятого населения.

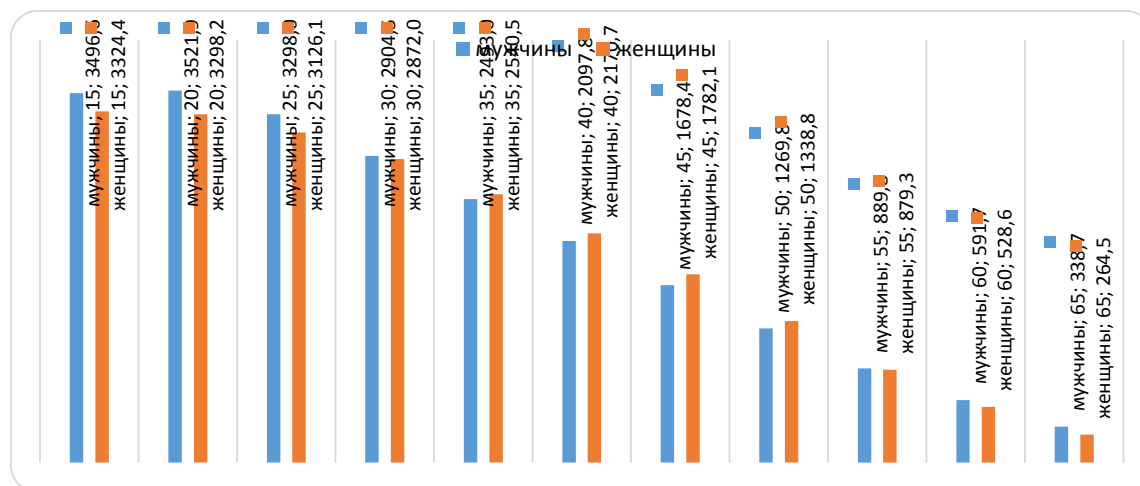

Рис. 1. Упущенная чистая выгода для экономики Украины при безвозвратном выбытии среднестатистической единицы из статуса занятости в возрасте х., тыс. грн.

Кроме этого, прекращения трудовой деятельности на территории страны от эмиграции, безработицы, инвалидности или другой экономической пассивности, а также от временной нетрудоспособности, также становится причиной ежегодного недополучено чистых выгод, которые можно измерить как разницу между потенциальным производством занятого населения и его потреблением. Расчеты ущерба от различных причин незанятости или отражающие специфику территорий, могут быть использованы для разработки конкретных программ увеличения продолжительности трудовой жизни населения.

Литература

1. Прохоров Б.Б., Шмаков Д.И. Оценка стоимости статистической жизни и экономического ущерба от потерь здоровья // Проблемы прогнозирования. 2002. №3. С.125–135.
2. Махмануров А.А. Оценка экономического ущерба от ВИЧ-инфекции в Кыргызской Республике в результате преждевременной смертности // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. 2013. №6. Т. 13. С. 56–158.
3. Якуба К. І. Особливості інвестицій у людський капітал: методологічний аспект // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2013. № 5. С. 180–185.
4. Козлова О. А., Нифантова Р. В., Макарова М. Н. Методические вопросы оценки экономического ущерба от смертности населения, занятого в экономике региона // Экономика региона. 2017. Т. 13, вып. 2. С.511–523.
5. Рынга Н. А. Экономический эквивалент потерь вследствие преждевременной смертности в Украине // Демографія та соціальна економіка. 2016. № 2. С.39–49.
6. Давиденко Г. М., Петросян А.А., Близнюк В.В. Економічні оцінки збитків від передчасної смертності внаслідок захворювань дихальних шляхів // Довкілля та здоров'я. 2017. № 2. С. 39–44.
7. Зайцева Н. В., Шур П.З., Голева О.И. Экономическая оценка риска для жизни и здоровья населения региона // Экономика региона. 2012. № 2, С. 178–185.
8. Микитенко Д.О., Тимченко О.І Еквівалент вартості людського життя з погляду економічної ефективності лікувально-профілактичних заходів // Гігієна населених місць: зб. наук. пр. 2011. вип. 57. С.389–399.
9. Кетова К.В. Экономико-математическая модель потенциала трудовых ресурсов и стоимостных характеристик демографических потерь // Прикладная эконометрика. 2007. №3. С.80–94.
10. Агабекова Н. В. Экономическая эффективность жизнедеятельности населения: методология и практика оценки: монография. Минск: БГЭУ, 2006. 194 с.
11. Валкович Э. Производные экономические таблицы смертности населения Венгрии // Население и экономика. Новое в зарубежной демографии. М.: Статистика, 1970. С.53–74.
12. Звидриньш П.П., Звидриня М.А. // Население и экономика. М.: Мысль, 1987.
13. Денисенко М.Б., Саградов А.А. Микроэкономическая модель пожизненных доходов // Население и доход. М.: Макс Пресс, 2001. С. 86–93.

**ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНАЯ ЦЕННОСТЬ И ПРЕСТИЖНОСТЬ ЗДАНИЙ-ПАМЯТНИКОВ:
СРАВНЕНИЕ ПОНЯТИЙ И МЕТОДЫ СТОИМОСТНОЙ ОЦЕНКИ**

**Татьяна Геннадьевна КАСЬЯНЕНКО ¹, доктор экон. наук, канд. физ.-мат. наук, профессор,
Санкт-Петербургский государственный экономический университет, Россия
Анастасия Даминдаровна КРАСНОВА ², магистр экономики,
соискатель степени кандидата экономических наук
Санкт-Петербургский Государственный Экономический Университет, Россия**

Здания-памятники (ЗП) – это объекты, которые имеют историко-культурную, архитектурную, археологическую ценность и составляют весомую часть недвижимости России. Однако их стоимостная оценка сопряжена с рядом трудностей, связанных с наличием особых нематериальных компонент, к которым относятся историко-культурная ценность (ИКЦ) и престижность владения зданием-памятником. Не каждый объект недвижимости – памятник истории и культуры, обладает престижностью, но все обладают либо исторической, либо культурной ценностью. На настоящий момент не только не существует методов оценки этих ценообразующих факторов, но в существующих разработках отсутствует даже представление о том, чем различаются эти понятия. Цель статьи – сравнительное исследование содержания понятий историко-культурной ценности и «престижности». Также предложены авторские методы их стоимостной оценки.

Ключевые слова: здания-памятники (ЗП); престижность владения ЗП; оценка нематериальных активов и интеллектуальной собственности (НМА и ИС); историко-культурная ценность (ИКЦ).

Historical buildings (HB) are objects that have a historical, cultural, architectural, archaeological worth and constitute a significant part of the real estate of Russia. However, their valuation is associated with a number of difficulties associated with the presence of special intangible components, which include the historical and cultural worth (HCW) and the prestige of owning the building-monument. Not every real estate property is a monument of history and culture, has prestige, but all of them have either historical or cultural worth. At the moment, not only do not exist methods for valuation of these pricing factors, but in existing papers there is not even an idea of how these concepts differ. The focus of the article is a comparative study of the content of concepts of historical and cultural worth and "prestige". Also author's methods of their valuation are offered.

Key words: buildings-monuments (BM); prestigiousness of ownership by BM; valuation of intangible assets and intellectual property (IA and IP); historical and cultural worth (HCW).

Clădirile istorice (CI) sunt obiecte care au o valoare istorică, culturală, arhitecturală și arheologică și constituie o parte semnificativă a proprietății imobiliare a Rusiei. Cu toate acestea, evaluarea lor este asociată cu o serie de dificultăți asociate cu prezența unor componente intangibile speciale, care includ valoarea istorică și culturală (VIC) și prestigiul deținerii monumentului-clădire. Nu orice proprietate imobiliară este un monument istoric și cultural și are prestigiu, dar toate au valoare istorică sau culturală. În prezent, nu numai că nu există metode de evaluare a factorilor de stabilire a prețurilor, dar în lucrările existente nu există nici măcar o idee despre modul în care aceste concepte diferă. Focusul articolului este un studiu comparativ al conținutului conceptelor de valoare istorică și culturală și "prestigiu". Sunt oferite și metodele de evaluare ale autorului.

Cuvinte-cheie: clădiri-monumente (CM); prestigiul deținerii de CM; evaluarea activelor intangibile și a proprietății intelectuale (AI și PI); valoarea istorică și cultural (VIC).

JEL Classification: D49, G12, Z11.

Введение. Здания-памятники (ЗП) в любой стране являются культурным наследием ее народов, в котором отображены ее история, история зодчества, живописи, культуры. В России объекты, которые имеют историко-культурную, архитектурную, археологическую ценность, составляют весомую часть недвижимости России, причем относимую к наиболее ценной категории объектов недвижимости. Государственная программа по их сохранению предусматривает введение ЗП в оборот, допускающий проведение приватизации, сделок купли/продажи, аренды и др. Необходимая при этом стоимостная оценка зданий-памятников существенным образом отличается от оценки иных объектов недвижимости (и при этом усложняется) вследствие наличия ряда *особенностей*, типичных для данной категории объектов недвижимости. Специфику стоимостной оценки ЗП составляет наличие *особых ценообразующих факторов* [3], ощутимо воздействующих на стоимость такого типа объектов оценки, к которым относят как фактор *престижности владения зданием-*

¹ © Касьяненко Татьяна Геннадьевна, armache@yandex.ru

² © Краснова Анастасия Даминдаровна, angel-bolero555@mail.ru

памятником [5], так и фактор *историко-культурной ценности (ИКЦ)* конкретного ЗП.

Отмечая важность и методическую непроработанность в специальной литературе вопросов, касающихся оценки особых ценообразующих факторов, представляется целесообразным проведение сравнительного анализа факторов *престижности* и *историко-культурной ценности (ИКЦ)*, а также разработка конкретных методов их стоимостной оценки, что определяет *актуальность* и цель данного исследования.

Многогранность понятия «престижность»

Престижность - один из уникальных факторов стоимости памятников истории и культуры. В то время как само наличие престижности у многих недвижимых *объектов культурного наследия (ОКН)* несомненно, все же возникает вопрос: является ли престижность атрибутом *всех* памятников истории и культуры. Большинство авторов не уделяют внимания этому вопросу. При этом фактически возможность отсутствия престижности признается, так как некоторые авторы *величину престижности предлагают описывать коэффициентом или суммой баллов*, находящихся в диапазоне возможных значений *от нуля*, означающего отсутствие престижности.

Во-первых, согласимся с теми, кто считает, что не каждый объект недвижимости – памятник истории и культуры, обладает престижностью. В первую очередь здесь следует отметить *фактор местоположения*, поскольку неудачное местоположение может лишить престижности самый выдающийся памятник истории и культуры. Подобная ситуация иногда свойственна *промышленной исторической недвижимости*, и здесь вопрос дальнейшего использования ЗП должен рассматриваться очень внимательно. С другой стороны, в случае оценки любого из видов *стоимостей в использовании* престижность будет отсутствовать в том случае, если инвестор/собственник/арендатор не осознает особую *ценность* объекта, а также, если иные факторы стоимости объекта не позволяют счесть его престижным. И такая позиция инвестора должна быть отражена в оценочных расчетах.

Во-вторых, отметим, что факт наличия у любого ЗП *охранного обязательства* не приводит к возникновению престижности и, следовательно, сервитут, определяемый охранным обязательством, и престижность имеет смысл рассматривать как *независимые* стоимостные факторы, требующие отдельной оценки. При этом большинство исследователей считает, что престижность, в отличие от сервитута, - исключительно повышающий стоимость недвижимости фактор.

Определений термина «престижность» не так много. *Престижность* в широком понимании – это значимость, привлекательность, приписываемая в общественном сознании различным сторонам деятельности людей: социальному положению, профессии, социальным группам, институтам и т.д. [10]. Чаще всего понятие «престижность» связывают с психологическим восприятием людей *социального положения* или *возможности обладания* теми или иными объектами, в том числе и недвижимостью. В нашем случае введение термина *престижность* в оценке ЗП - это способ как-то обозначить отличительную особенность зданий-памятников как товара и объекта собственности. *Престижность товара* - это его способность придавать его собственнику/пользователю определенный социальный статус [11] Это напрямую относится и к памятникам истории и культуры, для которых допустимо законодательно участие в рыночном товарообороте.

В то же время понятие «престижность» многогранно и многопланово.

Во-первых, престижность, как уже было отмечено, связана с *местоположением*. В оценке недвижимости учет влияния фактора местоположения производится путем корректировки стоимости объекта оценки введением повышающих или понижающих коэффициентов к стоимости восстановления/замещения объекта недвижимости при использовании Затратного подхода. Преимущество местоположения отражается и в высокой стоимости земельного участка, на котором расположен ЗП и который оценивается в рамках Затратного подхода отдельно от улучшений. Но речь идет об отражении местоположения именно в стоимости улучшений (т.е. здания-памятника). При применении Сравнительного подхода фактор местоположения учитывается путем отдельной корректировки ценовых характеристик объектов-аналогов «на местоположение». Преимущество местоположения в Доходном походе отражается в размере арендных ставок при формировании потенциального валового дохода в оценке здания-памятника.

Во-вторых, существует престижность, связанная с *владением* памятником истории и культуры – часто *старинным роскошным особняком*. Влияние этого фактора можно проследить по изменению стоимости подобных владений в странах с развитым рынком купли-продажи зданий-памятников. В среднем стоимость замков-памятников в других странах по причине *престижности владения* ими ориентировочно оценивается на 20-30% дороже, чем их аналогов, не являющихся памятниками. А в ряде стран (Англия, Чехия, США) средние удельные стоимости зданий-памятников превышают удельные стоимости аналогов, не являющихся ЗП, даже на 30-40%.

В-третьих, престижность связана с *исторической репутацией*, измерять в стоимостном выражении которую предлагается некоторыми авторами через оценку величины *дополнительной стоимости* объекта недвижимости, имеющего *статус* памятника истории и культуры. Это стоимость нематериальной компоненты, создающаяся в процессе эксплуатации такой недвижимости, которая [компонента – *авт.*] неразрывно связана с объектом, и отражает *историческую и архитектурную ценность ЗП*, но не имеет при

этом конкретного материального воплощения.

В-четвертых, престижность обусловлена *имиджевой составляющей*. Недвижимый ОКН, включая все предметы декоративно-прикладного искусства (ДПИ) определенного исторического периода (антиквариат) и соотносясь с определенными историческими событиями, которые связаны с этим объектом, имеет определенную *дополнительную коммерческую привлекательность*, при этом, в свою очередь, такой объект сам является сильным ценообразующим фактором для окружающей его среды. Однако заметим, что предметы ДПИ оцениваются оценщиками движимого имущества (то есть вне оценки недвижимости).

Наконец, престижность связана с *социальной градацией общества*, поскольку для людей с *высоким уровнем дохода* важное значение имеет сочетание *качества*, воплощенного в понятии «престижность» объекта недвижимости, и его *ликвидности*.

Как видно, единства мнений нет в том, как наилучшим образом назвать то, что интуитивно понимается как «престижность». Часто вместо понятия «престижность» в оценочном лексиконе используется понятие «историко-культурная ценность». Даже создана иерархия показателей (коэффициентов повышения стоимости) для учета различного вида «ценностей» [2; 8, с. 139-163].

Такое отсутствие единообразия в терминологии порождает множество проблем, главная из которых заключается в непонимании того, что *престижность* и *историко-культурная ценность* (ИКЦ) – это разные, хотя и близкие друг другу понятия. Неразделенность этих понятий есть лишь следствие неразделенности их сути, поскольку разные авторы понимают эти термины по-разному.

Понятие историко-культурная ценность

Некоторые специалисты не без основания считают, что *историко-культурная ценность* есть понятие культурологическое и искусствоведческое, а не рыночное, и поэтому оно может быть востребовано лишь в оценке *стоимостей нерыночного типа*, мотивируя это тем, что *ценность искусствоведческая*, основана на предпосылках, часто не имеющих ничего общего с позицией рынка. Тогда как *ценность экономическая* обусловлена *рыночным спросом* на недвижимые ОКН как товар. Поэтому они считают, что многие методики оценки *рыночной* стоимости зданий-памятников неверны по сути, поскольку в них рыночная стоимость представляется как функция от искусствоведческой ценности оцениваемых ЗП, при том, что инвестор/покупатель готов вкладывать средства именно в *престижность*.

Мы придерживаемся мнения, что *экономическая оценка* обслуживает обе ситуации, так как именно она отражает *восприятие* оцениваемого объекта *субъектами рынка* недвижимости, что важно для оценщика при выборе *вида оценочной стоимости* [6]:

(1) В оценке *рыночной стоимости* понятие историко-культурной ценности тождественно понятию *престижность в широком смысле*, поскольку *типичные* покупатель и продавец представляют собой *типичных* представителей социума, неоспоримо осознающих эту ценность объектов для *всех* граждан страны;

(2) В оценке *стоимостей в использовании* целесообразно использовать понятие *престижность в узком смысле*, как результат *субъективного восприятия конкретным лицом* (собственником, инвестором, арендатором и пр.) уровня престижности владения зданием-памятником.

Таким образом, отметим следующие *существенные различия анализируемых понятий*:

- понятие *престижность (владения ЗП)* характеризует *правовую* сторону объекта оценки, тогда как понятие *историко-культурной ценности* – относится непосредственно к характеристикам ЗП как *материального* объекта;

- *престижность* является фактором *субъективным* (зависит от представлений субъекта, владеющего ЗП) и допускает оценку применением *стоимостей в использовании*, тогда как ИКЦ, являясь *объективной* характеристикой, требует применения *рыночной стоимости*;

- стоимостная оценка фактора *престижности* как фактора *нематериального* видится возможной средствами оценки НМА и ИС [5], а ИКЦ, являясь категорией *ценностной*¹, допускает измерение через оценку *рыночной стоимости*.

Рассмотрев понятийный аспект в отношении сравниваемых факторов, уделим внимание методологическим проблемам их стоимостной оценки.

Проблемы стоимостной оценки престижности владения ЗП

Вопрос о природе *престижности* также является дискуссионным и в формировании методологии оценки ОКН. Некоторые авторы считают, что престижность является *нематериальным активом*, в то время как другие, к которым причисляют себя и авторы, полагают, что *престижность нематериальным «активом» не является*, и в данном контексте *следует говорить о нематериальном факторе*. К сожалению, подавляющее большинство авторов не разделяет понятия «нематериальный актив» и «нематериальный фактор». Однако провести такое разделение возможно [3] путем анализа формального определения НМА, известного из ПБУ.

¹ О соотношении понятий *полезность, ценность и стоимость* см. монографию Касьяненко Т.Г. [7]. Авторы рассматривают стоимость как меру ценности, выраженную в деньгах. При этом само понятие *ценность* может и не иметь такого выражения (например, существуют моральные и иные ценности, не подлежащие стоимостной (денежной) оценке).

Действительно, в трудах по оценке и учету нематериальных активов, среди перечисляемых НМА «престижности» нет. Престижность не относится и ни к одному из видов объектов интеллектуальной собственности (ОИС), представленных в статье 1225 главы 69 ГК РФ [1].

Однако престижность, как и НМА, является *нематериальной* компонентой, не связана непосредственно с каким-то конкретным материальным носителем, а изначально присуща некоторому ЗП и входит в комплекс факторов, формирующих его стоимость. Более того, по аналогии с существующей классификацией для нематериальных активов престижность можно отнести к *неотчуждаемым*¹ нематериальным компонентам подобно гудвиллу. Это значит, что такая нематериальная компонента не может быть продана отдельно от объекта недвижимости, т.е. не может иметь рыночной стоимости (по ее определению). Однако так как она увеличивает стоимость объекта и не может быть, например, прямо учтена в Затратном подходе в части расходов на строительство, необходимо определить ее собственную стоимость [стоимость в использовании, ввиду невозможности отчуждения – авт.], без учета которой получение корректного результата в оценке рыночной стоимости здания-памятника целиком невозможно.

Так или иначе, неоспоримым остается тот факт, что *престижность* является одним из важнейших стоимостных факторов в оценке ЗП, поэтому важно уметь проводить ее стоимостную оценку.

В качестве весомого аргумента в отношении выбора оценочного подхода к оценке престижности можно привести известную таблицу рекомендуемой предпочтительности применения различных подходов в оценке НМА из книги Г. Смита и Р. Парра [9], где в 7 случаях из 10 (в том числе и для *гудвилла*) предпочтение отдается Доходному подходу.

В соответствии с проведенным авторами в статье [4] разделением нематериальных активов на 2 группы² именно *гудвилл* имеет общие черты с понятием *престижность*.

Следовательно, при дальнейшем изучении вопроса оценки стоимости *престижности* следует более пристально рассмотреть подходы и методы теории оценки НМА и ИС, используемые в оценке именно *гудвилла*, например, *метод избыточной прибыли*, применение которого продемонстрировано авторами в статье [5].

Метод учета ИКЦ в оценке ЗП

Чтобы оценить величину историко-культурной ценности ЗП, необходимо провести сравнительный анализ множества различных исторических зданий, чтобы решить неизбежно возникающую проблему их сопоставления и выявления наиболее ценного из достояния прошлого. К сожалению, на данном этапе развития мировой оценочной науки отсутствует единая система критериев для определения величины вклада ИКЦ в общую стоимость здания-памятника, поскольку каждый ученый, рассматривающий данный вопрос, имеет свое видение решения данной проблемы, что усложняет процесс оценки недвижимых ОКН.

В действительности, перед нами стоит задача - разработать классификационную таблицу, которая позволит ранжировать каждое оцениваемое историческое здание по ряду критериев, которые, в конечном счете, позволят рассчитать интегральный показатель ИКЦ, влияющий на результат оценки ЗП как обычного объекта недвижимости (то есть увеличивающий стоимость, оцененную обычным образом). Их выделим пять:

- дата (исторический период) создания (постройки) объекта;
- местоположение объекта;
- сохранность исторических элементов здания;
- значимость архитектора;
- уникальность ЗП.

Рассмотрим каждый фактор подробнее.

Дата (исторический период) создания (постройки) объекта. Вполне очевидно, что чем старше строение, тем меньше в мире таких объектов, тем более уникальным является здание, так как позволяет пусть и не в полной мере, но узнать о жизни людей в те годы, когда здание было возведено. Однако тут стоит обратить особое внимание на то, что к зданиям-памятникам можно отнести не любой объект недвижимости, а здание старше 50-60 лет.

Следует также отметить тот факт, что чем больше времени прошло с момента создания объекта, тем большее влияние это оказывает на потенциальное функциональное назначение объектов, круг возможных пользователей (в том числе инвесторов) сокращается со временем, как и снижается потенциальная доходность

¹ В мировой практике *неотделимые (неотчуждаемые)* нематериальные активы обозначены как *неидентифицируемые*, хотя вопрос идентификации и отчуждения – суть разные. Так, *гудвилл* – *идентифицируемый* НМА (пусть и посредством описания), при определенных условиях отражается в балансе, но он является *неотчуждаемым*, поскольку не может быть продан отдельно от предприятия.

² Первая группа: НМА, которые создаются на предприятии, прежде всего, для использования этим же предприятием в его деятельности, часто неотчуждаемы, хотя могут быть и проданными (патенты и технологии, товарные знаки, информационное и программное обеспечение, полезные модели, гудвилл и др.);
Вторая группа: НМА, которые не используются собственником (создателем данного ОИС) самостоятельно и формируются для передачи прав по сделке (франшиза, аренда, лицензия).

объекта в долгосрочной перспективе. Немаловажным является и тот факт, что чем старше здание, тем, скорее всего, большему количеству реставрационных и восстановительных работ оно подвергалось, а, следовательно, большее количество элементов не являются истинно подлинными, так как уже утратили свое первоначальное состояние.

Ниже в таблице 1 приведены основные исторические периоды, грубо определяющие возраст объекта, которые соотнесены с баллами (выставляются экспертно из предположения, что чем старше здание, тем оно ценней).

Таблица 1. Основные исторические периоды и соответствующие баллы

Период	Балл
Ранее 13 века	50
С 13 по 15 век	40
С 16 по 17 век	30
С 18 по 19 век	20
20 век	10

Местоположение объекта. Как известно, главный ценообразующий фактор в оценке недвижимости - это местоположение, и здание-памятник не является исключением. Здесь особую роль играет то, относится ли ЗП к историческому ансамблю, или является отдельным, самостоятельным и уникальным строением. Также в рамках анализа данного фактора необходимо учитывать, какова роль конкретного ЗП в структуре застройки города, его историческом облике.

Приведенная ниже таблица 2 составлена для Санкт-Петербурга (Россия), в которой учитывались период застройки района и количество крупных исторических объектов в предположении, что чем старше район и чем больше в нем находится исторических объектов, тем выше стоимость и выше ИКЦ расположенных там зданий-памятников.

Таблица 2. Районы СПб и соответствующие им баллы

Район	Балл
Адмиралтейский, Центральный, Петроградский	15
Петродворцовый, Василеостровский, Пушкинский	12
Кронштадтский, Московский	9
Фрунзенский, Выборгский, Кировский	6
Курортный	4
Невский, Калининский, Приморский	3
Колпинский, Красногвардейский, Красносельский	2

Сохранность исторических элементов здания. На данный момент сохранение зданий-памятников является очень серьезной, острой проблемой для всего мирового сообщества. Поддержание памятников в надлежащем виде требует очень больших финансовых затрат, что, к сожалению, часто не по силам государству и требует привлечения частных инвестиций. Однако все же часть исторических зданий, пусть и малая, содержится в более-менее хорошем состоянии, позволяющем эксплуатировать здание по его функциональному назначению. Чем больше средств вкладывается собственником объекта в его поддержание, тем лучше состояние здания, тем дороже оно стоит в конечном итоге. Исходя из этого была составлена приведенная ниже таблица 3.

Таблица 3. Историческая сохранность объекта оценки, оцененная в баллах

Историческая сохранность ЗП	Балл
Сохранен полностью без проведения ремонтно-реставрационных работ	10
Первоначальный облик сохранен полностью путем проведения ремонтно-реставрационных работ	8
Частично утрачен, большая часть первоначального облика сохранена	5
Утрачена большая часть первоначального облика	2

Значимость архитектора. Данный фактор, не слишком значимый на первый взгляд, играет определенную роль в формировании ИКЦ здания-памятника, - ведь чем более популярным и известным был архитектор, чем более уникальные, не похожие на другие здания он создавал, тем выше ценились и ценятся его работы. Так, в таблице 4 отражена значимость архитектора в соответствии с его известностью.

Таблица 4. Значимость архитектора и соответствующие баллы

Степень известности архитектора	Балл
Известен на весь мир	10
Известен внутри страны	6
Известен внутри региона	3

Уникальность ЗП. Россия и Санкт-Петербург, в частности, обладают невероятным числом зданий-памятников. Среди них есть как похожие, по большей части *типичные*, так и *уникальные*, не похожие ни на какой другой объект. Чем более уникальным и редким является объект, тем больший балл присвоен ему в таблице 5.

Таблица 5. Уникальность объекта, оцененная в баллах

Уникальность ЗП	Балл
Отсутствие аналогов в мире	20
Отсутствие аналогов в стране	15
Отсутствие аналогов в регионе	10
Типичный объект (историческая фоновая застройка)	5

Стоит отметить, что максимальный балл по сумме всех критериев, введенных в пяти таблицах, составляет 105 баллов, минимальный – 22 балла. Все критерии *независимы* и не влияют друг на друга. В таблице 6 введены веса по каждому из критериев.

Таблица 6. Веса введенных критериев

Критерий	Вес
Дата (исторический период) создания (постройки) объекта	0,3
Местоположение объекта	0,2
Сохранность исторических элементов здания	0,3
Значимость архитектора	0,05
Уникальность ЗП	0,15

Полученный в каждой таблице 1-5 балл умножается на вес соответствующего критерия (таблица 6), и все полученные баллы (перемноженные на вес) суммируются между собой для получения итогового значения *интегрального показателя*, отражающего ИКЦ объекта. Ниже в таблице 7 приведена *градация ИКЦ* зданий-памятников.

Таблица 7. Градация ИКЦ

Степень ИКЦ	Балл
Высокая историко-культурная значимость, - очень ценный объект	24,5 – 18
Средний уровень значимости, - имеет ценность для определенного города, региона	18 – 11,5
Низкая историческая значимость, - объект является частью массовой исторической застройки	11,5 – 4,9

Выводы

1) Отсутствие единообразия в терминологии в оценке ЗП порождает множество проблем, главная из которых заключается в непонимании того, что *престижность* и *историко-культурная ценность (ИКЦ)* – это разные, хотя и близкие друг другу понятия. Авторы предложили свое видение тех различий, которые характеризуют эти понятия как *не тождественные*.

2) Важная проблема, решение которой представляется необходимым для совершенствования методологии оценки недвижимых ОКН, – это разработка методов оценки вклада факторов *престижности* и *ИКЦ* в стоимость ЗП. На основе проведенного авторами исследования сделан *вывод* о том, что «*престижность*» как нематериальную составляющую ЗП в его стоимостной оценке по аналогии можно соотнести с *судвиллом* (как неотчуждаемым НМА, возникающим на базе экономических, а не правовых, как в случае сервитута, отношений), для которого традиционно применим *метод избыточной прибыли*.

3) Предложена *методика балльной оценки ИКЦ*, позволяющая сконструировать *интегральный*

показатель ИКЦ, изменяющий стоимость ЗП, оцененную традиционным для оценки недвижимости путем. При этом количество параметров, используемых в данной модели, не является фиксированным. Введенный авторами перечень критериев для стоимостного анализа следует расширять по мере формирования какой-либо базы статистических рыночных данных о влиянии тех или иных ценообразующих факторов на стоимость исторических зданий.

4) Использование предложенных методов стоимостной оценки фактора престижности и ИКЦ зданий-памятников будет способствовать повышению точности и достоверности оценки в целом стоимости ЗП как объектов культурного наследия.

Библиография

1. Гражданский кодекс РФ, глава 69, статья 1225: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/ .
2. Валеграхов В.М. Диссертация на соискание уч. степ. канд. экон. наук на тему «Совершенствование методов экономической оценки объектов культурного наследия», М., 2014.
3. Касьяненко Т.Г., Краснова А.Д. Сервитут как особый ценообразующий фактор в оценке зданий-памятников: *правовой аспект* / Научно-практический журнал «Экономика и управление: проблемы, решения», № 12, т. 1 (60), 2016 (декабрь), стр. 92 – 100.
4. Касьяненко Т.Г., Краснова А.Д. Сервитут как особый ценообразующий фактор в оценке зданий-памятников: *методологический аспект* / Научно-практический журнал «Экономика и управление: проблемы, решения», № 12, т. 2 (61), 2016 (декабрь).
5. Касьяненко Т.Г., Краснова А.Д. Престижность как особый ценообразующий фактор в оценке зданий-памятников / журнал «ИС. Авторское право и смежные права», № 5, май, 2017, стр. 47-60.
6. Касьяненко Т.Г., Краснова А.Д. Стоимостная оценка зданий-памятников как недвижимых объектов культурного наследия: монография. – Москва: Проспект, 2018. – 288 с.
7. Касьяненко Т.Г. Современные проблемы теории оценки бизнеса / Монография. – М.: Изд-во ПРОСПЕКТ, 2016. - 304 с.
8. Луков А.В., Владимирова И.Л., Холшевников В.В. Комплексная оценка зданий-памятников истории и культуры на рынке недвижимости – М.: Изд-во АСВ, 2006. – 344 с.
9. Smith Gordon V., Parr Russel L., Valuation of Intellectual Property and Intangible Assets, John Wiley & Sons, NY, 1994.
10. http://gufo.me/content_psy/prestizhnost-40424.html / Психологическая энциклопедия; доступ свободный.
11. http://opredelim.com/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B0 .

ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСИРОВАНИЯ МЕРОПРИЯТИЙ ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ЖИЛИЩНОГО ФОНДА ГОРОДА

Ольга КАМЕКО, ассистент кафедры экономики,
Полоцкий государственный университет, Республика Беларусь¹

В данной статье изложены вопросы, касающиеся повышения теплоэффективности жилищного фонда с целью снижения потребности в отоплении зданий. Данный интерес вызван тем, что для успешной реализации «озеленения» экономики в строительной отрасли существующему жилищному фонду не уделяется должного внимания. Это обусловлено тем, что в настоящий момент данные мероприятия во время капитального ремонта не проводятся. Таким образом, в статье предлагается способ финансирования тепловой модернизации авансовым способом с дальнейшим покрытием расходы в счет снижения полной стоимости услуг по отоплению зданий. Это возможно благодаря снижению потребности тепловой энергии.

Ключевые слова: зеленая экономика, капитальный ремонт, тепловая модернизация, финансирование строительства, повышение эффективности, жилищный фонд.

In this article, the issues related to improving the heat efficiency of housing in order to reduce the need for heating buildings. This interest is due to the fact that for the successful implementation of "greening" the economy in the construction industry, the existing housing stock is not given due attention. This is due to the fact that at the moment, these events during major repairs are not carried out. Thus, the article proposes a method for financing thermal modernization in an advanced way with further coverage of expenses in view of lowering the full cost of heating services for buildings. This is possible due to a reduction in the demand for thermal energy.

Key words: green economy, overhaul, thermal modernization, construction financing, efficiency increase, housing stock.

În acest articol, se relatează despre problemele legate de îmbunătățirea eficienței termice a locuințelor pentru a reduce nevoia de încălzire a clădirilor. Acest interes se datorează faptului că, pentru implementarea cu succes a "înziririi" economiei în industria construcțiilor, nu se acordă atenția cuvenită stocului de locuințe existent. Acest lucru are loc din cauza faptului că, în prezent, aceste lucrări în timpul reparațiilor majore nu sunt efectuate. Astfel, articolul propune o metodă de finanțare a modernizării termice într-un mod avansat, acoperind în continuare cheltuielile în vederea reducerii costului total al serviciilor de încălzire a clădirilor. Acest lucru este posibil datorită reducerii cererii de energie termică.

Cuvinte-cheie: economie verde, reparație generală, modernizare termică, finanțarea construcțiilor, creșterea eficienței, fond locativ.

JEL Classification: L74.

Повышение энергоэффективности жилых зданий в настоящее время становится одним из главных приоритетов политики всех развитых стран. Основные параметры, способные повлиять на энергетическую эффективность зданий жилищного фонда, это архитектурные, объемно-планировочные и конструктивные, а также инженерные решения, мероприятия по экономии электрической энергии, водных ресурсов и газа и мероприятия по обеспечению экономии тепловой энергии.

Снижение потребления тепловой энергии жилищным фондом города позволит сократить объем выработки тепла, тем самым высвобождая средства, отведенные на его производство. Достичь снижения потребления тепловой энергии жилищным фондом можно за счет реализации мероприятий по тепловой модернизации объектов недвижимости в рамках капитального ремонта.

При производстве работ по тепловой модернизации объектов жилищного фонда города производится ремонт фасадов с доведением сопротивления теплопередаче ограждающих конструкций до нормативного значения. Качественная тепловая модернизация объекта недвижимости позволяет значительно сократить его потребность в тепловой энергии.

В вопросах, касающихся «озеленения» национальной экономики, в контексте применения к строительной отрасли, важным индикатором реализации политики государства являются расходы бюджета по различным направлениям. В рамках темы исследования особый интерес представляют расходы на экологические мероприятия и жилищно-коммунальное хозяйство в Республике Беларусь. Рассмотрим динамику выделения средств по данным статьям (таблица 1).

Исходя из данных таблицы 1 видно, что сумма расходов на экологические мероприятия имеет тенденцию к росту, а по вопросу жилищно-коммунального хозяйства напротив – к сокращению расходов.

¹ © Камеко Ольга, o.kamecko@psu.by

Таблица 1. Динамика состава и структуры расходов государственного бюджета Республики Беларусь на экологические мероприятия и жилищно-коммунальное хозяйство в 2013-2017 гг

	2013	2014	2015	2016	2017
Общий объем бюджета, руб.	19700	12859	14101	16341	16739
Затраты на экологию: в денежном выражении, руб/ в процентном выражении	611/ 3,1%	629/ 4,9%	702/ 5,0%	751/ 4,6%	834/ 5,0%
Затраты жилищно-коммунальное хозяйство: в денежном выражении, руб/ в процентном выражении	67,818 / 0,03%	84,041/ 0,07%	79,818/ 0,06%	7,613/ 0,05%	6,934/ 0,04%

Источник: собственная разработка на основании статистических данных.

Примечание – значения таблицы представлены в денонмированных белорусских рублях.

Правительством планируется прекращение перекрестного субсидирования жилищно-коммунальных услуг. В связи с этим расходы на жилищно-коммунальные услуги полностью перейдут на плательщиков. Чтобы сократить затраты плательщиков в данном случае необходимо повышать энергетическую эффективность объектов жилищного фонда города. С этой целью возможно производство работ по тепловой модернизации объектов недвижимости.

Согласно перечню работ капитального ремонта, действий, существенно влияющих на снижение потребности в отоплении жилых помещений, не производится. К данному виду работ можно отнести тепловую модернизацию ограждающих конструкций (так называемая, «Термошуба»). Применение комплексной системы утепления фасадов «Термошуба» на фасадах зданий снижает потребление энергии на их отопление более чем на 40%, значительно улучшает микроклимат внутри помещений, придает старым зданиям новый эстетический облик. Эта эффективная ресурсосберегающая технология предназначена для модернизации и реконструкции инфраструктуры современных городов, поселков, сел и широко применяется различными подрядными и ремонтно-строительными организациями [1]. Схема конструкции утепления ограждающих конструкций представлена на рисунке 1.

Однако в последние годы в рамках капитального ремонта комплексное утепление фасадов жилых зданий не производится. В рамках повышения энергоэффективности зданий производится восстановление швов (как для панельных домов, так и для кирпичных). Но данная процедура никак не влияет на потребность жилого помещения в отоплении. Таким образом, подача тепловой энергии сохраняется на прежнем уровне. Безусловно, эти манипуляции способны утеплить помещение. Тем не менее, радикально решить вопрос о снижении потребления теплоэнергии они не способны. Именно поэтому тепловая модернизация – вариант, при котором жилищный фонд города будет способен повысить свою теплоэффективность путем улучшения эксплуатационных качеств объектов недвижимости, а также сократить потребление тепловой энергии.

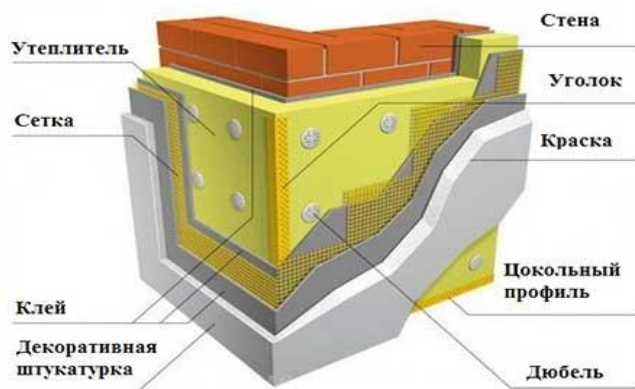

Рисунок 1. Схема конструкции «Термошубы»

Источник: [1].

Рассмотрим вариант реализации программы по тепловой модернизации жилищного фонда города с численностью населения порядка 100 000 человек. [2]

В сущности, капитальный ремонт относится к основной жилищно-коммунальной услуге и предоставляется с целью восстановления основных физико-технических, эстетических и потребительских качеств жилого дома, его конструктивных элементов, инженерных систем, утраченных в процессе эксплуатации в сроки, определенные местными исполнительными и распорядительными органами или иными государственными органами в соответствии с законодательством. Плата за капитальный ремонт вносится плательщиком жилищно-коммунальных услуг ежемесячно для возмещения затрат по капитальному ремонту и прямо пропорциональна общей площади принадлежащего потребителю помещения. Система организации проведения капитального ремонта в республике является распределительной и не предполагает накопление средств, отчисляемых гражданами на конкретный жилой дом. Данные средства на счетах на аккумулируются, а постоянно находятся в обороте (при поступлении на счет направляются на

расчеты с подрядными организациями), что обеспечивает республике постоянное выполнение работ по капитальному ремонту жилищного фонда текущего года по графикам проведения капитального ремонта, утверждаемого местными органами власти. Подробнее рассмотрим алгоритм реализации программы, изображенный на рисунке 2.

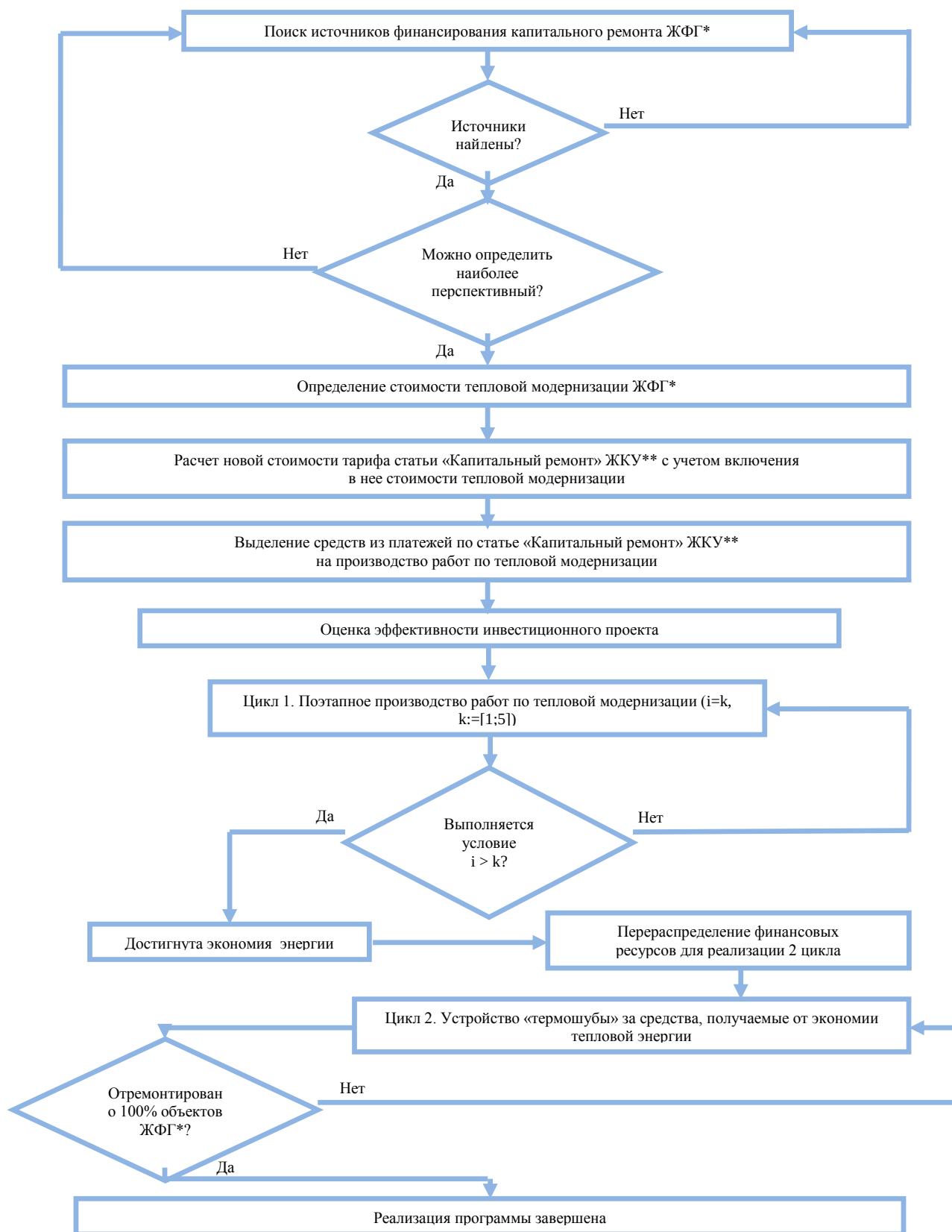

Рисунок 2. Алгоритм реализации программы по тепловой модернизации города
Источник: собственная разработка.

Примечание – ЖФГ* – жилищный фонд города, ЖКУ** – жилищно-коммунальные услуги.

На первом этапе для реализации мероприятий по повышению теплоэффективности жилищного фонда, в частности производства тепловой модернизации объектов недвижимости, необходимо определить источники финансирования (рисунок 3).

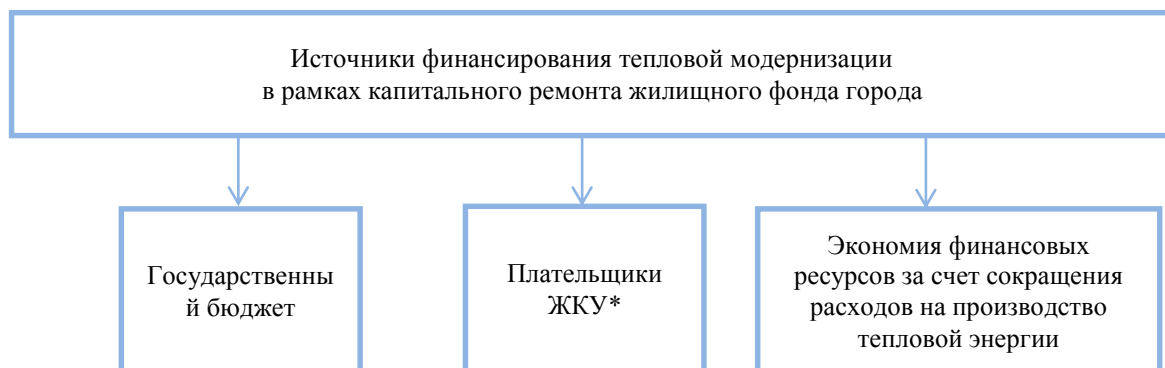

Рисунок 3. Перспективные варианты источников финансирования тепловой модернизации

Источник: собственная разработка на основании [3].

На первом этапе необходимо решить основную задачу – найти источник денежных средств для воплощения первого цикла данного проекта. Предлагаем в качестве источника для получения денежных средств статью «капитальный ремонт» жилищно-коммунальных платежей. В настоящий момент данная статья не включает «термощубу», таким образом, предлагаем произвести перерасчет тарифа для получения возможности производства данного вида работ в рамках капитального ремонта.

Второй этап – определение стоимости тепловой модернизации объектов недвижимости.

Третий этап предполагает реализацию методики реструктуризации стоимости капитального ремонта жилищного фонда города, которая заключается в следующем:

1. Оценка существующей стоимости капитального ремонта.

2. Введение стоимости работ по производству тепловой модернизации объектов недвижимости в статью жилищно-коммунальных услуг «капитальный ремонт».

3. Определение стоимости капитального ремонта объекта недвижимости.

4. Формирование нового тарифа на капитальный ремонт.

Четвертый этап характеризуется выделением денежных средств для целей реализации первого цикла тепловой модернизации из бюджета страны.

Пятый этап включает в себя оценку эффективности инвестиционного проекта.

На шестом этапе происходит реализация первого цикла проекта. Схема реализации изображена на рисунке 4.

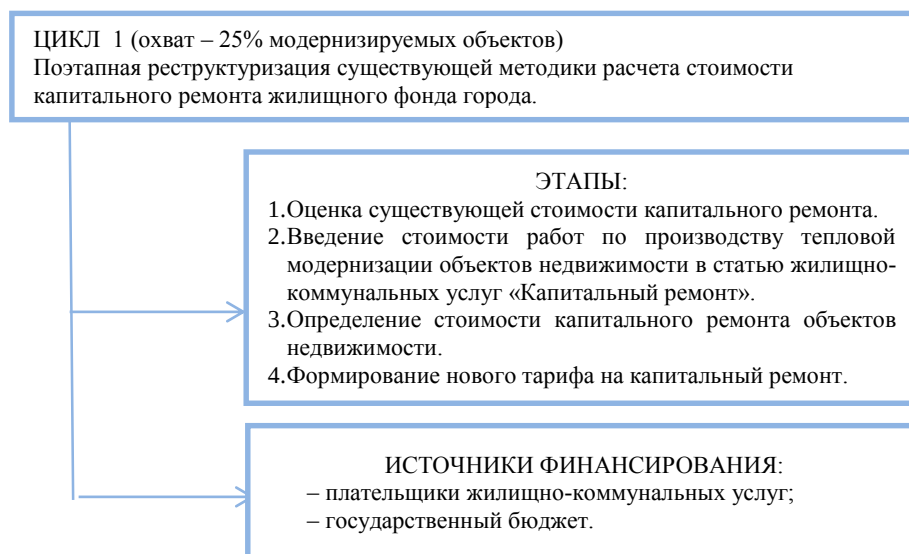

Рисунок 4. Этапы реализации первого цикла работ по тепловой модернизации

Источник: собственная разработка

На пятом этапе происходит перераспределение средств от экономии тепловой энергии по результатам реализации первого цикла инвестиционного проекта.

Седьмой этап подразумевает перераспределение сэкономленных от реализации первого цикла денежных средств.

Восьмой этап включает реализацию второго, заключительного цикла работ по тепловой модернизации жилищного фонда города. Схема реализации изображена на рисунке 5.

После реализации восьмого этапа и выполнения финального условия (производства тепловой модернизации в 100% объектов жилищного фонда города) программа считается выполненной.

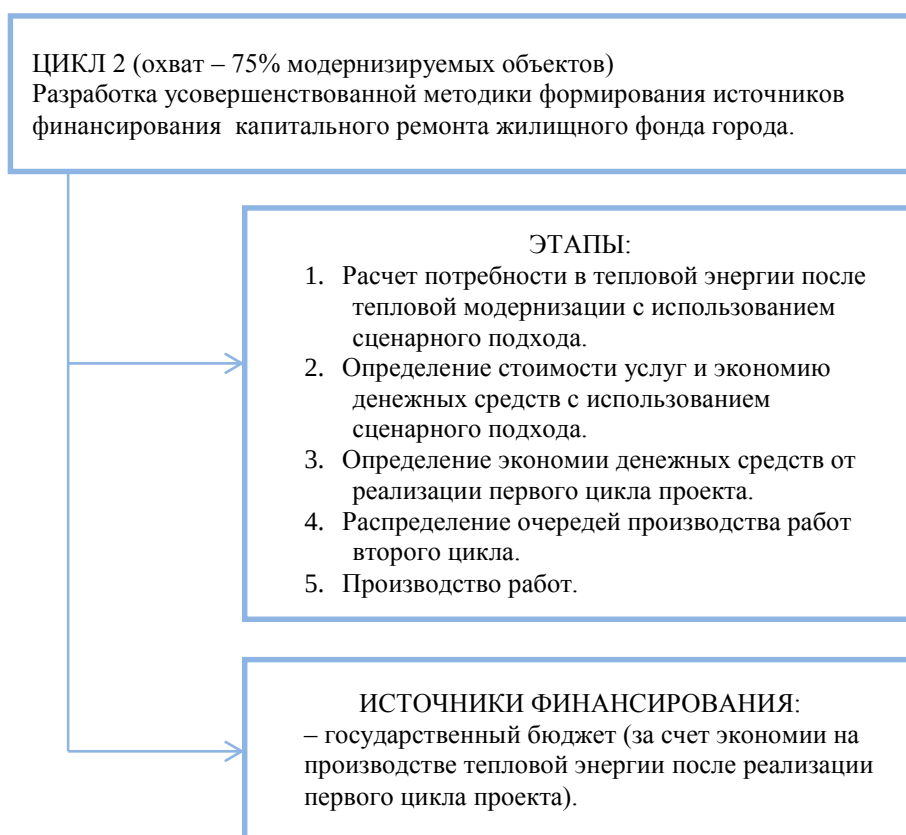

Рисунок 5. Этапы реализации второго цикла работ по тепловой модернизации
Источник: собственная разработка

Библиография

1. ИСО 9000:2000. Управление качеством и обеспечение качества – Словарь// Строительный портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://stroy.svoimirukami.ru/iso-9000-2000/>. – Дата доступа: 29.03.2018.
2. Численность населения на 1 января 2018 г. и среднегодовая численность населения за 2017 год по Республике Беларусь в разрезе областей, районов, городов и поселков городского типа// Национальный статистический комитет Республики Беларусь (Белстат) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/publications/izdania/public_bulletin/index_8782/. – Дата доступа: 16.03.2018
3. Постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 21.04.2016 № 324 «Об утверждении Положения о порядке планирования, проведения и финансирования капитального ремонта жилищного фонда»// Национальный правовой портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: pravo.by/upload/docs/or/C21600324_1461704400.pdf. – Дата доступа: 17.05.2018.

VULNERABILITIES ON THE REGIONAL LABOUR MARKET IN ROMANIA

**Mariana BĂLAN, Univ. Prof. PhD., SR I,
Institute for Economic Forecast, NIER, Romanian Academy, Romania**

Actualitate: După zece ani de la debutul crizei financiare și economice, economia mondială a intrat într-o fază de creștere economică, care continuă să rămână sub semnul incertitudinii și al riscurilor. Aceste tendințe au intensificat vulnerabilitățile existente pe piața muncii, îngreunând eforturile de a aduce șomajul și sub-ocuparea forței de muncă măcar la nivelul dinaintea crizei, în majoritatea țărilor. Conform rapoartelor oficiale, ratele de ocupare a populației în vârstă de muncă (15-64 ani) din regiunile de dezvoltare ale României s-au diminuat progresiv în ultimii ani. Cifrele arată distanțarea considerabilă a tuturor regiunilor de dezvoltare și implicit a României față de ținta stabilită la acest indicator (70%) prin documentul cadru “Strategia Europa 2020”. Intrarea și reinserția pe piața muncii reprezintă o problemă pentru o serie de grupuri sociale considerate ca fiind vulnerabile: persoane cu handicap, tineri postinstituționalizați, femei, persoane de vârstă a doua, romi, etc. Scop: Analiza și sintetizarea principalelor vulnerabilități existente pe piața muncii, manifestarea acestora în regiunile de dezvoltare ale României. Metoda: Analiza statistică descriptivă a fost utilizată în special pentru vizualizarea și sintetizarea informațiilor desprinse din datele referitoare la piața muncii regionale. Analiza de clasificare a fost utilizată în definirea unei tipologii a vulnerabilităților de pe piața muncii regionale. Rezultate: realizarea unei sinteze a principalelor vulnerabilități întâlnite pe piața muncii la nivel regional și formularea câtorva propuneri de politici ce ar putea contribui la reducerea acestora sau a efectelor lor negative.

Cuvinte-cheie: piața forței de muncă, vulnerabilități, șomaj, tineri NEET, muncă informală.

Now: After ten years as of the outbreak of the financial and economic crisis, the world economy entered into a phase of economic growth, which continues to remain under the sign of uncertainty and risks. These trends intensified existing vulnerabilities on labour market, making harder to bring unemployment and under-employment back, at least, to pre-crises levels in the majority of countries. According to the official reports, the employment rates of the working age population (15 to 64 years of age) from Romania's development regions diminished progressively for the past years. The figures show the considerable distance of Romania's development regions, and implicitly of the country against the target set for his indicator (70%) in the framework paper “Strategy Europe 2020”. Labour market entry and reinsertion represents an actual issue for a series of social groups regarded as vulnerable: individuals with disabilities, post-institutionalised youth, women, elderly, Roma, etc. Purpose: The analysis and synthesis of the main vulnerabilities existing on the labour market, how they unfold in Romania's regions of development. Method: Descriptive statistical analysis used mainly for visualising and synthesising the information detached from the data regarding regional labour market. The classification analysis was used in defining a typology of vulnerabilities on the regional labour market. Outcomes: Realising a synthesis of the main vulnerabilities encountered on the labour market at regional level and formulating some policy proposals that might contribute to diminishing them or their negative effects.

Key words: labour market, vulnerabilities, unemployment, NEET youths, informal work.

JEL Classification: J11, J21, J28, J31, J46, J71, J81.

Introduction

One of the most important developments on the labour markets from Europe and Romania for the past years is the increase in the number of atypical labour contracts (on determined period of time, or temporary), and the trend of changing jobs several times during the entire period of active life. These phenomena weaken the relationship between employers and employees. For describing these relationships, the concept of *employment vulnerability* might be used.

At world level, even though economic recovery began in 2013, and most labour force market indicators began to improve shortly thereafter, the level of the real GDP did not achieve the pre-crisis values. The employment rates have again an ascending trend and the unemployment rate (15 to 74 years of age) began to decrease within EU-28 from 10.8% in 2008 at 7.6% in 2017.

The trends regarding regional unemployment are increasingly more comparable with the more frequently mentioned gap between the eastern and southern regions of Romania, with the lowest unemployment rates in the North-East region (3.1%) and North-West (3.7%), and the highest in the South-West Oltenia region (8.2% in 2017).

The vulnerability regarding labour market integration might be associated with regional or economic factors, with the specifics of the local labour market, or with the specifics of the economic agents' management, but also with the individual or social characteristics. In this context, vulnerable groups on labour market are classified depending on the social or individual variables like gender, ethnicity, disability, age, and area of residence. The main groups from Romania that are found in one of the above-mentioned situations are the youths, women, Roma ethnicity individuals, persons with disabilities, immigrants, elderly or persons from the rural area.

Despite the continuing economic growth of the past years, informal labour persisted in Romania. Informal work is present mostly in agriculture, under the form of subsistence agriculture, but also in other sectors such as construction, trade, household services, transportation, health, and education, etc.

Migration, and grey market labour along with gender and wage inequalities are some of the factors that might lead to increasing and perpetuating vulnerability and poverty.

In this context, one of the main objectives of the paper is to identify the features of the labour market in the regions of development from Romania, and the existing vulnerabilities of these markets.

1. Specialised literature

The issue of labour force employment vulnerability is one of the most debated in the specialised literature, many papers referring to this phenomenon being developed for the developing countries. Some authors propose various vulnerability indicators of labour force employment for these countries [5]. In analysing the vulnerabilities on the labour market for developed countries, the various reports are centred mostly on the unfavourable treatment on the job. Labour force employment vulnerability is regarded by Sparreboom and Gier as the risk of working in inadequate conditions, or the “risk of not having a decent job” [16]. O'Regan, Hill and Neathey, Taylor consider the “risk” on the labour market as being the probability that an individual is exposed to adverse treatment, and the ‘vulnerability’ as related to his/her capacity of protection against this treatment [12], [19].

Irrespective of the location where the vulnerabilities on labour market are analysed, within the specialised literature might be found three main approaches of this phenomenon:

- the approach developed by the International Labour Office [11] focused on self-employed and unpaid family workers. In this context, ILO suggests a vulnerable work indicator defined as the sum of self-employed and unpaid family workers which is limited, nevertheless, because “vulnerable workers might be individuals subjected to higher economic risks despite their wages and paid jobs, and the latter should not be necessarily assimilated to decent work (...). Moreover, there might exist individuals included in the two vulnerable groups who are not subjected to high economic risks, mainly in developed economies [11];

- the second approach is focused on the low level of incomes. In Hudson's papers [10], the vulnerable worker is defined as the one earning under one third from the median hourly wage and who has no terms and conditions negotiated by the trade union. Pollert and Charlwood define vulnerable workers as those earning below the median hourly earnings, and not benefitting of trade union support [14];

- the multidimensional approach by which labour force employment vulnerability is defined by means of some employment characteristics. In Bewley and Forth's study [4], the employment characteristics are labour market, product market, employer, workplace, and the employee. The most important aspects of vulnerability are the presence of a written employment contract, the general climate of employment relationships on the job, and the determined or non-determined employment period of the labour contract.

In their papers, Elliott & Freeman [9] consider that the most vulnerable persons are those poorly paid, atypical workers, non-unionised workers excluded from the collective negotiations for employment protection rights, and from the national insurance system. Full time workers are less probable to be vulnerable [7].

Within the specialised literature, fewer studies analyse the link between migration and employment vulnerability. Thus, Stark and Fan [17] consider that workers might chose to emigrate and work in a degrading environment only to escape deprivations in their country of origin.

The increase in informal employment is a characteristic of the labour force market in many countries and it is spread especially in transition countries. For some groups, informal work leads to poverty and exclusion, while for the others it is a safety net [13].

Even though many workers on the grey market are very poor, numerous empirical studies show that informal work is not synonymous with poverty. The informal sector has a very heterogeneous structure: at the basis of the hierarchy are the extremely poor individuals who are involved in subsistence activities and at the top are extremely profitable economic corporations operated by individuals with higher wages than the average wage in the formal sector [2]. Moreover, many studies prove that in some countries the high incidence of poverty would persist even in the absence of informal work. This fact suggests that also other factors have a particularly important influence on poverty, one of them being the low incomes of unskilled workers, irrespective if employed in the formal or informal sector.

In the specialised literature, the negative effects of unemployment and of the NEET status and their correlations with the size and structure of migration flows among youths were highlighted by various papers. [3], [6], [8], [18], [20].

2. Regional disparities on the labour market from Romania

The decrease in the population numbers from Romania as result of the negative natural growth and of massive emigration for labour triggered the decrease in the active population, and of the employed population in all eight regions of development of the country.

After accession, as of 2007, the situation on the Romanian labour market did not register any significant improvements as expected, and the main reason is the outbreak of the financial and economic crisis.

At national level, the civil employed population diminished in the period 2008-2016 by 429,4 thousand individuals, and at the level of the regions, the highest decrease occurred in the region North-East. The region Bucharest-Ilfov was the only one where this indicator had an increasing trend for the entire period.

A characteristic for all regions, in the period 2013-2017, is that the **activity rate** had an ascending trend. The activity rates in the regions North-East, North-West, Bucharest-Ilfov, and South-Muntenia were above the average

activity rate recorded at national level, and this was determined also by the preponderantly agricultural profile of these regions, the labour force surplus being absorbed by agriculture.

The share of active persons aged over 65 years is lower in 2017 for the regions Bucharest-Ilfov (0.9%), Centre (2.3%), and West (4.9%), while in the regions South-West Oltenia and North-East the share of active elderly individuals on the labour market is about one fifth from total elderly from the respective regions (Table 1).

Table 1 Weight of active persons aged 65 years and over, and the employment rate by gender and area in the regions of development in 2017 (%)

Region	65 years of age and over	Men	Women	Urban	Rural
North - West	8,7	74,2	58,3	67,7	64,6
Centre	2,3	69,5	51,9	65,9	53,5
North-East	21,1	76,4	63,1	66,4	72,7
South-East	6,8	67,9	46,9	58,5	56,4
South-Muntenia	14,5	70,9	54,4	64,5	61,7
Bucharest - Ilfov	0,9	76,1	64,5	70,6	65,7
South - West Oltenia	19,4	69,1	52,5	59,3	62,6
West	4,9	67,4	50,4	59,5	57,9

Data source: Labour force in Romani. Employment and Unemployment 2017, National Institute of Statistics

Significant differences are recorded on the regional labour market also regarding the *employment rate*. Thus, the regions with the highest weight of employed population are Bucharest-Ilfov by 70 pp., and North-East by 69.9 pp, and the lowest by 57.6 pp in the region South-East.

The distribution of population in villages and towns influences the *employment rate on areas*, the analysis of the data from Table 1 highlighting that only the regions North-East and South-West Oltenia registered higher employment rates in the rural than in the urban area in the year 2017.

The financial and economic crisis had an important impact on the unemployment rate at the level of the regions of development from Romania. As of the end of 2013, the unemployment rate showed a decreasing trend in the majority of regions. In the regions South-Muntenia and South-West Oltenia the unemployment rate recorded increases, but in 2017 also in these regions decreases are found for this indicator (Figure 1). In 2017, the unemployment rate reached the highest values in the regions South-West Oltenia (7.7%), and South-Muntenia (6.8%), and the lowest ones in the regions North-East (2.9%), and North-West (3.6%).

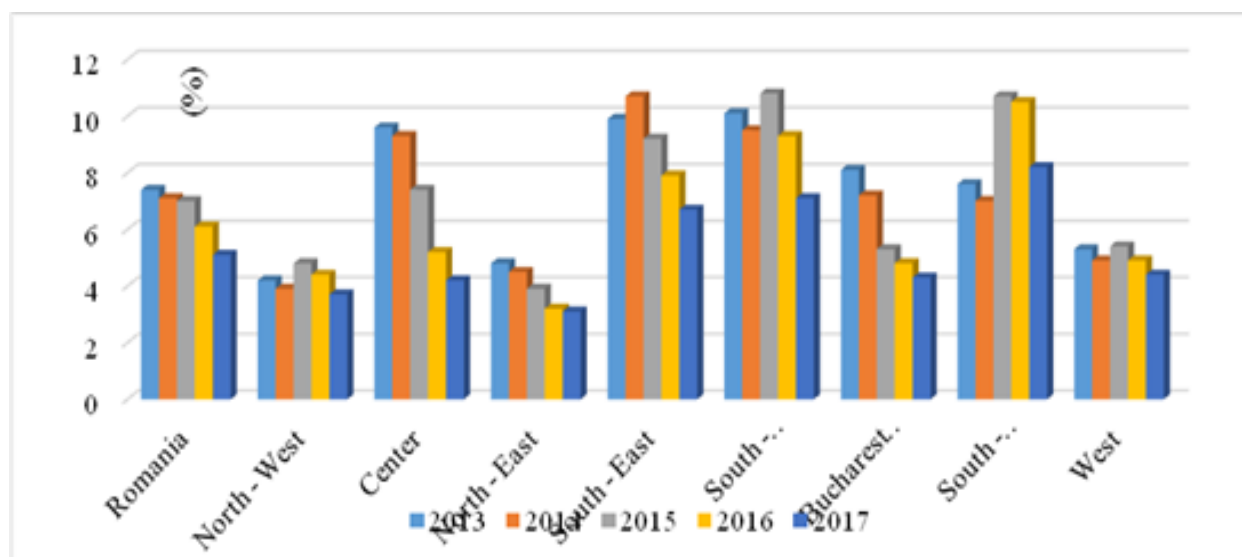

Figure 1. Evolution of the unemployment rate in the regions of development for the period 2013-2017

Data source: Tempo-online databank, NIS, www.insse.ro

The gap on genders of the rate highlights that the unemployment rate for men was higher than the one for women in all regions of development (Figure 2), and the highest difference between the two rates was registered in 2017 in the West region (2.8 pp), and the lowest in the North-West region (0.7 pp).

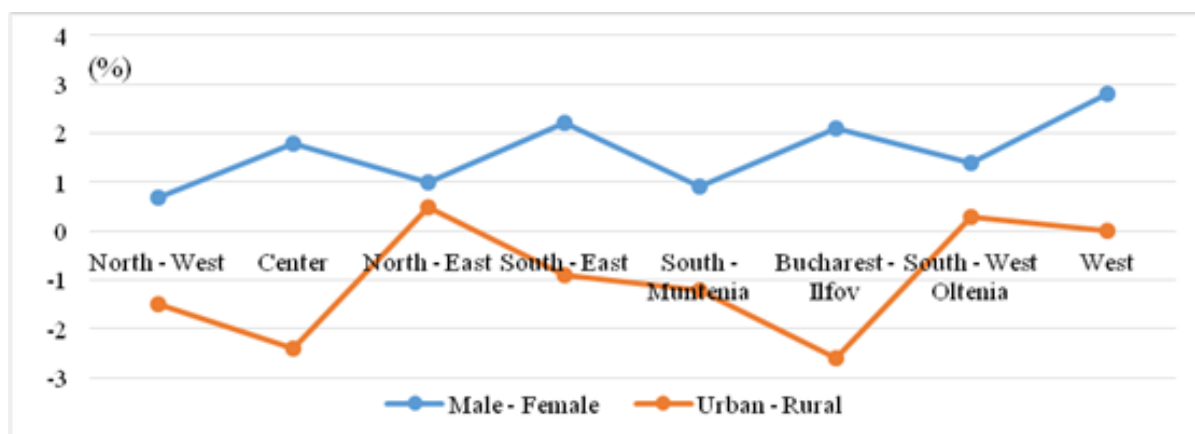

Figure 2. Unemployment rate gap by gender and by urban/rural area

Data source: Tempo-online databank, NIS, www.insse.ro

A characteristic of the rural area is the high level of unemployment as compared with the urban area, in five regions of the country, and the highest difference is recorded in the region Bucharest-Ilfov (2.6 pp). The highest unemployment rate in the urban area was recorded in the region South-West Oltenia (7.9%) and the lowest in the North-West region (2.9%). By comparison, the highest unemployment rate in the rural area was recorded in the South-West Oltenia region (7.6%), and the lowest in the North-East (2.7%). In the North-East and South-West Oltenia the unemployment rate in the urban area was higher than in the rural, and in the West region, the same value was recorded for both areas of residence (4.4%).

3. The analysis of vulnerabilities on the regional labour market in Romania

The vulnerability associated to the various forms of labour is a reality of the labour market, even when the “game rules” are complied with.

- *Vulnerabilities of the youths’ regional labour market*

While unemployment is the most pressing challenge for youths, the employment rates decreased for the last years. Thus, in 2017, at national level, the youths’ employment rate with ages between 15 and 24 years was 18.3% on decrease by 5.4 pp against 2013. Regarding *youths employment*, the regions of development showed significant differences also in the year 2017. The youths are much more involved on the labour force market in the North-East region (33.5%) and South-Muntenia (27.6%), both registering values above the national average by 24.5%. In turn, the employment rates of the youths are below the national average in all other six regions of development, with the lowest value in the West region (15.7%). A feature for all regions of development is that the youths’ employment rate with ages between 15 and 24 years was higher for men and in the rural area, than in the urban area.

The *unemployment rate* for the age segment with ages under 25 years decreased for the majority of regions, in 2017, save for the regions Bucharest-Ilfov, North-East and Centre where the rate increased. The relation between the youths’ unemployment rate and the one for adults is 5.69 in the region Centre, and 5.28 in Bucharest-Ilfov. The lowest value of this relation was recorded in the regions South-West Oltenia (2.6).

One of the vulnerabilities of the labour market is represented also by the NEET category. This is, due to the “scarring effects” and to the negative impacts on the future outcomes of the labour force market, both at the level of the individual and at the one of the community and society.

The analysis of the NEET rate evolution for young individuals with ages between 15 and 24 years of age at regional level highlights significant differences for 2017, as well: a maximum by 23.3 pp in the region Centre, and a minimum by 9.8 pp in the region Bucharest-Ilfov. Other regions of Romania with low values of the NEET youths’ rate and below the national average (15.2 pp) are North-East (10.2%), North-West (10.3%), and West (11.8%).

The NEET rate among young women was higher than for men, both at national and regional level, save for the region Bucharest-Ilfov.

- *Gender differences – a perennial vulnerability of the labour market*

In Romania’s regions of development, and at national or European level as well, gender inequalities are still shown, in particular on the labour market where women are found in larger numbers in poorly paid sectors and in positions with less decisional power. At regional level, in 2017, on activities of the national economy, women were significantly more numerous in Education and Health, and in Social Assistance. In the other sectors like Retail and Wholesale Trade, Vehicles and Motorcycle Repairs, Hotels and Restaurants, Financial Intermediation and Insurances, Public Administration and Defence, Public System Social Insurances, Cultural and Recreational Shows they exceeded slightly the number of men in the majority of regions.

Despite certain improvements regarding convergence, nevertheless, at the level of Romania’s regions of development there continue to be differences between the monthly nominal wage earnings of men and women.

According to the data presented by the National Institute of Statistics, in 2017, women earned in average by 7 pp less than men. The smallest differences regarding the monthly net nominal average wage between genders were found in the region North-East (1.7 pp) and the highest remuneration differences between men and women were identified in the region South-Muntenia (8.94 pp) and South-West Oltenia (9.13 pp).

There are several factors influencing these remuneration differences between women and men, such as differences in the participation rates in the labour force, and regarding occupations and activities that tend to be predominant either for men, or for women. To these are added differences regarding the extent in which men and women work part-time, as well as the attitude of the human resources departments within the public and private bodies regarding the professional/vocational development and unpaid leaves of absence and/or maternity leaves. Among the factors that might explain, at least partially, the remuneration differences between men and women are counted also the sectoral and occupational segregation, education and training, sensitiveness and transparency, as well as direct discrimination.

- **Informal work – the greatest vulnerability of the labour market**

The rather low level of economic development of our country, fiscality and rigid taxation norms, the legislation still requiring improvements, but also the indiscipline and morality of the citizens are all building up to a propitious field for the free display of informal activities in Romania.

Opting for work on the grey market to the detriment of the official labour market has as basis an entire motivational process [15] that has in componence a series of elements like personal motifs, individual behaviour, individual purposes or objectives, feedback, etc.

Informal employment affects any economy, but the amplitude and consequences of the phenomenon both for involved persons, and at the general level of the community are different. Informal or undeclared work has differing displays in the regions of development, depending on the way in which these persons are identified.

Conclusions

The comparative analysis of the main indicators for the labour market at the level of the regions of development in Romania has shown that:

- the highest diminishment of the civil employed population for the period 2008-2016 occurred in the region North-East;
- significant differences are recorded on the regional labour market also regarding the employment rate, both by gender and by areas of residence;
- the unemployment rate had the highest values in the regions South-West Oltenia (7.7%), and South-Muntenia (6.8%), and the lowest in the regions North-East (2.9%), and North-West (3.6%);
- the unemployment rate among men was higher than among women in all regions, and also in the rural against the urban area.

From the economic, social and cultural perspective, the vulnerability associated to the various forms of labour is a reality of the labour market.

Nowadays, the labour market vulnerabilities in Romania unfold differently at the level of the regions of development. The weak economic performances at the level of the regions of development are triggered by a multitude of factors, from among which the structure and size of human resources might be very important.

The North-East region, one of the five poorest regions of the European Union continues to be faced with the lowest economic performances among the Romanian regions of development mainly as result of the dependence on agriculture and of the low skilling of the labour force.

The process of diminishing the gaps between the developed regions and the ones running behind is one that requires time and achieved in small steps. Even if for the last two years in each of the regions of development from Romania were recorded slight economic increases that led to small decreases in the pressure on the labour market and, implicitly, in the vulnerability of employed persons, the gaps between them continue to have high values.

The characteristics of the vulnerable persons in the labour market might be identified by analysing the macro-economic indicators – unemployment, employment, and vulnerable employment – depending on gender, age, and level of professional training.

One of the most vulnerable groups on the labour market is the one of youths. This population segment was affected in particular by the recent economic-financial crisis, the perspective of youths in finding jobs diminished and the unemployment rate among youths reached alarming shares. In 2017, at the level of Romania's regions of development, the unemployment rate among youths varied from 9.8% in the North-East region to 23.9% in the Centre region and, in average, it was four times higher than the unemployment rate among adults. The differentiations in the unemployment rate were recorded also between young men and women.

In 2017, the share of young individuals with ages between 15 and 24 years who were neither employed in education, or training (NEET youths) in the eight regions of development of Romania varied from 9.8% in the Bucharest-Ilfov region to 22.3% in the Centre region.

Informal work generates, in absolute terms, the “segmentation of incomes” more for the skilled individuals than for unskilled ones, even if on long term this trend is levelled in relative values. The vulnerability of undeclared work

for high skilled has a higher impact on the real economy, especially on the state budget than the one of unskilled.

Gender inequalities on the regional labour market are still present, and in many economic sectors, women are poorly represented. A feature of the regional labour market from Romania is the fact that the differences between the number of men and women employees are not significant.

Regarding the differences between the monthly nominal average wage earnings for men and women, at the level of Romania's regions of development, these continue to exist. Thus, in 2017 women earned in average by 7 pp. less than men. The lowest differences regarding monthly net nominal average wage earnings between genders were identified in the region North-East (1.7 pp.), and the highest remuneration differences between women and men were found in the region South-Muntenia (8.94 pp.), and South-West Oltenia (9.13 pp.).

The increase in the vulnerabilities on the labour force market heightens the risk of social exclusion, of higher illiteracy, and unemployment rates, of decreasing life expectancy and social cohesion, etc.

The institutions of the state have the mission to identify risks and categories likely to be vulnerable and, just the same, they have also the mission specific to their attributions to propose firm and qualified measures for preventing and/or diminishing the risks/uncertainties acknowledged as sources of vulnerability.

At the same time, the measures and policies adopted at regional and national level might focus on several directions that aim to increase the labour market's capacity of attracting, putting to good use accordingly, and retaining the potential labour force. In this context, it is necessary to implement some policies for labour force employment aimed to anticipate the demand and to train and reskill the labour force, as well as to support individual initiatives.

Literature

1. Tempo-online database, NIS, www.insse.ro;
2. Beccaria, L. and F. Groisman, "Argentina desigual", Universidad Nacional de General Sarmiento, 2008 ISBN: 978-987-630-018-6;
3. Bell, D.N.F. and Blanchflower, D.G. – "Young People and the Great Recession", IZA discussion paper 5674, 2011, www.iza.org;
4. Bewley, H., Forth, J. "Vulnerability and adverse treatment at the workplace", Employment Relations Research Series 112, 2010, <https://www.gov.uk>;
5. Bocquier, L., "Employment vulnerability and earning in urban west Africa", World Development, 2010, vol. 38, issue 9, pages 1297-1314, www.dial.ird.fr;
6. Bučaitė-Vilkė, J. and Vikinta R., "Formation of interpersonal networks and their role in migration." *Kultūra ir visuomenė* 1/2010 (2): 29-45;
7. Chaykowski, R., "Non-standard work and economic vulnerability", Vulnerable workers series, no. 3/2005, Canadian Policy Research Networks;
8. Blanchflower, D.G., Saleheen, J., Shadforth, Ch., "The Impact of the Recent Migration from Eastern Europe on the UK Economy", Discussion Paper Series, IZA DP No. 2615/2007, <http://repec.iza.org>;
9. Elliott, K.A. and Freeman, R.B., "Can labor standards improve under globalization?" Washington, D.C.: Institute for International Economics, 2003;
10. Hudson, M., "The Hidden One-in-Five: Winning a Fair Deal for Britain's Vulnerable Workers", London: Trades Union Congress, 2006;
11. ILO: "Global Employment Trends", Geneva: 2010, www.ilo.org;
12. O'Regan, S., Hill, D. and Neathey, F., "The Vulnerable Worker: A Definition and Research Approach", Brighton: Institute for Employment Studies, 2005;
13. Parlevliet, J., Xenogiani Th., "Report on Informal Employment in Romania", OECD Development Centre, Working Paper no. 271/2008;
14. Pollert, A. and Charlwood, A. B. "Vulnerable Workers and Problems at Work", Centre for Employment Studies Research Working Paper 11/2008, <http://www.uwe.ac.uk>;
15. Sasu, H., "Recompensele pentru salariații companiei", *Tribuna Economică* nr. 45/7 nov. 2007, pag. 34 – 37;
16. Sparreboom, F. and Michael, P.F. de Gier, „Assessing vulnerable employment: The role of status and sector indicators in Pakistan, Namibia and Brazil”, Employment Working Paper No.13/2008, International Labour Office - Geneva: ILO, <http://citeseerx.ist.psu.edu>;
17. Stark, O. and Simon, F. "Migration for degrading work as an escape from humiliation" *Journal of Economic Behavior & Organization*, 77/2011, 241–247;
18. Stulgienė, A., Daunorienė, M., "Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai". *Ekonomika ir vadyba*/2009. <http://internet.ktu.lt>
19. Taylor, S., "Defining and Researching 'Worker Vulnerability'", unpublished research paper, Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform, 2008;
20. Zimmermann, K.F., Biavaschi, C., Eichhorst, W., Giulietti C., and others, (2013), "Youth Unemployment and Vocational Training, Foundations and Trends R©in Microeconomics, Vol. 9, Nos. 1–2 (2013) 1–157, www.iza.org.

SOCIAL ECONOMY, DRIVER IN PROMOTING ENTREPRENEURSHIP AND MAINTAINING QUALITY OF LIFE BY SUPPORTING SOCIAL INCLUSION

**Mariana BĂLAN¹, Univ. Prof. PhD., SR I,
Institute for Economic Forecasting - NIER, Romanian Academy, Romania
Simona Maria STĂNESCU², PhD. SR I,
Institute for Quality of Life Research, NIER, Romanian Academy, Romania**

Lucrarea analizează un subiect de maximă actualitate atât la nivel comunitar cât și la nivelul fiecărui stat membru : economia socială. Cu peste două milioane de întreprinderi sociale la nivel european, adică 10% din afacerile totale europene, domeniul economiei sociale însumează mai mult de 11 milioane de lucrători, reprezentând la rândul lor aproximativ 6% din totalul angajați din spațiul comunitar. Din punct de vedere al numărului total de membri ai unei forme de organizare specifică economiei sociale la nivel european, sunt numărați în prezent aproape 160 de milioane de oameni în special în cadrul cooperativelor de credit, în unități bancare sau în societăți cooperative agricole. Scopul lucrării este acela de a evidenția starea actuală a economiei sociale. Prima parte a lucrării analizează domeniul economiei sociale din punct de vedere al elementelor adoptate la nivel european. A doua parte este orientată asupra cadrului juridic cu impact asupra domeniului economiei sociale în România. Din punct de vedere metodologic, lucrarea se bazează pe analiza de birou a unor reglementări europene în vigoare la ora actuală dar și a cadrului legislativ național, pe analiza literaturii de specialitate dedicată domeniului economiei sociale atât din România cât și din străinătate. Analiza europeană a evidențiat cristalizarea unor direcții comune în ceea ce privește cristalizarea unor idei comune asupra a ceea ce reprezintă economia socială și entitățile specifice. Analiza cadrului juridic românesc conduce la concluzia că eforturile depuse de România o încadrează în trendul european.

Cuvinte-cheie: economie socială, antreprenoriat, incluziune socială, întreprinderi sociale, reglementări sociale, România

The paper analyses a topic of maximum actuality both at community level and at the level of each member-state: social economy. With over two million social enterprises at European level, respectively 10% of total European business, the field of social economy sums up over 11 million workers, representing in their turn about 6% from total employees within the community area. From the viewpoint of the total number of members of an organisational form specific to social economy at European level, there are counted currently almost 160 million individuals, especially within credit cooperatives, banking entities or agricultural cooperative societies. The purpose of the paper is to highlight the current state of the social economy. The first part of the paper analyses the field of social economy from the viewpoint of the elements adopted at European level. The second part is oriented on the legal framework with impact on the field of social economy in Romania. From the methodological viewpoint, the paper is based on the desk analysis of some European regulations enforced currently, but also on the national legal framework based on the specialised literature dedicated to the field of social economy both in Romania and abroad. The European analysis highlighted the crystallisation of some common directions regarding some shared ideas about what social economy is, and what are its specific entities. The analysis of the Romanian legal framework leads to the conclusion that the efforts made by Romania ascertain its trajectory according to the European trend.

Key words: social economy, entrepreneurship, social inclusion, social enterprises, social regulations, Romania

JEL Classification: H10; H55; I32; I38; K32.

Introduction

Promoting the principles of the European social model at the level of the member states was followed chronologically by failure in achieving the shared goals assumed by all member countries in the framework of the Lisbon 2000 Strategy and by reiterating some of them in the framework of the common Europe 2020 Strategy. All these shared aims mirrored by the programmatic documents applicable for the entire Community area highlighted the importance of better scientific substantiation of the national strategies and guidelines. Ideally, these are the ones succeeding to support the efforts targeted on promoting and maintaining the shared EU goals both from the viewpoint of economic regulations and from the one with a social character. It is worth mentioning that the Lisbon Strategy counted the field of social economy as priority regarding labour market insertion of less active individuals faced with difficulties in obtaining and maintaining a job,

The transition from the Keynesian welfare state to the Schumpeterian welfare regime brought with it a more careful evaluation of the current development state of the national social protection systems and a review of the role played by the individual in ensuring his/her own welfare. From this perspective, we consider that the targets set both for medium- and long-term included in the Europe 2020 Strategy might be achieved inasmuch as national socio-economic reforms in development have the capacity to generate and maintain quality of life for the citizens of the member-states [1]. A role of particular importance is played in this context by the approach of the current trends in the social policies targeted towards both promoting social cohesion and active inclusion of the vulnerable persons especially, but not exclusively based on the

¹ © Bălan Mariana, dr.mariana.balan@gmail.com

² © Stănescu Simona Maria, vornica@yahoo.com

mechanisms specific to social economy. The first part of the paper analyses the field of social economy from the viewpoint of the elements adopted at European level. The second part is oriented on the legal framework with impact in the field of social economy in Romania. From the methodological viewpoint, the paper is based on the desk analysis of some European regulations enforced currently, but also on the national legal framework by analysing the specialised literature dedicated to the field of social economy in Romania and abroad.

1. Social economy in the European Union Member States

Social enterprises circumscribed to the field of social economy in Europe take various legal organisational forms in each of the EU member-states. The main legal organisational forms at European level are cooperative societies, mutuals, foundations, social associations, and enterprises.

With over two million social enterprises at European level, respectively 10% from total European businesses, the field of social economy counts over 11 million workers, representing in their turn about 6% from total employees in the Community area. From the viewpoint of the total number of members of one organisational form specific to the social economy at European level, the numbers are currently of almost 160 million individuals especially in credit cooperatives, banking entities, or in agricultural cooperative entities. They, in their turn, bring their contribution to increasing labour force employment in the member states, to better social cohesion, to the efficient use of local resources, to protecting the environment, to strengthening communities, but also to regional and rural development. From the perspective of the legal organisational form, the entities specific to the field of social economy are in their majority micro-enterprises, but also small- and medium-sized enterprises. The main challenges faced in the daily activity are the access to national and international financing lines, the relatively low level of public acknowledgement, and the specific mechanisms derived from the differing national contexts of legal regulation, and by the low level of or even lack of entrepreneurial skills specific to social economy, as well¹.

At European level, there is no official definition of the Social Economy (SE) field, despite it being mentioned as strategic direction for promoting labour force employment especially, but not exclusively, for vulnerable persons faced with difficulties in accessing the labour market. Nevertheless, important steps were made by the adoption of the Social Economy Charter in France, in the year 1980. The promoters and signatories of this document were representative for several fields such as the cooperative sector, of the mutuals' sector and of the associative sector. The document was updated in 1995 and it reiterates the values and the way of organising the SE field: solidarity, responsibility, freedom, equal chances for all members of the organisation and mutual respect (all associates are owners, as well) [2].

A second European document of high strategic significance in the orientation and coagulation of common efforts in supporting SE and its specific organisational forms was represented by the Charter of the Principles of the Social Economy adopted in 2002. The event triggering the launching and adoption of this document was the Permanent European Conference of Cooperatives, Mutual Associations, Associations, and Foundations (PEC-CMAF), a network known today as Social Economy Europe. According to the representatives present at the works of the Conference, the basic principles of SE shared by common agreement might be resumed according to the following items:

- priority given to the individual and to social objectives and not to capital;
- private structures;
- voluntary and open association;
- democratic control of the members;
- joining the interests of members/users and/or the ones of general interest;
- defending and enforcing the principle of solidarity and responsibility;
- autonomous management and independence against public authorities;
- the majority of surpluses used for achieving sustainable development objectives and delivering services of interest to the members or of general interest [3].

Next to these documents acknowledged at European level, we mention the common European efforts of acknowledging the specific organisational forms of SE at European level. Thus, in the year 2003 was adopted the Statue for a European Cooperative Society². A similar Statue for constituting the European Mutual Societies was outlined in the year 1992. Unfortunately, the weak progress recorded by the public consultation process corresponding to the possible adoption led to withdrawing the Statute in the year 2006. The development of mutuals, especially in the banking field and in the field of insurances at European level might lead to re-launching the initiative for adopting a Statute for European Mutuals. Similarly, in the case of foundations and associations was launched a draft-sketch in the year 1992. Similar approaches were initiated in the years 1997 and 2009. Nowadays, the only approved statute is the one of cooperative societies, but it is possible to re-launch and even adopt the other two statutes regarding mutuals, and associations and foundations [4].

The most recent report on social economy at EU level was launched in 2016 by the Expert Group on Social Entrepreneurship and it focuses on four key thematic areas: increasing visibility and understanding of social enterprises, helping social enterprises to access finance, improving the legal environment, and driving economic growth. 'These recommendations are targeted at the European Commission, EU Member States (including their local and regional authorities)level, and by third party countries, as well as the social enterprise community' [5]. The academic community

¹ http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en

² http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/co-operatives/index_en.htm

greet the launch of such a European comparative research report pertinent for substantiating the strategic decisions regarding social economy in the EU member states. However, more frequent monitoring and better transparency are desirable regarding the impact of a set of such recommendations at the level of the member states.

Due to the fact that the voice of social economy entities is not heard, the European Commission's Directorate General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs launched a 'European social economy regions' 2018' pilot involving 30 regions from all over the Europe (Harghita county was selected for Romania). 'The aim is to build effective networks between stakeholders and raise awareness about the social economy at regional and local level. To promote the added value and benefits of social economy on the ground, the pilot will bring together regional and local stakeholders, social economy enterprises, social innovators, and policy-makers.' [6] Such economic initiatives have the role to strengthen the community of social economy enterprises and to increase their visibility both at community level, and at regional, national, and European level.

2. The Romanian legal framework regarding social economy

Social economy entities are stipulated by documents in our country since the mid-19th century. The entrepreneurial tradition was disrupted, unfortunately, by the communist regime especially on ideological grounds against the development form of the activity and the way of mutual aid between the members of the social economy entities. Nevertheless, not all forms of social economy were wound up. Some succeeded to survive. However, the negative effects did not wait to be felt during the democratic period. Thus, certain terms specific such as cooperative societies or voluntary work still bring up unpleasant memories because of the way in which their meaning was changed and of the negative connotations gained during the communist period.

For the past years, significant progress was recorded regarding the adoption of legal documents for regulating the field of social economy in Romania. For better understanding, we suggest a brief review of the steps undertaken in this direction. Thus, the concept of social economy was mentioned for the first time in the Romanian legislation in the Governmental Resolution no. 829/2002 regarding the approval of the National Anti-Poverty and Social Inclusion Promotion Plan (PNAinc). "In the framework of the medium-, and long-term targets, social economy is mentioned as one of the principles aiming to build up an inclusive society. The regulation comprises also a definition of SE by two types of interventions. The first type refers to economic activities that, in subsidiary, and on the condition of maintaining economic performance included social-type objectives. (...) The second type of SE activities consists in launching large-scale programmes of infrastructure and territorial arrangement, including environmental ones. The investments in these field might be both economic investments (part of the economic development of the country), and the actual social investments in the quality of life infrastructure (schools, hospitals, etc.)" [7].

The second mention of the social economy field, as such, is in the framework of the Romanian regulations, by "including it as eligible field for financing in the framework of the European Social Fund. SE is supported as major field of intervention of the Sectoral Operational Programme Human Resources Development, as its Framework Implementation Act is approved by Joint Order of the Minister of Labour, Family and Equality of Chances 254/1169/2008" [8]. In the above mentioned document, the syntagm SE is used as "the generic term used for referring to a group of persons reunited for assuming an active economic role in the process of social inclusion, for instance cooperatives, social enterprises, NGOs (foundations and associations), and other non-profit organisations that play an important role in managing and strengthening activities"[9].

As result of a wide national research regarding social economy from a comparative European viewpoint realised in 2010, under the coordination of the Ministry of Labour, Family, and Social Protection, were identified the main categories of legal persons according to the specific Romanian legislation regarding social economy. These are:

1. Non-profit organisations developing economic activities, irrespective of their field of activity:
 - a. inside the respective non-profit or
 - b. by means of trading companies;
2. Non-profit organisations organised as mutuals
 - a. of the pensioners;
 - b. of the employees;
3. Credit cooperatives
4. 1st rank cooperative societies are regulated by Law 1/2005
 - a. Crafts' cooperative societies;
 - b. Retail shops cooperative societies;
 - c. Retail/wholesale and land management cooperative societies;
 - d. Farming cooperative societies benefit of special legislation as they are regulated by Law 566/2004 for agricultural cooperation with subsequent changes and amendments;
 - e. Housing cooperative societies
 - f. Fishing cooperative societies;
 - g. Transportation cooperative societies;
 - h. Forestry cooperative societies;
 - i. Other forms of cooperative societies [10].

Other legal organisational forms specific to the social economy in our country are the authorised protected entities

(when they are not under public organisational forms, for instance the Directorate Generals for Social Assistance and Child Protection), micro-enterprises, trading companies, non-banking financial institutions, authorised legal persons, individual enterprises, family businesses and range/indivisible lands and forests [11], [12] and mutuals. Social enterprises, before being legally regulated were regarded as a new form of entrepreneurship [13].

The specialised literature from Romania brought with it also definitions of the social economy field. The analysis of the international literature, especially the European one, highlighted that the majority of definitions in the SE field could be divided into two broad categories: they enumerated either the general SE principles, or the specific organisational forms of social economy [14]. Regarding the series of proposals for defining the social economy field in Romania, it is noticeable that a decisive role was played by the reports drafted by certified researchers. We underpin that part of these research reports were elaborated even in the framework of some projects co-financed by the European Social Fund and allotted especially to the field of social economy. In this respect, we mention the first ones. Thus, Arpinte, Cace and Scoican consider that “social economy is the syntagm used for indicated those activities by which the obtained resources are directed towards achieving a social goal and that come to the aid of the community in which they are implemented” [15].

Another definition of the social economy field, suggested by a team of researchers, also in the framework of the project co-financed by the European Social Fund is as follows: “Social economy is the type of economy combining efficiently individual and collective responsibility, in view of generating goods, and/or supplying services, pursuing the economic and social development of a community, the main purpose of which is the social benefit” [16].

Despite the common interest towards promoting the field of social economy as an innovative solution for labour force employment, at the level of the year 2011 it was estimated that “it seems that the Romanian legislation is lacking clarity regarding the concept of social economy and its practice. The reference to ‘professionals in social services’ emerged in one of the immediate additional output indicators might be also misleading, considering that the spectrum of social services is obviously much wider and different than the social economy in itself” [17]. The report mentioned, as well, the field of social economy as sustainable alternative for member states in solving employment for the unemployed, which represents only part of what social economy is.

In the effort of clarifying the meaning of the term social economy, the following definition is mentioned in the framework of Law 292 of 20 December 2011 – the Social Assistance Law. Thus, according to Art. 6, letter e, “social economy represents a sector comprising economic activities that in subsidiary and on conditions of maintaining economic performance, included social-type objectives” [18]. We give due to the significant contribution that this definition had on the way of regulating the Romanian legislative framework.

The following significant step in the process of clarifying the concept of social economy in Romania was represented by the adoption of Law 219 from 2015 regarding social economy. According to Article 2 from the above mentioned Law:

- “Social economy represents the assembly of activities organised independently from the public sector and that have as purpose to serve the general interests, the collectivist interests and/or the individual non-patrimonial interests, by increasing the employment degree for individuals in vulnerable groups and/or generating and supplying goods, services, and/or the performance of works;
- Social economy has as foundation private, voluntary and solidary initiative with a high degree of autonomy and responsibility, as well as the limited distribution of profit to associates” [19].

An essential element that the above-mentioned law contributed from the viewpoint of regulations adopted, was represented by the inclusion of the concepts of social enterprise and the one of social insertion enterprise. Regarding the concept in itself of social enterprise, we underpin that the normative deeds contained “references to the so-called social enterprises but which had no definition acknowledged legally” [20]. The explicit definition of the two notions in a legal document is a need that has been long felt in the profile field and that the Law 219/2014 met fully.

At the same time, we notice that defining the entities specific to the social economy would have been better served by occurring before launching the field of social economy as eligible for co-financing in the framework of the European Social Fund. However, even if later, the conceptual clarification and the legislative regulation represented a huge step ahead in the process of clearing both the meaning of social economy and the legally constituted entities specific to this field in our country.

3. Conclusions

Today, there is wide-scale agreement in Europe that “social economy has its own ethos and reason, a strong ethic of caring behaviour related to the principles of social inclusion, community, or caring for the environment and social solidarity” [21]. While the field of social economy gains notoriety, by the European Social Fund were allotted financial resources suitable for supporting the development of the field. Among the actions financed in our country are counted scientific research activities, national information, and public awareness campaigns, setting up information and resources’ centres for all those interested in the field of social economy, but also the set-up of some specific entities in the field of social economy. It is too early to assess the medium- and long-term effects of these projects implemented in our country, but it is worth asking to what extent social economy enterprises from Romania are open for supporting the employment of the most vulnerable. In other words, to what extent some might find a “social link” [22] between the vulnerable individuals on one hand, and the specific organisation of the social economy field on the other, and that might represent a safety net in particular for those neglected both by state and by the market.

By asking this question for Romania, country characterised by a still incompletely developed market economy,

and with a relatively poor status of welfare, we must take into account a landscape of social economy specific to developing countries. Amin wrote, “in the majority of countries, social economy is in obscurity, unsupported by state, mixed with the informal economy, very often depending on motivated individuals and on organisation of the tertiary sector, which is barely able to survive, neither partner, nor alternative for the majority. If the term is used, than it is for highlighting signs of life in desperate circumstances, [...] rather than an indicator of the post-capitalist hope” [23].

The situation from Romania corresponds to the European development trends both in the number of specific organisational entities of the social economy, and in the numbers increase for workers in the fields covered by the social economy. The fortunate meeting between demand and supply of social economy might change employment in the field of social economy into an innovative alternative with effects on medium- and long-term for employment in the labour market and for increasing the quality of life for employees.

References

1. Europe 2020, A European strategy for smart, sustainable. and inclusive growth, 2010, p.3
<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
2. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia socială din perspectivă europeană comparată*, București, 2010, p.16
http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Rapoarte-Studii/301210Raport%20de%20cercetare_ES.pdf
3. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia socială din perspectivă europeană comparată*, București, 2010, p. 16
4. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia socială din perspectivă europeană comparată*, București, 2010, pp. 24-25
5. Commission Expert Group on Social Entrepreneurship, Social enterprises and the social economy going forward, 2016, p. 5
<file:///C:/Users/Simona/Downloads/Booklet%20GECEs-%20FINAL.pdf>
6. European Commission, Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, *The European Social Economy Regions 2018 Pilot*, published on 27/03/2018
https://ec.europa.eu/growth/content/european-social-economy-regions-2018-pilot_en
7. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia*
8. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia socială din perspectivă europeană comparată*, București, 2010, p. 34
9. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia socială din perspectivă europeană comparată*, București, 2010, p. 35
10. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia socială din perspectivă europeană comparată*, București, 2010, p. 38
11. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia socială din perspectivă europeană comparată*, București, 2010, p. 39
12. Stănescu, S. M., Asiminei, R. Rusu, O., Virjan, D., *Profit pentru oameni. Raport de deschidere privind economia socială în România* Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, România, (2012). pp. 35-52 www.profitpentruoameni.ro
13. Barna, C., Ionescu, C. Mișu, S. *Ghidul managerului de întreprindere socială O introducere în economia socială*, Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății
14. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia socială din perspectivă europeană comparată*, București, 2010, pp. 15-17
15. Căce, S., Arpinte, D., Scoican, N. A. (coordonatori), *Economia socială în România două profiluri regionale*, București, Editura Expert, 2010, p. 17, <http://www.proactiv-org.ro>
16. Stănescu, S. M., Asiminei, R. Rusu, O., Virjan, D., *Profit pentru oameni. Raport de deschidere privind economia socială în România* Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, România, (2012). p. 13
17. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale, Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, *Raportul de Evaluare Intermediară a Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane*, 2011, p.57, <http://www.fonduri-ue.ro>
18. Legea 292 din 20 decembrie 2011 Legea asistenței sociale, emitent Parlamentul României, publicată în Monitorul Oficial nr. 905 din 20 decembrie 2011
19. Legea 219 din 2015 privind economia socială, publicată în Monitorul Oficial, partea I nr. 561 din 28 iulie 2015
20. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale *Raport de cercetare privind economia socială din perspectivă europeană comparată*, București, 2010, p. 38
21. Amin, A. Extraordinarily ordinary: working in the social economy. *Social Enterprise Journal*, 5(1), 2009, p. 33
22. Moulaert, F. and Ailenei, O. Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present. *Urban Studies* 42(11), 2005, p. 2038
23. Amin, A. Extraordinarily ordinary: working in the social economy. *Social Enterprise Journal*, 5(1), 2009, p. 33

STRATEGII DE INTEGRARE COMUNITARĂ PRIN ÎNFIINȚAREA DE STRUCTURI DE ECONOMIE SOCIALĂ. STUDIU DE CAZ

Viorica-Cristina CORMOȘ¹, Lector univ. dr.,
Universitatea "Ștefan cel Mare" din Suceava, România

Transformările economice și sociale care au avut loc în ultimii ani în societatea contemporană au avut impact uneori și negativ asupra dezvoltării comunităților. Lipsa locurilor de muncă la nivel comunitar i-a determinat pe foarte mulți dintre membri să emigreze la muncă în străinătate, iar cei care au rămas s-au confruntat cu probleme de ordin socio-economic și implicit cu fenomenul de marginalizare și izolare socială. Ca urmare, economia socială, care este o formă alternativă de dezvoltare economică bazată pe principii etice, poate fi o alternativă în vederea dezvoltării comunităților fără resurse economice. Economia socială generează slujbe de bună calitate și un nivel de viață mai bun, oferă un cadru care să permită apariția unor noi întreprinderi și noi forme de muncă și joacă un rol important în dezvoltarea locală și coeziune socială. În astfel de situații putem vorbi de înființarea unor structuri de economie socială care pot asigura infrastructura și serviciile necesare pentru a face mai ușor pentru alții să înființeze întreprinderi mici sau să înceapă proiecte generatoare de venit pentru comunitățile locale, să acționeze intens pentru a crea locuri de muncă mai ales pentru persoanele care sunt slab calificate sau pentru persoanele vulnerabile, să folosească resurse umane disponibile pe plan local în vederea dezvoltării. În prezentul articol doresc să evidențiez un model de bune practici de structură de economie socială care a fost realizată prin intermediul unui proiect European. Prin această structură au fost create zece locuri de muncă cu posibilitate de dezvoltare a structurii și a creșterii numărului de locuri de muncă într-o comunitate unde nu aveau nici o formă economică care să le asigure un venit membrilor acelei comunități. Metoda de cercetare este studiul de caz. Subiectul este de maximă actualitate și cu impact pe termen lung.

Cuvinte-cheie: economie socială, structură de economie socială, locuri de muncă, integrare, dezvoltare locală, coeziune social

Economic and social transformations that have occurred in recent years in our society sometimes impacted negatively on community development. Lack of jobs at Community level has prompted many of its members to emigrate to work abroad, and those who remained were faced with socio-economic problems and thus the phenomenon of marginalization and social isolation. As a result, the social economy, which is an alternative form of economic development based on ethical principles, can be alternating with communities to develop economic resources. The social economy generates quality jobs and better living standards, provides a framework to allow the emergence of new companies and new forms of work and play an important role in local development and social cohesion. In such situations we can talk about the creation of social economy structures that can provide the infrastructure and services needed to make it easier for others to set up small businesses or start income generating projects for local communities, to act tirelessly to create jobs especially for people who are low-skilled or the persons vulnerable to use locally available human resources for development.

In this article I want to highlight a good practice model of social economy structure which was carried out through a European project. By this structure were created ten jobs with the possibility of development of the structure and increase the number of jobs in a community where there were no economic shape to provide an income that community members. The research method is case study. The subject is topical and long-term impact.

Keywords: social economy, social structure, economy, employment, integration, local development, social cohesion

JEL Clasification: L31.

Introducere

Economia socială, un domeniu care are în vedere dezvoltarea socio-economică a comunităților defavorizate și integrarea grupurilor vulnerabile, se bazează pe mai multe principii și modalități de acțiune: se bazează pe principiile solidarității și a implicării individuale în procesul cetățeniei active; generează slujbe de bună calitate și un nivel de viață mai bun; oferă un cadru care să permită apariția unor noi întreprinderi și noi forme de muncă; joacă un rol important în dezvoltarea locală și coeziune socială; este responsabilă social; contribuie la stabilitatea și pluralismul piețelor economice; este formatoare de noi mentalități care să contribuie la atingerea unei conștiințe sociale de ordin superior; corespunde priorităților Uniunii Europene și ale obiectivelor strategice: coeziune socială, ocupare deplină, lupta împotriva sărăciei, democrație participativă, o mai bună guvernare, dezvoltare durabilă.

Economia socială are drept obiectiv operaționalizarea și practicarea interdependenței dintre mediul social și cel economic și de a dezvolta rețele economice complementare, suplimentare și informale, a căror funcție principală este de a proteja grupurile vulnerabile (ex., persoane de etnie romă, persoane cu dizabilități, femei aflate în dificultate, persoane anterior aflate în detenție, persoane care trăiesc din venitul minim garantat, șomeri, persoane fără venituri, persoane care

¹ © Viorica-Cristina Cormoș, cristinacormos@yahoo.com

locuiesc în comunități izolate etc.), sau pe cele atât de marginalizate încât sunt excluse din economia clasică.

În prezenta lucrare este evidențiat un model de bune practici de structură de economie socială care a fost realizată prin intermediul unui proiect European. Prin această structură au fost create zece locuri de muncă cu posibilitate de dezvoltare a structurii și a creșterii numărului de locuri de muncă în comuna Stulpicani, Județul Suceava. Analiza prezentei structuri sociale se realizează abordând metoda studiului de caz pe comunitate, urmărindu-se pașii necesari în realizarea unei întreprinderi sociale (minifabrică de hârtie și carton).

Structurile de economie sociale pot fi înțelese ca acele seturi de întreprinderi particulare pe baze oficiale, cu autonomie de decizie și libertate de apartenență create pentru a satisface ceintele membrilor lor pe piață prin producerea de bunuri și furnizarea de servicii, asigurare și suport financiar, în care luarea deciziilor și orice distribuire a profitului sau surplusului dintre membri nu este legată în mod direct de capital sau de sumele cu care a contribuit fiecare membru, fiecare dintre aceștia având un vot.

Economia socială versus structuri de economie socială

Cunoașterea și înțelegerea domeniului ”economie socială” sunt legate de experiențele specifice de dezvoltare a unor comunități. Economia socială există în fapt, dar nu și în drept. Nu poate fi specificată o definiție precisă, dat fiind faptul că există o diversitate a abordărilor naționale și regionale. Economia socială este definită prin diferite abordări. O primă abordare este aceea a actorilor tradiționali și moderni ai domeniului de economie socială: actorii tradiționali (asociațiile, fundațiile, cooperativele și casele de ajutor reciproc), actori moderni (întreprinderile sociale). ”Economia socială este înțeleasă ca însumând organizații non-profit, cooperative și alte forme private de întreprinderi asociate sau a fost folosită ca sinonim pentru întreprinderi sociale”. (Jacques Defourny, Marthe Nyssens (coord), 2001, p. 15) Ea este înțeleasă și prin „cooperative, societăți mutuale și asociații (din ce în ce mai mult și fundații) reliefează specificul misiunii acestor organizații în cadrul economiei sociale, în special acela de a fi în beneficiul membrilor săi sau a colectivităților largi, decât de a genera profit pentru investitori”. (*Social enterprise: a new model for poverty reduction and employment strategy – an examination of the Concept and Practice in Europe and the Commonwealth of Independent States*, 2008, p. 17)

O altă abordare este cea legată de principiile specifice de funcționare a economiei sociale: prioritate acordată individului și obiectivelor sociale și nu capitalului; formarea de structuri private; asociere voluntară și deschisă; control democratic al membrilor societății/comunității; îmbinarea intereselor membrilor/utilizatorilor și/sau a interesului general; majoritatea excedentelor (profitul) să fie folosite pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă și prestarea unor servicii de interes pentru membri sau de interes general; apărarea și aplicarea principiului solidarității și responsabilității.

O a treia abordare este cea mixtă în care economia socială este percepută ca fiind compusă din activitățile economice desfășurate de societăți, mai ales cooperative, asociații mutuale și alte asociații care vin cu preponderență în interesul membrilor sau al colectivității.

Economia socială prezintă o dinamică a formelor de manifestare, ceea ce presupune canalizarea spre dezvoltarea comunităților în mod specific și a societății în general. Asemenea forme de manifestare se regăsesc în următoarele:

➤ Cooperative: ”o întreprindere înființată în mod liber, care este deținută și controlată de un grup de persoane juridice cu scopul de a obține în scop echitabil beneficii reciproce, care reies din activitățile întreprinderii, și în primul rând din investiția făcută în acesta (Parnell, 1992, apud Cace, Sorin (coord.), et. all., p.31) Cooperativele au apărut odată cu procesul de industrializare, pentru a răspunde preocupărilor ocupării forței de muncă și nevoilor economice și sociale ale indivizilor și grupurilor care erau nemulțumite de noua piață a muncii și alegeau moduri alternative de angajare și asociere;

➤ Oragnizațiile mutuale: acest concept este strâns legat de acela de societate mutuală definită ca fiind ”grupări de persoane cu obiective de bunăstare socială și motiv de profit, al căror scop este de a a asigura protecție împotriva consecințelor diferitelor riscuri sociale pentru membrii lor și familiile acestora. Acestea furnizează în general acoperire pentru bunăstarea socială și acces la servicii sociale finanțate pe baza solidarității, al căror scop este definit în mod democratic de către membri.” (Association Internationale de la Mutualité, apud Cace, Sorin (coord.), et. all., p.33)

➤ Asociațiile și fundațiile:

Asociațiile sunt actori social-economici care împărtășesc valorile democrației, primatul individului și al obiectivelor sociale față de capital și sunt dedicate membrilor lor și interesului general. Ele ”joacă diferite roluri în societate, cum sunt furnizarea de servicii, activități militante, asistență, integrare și pregătire. Ele răspund nevoii exprimate la toate nivelurile mulțumită rolului lor de actori sociali; sunt parteneri în definirea, implementarea și urmărirea politicilor publice și parteneri ai autorităților publice în misiunea lor de a asigura servicii de interes general.” (Ibidem, p.36) Asociațiile sunt implicate în dezvoltarea de acțiuni colective, de dezvoltare locală și durabilă pentru membrii unei comunități, având ca rezultat productivitatea socială.

Fundațiile sunt organisme nonprofit care acționează pentru beneficiul public, bazate pe active și având un scop precis. Ele ”se concentrează pe domenii care merg de la mediu, servicii sociale, sănătate și educație, până la știință, cercetare și cultură. Fiecare are o sursă de venit sigură și de încredere care le permite să planifice și să execute activități pe termen mai lung decât multe alte instituții, cum ar fi guvernele sau companiile.” (<http://www.socialeconomy.eu.org>)

➤ Întreprinderile sociale: acestea sunt implicate în mod deosebit în activități ce asigură realizarea infrastructurii și a serviciilor necesare pentru a face mai ușor pentru alții să înființeze întreprinderi mici sau să înceapă

proiecte generatoare de venit pentru comunitățile locale, asigură servicii comunitare și comerciale care să satisfacă necesitățile locale cele mai importante și mai urgente, se angajează în activitățile de comerț din care sectorul privat s-a retras ca urmare a faptului că nu era destul de profitabil, acționează să furnizeze unele dintre serviciile care în trecut erau asigurate de sectorul public, luptă mai degrabă pentru o comunitarizare a serviciilor publice decât pentru o privatizare a acestora, acționează intens pentru a crea locuri de muncă mai ales pentru persoanele care sunt slab calificate sau pentru persoanele cu handicap, folosește resursele umane disponibile pe plan local pentru a dezvolta proiecte locale. ”O întreprindere socială este o afacere cu scopuri primare de natură socială, al cărei surplus este în principl reinvestit în acel scop, în afacere și în comunitate, pentru a nu fi împins de nevoia de a maximiza profitul pentru acționari și proprietari.” (Graham, Smith, apud Cace, Sorin (coord.), et. all., p.39)

Economia socială are drept obiectiv operaționalizarea și practicarea interdependenței dintre mediul social și cel economic și de a dezvolta rețele economice complementare, suplimentare și informale, a căror funcție principală este de a proteja grupurile vulnerabile (ex. persoane de etnie romă, persoane cu dizabilități, femei aflate în dificultate, persoane anterior aflate în detenție, persoane care trăiesc din venitul minim garantat, șomeri, persoane fără venituri, persoane care locuiesc în comunități izolate etc.), sau pe cele atât de marginalizate încât sunt excluse din economia clasică.

Structurile de economie sociale pot fi înțelese ca acele seturi de întreprinderi particulare pe baze oficiale, cu autonomie de decizie și libertate de apartenență create pentru a satisface ceintele membrilor lor pe piață prin producerea de bunuri și furnizarea de servicii, asigurare și suport financiar, în care luarea deciziilor și orice distribuire a profitului sau surplusului dintre membri nu este legată în mod direct de capital sau de sumele cu care a contribuit fiecare membru, fiecare dintre aceștia având un vot. De asemenea, sunt incluse și acele organizații particulare pe baze oficiale, cu autonomie de decizie, care produc servicii pentru gospodărie.

O definiție de lucru a economiei sociale, importantă și necesară pentru a înțelege modul în care economia socială și diferitele ei componente sunt structurate și înțelese în general în Uniunea Europeană, este furnizată de CIRIEC: ”economia socială se referă la acele organizații localizate între sectorul public și sectorul economic privat, iar organizațiile de economie socială sunt angajate prioritar față de revigorarea economică și socială a unei comunități, decât de succesul propriu al organizației”. (CIRIEC 2007, pp. 20-21, <http://www.dgcommunity.net/dgcommunity/miniweb.aspx?id=203>)

Integrare comunitară prin structuri de economie socială

Structurile de economie socială răspund unei nevoi din ce în ce mai mari a societății. Astfel de forme au apărut ca reacție la noi nevoi sociale și la insuficiența răspunsului instituțiilor de asistență socială față de unele dintre aceste nevoi. Prezența principiilor de alocare bazate pe solidaritate și reciprocitate este o trăsătură definitorie a structurilor de economie socială. Prin inițiativele de economie socială se creează relații sociale bazate pe principiul noncontractual al acțiunii economice. Schimbul care rezultă din acest sistem de alocare generează beneficii pentru persoanele vulnerabile, potențialii beneficiari. Structurile de economie socială au în vedere diferite surse de venit provenite din piață, nonpiață și economia nonmenetară, ca urmare ele se bazează pe îmbinarea dintre munca voluntară și plătită, dar și din îmbinarea resurselor financiare rezultate din vânzarea de bunuri și servicii, finanțare publică și donații. În acest fel, structurile de economie socială au demonstrat că pot contribui la inovarea prestărilor de servicii, pot promova noi modalități de participare colectivă și pot aduce soluții unor probleme sociale în comunitățile defavorizate cu grupuri vulnerabile.

Astfel de structuri urmăresc în principal integrarea grupurilor vulnerabile în societate. Integrarea acestora se poate realiza prin diverse acțiuni și demarări la nivel comunitar, însă un aspect important în vederea integrării este implicarea în câmpul muncii. ”Integrarea în muncă a persoanelor vulnerabile la excludere de pe piața muncii a devenit în prezent cea mai vizibilă componentă a economiei sociale, în special în cazul celei mai noi forme conceptuale și juridice a acesteia, cea a întreprinderii sociale (și sub-componentei sale, întreprinderea socială de inserție).” (Constantinescu, Ștefan, 2013, p.17) Economiei sociale i se conferă un rol central în implementarea măsurilor active din cadrul politicilor de ocupare și incluziunea socială a grupurilor vulnerabile. Prin acțiunile de integrare socială a grupurilor vulnerabile pot fi reduse disparitățile locale sau regionale în ceea ce privește crearea de locuri de muncă și furnizarea de servicii, contribuind la construirea coeziunii sociale și la reducerea inegalităților între arii geografice și comunități diferite.

Dezvoltarea unor programe de creare de locuri de muncă de tipul economie socială contribuie la îmbunătățirea situației unor categorii de populație din grupurile vulnerabile pe piața muncii, reprezentând pentru acestea o formă de suport, o oportunitate pentru a-și rezolva nevoile de integrare și realizare profesională. Fie că e vorba de șomeri, femei singure, persoane fără venituri, etc., ”economia socială se poate adresa acestor grupuri vulnerabile și poate rezolva problemele identificate. Ea poate reprezenta o alternativă viabilă la problema timpului parțial de lucru și a flexibilității programului. De asemenea, poate reprezenta o soluție pentru dezvoltarea serviciilor de îngrijire a copiilor sau de externalizare a treburilor gospodărești.” (Popescu, Raluca, 2011, p.47)

În principal, economia socială contribuie la dezvoltarea unei viziuni de ansamblu asupra interesului general și a dezvoltării durabile; promovează și contribuie la dezvoltarea participării democratice, a cetățeniei active, a autodeterminării și a incluziunii sociale, respectiv a incluziunii active, contribuie la creșterea calitativă și cantitativă a ocupării forței de muncă; urmărește dezvoltarea unor structuri de inserție care consiliază persoanele aparținând

grupurilor vulnerabile pe termen scurt sau mediu pentru integrare treptată pe piața muncii; încurajează creșterea numărului persoanelor care sunt nu numai consumatori, ci și producători de bunuri sau furnizori de servicii, contribuind astfel la creșterea produsului intern brut; contribuie la susținerea și dezvoltarea spiritului antreprenorial; încurajează și contribuie la dezvoltarea unor programe locale sau comunitare complexe, putând oferi răspunsuri adaptate nevoilor locale specifice; contribuie la dezvoltarea și funcționarea eficientă a unor tipuri de servicii sociale în vederea reducerii vulnerabilității; contribuie la reducerea discriminării și a percepțiilor negative privind anumite grupuri sociale, inclusiv prin evidențierea faptului că acestea nu reprezintă probleme, ci resurse pentru societate; sprijină și promovează diversitatea domeniilor și formelor de calificare, formare inițială și formare continuă, cu impact inclusiv asupra dezvoltării varietății de ocupații din România; contribuie la diversificarea surselor de auto-susținere pentru structuri din domeniul social; contribuie la creșterea capacității de autofinanțare a unor categorii variate de persoane fizice sau juridice, prin diversificarea opțiunilor financiare flexibile dedicate acestora; contribuie la creșterea economică sustenabilă.

”Funcția de integrare a lucrătorilor defavorizați este poate cea mai importantă caracteristică de acțiune și inovație a economiei sociale din ultimii 30 ani. Alături de locurile de muncă temporare în vederea integrării ulterioare pe piața muncii sau permanente, generate în cadrul întreprinderilor sociale de inserție, aceasta a contribuit indirect la crearea de noi locuri de muncă în domeniul serviciilor sociale sau în domeniul serviciilor de ocupare și a formării profesionale.” (Constantinescu, Ștefan, 2013, p.18) Astfel, economia socială este un motor al demarării și dezvoltării multiplelor modalități de integrare a grupurilor vulnerabile pe piața muncii în special și în societate în general.

Studiu de caz: Structură de economie socială în Comuna Stulpicani, județul Suceava, România

În comuna Stulpicani, județul Suceava a fost înființată o structură de economie socială prin intermediul unui proiect european realizat de către o asociație din Județul Suceava. În acest proiect au fost propuse trei structuri de economie socială, în comunități defavorizate diferite.

Comuna Stulpicani este o comună în județul Suceava, Bucovina, România, formată din satele Gemenea, Negruleasa, Slătioara, Stulpicani (reședința) și Vadu Negrulesei. Comuna are în componență satele Stulpicani, Negruleasa, Vadu Negrulesei, Gemenea, Slătioara. Conform recensământului din 2011, ”populația comunei Stulpicani se ridică la 5.904 locuitori, în scădere față de recensământul anterior din 2002, când se înregistraseră 6.223 de locuitori. Majoritatea locuitorilor sunt români (97,76%). Pentru 1,19% din populație, apartenența etnică nu este cunoscută.” (https://ro.wikipedia.org/wiki/Comuna_Stulpicani,_Suceava)

Specificul structurii sociale: *întreprindere socială* (Minifabrică de hartie și carton). „O întreprindere socială este un operator în economia socială al cărui principal obiectiv este mai degrabă să aibă impact social decât să aducă profit proprietarilor sau acționarilor. Operează prin furnizarea de bunuri și servicii pentru piață într-o manieră antreprenorială și inovativă și își utilizează profiturile în principal pentru a-și atinge obiectivele sociale. Este condusă în mod responsabil și deschis și, în special, implică angajații, consumatorii și stakeholderii afectați de activitățile sale economice.” (Social Business Initiative of the European Commission, COM, 2011 apud Barna, Cristina, 2014, p.9)

Scopul și obiectivele urmărite în vederea înființării întreprinderii sociale:

1. scopul - dezvoltarea comunei Stulpicani prin înființarea unei minifabrici de hartie și carton unde vor avea locuri de muncă pentru început zece persoane, ulterior putând să ajungă la un număr de 50 persoane;
2. obiectivele – dezvoltarea socio-economică a comunei Stulpicani; evaluarea comunei din punct de vedere economic și a compoziției în ceea ce privește populația vulnerabilă; formarea și reformarea profesională a 50 de persoane aparținând grupurilor vulnerabile din comuna Stulpicani;

Grupul țintă:

Persoane adulte din Comuna Stulpicani, care aparțin grupurilor vulnerabile (persoane fără venituri, fără loc de muncă, persoane care trăiesc din venitul minim garantat, femei aflate în dificultate, emigranți care doresc să rămână în comunitate, persoane cu dizabilități etc.)

Pașii urmați în vederea înființării structurii de economie socială

În urma aprobării proiectului, asociația a stabilit echipa de proiect care a avut în vedere îndeplinirea fiecărei etape necesare în vederea înființării și funcționării întreprinderii de economie socială. Astfel, pașii importanți de urmat au fost: stabilirea parteneriatului dintre asociație și Primăria Comunei Stulpicani. Acest parteneriat a urmărit evaluarea comunității din punct de vedere socio-economic, identificarea și contactarea potențialilor beneficiari ai proiectului. Următorii pași au fost stabilirea grupului țintă, cursarea și formarea profesională a beneficiarilor, înființarea minifabricii din hartie și carton, pregătirea și introducerea beneficiarilor în câmpul muncii. Inițial au fost zece persoane angajate, urmând a fi angajate în funcție de producție și dezvoltare și celelalte persoane vulnerabile.

Concluzii

Asemenea structuri de economie sociale, care urmăresc dezvoltarea comunitară și integrarea pe piața muncii a persoanelor vulnerabile, sunt necesare în multe dintre comunitățile din România. În ultimii ani se observă o depopulare a comunităților rurale, cauza principală fiind lipsa locurilor de muncă și implicit lipsa veniturilor. Din discuțiile cu beneficiarii a reieșit faptul că aceștia își doreau un loc de muncă, o posibilitate de angajare în comunitate:

“Mi-aș dori să pot lucra la această fabrică de hartie și carton. Fac tot ce mi se cere, cursuri, o altă specializare, numai să pot să am un venit sigur pe lună. Am trei copii, soția este casnică și nu avem cu ce să ne descurcăm. Din creșterea animalelor nu ne ajunge decat de mâncare, iar copiii merg la școală și au mai multe nevoi” (P.I., 37 ani, tată a trei copii)

"Poate o să meargă ceea ce ni s-a spus, adică să se înființeze o fabrică pentru comuna noastră. Eu am fost ani în șir la muncă în străinătate și mi-aș dori să rămân în țară lângă familia mea. E grea calea străinătății, de ce să nu putem și noi să ne descurcăm fără să plecăm. Aștept să încep să lucrez în această fabrică." (G.R., 45 ani, fost emigrant)

De asemenea, din discuțiile cu primarul comunei Stulpicani a reieșit faptul că el susține acest proiect cu toate resursele, astfel încât să existe o posibilitate de integrare pe piața muncii a persoanelor vulnerabile din comunitate. El consideră că este o comună cu persoane muncitoare și care necesită un plus de dezvoltare din punct de vedere socio-economic.

Bibliografie:

1. Barna Cristina, *Atlasul economiei sociale*, Institutul de Economie socială, București, 2014, p. 9
2. Cace Sorin (coord.), Arpinte Daniel, Scoican Andreia Nicoleta, Theotokatos Harry, Koumalatsou Eleftheria, *Economia socială în Europa*, Editura Expert, București, 2010, pp.31, 33, 36, 39
3. Constantinescu Ștefan, *Economia socială și ocuparea forței de muncă. Integrarea grupurilor vulnerabile pe piața muncii*, Institutul de economie socială, București, 2013, pp.17, 18
4. Jacques Defourny și Marthe Nyssens (coord.), *Social enterprise in Europe: recent trends and developments*, 2001, p.15
5. Neguț Adriana, Nicolăescu Victor, Preoteasa Ana Maria, Cace Corina, *Monitorizare și evaluare în economie socială*, Editura Expert, București, 2011
6. Popescu Raluca, *Grupurile vulnerabile și economia socială. Romi și femei aflate în dificultate*, Editura Expert, București, 2011, p.47
7. (***) *Social enterprise: a new model for poverty reduction and employment strategy – an examination of the Concept and Practice in Europe and the Commonwealth of Independent States*, EMES, UNDP Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States, 2008, p.17
8. (***) *The Social Economy in the European Union*, European Economic and Social Committee, CIRIEC, Brussels, 2007, pp.20, 21
9. https://ro.wikipedia.org/wiki/Comuna_Stulpicani,_Suceava
10. <http://www.ies.org.ro/ce-este-economia-sociala-1>
11. <http://www.dgcommunity.net/dgcommunity/miniweb.aspx?id=203>

**MOTIVAREA– ELEMENT PRIORITAR PENTRU MENȚINEREA PERSONALULUI
ÎN CADRUL ORGANIZAȚIILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA**

**Alic BÎRCĂ¹, prof. univ., dr. hab.
Academia de Studii Economice a Moldovei**

În prezentul demers științific este abordată problema motivării - ca element al menținerii personalului în organizațiile din Republica Moldova. Caracterul complex al motivației personalului are un impact semnificativ asupra performanței organizaționale, pe de o parte, dar și asupra satisfacției profesionale a angajaților, pe de altă parte. Deficitul sporit de forță de muncă care se înregistrează, în prezent, în Republica Moldova se datorează, în mare măsură, motivării insuficiente a forței de muncă pentru a obține rezultate cât mai palpabile la nivel individual. Pentru majoritatea forței de muncă din Republica Moldova, salariul reprezintă principalul factor motivațional care determină menținerea sau plecarea angajatului din organizație. În aceste condiții, managementul superior al organizațiilor din Republica Moldova trebuie să fie preocupat tot mai mult de elaborarea unor strategii și politici care să motiveze angajații și, în felul acesta, să reducă numărul persoanelor care doresc să părăsească organizația. Pornind de la cele menționate, ne propunem să facem o analiză teoretică a motivării personalului, dar și prin surprinderea cu unele aspecte practice, cu scopul de a evidenția eventualele probleme și riscurile posibile cu care urmează să se confrunte organizațiile din Republica Moldova, în condițiile perpetuării pe viitor a situației create.

Cuvinte cheie: motivare, motivarea personalului, elemente motivaționale, salariu, strategii de motivare.

This scientific endeavor the issue of motivation - as an element of personnel maintenance in the organizations of the Republic of Moldova, is addressed. The complex character of personnel motivation has a significant impact on organizational performance, on the one hand, and on the employee professional satisfaction, on the other hand. The increased labor shortage registered, currently, in the Republic of Moldova is largely due to insufficient motivation of the labor force to achieve tangible results at the individual level. For most of the Moldovan labor force, salary is the main motivational factor that determines the maintenance or departure of the employee in the organization. Under these circumstances, the top management of the Moldovan organizations must be more concerned with developing strategies and policies that motivate employees and thus reduce the number of people who want to leave the organization. Having as a starting point the above mentioned facts, we propose to make a theoretical analysis of the personnel motivation, but also by surprise with some practical aspects, in order to highlight the possible problems and the possible risks that the organizations in the Republic of Moldova will face, under the conditions of perpetuation future of the created situation.

Key words: motivation, personnel motivation, motivational elements, salary, motivation strategies.

JEL Classification: F15, F16, J64.

Performanța organizațională reprezintă unul din obiectivul principal al managementului superior. Totodată, trebuie menționat faptul că performanța organizațională depinde de nivelul de menținere a angajaților în organizație care, la rândul său, este influențat de motivarea personalului. Cu toate că, performanța organizației este influențată de mai mulți factori, motivarea personalului reprezintă un factor relevant care trebuie să se afle permanent în atenția atât a managementului superior cât și a subdiviziunii de resurse umane. Motivarea adecvată a resurselor umane contribuie în mod direct asupra menținerii angajaților în cadrul organizației, respectiv asupra performanței acesteia. În cazul dat, atât managerii superiori, cât și subdiviziunea de resurse umane trebuie să investigheze și să identifice cele mai eficiente forme și tehnici de motivare a angajaților care să le asigure performanța prestabilă. În caz contrar, lipsa unei motivări adecvate conduce la apariția altor probleme cum ar fi: sporirea fluctuației personalului, reducerea productivității muncii, creșterea absenteismului etc.

De-a lungul timpului, motivarea angajaților s-a aflat permanent în vizorul atât a cercetătorilor, cât și a practicienilor din cadrul organizațiilor. Conștientizând importanța acestei probleme pentru organizație, mai mulți cercetători au venit cu propriile contribuții asupra conceptului de motivare a personalului. Deși, motivarea personalului reprezintă o problemă analizată de aproximativ un secol, începând cu Taylor, aceasta rămâne de actualitate și în zilele noastre, în special în Republica Moldova unde forța de muncă consideră că nu este motivată suficient pentru ca aceasta să nu dorească să plece din organizație.

Într-o economie în care domină competiția, managerul nu trebuie să fie orbit doar de perspectiva profitului, acesta trebuie să fie preocupat ca angajații să dobândească sentimentul implicării totale în activitatea organizației. Totodată, trebuie conștientizat faptul că într-un mediu în care concurența globală este destul de dură, organizația nu poate oferi angajaților săi mai mult decât primește. În cazul dat, managerii trebuie să explice angajaților în așa fel, încât aceștia să înțeleagă că sporirea salariilor sau a celorlalte avantaje financiare cu o rată superioară față de creșterea ratei profitului înseamnă a condamna organizația la dispariție.

Mulți ani la rând, s-a considerat că performanța unui angajat, randamentul și eficiența muncii acestuia depind, în special, de cunoștințele, aptitudinile, abilitățile profesionale pe care acesta le posedă și pe care și le poate îmbunătăți prin diferite training-uri de instruire profesională. În același timp, managerii organizațiilor observau că persoane înzestrate din punct de vedere fizic și intelectual, în funcție de natura muncii prestate, dovedeau a avea performanțe inferioare în comparație cu alți angajați, mai

¹ © Bîrcă Alic, email: alicbir@yahoo.com

puțin înzestrați. Justificarea pe care au găsit-o psihologii este faptul că, *reușita activității de muncă se obține numai în sau și în condițiile în care dotarea și formarea individului sunt însoțite și susținute de o stare internă dinamizatoare, direcțională și energizatoare care îi permite individului să se centreze pe realizarea obiectivelor propuse*, și anume **motivația** [19].

A motiva a oamenilor în muncă înseamnă a răsplăti, în formă bănească și/sau nebănească, contribuția lor la prosperitatea organizației, și anume: inițiativa, efortul și reușita. În asemenea cazuri, principalul factor motivațional servește diferențierea în recompensarea personalului. Într-o organizație sau într-o economie, repartizarea egală a veniturilor are efect demotivant. Diferențierea recompenselor bănești în funcție de eficacitate, de calificare și de reușită constituie o modalitate eficientă de motivare a angajaților.

Potrivit lui Steers și Porter, motivația este ceea ce energizează, direcționează și susține un comportament [11]. Pe de altă parte, G. Johns susține că motivația reprezintă- măsura în care un efort persistent este dirijat pentru realizarea unui scop [9].

Alți specialiști în management, Nicolescu și Verboncu, definesc motivarea ca fiind, în sens larg, un ansamblu de decizii și acțiuni prin care se determină stakeholderii organizației să contribuie direct și indirect la realizarea de funcționalități și performanțe de ansamblu superioare, pe baza corelării intereselor acestora în abordarea și realizarea obiectivelor organizației și ale subsistemelor sale [16]. În sens restrâns, din perspectiva managementului resurselor umane, motivarea, în concepția autorilor, constă în corelarea necesităților, aspirațiilor și intereselor resurselor umane din cadrul organizației cu realizarea obiectivelor și exercitarea sarcinilor, competențelor și responsabilităților atribuite în cadrul organizației.

Motivarea angajaților în obținerea unor performanțe deosebite este condiționată de o multitudine de factori care, la rândul lor, pot fi divizați în două categorii. Prima categorie o reprezintă factorii interni sau individuali, cum ar fi: perceperea sarcinilor, comportamentul, nevoile, atitudinile, sistemul de valori etc. A doua categorie de factori o reprezintă cei externi sau organizaționali și anume: sistemul de stimulare și recompensare, grupul de muncă, sistemul de comunicare din cadrul organizației, sistemul de control, feedbackul etc.

Luând în considerație relevanța acestei probleme, dar și impactul motivației asupra evoluției ulterioare a organizației a fost dezvoltat conceptul de management motivațional. Conceptul în cauză reflectă gradul de implicare a managerilor de la toate nivelurile ierarhice asupra motivării angajaților.

Managementul motivațional mai presupune că motivarea este obținută de acei manageri din cadrul organizației care comunică angajaților o viziune clară asupra scopurilor generale, precum și contribuțiile fiecărui angajat sau echipe de muncă la realizarea acestora. În prezent, toate deciziile sau acțiunile care privesc schimbările majore, adoptate în manieră neparticipativă, declanșează o reacție de respingere, conducând la eșec.

De asemenea, managementul motivațional este o activitate care încadrează acțiunile angajaților în procese descentralizate. Astfel, fiecare acțiune va fi judecată ca o contribuție la progresul general și, în același timp, ca fructul inițiativelor și eforturilor individuale și de grup. În acest sens, angajații sunt motivați prin salarizare și pentru reușita acțiunilor lor.

În condițiile în care managementul dezvoltă factorii subiectivi ai motivației și îi ordonează pentru a respecta valorile și viața personală a fiecăruia, munca dobândește componenta de plăcere. În aceste condiții, oamenii se angajează deseori, prin autonomie și inițiativă, în unele activități ceea ce le permite să învețe mai multe și să reușească în ceea ce fac. Aceasta conduce la creșterea performanțelor în muncă și a capacității de reacție a organizației la noile provocări ale mediului extern.

În afară de aceasta, organizația care aplică un management mai motivant decât concurenții săi ajunge la o eficacitate și competitivitate mai sporită ceea ce îi permite să sporească avantajele financiare acordate angajaților. În acest fel, apare un proces de creștere cumulativă motivație – eficacitate – recompensare ce caracterizează performanțele înalte.

Managementul motivațional pune în evidență și problemele motivaționale care pot să apară. Analiza problemelor motivaționale poate fi condusă pe o cale greșită dacă nu sunt excluse de la bun început unele cauze care pot induce în eroare, și anume:

- problema comunicării, când angajatul nu a înțeles ceea ce trebuie să facă;
- problema abilității, când angajatul nu deține abilitățile fizice și mentale necesare activității;
- problema pregătirii, când angajatul nu are experiența în muncă și studiile necesare;
- problema climatului, când angajatul știe ce are de făcut dar nu are condiții favorabile.

În cazul în care performanțele scăzute nu sunt cauzate de aceste probleme, putem căuta cauzele eșecului în politica motivațională a organizației. În acest sens, orice demers motivațional pentru a fi eficient trebuie să respecte anumite reguli de bază:

- comportamentul recompensat se repetă, iar cel sancționat nu se va mai repeta;
- pentru ca un factor să fie motivator este necesar ca angajatul să creadă că îi va satisface o nevoie;
- un comportament recompensat constituie o motivație mai puternică decât unul sancționat;
- comportamentul dorit este mai probabil dacă recompensa intervine imediat [2].

În vederea evaluării formelor de motivare a angajaților, a fost realizat un sondaj sociologic prin chestionar. Sondajul a cuprins 152 de organizații de pe întregul teritoriu al Republicii Moldova. Trebuie menționat faptul că chestionarul a fost adresat managerilor de resurse umane, în organizațiile mari în care există subdiviziuni de personal, precum și responsabililor de resurse umane, în cazul organizațiilor de dimensiuni mai mici.

În calitate de criterii pentru includerea organizațiilor în cercetare au servit:

- **amplarea teritorială.** Din totalul organizațiilor participante la sondaj, 38,82% au fost din mun. Chișinău, 1,97% - din mun. Bălți, 50,00% - din centrele raionale, iar 9,21% - din mediul rural;

- **domeniul de activitate al organizației.** Trebuie menționat faptul că chestionarul a fost aplicat în organizații ce aparțin tuturor domeniilor de activitate ale economiei naționale (Figura 1).

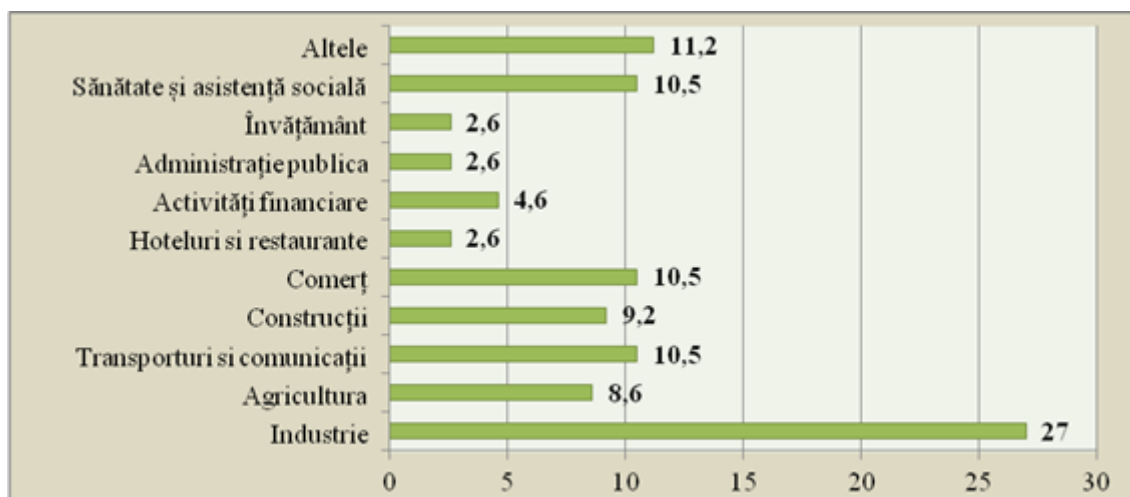

Figura 1. Structura organizațiilor respondente în funcție de domeniul de activitate

Sursa: Elaborată de autor.

- **mărimea organizației.** În cazul dat, mărimea organizației este determinată în funcție de numărul de angajați. În funcție de numărul de angajați, structura organizațiilor este prezentată în *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Structura organizațiilor respondente în funcție de numărul de angajați

Mărimea organizației	Numărul de organizații	Structura, %
Până la 9 angajați.	3	2,0
10-49 angajați	20	13,2
50-249 angajați.	88	60,9
250 angajați și mai mult.	41	23,9
TOTAL	152	100

Sursa: Elaborat de autor.

Salariul reprezintă principala sursă de venit pentru majoritatea persoanelor încadrate pe un post de muncă, în special pentru forța de muncă din Republica Moldova. Pornind de la această premisă, fiecare angajat își dorește ca mărimea salariului să fie stabilită la acel nivel, astfel încât să acopere necesitățile sale și ale familiei. În Republica Moldova, fixarea salariului este reglementată în mod diferit. În cazul organizațiilor din sectorul bugetar, nivelul salariului este strict reglementat prin legislația în vigoare ce trebuie respectată cu strictețe de factorii de decizie. Pentru organizațiile din sectorul real al economiei sau al celor cu autonomie financiară, este reglementat nivelul minim al salariului, precum și al unor adaosuri și sporuri la salariu care la fel reprezintă un element motivator. În studiul realizat, am încercat să aflăm care sunt mecanismele de fixare a salariului în organizațiile participante la sondaj (*Figura 2*).

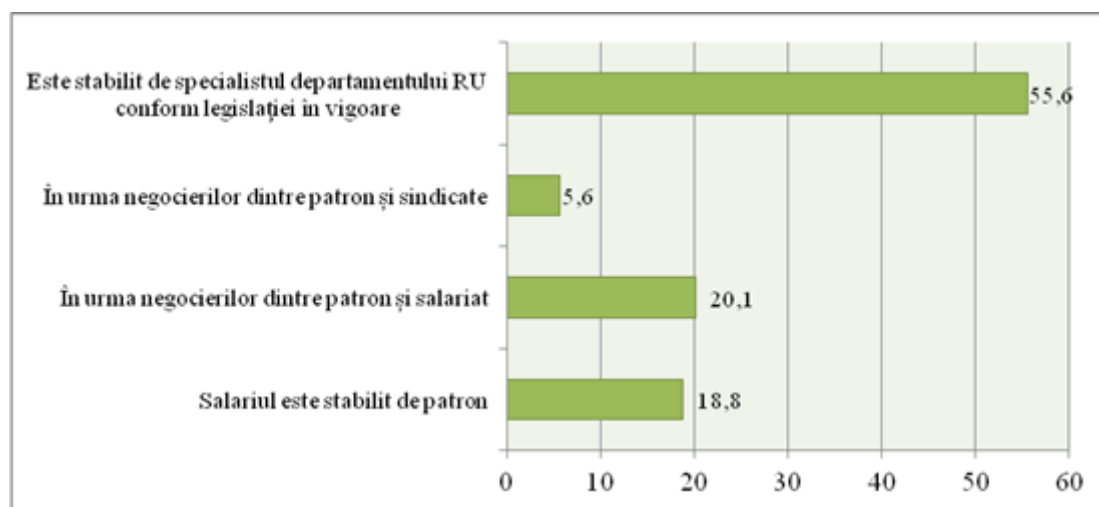

Figura 2. Mecanismul de fixare a salariului în organizațiile respondente, %

Sursa: Elaborată de autor.

Figura 2 ne demonstrează că în 55,6% din organizațiile respondente, salariul este stabilit de specialistul subdiviziunii de resurse umane, în conformitate cu legislația în vigoare. Aproximativ 1/5 din organizațiile respondente susțin că salariul este stabilit în urma negocierilor purtate între patron și salariat, iar în cazul a 18,8% - salariul este stabilit de patron în mod unilateral. În doar 5,6% din organizațiile respondente, salariul este fixat în urma negocierilor desfășurate între patron sau conducerea organizației, pe de o parte, și sindicate, pe de altă parte. Aceasta este valabil doar în cazul în care există structură sindicală primară în organizația respectivă.

Prin urmare, elementul motivator cu impact direct asupra comportamentului angajatului, în cazul dat, este valabil pentru 1/5 din organizațiile respondente deoarece angajații acestora își pot negocia salariul. Pentru cea mai mare parte din organizațiile respondente, modul de fixare a salariului reprezintă un element motivator cu impact indirect asupra comportamentului angajatului. Fixarea unilaterală a salariului, doar din partea angajatorului, motivează angajatul să accepte salariul propus, chiar dacă nu este de acord cu mărimea acestuia, deoarece nu are alte oportunități de a găsi un loc de muncă cu un salariu mai mare.

În vederea asigurării unei motivații mai sporite a angajaților, este nevoie de o salarizare graduală a acestora. Diferențierea salarială a angajaților poate fi efectuată în baza anumitor criterii. În funcție de domeniul de activitate, fiecare organizație decide asupra criteriilor ce trebuie aplicate pentru diferențierea obiectivă a salariilor angajaților. Luarea în considerație a anumitor criterii permite flexibilizarea salariilor angajaților, fapt ce asigură o sporire a competitivității salariale și o motivație mai mare în muncă. În *Figurile 3, 4 și 5* sunt prezentate criteriile luate în considerație de organizațiile respondente în procesul de fixare a salariilor de bază ale angajaților.

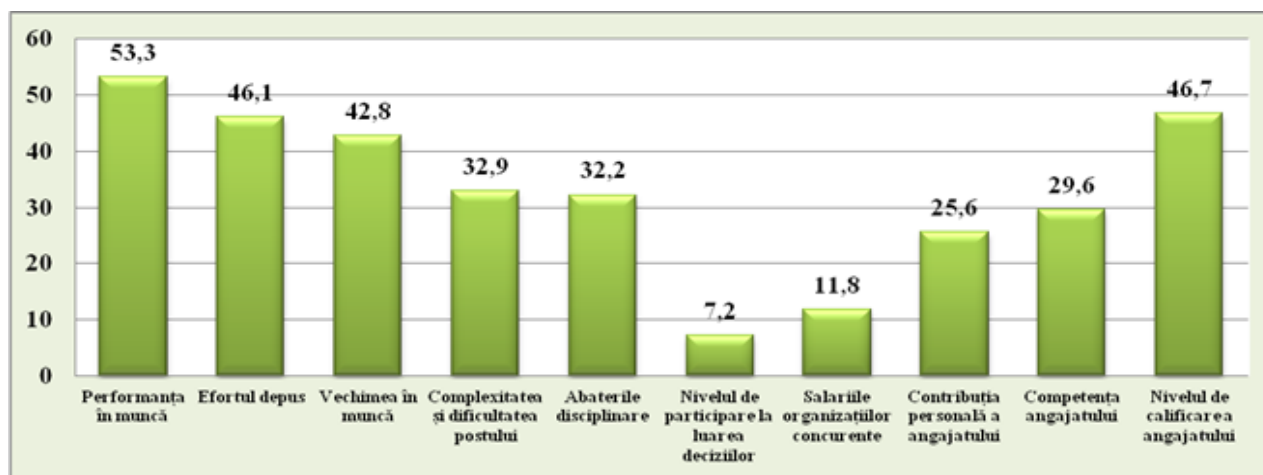

Figura 3. Criteriile folosite la fixarea salariilor de bază pentru muncitori, %

Sursa: Elaborată de autor.

Din *Figura 3* observăm că, în cazul muncitorilor, performanța în muncă este folosit cel mai mult de organizațiile respondente (53,3%) în procesul de fixare a salariilor de bază. Criteriul dat este urmat de *Nivelul de calificare al angajatului* – 46,7%. La polul opus se află *Nivelul de participare la luarea deciziilor* (7,2%) și *Salariile organizațiilor concurente* (11,8%). Sunt două criterii cărora organizațiile respondente le acordă mai puțină atenție dar care pot avea un impact motivațional asupra muncitorului care să determine rămânerea sau plecarea acestuia din organizație. Aceiași situație este și în cazul specialiștilor (*Figura 4*).

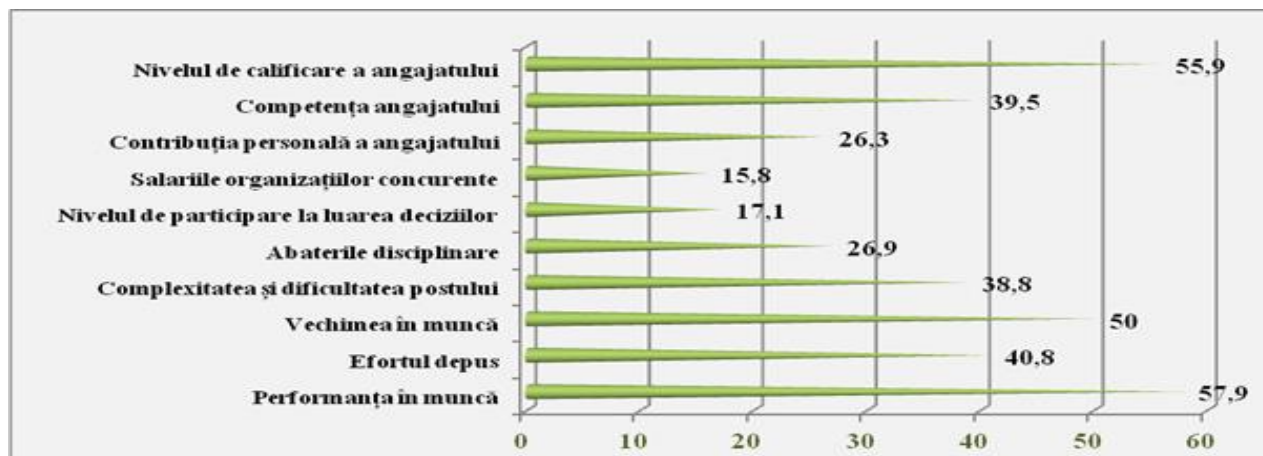

Fig. 4. Criteriile folosite la fixarea salariilor de bază pentru specialiști, %

Sursa: Elaborată de autor.

În cazul specialiștilor, criteriul cel mai puțin folosit în procesul de fixare a salariilor de bază este *Salariile organizațiilor concurente* (15,8%), după care urmează *Nivelul de participare la luarea deciziilor* (17,1). În cazul managerilor, frecvența folosirii criteriilor în procesul de fixarea a salariilor de bază este puțin modificată (Figura 5).

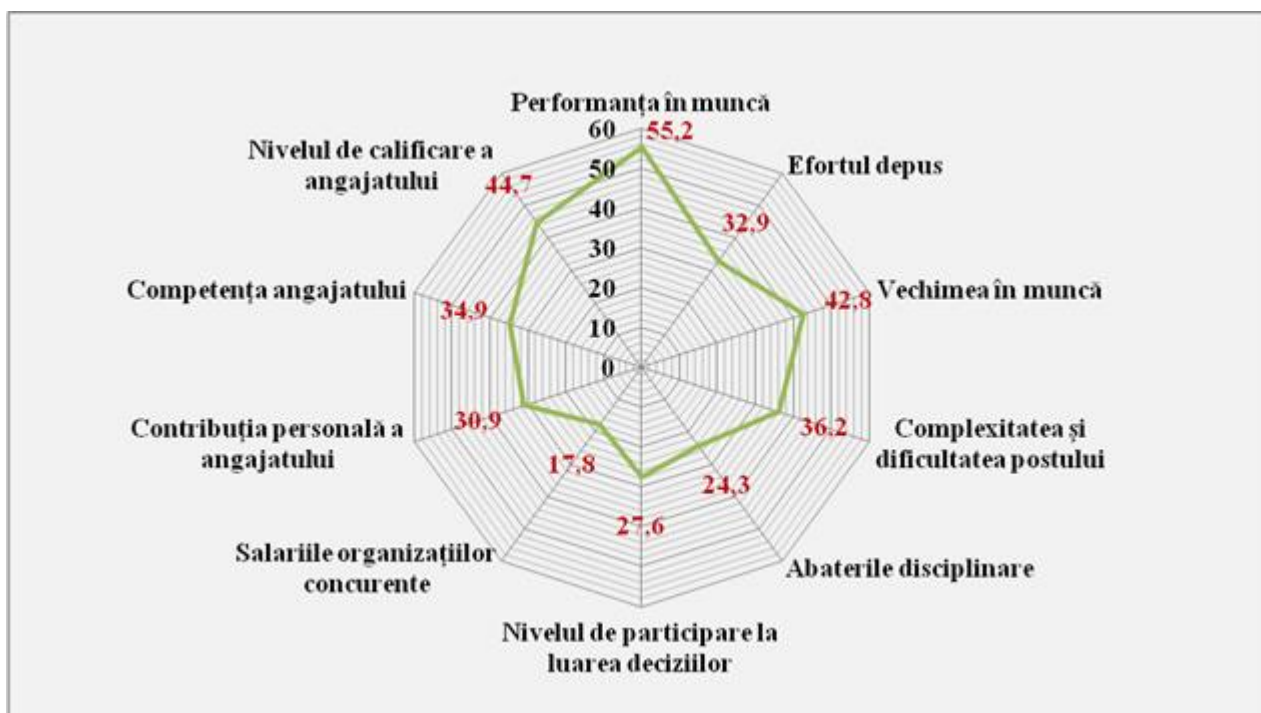

Figura 5. Criteriile folosite la fixarea salariilor de bază pentru manageri, %

Sursa: Elaborată de autor.

Din Figura 5 observăm că, în cazul managerilor, este folosit mai frecvent *Nivelul de participare la luarea deciziilor* (27,6%), dar, în același timp, este luat în considerație mai puțin *Nivelul de calificare* (44,7%).

Făcând o analiză comparativă între cele trei categorii de angajați – muncitori, specialiști și manageri – putem observa că organizațiile respondente folosesc diferit criteriile de stabilire a salariilor de bază. Astfel, *performanța în muncă* reprezintă criteriul cel mai frecvent luat în considerație de către organizațiile respondente. Acesta este utilizat de 53,3% din organizațiile respondente pentru fixarea salariilor de bază ale muncitorilor, 57,9% - ale specialiștilor și 55,2% - ale managerilor. Deși, performanța în muncă poate fi cuantificată cel mai corect și mai obiectiv în cazul muncitorilor, constatăm că anume în cazul lor criteriul menționat este aplicat cel mai puțin de organizațiile respondente.

Efortul depus reprezintă un alt criteriu folosit de organizațiile respondente. Totodată, observăm că criteriul respectiv este aplicat mai mult în cazul muncitorilor – 46,1%, în timp ce pentru specialiști și manageri este folosit în proporție de 40,8%, respectiv – 32,9%.

În mare măsură, efortul depus depinde de complexitatea și dificultatea postului de muncă. Ca rezultat al cercetărilor efectuate, constatăm că nu există o corelație între efortul depus și complexitatea și dificultatea postului de muncă, deoarece aceste două criterii sunt aplicate diferit de organizațiile respondente. Astfel, în cazul muncitorilor, *complexitatea și dificultatea postului de muncă* este folosit, în procesul de stabilire a salariului de bază, de doar 32,9% din organizațiile respondente, cu aproximativ 13,0% mai puțin față de *efortul depus*. Dimpotrivă, *complexitatea și dificultatea postului de muncă* sunt utilizate mai mult de organizațiile respondente, în cazul managerilor.

Totodată, observăm că *abaterile disciplinare* reprezintă un alt criteriu utilizat de organizațiile respondente pentru penalizarea angajaților prin salariul oferit. Dovadă în acest sens servesc rezultatele cercetării. Din numărul total de organizații respondente, aproape 1/3 folosesc acest criteriu în cazul muncitorilor și circa ¼ - în cazul specialiștilor și managerilor.

Nivelul de participare a angajaților la luarea deciziilor reprezintă un alt criteriu la care fac referință organizațiile respondente atunci când este vorba de fixarea salariului de bază. Criteriul în cauză este aplicat diferențiat, pe categorii de angajați. Dacă în cazul muncitorilor, criteriul dat este utilizat de doar 7,2% din organizațiile respondente, apoi în cazul managerilor - de 27,6%.

Salariile organizațiilor concurente reprezintă un criteriu care trebuie luat în considerație în procesul de fixare a salariului de bază. Salariile practicate de concurenți ar trebui să fie un punct de reper pentru diferite categorii de angajați, cu scopul de a evita eventualele repercusiuni asupra activității organizației. În primul rând, va conduce la creșterea fluctuației personalului, prin orientarea angajaților spre organizațiile concurente unde nivelul salariului este

superior. Cu toate acestea, acest criteriu este utilizat de un număr redus de organizații respondente, de la 11,8% - în cazul muncitorilor până la 17,8% - în cazul managerilor. La fel, putem constata anumite tendințe în cazul celorlalte criterii de fixare a salariilor de bază.

Prin urmare, în procesul de fixare a salariilor de bază trebuie să se țină cont de o multitudine de criterii. Fiecare din criteriile prezentate în cercetare au un efect motivațional asupra angajatului, indiferent dacă acesta este muncitor, specialist sau manager.

În afară de salariul de bază, organizațiile pot motiva angajații și prin alte forme de recompensare a personalului. În mare parte, acestea urmăresc sporirea performanței profesionale a angajaților. Acordarea unor sau altor forme de recompensare a personalului ține de politica promovată în acest domeniu, dar și de situația economico-financiară a organizației. De asemenea, recompensele personalului pot fi extinse asupra tuturor angajaților sau pot viza doar anumite categorii de personal. În *Figura 6* sunt arătate formele suplimentare de recompensare a personalului utilizate de organizațiile respondente.

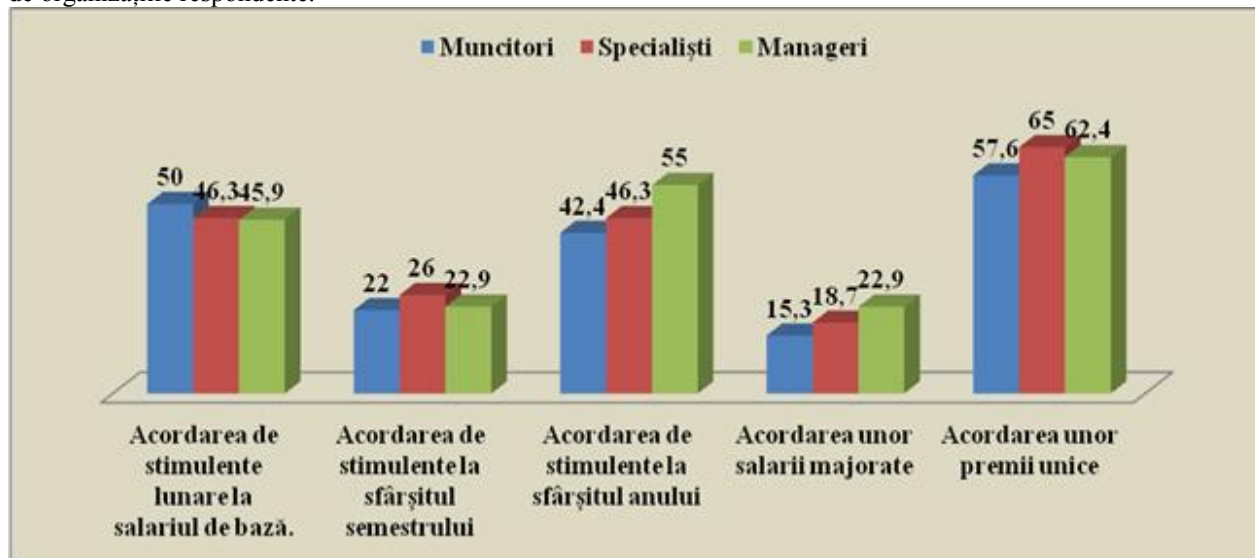

Figura 6. Forme suplimentare de recompensare financiară a personalului, %

Sursa: Elaborată de autor.

Rezultatele cercetării relevă faptul că organizațiile participante la sondaj aplică diferite forme de recompensare financiară a angajaților. Totodată, putem constata că acestea se aplică diferit, în funcție de categoria de angajați vizată. Astfel, putem constata că, în afară de salariul de bază, stimulentele acordate la sfârșitul lunii reprezintă forma de recompensare suplimentară aplicată cel mai frecvent de organizațiile participante la sondaj. Muncitorii beneficiază cel mai mult de această formă de recompensare – 50,0% din organizațiile respondente, după care urmează specialiștii – 46,3% și managerii – 45,9%. O altă formă de recompensare suplimentară a personalului se referă la acordarea stimulentele la sfârșitul anului. Spre deosebire de prima formă de recompensare, de aceasta beneficiază cel mai mult managerii, fapt confirmat de 55,0% din organizațiile respondente, după care urmează specialiștii – 46,3% și muncitorii – 42,4%.

Acordarea premiilor unice reprezintă o altă formă de recompensare aplicată pe larg de organizațiile participante la sondaj. Specialiștii reprezintă acea categorie de angajați care beneficiază cel mai mult de premii unice – 65,0% din organizațiile respondente, apoi managerii – 62,4% și muncitorii – 57,6%. Celelalte forme de recompensare a personalului evidențiate în *Figura 6* sunt mai puțin aplicate de organizațiile participante la sondaj.

Concluzii

Motivarea personalului reprezintă una din problemele prioritare de care trebuie să se preocupe atât managementul superior, cât și subdiviziunea de resurse umane. În condițiile în care Republica Moldova se confruntă tot mai mult cu un deficit de forță de muncă, lipsa atitudinii managementului superior și al subdiviziunii de resurse umane față de problema motivării personalului generează un șir de alte probleme pentru organizațiile autohtone. În aceste condiții, se impune acordarea unei atenții sporite motivării personalului din partea organizațiilor pentru a face față nevoilor de resurse umane. În cazul dat, nu ne referim doar la formele financiare de a motiva angajații, ci și la cele non financiare care la fel pot determina menținerea sau plecarea angajaților din organizație. O motivare insuficientă a angajaților îi determină pe aceștia să se orienteze spre alte organizații sau, în cel mai rău caz, să plece peste hotare în eventualitatea găsirii unui loc de muncă mai bine plătit. Atitudinea managementului față de angajați la fel poate reprezenta un element motivațional care să determine menținerea angajaților în organizație. Nivelul de participare al angajaților, ca element motivațional, la fel poate determina anumiți angajați să rămână sau să plece din organizație. Or, acest element motivațional demonstrează că este cel mai puțin folosit de organizațiile participante la sondaj, în procesul de fixare a salariilor de bază.

Bibliografie

1. Armstrong M. Managementul resurselor umane. Manual practic. București: Codecs, 2003. 872p.
2. Bîrcă A. Redimensionarea managementului resurselor umane în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Chișinău: Editura ASEM, 2015. 334 p.
3. Bîrcă A. Managementul resurselor umane, Chișinău: Editura ASEM, 2005. 522 p.
4. Burlacu N. Motivarea personalului întreprinderii în dificultate. În: Analele ULIM, seria Economie, vol. 16 , 2015. p. 31-42
5. Burloiu P. Managementul resurselor umane. Tratare globală interdisciplinară. București: Editura Lumina Lex, 1997. 1272 p.
6. Cole G. A. Managementul personalului. Ediția a 4-a. București: Codecs, 2000. 555 p.
7. Daniels A. C. Managementul performanței: strategii de obținere a rezultatelor maxime de la angajați. Iași: Editura Polirom, 2007. 379 p.
8. Druță F. Motivația economică: dimensiuni psihologice și manageriale. București: Editura Economică, 1999. 320 p.
9. Johns G. Comportamentul organizațional. București: Editura Economică, 1998. 634 p.
10. Manolescu A. Managementul resurselor umane. Ediția a 3-a. București: Editura Economică, 2001. 560 p.
11. Mathis R L., Nica P. C., Rusu C. Managementul resurselor umane. București: Editura Economică, 1997. 472 p.
12. Mayo A. Valorizarea capitalului uman în organizații: Editura R.A.I., 2014. 312 p.
13. Nica E. Managementul performanței. Perspectivă umană. București: Editura Economică, 2007. 270 p.
14. Nicolescu O., Verboncu I. Managementul organizației. București: Editura Economică, 2007. 648 p.
15. Nicolescu O. Managerii și managementul resurselor umane. București: Editura Economică, 2004. 490 p.
16. Petrescu I. Managementul personalului organizației. București: Editura Expert, 2003. 630 p.
17. Prodan A. Managementul de succes, motivație și comportament. Iași: Editura Polirom, 1999. 338 p.
18. Ticu C. (coordonator). Determinanți ai motivației în muncă – de la teorie la analiza realității organizaționale. Iași: Editura Universității ”A.I. Cuza”, 2009. 450 p.
19. Zlate M. Tratat de psihologie organizațional – managerială. Iași: Editura Polirom, 2007

IMPACTUL DIMINUĂRII DISCRIMINĂRII DE GEN ASUPRA CREȘTERII SUSTENABILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA¹

Tatiana COLESNICOVA², dr. în economie,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova
Elvira NAVAL³, dr. în informatică,
Institutul de Matematică și Informatică, Republica Moldova

The main goal of this article is referred to evaluating of a production function depending of two factors of production: capital and labor, labor being separated into man and woman involved in production processes. Optimization problem was formulated and solved. It is necessary to maximize Gross Domestic Product supposed to labor restriction.

Key words: Production function, optimization problem, man and woman labor force, unemployment, gender inequality.

Scopul principal al acestui articol se referă la evaluarea unei funcții de producție în funcție de doi factori de producție: capital și muncă, munca fiind separată în bărbați și femei implicați în procesele de producție. Problema de optimizare a fost formulată și rezolvată. Este necesar să se maximizeze Produsul Intern Brut, supus restricției muncii.

Cuvinte cheie: Funcția de producție, problema optimizării, forța de muncă a bărbaților și femeilor, șomajul, inegalitatea de gen.

JEL Classification: C6, J7, J16, O4

1. Introducere. Prezentarea în cauză are ca scop aplicarea modelării matematice la formularea și soluționarea problemei implicării femeilor în procesul de producere pe o scară egală cu bărbații în vederea asigurării creșterii economice sustenabile în Republica Moldova. Pentru realizarea acestui obiectiv se propune modelul de optimizare a Produsului Intern Brut (PIB) exprimat printr-o funcție de producere dependentă de doi factori: capital și muncă, ultimul factor fiind divizat în forța de muncă prestată de bărbați și forța de muncă prestată de femei. Forța de muncă este restricționată atât de numărul angajați, cât și de numărul de șomeri pentru ambele sexe respectiv.

2. Gradul abordării științifice și reflectarea în literatura de specialitate. Problema aplicării aparatului funcțiilor de producție și estimării coeficienților săi este pe larg cercetată atât peste hotare, cât și la noi în țară [1-6].

Problemele implicării femeilor în procesul de producere, participarea femeilor și bărbaților pe piața forței de muncă, discriminarea femeilor în sfera ocupării forței de muncă, analiza problemelor de gen în IMM-urile Moldovei sunt reflectate în cercetări științifice autohtone cu participarea autorilor acestei cercetări și sunt editate în reviste științifice recunoscute în țară și în materialele conferințelor naționale și internaționale [7-11].

3. Surse de date și metode utilizate. La soluționarea problemei formulate au fost utilizate date prezentate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova [7], Banca de date statistice, compartimentele: Statistica socială și Statistica economică. Estimarea coeficienților funcției de producție, (Produsului Intern Brut) s-a folosit aparatul analizei regresionale multiple. Problema de optimizare neliniară a fost soluționată folosind metoda multiplicatorilor Lagrange și aplicația Solver din Excell.

4. Formularea problemei și rezultatele obținute. Vom formula problema de optimizare în modul următor. Fie că Funcția de producție este de tipul Cobb-Douglas și anume (Formula 1):

$$F(K, L_1, L_2) = a \cdot K^\alpha \cdot L_1^\beta \cdot L_2^\gamma \quad (1)$$

unde: L_1 este forța de muncă prestată de bărbați, L_2 este forța de muncă prestată de femei.

Coeficienții a, α, β, γ exprimă implicarea progresului tehnic, aportul capitalului la formarea PIB, aportul forței de muncă masculină la formarea PIB și aportul forței de muncă feminină la formarea PIB respectiv. Utilizând eșantioane de date statistice pe o perioadă de timp suficient de mare pentru indicatorii de capital și muncă prestată de ambele sexe, aplicând analiza regresională se vor estima parametrii a, α, β, γ . În acest scop funcția de producere se va prezenta sub forma logaritmică corespunzătoare:

$$\ln F = \ln a + \alpha \cdot \ln K + \beta \cdot \ln L_1 + \gamma \cdot \ln L_2 \quad (2)$$

¹ Acest articol a fost elaborat în cadrul Proiectului științific pentru anii 2018-2020, înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 18.80013.0807.06.STCU/6336 „Innovative approaches to applied computations and software development for gender equality regulation on labour market” („Abordări inovatoare privind dezvoltarea calculelor aplicative și software-ului pentru reglementarea egalității de gen pe piața forței de muncă.”), în cadrul Programului STCU-ASM Inițiativa Comune de Cercetare-Dezvoltare, (apelul din 10.04.2017).

² © Colenikov Tatiana, email ctania@gmail.com

³ © Naval Elvira, email elvira.naval@math.md

Dat fiind determinată funcția de producție după estimarea parametrilor , vom formula problema de optimizare:

$$\max_{L_i} F(K, L_1, L_2) = 1,752 * K^{0,099} * L_f^{0,424} * L_m^{0,483} \quad (3)$$

$$L_f \leq \bar{L}_f, L_m = \bar{L}_m, L_f + L_m \leq \bar{L}, K \leq \bar{K} \quad (4)$$

Din formularea problemei constatăm că se consideră forța de muncă atât de gen masculin, cât și de gen feminin, fiind implicate în examinare și rezervele din numărul neangajaților în câmpul muncii. Capitalul nu depășește un nivel prestabilit, fundamentat de viitoarele investiții.

$$a = 1,1173 ; \alpha = 0,10618 ; \beta = 0,82755 ; \chi = 0,07928$$

$$\bar{L}_f = 24672845 ; \bar{L}_m = 32461523 ; L_f + L_m \leq 57134369 ; K \leq 228006718$$

În continuare se vor prezenta rezultatele evaluării coeficienților funcției de producere dependentă de capital și muncă total, egală cu suma forței de muncă oferită de bărbați și femei (în unități valorice) și în funcție de capital, forța de munca oferită de femei și de bărbați – LnFtotal și LnFseparat.

$$\ln F_{total} = 0,5615 + 0,0907 * \ln K + 0,9066 * \ln L$$

$$\sigma \quad (0,9725) \quad (0,0392) \quad 0,0749)$$

$$t \quad [0,5762] \quad [23,1331] \quad [1,3327]$$

$$R^2 = 0,9891; R_{adj}^2 = 0,9878; F = 772,5$$

$$\ln F_{separat} = 1,1173 + 0,10618 * \ln K + 0,82755 * \ln L_f + 0,07928 * \ln L_m$$

$$\sigma \quad (1,0189) \quad (0,0778) \quad (0,8333) \quad (0,8331)$$

$$t \quad [1,0965] \quad [1,3648] \quad [0,9931] \quad [0,09515]$$

$$R^2 = 0,9892; R_{adj}^2 = 0,9872; F = 772,5$$

Tabelul 1. Date inițiale

	Remunerarea salariaților				
	Total	Femei	Barbați	Mijloace fixe	PIB
1995	2908917	1360529	1548388,3	21958036	6479715
1996	3407757	1593841	1813916	98854961	7797562
1997	3730485	1744784	1985701	108512973	8916975
1998	3792347	1773717	2018629,6	107417955	9122113
1999	3727443	1743361	1984081,8	98034528	12321554
2000	5103832	2387112	2716720,3	91318822	16019558
2001	6793195	3177243	3615951,9	95009495	19051531
2002	8630294	4036472	4593821,9	100914417	22555858
2003	11569365	5411104	6158260,9	101890378	27618918
2004	13383911	6527440	6856470,9	106760792	32031777
2005	15767588	7692474	8075114,2	112501855	37651869
2006	18985912	8908944	10076968	125225382	44754367
2007	22231432	10417237	11814195	137252070	53429571
2008	27786836	12836977	14949859	155533564	62921545
2009	29196547	13325781	15870766	167613745	60429803
2010	31445815	14603022	16842793	180363983	71885474
2011	34914404	16151613	18762791	199397846	82348703
2012	39709222	18383267	21325955	208984345	88227753
2013	42905838	19923810	22982028	228006718	100510471
2014	46181251	21401280	24779971	219506617	112049578

Sursa: elaborat de autori în baza datelor statistice

Datele din Tabelul 1 au fost selectate pentru mijloacele fixe din Banca de date „Statbank”, Statistica Economică, Conturile naționale [1], iar pentru remunerarea salariaților din Banca de date „Statbank”, Statistica Economică, Forța de muncă și câștigul salariaților din aceeași sursă și Conturile Consolidate.

Dacă analizăm informația ce ține de numărul salariaților și salariul mediu lunar în funcție de gen, apoi putem trage următoarele concluzii. Femeile sunt salarizate mai slab în comparație cu bărbații, însă mai multe femei sunt angajate în procesul de producere. Prin urmare discrepanța în remunerare femeilor și bărbaților pe economie integral datorează discriminării de gen. Afirmatia dată este confirmată de datele statistice din Tabelul 2.

Tabelul 2. Ocuparea forței de muncă, mii pers.

Ani	Ocupati		Someri		Salarizare	
	Femei	Barbati	barbati	Barbati	Femei	Barbati
2000	767,2	747,4	59,5	80,6		
2001	762,5	736,5	47,6	70,1		
2002	774,2	730,9	45,4	64,4		
2003	695,2	661,3	47,2	69,9		
2004	684,6	631,5	46,4	70,1	1035,8	1179,5
2005	689,0	629,7	43,9	59,8	1233,6	1416,9
2006	628,7	628,6	38,2	61,7	1598,0	1807,8
2007	625,7	621,5	25,2	41,5	1934,7	2209,0
2008	622,3	628,8	21,8	30,0	2360,7	2720,8
2009	586,7	597,7	30,2	50,8	2546,2	2976,6
2010	570,1	573,3	34,7	57,3	2779,9	3188,4
2011	580,9	592,6	34,4	49,6	2856,6	3252,9
2012	570,5	576,2	25,6	42,2	3167,6	3638,3
2013	580,7	592,1	25,1	38,0	3459,6	3913,8
2014	588,3	596,6	18,6	28,9	3831,7	4374,9
2015	603,9	599,7	22,7	39,3	4235,2	4881,3
2016	613,9	605,6	18,3	35,0	4631,4	5414,4
2017	598,3	609,2	20,7	30,9		

Sursa: elaborat de autori în baza datelor statistice

Tabelul 3. Rezultatele calculelor

	LnPIB	Ln mij.fixe	Ln femei	Ln barbati	LnPIBcalc.	LnPib-LnPIBcalc.
1995	15,68	16,90	14,12	14,25	15,73	-0,05
1996	15,87	18,41	14,28	14,41	16,03	-0,16
1997	16,00	18,50	14,37	14,50	16,13	-0,12
1998	16,03	18,49	14,39	14,52	16,14	-0,11
1999	16,33	18,40	14,37	14,50	16,11	0,21
2000	16,59	18,33	14,69	14,81	16,39	0,20
2001	16,76	18,37	14,97	15,10	16,65	0,11
2002	16,93	18,43	15,21	15,34	16,88	0,05
2003	17,13	18,44	15,50	15,63	17,14	-0,01
2004	17,28	18,49	15,69	15,74	17,31	-0,03
2005	17,44	18,54	15,86	15,90	17,47	-0,02
2006	17,62	18,65	16,00	16,13	17,62	0,00
2007	17,79	18,74	16,16	16,28	17,77	0,02
2008	17,96	18,86	16,37	16,52	17,98	-0,02

	LnPIB	Ln mij.fixe	Ln femei	Ln barbati	LnPIBcalc.	LnPib-LnPIBcalc.
2009	17,92	18,94	16,41	16,58	18,02	-0,10
2010	18,09	19,01	16,50	16,64	18,11	-0,02
2011	18,23	19,11	16,60	16,75	18,21	0,02
2012	18,30	19,16	16,73	16,88	18,33	-0,04
2013	18,43	19,24	16,81	16,95	18,41	0,01
2014	18,53	19,21	16,88	17,03	18,47	0,06

Sursa: elaborat de autori în baza calculelor proprii

Înlocuind în funcția de producție evaluată datele pentru capital, remunerarea salariaților – femei, remunerarea salariaților – bărbați, pentru anii după 2017, obținem valorile Produsului Intern Brut prognozate. Aceste valori sunt totalmente dependente de prognoza pentru capital și muncă pe intervalul examinat. La fel, pot fi modificate restricțiile asupra ofertei forței de muncă, pe genuri și per total, și majorarea capitalului fix.

5. Concluzii. Problema discutată în notițele expuse mai sus se referă la aplicarea aparatului funcțiilor de producție la estimarea coeficienților funcției Cobb-Douglas de trei factori de producere, inclusiv capital și muncă, ultima fiind divizată în oferta forței de muncă feminină și oferta forței de muncă masculină. Scopul acestei divizări fiind evaluarea aportului ambelor forțe la formarea Produsului Intern Brut. A fost prezentată o analiză amplă a implicării femeilor și bărbaților la formarea Produsului Intern Brut. În baza datelor statistice au fost estimați coeficienții funcției de producție. Valorile obținute constată faptul cunoscut, că țara noastră este foarte slab industrializată, principalul factor de producere fiind forța de muncă, în special, forța de muncă feminină. De constatat că aportul femeilor în formarea Produsului Intern Brut este, în mare măsură, cantitativ în timp ce bărbații sunt implicați în munca mai mult calificată.

În concluzie, este necesar de sporit cota parte a muncii calificate din rândul femeilor, ceea ce necesită implicarea tehnologiilor performante în producere cu recalificarea concomitentă a femeilor. În acest sens ar fi foarte util pe viitor de studiat factorii care caracterizează munca prestată de femei și munca prestată de bărbați, la fel și indicatorii care ar contribui la implicarea sporită a capitalului în procesul de producere.

Bibliografie

1. BLINDER, A.S. Wage Discrimination: Reduced Form and Structural Estimates. The Journal of Human Resources, Vol. 8, No. 4 (Autumn, 1973), pp. 436-455
2. SOLOW, R., 1956. A Contribution to the Theory of Economic Growth. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 70, No. 1., 65-94.
3. MOCANU, N; NAVAL, E, Modelarea matematică în suportul restructurării sectorului agrar. În: Proceedings of International Scientific and Practical Conference „Economic Growth in Conditions of Internationalization”, VII-th edition, Chișinău, 18-19 october, 2012, vol, 2, 163-174, Ed, IEFS, ISBN 978-9975-4381-1-7.
4. NAVAL, E.; MOCANU, N. Modelarea dezvoltării sectorului agro-industrial în condiții de incertitudine și risc. *Economie și Sociologie*. 2013, 3, 92-104. ISSN 1857-4130.
5. NAVAL, E. Impactul sectoarelor C&D și TIC asupra evoluției economice. *AKADEMOS*. 2013, 4(27), 43-48. ISSN 1857-0461.
6. NAVAL, E. Modelarea creșterii economice în condițiile corupției avansate. *AKADEMOS*. 2014, 1(32), 47-51. ISSN: 1857-0461.
7. КОЛЕЧНИКОВА Т. Гендерное вертикальное неравенство на рынке труда Молдовы. În: *Economie și sociologie* nr.2 2009. Ch.: IEFS, 2009, -180 p. ISSN 1857-4130, p.151–159.
8. COLESNICOVA T. Evaluation of the human capital influence on men and women salaries in the Republic of Moldova. În: *Economie și sociologie* nr.1/2011. Ch.: IEFS, 2011, - 216 p. ISSN 1857-4130, p.204-213.
9. COLESNICOVA T. Approaches to estimation of the value for working women’s labor at the household in Moldova. În: *Revista economică. Sibiu-Chișinău: IEFS*, 2008, nr.5-6(42-43), vol. II, - 188 p. ISSN 1582-6260, p.136–145
10. COLESNICOVA T. Analiza problemelor de gen în IMM-urile Moldovei. În: *Analele ale Institutului Umanistic Contemporan*. Ch.: IUC, вып. 6-7, 2010, -226 p. ISSN 1857-1271, ISBN 978-9975-9935-6-2, p.187-191 0,27 c.a.
11. КОЛЕЧНИКОВА Т. Опыт регулирования гендерного равенства в сфере занятости в Республике Молдова. În: *Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică*. Ch.: IEFS, 2011, -184 p. ISSN 1857-3630, ISBN 978-9975-4176-4-8, p.176-179
12. <http://www.statistica.md>

ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЫНКА ТРУДА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Ольга СЫРБУ¹, доцент, к.э.н.,
Государственный Аграрный Университет Молдовы
Людмила ТОДОРОВА², доцент, к.э.н.,
Государственный Аграрный Университет Молдовы

The interaction of the population - development is important, first of all, from the point of view of the demographic factor. The growing population, as a result of effective demographic policy, exerts increasing pressure on all systems and structures in society: economic, educational, environmental, sanitary, etc. Demographic growth leads to increased production and, at the same time, to demographic investments that will recover faster or slower, depending on the future level of productivity factors, especially labor productivity. In turn, economic development has a multiple impact on demographic processes. Recently, it should be noted that from an exogenous variable the population becomes an endogenous variable. By offering jobs, the working-age population is used, and the main demographic phenomena (fertility, mortality, migration, etc.) depend on the growth of production and productivity.

Keywords: demographic policy, growing population, demographic investment, productivity factors, demographic processes.

Существует большая разница между нынешними тенденциями экономического роста и тенденциями, когда население считалось экзогенной переменной. Новые демоэкономические модели учитывают гораздо большее число демографических переменных. Таким образом, можно проанализировать многофакторную взаимосвязь между населением и развитием и даже предугадать будущую эволюцию населения на основе тенденций экономического роста. Рост доходов, основанный на экономическом росте, определяет рост рождаемости, и когда этот рост больше, чем экономическое развитие, наблюдается снижение доходов. Сложные связи между этими двумя переменными сводились к прямому и одностороннему определению от дохода к рождаемости. Польза от «инновационной революции» внесла серьезные поправки и теперь рост населения происходит параллельно с экономическим развитием и повышением уровня жизни.

Ключевые слова: демографическая политика, растущее население, демографические инвестиции, факторы производительности, демографические процессы.

JEL Classification: J13, J21, J24, J28, J62, J82.

Методика и материалы исследования

Методология научного исследования основана на использовании аналитических и математических инструментов анализа. Для обоснования выдвинутых положений применялись методы статистического и сравнительного анализа. Исследования опираются на законодательную базу и нормативно-правовые акты Республики Молдова в области демографии, миграции и экономического развития. Отдельные аспекты развития экономики, ставшие аналитической основой статьи, отражены в исследованиях международных организаций и аналитических центров. Информационная база исследования основана на данных статистической отчетности Национального Бюро Статистики – BNS, Европейской Комиссии и ЕвроСтат.

Результаты и обсуждения

Демографическую политику следует понимать, как в широком, так и узком её смысле. В широком смысле данное понятие представляет воздействие общества на изменение или сохранение уровня естественного воспроизводства населения, во-вторых, на изменение или сохранение уровня миграции населения. В узком смысле, демографическая политика представляет собой воздействие общества только на естественное воспроизводство населения, конкретно на уровень рождаемости [5].

Демографическую политику следует отличать от семейной политики, целью которой состоит в социальной защите семей и создание условий для выполнения семейных обязанностей и регулируется она государственными и общественными службами:

Демографическая ситуация РМ отрицательно сказывается на благополучии экономики страны в целом, и дальнейшее развитие динамики населения по прогнозам будет ухудшаться с каждым годом. Первым этапом поддержания демографии является *предоставление семейных пособий*.

¹ © Sârbu Olga, o.sarbu@uas.md

² © Todorova Ludmila, lu.todorova@uas.md

Рисунок 1. Основные цели семейной политики

Источник: ЦДИ РМ

Среди наиболее распространенных мер поддержки семьи с детьми можно назвать регулярными пособиями для детей в определенном возрасте. В РМ выплачивается ежемесячное пособие застрахованным лицам – 1234 лея, чьих детей возраст составляет до 3, незастрахованным лицам – 540 лей – в возрасте до 1,5 лет. Следует отметить, что размер ежемесячных пособий застрахованных лиц на 2016 г. возрос по отношению к предыдущим 2014 г. (на 137 лей) и 2015 г. (на 77 лей). Для незастрахованных лиц, также возросли выплаты на 140 и 100 лей соответственно[2]. Что касается индивидуальных выплат за рождение ребёнка, за три года сумма выплат не изменилась, что может оказаться причиной материальной несостоятельности некоторых семей заводить ребёнка. С каждым годом потребности в содержании ребёнка возрастают, что должно учитываться в пособиях по уходу за детьми.

В соответствии с рекомендациями ЕС, общая точка в преобразовании системы на национальном уровне заключается в содействии принципу равенства пола, предоставляя право воспользоваться отпуском любым из родителей, или использовать комбинированные схемы. Обычно, декретный отпуск, в среднем, составляет примерно четыре, три недели, но представляет собой важный элемент в отпуске по уходу за ребёнком [4].

Однако недавние оценки эффектов отпуска по уходу за детьми для женщин и мужчин показали, что прекращение их работы оказывает негативное влияние на заработную плату мужчины. Были выявлены более высокие различия в доходах между мужчинами, у которых был перерыв в карьере, и теми, кто не прибегают к нему, за исключением женщин, которые сделали или не сделали паузу. Кроме того, было замечено дополнительный рост доходов у женщин после их перерыва. Итак, перерывы в карьере более социально приемлемы для женщин, чем для мужчин.

Рисунок 2. Длительность декретного отпуска / отпуска по отцовству в странах Европы, недель

Источник: Разработано авторами на основе [4]

В настоящее время одна из проблем, которая нуждается в решении, связана с возвращением матерей с маленькими детьми на рабочее место. Показатели рождаемости выше, если созданы благоприятные условия для объединения важности роли человека как специалиста, так и родителя, и тех, кто работает неполный рабочий день.

Доступ к образованию и уходу за дошкольниками, в дополнение к поощрению рождаемости, приводит к лучшим результатам развития демографии и экономики:

Таблица 1. Соотношение детей, посещающих детские сады по отношению к общему количеству детей в стране по возрастным категориям за 2016 г., %

Возрастная категория	Всего детей по стране, детей	Количество детей в детских садах, детей	Соотношение детей в садах к общему количеству детей, %
Всего, детей	307 968	150 177	48,76
до 1 года	37 944	3	0,01
1 год	38 352	896	2,34
2 года	37 260	16 217	43,52
3 года	38 377	31 104	81,05
4 года	38 789	33 951	87,53
5 лет	39 515	33 841	85,64
6 лет	39 935	32 427	81,20
7 и более	37 796	1 738	4,60

Источник: [1]

Неоднозначная ситуация существует с соотношением детей посещающих детские сады и количеством детей всего по стране, ведь на 2016 г. данное соотношение составило 48,76 %. Хотя удельная стоимость за одного ребенка за дошкольное образование может быть, как минимум в два раза выше, чем стоимость обучения в школе, но школьное образование имеет более длительный период и в итоге это оказывается более рентабельным.

Уровень инвестиций в образование детей дошкольного возраста является самым высоким, особенно для детей из неблагополучных слоев общества. Для поддержания приемлемого материального уровня большинству семей требуется два работника/опекуна. Исходя из этого большое значение имеет интеграция матерей на рынок труда [6].

Развитие ситуации демографии всегда сопровождалось последствиями, которые отражаются на многих отраслях экономической жизни. Наибольшее влияние данные изменения оказывают на формирование и деятельность рынка труда:

Таблица 2. Экономически активное население РМ по возрастным категориям на 2017 г., тыс. чел.

Возрастная категория	ЭАН	Занятое население	Безработное население
15-24 года	1259,1	1207,5	51,6
25-34 года	318,4	302,1	16,2
35-44 лет	314,2	301,9	12,4
45-54 года	275,6	267,9	7,7
55-64 лет	214,2	209,7	4,5
65 лет и старше	46,2	46,1	0,1

Источник: [1]

На основе представленных данных, следует отметить, что наибольший удельный вес в структуре экономически активного населения занимают занятное население, которое имеет наибольшее значение в возрастной категории 15-24 года и составляет 1207,5 тыс. чел. Меньший удельный вес принадлежит безработному населению, которое меньшее значение имеет в категории 65 лет и старше и составляет всего лишь 100 чел.

Таким образом наибольшее значение для рынка труда оказывает население возрастной категории от 15 до 24 лет, что свидетельствует о тенденции получения низкого уровня образования и нехватки специалистов в различных сферах экономики [7]. В данном случае необходимо, также, рассмотреть коэффициенты экономически активного, занятого и безработного населения страны:

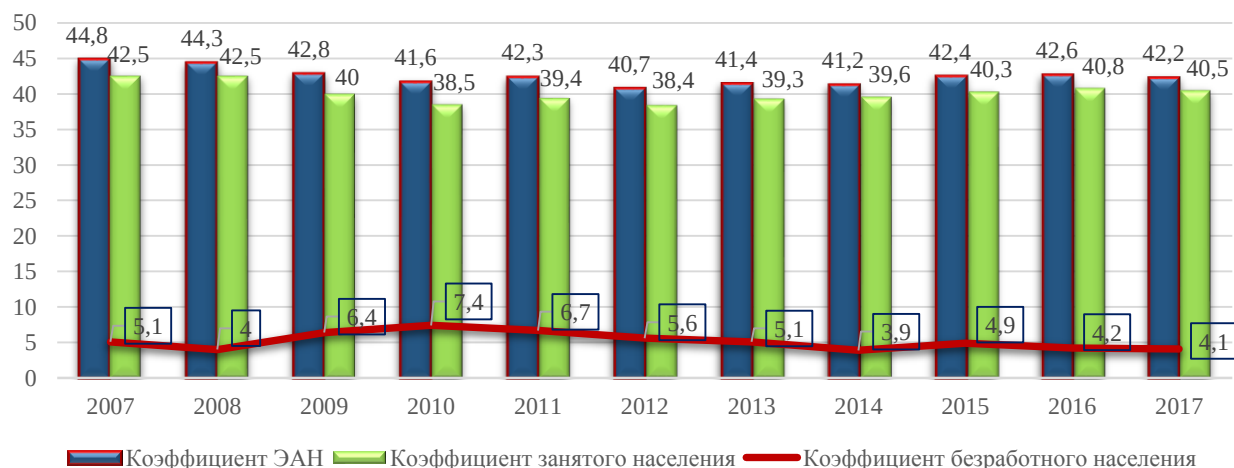

Рисунок 3. Показатели ЭАН РМ за период 2007-2017 гг., %

Источник: разработано авторами на основе [1]

Коэффициент экономически активного населения для нашей страны за последние 10 лет уменьшился и составляет менее 45 %, что отражается на низком уровне развития рынка труда. Коэффициент занятого населения за исследуемый период уменьшался наряду с уменьшением коэффициента экономически активного населения, и на 2017 г. он составляет 40 %. Коэффициент безработного населения отражает уровень безработицы в нашей стране, а также отношение безработных к ЭАН страны. Данный коэффициент за период 2007- 2017 гг. изменялся и сейчас установился на отметке в 5 %.

На период 2017 г. зарегистрирована почти 1 млн. чел. экономически неактивного населения РМ в сельских местностях и почти 800 тыс. чел. в городских местностях, что составляет более треть части населения РМ. Следует отметить что на протяжении 3 лет в сельской местности преобладало неактивного населения, так в 2017 г. в сельской местности неактивного населения превышало в городской почти на 270 тыс. чел.

Большое количество пенсионеров, которые не выполняют какой-либо вид деятельности является для рынка труда большой проблемой, которая на сегодняшний день обретает все большее значение, так как сопровождаясь низкой рождаемостью, возрастающее пожилое население не будет возмещено молодыми людьми, которые будут занятыми на рынке труда:

Таблица 3. Прожиточный минимум по группам населения РМ за период 2015-2017 гг., лей – чел

Группы населения	2015	2016	2017
Население, всего	1734,1	1799,2	1862,4
<i>в том числе:</i>			
Рабочее население	1842,2	1914,7	1984,5
Пожилые люди, способные работать	2000,6	2076,9	2153,7
Пожилые женщины	1672,2	1739,8	1800,9
Пенсионеры по старости	1437,4	1494,8	1547,5
Дети, всего	1647,1	1703,8	1768,6
<i>в том числе:</i>			
Дети до 1 года	658,5	678,7	699,5
Дети в возрасте 1-6 лет	1417,8	1466,8	1518,3
Дети в возрасте 7-17 лет	1863,5	1930	2002,5

Источник: [1]

На основе данных, следует отметить, что средний прожиточный минимум населения в 2017 г. увеличился на 63,2 лей- чел. по сравнению с 2015 г. и на 128,3 лей- чел. по сравнению с 2014 г. Следует отметить рост прожиточного минимума в каждой группе населения, что в свою очередь приводит к увеличению затрат по охране труда и здоровья каждой из этой группы. Следует отметить, что возрастает коэффициент демографической нагрузки, так например, в 2017 г. этот показатель составил на 1,1 чел. больше нетрудоспособных на 100 чел. трудоспособного населения, по сравнению с 2016 г. и на 2,1 чел. по сравнению с 2015 г. Данные показывают, что на каждого второго человека трудоспособного приходится 1 человек нетрудоспособный.

Общая динамика экономического развития и демографии в Республике Молдова тесно связаны с таким важным на сегодняшний день феноменом, как миграция, а также потоком денежных переводов и с

потреблением, обусловленным этими переводами. Трудовые заработки граждан Молдовы, находящихся за рубежом, подпитывают имеющийся доход домашних хозяйств, способствуя тем самым росту совокупного потребительского спроса. Этот спрос, стесненный ограниченными возможностями отечественного производства, в значительной степени удовлетворяется за счет импорта товаров и услуг.

Данная ситуация принесла пользу государственному бюджету, однако в торговом балансе стали проявляться тревожные показатели торгового дефицита. Помимо того, что экономический рост, основанный на потреблении и денежных переводах, подвергает экономику страны воздействию ряда факторов уязвимости, существует еще большая опасность, связанная с данной моделью экономического роста, и она заключается в том, что в объем денежных переводов начнет уменьшаться. В настоящее время миграция разделяет семьи молдавских граждан. Прослеживая развитие процесса миграции в странах, которые сталкивались с этим феноменом, ожидается, что молдавские семьи будут воссоединяться. К сожалению, без решительных действий в направлении создания адекватных условий для труда и жизни, воссоединение семей мигрантов постепенно происходит за пределами нашей страны и это служит одной из причин сокращения объема денежных переводов [8]. Исходя из этого, существуют трудности поддержания темпов экономического роста, что в отсутствие структурных изменений национальной экономики является неприемлемым с точки зрения программы развития страны «Молдова–2020» [3]. Кроме того, модели экономического роста, а именно: необходимости замены инерционной модели роста, основанной на потреблении и подпитываемой денежными переводами, в пользу динамической модели, основанной на привлечении инвестиций и развитии отраслей промышленности – экспортеров товаров и услуг.

Выводы

1. Существует нехватка рабочего потенциала на рынке труда РМ, чему свидетельствует то, что коэффициент демографической нагрузки имеет наибольший удельный вес в возрастной категории 60 лет и старше, то есть на 100 чел. трудоспособного населения приходится почти 26 чел. населения выше трудоспособного. В то же время на 100 чел. трудоспособного населения приходится 50 чел. нетрудоспособного населения. Следует Снизить влияние популяционных процессов на рынок труда через изменение условий труда, управленческих процессов, методов стимулирования труда и др. Необходимо разработать элементы региональной модели развития, которые будут включать увеличение мобильности рабочей силы и создание новых мест работы для молодых специалистов, развитие малого бизнеса и конкурентной среды.

2. Структура неактивного населения РМ представлена большим удельным весом пенсионеров, ва также фактором, который имеет немалый удельный вес равный в 19 % в структуре неактивного населения - мигранты. Негативными сторонами процесса миграции являются тенденция роста потребления заработанных за границей средств, а также желание скрыть получаемые доходы, понижение квалификации работающих мигрантов, рост социальной напряженности, разжигание национальных конфликтов, рост преступности и др. Но есть и положительные стороны, а именно обмен трудовыми навыками, производственным опытом, обновление кадров и их профессионально-квалификационный рост.

3. Следует формировать мышление у населения, в основе которого будет лежать идея, что единственной гарантией трудоустройства может служить лишь высокая конкурентоспособность трудовых ресурсов, а демографические инвестиции как путь совершенствования рынка труда, через улучшение качества жизни населения, тем самым, улучшая трудовой потенциал. Необходимо улучшить структуры спроса и предложения на рынке труда, через процессы свободного ценообразования, низких тарифных барьеров, развитие конкуренции, использовать инновационный потенциал.

Литература

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. www.statistica.md
2. Codul Muncii al Republicii Moldova № 154-XV. LEGE Nr. 71 din 14.04.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, art. Nr.124
3. Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova 2012-2020. Monitorul Oficial Nr. 245-247
4. The European Commission. The Eu And: jobs, growth and investment. European Union, 2016
5. Волков А. Г. Избранные демографические труды: сборник научных статей.-М.: Изд. Высшей школы экономики, 2014, 567 с.
6. Гагауз О., Бучючану-Врабие М. Профессиональная и родительская роль: сбалансированные возможности для современной женщины. Кишинев, 2011, 135 с.
7. Кутаев Ш. К. Основные проблемы формирования регионального рынка труда и эффективного использования трудовых ресурсов // Фундаментальные исследования. –2016. № 2-3. 583-587 с. www.fundamental-research.ru (дата обращения: 14.08.2018)
8. Программа социально-экономического развития Республики Молдова на среднесрочный период (2017-2020 годы)

**METAMORFOZELE REFORMEI ȘTIINȚEI MOLDOVENEȘTI
DE LA OBTINEREA INDEPENDENȚEI PÂNĂ AZI****Ion HOLBAN¹, dr.,*****Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova***

Abstract. Se analizează rolul științei în dezvoltarea durabilă și evoluția reformelor în domeniul cercetare-dezvoltare-inovare (CDI) și cel al pregătirii cadrelor științifice în Moldova de la obținerea independenței până în prezent, scoțându-se în evidență părțile tari și cele slabe ale procesului. Se atrage atenție asupra pericolelor ce prezintă ignorarea legilor de dezvoltare ale științei, inclusiv fenomenul de substituție în administrare a oamenilor cu capacități de cercetători confirmați internațional prin persoane cu capacități doar de manager. Sunt menționate cazuri de imixtiune a factorului politic în activitatea CDI, de elaborare nejudicioasă a unor acte normative, de probleme nesoluționate. Se vorbește despre starea deplorabilă existentă în învățământul preuniversitar și universitar în privința însușirii științelor naturii. Se fac analize statistice comparative privind situația în domeniu în RM și alte țări avansate: SUA, UE, Coreea de Sud. Sunt date anumite recomandări.

Cuvinte-cheie: sfera CDI, acte normative, reforme, factor politic, sisteme informatice, dezvoltare durabilă, societate bazată pe cunoaștere, Știință deschisă

Abstract. An analysis is made of the role of science in sustainable and reform development in the field of research-development-innovation and of the role of scientific staff preparation in Moldova from independence proclamation to this day. The good and bad sides are pointed out. Attention is attracted to the dangers that are violation of science development laws, including the phenomenon of substitution in the administration of people with internationally confirmed researcher abilities with people possessing only managerial abilities. Cases are mentioned where politics interfere in RDI activity, of non-judicious elaboration of some normative acts and of unsolved problems. It is talked about the deplorable condition of pre-academic and academic teaching as regards natural science. Comparative statistical analyses are made as regards this situation in the Republic of Moldova and in other developed states: USA, EU, South Korea. Some recommendations are mentioned.

Key words: field of RDI, normative acts, reforms, political factors, informational systems, sustainable development, knowledge-based society, open science.

JEL Clasification: H52, I28, O3.

Prezenta cercetare a fost realizată în cadrul activității CNAA și a proiectului „Platforma pilot pentru asigurarea evaluării calității și vizualizarea conținutului științific digital din Republica Moldova” (2015–2018), cod 15.817.06.13.A, link către proiect <http://idsi.md/sciform>.

1. Introducere

În lucrarea de față se analizează evoluția reformelor în domeniul cercetare-dezvoltare-inovare (CDI) și cel al pregătirii cadrelor științifice în Republica Moldova, pilonii principali ai dezvoltării durabile a societății, începând cu anul obținerii independenței, 1991, până în 2017, scoțând în evidență punctele tari și punctele slabe, evidențiind momentele imixtiunii factorului politic. Analiza se face reieșind din conceptul Știință Deschisă, chemat să asigure transparența activității, calitatea producției științifice și educative, dezvoltarea durabilă a sferelor date în contextul evoluției lor în lume.

2. Știința și tehnica – sponsorii progresului

Știința și tehnica sunt sponsorii progresului. Dezvoltarea durabilă a societății presupune o știință avansată, o cultură înaltă și o educație pe potrivă. Știința și tehnica sunt chemate să amplifice forțele fizice și intelectuale ale omului, și prin aceasta să-i asigure dăinuirea. Motorul progresului este inovația, pe care se ține competitivitatea instituțiilor, competitivitatea economică a țării. Progresează numai țările cu nivel înalt de competitivitate științifică, care investesc mult în știință, depun eforturi mari pentru științificarea întregii societăți, drept exemplu pot servi SUA, țările UE, Japonia, Coreea de Sud. Inovația, noutatea științifică sunt elementele de bază ale carierei academice. Viața în fond este o continuă rezolvare de probleme. Pot formula și soluționa științific probleme majore doar oamenii de știință care au urcat piscuri înalte ale cunoașterii, deschizătoare de orizonturi largi. Starea economică a unei țări depinde în primul rând de cea ea a științelor exacte și ale naturii, osatura științei. De aici necesitatea de a dezvolta în RM știința, de a investi în cercetare, tehnologii noi, în pregătirea cadrelor științifice. Moldova are nevoie de: un potențial științific uman de înaltă calificare adecvat dezvoltării durabile; o rețea optimă de instituții de cercetare cu o bază tehnico-științifică și informațională adecvată, ancorată în soluționarea problemelor concrete ale țării, încadrată eficient în procesul local și cel internațional de cercetare și ușor adaptabilă la schimbările din lume; o politică a priorităților clară, de acoperire a unui areal optim de cercetare; un sistem CDI receptiv la implementări și cooperant cu sectorul privat; de un vast sistem de instruire și reciclare a cadrelor (inclusiv a celor științifice), pe întreg parcursul

¹ Ion Holban, ion.holban@yahoo.com

vieții, bazat pe învățământul prin cercetare la toate nivelele, care să asigure aflul de cadre în toate domeniile economice și la toate nivelele. Cunoștințele noi azi sunt generate într-un ritm exponențial, știința națională, societatea trebuie să le asimileze și să le prelucereze. Acest lucru necesită eforturi susținute: intelectuale, fizice, financiare. Nivelul de pregătire a cadrelor este determinat de nivelul de înzestrare a laboratoarelor cu utilaj științific, de colaborarea internațională a instituțiilor de cercetare și învățământ superior, a cercetătorilor. Asigurarea aflului de specialiști tineri în știință și economie îi revine atât învățământului prin doctorat, cât și celor altor cicluri. Ideea edificării unei societăți bazate pe cunoaștere este una centrală, care ar trebui să unească în jurul ei întreaga populație.

3. Panaceul științei

3.1. Libertatea academică

Experiența țărilor dezvoltate demonstrează că cea mai profitabilă investiție pe termen lung este cea făcută în știință. De la știință se cere responsabilitate, efectul lucrului făcut calitativ. Ca să se dezvolte însă știința are nevoie de libertate academică. Important pentru mediul academic este comunicarea, cooperarea, dialogul - suportul cel mai însemnat pentru schimbul de idei, de experiențe, de metodologii. Din acest motiv, în unitățile de cercetare au fost înființate seminare științifice de profil, a fost inclus dreptul la mobilitate al cercetătorilor, doctoranzilor, lucruri care contribuie la diseminarea cunoștințelor, extinderea ariei ideilor și, totodată, la creșterea profesională a cercetătorilor.

3.2. Știința - rod al muncii colective

În știință accentul se pune pe elementul colegial al activității, grație căruia aici se manifestă plener efectul sinergetic. Gândirea colectivă e mult mai puternică decât cea individuală. Din acest motiv în cadrul instituțiilor de cercetare/de învățământ superior sunt formate consilii științifice/senate universitare, organe de decizie colectivă. Factorul sinergetic se manifestă și prin utilizarea în comun de către cercetătorii din mai multe instituții a aparatului științific complex. În știință se manifestă plener legăturile inverse, interacțiunile neliniare, de unde necesitatea de a asigura transparență în activitate. În știință un rol însemnat îl joacă școlile științifice, în care oamenii se unesc în jurul unor celebrități care polarizează în jurul lor alți cercetători în numele unor idei și interese științifice. Important este de a nu limita dreptul cercetătorului la libera gândire și exprimare, de a nu paraliza inițiativa personală.

3.3. Rolul masei critice

O unitate de cercetare (institut, școală științifică, grup de cercetare) poate să devină procesoare de cunoștințe noi dacă dispune de o anumită masă critică de cercetători în domeniu. În unele cazuri această masă critică poate fi atinsă și depășită prin cooperarea cu cercetători din domeniu din alte instituții. De aceea, în știință este foarte importantă cooperarea cu cercetători din alte instituții, alte țări.

3.4. Știința - sistem deschis

Știința este ca un organism viu, ca să evolueze, ea trebuie să funcționeze ca un sistem deschis, la rezultatele ei să aibă acces alți cercetători, utilizatori, doritori. Accesul universal la cunoștințele științifice este un deziderat al societății moderne promovat prin conceptul de Știință Deschisă.

3.5. Științe fundamentale și aplicative

Patul germinativ al cercetării este pregătit de cercetările fundamentale, care lansează idei, sugerează experiențe, formează concepțiile despre lume, promovează cele mai noi idei elaborate de savanți. Știința aplicativă își are rădăcinile în cea fundamentală. Deși știința fundamentală este foarte costisitoare, ea trebuie dezvoltată și în RM, prin atașare la programe internaționale sau, mai ieftin, prin modelarea la calculator a unor fenomene fundamentale. Aceasta pentru a înțelege importanța cercetărilor ce se fac în lume, de unde se poate de așteptat surprize. Consumatori ai științei fundamentale sunt în primul rând instituțiile de învățământ superior, frecvent în scop educativ. Cercetările în domeniile fundamentale dezvoltă cel mai bine capacitățile intelectuale ale omului.

3.6. Curiozitatea oamenilor de știință

Lucrul care pavează omului calea spre cercetare - condiție fundamentală a societății bazate pe cunoaștere și cu educație continuă - este curiozitatea și calitatea de a se uimi. În instituțiile de învățământ elevii/studenții trebuie învățați să fie curioși, să se uimească.

3.7. Creativitatea oamenilor de știință

„Zicea Mircea Eliade, sensul existenței și datoria fiecărui om este creația”. Una din scopurile școlii este de a învăța oamenii să fie creativi, de a crea în societate un climat creativ. Activitatea cea mai creatoare a omului se manifestă la vârsta de 19–35 de ani. Viitoarea elită științifică trebuie descoperită de la vârsta fragedă și susținută în efortul ei de a se afirma. Instituția care promovează activ inovația este Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (AGEPI). Conform Indexului Global al Inovației, realizat de Institutul European de Administrare a Afacerilor și de Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale, în 2016 RM s-a plasat pe locul 46 în topul celor mai inovative state, din 128 [1], prin urmare, suntem popor inventiv. În țările dezvoltate, inovația este viața firmelor mici. Statul trebuie să încurajeze și să recunoască creația, spiritul de inițiativă și de afaceri.

3.8. Raportul știință-cultură

Știința este elementul definitoriu al culturii. Cultura este suma de cunoștințe retopite în creuzetul limbii. Cunoștințele se transmit nu prin ereditate, ci prin cultură, de aceea omul de știință trebuie să fie dublat de omul de cultură. Până la obținerea independenței, aportul științei RM la cultură era unul minor, oamenii de știință puțin contribuiau la stabilirea terminologiei științifice naționale, la diseminarea cunoștințelor în limba română, practic nu existau reviste și cărți de popularizare a științei în limba maternă. Existența unei rupturi între oamenii de știință și

populație este un mediu propice pentru apariția de concepții dogmatice, antiștiințifice despre lume. O bogată zestre culturală poate fi achiziționată numai din tezaurul infinit al științei și culturii universale. Prin cercetări de nivel mondial, instituțiile de cercetare contribuie la menținerea unui nivel intelectual înalt în țară sub toate aspectele.

3.9. Etica științei

Știința este un domeniu cu principii științifice și morale riguroase, piatră de temelie a ei fiind căutarea și găsirea adevărului, așa cum este el. De la cercetători se cere integritate științifică și morală.

3.10. Instituții și cercetători

Excelența în cercetare și educație poate fi atinsă prin crearea instituțiilor de cercetare și de educație ca sisteme deschise, cu autonomie și libertate academică, asigurate cu echipament științific și informațional adecvat, cu acces la literatura de specialitate, la bazele de date naționale și internaționale, cu garantarea autonomiei activității cercetătorului, dreptului la mobilitate științifică, la proprietate intelectuală, la perfecționare continuă. De la cercetători se cere prestigiu științific, profesionalism, creativitate, competitivitate; participare la dobândirea de cunoștințe noi, la inovație, transfer tehnologic, prestare de servicii științifice; contribuție prin rezultate competitive: lucrări publicate în reviste de prestigiu, brevete; integritate științifică și etică; principialitate, responsabilitate, independență, pasiune în muncă, toleranță și răbdare, cooperare cu alți cercetători; participare activă la pregătirea cadrelor, la diseminarea cunoștințelor. Încadrarea în competiția științifică internațională dă cercetătorului avantaje morale și materiale, contribuie la formarea unei imagini bune despre țară.

4. Conștientizarea rolului științei în Republica Moldova

Cercetătorii din Republica Moldova au conștientizat la timp rolul științei în societate ca sursă de creștere economică sustenabilă. Dovadă – crearea îndată după obținerea independenței a Comisiei Superioare de Atestare (CSA, ulterior CNAA, azi ANCD și ANACEC), prin Decretul Președintelui RM nr.76 din 25.03.1992 [2], iar mai târziu a programului „Privind edificarea societății informaționale în Republica Moldova” (Decretul Președintelui RM nr. 1743-III din 19.03.2004 [3]). Numărul de grade științifice (doctor habilitat plus doctor) conferite anual de CNAA pe parcursul anilor 1993-2017: 1993 – 77 (9+68); 1994 – 148 (36+112); 1995 – 124 (23+101); 1996 – 106 (17+89); 1997 – 157 (23+134); 1998 – 194 (32+162); 1999 – 180 (22+158); 2000 – 212 (28+184); 2001 – 258 (27+231); 2002 – 189 (25+164); 2003 – 227 (19+208); 2004 – 173 (26+147); 2005 – 198 (23+175); 2006 – 225 (24+201); 2007 – 246 (18+228); 2008 – 197 (23+174); 2009 – 285 (39+246); 2010 – 208 (22+186); 2011 – 190 (18+172); 2012 – 207 (22+185); 2013 – 193 (26+167); 2014 – 229 (19+210); 2015 – 204 (19+185); 2016 – 216 (14+202); 2017 – 110 (15+95)) demonstrează că comunitatea științifică ține sub control și în stare de continuă funcționare sfera de activitate privind pregătirea cadrelor științifice [4].

5. Reforme și probleme

5.1. Reforme și politici în știință și educație

Reformele în societate se fac din considerente de a îmbunătăți, optimiza și eficientiza munca oamenilor, instituțiilor. Accentul trebuie pus pe eficiența muncii, pe organizarea științifică a muncii. Este nevoie de a elabora strategii și politici pe termen mediu și lung de creștere economică a țării, a bunăstării populației, țintele cărora trebuiesc atinse. Scopurile și etapele reformei trebuie să reiasă din noile achiziții ale științei. Trecerea fără argumente științifice, de la județe la raioane, d.e., a avut un efect negativ. Comasarea și divizarea repetată a unor instituții științifice făcută fără o strategie bine gândită, la fel au fost fără efect. Cu ani în urmă a fost creat Institutul de Management, Dezvoltare Rurală și Perfecționare, care, la un interval de câteva luni după acreditare, a fost desființat, compromițându-se astfel ideea de acreditare. Orice reformă înainte de a fi demarată trebuie să fie bine argumentată științific, obligatoriu ea să urmărească scopul creării unei societăți durabile, bazate pe cunoaștere. În semn că așa se va întâmpla, se cuvine ca denumirea departamentului care diriguiește cu știința, educația și cultura să fie modificată în Ministerul Cercetării, Educației și Culturii,

5.2. Probleme de strategie

Nici o țară din lume nu-și poate permite să dezvolte în mod egal toate ramurile științei, se vede nevoită să-și concentreze resursele umane și materiale în câteva direcții prioritare, corelate cu cele ale dezvoltării social-economice, educative și politice, ce reies din politicile de dezvoltare durabilă a țării, de asigurare cu energie, materii prime, produse alimentare, informații veritabile, cu asistența medicală necesară, cu protecția mediului ambiant, locuri de muncă calificată, nivel de educație performant. În acest scop, statul intervine la nivel legislativ, executiv în gestionarea științei, dar nu și în procesul de cercetare, căci știința are logica ei de dezvoltare, este un sistem autonom și independent în privința obiectelor și metodelor de cercetare. De regulă, sunt dezvoltate domeniile în care există tradiții, rezultate remarcabile, școli științifice, încadrare meritorie în știința mondială. De atenție sporită se bucură domeniile științelor naturii și celor ale vieții, care permit înțelegerea structurii intime a materiei, totodată, se ține cont de tendințele mondiale, de domeniile noi apărute care par a fi importante și de perspectivă. Nu sunt neglijate nici cercetările din domeniul istoriei, culturii, civilizației, care definesc comunitatea. Dat fiind conjuncturii politice în care ne aflăm, prioritare ar trebui să fie cercetările ce precizează punctele stabile de la care ne revendicăm istoria: continuitatea noastră milenară pe aceste locuri, unitatea de origine, limbă și istorie, apartenența la arealul românesc de cultură.

5.3. Reforma învățământului superior

Nivelul intelectual înalt în țară îl mențin instituțiile de cercetare și universitățile prin oamenii cu cunoștințe profunde, în primul rând, prin cercetătorii cu grad științific, care au demonstrat că pot formula și rezolva probleme

științifice. Reforma învățământului trebuie să se facă concomitent cu cea a științei, în baza acelorași principii, integrarea științei și educației fiind o prerogativă a reformelor, iar educația prin cercetare - momentul cheie al reformei. Instruirea prin cercetare, practică pe larg în UE, trebuie să se facă nu numai în doctorat, ci la toate ciclurile din învățământ, inclusiv la cel liceal, ca tinerii cu perspectivă să fie identificați la timp. Învățământul trebuie să dea oameni bine pregătiți profesional, cu cultură înaltă, creativi, încrezători în forțele și capacitățile proprii, cu inițiativă, capabili să execute lucrări și să ia hotărâri de unul singur, să se implice în activități CDI, să contribuie la creșterea productivității muncii și la dezvoltarea democratică a societății. Pregătirea specialiștilor să fie orientată spre viitorul loc de muncă - să li se dea cunoștințe care să le permită grad mare de manevră pe piața muncii, în acest scop utilizându-se cele mai noi tehnologii educaționale și tehnici digitale. Mobilitatea pe piața muncii presupune și educație continuă pe parcursul întregii vieți, reciclări periodice. Învățământul superior, deși azi e unul de masă, trebuie să fie performant. În rezultatul ultimei reforme, în pregătirea cadrelor științifice s-a trecut la sistemul de școli doctorale organizate în bază de consorții ale instituțiilor cu scopul de a se valorifica la maxim factorul sinergetic al cooperării: utilizării mai eficiente a echipamentului științific, a surselor informaționale; sporirii masei critice a personalului didactic, a conducătorilor de doctorat, a doctoranzilor; multiplicării, diversificării și ieftinirii serviciilor acordate doctoranzilor. Din păcate, eficientizarea nu s-a produs, s-au deschis școli doctorale câte instituții organizatoare de doctorat erau (cca 50, care pregătesc anual cca 200 de doctori în științe). Pentru comparație: Elveția, Germania, SUA eliberează anual, respectiv, în jurul la 3400, 25000 și 56000 de diplome de doctor, având un număr restrâns de școli doctorale: 12, 97, 420 [5, 6].

5.4. Probleme ale învățământului preuniversitar

Dacă se dorește ca să progreseăm, atunci și învățământul preuniversitar trebuie să fie o preocupare a oamenilor de știință. De la nivelul pregătirii cadrelor prin doctorat se văd bine problemele treptelor de învățământ de mai jos, care trebuiesc semnalate la timp. Tânăra generație trebuie atrasă spre cunoaștere, de inițiat în cercetare încă de la vârsta fragedă, de insuflat că anii de ucenicie durează toată viața. Școala trebuie să urmeze știința la distanță mică, să dezvolte elevilor abilități de curiozitate, sete de cunoștințe, competențe multiple, încredere în forțele proprii. Totodată ea trebuie să fie și un filtru în calea influenței ideilor depășite, precipitate, dogmelor, deziderat care poate fi atins prin atragerea în învățământul preuniversitar a specialiștilor din lumea științei, îndeosebi din domeniul științelor reale.

În rezultatul reformelor efectuate, învățământul universitar a fost redus de la 5 la 3 (4) ani, reducându-se și numărul de ore la obiecte, îndeosebi la cele de la științele reale. Aceeași metamorfoză a suferit și învățământul preuniversitar. Din obiectele reale liceanul alege la BAC doar unul singur, celelalte fiind studiate facultativ. Numărul de examene susținute la bacalaureat pe parcursul ultimilor ani, arată o scădere esențială a acestora: 2014 – 93501, 2015 – 83758, 2016 – 72035 [7]. Dacă declinul va continua în același ritm, este riscul ca în 2024 numărul acestora să atingă cifra 0. Declinul dat va trage după sine și cele trei trepte ale învățământului superior și se va sfârși cu colapsul științei. Problemă gravă e și faptul că din numărul total de examene susținute (în 2016, geografia – 11565, l. engleză – 10090, matematica – 9704, l. franceză – 6671, chimia – 2551, biologia – 945, informatica – 344, fizica – 207) [7]), cele de la științele reale (îndeosebi la fizică și informatică) sunt catastrofal de mici, în multe licee lipsesc profesori de fizică, matematică, informatică, însemn al declinului școlii. La facultățile de fizică și inginerie sunt înscrise persoane care în liceu au susținut examenul de profil la geografie. Numărul mare al celor care aleg examenele de profil la limbi străine, denotă faptul că mulți dintre ei vor emigra. Mai există o problemă, repartitia numărului examenelor susținute după note (10-1) [7] nu urmează celea a lui Gauss (anul 2016, număr total de examene susținute 72035 (notele: 10 - 1215; 9 - 1977; 8 - 10447; 7 - 14513; 6 - 15831; 5 - 16497; 4 - 4765; 3 - 3649; 2 - 2459; 1 - 682)), se observă o ruptură la hotarul dintre nota trecătoare, 5, și cea netrecătoare, 4, ceea ce înseamnă că la o parte din elevi li se mărește nițel nota „din milă”, în loc să li se sporească cunoștințele în timpul anului. Notele se pun pentru a avea un tablou real al însușirii obiectelor, din care să se tragă concluzii, să se facă corecții în programele de învățământ, dar nu pentru a avea un tablou care să bucure ochii cuiva.

5.5. Necesitatea perfecționării permanente a actelor normative

Știința este ca o mare uzină, aici în afară de muncă creativă există și multă muncă de rutină, dar necesară, ce ține de pregătirea cadrelor, de activități de expertizare, de popularizare a științei etc. Pentru a nu strâmtora activitatea creativă prin activități mai puțin importante, în multe țări se stabilesc pentru cercetători standarde de performanță mai simple și mai flexibile, „inteligente”, d.e., cel puțin 3 lucrări științifice în reviste prestigioase în timp de 5 ani, o teză de doctorat susținută sub îndrumarea cercetătorului. La fel ar trebui să se procedeze și în RM, unde există mai multe acte normative „stufoase”, „cu hățisuri”, cum ar fi *Regulamentul privind abilitarea cu dreptul de conducător de doctorat*, aprobat prin Hotărârea Comisiei de Atestare a CNAA, nr. AT 5/8-2 din 09.10.2014, cu modificările ulterioare, deși se putea limita la 3-4 cerințe mai importante. Alt exemplu, *Ghidul privind perfectarea tezelor de doctorat și a autoreferatelor*, aprobat prin Hotărârea Comisiei de Atestare a CNAA, nr. AT 03/11 din 23.04.2009, cu pretenții de act normativ, reglementează până la mărunțișuri modul de scriere a unei teze de doctorat. Actele normative trebuie să acorde instituțiilor și cercetătorilor mai multe grade de libertate, spre beneficiul calității și eficienței cercetărilor. Se mai cere de optimizat numărul de indicatori după care instituțiile, cercetătorii raportează [8], la fel, numărul de rapoarte prezentate în organizațiile care monitorizează activitatea acestora. În actele normative mai există și ambiguități, d.e., termenul „profil”, se folosește cu înțelesuri diferite: profilul la care este acreditată o instituție, profilul din *Nomenclatorul specialităților științifice*, profilul la care este abilitată o revistă științifică, profilul unui

liceu. O dată la cca 15 ani fiecare țară își aduce *Nomenclatorul specialităților științifice* la zi. *Nomenclatorul* actual cuprinde 6 domenii, 37 ramuri, 110 profiluri, 399 specialități. Dar el e mai imperfect decât cel precedent, 37 de ramuri e prea mult, optimal ar fi 25. Nici o instituție furnizoare de date statistice, inclusiv BNS, nu prezintă date pentru 37 de ramuri, pentru o țară mică asemenea date sunt și ne semnificative, doar acumulate pe parcursul multor ani ele pot avea importanță, 399 de specialități, la fel sunt prea multe. *Nomenclatorul specialităților științifice* nu este armonizat cu nomenclatoarele specializărilor de la celelalte cicluri: masterat, licență și bacalaureat. De neexplicat este faptul excluderii din *Nomenclator* a specialității „limba română”.

5.6. Problema limbii

O datorie a oamenilor de știință este de a elabora terminologia științifică națională și a o aduce în albia culturii. Cu toate acestea, avem reviste științifice care publică în alte limbi, dar care nu însoțesc articolele cu un rezumat în limba română. Nu există la nivel de stat o politică de editare a unor reviste și cărți de popularizare a științei. Față de anul 1992, când s-a format CNNA (CSA), calitatea tezilor de doctorat și a actelor normative, din punct de vedere lingvistic, s-a schimbat mult spre bine. Revenirea la grafia latină a înlesnit mult computerizarea republicii, trecerea ei la societate informațională.

5.7. Imixtiunea politicului

Știința are specificul ei de dezvoltare, în permanență ea e în căutarea adevărului științific, de aceea important este ca activitatea instituțiilor de cercetare să nu fie influențate de politic. Influența politicului se răsfârge asupra științei prin mecanismele de numire și promovare a unor persoane fără vizibilitate internațională de cercetător în funcții de conducere, motivându-se că persoanele respective sunt manageri buni. Performanța în cercetare și educație o poate promova doar un administrator cu capacități de cercetător validate internațional. Incompetența, nehotărârea factorului decident creează stări de dependență, relații de clientelism, formare de găști, care blochează anumite cercetări, cercetătorii incomozi. Când în 1992 s-a format CSA și s-a elaborat *Nomenclatorul*, timp de cca zece ani denumirea specialității „limba română” de câteva ori s-a schimbat în „limba de stat” și viceversa, pe când denumirea specialității „înghețul veșnic” rămânea neatinsă - dovadă clară a implicării brute a factorului ideologic în activitatea științei [4]. Ingerințele factorului politic se constată în procesul de pregătire a cadrelor științifice (datele de mai sus), în anii 1999, 2009 și 2017, când a fost schimbată conducerea CNNA, datele saltă, și în existența unor blocuri de cercetare care zac ani în șir în paragină.

5.8. Orientarea spre zone de stabilitate, însușirea practicilor bune

În istorie, popoarele se stăruie să se orienteze spre zone de stabilitate și să țină cont de practicile bune existente în lume. Moldova a ales să se asocieze țărilor UE, țări democratice, stabile ca sisteme politice, cu dezvoltare durabilă, cu speranță de viață mare, cu sisteme CDI și educaționale inteligibile, eficiente și cu tradiții milenare. Integrarea în Spațiul European al Cercetării și în cel al Învățământului Superior (semnarea Declarației de Bologna, aderarea la Principiile Salzburg, alinierea cadrului normativ la cerințele, criteriile și standardele europene) a devenit o prerogativă a zilei. Realizarea profesională a oamenilor de știință din UE și SUA demonstrează că alegerea vectorului european de dezvoltare este una corectă. Din 678 de laureați ai Premiului Nobel din domeniul fizicii, chimiei, medicinei, fiziologiei și economiei (anii 1901-2017), 612 sunt din SUA și UE, doar 66 din alte țări ale lumii. Nesolicitarea muncii oamenilor de știință este echivalentă cu refuzul la munca lor, drept consecință are loc plecarea lor din țară. Oamenii cu potențial intelectual înalt RM îi pierde nu numai din știință, ci și din învățământ. Multe licee nu au profesori de fizică, matematică, chimie, biologie.

5.9. Problema finanțării științei

Moldova dispune de un potențial uman de cercetători modest față de țările dezvoltate, cca 95 de cercetători la 100000 de locuitori (Finlanda - 1029, Norvegia - 894, Japonia - 696, SUA - 447, Franța - 452, Germania - 407), acordă anual cca 5,3 diplome de doctorat la 100000 de locuitori (Portugalia - 50,2, Elveția - 43, Germania - 30,5) [5]. Finanțarea lasă de dorit. Pentru activități CDI în 2017 în RM s-au cheltuit 453 900 000 lei [9]. Să facem o comparație cu Coreea de Sud. După suprafața teritoriului Coreea de Sud întrece RM de 3 ori, după populație - de 14 ori, după numărul de cercetători științifici - de 243 ori, după volumul de finanțare a științei - de 28 385 ori [10]. În Coreea de Sud, cca 75% din banii investiți în știință vin din sectorul privat. Alt exemplu, firma privată IBM în 2017 a avut un venit net de 5 753 000 000\$ [11], sumă de bani care ar asigura cercetătorii moldoveni cu lucru timp de 200 de ani. Efectul benefic al finanțării adecvate asupra studiilor a fost demonstrat în cazul beneficiarilor Bursei de excelență a Guvernului și cei ai Burselor nominale [6], cu timpul, 80% dintre aceștia susțin tezele de doctorat, pe când dintre celelalte persoane înscrise la doctorat - cca 40%.

5.10. Problema reproductibilității

O problemă importantă, nemijlocit legată de problema stabilirii priorităților în știință, este cea a reproductibilității cadrelor științifice. Știința poate să-și realizeze plenar funcțiile doar atunci când există un flux permanent de cadre tinere. Iată tabloul repartiției pe domeniu a numărului de gradați științifici (total 4789, 572 doctori habilitați plus 4208 doctori în științe) înregistrați în Moldova în 1995 [2] / comparativ cu numărul de grade științifice (doctori habilitați plus doctori în științe) acordate în perioada 1993-2017 [4] (total 4753, 569 doctori habilitați plus 4184 doctori în științe): 1) științe fizico-matematice - 582/294; 2) chimie - 238/105; 3) biologie - 546/418; 4) geologie - 24/3; 5) tehnică - 669/220; 6) agricultură - 490/137; 7) istorie - 236/142; 8) economie - 421/723; 9) filozofie - 147/46; 10) filologie - 232/231; 11) geografie - 22/32; 12) drept - 59/538; 13) pedagogie - 197/525; 14) medicină -

806/981; 15) farmacie – 16/38; 16) medicina veterinară – 34/21; 17); studiul artelor – 40/68; 18) arhitectură – 1/0; 19) psihologie – 5/78; 20) științe militare – 3/0; 21) sociologie – 8/40; 22) politologie – 4/111; administrare publică – 0/2. Reproducerea cadrelor pe domenii e neuniformă, numărul de teze susținute în domeniul științelor reale e mic, pe când în unele domenii ale științelor socio-economice și umaniste s-au produs „explozii demografice”. Două tablouri - repartitia cercetătorilor ce activau în 2017 pe domenii largi (număr total – 3180): 1) științe ale naturii – 35,13%; 2) științe ingineresti și tehnologii – 14,65%; 3) științe medicale – 13,46%; 4) științe agricole – 12,31%; 5) științe sociale și economice – 14,67%; 6) științe umaniste – 10,00% [9] și reproducerea cadrelor științifice în perioada anilor 1993-2017 (total grade conferite 4753, 569 de doctor habilitat și 4184 de doctor în științe): 1) științe ale naturii – 17,93%; 2) științe ingineresti și tehnologii – 4,63%; 3) științe medicale – 21,44%; 4) științe agricole – 3,32%; 5) științe sociale și economice – 42,44%; 6) științe umaniste – 10,25% - ar trebui să se potrivească ca mănua pe mână, dar ele nici că se aseamănă [4].

5.11. Comparații chemate să alarmeze

Starea sferei CDI în Moldova este una alarmantă. În 1990 în sfera cercetării activau 25990 persoane (estimare CNNA). În 2017 activau 3180 cercetători (dintre care, 361 doctori habilitați și 1331 doctori în știință) [9]. Declinul e pe față. Următoarea comparație e neplăcută, dar necesară. În 2017, în penitenciarele republicii se aflau 6294 deținuți [12] (situația la 1.01.2018), în RM deținuți sunt de două ori mai mulți decât cercetători. Repartitia numărului deținuților după starea socială, total 6294, spune multe: 1) muncitori 13,28%; 2) funcționari – 0,49%; 3) țărani – 19,76%; 4) militari – 0,78%; 5) elevi – 0,92%; 6) șomeri – 60,71%; pensionari – 1,67%; 8) alte categorii – 2,38%. Majoritatea dintre ei, 93,75%, sunt șomeri, țărani și muncitori, oameni fără lucru sau cu loc de muncă nesigur. Cei care nu pot obține profituri din inventivitatea minții, pun mintea în mișcare la săvârșirea de fraude. Sumbra e repartitia deținuților și după studii: 1) analfabeți – 1,19%; 2) studii primare – 3,53%; 3) studii medii incomplete – 52,43%; 4) studii medii – 29,41% 5) studii medii speciale – 9,37%; 6) studii superioare incomplete – 0,99%; 7) studii superioare – 3,08%. 86,56% dintre deținuți au cel mult studii medii, deci acești oameni n-au fost prinși de sistemul de educație continuă. Concluzie: reforma ce are loc în cercetare și educație poate să se termine cu plecarea celor în putere din țară. Blocurile instituțiilor pot fi transformate în pușcării într-o săptămână - se pun zăbrele la ferestre și pază la uși, transformarea penitenciarelor și a deținuților în instituții și cercetători cere însă timp de generații și mari cheltuieli.

6. Asigurarea calității în sfera CDI și cea a pregătirii cadrelor, importanța evaluării

De o importanță deosebită este asigurarea calității produselor sferei CDI și a celei de pregătire a cadrelor științifice. Ea impune evaluarea operativă a activității la nivel de instituție de cercetare, cercetător, proiect de cercetare, revistă științifică, școală doctorală etc. Evaluarea fiind un mecanism subtil de autoreglare științifică și de responsabilizare profesională a subiecților, ea prevede mai multe aspecte: academice, didactice, materiale, financiare ș.a., poate să se facă pentru anumiți ani sau anumite perioade de timp. În activitatea de procesare, aplicare și diseminare a cunoștințelor, de educație se manifestă puternic creativitatea, care se dă greu de cuantificat. Se practică aprecierile calitative - recenzarea făcută de specialiști în domeniu - , care într-o măsură oarecare sunt subiective, nu trebuie însă să uităm faptul că evaluarea o fac nu atât experții, cât criteriile și standardele care stau la bază, la elaborarea cărora participă și subiecții evaluați, acestea fiind aplicate profesional de evaluatori într-un cadru legal clar. Comparativ, asemenea evaluări sunt destul de obiective, analiza comparativă fiind un instrument de bază în promovarea științei performante. Pentru a evita conflictele de interese, comisiile de experți se completează cu experți din exterior, inclusiv din străinătate. Evaluarea se face pentru a aprecia produsul intelectual al instituțiilor, al cercetătorilor, care procesează cunoștințe noi finisate și recunoscute prin publicații, inovații, brevete, soiuri de plante, rase de animale, softuri, sondaje efectuate, participări la proiecte de cercetare, conferințe, transferuri de tehnologii, implementări, prestări de servicii științifice, recenzări, teze de doctorat elaborate și susținute, programe de studiu elaborate, articole de popularizare a științei, număr de firme private asociate etc. O evaluarea corectă poate fi făcută numai în baza unei evidențe stricte a activității subiecților, o prelucrare statistică a datelor, o analiză a impactului activității asupra dezvoltării societății. Biroul Național de Statistică (BNS) este instituția care a depus eforturi mari pentru însușirea strategiilor și metodologiilor statistice moderne în domeniu, conforme standardelor internaționale. Rămâne de unit și de concordat eforturile celor implicați în managementul sferei CDI, d.e., indicatorii privind numărul de persoane care au absolvit doctoratul/postdoctoratul sunt fără valoare, important este doar numărul celor care au susținut tezele și au obținut diploma care confirmă competența lor în a formula și rezolva probleme științifice.

Astăzi, orice activitate managerială utilizează pe larg instrumentele informatice, tehnicile cantitative de evaluare - mecanisme impersonale, care pun subiecții evaluați în condiții egale și asigură accesul liber la sursele de informație. În această privință s-a evidențiat Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI), care a elaborat o politică riguroasă de colectare, preservare și prelucrare a datelor, de asigurare a interoperabilității sistemului informațional cu bazele de date primare, de securizare cibernetică, de protejare a datelor cu caracter personal, a dreptului de autor [13, 14], elaborează și aplică metodologii de cuantificare a rezultatelor muncii științifice și educative, în conformitate cu standardele internaționale OECD, EUROSTAT, UNESCO, identifică și optimizează numărul de indicatori [8], care cuprind cât mai bine aspectele sinergetice ale activității evaluate, utilizează metodologii de prelucrare și reconciliere a rezultatelor, de prezentare grafică a acestora, efectuează activități analitice și de sinteză pentru stabilirea de corelații, emiterea de concluzii și previziuni. IDSI menține în stare funcțională o mulțime de registre. În repozitoriul IBN, d.e., sunt introduse toate articolele cercetătorilor din Moldova (peste 63000), publicate

în revistele științifice de profil din RM, precum și a celor publicate în culegerile de lucrări științifice și în materialele conferințelor avute loc în RM, la fel articolele cercetătorilor moldoveni publicate peste hotare cuprinse în bazele de date internaționale (Thomson, SCOPUS, DOAJ, ș.a.), se preconizează a lua în calcul și citările la lucrările autorilor. Pentru a stabili vizibilitatea instituțiilor, cercetătorilor ș.a., sunt utilizați și indicatorii webometrici, bibliometrici, numărul de vizualizări și de descărcări ale articolelor. În prezent IDSI elaborează o platformă pilot, SCIFORM, care are la bază instrumentele informatice elaborate: IBN, EEXPERT-ONLINE, ACADEMICA, INDICATORI CD, care vine să contribuie la eficientizarea activităților științifice și didactice, la instalarea în domeniu a unei atmosfere meritocratice. Evaluarea activității revistelor științifice efectuată cu ajutorul IBN-ului a dus la sporirea calității articolelor, la înregistrarea revistelor în baze de date internaționale. Instrumentele informatice permit o privire sub varii unghiuri asupra subiectului cercetat, luate împreună acestea dau o imagine apropiată de realitate despre subiect. Platforma permite prelucrarea și prezentarea grafică a indicatorilor în diverse corelații, care îngăduie a stabili o ierarhie a subiecților evaluați. Se preconizează a utiliza platforma și pentru abilitarea mai simplificată a conducătorilor de doctorat, a pretendenților la titluri științifico-didactice. Platforma va asigura persoanele ocupate în știință și educație universitară, organele de decizie, societatea cu informații direct de la producătorii de cunoștințe, fără reținere în timp și fără deformări a conținutului. În baza acestor informații, factorii de decizie pot corela finanțarea instituțională cu performanța atinsă, pot face recomandări în privința perfecționării mecanismului de gestionare, previziuni, iar cercetătorii - pot să se responsabilizeze. În felul acesta, IDSI s-a angajat în procesul informațional mondial, transformând RM din consumator de date științifice și în furnizor de date.

7. Punctele tari și punctele slabe ale sferei CDI și a celei de pregătire a cadrelor științifice

7.1. Punctele tari

Conștientizarea la timp a rolului științei în societate ca sursă de creștere economică sustenabilă; crearea unei rețele de instituții de cercetare și de educație capabile să dezvolte o știință modernă și să asigure aflulxul de cadre științifice; însușirea practicilor bune ale țărilor avansate; elaborarea legislației specifice cercetării și educației, ajustarea acesteia la cea europeană; atmosfera mult mai democratică și colegială în care activitățile se desfășoară; îmbunătățirea esențială a cooperării instituțiilor de cercetare (organizarea de manifestări științifice, constituirea de programe de cercetare și de studiu, școli doctorale comune, elaborarea în comun a criteriilor, standardelor și actelor normative); extinderea cotei de finanțare a științei în bază de competiție; accesul mai lesne la infrastructuri mari de cercetare din alte țări, la publicațiile de specialitate din bazele internaționale; creșterea mobilității cercetătorilor, încadrarea acestora în programe de cercetare internaționale (participarea la programele cadru ale UE, PC7, Orizont 2020 ș.a., la manifestările științifice internaționale); în perioada a.1993-2017, 620 (13,04%) de cetățeni ai RM au susținut tezele de doctorat în 18 țări ale lumii, 675 (14,2%) de cetățeni din 41 de țări ale lumii au elaborat și susținut tezele de doctorat în RM; în perioada a. 2007-2014 s-a apelat la serviciile experților străini, din 16 țări, de 927 de ori, de 337 de ori în calitate de membri ai consiliilor științifice specializate și de 590 de ori - în calitate de referenți oficiali; integrarea treptată a comunității științifice din RM în Aria Europeană de Cercetare și cea a Învățământului Universitar, aderarea la Procesul de la Bologna, implementarea Principiilor Salzburg - factori importanți pentru sporirea performanței și competitivității științei și educației; trecerea învățământului universitar la trei trepte: licență, masterat, doctorat; asimilarea limbajului științific românesc; venirea în știință a unei generații de cercetători cunoscători ai limbilor de circulație internațională; ameliorarea problemei de gender (conform [2], în 1995, în RM erau înregistrați 550 de doctori habilitați, dintre care 54 (9,8%) femei, și 4024 de doctori în științe, dintre care 1132 (28%) femei; în 2015 au susținut tezele de doctor în știință 185 persoane, dintre care 112 (60%) femei [4]; în 2017 în cercetare activau [9] 361 de doctori habilitați, dintre care 73 (20,22%) femei, și 1331 doctori în știință, dintre care 633 (47,56%) femei); promovarea concepțiilor Știință și Educație Deschisă, Acces Deschis; participarea la dezvoltarea pieței digitale a UE prin utilizarea instrumentelor informatice la evaluarea activității instituțiilor de cercetare și educație, a cercetătorilor, a revistelor științifice de profil etc.; crearea unui sistem informațional viabil care: asigură persoanelor ocupate în știință și educație, societății accesul liber la sursele de informații ale producătorilor de cunoștințe; permite o clasificare obiectivă a instituțiilor și a cercetătorilor; pune bazele creării unei atmosfere meritocratice în domeniu; accelerează procesul de promovare a persoanelor pe scara ierarhică; răspunde operativ la solicitările factorilor de decizie, punându-le online la dispoziție întregul set de indicatori în baza cărora aceștia trag concluzii, fac recomandări, previziuni („Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030” [15]).

7.2. Punctele slabe

Deficitul de cultură politică și de integritate în RM, derapajele celor aflați la putere, pierderea încrederii în clasa diriguitoare; mimarea în parte a reformelor; imixtiunea politicului în activitatea de cercetare și educație; asigurarea neîndestulătoare a laboratoarelor de cercetare cu echipaj științific modern; slaba diversificare a surselor de finanțare ale științei; participarea neînsemnată a sectorului privat la dezvoltarea științei; numărul mic de cercetători și de teze de doctorat susținute anual la 100000 de locuitori; reproductibilitatea scăzută a cadrelor științifice în domeniile științelor reale și „explozii demografice” în domeniile socio-economice; statutul social neprestigios al oamenilor de știință, al doctoranzilor; lipsa unui sistem eficient de educație și reciclare a populației pe tot parcursul vieții; ineficiența reformei de trecere a rețelei de pregătire a cadrelor științifice la sistemul de școli doctorale; lipsa unui program clar de editare a cărților de popularizare a științei și a revistele de popularizare a științei (în care ar putea să-și publice rezultatele cercetării doctoranzii, masteranzii, studenții, elevii); declinul științei și educației spre punctul critic de la

care încep procesele ireversibile; neorientarea economiei naționale spre produse înalt tehnologice; lipsa unei politici adecvate de deschidere a locuri de muncă inteligibile; nivelul scăzut de instruire și al competențelor absolvenților liceelor și ai instituțiilor de învățământ superior; nemotivarea economică și socială a tinerilor de a alege cariera științifică; schimbarea anevoioasă a gârzii de vârstă în știință, micșorarea afluxului de talente tinere în știință, îmbătrânirea cadrelor științifice (conform [9], în 2017 în cercetare activau 3180 persoane, dintre care 22,4% sub vârsta de 35 de ani, 36,1% cuprinși între vârsta 35 și 55 de ani și 41,5% cu vârsta mai mare de 55 de ani, 21,8% - cu vârsta mai mare de 65 de ani); exodul cercetătorilor, cadrelor didactice, tinerilor talentați către sisteme de cercetare și învățământ din țări mai dezvoltate (urmare: destrămarea școlilor științifice, disoluția instituțiilor de cercetare și de învățământ); neconcordanța între programele de pregătire a cadrelor pe discipline la nivel de bacalaureat (colegiu), licență, masterat, doctorat; eficiența scăzută a studiilor prin doctorat (doar 5-12% din doctoranzi susțin tezele în termen); lipsa unor studii fezabile a pieții muncii, instituțiile de învățământ superior nu au o imagine clară a angajării absolvenților lor, câți din ei activează conform profesiei obținute; slaba implicare a absolvenților instituțiilor de învățământ superior în susținerea activității de cercetare ale instituțiilor; conlucrarea slabă a factorilor de decizie din domeniu - ANACEC, ANCD, AȘM, ministerele, BNS; existența unui număr prea mare de indicatori după care se contabilizează activitatea științifică și cea de pregătire a cadrelor științifice [8].

8. Recomandări

Pentru a spori eficiența sistemului cercetare-dezvoltare-inovare-educare este necesar: a exclude imixtiunea factorului politic; a promova ideea edificării societății bazate pe știință ca o idee centrală în jurul căreia să se unească populația țării; a deschide noi locuri de muncă inteligentă, ca elita intelectuală să se poată realiza profesional acasă; a efectua reforma învățământului concomitent cu cea a științei, iar educația prin cercetare să fie un moment cheie al reformei; ca școala să meargă în pas cu știința; a eficientiza activitatea sferei CDI prin efectuarea concomitentă a unor activități de expertizare, d.e., acreditarea științifică și didactică, abilitarea instituției cu dreptul de a organiza studii prin doctorat și a cercetătorilor cu dreptul de a conduce doctoratul; ca tezele de doctor habilitat să fie susținute numai în baza lucrărilor științifice publicate, dar cu cerința ca ele să fie deschizătoare de direcție; de a modifica *Nomenclatorul specialităților științifice*, a reduce numărului domeniilor până la 25; a armoniza nomenclatoarele specializărilor de la bacalaureat, licență, masterat și doctorat; a spori prestigiul omului de știință, statutul doctorandului - din student în cercetător; a utiliza studiile doctorale ca mecanism de depistare a neajunsurilor de la treptele de învățământ de mai jos; a pregăti cadrele științifice în domeniile de perspectivă în instituții de excelență din lume; a integra cercetarea și învățământului din RM cu cel din România; a transforma studiile prin masterat în rampe de lansare a masteranzilor merituosi în doctorat; a lansa un sistem continuu de instruire și reciclare a cadrelor.

Bibliografie

1. <http://www.allmoldova.com/ro/news/moldova-in-prima-jumatate-a-indexului-global-al-inovatiei-2016>.
2. Comisia Superioară de Atestare a Republicii Moldova (alcătuitori Ion Holban, Tatiana Lăsai (Chirilă)). Chișinău, 2003. - 12 p.
3. Decretului Președintelui RM nr 1743-III din 19.03.2004 „Privind edificarea societății informaționale în Republica Moldova” (MO, 2004, nr. 50-52, art.3000).
4. Holban Ion. „Edificarea societății bazate pe cunoaștere în Republica Moldova: practici bune, orientări, probleme, sugestii”. „Intellectus”, nr. 2, p.92-101, 2018; nr.3, nr. 4, 2018; ISSN 1810-7079.
5. Holban Ion. Vectorul european de dezvoltare a Republicii Moldova. Conștientizare și alegere. Biblioteca IDIS „Viitorul” (Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale), 19 p., 25.06. 2014. – 19p.
6. Holban Ion., „Munca creativă—garantul dăinuirii unui popor” „Intellectus”, 2016, nr.2, p.89-103.
7. http://www.aee.edu.md/sites/default/files/raport_examene_2016.pdf.
8. Cojocaru Irina, Viorica Butnaru, Holban Ion. În căutarea unui „brici Ockham” care să reducă numărul de indicatori necesari evaluării activității organizațiilor din sfera științei și inovării și de pregătire a cadrelor științifice. Conferința Internațională Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării”, ediția a XII-a. Institutul Național de Cercetări Economice, Chișinău, 12-13 octombrie 2017, Chișinău: INCE, 2017.
9. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5973>.
10. https://en.wikipedia.org/wiki/South_Korea.
11. <https://en.wikipedia.org/wiki/IBM>.
12. penitenciari.gov.md/ro/statistica.
13. COJOCARU, I., CUCIUREANU, G. and MORARU, O. Instrumentul Bibliometric Național – sistem informatic performant, deschis, flexibil, scalabil, in Intellectus nr. 2, pp. 44-55, 2010.
14. Holban, I., Cuciureanu, G., Minciuna, V. The Role of Information Instruments in Ensuring Transparency in Scientific Research (The case of the R. of Moldova). Proceedings of International Conference „Central and Eastern European e|Dem and e|Gov Days 2017” ISSN:2520-3401.
15. Notă de concept privind viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030”
16. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/viziunea_snd_2030_2_0.pdf

**UN SET OPTIMAL DE INDICATORI
PENTRU EVALUAREA ACTIVITĂȚII ORGANIZAȚIILOR
DIN SFERA ȘTIINȚEI ȘI INOVĂRII ȘI A CERCETĂTORILOR ȘTIINȚIFICI**

*Irina COJOCARU¹, cercetător științific,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova
Viorica BOTNARU², dr.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova
Ion HOLBAN³, dr.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova*

Lucrarea de față prezintă o continuare logică a lucrării „În căutarea unui „brici Ockham”, care își propunea să reducă numărul de indicatori necesari evaluării activității organizațiilor din sfera științei și inovării și de pregătire și atestare a cadrelor științifice, prezentată de autori la Conferința Institutului Național de Cercetări Economice în anul 2017. În urma unei analize minuțioase a indicatorilor de performanță utilizați pentru evaluarea activității cercetătorilor științifici, a instituțiilor de cercetare și de pregătire a cadrelor științifice la nivel național, a practicilor europene și internaționale de evaluare a activităților de cercetare și de pregătire a cadrelor științifice, se propune cum trebuie elaborat un set optimal (unificat) de indicatori, ajustat la criteriile și standardele europene și internaționale în domeniu, de evaluare obiectivă, echitabilă și transparentă a activității din sfera științei și inovării și cea de pregătire a cadrelor științifice din Republica Moldova, care să facă rapoartele de activitate destinate instituțiilor care monitorizează activitatea acestora, Biroului Național de Statistică, mai laconice, mai clare, să excludă dublarea.

Cuvinte-cheie: activitate de cercetare, indicatori de activitate, dezvoltare durabilă, societate bazată pe cunoaștere, societate informațională, instrumente informatice.

This paper presents a logical continuation of the article „Looking for an „Ockham's razor”, which aimed to reduce the number of indicators required to assess the activity of science and innovation organizations and those concerned with researchers’ training and assessment, presented by the same authors at the Conference of the National Institute of Economic Research in 2017. Following a thorough analysis of the indicators used to assess the activity of scientific researchers, research and higher education institutions at the national level, as well as the evaluation practices used for similar organisations at European and international levels, proposals are made on how to develop an optimal, unified set of indicators, adjusted to European and international criteria and standards in the field, ensuring objective, fair and transparent evaluation of the activity of research and higher education institutions in the Republic of Moldova, in order to provide more laconic, clearer activity reports, excluding duplication, to the institutions monitoring the R&D area and the National Bureau of Statistics.

Keywords: research activity, activity indicators, sustainable development, knowledge based society, information society, IT tools.

JEL Clasification: I2, O3.

Prezenta cercetare a fost realizată în cadrul proiectului „Platforma pilot pentru asigurarea evaluării calității și vizualizarea conținutului științific digital din RM”, (2015-2018), cod 15.817.06.13.A, <http://idsi.md/sciform>.

1. Introducere. Știința este cea care sporește capacitățile și competențele științifice, tehnice, economice, culturale ale țării, îmbunătățește viața populației. Dezvoltarea activității de cercetare din țările avansate arată în mod concludent interesul față de știință la nivel mondial. Aproximativ două treimi din creșterea economică în țările Uniunii Europene (UE) se datorează investițiilor în inovare, fapt care demonstrează că activitățile de cercetare-inovare sunt considerate în aceste țări ca fiind strategice. Accentul se pune pe promovarea societății bazate pe cunoaștere, pe fortificarea activităților de cercetare-dezvoltare-inovare-educație (CDIE), inovarea și transferul tehnologic orientate spre eficiență și competitivitate, iar educația - spre pregătirea schimbului de mâine în domeniu. Sursă de prosperitate, știința generează cunoștințele necesare pentru formarea unui capital uman de cea mai înaltă calificare, capabil să ofere soluții la problemele cu care se confruntă societatea. Astăzi este nevoie de o viziune tot mai integratoare asupra cercetării-dezvoltării-inovării-educației, în baza conceptului de știință deschisă, educație deschisă, de transparență în activitate, de mersul educației în pas cu știință, cercetarea fiind parte indispensabilă a educației.

2. Asigurarea transparenței activității științifice și educaționale

Știința este cel mai dinamic domeniu de activitate umană. Pentru a merge în pas cu știința mondială, specialiștii

¹ © COJOCARU Irina, irina.cojocaru@idsi.md

² © BOTNARU Viorica, viorica.botnaru@idsi.md

³ © HOLBAN Ion, ion.holban@yahoo.com

din domeniu trebuie să reaşeze sfera CDIE pe un nou fundament – să efectueze o modificare structurală a instituţiilor de cercetare şi de învăţământ superior, care să ducă la sporirea eficienţei acestora, să modernizeze planurile de cercetare şi de învăţământ, să revizuiască actele normative, criteriile şi standardele de evaluare a activităţii de cercetare şi de predare. În mare parte reuşita sistemului CDIE depinde de calitatea capitalului uman antrenat în procesul de cercetare. Reorganizarea sistemului CDIE trebuie însă să fie precedată de o politică ştiinţifică chibzuită, dominată de spirit de competenţă şi competiţie, pragmatism şi eficienţă. Reformele au drept scop sporirea eficienţei sistemului CDIE, asigurarea condiţiilor optime pentru generarea de noi cunoştinţe obţinute în baza cercetărilor fundamentale şi aplicative, aplicarea acestora în vederea sporirii competitivităţii economiei naţionale, bunăstării populaţiei.

Instituţiile din sfera CDIE trebuie să asigure respectarea *Codului de etică*, dar şi mai important să asigure transparenţa activităţii lor prin website-uri, baze de date, astfel ca diverse părţi interesate (cercetătorii, cadrele didactice, cetăţenii, factorii de decizie, mediul de afaceri, toţi doritorii) să aibă acces la noutăţile din domeniul CDIE de la producătorii autentici de informaţii ştiinţifice. Aceasta pentru a ralia procesul de dobândire a cunoştinţelor noi şi rezultatele obţinute la nevoile şi aşteptările societăţii. Ca să nu mai vorbim de asigurarea transparenţei angajării şi promovării cercetătorilor, cadrelor didactice, publicarea funcţiilor vacante pe portalul instituţiei, accesarea şi avansarea în funcţii în baza criteriilor de performanţă. Demn de menţionat, instituţiile din sfera CDIE din RM dispun de pagini web, utilizează pe larg sisteme şi resurse IT, multe dintre ele sunt incluse în clasamentul internaţional Webometrics [1]. Tezele de doctorat, rezumatele acestora sunt afişate din timp pe site-urile instituţiilor în care va avea loc susţinerea tezelor şi pe site-ul ANACEC, susţinerea tezelor are loc în prezenţa publicului, cu implicarea experţilor din ţară şi de peste hotare, dezbaterile se transmit prin Skype. Conceptele *Ştiinţă deschisă*, *Acces deschis*, *Date deschise*, *Educaţie deschisă* deschid noi oportunităţi pentru activitatea instituţiilor din sfera CDIE, însă cer şi eforturi suplimentare. Asigurarea accesului deschis la rezultatele ştiinţifice obţinute urmare a activităţilor finanţate de la bugetul de stat se realizează în mare parte prin utilizarea tehnologiilor digitale. Finanţarea de la bugetul de stat a instituţiilor de cercetare presupune şi o informare completă a factorilor de decizie – parlament, guvern, minister, departament, opinie publică – despre rezultatele obţinute, pentru ca acestea să poată lua decizii corecte bazate pe fapte.

3. Evaluarea activităţii de cercetare-dezvoltare-inovare-educaţie (indicatori, surse de date, instrumente informatice)

Orice activitatea a oamenilor are la bază o evaluare. Evaluarea produsului ştiinţific este însă mai greu de făcut. Procesul de cercetare este unul specific, necesită o cantitate mare de muncă intelectuală, cu procent mare de eşecuri. În cele din urmă, se evaluează numai producţia reală, pe când partea invizibilă a muncii, care este cu mult mai mare decât cea care se vede la suprafaţă, nu. Creaţia ştiinţifică se apropie de artă, lucrările ştiinţifice sunt originale, cu puternice elemente de creaţie, ţin de specializări înguste şi au limbaj specific, astfel că evaluarea lor poate fi făcută cu dificultate, de puţini oameni. În acelaşi timp, evaluarea urmează modele diferite pentru domenii diferite şi aspecte diferite ale produsului ştiinţific – logistic, financiar, creativ, aplicativ, inovativ, didactic etc., astfel că problema evaluării activităţii ştiinţifice şi educative devine astăzi una foarte actuală. În ţările avansate demult se aplică consecvent criterii şi standarde de valoare clare în toate sferele de activitate: ştiinţă, învăţământ, cultură, economie, sănătate etc. Criteriile şi standardele care stau la baza evaluării rezultatelor ştiinţifice au scopul de a scoate în evidenţă productivitatea şi eficienţa instituţiilor de cercetare şi de învăţământ, a şcolilor doctorale, revistelor ştiinţifice, a cercetătorilor, cadrelor didactice, impactul ştiinţific, didactic, economic, social, cultural şi spiritual al activităţii acestora. Evaluării, de asemenea, sunt supuse programele de activitate ale sistemului CDIE, proiectele de cercetare la toate fazele: ex-ante, intermediară şi ex-post a rezultatelor.

Omul de ştiinţă este subvenţionat după productivitatea muncii sale, şi el trebuie să dovedească că merită finanţarea, publicând. Numărul de articole publicate creează vizibilitatea cercetătorului, criteriu important pentru evaluarea performanţei acestuia, iar factorul de impact al revistei în care rezultatele au fost publicate şi numărul de citări ale articolelor – penetrabilitatea produsului ştiinţific pe piaţa ştiinţifică. Cercetătorii mai au obligaţia de a participa la organizarea de manifestări ştiinţifice şi la lucrările acestora, la diseminarea ideilor şi cunoştinţelor noi. Vizibilitatea lor este determinată şi de numărul de proiecte de cercetare la care au participat, de numărul de activităţi de expertizare şi de funcţii de monitorizare suplinite etc, activităţi care sunt măsurate prin indicatori bibliometrici, webometrici şi altmetrici, număr de vizualizări şi de descărcări ale articolelor autorilor.

Eficacitatea unor activităţi de cercetare şi de educaţie este greu de apreciat numai prin intermediul experţilor. Evaluarea se dublează de una impersonală, făcută în baza unor indicatori cantitativi. Este vorba de evaluarea scientometrică, realizată prin analiza cantitativă a fluxului informaţional din domeniul ştiinţei, în care bibliometria, webometria, altmetria ocupă un rol important. Datele scientometrice sunt de mare folos şi în concursurile de ocupare a posturilor din cercetare şi învăţământ superior, parametrii scientometrici înalţi atinşi fiind o dovadă a competenţii pretendentului. În cazul cercetătorului individual evaluarea trebuie să includă indicatorii stipulaţi în *Carta Europeană a Cercetătorilor* şi în *Codul de Conduită pentru Selecţia Cercetătorilor* [2]. Procedura de evaluare şi apreciere a cercetătorilor, cadrelor didactice trebuie să fie una mai generală, să ia în considerare atât creativitatea autorilor (elementul de noutate, de originalitate) şi rezultatele cercetării (numărul şi calitatea publicaţiilor, brevetelor etc.), cât şi aportul aplicativ şi cultural al cunoaşterii, participarea la managementul şi expertiza cercetării, predării, la îndeplinirea sarcinilor administrative, la pregătirea cadrelor, la cooperarea naţională şi internaţională, la activităţi de diseminare a cunoştinţelor etc. Pentru o contabilizare cât mai obiectivă se cere o abordare sistemică a procesului de

evaluare a activității de cercetare, de educație, cu utilizarea standardelor de performanță internaționale, cu stabilirea unor praguri minime și plafoane de promovare, ca cercetătorul să nu fie tentat să obțină punctaje mari prin efectuarea unui număr mare de activități mai puțin importante. Republica Moldova urmează bunelor practici ale țărilor occidentale: elaborează o politică de evaluare metodică, programatică a activității științifice și didactice, de stabilire a criteriilor și standardelor în cercetare, educație și evaluare, care să fie în concordanță cu normele de apreciere recunoscute de comunitatea științifică mondială. Asigurarea evaluării obiective a calității cercetării presupune vizualizarea digitală a conținutului științific. Evaluarea, adaptată la scopul urmărit, se face de pe poziția nivelului atins de știința și educația mondială, rezultatele științifice obținute în RM fiind comparate cu cele obținute în țările avansate. La evaluarea activității sistemului CDIE din RM sunt antrenați experți internaționali.

Pentru evaluarea activităților de cercetare și educație, care includ o mulțime de aspecte, se folosește un ansamblu de indicatori de diferite tipuri: de efort, de efect, de rezultat etc. Indicatorii mai depind și de domeniul științific (științele ale naturii, științele socio-juridice etc.) în care activează cercetătorul sau în care se desfășoară proiectul, de profil - științific, teoretic sau experimental. În cadrul fiecărui tip de indicatori există o diferențiere largă a greutăților statistice, cu care aceștia intră în formula finală, încât ele să reflecte cât mai bine valoarea științifică, educativă, economică, socială a rezultatului. Tipul indicatorilor care trebuie luați în calcul, la fel, este larg (și fiecare cu greutatea lui statistică), de la indicatorii ce se referă la datele personale (necesare pentru a stabili repartițiile pe vârstă), la rezultatele cercetării (lucrările publicate etc.), la activitatea de pregătire a cadrelor (număr de doctori habilitați, doctori în știință pregătiți), până la indicatorii economico-financiar și cei ce se referă la impactul științific, educativ, economic, social, cultural al activităților de cercetare și educație. Toate aceste aspecte urmează a fi examinate în complex, ca datele primare furnizate de către instituții, de către cercetători, cadrele didactice să poată fi folosite pentru întreg amalgamul de evaluări. Pentru aceasta se cere un volum enorm de lucru, care poate fi realizat doar cu ajutorul instrumentelor informatice și e de preferat ca acest lucru să fie făcut de o singură instituție, căreia să i se delege această obligație.

4. Necesitatea reformării domeniului național de cercetare-dezvoltare-inovare-educație conform bunelor practici internaționale

Știința moldovenească este orientată spre atingerea nivelului mondial în cercetare, valorificarea la maximum a capacității creatoare a poporului, edificarea unei societăți bazate pe informație și cunoaștere. Din păcate, sistemul CDIE din RM se confruntă cu un șir de vulnerabilități ce-i limitează funcționalitatea: baza materială învechită; infrastructura de cercetare slab racordată la cea internațională; finanțarea insuficientă; eficiența scăzută a activităților de cercetare-inovare; implementarea sporadică a rezultatelor cercetării; vizibilitatea redusă a rezultatelor cercetărilor științifice la nivel național și internațional, la nivel de societate; exodul de cadre din cercetare și educație; creșterea mediei de vârstă (în 2017, circa 22,4% din cercetători aveau vârsta sub 35 de ani, între 35 – 55 ani – 36,1%, și peste 55 de ani – 41,5%, total 3180 cercetători [3]); birocrația ș.a. Sistemul autohton CDIE are nevoie de acțiuni urgente pentru a îmbunătăți condițiile de muncă și remunerarea bazată pe performanță a cercetătorilor, cadrelor didactice, a motiva tinerii să accedă în cariera științifică, îndeosebi în domeniile relevante, nișelor de specializare inteligentă. În RM avem de a face cu un sistem CDIE subfinanțat (cheltuielile anuale pentru cercetare și inovare pe cap de locuitor sunt de circa o sută de ori mai mici decât media UE), fragmentat, departe de a fi unul strategic și relevant pentru sectorul real al economiei (numărul cercetătorilor raportat la cap de locuitor e de circa 4,5 ori mai mic decât media europeană). Astfel că cercetătorii din RM nu sunt egalitari cu partenerii europeni în cadrul proiectelor transnaționale. La aceasta se mai adaugă și actele normative încă rigide, lipsa de experiență, care periclitizează managementul proiectelor obținute, fapt ce diminuează impactul acestora asupra evoluției sistemului național CDIE. De asemenea, conexiunea slabă dintre comunitatea științifică și mediul de afaceri (în Coreea de Sud 75% din investiții în știință vin din sectorul privat), grad redus de implementare a rezultatelor cercetării, nivel scăzut de absorbție a noilor tehnologii de către economia țării.

Pentru a eficientiza sistemul, a promova activități bazate pe excelență și cu relevanță și impact asupra științei, educației, economiei, culturii este necesar a determina nișele de specializare și prioritățile strategice ale activității pentru 10-20 de ani înainte (care periodic să fie supuse identificării, evaluării, revizuirii), în scopul repartizării judicioase a resurselor alocate cercetărilor fundamentale, aplicative, inovării, transferului tehnologic. Strategia națională în domeniul științei și programele aferente acesteia trebuie să răspundă cerințelor obiective ale societății, de eficientizare și utilizare propice a capacității umane și materiale existente, de canalizare a energiei spre scopuri bine definite, trasate de direcțiile și prioritățile CDIE, specializarea inteligentă ale țării pentru perioada 2021-2030, cât și realizarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD) în știință, inovare, educație, economie, cultură, societate, mediu. Important este ca politica în domeniul cercetărilor să fie făcută cu ajutorul cercetătorilor și în sprijinul acestora.

În Republica Moldova la ziua de azi există 19 organizații de drept public din domeniul cercetării și inovării și 30 de instituții de învățământ superior acreditate (18 de stat și 12 private) [4]. În calitate de deținători și furnizori de date statistice privind rezultatele activității sale, acestea raportează lunar, trimestrial, semestrial și anual la mai multe organizații care le monitorizează activitatea: Guvernul RM, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (MECC), Ministerul Finanțelor (MF), Academia de Științe a Moldovei (AȘM), Agenția Națională pentru Asigurarea Calității în Educație și Cercetare (ANACEC), Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare (ANCD), Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (AGEPI), Biroul Național de Statistică (BNS) etc. Fiecare dintre instituțiile supervizoare solicită instituțiilor menționate date referitoare la indicatorii de performanță care-i interesează, conform unor formulare proprii (indicatorii mai variază și de la un domeniu la altul). Făcându-se o inventariere a indicatorilor solicitați de

instituțiile supervizoare [5], s-a constatat că există 2177 de indicatori, număr extraordinar de mare, care dă multă bătaie de cap cercetătorilor, cadrelor didactice, atunci când vine vremea să raporteze. În formularele de raport deseori sunt incluși indicatori identici după conținut, dar numiți sau aranjați în mod diferit. În [5] s-a încercat să se găsească unele modalități de a reduce numărul de indicatori pe care trebuie să-i raporteze cercetătorii, cadrele didactice, instituțiile de cercetare și cele de învățământ superior instituțiilor supervizoare, să se facă o optimizare inteligentă a numărului acestora, fără a reduce din calitatea evaluării rezultatelor muncii persoanelor și instituțiile din sfera CDIE. La început se părea că este un lucru relativ simplu, dar s-a dovedit a fi deloc ușor, dat fiind faptul că se cere implicarea și consimțământul multor organizații, modificarea mai multor acte normative. Pentru atingerea acestui deziderat se cere fără amânare ca instituțiile care monitorizează activitatea din sfera CDIE împreună să cuantifice rezultatele activităților din sfera CDIE și să contabilizeze activitatea fiecărui actor din subordine (colectiv de creație, instituție de cercetare sau de învățământ superior, cercetător individual, proiect de cercetare, revistă științifică etc.) în mod cât mai obiectiv, indiferent de persoana care efectuează măsurătoarea, să elaboreze și să aprobe formulare comune cu aceiași indicatori privind activitatea științifică, inovațională și educativă a organizațiilor menționate, comasând/reducând numărul lor, permițând utilizarea indicatorilor din rapoartele trimestriale, semestriale, în rapoartele anuale și chiar cincinale (în cazul acreditării instituțiilor). Și acest lucru de făcut prin prisma dezvoltării sistemului CDIE pe viitor [6,7]. Eficientizarea sistemului CDIE presupune și îmbunătățirea guvernării lui.

5. Scopul studiului prezent

Prezentul lucrare își propune să traseze un șir de acțiuni menite să soluționeze deficiențele identificate și să asigure condițiile necesare pentru sporirea eficienței, relevanței și competitivității internaționale a sistemului CDIE din RM. Este schițată calea de stabilire optimă a numărului de indicatori, reieșind din obiectivele și sarcinile instituțiilor de cercetare și de învățământ superior, a celor preocupate de evaluarea din domeniul cercetării și pregătirii cadrelor științifice, în contextul dezvoltării durabile a țării. Optimizarea numărului de indicatori și determinarea greutăților statistice ale acestora trebuie să țină cont de evoluția în timp a compartimentelor sferei CDIE.

Indicatorii de performanță urmează a fi grupați în seturi, după tipul evaluării: logistică, potențial uman, rezultatele cercetării, contribuție în educație, diseminare a cunoștințelor etc. Pentru calcularea performanței E pentru fiecare set de indicatori (X_i) se propune de utilizat formule de genul $E = \sum_{i=1}^{i=k} S_i X_i$, unde S_i sunt greutățile statistice (ponderea fiecărui indicator de performanță). Problema cea mare nu este atât în numărul enorm de indicatori, cât în determinarea greutăților statistice S_i (coeficienților cu care fiecare indicator X_i intră în formula finală de contabilizare a activității), care depind pe care dintre activități se pune accentul mai tare. Se cere de elaborat o metodologie judicioasă de definire a fiecărui tip de indicatori (fiecare cu greutatea statistică proprie), a spectrului fiecărui tip, de optimizare a lor și de determinat coeficienții S_i , cu care fiecare dintre ei intră în formula finală de calcul. De multe ori ei pot fi substituiți: prin factorii de impact ai revistelor în care au fost publicate rezultatele (bazat pe numărul de citări) - în cazul pregătirii cadrelor științifice, prin creditele transferabile acumulate de doctoranzi - în cazul studiilor prin doctorat, prin ponderea femeilor - în cazul problemelor de gender, prin ponderea persoanelor cu vârsta sub 35 de ani - în cazul când se dorește a cunoaște perspectiva instituției ș.a.m.d. Greutățile statistice trebuiesc astfel stabilite, ca să orienteze instituțiile, cercetătorii spre obținerea de rezultate științifice relevante. În toate cazurile valorile greutăților statistice trebuie să fie aprobate de comunitatea științifică și incluse într-un act normativ emis de organul de decizie în domeniu.

Pentru reducerea numărului de indicatori solicitați de la cei evaluați și argumentarea științifică a acestei proceduri, se identifică pașii necesari de urmat. La bază trebuie să stea actele normative ce vizează activitatea instituțiilor din sfera științei și inovării și a celor antrenate în procesul de pregătire și atestare a cadrelor științifice, ținându-se totodată cont de bunele practici ale UE în domeniu. Dat fiind numărul relativ mic al comunității științifice din RM, în timpul prelucrării semestriale, anuale a rapoartelor, rezultatele instituțiilor, luate fiecare în parte, par a fi niște date aleatorii. O mulțime de indicatori, cum ar fi, bunăoară, numărul de persoane care au susținut tezele de doctor habilitat pe cap de locuitor nu are sens să fie calculate de instituții aparte, sunt indicatori care variază semnificativ de la an la an, de la instituție la instituție. Același lucru se referă și la repartitia numărului de cercetători pe cap de locuitor, pe vârste, pe domenii, pe ramuri, date care la fel se schimbă puternic de la instituție la instituție, de la an la an. Aceste informații devin cu adevărat date statistice, în baza cărora se poate prognoza ceva, abia după ani în șir de acumulare sau acumulate pentru toate instituțiile de cercetare. Instrumentele informatice ale IDSI facilitează cumulara acestor informații.

6. Necesitatea unei platforme informaționale integrate

Funcționarea unui instrument informatic adecvat scopului urmărit de eficientizare a activității sferei CDIE cere elaborarea unei platforme de acumulare, stocare și procesare a datelor, a arhitecturii acesteia, a conceptului de interfață, de interoperabilitate pentru serviciile informaționale, stabilirea mecanismelor de preluare a informațiilor de la entitățile sferei CDIE, de asigurare a securității datelor. Scopul este de a oferi utilizatorilor, părților interesate, informații veridice preluate direct de la furnizori, cu grad mare de detaliere, dintr-o singură sursă (ghișeu unic). Platforma ar putea pune la dispoziția organelor de decizie, instituțiilor de cercetare și de învățământ superior, cercetătorilor, cadrelor didactice informații complete, transparente, cu multiple posibilități de procesare și analiză, genera pagina personalizată a cercetătorului/cadrului didactic, cu toate informațiile relevante carierei acestuia, actualizate și verificabile în timp real. Prin utilizarea unor sisteme informaționale relevante, devine posibilă creșterea transparenței și a vizibilității informațiilor referitoare la evaluarea cercetării, astfel încât acestea să ajungă a fi urmărite și utilizate în mod direct de către cercetătorii individuali, și nu doar de către factori de decizie din sistem.

Din acest punct de vedere, rezonabil ar fi ca toate aceste servicii să fie delegate unei singure instituții cu competențe în domeniul IT, iar celelalte instituții de cercetare, de învățământ superior, cu statut de furnizori de date, să aibă dreptul să solicite acesteia servicii de prelucrare, analiză și sinteză a datelor primare, generarea și prezentarea grafică a indicatorilor necesari. Desemnarea unei singure instituții pentru acumularea, stocarea, prelucrarea, analiza, sinteza și prezentarea grafică corespunzătoare a datelor din sfera CDIE prezintă numeroase avantaje. Instituția ar asigura transferarea automată a datelor de la furnizor, ar purta răspundere de funcționarea continuă a platformei, de securitatea informațională a acesteia, ar asigura interoperabilitatea platformei cu repozitoriile instituționale (a bazelor de date existente), prin utilizarea unei singure metodologii de colectare a datelor și a unui format comun al datelor pentru toate instituțiile sistemului, ar contribui la imparțialitatea la evaluarea activității instituțiilor, a cercetătorilor, cadrelor didactice, aplicând standarde, criterii, metode identice pentru toți evaluații, aprobate de instituțiile diriguitoare și de subiecții evaluați, ar oferi posibilitatea generării diverselor rapoarte, analize, la cerere, cu grad diferit de detaliere pentru diverse perioade de timp, ar furniza date actualizate asupra activității întregii sfere CDIE, generând astfel on-line o *Hartă a Științei a Republicii Moldova*. Analiza activității de cercetare, de pregătire a cadrelor printr-un ansamblu de indicatori scientometrici cu ajutorul platformei comune va permite stabilirea unor scări ierarhice de valori profesionale ale instituțiilor și ale cercetătorilor/cadrelor didactice și, dacă se dorește, pentru fiecare domeniu, ramură în parte, scoțând în evidență instituțiile și cercetătorii de excelență. În felul acesta în sfera CDIE va putea fi promovată o atmosferă de competență, meritocrație și competiție, unicele care pot spori eficiența activității în domeniu. Însemnat este că Platforma va avea puțină monitorizării tendințelor științifice și tehnologice naționale și internaționale, evaluării anuale a rezultatelor proiectelor elaborate în baza nișelor de specializare inteligentă identificate [6].

Această sarcină ar putea fi delegată Institutului de Dezvoltare a Societății Informaționale, care deține competențe și experiență în domeniul prestării serviciilor informatice și elaborării de instrumente informatice pentru sfera CDIE, unica organizație CDIE din RM certificată conform standardelor internaționale (ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001 și ISO 27001), operator de date cu caracter personal înregistrat. IDSI pe durata ultimilor 10 ani a dezvoltat și menține un șir de sisteme informatice ce țin de crearea e-Infrastructurii sferei CDI. Sistemele dezvoltate de IDSI vin în suportul procesului de evaluare. Acestea au drept scop furnizarea de date veridice din surse primare, trasabile, care să servească drept bază pentru luarea deciziilor în sfera CDI, realizarea de analize la nivel de instituție de cercetare, cercetător, proiect de cercetare, revistă științifică etc. Totodată sistemele create de IDSI contribuie la asigurarea vizibilității conținutului științific digital național, prin promovarea activă a accesului deschis la publicațiile științifice.

Instrumentul Bibliometric Național (IBN) www.ibn.idsi.md elaborat de IDSI este cea mai mare bibliotecă electronică cu Acces Deschis la articole publicate în revistele științifice din RM în perioada 1993-2018, în culegerile de articole, în materialele conferințelor științifice din RM, precum și la articolele cercetătorilor autohtoni publicate în străinătate (peste 60 000 de articole în total). IBN oferă informații multiple (conform diverselor criterii) despre articolele unui autor, cooperarea autorilor, clasificarea CZU, exportul metadatelor articolelor în formatele CERIF, crossref, BibTex, DublinCore, DataCite. Sistemul informațional EXPERT online www.expert.idsi.md este destinat depunerii și evaluării propunerilor de proiecte din sfera CDIE și conține mai multe instrumente utile, printre care *Registrul potențialului științific uman*, *Registrul gradelor științifice și titlurilor științifice și științifico-didactice* conferite începând cu 1993 până în prezent, *Registrul proiectelor de cercetare finanțate din bugetul de stat*. Sistemul informatic *Indicatori CDIE* www.indicator.idsi.md este destinat evidenței și vizualizării indicatorilor sistemului CDIE din RM. Datele primare sunt colectate din sursele naționale și internaționale disponibile în care există informație relevantă pentru calcularea indicatorilor CDIE. Cel puțin integrarea acestor trei instrumente informatice într-o singură platformă va oferi o bază substanțială pentru dezvoltarea ulterioară a acesteia. Utilizarea platformei ar permite reducerea în jumătate a indicatorilor folosiți pentru evaluarea activității instituțiilor, cercetătorilor/ cadrelor didactice fără a reduce calitatea expertizei, generarea automată a multor rapoarte.

7. Problemele procesului de evaluare a activității științifice la nivel național

Finanțarea sferei CDIE

Aspect crucial al finanțării cercetărilor, educației este ca ea să se facă pe criterii de valoare și performanță a colectivului de cercetare/ didactic, a cercetătorilor/ cadrelor didactice (ca procesoare de cunoștințe noi) confirmate de noutatea și originalitatea cercetării, contemporaneitatea metodelor de predare. O temă de cercetare cu scop clar definit, recunoscută de experții locali și internaționali garantează într-o mare măsură folosirea judicioasă și la obiect a mijloacelor financiare. Îmbunătățirea mecanismului de finanțare a proiectelor este necesar să se facă prin introducerea finanțării bazate pe performanță și a deciziilor întemeiate pe evidențe. Gradual trebuie să sporească volumul finanțării competitive, să fie elaborate instrumente de finanțare pentru toate etapele procesului de cercetare-inovare-transfer tehnologic, să fie stimulate financiar, prin acordarea de facilități, bonusuri, instituțiile, grupurile de cercetare, cercetătorii, cadrele didactice, cadrele tinere cu grad înalt de performanță, la fel, cei care reușesc să atragă cofinanțare din surse externe. În această privință este indicată alinierea la legislația și experiența țărilor europene, la care finanțarea cercetărilor se face în baza criteriilor de excelență și eficiență, care asigură cel mai bine cheltuirea judicioasă și responsabilă a banului public. Acest lucru ar facilita participarea cercetătorilor naționali la rețelele europene de cercetare și proiecte.

Asigurarea logistică a instituțiilor de cercetare și a celor de învățământ superior

Din punct de vedere al asigurării logistice, cu echipament științific performant, este necesar ca fiecare instituție să dispună de un *Registru al echipamentului științific*, care să faciliteze partajarea echipamentului deținut, în special a

celui de unicat. În acest context, este necesară elaborarea actelor normative privind accesul la infrastructura de cercetare a doctoranzilor, masteranzilor și studenților în procesul de studiu, de asemenea a reprezentanților mediului de afaceri. Dezvoltarea exponențială a tehnologiilor informației și comunicației din ultimele decenii au oferit oamenilor de pretutindeni acces liber la informații și putere de calcul extraordinară.

Trebuie să recunoaștem că investițiile actuale în dezvoltarea infrastructurii CDIE sunt inferioare necesităților științei și educației moderne. Republica Moldova are nevoie de o infrastructură corespunzătoare standardelor internaționale și deschisă utilizatorilor atât din sfera dată, cât și din mediul de afaceri. Dezvoltarea sferei CDIE de comun cu mediul privat va reduce din presiunea asupra bugetului public și va servi drept garanție a utilizării adecvate a echipamentului științific disponibil, inclusiv în procesul de transfer tehnologic. Se cere elaborarea unor viziuni pe termen scurt și mediu de dezvoltare a infrastructurii naționale de cercetare și de educație, inventarierea infrastructurii, crearea și menținerea în actualitate a *Registrului infrastructurii de cercetare*. Consolidarea infrastructurii de cercetare poate fi promovată prin crearea de *Centre de excelență științifică* pentru fiecare nișă de specializare inteligentă, care să fie dotate cu infrastructură de cercetare modernă, de utilizare colectivă a acestora, compatibilă cu standardele internaționale, inclusiv și în ceea ce se referă la actele normative în domeniu. Conectarea infrastructurii de cercetare din RM la infrastructurile țărilor UE incluse în ESFRI, colaborarea cu consorțiile marilor infrastructuri din regiune (ELI NP, DANUBIUS, CERIC-ERIC) ar spori vizibilitatea infrastructurii naționale de cercetare, ar crea condiții pentru găzduirea cercetătorilor străini interesați în aceasta.

Pregătirea cadrelor științifice

Comunitatea științifică are obligația morală, dar și responsabilitatea, de a pregăti cadre științifice pentru sfera CDIE și societate, de a moderniza învățământul, atât cel superior, cât și cel preuniversitar, ca studiul prin cercetare să devină o prerogativă a zilei și în conformitate cu noile achiziții ale științei. O cerință a zilei - dezvoltarea unui sistem de instruire continuă și reciclare pentru un spectru larg de persoane, lansarea unor programe de stagii și mentorat (STEP IN) în cadrul laboratoarelor de cercetare pentru studenți de la ciclul universitar și elevi de la ciclul liceal, pe cât e posibil cu implicarea acestora în proiecte de cercetare, atât în timpul studiilor, cât și vara, în timpul vacanței. Admiterea la studiile de doctorat cu finanțare de la stat să se facă prioritar în domeniile nișelor de specializare inteligentă și celor conexe lor. Coordonarea științifică devine o nouă dimensiune a cercetătorului, care la fel trebuie să fie contabilizată. Cuvintele inovare, învățare pe tot parcursul vieții, perfecționare a măiestriei, reciclare, trebuie să fie termenii de bază în învățământ. Pregătirea specialiștilor trebuie să țină cont și de viitorul loc de muncă. În această privință, ar fi binevenită implementarea conceptului de doctorat industrial, cofinanțarea studiilor de doctorat organizate în comun cu mediul de afaceri.

Pentru a prospera o instituție trebuie să dispună de o masă critică de specialiști cu grad științific în stare să genereze idei noi, să formuleze și să rezolve probleme majore ce stau în fața științei și societății, de tineri cercetători, schimbul de mâine. O condiție indispensabilă pentru eficiența cercetării este libertatea cercetătorului de a se informa și de a lua parte la schimbul de idei și informații, de a merge în marile centre științifice ale lumii, mobilitatea fiind unul din indicatorii însemnați, grație căruia sporește competența și competitivitatea cercetătorului, cadrului didactic. Importante sunt și tradițiile instituției în domeniul cercetării, școlile științifice de care dispune, prestigiul revistelor științifice al căror fondatoare este etc.

Antrenarea mediului privat în activități de CDIE

Indicatori importanți sunt și cei ai cooperării dintre instituții, dintre cercetători, factorul sinergetic fiind cel care produce plusvaloare. De aceea trebuie de încurajat cooperarea grupurilor de cercetători din institutele de cercetare și cele din universități pentru realizarea unor proiecte de cercetare, implementare comune. Funcționalitățile oferite de Instrumentul Bibliometric Național (www.ibn.idsi.md) oferă posibilitatea de a cunoaște, în baza informațiilor din sistem și a diversilor algoritmi, relațiile de cooperare dintre instituții și dintre cercetători (în baza lucrărilor publicate în comun sau a proiectelor de cercetare realizate în comun), atât la nivel național, cât și internațional.

Nu mai puțin important este și colaborarea comunității științifice cu mediul privat, stimularea activităților de CDIE în cadrul sectorului privat (descoperirea potențialilor parteneri), sporirea numărului de entități din cadrul mediului de afaceri și societății civile care apelează la propunerile de proiecte naționale. Lucru care ar spori esențial competitivitatea economică, ar deschide noi locuri de muncă, ar permite multor absolvenți ai doctoratului și masteratului să se realizeze profesional în țară, fapt care ar reduce substanțial exodul de creiere. În acest sens, relevantă este elaborarea unui *Registru digital al serviciilor științifice prestate de instituțiile de cercetare și cele de învățământ superior* [8] și promovată în mediul de afaceri.

Obiectivele „transferului tehnologic” - transferului direct al rezultatelor cercetării din sectorul public în produse, procese și servicii care pot fi comercializate - să fie substituit prin cele ale „transferului de cunoștințe” - transferul de cunoștințe și rezultate științifice către potențialii utilizatorii, crearea de platforme de inovare colaborative, organizate în jurul infrastructurilor de cercetare și inovare ale instituției, care să promoveze atât inovațiile tehnologice, cât și cele educaționale, sociale, culturale. În acest sens, ar fi binevenit instituirea unui curs de educație antreprenorială pentru cercetătorii cu idei de afaceri, stimularea transferului tehnologic și inovațional, crearea de spin-off-uri, dezvoltarea capacităților persoanelor/oficiilor responsabile de transfer tehnologic, susținerea programelor de suport a antreprenoriatului inovațional (ERASMUS), a ideilor de afaceri și a proiectelor care includ activități cu valoare adăugată înaltă, bazate pe cercetare-inovare, stimularea mobilității cercetătorilor între mediul public și cel privat.

Politica coerentă de cooperare europeană și internațională

Cooperarea cu instituțiile de același gen din țări avansate oferă instituțiilor autohtone multiple avantaje - de participare la proiecte internaționale, accesul la infrastructuri de excelență, utilizarea pe scară largă a criteriilor, standardelor și bunelor practici internaționale în domeniu. În vederea participării la programele internaționale de granturi ar fi binevenită consolidarea capacităților organizațiilor din sfera CDIE. Colaborarea internațională mai deschide țărilor mici ușile spre efectuarea de cercetări fundamentale, cum ar fi în Centrul European de Cercetări Nucleare de la Geneva (CERN), Agenția Spațială Europeană (ESA). Mobilitatea cercetătorilor, cadrelor didactice este de o importanță crucială pentru creșterea competenței profesionale și competitivității cercetătorilor. În această privință s-ar cuveni de elaborat un program de stagii/vizite de studiu a personalului din cadrul organizațiilor din sfera CDIE în cadrul instituțiilor din străinătate cu experiență recunoscută în domeniu. Participarea la cooperarea internațională reprezintă nu doar o oportunitate de dezvoltare a capacităților proprii ale cercetătorilor, prin obținerea de surse adiționale de finanțare și acces la cunoștințe noi și infrastructură de cercetare performantă, ci și o modalitate de recunoaștere în lume a potențialului științific autohton, a promovării imaginii țării în exterior. De asemenea, este important de a promova vizibilitatea rețelelor europene de cercetare și inovare și a beneficiilor acestora în țară, a disemina informațiile privind proiectele de cercetare anunțate și oferirea asistenței necesare în procesul de depunere a dosarelor, de obținere și administrare a granturilor europene, organizarea pentru părțile interesate a unor cursuri de instruire privind managementul acestor proiecte.

De real folos este restabilirea activității Oficiului RM pentru Știință și Tehnologie de pe lângă UE, participarea activă a reprezentanților RM la ședințele comitetelor de program și organelor consultative ale Spațiului European de Cercetare și de Învățământ Superior, participare care ar urma și ea să fie contabilizată prin indicatori de performanță corespunzători.

Ajustarea cadrului normativ din domeniul CDIE

În primul rând, urmează de adus în conformitate cu scopul urmărit actele normative, care să permită o prelucrare scientometrică complexă și operativă a datelor. Se cere de revizuit *Nomenclatorul specialităților științifice*, reducându-se numărul de ramuri științifice de la 37 la circa 25. După care ar urma armonizarea nomenclatoarelor specializărilor la toate cele trei cicluri ale învățământului superior (licență, masterat și doctorat), ca fluxul de date privind pregătirea cadrelor la toate cele trei trepte să poată fi urmărit fără dificultate pe tot parcursul studiilor universitare, ca să se cunoască din timp probabilitatea reproducerii cadrelor științifice pe domenii.

Diseminarea și circulația informațiilor științifice

Pentru a deveni o societate bazată pe cunoaștere, este necesar ca diseminarea informațiilor științifice să se facă rapid și eficient. Pentru a pune populația la curent cu noile achiziții ale științei, instituțiile trebuie să încurajeze dialogul dintre cercetători, cadrele didactice și cetățeni, inclusiv prin intermediul mass-mediei și prin menținerea unor sisteme informatice comprehensive și transparente de difuzare a informației științifice, de asemenea, prin crearea de parteneriate cu reprezentanții societății civile. Să se încadreze în acțiuni de dezvoltare a culturii științifice, tehnologice și de inovare prin organizarea de concursuri anuale a ideilor inovaționale destinate doctoranzilor, masteranzilor, studenților, elevilor, să participe activ la organizarea evenimentelor de promovare a științei. Acest lucru ar contribui la consolidarea percepției publice referitor la rolul CDIE în atenuarea provocărilor societale și generarea de prosperitate, ar dezvolta în societate abilități de anticipare a impactului rezultatelor științifice, contribuind astfel la dezvoltarea unei societăți inovative bazate pe cunoaștere, receptive la tot ce-i nou și de valoare în știință, la ridicarea nivelului intelectual din societate, la atragerea de noi cadre în domeniu. Prin rezultatele obținute, diseminarea cunoștințelor, dialogul cu societatea, comunitatea științifică capătă încrederea și susținerea acesteia, sporind totodată vizibilitatea proprie, precum și prestigiul omului de știință.

8. Concluzii și recomandări

A venit timpul ca în Republica Moldova sfera CDIE să devină un model de reformare operativă, pe baze științifice, pentru toate sferile de activitate umană. Dat fiind faptul că activitatea acestei sfere de activitate este supravegheată de mai multe instituții, care la moment comunică ineficient între ele, sistemul de indicatori solicitați de instituțiile supervizoare instituțiilor de cercetare și de învățământ superior, cercetătorilor, cadrelor didactice este unul sofisticat și lipsit de unitate, lucru care cere de la cercetători un volum mare de muncă de rutină, cu irosire de timp și nervi și cu folos îndoielnic. Pentru ameliorarea situației se recomandă:

- desemnarea de către Ministerul Culturii, Educației și Cercetării a unei instituții care să elaboreze seturile de indicatori după care se evaluează activitatea entităților CDIE și greutatea statistice ale acestora, aprobate în comun acord cu comunitatea științifică; indicatorii de evaluare (și greutatea lor statistice), ce aparțin diferitelor instituții de monitorizare a activității sferei CDIE, să fie aceleași sau puternic corelați între ei și compatibili cu cei din țările avansate;

- crearea unei platforme informatice unice la nivel național, care ar prelua direct din bazele de date ale instituțiilor din sfera CDIE, ale altor actori relevanți informația necesară, fapt care ar asigura eficiența colectării, stocării și prelucrării datelor;

- elaborarea unei serii de pașapoarte și registre digitale: *Pașaportul scientometric al instrumentului informatic; Registrul metadatelor din sfera CDIE; Pașaportul științific al instituției din sfera CDIE; Pașaportul scientometric al cercetătorului (doctorandului); Registrul instituțiilor din sfera CDIE; Registrul școlilor științifice din RM; Registrul național al cercetătorilor; Registrul lucrărilor științifice ale cercetătorilor; Registrul echipamentului științific din*

sfera CDIE; Registrul sistemelor TIC și a activelor IT; Registrul proiectelor și al granturilor de cercetare și de transfer tehnologic; Registrul serviciilor prestate de instituțiile CDIE; Registrul temelor de cercetare și al temelor tezelor de doctorat; Registrul școlilor doctorale; Registrul programelor de admitere în doctorat; Registrul programelor de studiu în doctorat; Registrul conducătorilor de doctorat; Registrul experților etc., în funcție de necesități;

- modificarea actelor normative relevante concomitent cu optimizarea indicatorilor de performanță și stabilirea greutăților statistice ale acestora, încât și cele din urmă să fie cuprinse într-un act normativ.

Bibliografie

1. Webometrics – Ranking Web of Research Centers. Disponibil: <http://research.webometrics.info/en/Europe/Moldova%2C%20Republic%20of>
2. The European Charter for Researchers & The Code of Conduct for the Recruitment of Researchers, European Commission, Directorate-General for Research, Human resources and mobility (Marie Curie Actions), 2005, ISBN 92-894-9311-9 [online]. Disponibil: https://euraxess.ec.europa.eu/sites/default/files/am509774cee_en_e4.pdf
3. Activitatea de cercetare-dezvoltare în anul 2017 [online]. *Biroul Național de Statistică*, 2018. Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5973>
4. Organizațiile de drept public din domeniile cercetării și inovării [online]. *Ministerul Educației, Culturii și Cercetării*, 2018. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/organizatii-de-drept-public-din-domeniile-cercetarii-si-inovarii>
5. Cojocar Irina, Viorica Butnaru, Holban Ion. În căutarea unui „brici Ockham” care să reducă numărul de indicatori necesari evaluării activității organizațiilor din sfera științei și inovării și de pregătire a cadrelor științifice. Conferința Internațională Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării”, ediția a XII-a. Institutul Național de Cercetări Economice, Chișinău, 12-13 octombrie 2017, Chișinău: INCE, 2017.
6. Mapping for smart specialisation in transition countries: Moldova. (Report) [online]. *Joint Research Center*, 2017. Disponibil: http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/234901/JRC_mapping-summary+leaflet-Moldova_Oct3.pdf
7. Notă de concept privind viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030” [online]. *Cancelaria de Stat a Republicii Moldova*. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/viziunea_snd_2030_clean.pdf
8. Catalogul serviciilor științifice (prestate de către institutele de cercetare a Academiei de Științe a Moldovei) [online]. *Agenția de Inovarea și Transfer Tehnologic*, 2016. Disponibil: <http://aitt.md/uploads/files/Catalogul%20serviciilor.pdf>

**„CREȘTEREA ECONOMICĂ” PRIN PRISMA
INSTRUMENTULUI BIBLIOMETRIC NAȚIONAL**

**Gheorghe CUCIUREANU¹, Doctor habilitat în științe economice,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova
Rodica CUJBA², Doctorand,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova
Vitalie MINCIUNĂ³, Doctor habilitat în științe biologice,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova**

Tematica conferințelor științifice anuale ale Institutului Național de Cercetări Economice este axată pe creșterea economică, care este actuală într-o societate umană, cu nevoi și cerințe tot mai înalte și care pot fi satisfăcute printr-o dezvoltare continuă. Pornind de la această idee, în articol am urmărit să stabilim unele caracteristici ale cercetărilor efectuate în Republica Moldova în care „creșterea economică” este obiectul de studiu explicit evidențiat. Drept sursă principală de informații ne-a servit Instrumentul Bibliometric Național, o bibliotecă electronică din Republica Moldova cu peste 60 mii publicații științifice, iar ca metodă de studiu de bază am utilizat analiza bibliometrică a acestora. Studiul arată o preocupare a economiștilor din Republica Moldova pentru cercetarea creșterii economice, astfel că particularitățile cercetării acestui subiect reflectă în mare parte profilul cercetării economice naționale.

Cuvinte-cheie: bibliometrie, creștere economică, Instrumentul Bibliometric Național

The topic of the annual scientific conferences of the National Institute of Economic Research is focused on economic growth, which is always important in a human society, with increasing needs and requirements, and which can be satisfied by continuous development. Starting from this idea, in the article we aimed to establish some characteristics of the researches carried out in the Republic of Moldova where "economic growth" is the explicitly highlighted subject of study. As a main source of information, the National Bibliometric Instrument, an electronic library from the Rep. of Moldova with over 60 thousand scientific publications was used. The bibliometric analysis of these publications as a basic study method we used. The study shows a preoccupation of the economists in the Republic of Moldova for the research of economic growth, so that the particularities of the research of this subject largely reflect the profile of the national economic research.

Key words: bibliometrics, economic growth, National Bibliometric Instrument.

JEL Classification: A12, O39, O40, C89.

Motivația alegerii tematicii și importanța subiectului cercetat

Creșterea economică este tematica conferințelor științifice anuale ale Institutului Național de Cercetări Economice. Acesta a fost motivul principal (deci aproape aleatoriu) de selectare a subiectului acestui articol. Cu toate acestea, „creșterea economică” este un concept important abordat pe plan internațional. La căutarea în Google (26.08.2018) a acestui termen în limba engleză („economic growth”) ne-au fost oferite 47,8 milioane rezultate, iar în română – 146 mii rezultate.

Creșterea economică reprezintă de fapt sporirea volumului mărfurilor și serviciilor produse de către o economie într-o perioadă de timp. Ea este măsurată în mod convențional ca rata procentuală a creșterii produsului intern brut (PIB) real. Și mai importantă este considerată creșterea PIB-ului pe cap de locuitor. Creșterea stocului de capital, progresele tehnologice și îmbunătățirea calității și nivelului de alfabetizare sunt considerate principalele cauze ale creșterii economice. În ultimii ani, ideea dezvoltării durabile a adus factori suplimentari, cum ar fi procesele ecologice care trebuie luate în considerare în creșterea economiei [2].

Importanța subiectului abordat este demonstrată și de faptul că **promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile** a fost inclusă ca unul din cele 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD) – obiectivul 8 „Muncă decentă și creștere economică”. Conceptul ODD, cunoscut și ca Agenda 2030, a luat naștere la Conferința Organizației Națiunilor Unite privind dezvoltarea durabilă, la Rio de Janeiro în anul 2012. Scopul ei a fost de a produce un set de obiective universal aplicabile, care vor ghida politicile și finanțarea în următorii 15 ani, pentru a soluționa cele mai persistente provocări din lume – de mediu, sociale și economice.

În Republica Moldova, creșterea economică a fost în medie de 4,5% anual după 2009, dar acest nivel a fost insuficient pentru îmbunătățirea capacității de creare a locurilor de muncă și creșterea substanțială a bunăstării populației, iar productivitatea muncii și salariile rămân joase. Acest fapt conduce la continuarea tendinței de emigrare a forței de muncă, care la rândul său contribuie la prognozată încetinire a creșterii economice în următorii ani - în

¹ © Cuciureanu Gheorghe, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, cuciureanu.gheorghe@idsi.md

² © Cujba Rodica, rodica.cujba@idsi.md

³ © Vitalie Minciună, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, vitalie.minciuna@idsi.md

medie cu aproximativ 3% pe an până în 2020, conform Fondului Monetar Internațional (FMI). În acest context, Agenda 2030 menționează că, creșterea economică trebuie să fie mai durabilă și mai incluzivă, pentru a genera un impact semnificativ asupra dezvoltării umane. ODD 8 prevede „instrumentele și mecanismele cheie pentru realizarea creșterii economice centrate pe oameni: productivitatea muncii ca un mijloc cheie de majorare a salariilor reale, împreună cu competitivitatea, diversificarea afacerilor și inovația; locurile de muncă decente, bine și egal plătite, securizate și formale; precum și un sector financiar robust pentru un acces mai vast la finanțare”, dar și o „eficiență mai mare a resurselor în producere și consum, care are scopul să decupleze creșterea economică de la degradarea mediului” [11].

Având în vedere cele menționate mai sus, în articol am urmărit să stabilim unele caracteristici ale cercetărilor efectuate în Republica Moldova în care „creșterea economică” este obiectul de studiu explicit evidențiat.

Abordarea bibliometrică a studiului

În sensul metodologiei utilizate, cercetarea efectuată este una bibliometrică. Bibliometria se axează pe analiza cantitativă a publicațiilor științifice. Bibliometria este parte a scientometriei: măsurarea tuturor aspectelor științei și tehnologiei, care poate include informații despre orice tip de rezultate de cercetare – date, software, colaborări, finanțare, comercializare etc. [3]. Bibliometria oferă criterii obiective pentru evaluarea cercetării, fiind apreciat ca un instrument pentru măsurarea calității și productivității științifice. Ea este utilizată pentru evaluarea și analiza cercetărilor efectuate de diferiți actori: țări, universități, centre de cercetare, grupuri de cercetare, reviste și cercetători individuali. În așa mod, ea contribuie la dezvoltarea științei prin stabilirea progreselor realizate în cercetare, determinarea celor mai fiabile surse de publicare științifică, identificarea actorilor științifici majori, dezvoltarea indicatorilor pentru evaluarea rezultatelor științifice ș.a. [7].

Drept sursă majoră de informații pentru analiza efectuată a servit Instrumentul Bibliometric Național (IBN), o resursă online dezvoltată de către Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale. IBN este cea mai mare bibliotecă electronică cu Acces Deschis la articole publicate în revistele științifice din Republica Moldova în perioada 1993-2018 și materiale ale conferințelor organizate în Republica Moldova în perioada 2005-2017, incluzând, la 18.09.2018, 63,7 mii articole. IBN este înregistrat pe platforma webometrics.info și ocupă poziția 152 dintre repozitorii la nivel mondial [6].

Pentru a include în analiză și articolele publicate peste hotare ale cercetătorilor moldoveni care tratează creșterea economică, au fost căutate informații și în alte baze de date decât IBN. Cele mai importante baze de date bibliometrice la nivel mondial sunt Web of Science (WoS), Scopus și Google Scholar (GS). Volumul informației științifice incluse pe disciplinele diferă între aceste baze de date. Scopus are o acoperire mai largă a literaturii științifice decât WoS. Unele studii arată că jurnalele acoperite de Scopus, dar nu și de WoS, tind să aibă un impact mai scăzut și să fie mai orientate spre nivelul național, sugerând că cele mai importante reviste sunt de obicei acoperite de ambele baze de date. GS, în general, depășește atât WoS, cât și Scopus, după acoperirea literaturii științifice. Cu toate acestea, el este deseori criticat pentru lipsa controlului calității și a transparenței și are în prezent dezavantajul de a fi dificil de utilizat pentru analize bibliometrice la scară largă. Științele sociale și umaniste creează provocări speciale pentru analizele bibliometrice, în primul rând deoarece cărțile și jurnalele naționale pot juca un rol important în aceste domenii, iar astfel de publicații sunt mai puțin indexate în bazele de date internaționale.

Interfețele web ale WoS și Scopus, disponibile celor abonați la aceste baze de date, permit efectuarea unor analize bibliometrice, relativ simple și la o scară redusă. Analizele bibliometrice avansate la o scară mai mare necesită acces direct la bazele de date WoS sau Scopus. Efectuarea unor analize bibliometrice pe scară largă utilizând GS este mai dificilă, inclusiv din cauză că singura modalitate de a accesa GS este prin interfața sa web. Utilizând această interfață în scopul studiului nostru, nu am putut obține aceleași date ca și în cazul WoS sau Scopus. Din aceste considerente, ne-am limitat de a compara datele din IBN cu cele din WoS și Scopus. În acest scop, am extras din cele 3 baze de date, la 30.07.2018, toate documentele în care titlul, rezumatul sau cuvintele cheie conțin combinația de cuvinte „creștere economică”, „creșterea economică”, „economic growth”, „экономический рост”, iar afilierea unui autor este o instituție din Republica Moldova.

După extragerea datelor brute din cele 3 baze de date, acestea au fost unificate, sintetizate și comparate prin acțiuni manuale și automatizate. La prelucrarea datelor, au fost evidențiate separat articolele în co-publicare internațională. În contextul acestui studiu ne referim la publicațiile științifice internaționale, indexate în bazele de date analizate, cu participarea a cel puțin două instituții / organizații din cel puțin două țări diferite.

Printre dificultățile analizei acestor date se numără și clasificarea tematică a articolelor în care se cercetează creșterea economică, deoarece fiecare din cele 3 baze de date are propriul sistem de clasificare a publicațiilor. În cazul IBN, acesta coincide cu clasificarea revistelor din Republica Moldova. În plus, IBN mai utilizează Clasificatorul zecimal universal (CZU), care are o serie de avantaje în sistematizarea documentelor [10].

IBN are o acoperire mai largă în cazul literaturii analizate în studiul nostru, dar dispune și de mai multe posibilități tehnice de căutare și extragere față de celelalte două baze de date. Având în vedere acest fapt, am utilizat funcțiile de căutare avansată a IBN pentru extragerea unor date și efectuarea unor analize mai avansate doar a publicațiilor publicate în Republica Moldova care se referă la creșterea economică (la data de 15.09.2018).

Toate datele extrase și sistematizate au fost analizate după o serie de dimensiuni, comparate și interpretate în contextul literaturii științifice la subiectul dat. Studiul are mai multe limitări, inclusiv că nu analizează citările, care arată impactul lucrărilor și deci mai bine măsoară calitatea. Totodată, el nu analizează în profunzime textul articolelor, or pentru aceasta ar trebui utilizat un instrument de analiză semantică.

Studiile cercetătorilor moldoveni privind „creșterea economică” incluse în baze de date

Google Scholar, care este de fapt un motor de căutare disponibil gratuit, oferă probabil cea mai bogată colecție de

publicații științifice, de tip text-integral, în toate formatele și disciplinele. La căutarea, prin intermediul acestui serviciu de căutare, a termenului „economic growth”, obținem peste 2 milioane de rezultate, iar a termenelor „creștere economică”, „creșterea economică” și „creșterii economice” – câte circa 3500 rezultate [5]. Cu toate acestea, din cauză că acest instrument nu oferă posibilități de selectare a articolelor cercetătorilor moldoveni după criteriile pe care ni le-am propus, în continuare am făcut o analiză comparativă a publicațiilor respective doar din WoS [13], Scopus [9] și IBN.

Căutarea în cuvintele cheie, titlurile și rezumatele articolelor din aceste 3 baze de date a sintagmei „creștere economică”, în limbile română, engleză și rusă, a arătat că în perioada 2007-2017, există un număr diferit de articole în care cel puțin un autor este afiliat unei instituții din Republica Moldova: IBN - 304 articole, WoS – 32 articole și Scopus – 8. Dinamica acestora indică că numărul articolelor care abordează tematica creșterii economice a crescut în ultimii ani (fig.1).

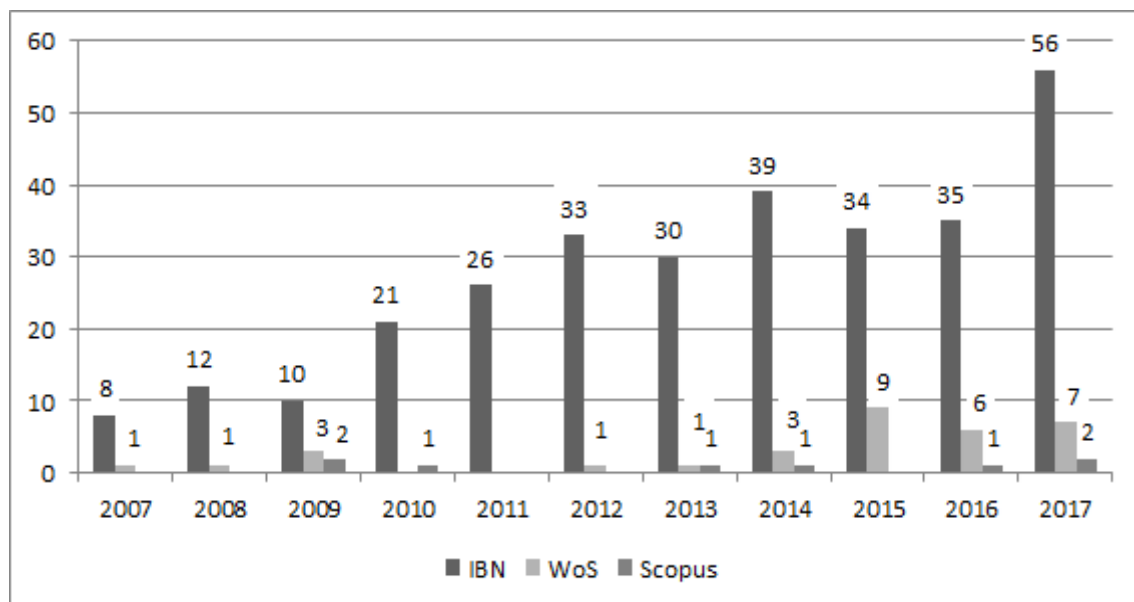

Figura 1. Dinamica numărului publicațiilor din IBN, WoS și Scopus ale cercetătorilor moldoveni care conțin sintagma „creștere economică” (în cuvinte cheie, titlu sau rezumat)

Ponderea acestor articole în totalul publicațiilor ne indică cât de importantă este această tematică și ea la fel variază după cele 3 baze de date (tab.1).

Tabelul 1. Ponderea articolelor cercetătorilor moldoveni care conțin sintagma „creștere economică” (în cuvinte cheie, titlu sau rezumat) în totalul publicațiilor autorilor din Republica Moldova din IBN, WoS și Scopus

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
IBN	0,8%	1,4%	1,0%	1,9%	2,2%	2,4%	2,3%	2,9%	2,7%	2,6%	3,2%
WoS	0,4%	0,3%	0,8%	0,0%	0,0%	0,3%	0,2%	0,7%	1,6%	0,9%	1,3%
Scopus	0,0%	0,0%	0,6%	0,3%	0,0%	0,0%	0,2%	0,2%	0,0%	0,2%	0,4%

După cum se observă din datele de mai sus, atât după numărul total de articole, cât și după ponderea acestora în totalul publicațiilor, cele mai mari valori se înregistrează în cazul Instrumentului Bibliometric Național. Putem identifica câteva explicații pentru această situație:

- 1) Majoritatea articolelor cercetătorilor moldoveni sunt scrise în limba română, iar în cele două baze de date internaționale predomină publicațiile în limba engleză. Astfel, se apreciază că în WoS există o suprareprezentare de 20-25% a revistelor în limba engleză din domeniul științelor sociale și economice (SSE) [1];
- 2) Subiectele abordate de cercetătorii moldoveni au mai mult o relevanță locală și regională. Din cauza orientării naționale și regionale a publicațiilor SSE acoperirea acestor publicații de WoS este limitată [8];
- 3) Revistele științifice naționale din domeniu nu sunt incluse în bazele de date internaționale care solicită respectarea unor standarde a procesului de publicare. Astfel, nu există nicio revistă din domeniul economiei din Republica Moldova care ar fi inclusă în WoS sau Scopus;
- 4) Nivelul științific al multor articole elaborate nu le permite să fie publicate în reviste prestigioase de peste hotare. De asemenea, rezultatele unor cercetări cu această tematică iau deseori forma unor propuneri pentru strategii,

planuri și alte asemenea și mai puțin a unor publicații științifice. În ambele cazuri revistele naționale sunt mai permissive și acceptă materialele cercetătorilor moldoveni.

Compararea listelor autorilor cu cele mai multe publicații arată că ele diferă esențial în funcție de baza de date (tab.2). În general, în WoS sunt prezenți 35 cercetători cu preocupări ce țin de creșterea economică, iar în Scopus – doar 11. Este interesant că cei mai prolifici 5 cercetători din IBN nu se regăsesc în cele mai importante baze de date internaționale.

Tabelul 2. Autorii moldoveni (primii 8) cu cele mai multe articole care conțin sintagma „creștere economică” (în cuvinte cheie, titlu sau rezumat)

IBN		WoS		SCOPUS	
Autor	articole	Autor	articole	Autor	articole
Gribincea Alexandru	28	Popa D.	3	Garbuz V.	2
Șușu-Țurcan Aurelia	9	Sargo A.	3	Topala P.	2
Andreeva Tatiana	7	Timofti E.	3	Catrinescu N.	1
Pîșchina Tatiana	6	Cheban D.	2	Cheban D.	1
Șargu Lilia	5	Petrascu S.	2	Chesov D.	1
Todorova Liudmila	5	Stratan A.	2	Ghiulnara A.	1
Crudu Rodica	4	Todorova L.	2	Gruac G.	1
Ganea Victoria	4	Ulian G.	2	Orlov M.	1

Diferențe majore se atestă și între locurile ocupate de către organizațiile din Republica Moldova după numărul publicațiilor în cele 3 baze de date (tab.3). Astfel organizația cu cele mai multe articole în IBN se află pe locurile 3, după numărul articolelor, în celelalte două baze de date, iar cea de pe locul 2 nici nu este prezentă în WoS și Scopus.

Tabelul 3. Organizațiile din Republica Moldova (primele 5) cu cele mai multe articole care conțin sintagma „creștere economică” (în cuvinte cheie, titlu sau rezumat)

IBN		WoS		SCOPUS	
Academia de Studii Economice din Moldova	77	Universitatea Agrară de Stat din Moldova	11	Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți	2
Universitatea Liberă Internațională din Moldova	36	Universitatea de Stat din Moldova	9	Universitatea de Stat din Moldova	2
Universitatea de Stat din Moldova	33	Academia de Studii Economice din Moldova	3	Academia de Studii Economice din Moldova	1
Institutul Național de Cercetări Economice	24	Institutul Național de Cercetări Economice	3	Universitatea Agrară de Stat din Moldova	1
Institutul de Relații Internaționale din Moldova	23	Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți	1	Academia de Administrare Publică	1

Diferențele din tabelele de mai sus, probabil că sunt determinate, în principal de lipsa stimulentei pentru majoritatea cercetătorilor de a publica în reviste din baze de date prestigioase. Atât pentru cariera profesională a cercetătorilor (conferirea titlurilor și câștigarea funcțiilor științifice și științifico-didactice), cât și pentru obținerea unor fonduri naționale de cercetare (distribuirea granturilor de cercetare), nu contează esențial locul și edițiile în care sunt publicate articolele. O parte din autorii moldoveni ce tratează creșterea economică publică doar pentru raportare și / sau împreună cu doctoranzii pentru ca aceștia să acumuleze numărul minimal necesar de publicații pentru susținerea

tezelor. Puțini sunt cei care sunt interesați ca studiile lor să fie cunoscute la nivel internațional, să poată iniția colaborări cu cercetători de peste hotare sau să-și poată valida rezultatele obținute. Experiența Universității Agrare de Stat din Moldova (UASM) arată însă că, acolo unde există stimulente, lucrurile se pot schimba. Considerăm că *Regulamentul de acordare a premiului pentru publicarea lucrărilor științifice în reviste cotate ISI (Institute for Scientific Information)*, aprobat prin decizia Consiliului de administrație al universității, care prevede acordarea premiilor în sumă de până la 1000€ (euro) pentru fiecare publicație științifică în reviste cotate ISI, constituie factorul principal care determină plasarea UASM pe primul loc după articolele indexate în WoS [12].

O altă cauză a diferențelor atestate în publicarea în cele 3 baze de date ține de prezența diferită a reprezentanților domeniilor științifice. Astfel, primul loc ocupat de către Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți în revistele din Scopus este explicată prin faptul că autorii din această instituție reprezintă domeniul ingineriei, care tradițional este mai internaționalizat. În IBN cele mai multe articole sunt din domeniul economiei (73% din total), iar în WoS – din domeniul politicii economice agricole (40% din total). În WoS articolele care tratează creșterea economică se referă la cele mai multe domenii științifice (20), lucru explicat parțial și prin faptul că științele economice sunt divizate în mai multe domenii mai înguste.

Cercetarea devine în lume tot mai colaborativă, iar numărul mediu al autorilor per publicație este într-o continuă creștere [4]. Chiar dacă SSE, cele care tratează în principal creșterea economică, sunt mai puțin colaborative, a fost interesant să vedem colaborarea în eșantionul extras de noi. Datele privind coautorii de peste hotare a articolelor publicate de cercetătorii moldoveni nu sunt deloc corelate cu numărul articolelor, fiind înregistrați 15 coautori din doar 6 țări în IBN, 14 coautori din 9 țări în WoS și 13 coautori din 11 țări în Scopus. Aceste date indică că, cercetătorii moldoveni recunoscuți sunt mai dispuși să colaboreze cu colegii din străinătate, dar și faptul că, colaborarea internațională este un factor care facilitează o cercetare de performanță și diseminarea ei în lumea științifică. Cei mai mulți coautori provin din România, urmați de alte țări europene.

IBN – cea mai bogată sursă privind cercetările autorilor moldoveni

Având în vedere că în IBN au fost găsite cele mai multe articole în care cercetătorii moldoveni tratează creșterea economică, Accesul deschis la articole, oricine poate căuta și sunt mai multe posibilități în această bază de date pentru căutare, export și analiză, am făcut o analiză mai aprofundată a publicațiilor în IBN (la 15.09.2018). Pentru perioada 2007-2018 au fost găsite 425 de documente, inclusiv 342 articole în reviste, restul fiind articole în materialele conferințelor.

Comunitatea cercetătorilor din Republica Moldova care au abordat „creșterea economică” în ultimii 12 ani, sub diferite aspecte, este formată din 419 persoane (inclusiv coautorii de peste hotare). Primii 25 cercetători din această listă participă la publicarea a peste 1/3 din toate articolele. Cel mai des, în aceste publicații, creșterea economică se asociază cu inovarea, investițiile, competitivitatea și dezvoltarea durabilă (fig.2). Totuși, majoritatea articolelor care au legătură cu creșterea economică, tratează aceleași aspecte (ajungând până a folosi aceleași fragmente pentru descriere), deseori șablonizat și superficial, utilizând abordări generaliste, incluzând în același articol un amalgam de informații despre fenomen, în general lucruri cunoscute (ex., necesitatea inovării, investițiilor etc.), fără a dezvolta cercetarea în profuzime, a unor aspecte concrete.

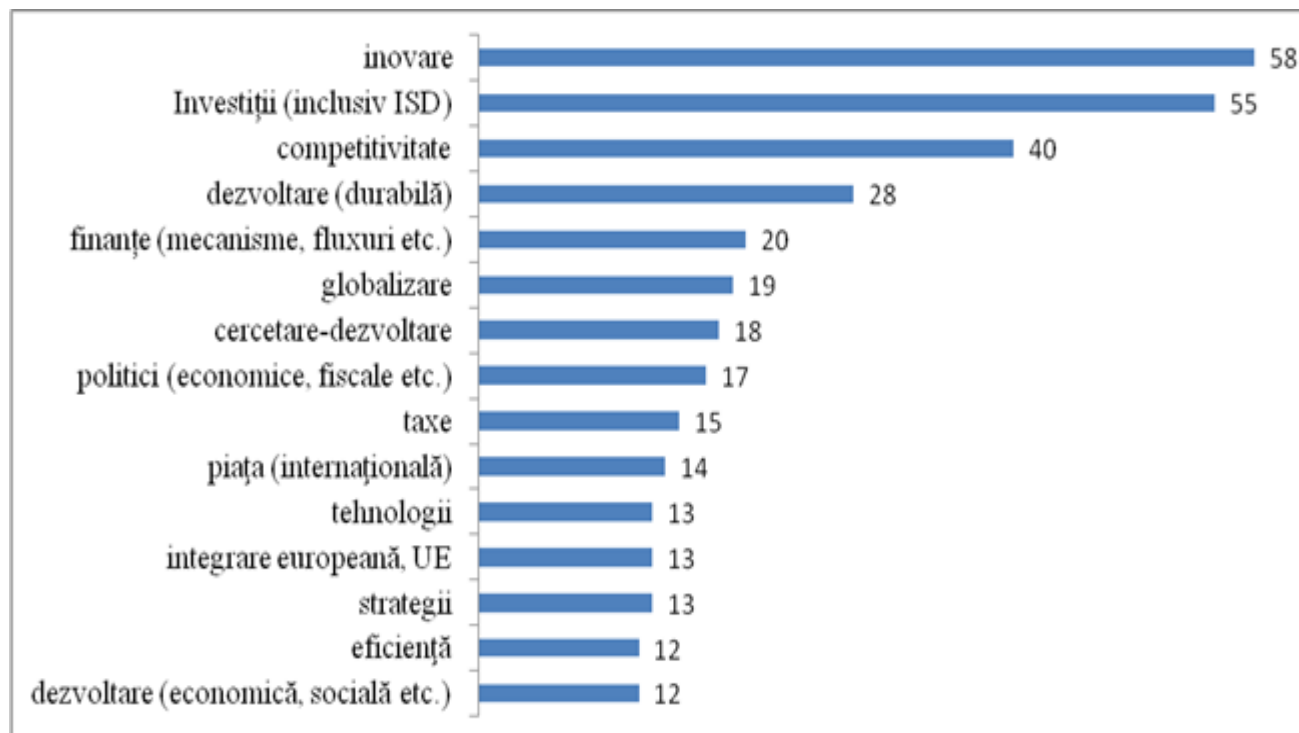

Figura 2. Cuvintele cheie cele mai frecvente (număr) din articolele cercetătorilor moldoveni care tratează creșterea economică în 2007-2018 (în afară de cuvintele cheie „creștere economică”)

Majoritatea articolelor care abordează creșterea economică sunt publicate în revistele principalelor centre științifice cu profil economic - ASEM, INCE, USM, ULIM (fig.3). Cele mai multe publicații țin de științele economice (79%), urmate de cele din științe politice (8%) și drept (5%). În general, structura cercetărilor referitoare la creșterea economică reflectă bine structura cercetărilor în domeniul economiei, clasamentul în partea superioară fiind același după sursa de publicare, afilierea autorilor și alte caracteristici analizate.

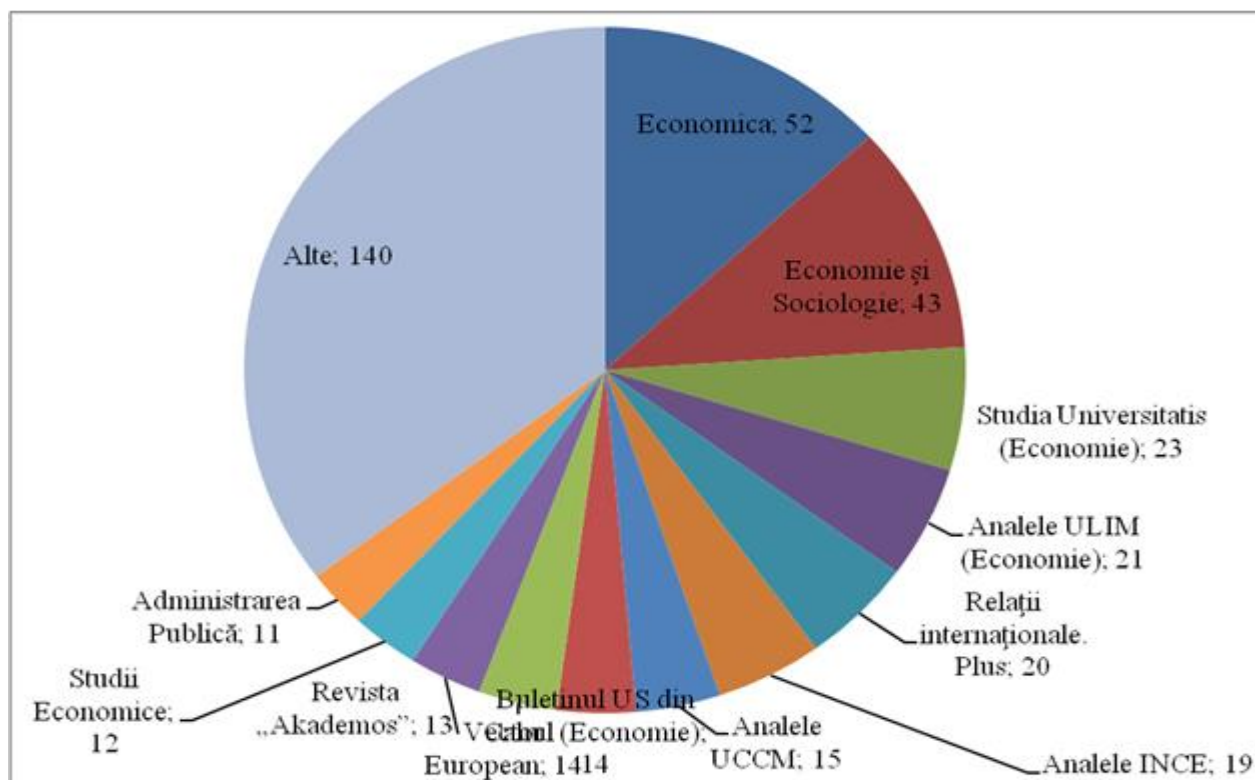

Figura 3. Distribuția articolelor cercetărilor moldoveni care tratează creșterea economică în 2007-2018 după sursa de publicare (număr)

Concluzii

Analiza noastră a arătat că studiarea „creșterii economice” este un subiect important în cercetările științifice efectuate în Republica Moldova. Chiar dacă numărul publicațiilor care conțin această sintagmă în titlu, rezumat sau cuvinte cheie este mare, majoritatea acestora tratează la modul general acest subiect, numărul articolelor specializate pe aspecte înguste, cu abordări inedite și studii de caz, este relativ mic.

Abordarea bibliometrică s-a dovedit a fi utilă pentru evidențierea unor particularități ale cercetării științifice de la noi. De fapt, utilizând Instrumentul Bibliometric Național, orice subiect poate fi tratat prin metode bibliometrice, iar incluzând în studiu și datele din cele mai importante baze de date internaționale (WoS și Scopus) – putem compara tendințele / particularitățile cercetării naționale cu cele de pe plan internațional. Numărul articolelor ale cercetărilor moldoveni privind creșterea economică este mult mai mare în IBN în comparație cu bazele de date internaționale. Datorită acoperirii sale și a volumului mare de informații, IBN redă mai fidel preocupările și particularitățile cercetării științifice din Republica Moldova.

Studiul a scos în evidență o structură a cercetărilor dedicate creșterii economice (după afiliere, sursa de publicare, autori etc.) destul de apropiată de cea a cercetărilor în domeniul economiei în Republica Moldova. Asta se explică și prin faptul că, creșterea economică este cel mai des studiată în legătură cu inovarea, investițiile, competitivitatea, dezvoltarea durabilă, aspectele financiare, globalizarea, cercetarea-dezvoltarea, politicile și taxele aplicate.

Cercetările efectuate în Republica Moldova privind creșterea economică sunt puțin recunoscute la nivel internațional. Se pare că majoritatea publicațiilor reprezintă o urmare a necesităților de raportare în cadrul proiectelor, de înregistrare a unor rezultate pentru promovarea în cariera profesională și, în general, pentru continuarea activității științifico-didactice. Toate acestea însă nu pun accent pe recunoașterea la nivel internațional.

De aici rezultă necesitatea modificării grilei de indicatori utilizați în evaluarea activității științifice, astfel încât să fie stimulată cercetarea de performanță. Studiul a arătat că, atunci când există stimulente, cercetătorii sunt dispuși spre schimbarea cel puțin a modelului de publicare a rezultatelor științifice.

Bibliografie

1. Archambault É. et al. Benchmarking scientific output in the social sciences and humanities: The limits of existing databases. *Scientometrics*, 2006, 68(3), p.329-342
2. BusinessDicttionary. Economic growth - <http://www.businessdictionary.com> (vizitat 04.09.2018)
3. Encyclopedia of science, technology, and ethics. Macmillan: 2nd Edition, 2014
4. Gazni A. et al. Mapping world scientific collaboration: Authors, institutions, and countries. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 2012, 63(2), p. 323-335
5. *Google Scholar* - <https://scholar.google.com/> (vizitat – 30.07.2018)
6. Instrumentul Bibliometric Național (IBN) - <https://ibn.idsi.md> (vizitat – 15.09.2018)
7. Moed H.F., Glänzel W., Schmoch U. (Eds.). *Handbook of Quantitative Science and Technology Research*. Springer, Netherlands, 2005
8. Nederhof A. J. Bibliometric monitoring of research performance in the social sciences and the humanities: A review. *Scientometrics*, 2006, 66(1), p.81-100
9. SCOPUS - <https://www.scopus.com/> (vizitat – 30.07.2018)
10. Țurcan, N.. De ce articolele științifice au nevoie de CZU? In: *Studia Universitas (Seria Științe Sociale)*. 2017, nr.3(103), pp. 21-29. ISSN 1814-3199
11. UNDP Moldova. Obiectivele de dezvoltare durabilă: ODD 8 - <http://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/sustainable-development-goals.html>
12. Universitatea Agrară de stat din Moldova. Regulamentul de acordare a premiului pentru publicarea lucrărilor științifice în reviste cotate ISI (Institute for Scientific Information), 2013 - http://www.uasm.md/images/stories/acte_normative/reglementari/Reg%20premiu%20lucrari%20ISI_2.pdf (vizitat - 10.09.2018)
13. Web of Science - www.webofknowledge.com/ (vizitat – 30.07.2018)

ANALYSIS OF SOFTWARE TOOLS USED IN CALCULATIONS IN GENDER-RELATED SCIENTIFIC RESEARCH¹

Alexandru COLESNICOV², PhD, leading scientific researcher,
Institute of Mathematics and Computer Science, Republic of Moldova
Ludmila MALAHOV³, scientific researcher,
Institute of Mathematics and Computer Science, Republic of Moldova

Lucrarea prezintă un proiect orientat spre automatizarea analizei de gen și a altor calcule legate de gen. Cercetarea descrisă a fost realizată cu scopul de a dezvălui ce produse soft sunt utilizate pentru calculul de gen și ce produse și platforme specifice există pentru ele. Au fost utilizate următoarele metode: căutarea directă a softului specific și căutarea informațiilor despre softul utilizat în documentele legate de gen. Căutarea a confirmat că nu există instrumente sau platforme specifice pentru calculele legate de gen, dar sunt utilizate numai produse cu scop general. Aceasta susține motivarea pentru proiectul care presupune crearea unei platforme Web pentru calcule mai automatizate legate de gen.

Cuvinte-cheie: gen, analiza de gen, calcule legate de gen, indicele segregării al lui Duncan, ecuația lui Mincer, descompunerea Blinder-Oaxaca, software-ul statistic.

The paper introduces a project oriented to the automation of gender analysis and other gender-related calculation. The described research was performed with the purpose to unveil, which software tools are used for gender calculation, and which specific tools and platforms exists for them. The following methods were used: direct search of the specific software, and search for information on used software in gender-related papers. The search confirmed that no specific tools or platforms for gender-related calculations exist, but only general-purpose tools are used. This supports the motivation for the project that supposes the creation of a Web platform for more automated gender-related calculations.

Keywords: gender, gender analysis, gender-related calculations, Duncan segregation index, Mincer equation, Blinder-Oaxaca decomposition, statistical software.

JEL Classification: A12, C87, C88.

1. Introduction

As calculations became massive IT should provide solutions to automate them. For example, the problem of audit automation is widely discussed; see examples in [1, 2].

There is a lot of recommendation for gender audit, like ILO manual [3], "Seven steps" [4], or this EU manual [5]. In the contrary, specific and complex IT support for gender-related calculations seems absent; our research confirms this impression.

First of all we needed the shot of current situation from the IT point of view. We analyzed the used methods (this is summed up in Sec. 2). Then we searched available sources in gender problems for used IT tools (this is described in Sec. 3).

We found that there are no specific tools or platforms for gender-related calculations but only general-purpose tools are used provided that mentioned in the paper.

This supports the motivation for the project we are implementing now that supposes the creation of a Web platform for more automated gender-related calculations.

2. Calculations performed in gender research

Statistical and econometric methods and algorithms were studied and considered from the point of view of their mathematical algorithmization and automation (programming). The following methods and algorithms were studied:

- The Duncan Index, used to measure vertical and horizontal gender segregation [6].
- Extended Mincer Equation used to calculate the impact of human capital and other factors on wages [7].
- The Oaxaca-Blinder decomposition used to determine gender discrimination [8].
- Gender statistics with the division of groups of specialties, positions, or activities into male, female, and mixed.

In the process of the study, the following have been executed:

- Study of the theory on the basis of articles and training materials on all the aforementioned methods and algorithms;

¹ Acest articol a fost elaborat în cadrul Proiectului științific pentru anii 2018-2020, înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifra 18.80013.0807.06.STCU/6336 „Innovative approaches to applied computations and software development for gender equality regulation on labour market” („Abordări inovatoare privind dezvoltarea calculelor aplicative și software-ului pentru reglementarea egalității de gen pe piața forței de muncă.”), în cadrul Programului STCU-ASM Inițiativa Comune de Cercetare-Dezvoltare, apelul din 10.04.2017.

² © A.Colesnicov, acolesnicov@gmx.com

³ © L.Malahov, lmalahov@gmail.com

- Collection and reception of test source data for the calculation of the Duncan Index and Gender Statistics by specialty groups;
 - Test calculations (in MS Excel) of the Duncan Index and Gender Statistics by specialty groups on the basis of the received test data;
 - Summaries and conclusions were made on all the above methods and algorithms from the point of view of algorithmization and automation (programming) of these methods and algorithms.
- Conclusions on algorithms and methods from the point of view of their further automation (programming):
- The Duncan index is a calculation cycle over the source data table with the sum accumulation.
 - Extended Mincer Equation. In the calculation process, the coefficients of the polynomial (quadratic) are adjusted by the least squares method for the natural logarithm of the salary.
 - The Oaxaca-Blinder decomposition. The explained and unexplained part of the wage difference is identified by regression analysis. It is a further development of the Mincer equation, and the least squares method is also used.
 - Gender statistics by groups of specialties. It is the formation of three groups of specialties or professions (female, male, mixed), the separation of various indicators (salaries, education, marital status, children, ...) for these groups, and their comparison. This approach uses selection, grouping of data, calculation of percentages and percentage points.

3. IT Products Used In Gender-Related Calculation

Within this research, the gender-related international experience was considered from the point of view of computerization and automation. What programs, IT products, platforms can be used to carry out gender-related calculations? Are there specialized gender-related programs or platforms? What IT products or programs are used by scientists and professionals to carry out gender-related calculations?

The study took place in two directions:

- Search in scientific articles on the topic of gender, which software products / platforms were used to perform calculations
- Direct search in Google for specialized gender programs / platforms / software libraries by keywords in different languages

Search in scientific articles on the topic of gender was carried out as follows:

- Several information resources were selected, which were significant from the point of view of the representativeness of scientific articles and information materials on gender-related topics:
 - Institute of Labor Economics (IZA)
 - UN Women
 - ILO
 - Russian Academy of Sciences, etc.
- We searched manually and automatically by keywords on these information resources in various articles and information materials on the topic of gender, and especially on the algorithms and methods that were considered earlier, with the help of which software products / platforms, calculations were made and the results presented in articles were obtained
- The results are as follows:
 - Many authors do not indicate the specific name/type of software product with which they performed their calculations.
 - In many cases, spreadsheets are used: MS Excel, LibreOffice Calc, i.e. calculations were carried out by manually introduced formulae.
 - The following specialized software products were used: Stata, SPSS, EViews.
 - It should be noted that the above software products are commercial (paid) statistical and econometric packages of general purpose, i.e. are used not only for gender-related calculations, but for all other.

Direct search in Google for specialized gender programs / platforms / software libraries occurred according to the formed list of keywords, in 4 languages: English, Russian, Romanian, German. The result coincides with the above: there are virtually no specialized gender-related software products, platforms and software libraries. All gender-related calculations are carried out in spreadsheets (MS Excel, LibreOffice Calc), or statistical and econometric programs of general purpose: SPSS, Stata, EViews.

Tab. 1 sums results of our search up. Fig. 1 shows relative frequencies of software products usage if mentioned (672 cases in Tab. 1).

Table 1. Percent of gender-related documents that mention used software

Organization	Total docs related to Gender	Excel	SPSS	Stata	EViews	
IZA	690	3	3	90		
UN Women	3712					
The World Bank	14587			5	1	
ILO	14899	341	137	88	4	Total
Total	33888	344	140	183	5	672
	↖	1.02%	0.41%	0.54%	0.01%	1.98%

Source: elaborated by the authors

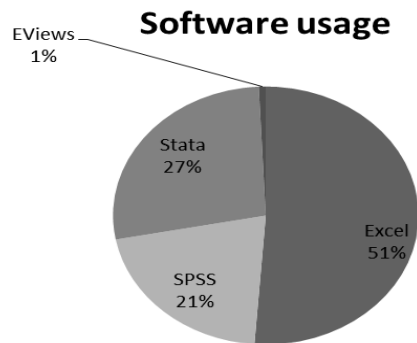

Figure 1. Software products usage in gender-related calculations

Source: elaborated by the authors

Tab. 2 contains information on most used general-purpose statistical and econometric software.

Table 2. General-purpose statistical software

No.	Name	Company	URL and notes	Current version	Payment conditions (excerpts)
1	Excel	Microsoft	https://www.microsoft.com/	Included with MS Office 365	By subscription
2	SPSS	IBM	https://www.ibm.com/products/spss-statistics	25	Payment by subscription, starting from \$99 per user per a year Separately paid add-ons
3	Stata	StataCorp LLC	https://www.stata.com/	15	Student perpetual license: \$178 - \$745 Educational single-user perpetual license: \$595 - \$1495 (Cheaper variants permit less variables and observations, and are slower)
4	EViews	IHS Global Inc.	http://www.eviews.com/	10	Prices for new licenses: Academic EViews 10 Standalone Edition \$100 Academic EViews 10 Enterprise Edition \$590 Commercial EViews 10 Standard Edition \$1575 Commercial EViews 10 Enterprise Edition \$1995

Source: elaborated by the authors

The listed software is used in most research.

File formats, interfaces, and programming possibilities are important as IT approach applies. Some ideas of interface design can be used in our project. Possibility to exchange files between different products is useful and attracts users. Programming permits to solve more complicated problems.

All four products use their own proprietary file formats.

MS Excel has two formats: “old” .XLS used in Office before 2010, and “new” .XSLX introduced since Office 2010. The old format slightly restricts features of spreadsheets. Open Office format can be also used (data only, no programs). Excel can’t input or output files in SPSS, Stata, or EViews formats.

SPSS and Stata can import and export files in Excel formats.

EViews supports Excel, SPSS, and Stata formats for input and for output.

As to interfaces, Excel is a classical spreadsheet with data and formulas into active cells. “Active” means that formulas are recalculated if user changes data in cells referenced in these formulas. Circular dependence is permitted: in this case, calculations may be repeated until convergence, or the number of repetitions may be specified.

Programming in Excel is performed in MS VBA (Visual Basic for Applications). Excel was the first Office application in MS Office suite where this feature was provided.

For many simpler features SPSS provides menus. They can also be programmed in a proprietary command language. Some more complex calculations can only be programmed; they can’t be accessed through menu. Menu interface in fact generates commands that can be displayed and even pasted into the command file; the “Paste” button

exists in each menu. The command language is extended by macros. Additionally, newer versions of SPSS include Python and VB extensions for programming.

Stata always supposed command-driven calculations and command language for programming. Newer versions provide Graphical User Interface (GUI) based on Qt library. Menus give access to almost all commands. Like SPSS, Stata menus generate commands that can be stored as a program. The possibility to view and edit the dataset in spreadsheet format is available. This may be done in parallel with command-driven calculations.

EViews uses a Windows GUI while combining spreadsheet and relational database technologies. A proprietary programming language is available with limited object orientation.

No mentions of free spreadsheets like Libre/Open Office Calc were found. The cause of their relatively rare use is that their formats are not fully compatible with the most commonly used MS Office products. In particular, such important part of MS Excel as automation with Visual Basic programs does not work in free Offices although the Excel file can be opened in Calc.

4. Conclusion

The theoretical basis for further work on algorithmization and programming of the platform for gender analysis is analyzed. Thus, several important methods and algorithms from the point of view of applicability to gender analysis were studied: the Duncan Index, the extended Mincer equation, the Oaxaca-Blinder decomposition. Moreover, the study of these algorithms and methods was carried out from the mathematical and information (IT) point of view. An understanding was formed, which mathematical procedures and algorithms will be used in future work.

A significant amount of articles and information materials was analyzed, and a direct search was conducted in the Internet by keywords, in order to find out which software products and platforms are used in gender-related calculations. The study showed the absence of specialized gender-related software products: all calculations and data processing are now being done by researchers using general-purpose software, spreadsheets and universal statistical packages. This confirms the relevance of the project task, which will simplify the work of researchers in this field, creating a quick, understandable and simple gender tool (gender analysis information platform).

Equally, the absence of specialized gender-related software products, platforms and libraries shows the need for independent development (programming) of the corresponding platform. This conclusion is the key for further work, because it determines the direction of it.

Bibliography

1. Gohil J. Reduce Audit Time Using Automation, by Example. Protiviti Inc., 2013.
URL: <https://www.isaca.org/chapters3/Atlanta/AboutOurChapter/Documents/Reduce%20Audit%20Time%20Using%20Automation%20by%20Example.pdf>
2. Vasarhelyi M.A., Warren J.D., Teeter R.A., Titera W.R. Embracing the automated audit: How the Audit Data Standards and audit tools can enhance auditor judgment and assurance. Journal of Accountancy, 1 April 2014.
URL: <https://www.journalofaccountancy.com/issues/2014/apr/automated-audits-0127039.html>
3. A manual for gender audit facilitators: The ILO participatory gender audit methodology (2nd Edition). ILO, April 15, 2012.
URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_187411.pdf
4. Seven Steps to a Gender Analysis, Jhpiego, 2018.
URL: <https://gender.jhpiego.org/analysistoolkit/seven-steps-to-a-gender-analysis/>
5. Manual for Applying Gender Audit in the Eastern Partnership Civil Society Forum. EAP-CSF.
URL: <http://eap-csf.eu/wp-content/uploads/Gender-Audit-English-2-1.pdf>
6. Duncan O.D., Duncan B (1955). A Methodological Analysis of Segregation Indexes. American Sociological Review. 20 (2): 210–217. doi:10.2307/2088328.
7. Mincer J. (1958). Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. Journal of Political Economy. 66 (4): 281–302. doi:10.1086/258055.
8. Oaxaca R. (1973). Male-Female Wage Differentials in Urban Labor Markets. International Economic Review. 14 (3): 693–709. JSTOR 2525981.
9. Blinder A.S. (1973). Wage Discrimination: Reduced Form and Structural Estimates. Journal of Human Resources. 8 (4): 436–455. doi:10.2307/144855.

МЕТОДЫ БОРЬБЫ С БЕЗРАБОТИЦЕЙ В США И НЕКОТОРЫХ СТРАНАХ СНГ

**Наталья ПЕРЧИНСКАЯ¹, доктор экономики
Национального Института Экономических Исследований, Республика Молдова**

В статье анализируется опыт борьбы с безработицей в США, России и других странах СНГ. Раскрывается государственная защита населения в условиях безработицы, основные направления предпринимательской деятельности для безработных.

Ключевые слова: Безработица, безработные, самозанятость, Россия, США.

The article analyzes the experience of combating unemployment in the US, Russia and other CIS countries. The state protection of the population in conditions of unemployment, the basic directions of entrepreneurial activity for the unemployed are disclosed.

Key words: Unemployment, unemployed, self-employment, Russia, USA.

Articolul analizează experiența de combatere a șomajului în SUA, Rusia și alte țări CSI. Se prezintă situația protecției populației în condiții de șomaj, direcțiile de bază ale activității antreprenoriale pentru șomeri.

Cuvinte cheie: șomaj, șomeri, autoocupare, Rusia, SUA.

JEL Classification: J64, J65.

Опыт борьбы с безработицей в США. Политика занятости в США подчинена ключевой стратегической задаче - *предоставлению каждому трудоспособному члену общества не просто любой работы, а возможности в наибольшей степени развить и реализовать свой потенциал, получая соответственно достойное вознаграждение за свой труд.* С 2009 гг. в США действует программа «План Американского Восстановления и Реинвестирования», которая предназначена для того, чтобы в краткосрочной перспективе способствовать борьбе с безработицей, а в долгосрочной - обеспечить продолжительный экономический рост. План заключается в комбинации двух методов: сокращения налогов и масштабных бюджетных инвестиций в экономику. Общая стоимость этого проекта составляет 800-900 млрд. долларов США. Программа включает в себя три блока:

Блок 1. Помощь нуждающимся. Чтобы получить пособие по безработице, работающий американец должен работать определенное время и заработать определенную сумму. Этим выплата пособий в США отличается от выплат, к примеру, в России, где пособие получают также и безработные ранее не работающие, но желающие ее найти. Расчет уровня пособия определяется путем оценки зарплаты данного безработного за какой-то период времени: обычно за 6-12 отработанных им месяцев года, предшествовавших увольнению. Так, в штате Коннектикут для того, чтобы претендовать на пособие, безработный должен ранее зарабатывать не менее 600 долларов США в месяц, в штате Мэн - 3 376 долларов США, а в штате Вашингтон требуется указывать не размеры заработка, а срок работы (не менее 680 часов в месяц) за оцениваемое время. Во многих штатах шансов на пособие не имеют люди свободных профессий и некоторые сельскохозяйственные рабочие. Кроме того, в 13-ти из 50-ти штатов при определении размеров выплат учитывается наличие в семье безработного детей и иждивенцев.

Блок 2. Инфраструктурные проекты. В данном блоке предусматриваются такие проекты, как строительство новых дорог, развитие общественного транспорта, ремонт и инновация зданий, инвестиции в производство, которые способствуют созданию новых рабочих мест и выведут экономику из кризиса. По оценкам Общества, для восстановления и обновления инфраструктуры США требуется затратить 2,2 трлн. долл. США в течение ближайших пяти лет. Подобная направленность политики по борьбе с безработицей в США может быть взята на вооружение при разработке стратегии занятости в Молдове.

Блок 3. Налоги. Здесь предложено снизить налоговое бремя на малый бизнес, в том числе на год освободить предпринимателей от уплаты налога на доход от прироста капитала, а также гарантировать им доступ к кредитам. В частности, предприятия малого бизнеса могут списывать с налогооблагаемой базы до 250 тыс. долларов США, потраченных в качестве инвестиций. Принятая программа предусматривала сокращение налогов на частных лиц (в частности, индивидуальный налогоплательщик мог сэкономить до 600 долларов США). Рассматривается вопрос повышения лимитов для кредитов для малого бизнеса с 2 млн. долларов США до 5 млн. долларов США [10]. В США разрабатываются также программы, направленные на оптимальное использование потенциала работников. Основой таких программ в данной стране является индивидуальный подход к каждому занятому в фирме, предоставление возможностей повышения квалификации на рабочем месте по индивидуальному плану и консультирование по вопросам карьеры.

¹© Перчинская Наталья, natperch@yahoo.com

Государственная защита населения в условиях безработицы в России.

По российскому законодательству, *безработными* признаются трудоспособные граждане, которые не имеют работы и заработка, зарегистрированы в органах службы занятости в целях поиска подходящей работы, ищут работу и готовы приступить к ней. Основной проблемой в структуре российской безработицы является ее скрытый характер, а также доминирование циклической безработицы. Поэтому в России в 2009 году была принята антикризисная программа президента, направленная на устранение последствий кризиса, напряженности на рынке труда и снижения уровня безработицы в стране.

Принята в 2009 году антикризисная программа президента, направленная на устранение последствий кризиса, напряженности на рынке труда и снижения уровня безработицы в стране действует и ныне. Программа включает следующие пункты:

1. Создание новых рабочих мест. Выделяются большие средства на *стимулирование среднего и малого бизнеса*. Это единственная системная мера правительства, не только направленная на снижение социального недовольства, но и оздоравливающая экономику. В результате программы 95 тыс. человек (из 6,5 млн. человек безработных) нашли работу по программе поддержки малого бизнеса.

2. Кредит на собственный бизнес. На открытие собственного дела безработные смогут получить более 100 тысяч рублей (в 2009 г. выдавали только 58 800 рублей.). Ключевое условие для этого - создание рабочих мест не только для себя, но и для других официальных безработных. Программа самозанятости населения стала одной из наиболее востребованных среди безработных [6]. Недоступность кредитов для малого и среднего предпринимательства остается одной из основных проблем в России. Согласно опросу «Исследования сегмента обеспеченных россиян, владельцев малого и среднего бизнеса», проведенному совместно Российским микрофинансовым центром и Ситибанком, только 25 % бизнесменов в этом году *получали кредиты и использовали их в целях бизнеса* [4].

В результате 95 тыс. человек нашли работу по программе поддержки малого бизнеса.

3. Пособия по безработице. Такие меры снижают социальное напряжение в обществе, но не помогают бороться с безработицей, наоборот, снижают стимул к труду. Увеличенные пособия перекалывают нагрузку на экономически активную часть населения, именно из их налоговых отчислений формируются социальные выплаты [6,3].

4. Общественные работы. В регионах были организованы общественные работы для тех, кто лишился постоянного заработка. Самые популярные виды социального труда - *уборка улиц, благоустройство территорий, обслуживание общественного транспорта, ремонт памятников культуры*. Наиболее важные и серьезные мероприятия, такие как строительство и ремонт дорог отходят на второй план. Общественные работы мало помогают в борьбе с безработицей, люди предпочитают получать *пособие по безработице*, не заниматься «грязной» работой дворников и уборщиков.

5. Переобучение. Рассчитывать на перепрофилирование могут только граждане, зарегистрированные в центре занятости.

6. Помощь студентам. Организация стажировок для выпускников вузов. Данная мера не востребована у выпускников, так как работодатели платят стажерам традиционно мало, а иногда и не платят ничего.

Малое предпринимательство является одним из оптимальных способов преодоления проблемы безработицы. Малый бизнес способен оказывать на уровень безработицы влияние, которое заключается в способности малых предприятий поглощать высвобождаемую рабочую силу и вновь прибывшую на рынок труда.

Между департаментом поддержки и развития малого предпринимательства города Москвы и управлением государственной службы занятости населения города Москвы имеется соглашение о сотрудничестве в сфере поддержки малого предпринимательства и самозанятости населения в городе Москве, а также план мероприятий по его выполнению [7]. В России каждый безработный может открыть свое собственное дело. Задействованы различные формы государственной поддержки малого предпринимательства: льготное кредитование, на выгодных предпринимателю условиях, льготный лизинг, льготный аутсоринг, предоставление грантов, бизнес-инкубаторы и многое другое.

Одной из самых привилегированных форм помощи малому бизнесу от государства, а также стимулирования безработного населения к началу организации собственного дела, на сегодняшний день, является *предоставление субсидий в денежном выражении (58 800 рублей) при регистрации себя в качестве индивидуального предпринимателя*. В 2011 году условия обеспечения настоящей субсидии претерпела некоторые изменения. Потенциальный предприниматель может реально получить не только 58 800 рублей единовременно (и естественно безвозмездно), но и 117 600 рублей в течение первого года ведения предпринимательской деятельности, с учетом выполнения определенных условий, в частности, трудоустройство не менее 2-х человек с территориального Центра занятости населения. Это не только дает возможность открыть свое дело, но и стимулирует к его развитию и привлечению к работе безработных [8].

В России действуют Региональные программы, направленные на снижение напряженности на рынке труда, проводится мониторинг их эффективности функционирования. Аналитики Центра занятости населения Переславля-Залесского в последние два года выявил основные достоинства программы поддержки

предпринимательской активности безработных граждан, которая оказывалась не только финансовыми средствами, но и консультациями по организации и ведению бизнеса.

Хотя статус предпринимателей получили всего 5,4% зарегистрированных безработных, но они расширили «зону» малого бизнеса и создали дополнительные рабочие места. Были сделаны выводы, что перспективные программы, направленные на профессионально-квалификационную и территориальную мобильность людей, ищущих работу, и способствующие рассасыванию структурного компонента безработицы, заняли аутсайдерские позиции. Расширение контингента имеющих право на профессиональное обучение, стимулирование работодателей к приёму мигрантов пока не дали заметного эффекта [5].

Недостаток этих программ заключается в ограниченности бюджетных ресурсов, в результате чего все открывшие бизнес безработные вынуждены часто пополнить стартовый капитал собственными средствами. Они стали вторым по величине источником финансирования после федерального бюджета, заметно обогнав расходы областного и муниципального бюджетов. Ныне действующие и поддерживаемые федеральным бюджетом дополнительные мероприятия по снижению напряжённости на рынке труда обслуживают узкий круг регионов с кризисом занятости и большей частью на основе мер, носящих *текущий характер* и позволяющих оперативно смягчать сложную ситуацию на рынке труда.

Интересна практика работы центров занятости *Днепропетровской области, Криворожском и в Орджоникидзевском регионе* по снижению безработицы путем вовлечения безработных в малый бизнес. Прежде всего это:

1. Функционирующие базовые центры занятости практикуют ведение рубрики «Успешные предприниматели – бывшие безработные». Материалы содержат описания создания и развития бизнеса и фотографии, которые демонстрируют при *проведении семинаров для безработных, желающих создать собственный бизнес*.

2. *Постоянно действующие клубы «Ориентир» и «Женщина для женщины» для безработных* при Криворожском и Орджоникидзевском городских центрах занятости Тематика: «Ваш успех – в ваших руках», «Женщины – успешные предприниматели нашего города», «Секреты женщины без стресса», «Научись мыслить позитивно», «Формула успеха в собственном бизнесе», «Женщина в бизнесе» и другие.

3. *Проведение семинаров с участием успешных предпринимателей*. Советы таких предпринимателей, побывавших в цепях безработицы, всегда положительны и целесообразны для безработных. Тематика: «С чего начать?», «Как разработать успешную бизнес-идею?»

В Кировской области успешно действовала в период 2009-2013 гг. *областная целевая программа по снижению напряженности на рынке труда (действие данной программы продлено до 2017 года)*. Важным направлением этой программы - помощь безработным [1]

Управление государственной службы занятости населения области и Департамент развития предпринимательства и торговли заключили соглашение, предусматривающее реализацию совместных мероприятий по предоставлению безработным гражданам комплекса услуг, которые необходимы для организации и ведения собственного дела. Для поддержки малого предпринимательства учебные центры управления государственной службы занятости населения, существуют муниципальные фонды, которые предоставляют *информационные, консультационные и образовательные услуги* безработным гражданам. Предоставляются консультации по открытию собственного дела и оказана помощь в подготовке и защите бизнес-планов. Под реализацию защищенных бизнес-планов служба занятости предоставляет финансовые средства в виде субсидий в размере 58,8 тыс. руб. на одного получателя.

Основные направления предпринимательской деятельности:

- **оказание услуг населению, открывших собственное дело:** оказание парикмахерских услуг, грузовые и пассажирские перевозки; бытовые услуги населению;

- **производство сельскохозяйственной продукции:** разведение крупного рогатого скота, разведение пчел, производство растениеводческой продукции, выращивание свиней, смешанное животноводство;

- **производственная деятельность в отраслях промышленности:** строительно-монтажные и ремонтные работы, торговая деятельность, изготовление изделий народных промыслов изготовление швейных, вязаных и трикотажных изделий; изготовление строительных материалов; изготовление столярных изделий.

В рамках областной *целевой программы «Развитие предпринимательства в Кировской области»* была создана и реализована *подпрограмма «Начинающий предприниматель»*.

Целью обучения является не только развитие малого предпринимательства в сельских районах, но и организация *самозанятости безработных граждан*, а также создание семейного бизнеса и развитие личных подсобных хозяйств. Обучение теоретическим и практическим основам бизнеса проводится за счет *бюджетных средств*. В течение одного года после обучения слушателям оказывается информационная поддержка в виде консультаций. В группы обучающихся по данной подпрограмме включались бывшие безработные граждане, зарегистрировавшиеся в качестве индивидуальных предпринимателей, а также *получившие гранты* на открытие собственного дела через управление государственной службы занятости населения.

По итогам обучения слушатели готовили бизнес-планы по созданию новых или развитию существующих предприятий и защищали их на экспертной комиссии. Лучшие проекты начинающих предпринимателей получали государственную поддержку в виде микрозаймов до 500 тыс. руб., а также бесплатное информационно-консультационное сопровождение в течение первого года функционирования на рынке.

На территории области *«тиражируются» бизнес-проекты*, то есть, те виды бизнеса, которые можно организовать на территории любого муниципального образования при относительно небольших финансовых затратах и окупаемости в течение одного года. К ним относятся следующие: создание кролиководческой фермы, создание птицефермы по разведению кур и уток; создание фермы по разведению индюшек; выращивание картофеля, выращивание лука, ремонт обуви; изготовление ключей.

Программа содействия самозанятости безработных граждан дала возможность нескольким тысячам граждан, потерявшим работу, создать собственный бизнес, проверить и реализовать предпринимательский потенциал, обеспечить себя и свои семьи доходами. В области активно функционирует институт повышения квалификации кадров АПК, который создал кооператив второго уровня и объединил 28 созданных кооперативов. Через него велась реализация части, производимой продукции кооперативов, было организовано снабжение посадочным и посевным материалами, кормами по ценам, ниже рыночных [2].

Информационно-консультационный центр данного института совместно с учебным центром службы занятости проводили профессиональное обучение безработных граждан основам сельскохозяйственной потребительской кооперации, консультировали по разработке бизнес-плана в основном за счет средств службы занятости.

28 созданных кооперативов занимались следующими вопросами: *производством и реализацией сельскохозяйственной продукции; заготовкой кормов; лесозаготовкой и по одному кооперативу; разведение пчел; производством мебели; сельским туризмом; производством хлеба и мучных кондитерских изделий; производством и реализацией продукции из мяса, производством удобрений из азотных соединений; предоставление услуг по забою животных, строительством и ремонтом жилых и нежилых помещений.*

Большинство безработных открыли собственное дело в производственной сфере: сельское хозяйство, народные промыслы, товары народного потребления, а также в сфере услуг бытовые и социальные услуги, перевозки, автосервисы, строительные и отделочные работы, консалтинговые услуги и др. торговлей и других сферах экономики. Они осознанно принимали решение об открытии своего дела в конкретной отрасли, опираясь на опыт своей прошлой работы или на изучение рынка. Однако некоторые никогда прежде не имели опыта управленческой работы.

На определенном этапе развития любой бизнес ощущает недостаток собственных денежных средств, необходимых для развития. Этот недостаток может быть восполнен за счет внешних источников (заемные средства). Как показывают теоретические исследования, значительная часть безработных имеют потребность в привлечении заемных денежных средств. *Основными такими источниками* являются: займы у друзей, знакомых, родственников, у других предпринимателей, у микрофинансовых организаций. Банковскими кредитами безработные и незащищенные слои населения редко пользуются, хотя именно банковская система должна являться основным инструментом кредитования.

На успешность ведения бизнеса влияют такие факторы как знания и компетентность предпринимателей, владение ими актуальной информацией. Одним из источников получения актуальной информации для начинающих предпринимателей являются фонды поддержки малого предпринимательства, оказывающие услуги по принципу «одного окна» (консультации, обучение, финансы, юридическая помощь и т.п.).

Программа содействия самозанятости безработных граждан дала возможность нескольким тысячам граждан, потерявшим работу, создать собственный бизнес проверить и реализовать предпринимательский потенциал, обеспечить себя и свои семьи доходами.

Наиболее успешные новые предприниматели сумели создать дополнительные рабочие областной целевой программы *«Реализация дополнительных мероприятий, направленных на снижение напряженности на рынке труда Кировской области»* [1].

В Узбекистане Принято Постановление: *О мерах по дальнейшему совершенствованию государственной политики в сфере занятости населения* [9], успешно внедряется комплекс мер по организации профессиональной подготовки, переподготовки и социальной защите безработных. Ключевая роль отводится Программе мер по расширению точек доступа, спектра и объемов микрофинансовых услуг для начинающих предпринимателей на 2017-2020 годы, включающей в себя мероприятия и механизмы, обеспечивающие усиление целевой направленности выделяемых коммерческими банками микрокредитов на создание новых рабочих мест в сфере малого бизнеса и частного предпринимательства. Главное место в данной программе занимает вовлечение членов малообеспеченных семей, безработных в активную экономическую деятельность, прежде всего в сферу индивидуального и семейного предпринимательства, надомного труда.

Государственная защита населения в условиях безработицы в Узбекистане

- **финансирование**, начиная с 1 января 2018 года за счет средств Государственного бюджета Республики Узбекистан расходов на содержание районных (городских) *центров содействия занятости населения*,

с направлением высвободившихся средств Государственного фонда содействия занятости Республики Узбекистан на реализацию мер по организации профессиональной подготовки, переподготовки и социальной защите безработных, укреплению материально-технической базы органов по труду;

- **внедрение** в Министерстве занятости и трудовых отношений Республики Узбекистан **прогрессивных форм организации работы, которые** предусматривают большой комплекс оказываемых государственных услуг, прием на работу на основе конкурса, оказание государственных услуг по принципу «одно окно» и др.
- **внедрение системы «Электронная трудовая книжка»** по учету места работы и периодов уплаты взносов работниками по государственному социальному страхованию, предусмотрев
- **прекращение** с 1 января 2019 года выдачу впервые трудоустраиваемым работникам трудовых книжек в бумажном виде и поэтапную замену записей в трудовых книжках всех работников учетными записями о месте работы и др.
- **снижение** (с 1 января 2018 года) на 50 процентов установленной ставки единого социального платежа по доходам от оплаты труда впервые трудоустроенных выпускников профессиональных колледжей, академических лицеев и высших образовательных учреждений при условии, что со дня окончания ими образовательных учреждений прошло не более трех лет, в течение первого года после их трудоустройства, и на 25 процентов – в течение второго и третьего годов их работы. Исключение составляют трудоустроенные лица в бюджетных организациях, субъектах естественных монополий и организациях с государственной долей в уставном фонде более 50 процентов;
- **предоставление разрешения микрофирмам**, малым предприятиям и фермерским хозяйствам заключать с согласия работников трудовые договоры на определенный срок, на временные разовые работы, кроме трудовых договоров, заключаемых с выпускниками высших и средних специальных, профессиональных образовательных учреждений, поступающих на работу впервые в течение трех лет со дня окончания соответствующего образовательного учреждения;
- **постановка с 1 января 2018 года на учет в органах государственной** налоговой службы в качестве налогоплательщиков всех учащихся профессиональных колледжей, академических лицеев, с присвоением им *индивидуального номера налогоплательщика* (ИНН) и выдачей электронной цифровой подписи без взимания платы;
- **предоставлении с 1 июня 2018 года** права негосударственным организациям в установленном порядке оказывать на платной основе услуги в сфере трудоустройства граждан на территории Республики Узбекистан, а в случае осуществления деятельности по трудоустройству их за рубежом – на основании лицензии, выдаваемой в установленном порядке.

Выводы

1. В Молдове и других странах СНГ можно адаптировать следующие направления американской политики:

- применение инфраструктурных проектов как основного способа снижения безработицы;
- снижение налогового бремени в момент кризиса как способ поддержания малого бизнеса;
- индивидуальный подход к каждому безработному, предоставлению каждому трудоспособному члену общества не просто любой работы, а возможности в наибольшей степени развить и реализовать свой потенциал, получая соответственно достойное вознаграждение за свой труд;
- дифференциация уровня пособия по безработице в зависимости от наличия в семье безработного детей и иждивенцев.

2. Недостатком политики по борьбе с безработицей в России является ее краткосрочная направленность, осуществляемая в основном за счет выплаты пособий и занятия безработных «хоть чем-нибудь». Поэтому новая активная политика на российском рынке труда должна проводиться комплексно, сразу по нескольким направлениям, и ориентироваться на долгосрочный период

3. Банковскими кредитами безработные редко пользуются, хотя именно банковская система должна являться *основным инструментом кредитования*

4. Одним из источников получения актуальной информации для начинающих предпринимателей из числа безработных являются *фонды поддержки малого предпринимательства*, оказывающие услуги по принципу «одного окна» (консультации, обучение, финансы, юридическая помощь и т.п.). Сейчас комплекс мероприятий сводится только к предоставлению кредитов.

5. Для безработных необходимо принимать и реализовывать *целевые Программы содействия самозанятости безработных граждан* по типу ранее функционирующей в Кировской области «*Реализация дополнительных мероприятий, направленных на снижение напряженности на рынке труда Кировской области*» в 2009-2012 гг.

6. Целесообразно использовать опыт зарубежных стран – вводить системы государственных *кредитных гарантий*, которые имеют целый ряд преимуществ таких как:

- являются косвенными мерами (не прямыми) государственной финансовой поддержки,

- требуют значительно меньших бюджетных средств и при эффективном управлении позволяют добиваться многократного увеличения финансирования субъектов малого предпринимательства;
- снижается ответственность сторон путем разделения риска между заемщиком, банком и гарантом.
- государственный статус гарантии *позволяет банкам снижать* проценты по выдаваемым ими предпринимателям кредитам, так как риск банка при этом снижается;
- сокращается прямое субсидирование, сопряженное с высокой коррупционной составляющей, увеличивается объем финансирования, реально доводящегося до МСП по косвенным каналам распределения денежных средств. При этом количество коррупционных схем при предоставлении государственных кредитных гарантий должно сократиться ввиду возникновения совместной ответственности государственных структур за результативность использования бюджетных средств.

Библиография

1. Ануфриев П. Н. Начинающие предприниматели: состояние, проблемы и перспективы развития (на примере лиц, создавших свой бизнес в рамках государственной программы самозанятости населения). Киров: ООО «Кировская областная типография», 2013.
2. Информация о содействии самозанятости безработных граждан в 2009-2013 годах: материалы Управления государственной службы занятости населения Кировской области. Киров, 2014.
3. Капелюшников, Р.И. Российский рынок труда: адаптация без реконструктуризации / Р.И. Капелюшников. - М.: Аспект Пресс, 2000. - 446 с.
4. Плакся, В.И. Безработица: теория и современная российская практика / В.И. Плакся. - М: Наука, 2006. - 262 с.
5. М.С.Токсанбаева. От защиты безработных – к защите от безработицы: опыт региональных антикризисных программ. Вестник РГНФ, 2014, №2 с.52-56
6. <http://www.gazeta.ru/>. Зиброва, Е Официальная безработица в России: последние данные / Е. Зиброва - 2010 г
7. http://www.innovbusiness.ru/pravo/DocumShow_DocumID_150496.html ИННОВАЦИИ И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО: ГРАНТЫ, ТЕХНОЛОГИИ, ПАТЕНТЫ
8. <https://cyberleninka.ru/article/n/maloe-predprinimatelstvo-kak-odin-iz-sposobov-borby-s-bezrabotitsey> Никаноров Р. О. Малое предпринимательство как один из способов борьбы с безработицей ,2012, с.303-304
9. http://uza.uz/ru/documents/o-merakh-po-dalneyshemu-sovershenstvovaniyu-gosudarstvennoy--24-05-2017?ELEMENT_CODE=o-merakh-po-dalneyshemu-sovershenstvovaniyu-gosudarstvennoy--24-05-2017&SECTION_CODE=documents&print= О Занятости и коренному повышению эффективности деятельности органов по труду
10. <http://www.ng.ru/> Сергеев, М. Безработица подбирается к показателям времен дефолта / М. Сергеев. - 2009 г

**ПЕНСИОННАЯ РЕФОРМА 2017 г. В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА:
ОЦЕНКА ОСНОВНЫХ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ ИННОВАЦИЙ**

*Анатолий РОЖКО¹, доктор, конференциар-исследователь,
Национальный Институт Экономических Исследований, Республика Молдова
Екатерина ХЕГЯ², докторант, научный сотрудник,
Национальный Институт Экономических Исследований, Республика Молдова
Зоя СТРЕМЕНОВСКАЯ³, научный сотрудник,
Национальный Институт Экономических Исследований, Республика Молдова*

В течение продолжительного времени для пенсионной системы Республики Молдова была характерна низкая эффективность (неадекватный уровень пенсий, высокое бремя финансирования пенсионной системы, ее финансовая неустойчивость). Ситуацию усугубил продолжающийся процесс старения населения, высокий уровень неформальной занятости, масштабная трудовая миграция. Эти и другие факторы крайне негативно сказались на функционировании пенсионной системы, объективно обусловив необходимость ее реформирования. Реформирование пенсионной системы было начато 1 января 2017 г. посредством реализации значительных изменений и дополнений в Закон о пенсиях государственного социального страхования № 156-XIV от 14 октября 1998 г. Успешное функционирование пенсионной системы в будущем во многом будет зависеть от глубокого анализа законодательных инноваций в пенсионной сфере и научно обоснованных рекомендаций по совершенствованию отдельных пенсионных норм. Между тем, в стране крайне мало научных работ, посвященных этой проблематике. Этим обусловлена актуальность темы данной статьи. Целью настоящего исследования является оценка законодательных инноваций при реализации пенсионной реформы 2017 г. и выявление тех проблем, которые требуют своего разрешения в будущем. В работе были использованы следующие методы: монографический, аналогов, сравнительный, статистический и др. Результаты исследования позволили проанализировать и дать оценку последствий основных изменений и дополнений в пенсионное законодательство.

Ключевые слова: пенсионная система, обязательное социальное страхование, виды пенсии, досрочная пенсия, страховые периоды, пенсионный возраст, валоризация среднемесячного дохода, индексация пенсий.

Sistemul de pensii al Republicii Moldova de-a lungul timpului a fost caracterizat print-o eficiență scăzută (nivelul inadecvat al pensiilor, sarcina sporită de finanțare a sistemului de pensii, instabilitatea financiară). Situația a fost agravată de procesul continuu de îmbătrânire a populației, de un nivel ridicat de ocupare a forței de muncă informale, de migrație în masă a forței de muncă. Aceștia și alți factori au avut un impact extrem de negativ asupra funcționării sistemului de pensii, determinând în mod obiectiv necesitatea reformării acestuia. Reformarea sistemului de pensii a început la 1 ianuarie 2017, prin realizarea modificărilor și completărilor semnificative la Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat nr.156-XIV din 14 octombrie 1998. Funcționarea cu succes a sistemului de pensii în viitor va depinde în mare măsură de analiza profundă a inovațiilor legislative în sfera de pensii și recomandări privind perfecționarea unor norme de pensii justificate științific. Între timp, în țară există foarte puține lucrări științifice dedicate acestei probleme. Acest fapt determină relevanța temei articolului în cauză. Scopul acestui studiu constă în evaluarea inovațiilor legislative la realizarea reformei sistemului de pensii din 2017 și identificarea problemelor care trebuie abordate în viitor. În studiu au fost utilizate următoarele metode: monografică, analogiilor, comparația, statistică ș.a. Rezultatele studiului au făcut posibilă analizarea și evaluarea consecințelor ale modificărilor și completărilor fundamentale ale legislației privind pensiile.

Cuvinte-cheie: sistemul de pensii, asigurare socială obligatorie, categoriile de pensii, pensie anticipată, perioada contributivă, vârsta de pensionare, valorizarea venitului mediu lunar, indexarea pensiilor.

For a long time, the pension system of the Republic of Moldova was characterized by low efficiency (inadequate level of pensions, high burden of financing the pension system, its financial instability). The situation was aggravated by the ongoing process of population ageing, a high level of informal employment, a large-scale labor migration. These and other factors had a very negative impact on the functioning of the pension system, objectively stipulating the need for its reform. The reform of the pension system was started on January 1, 2017 through the implementation of significant changes and additions to the Law on State Social Insurance Pensions No. 156-XIV from October 14th, 1998. The successful functioning of the pension system in the future will largely depend on a deep analysis of legislative innovation in the pension system sphere and science-based recommendations on improvement of separate retirement norms. Meanwhile, in the country there are very few scientific works devoted to this problem. This determines the relevance of the topic of this article. The purpose of the present research is the assessment of legislative innovations

¹ © РОЖКО Анатолий, rojco@mail.ru

² © ХЕГЯ Екатерина, adimi_86@mail.ru

³ © СТРЕМЕНОВСКАЯ Зоя, zoia713@mail.ru

in the implementation of the pension system reform in 2017 and the identification of those problems that require to be resolved in the future. In the research were used the following methods: monographic, method of analogies, comparison, statistical method, etc. The results of the research allowed to analyze and assess the consequences of major changes and additions in the pension legislation.

Key words: pension system, compulsory social insurance, types of pension, prescheduled pension, insurance period, retirement age, valorization of average monthly income, indexation of pensions.

JEL Classification: H55, I31 , J26

Предоставление людям пожилого возраста, инвалидам, другим нетрудоспособным лицам достаточных материальных средств для своей жизнедеятельности содействует решению важнейших социальных задач – снижение социального неравенства и уменьшение бедности. Эти задачи являются главной целью функционирования пенсионной системы Республики Молдова.

Современный этап развития пенсионной системы страны начался 1 января 2017 г., когда в Закон о пенсиях государственного социального страхования № 156-XIV от 14 октября 1998 г. (далее – Закон № 156-XIV) [10] были внесены значительные изменения и дополнения. Эти изменения и дополнения, вступившие в силу 1 января 2017 г. в соответствии со ст. III Закона № 290 от 16 декабря 2016 г. [11], оказали существенное влияние на функционирование пенсионной системы Республики Молдова. Фактически реализация этих изменений и дополнений, значительно изменившая многие важные пенсионные нормы, по сути, является пенсионной реформой. В этой связи логично было бы принять либо новый Закон, либо принять Закон № 156-XIV в новой редакции. В пользу такого подхода свидетельствует тот факт, что Закон № 156-XIV изобилует многочисленными изменениями и дополнениями, которые вносились на протяжении почти 20 лет. До 2004 г. внесение этих изменений и дополнений регламентировались 11 Законами, а с 2004 г по 16.12.2016 г. – 23 Законами. В результате первоначальный текст Закона № 156-XIV, принятого 14 октября 1998 г., претерпел существенную трансформацию.

Среди изменений и дополнений, введенных в действие с 1 января 2017 г., наиболее важными являются следующие.

1. Изменено название Закона № 156-XIV, теперь оно имеет следующую редакцию: «Закон о государственной пенсионной системе». Это название более полно отражает содержание Закона, так как в настоящее время он регламентирует не только назначение и выплату пенсий государственного социального страхования, но и других видов пенсий, гарантируемых государством.

2. Расширен перечень нестраховых периодов, которые приравниваются к страховым периодам, включаемых в страховой стаж. Теперь к нестраховым периодам, связанным с (i) нахождением на военной службе, (ii) уходом за ребенком в возрасте до трех лет, (iii) получением пособий по временной нетрудоспособности, по безработице, по трудоустройству, добавлены нестраховые периоды, связанные с (iv) уходом за ребенком с тяжелым ограничением возможностей в возрасте до 18 лет, (v) деятельностью в должности судьи и прокурора до 31 декабря 2005 года, (vi) пребывание в резидентуре в обязательном постуниверситетском образовании. Кроме этого в нестраховые периоды включаются периоды, в которые до 1 января 1999 г. осуществлялся (vii) уход за инвалидом I группы, за ребенком-инвалидом в возрасте до 16 лет или престарелым, достигшим возраста 75 лет, и осуществлялось (viii) обучение на дневных отделениях ВУЗов.

Положительно оценивая расширение перечня нестраховых периодов, вместе с тем, отметим, что нестраховые периоды, включаемые в страховой стаж до 1 января 1999 г., после этой даты в страховом стаже не учитываются. Это касается периода по уходу за инвалидом I группы и престарелым, достигшим возраста 75 лет, а также периода обучения на дневных отделениях ВУЗов.

По нашему мнению, причина такого неучета заключается в следующем. Как известно, при исчислении размера пенсии по возрасту учитывается продолжительность страхового стажа. Пенсионным законодательством предусмотрено, что в страховой стаж включаются также и нестраховые периоды (их перечень регламентируется частью (2) статьи 5 Закона № 156-XIV; вступил в силу с 1.01.2017 г.), в течение которых не осуществлялись взносы государственного социального страхования. Исчисляя размеры пенсий с учетом нестраховых периодов, пенсионная система несет определенные расходы, для покрытия которых предусматривается финансирование из средств государственного бюджета. Эти расходы имеют тенденцию к увеличению. Так, в 2016 г. расходы, связанные с включением в страховой стаж нестраховых периодов, составили 104,6 млн. леев, что на 33,9 млн. леев, или на 47,9 % больше, чем в 2015 г. Значительный рост этих расходов был обусловлен увеличением количества пенсионеров, у которых в страховой стаж включены нестраховые периоды (на 18,9 тыс. чел., или на 41,2 %), а также индексацией пенсий 1.04.2016 г. на 10,1 %.

3. Важной законодательной инновацией является введение процедуры валоризации при исчислении величины среднемесячного застрахованного дохода. Под валоризацией понимается индексация среднемесячного застрахованного дохода, полученного начиная с 1 января 1999 года, которая осуществляется с учетом коэффициента роста средней заработной платы по экономике в течение страховых периодов до года, предшествующего году назначения пенсии. При исчислении среднемесячного застрахованного дохода по

нестраховым периодам, включаемым в страховой стаж, учитывается минимальная заработная плата по стране на день исчисления пенсии.

4. В перечень уже существующих видов пенсий а) по возрасту, б) по ограничению возможностей, с) по случаю потери кормильца – введены еще два вида пенсий: d) специальная пенсия и e) досрочная пенсия по возрасту.

В соответствии со статьей 10 Закона № 156-XIV, специальная пенсия – государственная пенсия, назначаемая и выплачиваемая в соответствии с положениями иных законов. Введение этого вида пенсии объективно отражает нынешнюю ситуацию, когда назначение и выплата пенсий судьям, прокурорам, таможенникам, депутатам, членам Правительства, государственным служащим, лицам на выборных должностях местных органов власти и некоторым другим категориям, регламентируются соответствующими законодательными актами. Тем самым, введение этой пенсии в перечень видов пенсий позволяет вести речь о формировании в Республике Молдова пенсионной системы, что отражается в названии Закона № 156-XIV «Закон о государственной пенсионной системе» (до этого Закон № 156-XIV имел название «Закон о пенсиях государственного социального страхования»).

Что же касается досрочной пенсии по возрасту, то ее введение регламентируется статьей 15¹, в которой застрахованное лицо, имеющее полный страховой стаж, может обратиться за досрочным назначением пенсии по возрасту не более чем за три года до достижения стандартного пенсионного возраста – 63 лет для мужчин и женщин. При этом, при исчислении страхового стажа, необходимого для назначения досрочной пенсии по возрасту, нестраховые периоды не учитываются. Таким образом, для назначения досрочной пенсии по возрасту, размер которой устанавливается на тех же условиях, что и размер пенсии по возрасту, необходимо наличие страхового стажа 34 года и достижение возраста 60 лет у мужчин и женщин.

Однако введение досрочной пенсии по возрасту вошло в противоречие с одним из основных условий назначения пенсии по возрасту – достижение стандартного пенсионного возраста 63 года для мужчин и женщин. Законодательством установлен более низкий стандартный пенсионный возраст лишь для женщин, родивших 5 и более детей, а также для лиц, занятых на работах с особо вредными и особо тяжелыми условиями труда (предусмотренных Списком 1). Этот льготный возраст является своего рода компенсацией затрат сил и здоровья для многодетных матерей и лиц, занятых на вредных производствах, и тем самым является социально оправданным решением. Однако установление возраста на 3 года меньше, чем стандартный пенсионный возраст, для назначения досрочной пенсии не имеет никаких социальных или иных оснований. Кроме этого, установление более низкого пенсионного возраста при назначении досрочной пенсии по возрасту нарушает принцип равноправия, который «обеспечивает всем участникам государственной системы страхования ... равенство в реализации прав и выполнении обязанностей» (статья 3 Закона 489-XIV от 8 июля 1999 г. о государственной системе социального страхования [12]).

Введением досрочной пенсии по возрасту, которое в Информационном бюллетене Национальной кассы социального страхования «Социальное страхование» было охарактеризовано как «инновация» [1, с. 4, 8], воспользовалось значительное количество граждан. Если по состоянию на 1.07.2017 г. их насчитывалось 1994 чел., то на 1.01.2018 г. – 8761 чел., т.е. в 4,4 раза больше (таблица 1).

Этот рост происходил на фоне незначительного увеличения численности получателей всех видов пенсий (на 0,2 %) и сокращения численности получателей пенсии по возрасту (на 0,3 %). О привлекательности этого вида пенсии свидетельствует и тот факт, что удельный вес получателей досрочной пенсии по возрасту в общей численности получателей всех пенсий возрос с 0,3 % до 1,2 %, тогда как доля получателей пенсии по возрасту снизилась с 74,9 % до 74,5 %. Сильнейшим стимулом значительного роста численности получателей досрочной пенсии по возрасту явилось существенное увеличение среднего размера этого вида пенсии, которое возросло с 2316,3 леев по состоянию на 1.07.2017 г. до 2795,86 леев – на 1.04.2018 г., т.е. на 20,7 %. За этот период средний размер пенсии увеличился лишь на 3,2 %, а размер пенсии по возрасту – на 2,5 %. В результате размер досрочной пенсии по возрасту превысил размер средней пенсии в 1,8 раза, а размер пенсии по возрасту – в 1,9 раза.

Увеличение численности получателей досрочной пенсии по возрасту, и высокий их размер обусловили существенные объемы денежных средств из бюджета государственного социального страхования, направляемых на выплату этого вида пенсий. Это, скорее всего, послужило основной причиной того, что досрочная пенсия по возрасту была отменена в соответствии с п. (1) ст. I Закона № 317 от 22.12.2017 о внесении изменений и дополнений в Закон о государственной пенсионной системе № 156/1998 [9]. Данный факт свидетельствует о недостаточной продуманности внесения некоторых изменений и дополнений в пенсионное законодательство. Прошло лишь немногим более одного года с даты принятия Закона № 290 (16 декабря 2016 г.) [11] и пришлось менять «архитектуру» пенсионной системы, ведь виды пенсий составляют своего рода «каркас» этой системы.

Решение о введении досрочной пенсии по возрасту было ошибочным еще и потому, что при этом нарушался принцип социальной солидарности. Как известно, в Республике Молдова функционирует солидарная модель пенсионного страхования, в которой принцип социальной солидарности используется как по вертикали (когда проявляется связь между поколениями), так и по горизонтали (когда имеет место взаимодействие между различными слоями и группами населения). Конкретно, введение досрочной пенсии по

возрасту противоречило принципу социальной солидарности людей, представляющих одно поколение. Очевидно, что получатели досрочной пенсии по возрасту вносили значительно больший вклад в финансирование пенсионной системы и по праву получали большую по размеру пенсию. Однако их вычленение из общего количества получателей пенсии по возрасту не позволяет в полной мере осуществлять солидарное перераспределение денежных средств, формирующихся за счет их страховых взносов, в пользу лиц, вносящих существенно меньший вклад в финансирование пенсионной системы.

Таблица 1. Динамика численности получателей пенсий и среднего размера пенсий

	На 1.07. 2017	На 1.10. 2017	На 1.01. 2018	На 1.04. 2018	1.04. 2018 в % к 1.07. 2017
Численность получателей пенсий – всего, чел.	712543	718285	716015	714202	100,2
<i>из них:</i>					
- пенсии по возрасту	533859	536513	532976	532341	99,7
- досрочная пенсия по возрасту	1994	6020	8377	8761	439,4
Структура численности получателей пенсий – всего, %	100,0	100,0	100,0	100,0	-
<i>из них:</i>					
- пенсии по возрасту	74,9	74,7	74,4	74,5	-
- досрочная пенсия по возрасту	0,3	0,8	1,2	1,2	-
Средний размер пенсии – всего, леев	1484,72	1495,72	1527,87	1532,95	103,2
<i>из них:</i>					
- пенсии по возрасту	1425,85	1427,41	1456,86	1461,37	102,5
- досрочная пенсия по возрасту	2316,30	2725,78	2793,71	2795,86	120,7
Соотношение размера досрочной пенсии по возрасту (%) с:					
- средней пенсией	156,0	182,2	182,8	182,4	-
- пенсией по возрасту	162,4	190,7	191,8	191,3	-

Рассчитано по данным: [6]

5. Установлено (ст.12), что размер минимальной пенсии по возрасту равен величине минимального гарантированного ежемесячного дохода (который используется также при назначении размера социальной помощи малоимущим семьям, а его величина устанавливалась Законами о государственном бюджете страны на соответствующий год). По состоянию на 1.04.2018 г. размер минимальной пенсии по возрасту установлен в размере 961 леев [4]. До этого размер минимальной пенсии устанавливался следующим образом. С 1 января 1999 г. минимальная пенсия по возрасту составляла 65 леев и 55,25 леев – для работников сельского хозяйства. Из года в год минимальная пенсия индексировалась в соответствии с коэффициентом индексации пенсий. В 2016 г. размер индексированной минимальной пенсии по возрасту составил 948,84 и 844,71 леев – для работников сельского хозяйства.

Таким образом, произошло уравнивание размера минимальной пенсии по возрасту и величины минимального гарантированного ежемесячного дохода. Это позволило установить четкий порядок пересмотра размера минимальной пенсии по возрасту – по мере увеличения минимального гарантированного ежемесячного дохода.

6. Изменен порядок индексации пенсий. Ранее коэффициент индексации составлял среднюю величину между среднегодовым ростом индекса потребительских цен (ИПЦ) и годовым ростом средней заработной платы по стране за предыдущий год. Теперь, согласно статье 13, коэффициент индексации составляет годовой рост ИПЦ по стране за предыдущий год. Если ИПЦ составляет меньше 2 %, пенсии не индексируются. Следующая индексация осуществляется в случае, если рост ИПЦ в совокупности с момента предыдущей индексации составит не менее 2 %.

7. В соответствии с пунктом (4¹) ст. 33 введено важное положение: «пенсионеры, которые осуществляют или осуществляли трудовую деятельность после реализации права на пенсию по возрасту, в соответствии с настоящим законом могут запрашивать пересмотр пенсии не чаще одного раза в два года». Первоначально это касалось лишь тех пенсионеров, которые реализовали свое право на пенсию после 1 января 2017 г. В Республике Молдова значительная часть пенсионеров по возрасту продолжают свою трудовую деятельность уже будучи получателями пенсий до 1 января 2017 г. (в мун. Кишинэу работают более 37 % пенсионеров по возрасту [2, с.47]). Они исправно платят пенсионные страховые взносы, и за них работодатели осуществляют страховые отчисления в Национальную кассу социального страхования. Однако на пенсионеров, вышедших на пенсию до 1 января 2017 г., не распространялось право пересмотра размера их

пенсий. Об этой социальной несправедливости неоднократно указывалось в научных публикациях авторов [17; 18], а также в ежегодных Социальных отчетах Министерства труда, социальной защиты и семьи. Для решения проблемы пересмотра пенсий работающим пенсионерам специалисты Министерства труда, социальной защиты и семьи допускали даже компромиссный вариант. В частности, они рекомендовали «либо аннулировать выплаты взносов социального страхования занятыми пенсионерами, либо производить перерасчет пенсий по возрасту лицам, продолжающим трудовую деятельность после назначения пенсий» [например, 15, с.69; 16, с.63]. Однако ни один из этих вариантов не был принят, и право пересмотра пенсий всем работающим пенсионерам в рамках изменений и дополнений в Закон № 156-XIV первоначально так и не было предоставлено. Негативные последствия такого решения не только наносят вред принципу социальной справедливости, но и стимулируют неформальную занятость работающих пенсионеров, что негативно сказывается на доходной части бюджета государственного социального страхования и, в конце концов, подрывает доверие к государственной пенсионной системе. Учитывая это, 26 июля 2018 был принят Закон № 165 о внесении изменений, касающихся права пересмотра пенсий работающих пенсионеров. Согласно этому Закону, в 2020-2021 гг. право пересмотра пенсий получают пенсионеры, пенсия которым были назначены до 1 января 1999 г., а в 2022-2027 гг. – пенсионеры, пенсия которым были назначены после 1 января 1999 г. до 1 января 2019 г. [8].

8. Повышен стандартный пенсионный возраст. Согласно статье 41 (1) Закона № 156-XIV, стандартный пенсионный возраст 63 года устанавливается, начиная с 1 июля 2019 г. для мужчин и с 1 июля 2028 г. – для женщин. Достижение этого возраста реализуется, начиная с 1 июля 2017 г., за счет ежегодного увеличения стандартного пенсионного возраста у мужчин на 4 месяца с 62 года 4 месяца, у женщин на 6 месяцев – с 57 лет 6 месяцев.

Повышение стандартного пенсионного возраста с выравниванием его уровня у мужчин и женщин будет способствовать усилению финансовой устойчивости пенсионной системы. Вместе с тем, повышение пенсионного возраста может иметь и негативные последствия. Для оценки этих последствий в мировой практике используется показатель «процентное соотношение продолжительности трудовой деятельности (исчисленной с 20 лет до пенсионного возраста) и жизни на пенсии». Анализ этого показателя показывает, что повышение пенсионного возраста увеличит различия между пенсионерами Республики Молдова и стран ОЭСР.

Пенсионный возраст в странах ОЭСР в среднем составляет у мужчин 65,1 года, что на 2,1 года выше, чем в Республике Молдова (таблица 2). Однако продолжительность жизни мужчин на пенсии в странах ОЭСР – 18 лет, что на 5,2 года больше, чем в нашей стране. В результате соотношение количества лет на работе и количества лет на пенсии в странах ОЭСР (205,5 %) в 1,3 раза лучше, чем в Республике Молдова (335,9 %). Аналогичная ситуация и у женщин. В странах ОЭСР пенсионный возраст у женщин – 63,6 года, т.е. всего лишь на 0,6 года больше пенсионного возраста, который будет установлен в Республике Молдова посредством «плавного» повышения его нынешнего уровня. Однако в странах ОЭСР женщины на пенсии живут 22,5 года, а в Молдове – 16,3 года, т.е. на 6,2 года меньше.

Таблица 2. Соотношение продолжительности трудовой деятельности и жизни на пенсии в странах ОЭСР и Республике Молдова, %

	ОЭСР (2016 г.)		Республика Молдова	
	мужчины	женщины	мужчины	женщины
Пенсионный возраст, лет	65,1	63,6	63,	63,0
Продолжительность трудовой деятельности, лет	45,1	43,6	43,0	43,0
Продолжительность жизни в возрасте выхода на пенсию, лет	83,1	86,1	75,8*	79,3*
Продолжительность жизни на пенсии, лет	18,0	22,5	12,8*	16,3*
Количество лет на работе в % к количеству лет на пенсии	250,5	193,8	335,9*	263,8*

* - 2014 г.

Рассчитано по данным: [13; 14, с.129]

9. Повышен страховой стаж, дающий право на получение пенсии по возрасту в полном размере. Действовавший на 1 июля 2017 г. полный страховой стаж для мужчин в 33 года 6 месяцев, увеличивается до 34 лет, начиная с 1 июля 2018 г. Для женщин полный страховой стаж в 30 лет 6 месяцев ежегодно увеличивается на 6 месяцев и достигнет 34 года, начиная с 1 июля 2024 г.

10. Существенно расширен перечень лиц, подлежащих обязательному социальному страхованию. Статья 4 Закона о государственной системе социального страхования № 489-XIV от 8 июля 1999 г. [12] дополнена пунктом 1¹), согласно которому обязательному социальному страхованию подлежат военнослужащие, исполняющие службу по контракту, лица начальствующего и рядового состава органов

внутренних дел и пенитенциарной системы, офицеры охраны, сотрудники органов государственной безопасности и Национального центра по борьбе с коррупцией. Такая норма вводится впервые за все время существования в Республике Молдова обязательного социального страхования.

Отметим, что включение в перечень лиц, подлежащих обязательному социальному страхованию, военнослужащих, сотрудников органов внутренних дел, государственной безопасности, пенитенциарной системы, не подтверждается мировой практикой. Как правило, условия назначения и размеры пенсий этим категориям населения регламентируются отдельными законами и финансируются из средств государственного бюджета. Кроме этого, введенный пункт 1¹) статьи 4 Закона № 489-XIV находится в прямом противоречии со Стратегией реформы системы пенсионного обеспечения в Республике Молдове, одобренной Постановлением Парламента № 141-XIV от 23 сентября 1998 г. Одно из положений Стратегии (глава III, пункт 2, подпункт 2, абз.3) устанавливает, что «Пенсионное обеспечение военнослужащих и полицейских... следует рассматривать отдельно. Эти пенсии финансируются из государственного бюджета, а военнослужащие и полицейские не производят отчислений в систему социального страхования» [5].

11. Важнейшим изменением Закона № 156-XIV является утрата силы главы VI «Пенсии некоторым категориям граждан», в которой регламентировались условия назначения пенсий депутатам Парламента, членам Правительства, государственным служащим, местным выборным лицам, судьям и прокурорам. Эти категории граждан имели льготные условия назначения пенсии по возрасту. Это выражалось в установлении более низкого пенсионного возраста (к примеру, для государственных служащих, начиная с 1 июля 2016 г. – 60 лет 6 месяцев для мужчин и 55 лет 6 месяцев для женщин при стандартном пенсионном возрасте 62/57 лет). Еще более значимыми являлись условия исчисления размеров пенсий по возрасту этим категориям граждан. Для депутатов Парламента и членов Правительства пенсия исчислялась в размере 42 % от суммы всех застрахованных выплат. Местным выборным лицам и государственным служащим пенсия начислялась в еще большем процентном соотношении от среднемесячного застрахованного дохода – 75 %.

Льготные условия назначения пенсий некоторым категориям граждан привели к существенной дифференциации размеров пенсий по их типам. На конец 2016 г. размер среднемесячной пенсии по случаю потери кормильца составил 670,3 леев (52,6 % от средней пенсии по стране), пенсии по ограниченным возможностям – 1018,3 леев (79,8 %), пенсии военнослужащих срочной службы – 957,7 леев (75,1 %). Зато среднемесячная пенсия государственных служащих достигла 3266,0 леев (что в 2,5 раза больше, чем в среднем по стране), таможенных работников – 3345,5 леев (в 2,6 раза больше), примаров и членов районных советов – 3808,1 леев (в 3,0 раза больше). Особенно значительным является «разрыв» между средним уровнем пенсии по стране и пенсией прокуроров и судей – 4,2 раза, депутатов – 5,4 раза, бывших членов Правительства – 6,8 раза, судей – 11,2 раза (диаграмма 1).

Диаграмма 1. Среднемесячный размер пенсий в Молдове (на конец 2016 г.), леев
Построено по данным: [3]

Это обстоятельство, противоречащее принципу социальной справедливости, вызывало недовольство получателей других типов пенсий и плательщиков страховых взносов. Отмена льготных условий назначения пенсий некоторым категориям граждан имеет объективные юридические основания, так как это в полной мере соответствует Стратегии реформы системы пенсионного обеспечения в Республике Молдова. В главе III Стратегии указывается, что одной из основных целей реформирования пенсионной системы является обеспечение соблюдения принципов социальной справедливости. Указывается, что «большинство граждан будут получать пенсию в зависимости от их вклада в пенсионную систему. Система будет прозрачной, понятной для всех» (глава III, пункт 1, подпункт b) [5].

Отметим, что отмена льготных условий назначения пенсий не распространялась на лица, которые уже реализовали свое право на пенсию до 1 января 2017 г. Более того, положения Закона не применялись к государственным служащим, которые на 1 января 2017 г. имели страховой стаж 33 года для мужчин и 30 лет для женщин и не менее 15 лет на государственной службе. Этим государственным служащим назначалась пенсия на условиях, действовавших до 1 января 2017 г. (т.е. пенсионный возраст 60 лет 6 месяцев у мужчин и 55 лет 6 месяцев у женщин, размер пенсии – 75 % застрахованного дохода). Сохранили льготные условия назначения пенсий судьи и прокуроры.

ВЫВОДЫ

Время, прошедшее после начала пенсионной реформы в Республике Молдова, является достаточным, чтобы дать объективную оценку законодательных инноваций в пенсионной сфере. Последствия реализации этих инноваций носят, в основном, положительный характер. Изменения и дополнения, внесенные в пенсионное законодательство, по их значимости, можно расположить в следующей последовательности.

Во-первых, введение процедуры валоризации при исчислении величины среднемесячного застрахованного дохода. Это позволило существенно повысить размеры пенсий, назначенных после 1999 г.

Во-вторых, получение права на пересмотр пенсии пенсионерам, которые продолжали свою трудовую деятельность после выхода на пенсию.

В-третьих, установление минимальной пенсии по возрасту в размере, равном величине минимального гарантированного ежемесячного дохода.

В-четвертых, расширение перечня нестраховых периодов, которые включаются в страховой стаж.

В-пятых, отмена льготных условий назначения пенсий некоторым категориям граждан.

Как объективную необходимость, в некоторой степени обеспечивающую финансовую устойчивость пенсионной системы в условиях старения населения и роста продолжительности жизни, следует рассматривать повышение стандартного пенсионного возраста и страхового стажа. Негативные последствия обусловлены следующими изменениями и дополнениями в пенсионное законодательство:

- введение досрочной пенсии по возрасту. Это обусловило резкий рост численности пенсионеров и вступило в противоречие с принципами обязательного социального страхования. В результате в конце 2017 г. этот вид пенсии был отменен;

- нераспространение права пересмотра пенсий на пенсионеров, вышедших на пенсию до 1 января 2017 г.;

- расширение перечня лиц, подлежащих обязательному социальному страхованию, за счет военнослужащих, сотрудников органов внутренних дел, пенитенциарной системы, государственной безопасности.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Asigurare Socială. Buletin informativ al Casei Naționale de Asigurări Sociale = Социальное страхование. Информационный бюллетень Национальной кассы социального страхования. Ch., 2017, nr.1 (1), 8 p.
2. Chișinău în cifre. Anuar statistic = Кишинэу в цифрах. Статистический ежегодник, 2016. Ch., 2017. 121 p.
3. CNAS. Rapoarte privind executarea bugetului asigurărilor sociale de stat pentru anii 2010-2016. [Accesat 10.05.2018]. Disponibil: <http://cnas.md/lib.php?l=ro&idc=439&t=/Rapoarte/Rapoarte-privind-executarea-BASS/Rapoarte-anuale-privind-executarea-bugetului-asigurarilor-sociale-de-stat>
4. Hotărâre Guvernului Republicii Moldova nr. 237 din 21 martie 2018 cu privire la indexarea prestațiilor de asigurări sociale și a unor prestații sociale de stat. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr.95-104, art. 270.
5. Hotărâre Parlamentului Republicii Moldova nr. 141-XIV din 23 septembrie 1998 pentru aprobarea Strategiei reformei sistemului de asigurare cu pensii din Republica Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, Nr. 108.
6. INFORMAȚIE privind beneficiarii de pensii, alocații sociale de stat și indemnizații adresate familiilor cu copii, aflați la evidență Casei Naționale de Asigurări Sociale [Accesat 18.05.2018]. Disponibil: <http://cnas.md/lib.php?l=ro&idc=244&t=/Statistica/>
7. Legea Republicii Moldova nr. 282 din 16 decembrie 2016 pentru modificarea Legii asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne nr. 1544-XII din 23 iunie 1993. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 472-477, art.949.

8. Legea Republicii Moldova nr. 165 din 26.07.2018 pentru modificarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 333-335, art. 545.
9. Legea Republicii Moldova nr. 317 din 22 decembrie 2017 pentru modificarea și completarea Legii nr. 156/1998 privind sistemul public de pensii. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 1-6, art.24.
10. Legea Republicii Moldova nr.156-XIV din 10 octombrie 1998 privind sistemul public de pensii (republicată în temeiul Hotărârii Parlamentului nr. 1546-XIII din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 26-27, art. 176). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.42-44, art.247.
11. Legea Republicii Moldova nr. 290 din 16 decembrie 2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.478-490, art.964.
12. Legea Republicii Moldova nr. 489-XIV din 08 iulie 1999 privind sistemul public de asigurări sociale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.1-4, art.2.
13. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. Statistical databank. Population and demographic processes. [Accesat 28.05.2018]. Disponibil:
<http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/en/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>
14. OECD (2017), Pensions at a Glance 2017: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing, Paris. 2017, 167 p. ISBN 978-92-64-28749-5 (print) ISBN 978-92-64-28750-1 (PDF) ISBN 978-92-64-28751-8 (Epub)
15. Raport Social Anual, 2010. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei al Republicii Moldova. Ch., 2011. 192 p.
16. Raport Social Anual, 2015. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei al Republicii Moldova. Ch., 2016. 166 p.
17. Рожко А., Стременовская З. Пенсионная система Республики Молдова: проблемы и решения. LAP Lambert Academic Publishing (01.06.2013), 2013, 124 с. ISBN-13: 978-3-659-39482-9, ISBN-10: 3659394823, EAN: 9783659394829
18. Рожко А., Стременовская З. Уровень пенсионного обеспечения населения Молдовы. В: "Economic Growth in Conditions of Internationalization", Fourth Edition of International Scientific Conference, 3-4 September 2009. Ch.: IEFS, 2009, p.334-340. ISBN 978-9975-9823-9-9

ИММИГРАЦИЯ В РЕСПУБЛИКУ МОЛДОВА: РЕИНТЕГРАЦИОННЫЙ АСПЕКТ

Наталья ГУСЛИКОВА¹, научный сотрудник,
Национальный Институт Экономических Исследований, Республика Молдова

Actualitatea articolului este confirmată de necesitatea de a monitoriza factorii care afectează procesele de migrație în Republica Moldova. Scopul articolului este de a lua în considerare câteva modele de reintegrare, precum și experiența străină în abordarea problemelor legate de migrația de întoarcere. Procedând astfel, s-au folosit metodele de analiză logică și statistică. Rezultatele lucrării constau în concluziile și propunerile de măsuri care ar putea fi puse în aplicare de către Guvern și a altor părți interesate, în vederea facilitării reintegrării lucrătorilor migranți în Republica Moldova.

Cuvinte cheie: migrație, imigrație, reintegrare, modele de reintegrare, migrație de întoarcere, repatriere, politica de imigrare.

The relevance of the article is confirmed by the need to monitor the factors affecting the migration processes in the Republic of Moldova. The purpose of the article is to consider some models of reintegration, as well as foreign experience in dealing with issues related to return migration. The methods of logical and statistical analysis were used. The goal of the work consist of conclusions and proposals on measures that can be implemented by the government and other stakeholders in order to facilitate the reintegration of labor migrants into the Republic of Moldova.

Key words: migration, immigration, reintegration, reintegration models, return migration, repatriation, immigration policy.

Актуальность статьи подтверждается необходимостью мониторинга факторов, влияющих на процессы миграции в Республике Молдова. Цель статьи заключается в рассмотрении некоторых моделей реинтеграции, а также зарубежный опыт в решении вопросов, касающихся возвратной миграции. При этом были использованы методы логического и статистического анализа. Результаты работы состоят в выводах и предложениях по мерам, которые могут быть осуществлены правительством и другими заинтересованными сторонами в целях содействия реинтеграции трудовых мигрантов в Республику Молдова.

Ключевые слова: миграция, иммиграция, реинтеграция, модели реинтеграции, возвратная миграция, репатриация, иммиграционная политика.

JEL Classification: J15, J61.

Введение. Иммиграция в Республику Молдова осуществляется с целью воссоединения семьи, репатриации на родину, на учебу, на работу, по гуманитарным причинам и т.п. Она реализуется в легальной и нелегальной формах.

Основной текст. Необходимо отметить, что иммиграция в Республику Молдова не восполнила человеческий, квалификационно-профессиональный потенциал страны, который был утрачен в результате эмиграции ее граждан за предыдущие годы (Таблица 1). Число эмигрировавших из страны с 2006 по 2017 годы составило 51017 человек, что в 1,4 раза больше, чем иммигрировавших за этот же период (36639). Однако, динамика годовой эмиграции показывает её понижение в 3,17 раза в 2017 году по сравнению с 2006 годом, а иммиграции, наоборот демонстрирует повышение в 1,9 раза. При этом, в 2006 году выехало из страны (эмигрировало) в 3,4 раза больше человек, чем въехало в страну (иммигрировало), а в 2017 году число въехавших в страну было в 1,75 раза больше, чем выехавших.

Таблица 1. Миграция в Республике Молдова, человек

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Число эмигрантов											
6685	7172	6988	6663	4714	3920	3062	2585	2374	2236	2507	2111
Число иммигрантов											
1968	2070	2749	2010	2512	2704	3093	3349	4187	4209	4080	3708

Источник: БНС

¹© Guslicova Natalia, guslini@mail.ru

Рассмотрим поподробнее, как проходила эмиграция в период 2014-2017 г.г. из Молдовы в разрезе возрастных групп эмигрантов, по странам назначения (Таблица 2).

Таблица 2. Число эмигрантов РМ по возрастным группам и странам назначения, человек

	2014	2015	2016	2017
2.1.1. Всего эмигрировали	2374	2236	2507	2111
<i>Включая по возрастным группам, годы:</i>				
0–19	531	515	641	504
20–39	844	902	966	831
40–59	614	541	600	524
60–79	354	243	275	227
80 и старше	31	35	25	25
<i>эмигрировали в:</i>				
Российская Федерация	788	961	857	825
США	285	287	623	290
Украина	602	312	375	289
Германия	223	253	285	342
Израиль	220	174	181	164
Австрия	32	28	42	38
Турция	22	26	25	21
Другие страны	202	195	119	142

Источник: МИТС (ГП „CRIS „Registru”)

Анализ показывает, что число эмигрантов год от года шло на снижение, а вот в 2016 году по сравнению с 2015 годом оно возросло на 12 %. В основном уехали люди трудоспособного возраста, особенно в возрастной группе от 20-39 лет. Подавляющая часть эмигрировала в РФ и США, затем – в Украину, Германию и Израиль.

Число иностранцев, иммигрирующих в Молдову в период 2014-2016 гг., имело значение за год около четырех тысяч человек ¹ (Таблица 3). В 2017 году число иммигрантов уменьшилось, составив 3708 человек, что на 372 человека меньше, чем в 2016 году. Из этого числа 39 % приходилось на реинтеграцию семьи, 22 % иммигрантов прибыли на работу, 19% на учёбу и столько же (19 %) для религиозной, волонтерской, гуманитарной деятельности, с другими целями.

Таблица3. Распределение иностранцев, прибывших в РМ по основным целям, чел.

	2006	2007	2008	2009	2010	2014	2015	2016	2017
Всего иммигрантов	1968	2070	2749	2010	2512	4204	4210	4080	3708
<i>включая</i>									
воссоединение семей	695	847	1100	906	905	1255	1442	1442	1437
на работу	828	1002	1136	590	813	1360	1201	1052	829
на учёбу	445	221	513	514	794	929	818	869	716
религиозная деятельность						61	138	132	244
волонтерская деятельность						109	118	73	
гуманитарная деятельность						31	27	13	
другие цели						459	466	499	482

Источник: МВД/БМБ

¹Compendiul Statistic al Profilului Migrațional Extins al Republicii Moldova pentru anii 2014-2016. **Ministerul afacerilor Interne al Republicii Moldova. Biroul migrație și azil.** Chișinău, 2017, P.33

Иммигрировали в Молдову преимущественно мужчины. Гендерный разрыв - 48%. Иммигранты со средним, высшим образованием, с ученой степенью составляют 64%. В течение анализируемого периода число лиц с неполным, начальным или без образования сократилось с 125 человек в 2014 году до 93 человек в 2016 году.

Таблица 4. Распределение иммигрантов по странам, из которых они прибыли, чел.

Страна	2014	2015	2016	2017
Всего прибыло	4204	4210	4080	3708
<i>Из которых</i>				
Украина	534	754	734	681
Российская Федерация	516	567	705	585
Израиль	525	548	594	456
Румыния	852	646	464	427
Турция	421	373	293	245
США	199	209	165	206
Италия	206	180	170	139
Индия	40	37	80	84
Китай	17	28	36	24
Болгария	37	23	19	15
Сирия	34	33	20	15
Другие страны	1038	1017	800	831

Sursa: MAI/BMA

Большинство иммигрантов в 2017 году прибыло из Украины (18%), Российской Федерации (15,8%) и Израиля (12,3%). Те, кто прибыл из Турции, составляли 6,6 %, и США – 5,6 %, Италии -3,7 %. Число людей, **репатрировавшихся**¹ в 2016 году, составило **2 108 человек**, что сократилось примерно на 300 человек по сравнению с 2015 годом. Среди репатриантов присутствовали дети, доля которых в общем числе возвращенцев в 2016 году составила 3,6%, в предыдущие годы, соответственно 8,65% в 2015 году и 11,31% в 2014 году.

Ниже приведен перечень законов и нормативных актов, которые могут быть использованы в рамках управления миграцией и оценки потоков возвратных мигрантов:

Законодательная сфера

- Закон № 273 от 09.11.1994 г. о документах, удостоверяющих личность национальной паспортной системы;
- Закон № 269 от 09.11.1994 г. о выезде и въезде в Республику Молдова
- Закон № 1024 от 02.06.2000г. о гражданстве Республики Молдова
- Закон № 241 от 20.10. 2005 г. о предупреждении и пресечении торговли людьми
- Закон 180 от 10.07. 2008 г. о трудовой миграции
- Закон № 270 от 18.12.2008г. о предоставлении убежища в Республике Молдова
- Закон № 200 от 16.07.2010г. о режиме иностранцев в Республике Молдова
- Закон № 274 от 27.12.2011г. об интеграции иностранцев в Республику Молдова
- Закон № 166 от 11.07.2012г. Национальная стратегия развития «Молдова -2020»
- Закон № 257 от 11.01.2013г. о гражданах третьих стран, имеющих визовое обязательство граждан третьих стран, которые освобождаются от необходимости получения визы при пересечении государственной границы Республики Молдовы

Нормативная база

- Постановление Правительства № 834 от 7.07. 2008 г. Интегрированная информационная система пограничной полиции
- Постановление Правительства № 492 от 07.07.2011 г. об утверждении Положения о порядке возврата, высылки и реадмиссии иностранцев с территории Республики
- Постановление Правительства № 655 от 08.09.2011 г. об утверждении Стратегии Национальная миграция и убежище (2012-2020 годы)

¹Согласно Закону №. 200 от 16 июля 2010 года о режиме иностранцев в Республике Молдова репатриация определяется как «добровольное возвращение на родину лиц, родившихся в Республике Молдова и их потомков, в соответствии с законом».

- Постановление Правительства № 50 от 15.01.2013 г. об утверждении Положения о выдаче виз
- Постановление Правительства № 339 от 20.05.2014г. об утверждении Плана действий на 2014-2016 годы в отношении поддержки реинтеграции граждан Республики Молдова, возвращающихся из-за границы
- Постановление Правительства № 765 от 18.09.2014 г. об утверждении перечня принятых проездных документов для пересечения государственной границы Республики Молдова иностранцами
- Постановление Правительства № 1005 от 10.12. 2014г. об утверждении Национальной стратегии комплексного государственного управления границами на период 2015-2017 годов и ее Плана осуществления
- Постановление Правительства № 736 от 10.06.2016г. План действий на 2016-2020 годы о реализации Национальной стратегии по миграции и убежищу (2011-2020)
- Постановление Правительства № 200 от 26.02.2016г. об утверждении Национальной стратегии «Диаспора-2025» и Плана действий на 2016-2018 годы в отношении его реализации
- Постановление Правительства №1472 от 20.11.2016г. об утверждении Национального плана действий по реализации Соглашения об ассоциации РМ-ЕС в период 2017-2019г.г.
- Постановление Правительства № 1473 от 30.12.2016г. об утверждении Национальной стратегии занятости на 2017-2021 годы
- Распоряжение правительства № 58 от 07.06.2013г., отменено постановлением Правительства №725 от 08.09.2017 г. о механизмах координации государственной политики в интересах диаспоры, миграции и развития
- Официальная статистика стран назначения и международные базы данных Евростата¹и ОЭСР².

Интересны мнения трудовых мигрантов относительно возвращения на родину . При этом учитываются нескольких факторов.³

Положительные аспекты трудовой миграции заключаются в том, что миграция позволила людям повысить свое материальное благосостояние, подняла уверенность в себе, самоутверждение и самоуважение, познание языков, производственного опыта, расширила культурный и коммуникационный горизонт. Люди отмечают, что у них появились уверенность в будущем, реальные перспективы жизни, в целом расширились возможности.

Чаше всего, трудовая миграция, понижение статуса, является временной мерой, обусловленной необходимостью решения существующих материальных проблем. Отрицательные моменты, которые приносит трудовая миграция, способствуют возвращению мигрантов на родину. Выезд трудового мигранта за рубеж зачастую приводит к отчуждению и разрыву семейных, родственных связей, иногда даже к разводу; к утрате имевшейся профессии и квалификации, социального статуса.

Мотивы и причины возвращения трудовых мигрантов домой могут быть различными, обусловленными индивидуальными и институциональными факторами. Индивидуальные факторы характеризуют индивидуальные особенности человека, его коммуникабельность, открытость, способность к общению, адаптации и интеграции в другой стране. Не менее важными являются и институциональные факторы. Так, европейское признание дипломов о высшем образовании может повлиять на статус и легальность трудовой деятельности, на величину заработной платы, место проживания, характер работы мигранта, возможность общения. Большое значение имеет и семейное положение мигранта, наличие рядом его семьи. Все это влияет на отношение трудового мигранта к стране пребывания, своему месту и перспективе пребывания в этой стране.

Успешное ускорение развития страны зависит от роста экономически активного населения в ней. Поэтому важной стратегией может стать активная иммиграционная политика, направленная на приток трудовых ресурсов и их капиталов. Данные Евростата о привлеченных мигрантах в ЕС в 2015 году показывают, что каждая страна из ЕС-15 привлекла в среднем 126 тыс., а Польша - в 4 раза больше , т.е. 541 тыс.человек.

Несомненный интерес для рассматриваемой в данной статье темы представляет практический опыт работы Львовской областной госадминистрации (ЛОГА) над проектом по возвращению трудовых эмигрантов в Украину, налаживание рынка рекрутинга для внутренней трудовой миграции. ⁴

Одно из решений ЛОГА, которое было выработано ею совместно с бизнесом – трудовая миграция внутри концернов. Группа сотрудников с предприятия, которое находится в стране, на полгода выезжает на

¹EUROSTAT (2012). <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>. 14.10. 2012.

²OSCE (Organization for Economic Cooperation and Development): <http://www.oecd.org/about/>. 14.10. 2012.

³ Виктор Морару, Валериу Мошняга, Георге Руснак (Часть главы "Молдавские трудовые мигранты в Европейском Союзе: аспекты интеграции и проблемы возвращения (на примере Италии и Испании)" из книги: Морару В., Мошняга В., Руснак Г. Маятник миграции. Кишинев, 2012, с. 99-159) <http://www.demoscope.ru/weekly/2012/0515/analit01.php>

⁴ Глава управления инвестполитики ЛОГА: «Львовщина придумала, как вернуть трудовых мигрантов» <https://mind.ua/ru/publications/20180090-glava-upravleniya-investpolitiki-loga-lvovshchina-pridumala-kak-vernuty-trudovyh-migrantov>

предприятие, находящееся за рубежом, в Польше. И спустя полгода эти же люди с новым приобретённым опытом возвращаются на закрепленные за ними рабочие места в Украине. Людьюми движет стремление улучшить свое материальное положение, сменить обстановку, расширить свой кругозор. Для этих людей трудовая миграция является временной и они не рассматривают ее как возможность остаться на ПМЖ. Поэтому те предприятия, которые воспользовались предложенным механизмом, на практике убедились в том, что он решает проблему оттока трудовых ресурсов не только в Украине, но и в других странах.

Рекрутинговым компаниям было сделано предложение перенаправить трафик трудовых ресурсов в нужный регион, и они согласились возвращать людей, уехавших из Украины, обратно и трудоустраивать их на украинских заводах и фабриках. Рекрутинговые компании заинтересовали в том, чтобы способствовать внутренней миграции, оказывать помощь в устройстве переселенцев.

После проведения расчётов, сколько мигранты получают за рубежом, и каким может быть их зарплата в своей стране, выяснено, что разница составляет \$100–200 в месяц сверху. Причём эта разница часто достигается за счет ненормированных условий труда по 10–12 часов в сутки.

Для многих зарубежных компаний возможности роста на их «родных» рынках ограничены, а возврат инвестиций - процесс длительный. В Украине же производители получают доступное сырьё, энергетические ресурсы и рабочую силу. При этом граница и таможня не является помехой для расширения бизнеса. В результате зарубежные производители все больше выбирают Украину, и в 2016 году 56 новых предприятий удалось привлечь в Львовскую область, а в 2017-м - еще 84. Инвесторы пришли из Румынии, Словакии, Польши, Чехии. В 2017 году была начата работа над привлечением инвесторов в так называемые ВРО (аутсорсинг бизнес-процессов) или, как их еще называют, share-центры. Такие сервис-центры работают для внутренних задач компании, а также для продажи услуг конкретной компании (консалтинговых, аудиторских, IT-разработок и т. д.) целевой аудитории, т.е. клиентам. Уже есть первая ласточка – это компания Veon, которая открыла во Львове сервис-центр. Кроме того, в январе 2018 года свой share-центр открыла аудиторская компания PricewaterhouseCoopers. Это направление очень полезно для Львова, в котором учится около 120 000 студентов. ВРО и share-центры привлекают специалистов из различных сфер и способны создавать в три-четыре раза больше рабочих мест, чем IT-компании, которые нуждаются в сотрудниках узкого профиля.

При этом, проводится также рекламная работа по открытию своих производств в Украине поставщиков сырья, материалов и компонентов для таких производств, что упростит логистику и позволит снизить себестоимость конечного продукта.

Таким образом, мотивация, отбор и удержание являются **ключевыми тактиками в стратегии привлечения иммигрантов**. Развитыми странами разработана сложная система контроля отбора необходимых трудовых ресурсов из более бедных стран, на что потребовались финансовые средства для обеспечения национальной и экономической безопасности.¹

Полезно рассмотреть **тактики по возвращению своих мигрантов**, которые были описаны на примере Ирландии. Мотивационные программы по возврату ирландской диаспоры на родину, позволили Ирландии успешно побороть снижение количества населения в начале 1990-х. С возвращением в страну выходцев из Ирландии пришли сбережения и инвестиции, в первую очередь, из компаний, руководителями которых они были. Примерно так же Китай, Мексика, Индия получают большие объёмы от своих мигрантов уже не только в форме денежных переводов, но и в прямых инвестициях в экономику.

Для начала необходимо предпринять **организационные шаги**, которые бы увеличили мотивацию и ускорили привлечение иммигрантов в страну:

Создание ведомства по делам мигрантов и диаспоры, главная задача которого состояла бы в развитии мотивационных программ по возвращению мигрантов на Родину, с их новыми знаниями, технологиями, связями и капиталом.

Такие профильные ведомства работают уже в 26 странах мира (из постсоветских стран - в Армении и Грузии). В целом в 56 странах мира функционируют более 400 центральных органов власти, курирующих развитие отношений со своими мигрантами.

Внедрение политики стимулирования денежных переводов в страну. В более чем 30 странах мира регуляторы и банки уделяют особое внимание мигрантам и их домохозяйствам.

Так, в Индии все федеральные банки имеют для мигрантов специализированные услуги. И в результате этого на счетах индийских мигрантов в Индии накоплено на 1 января 2017 г. около 15% всех срочных средств, т.е. более 70 млрд долл. США. На Филиппинах на одном уровне с финансовой грамотностью и борьбой с отмыванием средств, полученных преступным путем, тема программ для мигрантов инициируется Центробанком в пятёрке приоритетных. Как результат этого, объёмы золотовалютных резервов в 2017 г. превысили 80 млрд долл. США.

Разработка и реализация среди мигрантов финансово-банковских инструментов, средства от продажи которых могут быть направлены на развитие инфраструктуры в странах.

¹Как Украине побороть отток человеческого капитала? <https://inosmi.ru/social/20171007/240463854.html>

Более 20 стран предлагают несколько типов инструментов, таких как облигации для диаспоры, депозитные сертификаты и т.п. для своих мигрантов. К примеру, Израиль уже 65 лет ежегодно размещает такие облигации среди еврейской диаспоры. В результате было привлечено почти 40 млрд долл. США, на которые построен международный аэропорт, несколько портов, автобанов и больниц. В 2014 году Египет привлек 8,5 млрд долл. США (в эквиваленте) на строительство второй линии Суэцкого канала. Около 20% этих средств – это средства от мигрантов и получателей переводов.

Заключение

Миграция для Молдовы – это сложная проблема. С одной стороны, страна должна вернуть граждан и обеспечить им достойные условия жизни. А с другой стороны – нерешённая проблема бедности оставшегося населения. Конечно, возвращающиеся домой граждане могут участвовать в развитии страны, используя опыт, полученный за рубежом. В последнее время наблюдается тенденция вкладывать заработанные деньги в открытие собственного бизнеса в Молдове, создавая при этом рабочие места и тем самым способствуя улучшению экономической ситуации.

Страна пока не готова к полномасштабному возвращению репатриантов. Однако, при помощи *Стратегии мобильности и круговой миграции, принятой Европейским Союзом*, появились новые возможности для реального возвращения мигрантов.

Свой возможный выбор мигранты связывают с целым рядом серьезных изменений на родине. В этом контексте, патриотизм воспринимается как двустороннее движение навстречу друг другу государства, правительства, с одной стороны, и гражданина, в данном случае трудового мигранта, находящегося за рубежом, с другой стороны.

Предложения

У Молдовы есть реальная возможность, используя описанный в статье международный опыт, существенно увеличить приток иммигрантов в страну. Реализация предложенных организационных и экономических мер позволит установить контакт с молдавскими мигрантами, стимулировать их возвращение путем развития их предпринимательства на родине. Кроме того, путем внедрения мотивационных программ и проектов Молдова сможет регулировать и контролировать так называемую утечку мозгов и максимально использовать знания членов диаспоры.

Библиография

1. Виктор Морару, Валериу Мошняга, Георге Руснак. Маятник миграции. Кишинэу, Sirius, 2012, 200 с.
2. Программа действий по реализации Политической концепции государственного регулирования миграции в Республике Армения на 2012-2016 годы », принятой Постановлением Правительства РА № 1593-Н от 10 ноября 2011 года. Доступно по адресу: <http://www.smsmta.am/?ID=1010>
3. ИОМ (2011). Международное законодательство о миграции. Глоссарий по миграции.
4. Концепция политики государственного регулирования миграции в Республике Армения, Приложение к Заключительному Регламенту Правительства № 51 от 30 декабря 2010 года. Доступно по адресу: <http://www.smsmta.am/?id=1011>
5. Межрегиональная информационная система (КРИС) по вопросам реинтеграции мигрантов в их странах Происхождение (2012). <http://rsc.eui.eu/RDP/research-projects/cris/>

**CARACTERISTICI REGIONALE ALE SĂRĂCIEI RURALE
ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

**Anatolii ROJCO¹, doctor, conferențiar cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova
Valentina VINOGRADOVA², cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova
Svetlana IVANOV³, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova**

Relevanța subiectului articolului se datorează faptului că în structura populației Republicii Moldova predomină sătenii. În același timp, nivelul sărăciei în mediul rural depășește în mod semnificativ nivelul sărăciei în țară în ansamblu. În plus, există diferențe semnificative în ceea ce privește nivelul sărăciei rurale în regiunile Moldovei. Între timp, studiul problemelor legate de sărăcia rurală și, mai ales, de sărăcia rurală regională în Republica Moldova, nu a fost dezvoltat în mod corespunzător până în prezent. Acest articol împlinește într-o oarecare măsură această lacună. Scopul studiului constă în analiza nivelului de sărăcie în regiunile rurale ale Republicii Moldova, identificarea caracteristicilor socio-economice ale acestor regiuni și evaluarea impactului acestor caracteristici asupra sărăciei rurale în regiuni. În lucrare au fost utilizate următoarele metode: monografică, analogiilor, comparația, statistică etc. Principalele rezultate sunt: 1) analiza complexă a așezării rurale moderne în Republica Moldova; 2) analiza nivelului sărăciei rurale și identificarea factorilor care afectează nivelul sărăciei rurale în regiunile țării; 3) evaluarea caracteristicilor regionale ale sărăciei rurale și a impactului asupra nivelului sărăciei a: a) caracterului așezării rurale; b) nivelului și structurii ocupării forței de muncă; c) volumului remitențelor; d) prezenței și eficienței utilizării loturilor de pământ și animalelor.

Cuvinte cheie: sărăcia rurală, așezarea rurală, nivelul sărăciei rurale, veniturile disponibile, nivelul și structura ocupării forței de muncă, remitențe, loturi de pământ, animale.

Актуальность темы статьи обусловлена тем, что в структуре численности населения Республики Молдова преобладают сельчане. При этом, уровень сельской бедности значительно превышает уровень бедности населения страны в целом. Более того, имеют место существенные различия в уровне сельской бедности по регионам Молдовы. Между тем, исследование проблем сельской бедности, а тем более региональной сельской бедности в Республике Молдова до настоящего времени не получили должного развития. Данная статья в определенной степени восполняет этот пробел. Целью исследования является анализ уровня сельской бедности в регионах Республики Молдова, выявление социально-экономических особенностей развития этих регионов и оценка влияния этих особенностей на уровень сельской бедности в регионах. В работе были использованы следующие методы: монографический, аналогов, сравнительный, статистический и др. Основными результатами являются: 1) комплексный анализ современного сельского расселения в Республике Молдова; 2) анализ уровня сельской бедности и определение факторов, влияющих на уровень сельской бедности по регионам страны; 3) оценка региональных особенностей сельской бедности и влияние на уровень бедности: а) характера сельского расселения; б) уровня и структуры занятости; в) объемов remitențe; г) наличия и эффективности использования земельных участков и домашнего скота.

Ключевые слова: сельская бедность, сельское расселение, уровень сельской бедности, располагаемые доходы, уровень и структура занятости, remitențe, земельные участки, домашний скот.

The relevance of the topic of the article is due to the fact that in the structure of the population of the Republic of Moldova, the villagers predominate. At the same time, the level of rural poverty significantly exceeds the level of poverty in the country as a whole. Moreover, there are significant differences in the level of rural poverty within the regions of Moldova. Meanwhile, the study of the problems of rural poverty, and even more so of regional rural poverty in the Republic of Moldova, has not been properly developed until now. This article to some extent fills this gap. The aim of the study is to analyze the level of rural poverty in the regions of the Republic of Moldova, to identify the socio-economic characteristics of the development of these regions and to assess the impact of these features on the level of rural poverty in the regions. The following methods were used in the article: monographic, method of analogies, comparative method, statistical method, etc. The main results are: 1) a comprehensive analysis of modern rural settlement in the Republic of Moldova; 2) an analysis of the level of rural poverty and identification of factors affecting the level of rural poverty in the regions of the country; 3) an assessment of the regional characteristics of rural poverty and the impact on poverty level of: a) the character of rural settlement; b) the level and structure of employment; c) the volume of remittances; d) the availability and efficiency of the use of land plots and livestock.

Key words: rural poverty, rural settlement, level of rural poverty, disposable incomes, level and structure of employment, remittances, land plots, livestock.

JEL Clasification: I32, O15, O18.

¹ © ROJCO Anatolii, rojco@mail.ru

² © VINOGRADOVA Valentina, vvinoegradova@mail.ru

³ © IVANOV Svetlana, svetlana.ivanov.2@mail.ru

Nivelul sporit al sărăciei locuitorilor din mediul rural este una dintre principalele probleme sociale care limitează dezvoltarea durabilă a satului, modernizarea economiei și a mediului social. Prin sărăcia rurală se subînțelege statutul socio-economic al populației rurale, care se caracterizează printr-un nivel scăzut de asigurare materială, bunuri, resurse naturale, lipsa acestora, ceea ce nu permite de a satisface necesitățile vitale ale locuitorilor din mediul rural și a familiilor acestora. Totodată, rata și profilurile sărăciei rurale se calculează în baza conceptului absolut al sărăciei, utilizând metodologia de măsurare a sărăciei aprobată în Republica Moldova. Conform acestei metodologii, gospodăria casnică rurală este considerată a fi săracă dacă mărimea cheltuielilor de consum ale acesteia, calculată pe adult echivalent, este mai mică decât pragul de sărăcie aprobat.

La analiza sărăciei rurale se evidențiază indicatorii cantitativi și calitativi ai stării și tendințelor de formare a acesteia. Principalii indicatori cantitativi sunt: 1) rata, profunzimea și severitatea sărăciei rurale; 2) caracteristicile spațiale ale răspândirii acesteia (mediul rural în ansamblu, regiuni/zona); 3) starea materială a populației sărace din mediul rural (mărimea veniturilor totale și a cheltuielilor de consum).

Indicatorii calitativi ai sărăciei sunt:

- caracteristicile comunității teritoriale ca un cadru de formare și reducere a riscului de sărăcie rurală – așezări rurale (situate în zonele rurale ale țării); potențialul economic și social ale acestora; infrastructura rutieră, comunală și socială și alte caracteristici calitative ale mediului rural;

- factorii de formare a sărăciei rurale – ocuparea forței de muncă (calificarea forței de muncă), existența și utilizarea loturilor de pământ, șomajul, starea protecției sociale a păturilor vulnerabile ale populației (familii cu mulți copii, pensionari);

- caracteristicile stării de sărăcie ai populației rurale, care reflectă situația socială a persoanelor săraci din mediul rural: calitatea alimentației, prezența bunurilor durabile (mobiliere, aparate de uz casnic) și durata de funcționare a acestora; existența locuinței, utilităților comunale și caracteristicile calitative ale acestora, nivelul de accesibilitate și calitatea serviciilor sociale necesare (asistență medicală, educație), autoevaluarea nivelului și a condițiilor de trai ale populației rurale sărace.

Numeroase publicații, inclusiv autorilor acestui studiu [1,2,3] au arătat că riscul de a nimeri în starea de sărăcie pentru locuitorii din mediul rural este mai mare decât pentru locuitori din mediul urban. Acest fapt se explică prin influența unui număr de factori, dintre care locul central îl ocupă veniturile mai scăzute ale locuitorilor din mediul rural decât a celor urbani. În plus, a fost studiată influența caracteristicilor demografice ale gospodăriilor casnice din mediul rural asupra ratei de sărăcie, a fost evaluată ocuparea forței de muncă pentru populația rurală ca factor de sărăcie, disponibilitatea terenurilor, furnizarea de facilități comunale, accesul populației rurale la serviciile ocrotire a sănătății ș.a. În același timp, în studiile anterioare analiza sărăciei a inclus populația rurală ai țării în întregime. Cu toate acestea, condițiile socio-economice de trai ale populației rurale din Republica Moldova se caracterizează printr-o anumită diferențiere, care este în mare parte datorată particularităților așezării populației rurale în regiunile de dezvoltare Nord, Centru, Sud, UTA Găgăuzia și mun. Chișinău. Ca rezultat, există diferențe în ceea ce privește nivelul și condițiile de trai ale populației rurale din aceste regiuni și, ca o consecință, nivelul diferit al sărăciei rurale în acestea.

Caracteristicile așezării rurale

În Republica Moldova (fără teritoriul din partea stângă a Nistrului și mun. Bender) se enumeră 1439 de localități rurale, adică 93,9% din numărul total de localități (1533 un.) – tabelul 1. În cele 32 raioane administrative sunt situate 1380 de sate, în UTA Găgăuzia – 32 de sate, în mun. Chișinău – 25 de sate și în mun. Bălți – 2 sate. În structura localităților rurale se enumeră 846 sate-reședințe (în care își are sediul consiliul comunal) și 593 localități din componența comunelor (cu excepția satelor de reședință). Astfel, din numărul total al localităților rurale 41,2% sunt sate mici, care în ansamblu cu satele de reședință intră în componența comunelor (comuna poartă denumirea satului-reședință).

Există o diferențiere regională semnificativă în ceea ce privește numărul de localități rurale. Cel mai mare număr a fost înregistrat în regiunea de dezvoltare Centru (13 raioane administrative) – 569 un., dintre care 340 sunt sate-reședințe, iar 229 sunt sate din componența comunelor. Ponderea satelor din componența comunelor a constituit 40,2%. În regiunea de dezvoltare Nord (11 raioane și mun. Bălți) se enumeră 517 localități rurale, dintre care 299 – sate-reședințe și 218 – sate din componența comunelor. Ponderea satelor din componența comunelor constituie 42,2%. În regiunea de dezvoltare Sud (8 raioane administrative) – 278 localități rurale, dintre care 176 – sate-reședințe și 102 – sate din componența comunelor. Ponderea satelor din componența comunelor în numărul localităților rurale este de 36,7%. UTA Găgăuzia are cel mai mic număr de localități rurale, dintre care 23 – sate-reședințe și 5 – sate din componența comunelor. Ponderea satelor din componența comunelor în numărul localităților rurale constituie 17,9%.

Astfel, cel mai mare număr de localități rurale se află în regiunea de dezvoltare Centru, iar cel mai mic – în UTA Găgăuzia. În plus, în regiunea Centru este cel mai mare număr de sate mici din componența comunelor. Însă, poziția de lider după ponderea astfel de sate îi revine regiunii Nord. Ponderea semnificativ mai mică a satelor mici o are regiunea Sud, și cea mai mică – UTA Găgăuzia.

Pentru caracterizarea așezării populației o mare importanță prezintă indicatorul densității localităților rurale (numărul acestora raportat la 100 km²), care în 2016 a constituit 4,9 un. la 100 km². Mărimea cea mai mare a acestui indicator este în regiunea Centru (5,3 un.), în timp ce în regiunea Sud aceasta constituie 3,8 un., iar în UTA Găgăuzia – 1,5 un. Un număr mare de localități rurale mici se află în zona Codru, unde relieful creează probleme la așezarea

populației rurale. Pe acest teritoriu se află cele mai vechi sate moldovenești. De demult, oamenii se stabileau în aceste locuri greu accesibile pentru a se proteja de diverse amenințări externe. Calitatea slabă a drumurilor a condiționat o oarecare izolare ale acestor sate, existentă și în prezent.

În sudul țării, unde ponderea localităților mici constituie o valoare semnificativ mai mică, indicatorul densității localităților rurale este mult mai mic (în regiunea Sud – 3,8 un., în UTA Găgăuzia – 1,5 un.).

Tabelul 1. Principalii indicatori ai aşezării rurale în Republica Moldova (fără teritoriul din partea stângă a Nistrului și mun. Bender) la 1 ianuarie 2017

	RM, total	Mun. Chișinău	Nord	Centru	Sud	U.T.A. Găgăuzia
Total localități, un.	1533	35	550	599	295	32
din care localități rurale	1439	25	517	569	278	28
inclusiv: sate-reședințe	846	12	299	340	176	23
sate din componența comunelor	593	13	218	229	102	5
Ponderea satelor din componența comunelor, %	41,2	52,0	42,2	40,2	36,7	17,9
Numărul de sate la 100 km ²	4,9	4,8	5,2	5,3	3,8	1,5
Populație, pers.: totală	3550852	820464	983551	1054482	530358	161997
rurală	2034039	75012	626671	847038	389263	96055
Ponderea populației rurale în totalul populației, %	57,3	9,1	63,7	80,3	73,4	59,3
Numărul populației rurale a regiunilor în % față de populația rurală a Republicii Moldova	100,0	3,7	30,8	41,6	19,1	4,7
Densitatea populației rurale, pers. la 1 km ²	68,6	145,6	63,1	79,7	53,7	52,0
Numărul mediu al populației la o localitate rurală, pers.	1413	3000	1212	1489	1400	3430

Sursa: Calculat conform datelor [4, pp.9-10].

În totalul populației Republicii Moldova predomină sătenii. La începutul anului 2017, populația rurală (fără teritoriul din partea stângă a Nistrului și mun. Bender) a constituit 2034,0 mii pers., sau 57,3% din totalul populației țării. Ponderea cea mai mare a populației rurale în totalul populației a fost înregistrată în regiunea de dezvoltare Centru – 80,3%, în timp ce ponderea sătenilor în populația din regiunea de dezvoltare Sud a constituit 73,4%, Nord – 63,7%, UTA Găgăuzia – 59,3%, mun. Chișinău – 9,1%.

Cel mai mare număr de săteni locuiesc în regiunea de dezvoltare Centru – 847,0 mii pers., ceea ce constituie 41,6% din totalul populației rurale a țării. În regiunea de dezvoltare Nord locuiesc 626,7 mii pers. (30,8% din numărul total al populației rurale), în regiunea Sud – 389,3 mii pers. (19,1%), în UTA Găgăuzia – 96,1 mii pers. (4,7%), în mun. Chișinău – 75,0 mii pers. (3,7%).

Astfel, mai mult de 72% din totalul populației rurale a țării este concentrată pe teritoriul celor două regiuni – Centru și Nord. Acest fapt se datorează densității mari a populației rurale din aceste două regiuni. În regiunea Centru la 1 km² locuiau 79,7 pers., iar în regiunea Nord – 63,1 pers. Densitatea semnificativ mai mică a populației rurale este caracteristică pentru regiunea Sud (53,7 pers.) și UTA Găgăuzia (52,0 pers.). Totodată, cea mai mare densitate a populației rurale este înregistrată în mun. Chișinău (145,6 pers. la 1 km²). Densitatea înaltă a populației în suburbiile orașelor mari se datorează răspândirii călătoriilor de lucru „dus-întors” ale locuitorilor din mediul rural care lucrează în orașe.

Republica Moldova se caracterizează printr-un număr mediu al populației la o localitate rurală relativ mare, care a constituit 1413 pers. În același timp, mărimea cea mai mare a acestui indicator a fost înregistrată în UTA Găgăuzia – 3430 pers., în timp ce în mun. Chișinău – 3000 pers., regiunea Centru – 1489 pers., regiunea Sud – 1400 pers., regiunea Nord – 1212 pers.

Rata de sărăcie a populației rurale

Rata de sărăcie a populației rurale depășește în mod considerabil rata de sărăcie a populației totale în ansamblu. Acest fapt se referă la țara în întregime, unde rata sărăciei rurale a constituit 35,4%, ceea ce este cu 9,8 p.p. (sau de 1,38 ori) mai mare decât rata sărăciei pentru întreaga populație (figura 1). Aceeași tendință este tipică pentru regiunile țării. Cel mai mare „decalaj” între rata de sărăcie rurală și rata de sărăcie a populației regiunii a avut loc în mun. Chișinău. Aici, rata sărăciei rurale a constituit 16,4%, iar rata de sărăcie a întregii populației municipiului a fost de 6,8%, adică „decalajul” dintre acestea a atins 2,4 ori.

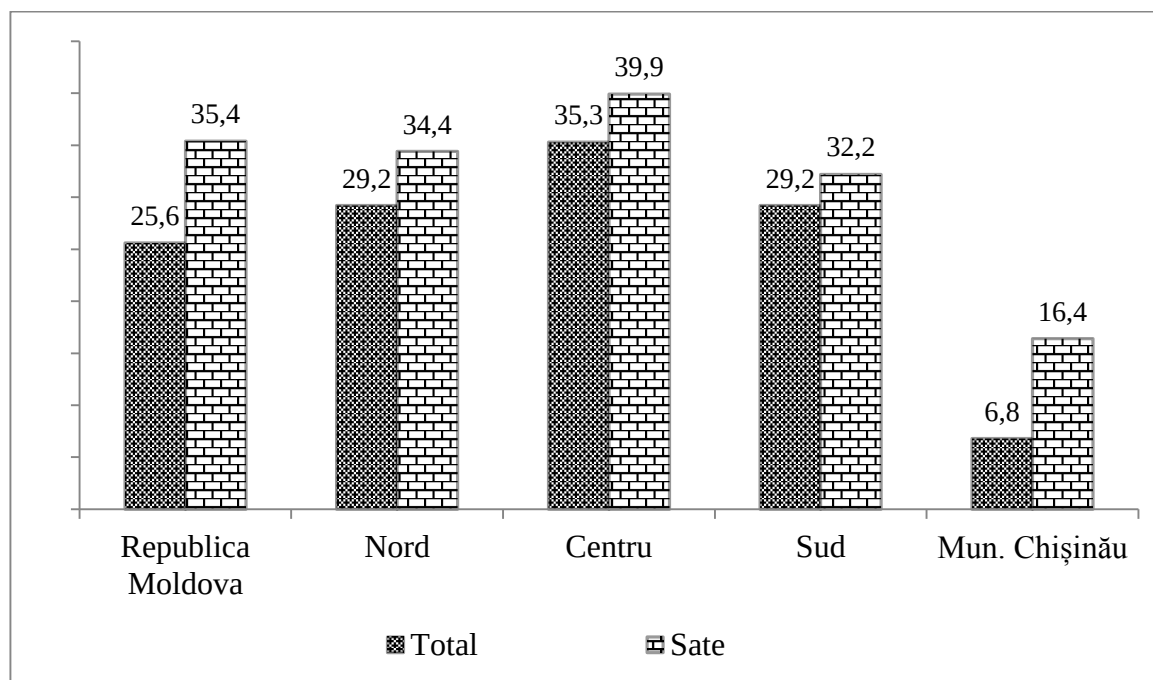

Figura 1. Rata de sărăcie, 2016, %

Sursa: în baza datelor CBGC ale Republicii Moldova

În aspectul regional, cea mai înaltă rată a sărăciei rurale a fost înregistrată în regiunea Centru – 39,9%, ceea ce este cu 4,5 p.p. sau de 1,13 ori mai mult decât media pentru mediul rural pe țară. Rata de sărăcie rurală semnificativ mai mică decât în regiunea Centru are loc în regiunea Nord – 34,4% (de 1,16 ori mai mică decât în regiunea Centru) și regiunea Sud – 32,2% (de 1,24 ori mai mică). Cea mai scăzută rată a sărăciei rurale este înregistrată în mun. Chișinău – 16,4%, ceea ce este cu 19,0 p.p. sau de 2,2 ori mai mică decât media rurală pe țară. Destul de semnificativă este „decalajul” a ratei de sărăcie rurală între regiuni – mai mare în Centru și mai mic – în mun. Chișinău – de 2,4 ori.

Astfel, o trăsătură caracteristică regională importantă a sărăciei rurale prezintă diferențierea semnificativă a ratei de sărăcie dintre regiuni. Aceste diferențe se datorează unor motive obiective.

1. Există diferențe în venitul mediu disponibil pe cap de locuitor al sătenilor. Venituri mai mari în mun. Chișinău – 2510,9 lei și în regiunea Sud – 1862,2 lei au condiționat o rată de sărăcie rurală mai scăzută în aceste regiuni – 16,4% și respectiv 32,2% (tabelul 2).

Tabelul 2. Venitul mediu disponibil pe cap de locuitor al populației rurale în regiunile Republicii Moldova, a. 2016, lei pe lună.

	Nord	Centru	Sud	Mun. Chișinău
Venituri disponibile – total, lei	1745,1	1781,8	1862,2	2510,9
<i>din care</i>				
Activitatea salariată	476,6	584,1	610,6	1452,0
Activitatea individuală agricolă	344,5	279,0	272,5	64,5
Activitatea individuală non-agricolă	65,5	155,7	64,4	353,7
Prestații sociale	353,4	291,6	345,6	245,4
Remitență	449,0	414,0	526,7	339,3

Sursa: în baza datelor CBGC ale Republicii Moldova

În ceea ce privește regiunea Centru, veniturile medii pe cap de locuitor ale sătenilor au constituit 1781,8 lei – puțin mai mult decât în regiunea Nord – 1745,1 lei. S-ar părea că acest fapt ar trebui să determine o rată de sărăcie rurală mai scăzută în regiunea Centru decât în regiunea Nord. Însă, rată de sărăcie rurală în regiunea Centru (39,9%) este mai mare decât în regiunea Nord (34,4%). Aceasta se datorează faptului că regiunea Centru se caracterizează printr-o inegalitate mai mare în distribuirea veniturilor (raportul veniturilor între a V-a și I-a grupe chintilice a constituit 2,4 ori) decât în regiunea Nord (de 2,3 ori) – figura 2.

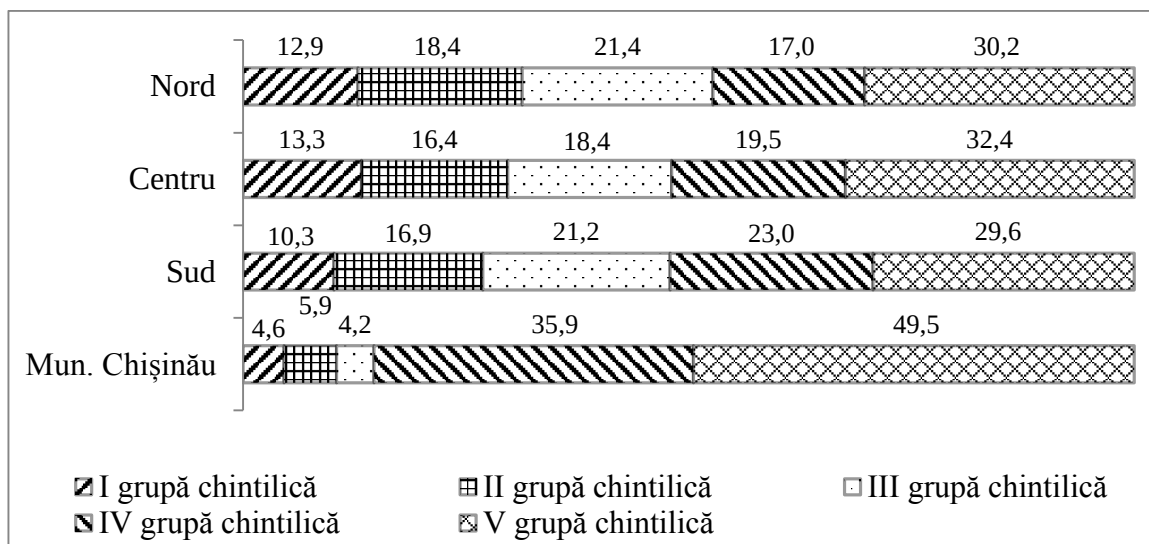

Figura 2. Distribuția pe chintile a venitului disponibil al gospodăriilor casnice rurale în regiunile Republicii Moldova, %

Sursa: în baza datelor CBGC ale Republicii Moldova

Natura distribuției pe chintile a veniturilor în aceste regiuni este aceeași ca în regiunea Centru, în primele două grupe chintilice sunt concentrate 29,7% din veniturile al totalului gospodăriilor casnice (40% din totalul gospodăriilor), în timp ce în regiunea Nord – 31,3%. Astfel, în partea inferioară a distribuției în regiunea Centru este concentrat un volum mai mic al veniturilor decât în regiunea Nord. Acest fapt determină o rată de sărăcie mai ridicată în regiunea Centru decât în regiunea Nord.

2. Principala sursă de venit a locuitorilor din mediul rural din Republica Moldova este venitul din activitatea salariată. Acestea ocupă 27,3% din venitul disponibil în regiunea Nord, 32,8% în regiunile Centru și Sud, și 57,8% în mun. Chișinău. Mărimea cea mai mare a veniturilor din activitatea salarială a populației rurale din mun. Chișinău se datorează, în mare parte, naturii așezării acesteia. Atractivitatea zonelor suburbane se manifestă prin faptul că persoanele care locuiesc în sate pot lucra în orașe mari, primind un salariu mai mare decât în zonele rurale. În plus, amplasarea apropiată de orașe mari, o rețea densă de căi ferate și drumuri, permite locuitorilor rurali din suburbii și zonele apropiate să realizeze mai rentabil pe piețele orașelor mari producția agricolă, crescută pe loturile individuale de lângă casă. În rezultat, veniturile pe cap de locuitor în gospodăriile casnice din mun. Chișinău au constituit 1452,0 lei, ceea ce depășește în mod semnificativ nivelul înregistrat în alte regiuni ale țării. Acest fapt este principalul motiv pentru rata de sărăcie scăzută a sătenilor care locuiesc în mun. Chișinău.

Există o dependență directă între venitul din activitatea salariată și ponderea salariaților în numărul total al populației rurale ocupate în vârstă de peste 15 ani. Cu cât este mai mare această pondere, cu atât mai mare este mărimea venitului din activitatea salariată. Ponderea salariaților crește de la 32,1% în regiunea Nord până la 36,3% în regiunea Centru, 37,5% în regiunea Sud și 66,5% în mun. Chișinău (tabelul 3). Prin urmare, veniturile disponibile pe cap de locuitor din activitatea salariată cresc de la 476,6 lei pe lună în regiunea Nord până la 584,1 lei în regiunea Centru, la 610,6 lei în regiunea Sud și 1452,0 lei în mun. Chișinău (tabelul 2).

Tabelul 3. Statutul ocupațional al populației rurale cu vârstă peste 15 ani în profilul regiunilor Republicii Moldova, 2016, %

	Nord	Centru	Sud	Chișinău
Salariat	32,1	36,3	37,5	66,5
Patron	0,1	0,1	0,1	-
Lucrători pe cont propriu activitatea non-agricolă	3,3	5,5	2,5	12,9
Lucrători pe cont propriu activitatea agricolă	59,7	55,5	59,3	20,6
Ajutor familial neremunerat	4,7	2,6	0,7	-
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor BNS.

3. În structura veniturilor populației rurale, a doua poziție este ocupată de remitențe. Acestea reprezintă cea mai mare pondere în regiunea Sud – 28,3% (569,2 lei pe lună), cea mai mică – în mun. Chișinău – 13,5% (339,3 lei pe lună). În Regiunea Nord, remitențele constituie 449,0 lei pe lună (25,7% din totalul veniturilor) calculat la 1 membru al gospodăriilor casnice rurale, în regiunea Centru – 414,0 lei (23,2%) – tabelul 2.

Această diferențiere se datorează dimensiunii inegale a migrației forței de muncă după regiuni. Cel mai mare număr de migranți de muncă a fost înregistrat în regiunea Centru – 112,1 mii, unde la 1000 de persoane revin 106 migranți (tabelul 4). În același timp, în regiunea Sud sunt înregistrați 87 mii migranți de muncă, iar la 1000 de persoane revin 126 migranți de muncă. În regiunea Nord – 82,9 mii migranți de muncă, iar la 1000 de persoane revin 84 migranți de muncă. Numărul cel mai mic a migranților de muncă s-a înregistrat în mun. Chișinău – 36,5 mii și la 1000 de persoane revin 44 de migranți de muncă. Aceasta este una dintre principalele caracteristici regionale ale migrației forței de muncă din Moldova, care în mare măsură condiționează volumul remitențelor pe regiuni. Mărimea cea mai mare a remitențelor în gospodăriile casnice rurale din regiunea Sud este legată direct de cel mai mare număr de lucrători migranți la 1000 de persoane din această regiune. Dimpotrivă, există o corelație între cea mai mică mărime a remitențelor în gospodăriile casnice rurale din mun. Chișinău și cel mai mic număr de migranți din această regiune. În plus, mărimea remitențelor este influențată și de alți factori, de exemplu, geografia migrației forței de muncă.

Tabelul 4. Caracteristicile regionale ale migrației forței de muncă în Republica Moldova

	Total	Nord	Centru	Sud	Mun. Chișinău
Numărul migranților de muncă, mii pers.	318,4	82,9	112,1	87,0	36,5
din care, plecați în:					
Rusia	164,6	59,5	47,5	47,2	10,5
Italia	50,5	6,5	23,9	12,9	7,2
Numărul migranților de muncă la 1000 pers. populație	90	84	106	126	44

Sursa: Calculat conform datelor BNS.

4. Cea de-a treia după mărime sursă de venit a populației rurale este venitul din activitatea individuală agricolă. Volumul cel mai mare al acestui tip de venit se înregistrează în gospodăriile casnice rurale din regiunea Nord. Există tendința de reducere treptată a mărimii venitului mediu din activitatea individuală agricolă pe cap de locuitor de la 344,5 lei în regiunea Nord până la 279,0 lei în regiunea Centru, la 272,5 lei în regiunea Sud și la 64,5 lei în mun. Chișinău (tabelul 2). Diferențele dintre mărimile a veniturilor din activitatea individuală agricolă au un caracter obiectiv și sunt cauzate de următoarele motive.

În primul rând, regiunile țării diferă în funcție de condițiile naturale și climatice, ceea ce afectează eficiența gestionării producției agricole și, ca rezultat, veniturile din această activitate. Este cunoscut faptul că Moldova este situată în zona de umiditate insuficientă: în Nord și în Centru precipitațiile medii anuale sunt de 400-550 mm și în partea de Sud – doar 300-400 mm, există adesea secete. Regiunea Centru se caracterizează prin teren accidentat, prezența unui număr mare de rigole care împiedică crearea de terenuri agricole mari și creează probleme cu lucrări mecanizate. În Regiunea Centru este cea mai mare densitate a populației din mediul rural și cea mai mare densitate a localităților rurale, care în totalitate cu caracteristicile landşaftului (în special în zona Codru), au un impact negativ asupra asigurării populației din mediul rural cu loturi de pământ. În Sud este cea mai mică densitate a populației rurale și densitate a localităților rurale. Aici, la 1 gospodărie casnică rurală îi revine cea mai mare suprafață a loturilor de pe pământ pe lângă casă și loturilor gospodăriei țărănești – 3,1 ha (tabelul 5). În regiunea Nord acest indicator constituie 2,2 ha, iar în regiunea Centru – doar 1,7 ha.

Tabelul 5. Potențialul agrar al gospodăriilor casnice rurale ale regiunilor Republicii Moldova

	Nord	Centru	Sud	Chișinău
La o gospodărie casnică din mediul rural:				
Loturi de pământ pe lângă casă și loturile gospodăriei țărănești, ha	2,2	1,7	3,1	1,9
La un locuitor din mediul rural:				
Producția globală, în gospodării țărănești, kg				
- culturi cerealiere și leguminoase	1458	1366	1749	95
- fructe și pomeze	728	247	90	17
La 1000 de locuitori din mediul rural:				
Efectivul de animale în gospodăriile populației, capete:				
Bovine	125	62	63	22
- vaci	92	43	44	13
Porcine	139	117	121	29
Ovine și caprine	323	248	877	76
Cabaline	21	19	13	1
Iepuri	153	165	216	194
Familie de albine, bucăți	74	52	101	66

Sursa: în baza datelor CBGC ale Republicii Moldova

În al doilea rând, în ciuda asigurării mai scăzute cu loturi de pământ decât în Sud, gospodăriile casnice rurale din regiunea Nord au înregistrat indicatori mai buni după recolta globală a culturilor agricole. Aici, în gospodăriile casnice rurale la un locuitor din mediul rural se produc 1458 kg de culturi cerealiere și leguminoase și 728 kg fructe și pomușoare (în totalitate – 2186 kg). În regiunea Sud acest indicator a constituit 1839 kg, iar în Centru – 1613 kg. Astfel, recolta globală mai mare ale producției vegetale în gospodăriile casnice rurale din regiunea Nord determină și veniturile mai mari din această activitate.

În al treilea rând, gospodăriile casnice din mediul rural din regiunea Nord au un efectiv de animale mult mai mare decât în alte regiuni ale țării. Aici la 1000 de locuitori din mediul rural le revine 125 de capete de bovine, inclusiv 92 de vaci, ceea ce este peste 2 ori mai mult decât în Centru și Sud. Aici există un număr mai mare de porcine și cabaline. Și doar pentru ovine și caprine, iepuri și familie de albini, avantajul îl au sătenii din regiunea Sud. Acest fapt asigură venituri mai mari din activitățile zootehnice din gospodăriile casnice din regiunea Nord.

Concluzii

Rata sărăciei rurale depășește în mod semnificativ rata de sărăcie a întregii populații din Republica Moldova. Are loc o diferențiere semnificativă a ratei de sărăcie dintre regiuni. În aspectul regional, cea mai înaltă rată a sărăciei rurale este înregistrată în regiunea Centru, iar cea mai mică – în mun. Chișinău. Principalul factor care influențează rata sărăciei rurale este mărimea veniturilor medii disponibile pe cap de locuitor pe regiuni ale țării. În plus, o importanță deosebită prezintă inegalitatea și natura distribuției chintilice ale acestor venituri.

Bibliografia

1. РОЖКО, Анатолий. Оценка уровня бедности по различным критериям ее измерения. În: *Economic growth in conditions of globalization = Creșterea economică în condițiile globalizării: International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices*, 10-th ed., oct. 15-16, 2015: (în 2 vol). Chișinău: Institutul Național de Cercetări Economice, 2015, vol.2, p.191-195. ISBN 978-9975-4185-2-2.
2. РОЖКО, Анатолий. Оценка бедности домохозяйств с детьми. În: *Economie și sociologie*. 2010, nr. 4, pp.256-263. ISSN 1857-4130
3. VINOGRADOVA, Valentina, IVANOV, Svetlana. Nivelul de instruire al bărbaților și al femeilor ca factorul ce influențează modificarea statutului pe piața forței de muncă și ieșirea din sărăcie. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării: modele de dezvoltare durabilă = Economic growth in conditions of globalization: sustainable development models. Conferința Internațională Științifico-practică*, ed. a 12-a, 12-13 octombrie 2017: [în 2 vol.]. Chișinău: INCE, 2017. Vol. 2, p.274-280. ISBN 978-9975-3171-2-2.
4. Statistica teritorială, 2017. Chișinău, BNS, 2017. 168 p. [Accesat 15 mai 2018]. Disponibil http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Statistica_teritoriala/Statistica_teritoriala_2017.pdf

**LEGAL RESTRICTIONS FOR WOMEN ON LABOUR MARKET
IN EX-USSR COUNTRIES IN THE CONTEXT OF FOSTERING GENDER EQUALITY¹**

**Tatiana COLESNICOVA², PhD, Assoc. Prof.,
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova
Mihail CIOBANU³, PhD Stud.,
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova**

In this paper is analyzed the current situation of the main legal restrictions to labour market for women in ex-USSR countries that directly impact gender equality. The actuality of this topic stems from the fact that promoting gender equality and empowerment of women is one of millennium goals of UN established in 2000, an objective that had to be attained in 2015. Now, after nearly two decades have passed it would be useful to see the degree of attainment of this goal in postsovietic countries. The purpose of the paper is to see the actual state of the promotion of gender equality and its particularities in the ex-USSR countries. In the paper the following methods of scientific research were used: analysis, synthesis and comparison. The results have shown that there are still many legal restrictions for women on labour market in ex-USSR countries and they still have a long way on the path to gender equality, even though Baltic states are ahead.

Key words: gender equality, legal restrictions, international experience, postsovietic countries.

În acest articol este analizată situația actuală a principalelor restricții legale pe piața muncii pentru femeile din țările fostei URSS, care au impact direct asupra egalității de gen. Actualitatea acestui subiect se datorează faptului că promovarea egalității de gen și a împuternicirii femeilor este unul dintre obiectivele mileniului ale ONU stabilite în 2000, obiectiv care trebuia să fie atins în 2015. Acum, după ce aproape două decenii au trecut, ar fi util de a vedea gradul de atingere a acestui obiectiv în țările postsovietice. Scopul lucrării este de a vedea stadiul actual al promovării egalității de gen și a particularităților sale în țările fostei URSS. În lucrare au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică: analiză, sinteză și comparație. Rezultatele au arătat că există încă numeroase restricții legale pentru femeile aflate pe piața muncii din țările fostei URSS și că încă mai au un drum lung spre egalitatea de gen, chiar dacă statele baltice sunt înaintea.

Cuvinte cheie: egalitatea de gen, restricții legale, experiență internațională, țările ex-URSS.

JEL Classification: J16, J08, J83.

Introduction. Even though there were advocates of gender equality in earlier times, only after the Second World War have appeared movements that had such a goal. For the sake of gender equality a number of conventions and other documents were adopted by various international organizations, from which can be mentioned: Convention against Discrimination in Education (1960); Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1979); Vienna Declaration and Programme of Action (1993); Declaration on the Elimination of Violence Against Women (1993); Cairo Programme of Action (1994) for twenty years; Inter-American Convention on the Prevention, Punishment, and Eradication of Violence against Women (1994); Beijing Declaration (1995); United Nations Security Council Resolution 1325 (2000); EU directive Directive 2002/73/EC - equal treatment of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions; Maputo Protocol (2005); Council of Europe's Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (2014); The Council of Europe's Gender Equality Strategy 2014-2017 and others. The main objective of all these conventions, declarations and other acts is gender equality on different levels and areas, including the employment on labour market for the sake of women empowerment.

Regarding the legal practices on fostering gender equality to empower women with focus on female economic participation's restrictions World Bank (WB) beginning with 2009 writes a biennial report called Women, Business and the Law (WBL). Since that year the number of countries included in the report grew to 189. In comparing the data on countries from this report it should be noted that Turkmenistan that is one of ex-USSR countries wasn't included in any report, probably because of lack of reliable gender-disaggregated data, so, for comparability reasons it won't be included in this paper.

A quantitative view of the state of gender equality around the world is provided by the Global Gender Gap reports (GGGR) of World Economic Forum (WEF) that publishes such reports each year beginning with 2006. It contains a composite index which is composed by a set of indices related to economic participation and opportunity, educational

¹ Acest articol a fost elaborat în cadrul Proiectului științific pentru anii 2018-2020, înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifra 18.80013.0807.06.STCU/6336 „Innovative approaches to applied computations and software development for gender equality regulation on labour market” („Abordări inovatoare privind dezvoltarea calculului aplicative și software-ului pentru reglementarea egalității de gen pe piața forței de muncă.”), în cadrul Programului STCU-ASM Inițiativa Comune de Cercetare-Dezvoltare, apelul din 10.04.2017.

² © Tatiana Colesnicova, ctania@gmail.com, +373 (22) 501104

³ © Mihail Ciobanu, ciobanu.mihail.s@gmail.com, +373 (22) 501104

attainment, political empowerment, and health and survival in order to show the gender-based gaps in accessing opportunities and resources. Since postsovietic countries share a recent past after they received their independence the legislative acts, including the ones related to the empowerment of women must have had some similarities. An analysis of the current state of the restrictions for women can show the similarities and differences of these countries and one of the areas where most pressing issues lie is the economic participation of women. For comparability reasons, in the paper the comparative analysis will be done focusing mostly on these two data sources (from WB and WEF) mentioned above.

Basic content. The WB reports contain 7 indicators: accessing institutions, using property, getting a job, providing incentives to work, going to court, building credit, protecting women from violence, from which two (getting a job, providing incentives to work) are related directly to the employment on labour market. Getting a job evaluates limitations on women work ability at night or in some industries, parental leave, age of retirement, equal pay for equal work value, nondiscrimination at work, flexible working possibilities. Providing incentives to work assesses deduction of taxes, credits, childcare, primary education. Further the analysis will be focused on these two indicators that are most directly related to labour market.

According to World Bank data [1], currently 104 countries still have regulations that prevent women from working in some specific jobs, 9 of which are ex-USSR countries. According to The Women, Business and the Law Report from 2018 [2], the main changes from 2016 on regulation of conditions in employment of women took place in Azerbaijan, where the statutory retirement age is growing and is equalizing gradually, Tajikistan where the restriction to work at night for women was abolished and Moldova where paid paternity leave of 10 days was introduced and the statutory retirement age is growing and is equalizing gradually.

Legal provisions state that a woman can get a job or pursue a trade or profession, sign a contract, register a business, open a bank account in the same way as a man in all analyzed postsovietic countries. There is paid leave available to women of at least 14 weeks in all analyzed postsovietic countries. Women receive at least 2/3 of their wages for the first 14 weeks or the duration of the leave if it is shorter in all these countries. In Kyrgyz Republic the government pays only 92% of the maternity leave benefits. In Uzbekistan only the employer pays it, (while earlier in the report from 2010 it was stated that the government shared the pay with the employer). In other ex-USSR countries it's paid fully by the government. The difference between leave reserved for women and men relative to leave reserved for women, as a function of who pays is 0 for Uzbekistan, 0.92 for Kyrgyzstan and 1 for other countries.

Only in Armenia, Georgia and Kyrgyzstan there isn't paid parental leave. The law mandates equal remuneration for work of equal value only in Tajikistan, Belarus and Baltic states. The law mandates nondiscrimination based on gender in employment in all postsovietic countries. The dismissal of pregnant workers is prohibited in all these countries. According to the WB Report from 2012 then only in Georgia and Tajikistan this legal provision wasn't prohibited. By legal provisions parents can't work flexibly in countries like: Azerbaijan, Belarus, Estonia, Georgia, Ukraine and Uzbekistan. Only in Azerbaijan and Ukraine women can't work the same night hours as men. Women can work in jobs deemed hazardous, arduous or morally inappropriate in the same way as men only in Armenia, Georgia, Uzbekistan and Baltic states, while women are able to work in the same industries as men and are able to perform the same tasks at work as men only in Armenia, Georgia and Baltic states. The ages at which men and women can retire with full pension benefits aren't equal only in Belarus, Georgia, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan, Uzbekistan. The ages at which men and women can retire with partial pension benefits are equal only in Baltic states and Ukraine, they are different in Kyrgyzstan, while in other countries this provision is not applicable. Only in Uzbekistan there is mandatory retirement ages and they aren't equal for men and women. Regarding the providing the incentives to work, mothers aren't guaranteed an equivalent position after maternity leave only in Georgia. While government support or provide childcare services in all ex-USSR countries the payments for childcare tax are deductible only in Russia. Primary education is free and compulsory in all ex-USSR countries. These legal provisions are summarized in a score from 0 to 100 in the **Table 1**.

Table 1. Scores on Getting a job and Providing incentives to work in ex-USSR countries, 2018

	GETTING A JOB (Maximal Score=100)	PROVIDING INCENTIVES TO WORK (Maximal Score=100)
Armenia	86	80
Azerbaijan	57	80
Belarus	68	80
Estonia	93	80
Georgia	75	60
Kazakhstan	71	80
Kyrgyzstan	59	80
Latvia	100	80
Lithuania	100	80
Moldova	71	80
Russia	68	100
Tajikistan	75	80
Ukraine	60	80
Uzbekistan	51	80

Source: Created based on data from WB Women, Business and the Law Report, 2018 [2]

As is seen in the table Baltic States have the fewest number of restrictions in the score of Getting a job, while Uzbekistan and Azerbaijan had the most restrictions in getting a job. Analyzing the score of Providing incentives to work it may be seen that the most ex-USSR countries have few restrictions in this area. One remark here is that because the number of restrictions that is contained in the report is small, the score between countries isn't varied.

To look at gender inequality from a quantitative point of view the data from WEF Global Gender Gap Reports can be used. It must be said that further into account were taken only the indicators that directly assessed the situation of women's employment, but there may be other indicators that affect it indirectly. According to the data from those reports, as is shown in the **Table 2** where are presented the Global Gender Gap Score and an economic part of it in 2007 and in 2017 in ex-USSR countries (with exception of Uzbekistan, which is not included in the World Economic Forum reports). What can be seen from this table is that, in general, Global Gender Gap Score more or less has grown in these countries. In Belarus it's growth is based more on Labour force participation subindex. Wage equality for similar work subindex growth contributed more in Georgia, Azerbaijan. Only in Latvia the subindices of labour force participation, Wage equality for similar work and the Income all three have grown. Economic Participation and Opportunity subindex has gone down only in Armenia, Azerbaijan, Lithuania, Russia, Tajikistan. In countries like Belarus and Latvia this subindex has grown the most between postsovietic countries. It can be seen that only in Ukraine and Latvia Wage equality for similar work and Income subindices both have grown, while in Russia and Armenia both went down and in other countries these subindices went in opposing directions. Labour force participation subindex went down only in Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia and Ukraine. That being said, it can be seen that, if the postsovietic countries are compared based on Global Gender Gap Score, practically, the same countries are on the top in 2007 and in 2017 (Baltic countries, Belarus and Moldova) and at the bottom (Armenia, Kyrgyzstan, Georgia, Tajikistan, Azerbaijan).

**Table 2. Global Gender Gap Score and its economic component
in 2017 compared to 2007 in ex-USSR countries**

	Global Gender Gap Score (1=complete equality)				
	Total	Economic Participation and Opportunity			
		Total	Labour force participation	Wage equality for similar work (survey)	Income (PPP US\$)
2007					
Armenia	0.665	0.721	0.84	0.71	0.63
Azerbaijan	0.678	0.732	0.85	0.72	0.64
Belarus	0.711	0.728	0.92	0.67	0.64
Estonia	0.701	0.694	0.88	0.58	0.62
Georgia	0.666	0.630	0.69	0.77	0.37
Kazakhstan	0.698	0.737	0.92	0.65	0.63
Kyrgyzstan	0.665	0.653	0.77	0.64	0.58
Latvia	0.733	0.734	0.88	0.59	0.67
Lithuania	0.723	0.761	0.91	0.64	0.69
Moldova	0.717	0.778	0.86	0.81	0.63
Russia	0.687	0.735	0.89	0.67	0.62
Tajikistan	0.658	0.710	0.75	0.78	0.57
Ukraine	0.679	0.708	0.87	0.60	0.53
2017					
Armenia	0.677	0.671	0.768	0.695	0.546
Azerbaijan	0.676	0.717	0.926	0.727	0.475
Belarus	0.744	0.827	0.890	-	0.652
Estonia	0.731	0.726	0.900	0.658	0.618
Georgia	0.679	0.669	0.760	0.688	0.481
Kazakhstan	0.713	0.744	0.900	0.725	0.594
Kyrgyzstan	0.691	0.664	0.659	0.706	0.500
Latvia	0.756	0.798	0.923	0.662	0.700
Lithuania	0.742	0.749	0.938	0.596	0.720
Moldova	0.740	0.811	0.891	0.668	0.752
Russia	0.696	0.724	0.865	0.648	0.617
Tajikistan	0.678	0.708	0.772	0.759	0.578
Ukraine	0.705	0.736	0.834	0.705	0.600
The difference of indicators, 2017 compared to 2007					

	Global Gender Gap Score (1=complete equality)				
	Total	Economic Participation and Opportunity			
		Total	Labour force participation	Wage equality for similar work (survey)	Income (PPP US\$)
Armenia	0.012	-0.050	-0.072	-0.015	-0.084
Azerbaijan	-0.002	-0.015	0.076	0.007	-0.165
Belarus	0.033	0.099	-0.030	-	0.012
Estonia	0.030	0.032	0.020	0.078	-0.002
Georgia	0.013	0.039	0.070	-0.082	0.111
Kazakhstan	0.015	0.007	-0.020	0.075	-0.036
Kyrgyzstan	0.026	0.011	-0.111	0.066	-0.080
Latvia	0.023	0.064	0.043	0.072	0.030
Lithuania	0.019	-0.012	0.028	-0.044	0.030
Moldova	0.023	0.033	0.031	-0.142	0.122
Russia	0.009	-0.011	-0.025	-0.022	-0.003
Tajikistan	0.020	-0.002	0.022	-0.021	0.008
Ukraine	0.026	0.028	-0.036	0.105	0.070

Source: Created based on data from World Economic Forum from 2007 and 2017 [3]

In the **Table 3** is shown the Global Gender Gap Score (GGGS) in ex-USSR countries in 2007-2017. In Armenia, Ukraine and Russia it remained practically the same. In Belarus GGGS has grown in the last 4 years, while in Tajikistan the score went up more in the last 3 years. In Estonia the score didn't change much during 2007-2014, but it has grown significantly in 2015, following a slow decline in the following years. Latvia, Lithuania and Georgia's score has grown more after 2011, the same can be said about Kazakhstan, while in Moldova GGGS has grown more in 2014 compared to previous year and has stayed steady in the next years. Kyrgyzstan has shown a growth of the GGGS in 2007-2008, but in the following years it has remained practically the same. The data shows a variety of developments between ex-USSR countries. It must be said that different indicators had different influence on GGGS evolution. For example, growth of Labour force participation score had a greater influence in Tajikistan while Income score's growth had a greater role in Belarus. In Latvia all three subindices (Wage equality for similar work, Labour force participation and Income) had contributed to GGGS growth, while in Lithuania and Georgia Labour force participation and Income scores had grown, while Wage equality for similar work score has gone down. On the contrary, in Kazakhstan Wage equality for similar work score has gone up, while the other two subindices have decreased.

Table 3. Global Gender Gap Score in ex-USSR countries in 2007-2017

	Global Gender Gap Score										
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Armenia	0.665	0.668	0.662	0.667	0.665	0.664	0.663	0.662	0.668	0.669	0.677
Azerbaijan	0.678	0.686	0.663	0.645	0.658	0.655	0.658	0.675	0.675	0.684	0.676
Belarus	0.711	0.710	0.714	-	-	-	-	0.730	0.734	0.737	0.744
Estonia	0.701	0.708	0.709	0.702	0.698	0.698	0.700	0.702	0.749	0.747	0.731
Georgia	0.666	0.665	0.668	0.660	0.662	0.669	0.675	0.685	0.687	0.681	0.679
Kazakhstan	0.698	0.698	0.701	0.706	0.701	0.721	0.722	0.721	0.719	0.718	0.713
Kyrgyzstan	0.665	0.705	0.706	0.697	0.704	0.701	0.695	0.697	0.693	0.687	0.691
Latvia	0.733	0.740	0.742	0.743	0.740	0.757	0.761	0.769	0.752	0.755	0.756
Lithuania	0.723	0.722	0.718	0.713	0.713	0.719	0.731	0.721	0.740	0.744	0.742
Moldova	0.717	0.724	0.710	0.716	0.708	0.710	0.704	0.740	0.742	0.741	0.740
Russia	0.687	0.699	0.699	0.704	0.704	0.698	0.698	0.693	0.694	0.691	0.696
Tajikistan	0.658	0.654	0.666	0.660	0.653	0.661	0.668	0.665	0.675	0.679	0.678
Ukraine	0.679	0.686	0.690	0.687	0.686	0.689	0.694	0.706	0.702	0.700	0.705

Source: Created based on data from World Economic Forum from 2007-2017 [3]

Conclusions. The analysis of the restrictions of women on labour market in postsovietic countries has shown that in some countries there are restrictions for women for working in certain hazardous industries and for work at night and others. Baltic states, being part of European Union, are ahead of other postsovietic countries, having less restrictions, so, they are more "job-friendly" for women. Gender Gap has different sources in ex-USSR countries, but in general, it comes more from Income inequality, followed by Wage inequality for similar work and the last is Labour force participation. Economic Participation and Opportunity subindex has gone down only in Armenia, Azerbaijan,

Lithuania, Russia, Tajikistan. In countries like Belarus and Latvia this subindex has grown the most between postsovietic countries.

These restrictions put to protect women from harmful effects on their health when working in harmful conditions, having in mind women being mothers and housewives, became barriers faced by women on labour market. At their time they were justified, but since the socioeconomic circumstances have changed, women striving more to be employed on labour market, these restrictions limit the opportunities of women. The current presence of these restrictions could stem from the slow reaction of state institutions to the changes of economic environment. Another issue here is the gender complementarity, how man and woman complement their roles mainly as parents, workers and as househusbands and housewives. The pattern of woman as housewife and man as the breadwinner was more clear and based on division of labour, while sharing these roles more equally is a difficult question, even though more desirable. That being said gender equality remains a complex and difficult objective to attain not only for ex-sovietic countries, but for those who are considered more developed.

References

1. The World Bank Group: Women, Business and the Law, [Accessed on 08.09.2018], Accessible at: <https://wbl.worldbank.org/>
2. The World Bank Group: Women, Business and the Law Reports, 2010-2018, [Accessed on 08.09.2018], Accessible at: <https://wbl.worldbank.org/>
3. World Economic Forum: Global Gender Gap Reports 2007-2017, [Accessed on 08.09.2018], Accessible at: <http://reports.weforum.org/>

EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ CU PRIVIRE LA SITUAȚIA MAMELOR SINGURE CU COPII

**Olga MOSCALU¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova**

Fenomenul mamelor singure sau al familiei monoparentale constituie un subiect actual și regretabil pentru societatea noastră. Fenomen răspândit atât la nivel global, cât și național, monoparentalitatea este din ce în ce mai des întâlnită. A fi mamă singură înseamnă o permanentă luptă spirituală și o luptă pentru supraviețuire financiară. În cazul în care o femeie are un copil, atunci nu mai este singur! Cu toate acestea, statutul de mamă singură îl are astăzi o mulțime de femei. În Republica Moldova situația familiilor monoparentale sau a mamelor singure este foarte dificilă, fiind împovărată cu un șir de probleme sociale și financiare ce se reflectă negativ asupra dezvoltării funcționării familiei ca institut social fundamental, cât și a dezvoltării armonioase a copiilor.

Cuvinte-cheie: mamă singură, copil, familie, tată, ajutor social, societate.

The phenomenon of lone mothers or monoparental families is a current and regrettable topic for our society. A phenomenon spread both at global and national level, monoparentality is more and more common. Being a lone mother means a permanent spiritual struggle and a struggle for financial survival. If a woman has a child then he is not alone! Nevertheless, the status of lone mother is being had by a lot of women today. In the Republic of Moldova the situation of monoparental families or lone mothers is very difficult, being burdened by a series of social and financial problems that negatively affect the development of family functioning as a fundamental social institute, as well as the harmonious development of children.

Keywords: lone mother, child, family, father, social help, society.

JEL Clasification: I3, J12, J13.

Introducere. Familia ca unitate socială și economică a societății ca instituție socială a suferit schimbări semnificative în întreaga lume. Fundamentele economice, sociale, morale ale familiei au fost subminate în ultimele decenii. Există o fragilitate a căsătoriei, pierderea tradițiilor culturale și familiale. Cuplurile de astăzi sunt ghidate de nașterea unui singur copil, devenind tot mai mult mame singure. O creștere foarte mare a numărului de nașteri extracomunitare a devenit o caracteristică a ultimelor decenii în multe țări. O mamă singură este considerată a fi doar femeia a cărei copii sunt născuți în afara căsătoriei, precum și în documentele de naștere cu gol grafic „tată“.

Dacă în urma cu câteva zeci de ani a fi mamă singură era aproape o crimă, în ziua de azi, procentul femeilor divorțate sau niciodată căsătorite, care au cel puțin un copil sub 18 ani este în creștere, mai mult, creșterea este continuă.

Mamele singure reprezintă două mari categorii: una formată din mame cu copii dintr-o căsătorie anterioară, iar cealaltă din mame care nu au fost niciodată căsătorite.

În ansamblu, în ultimele cinci decenii, ponderea mamelor niciodată căsătorite a crescut semnificativ. Există însă diferențe semnificative între mamele singure, care nu s-au căsătorit niciodată și cele care au copii din căsătorii anterioare.

În ceea ce privește veniturile mamelor singure acestea sunt, de regulă, peste medie, dar procentul femeilor care au dificultăți financiare este sensibil egal cu al celor care se descurcă din acest punct de vedere.

După cum arată cifrele, în anul 2008 au fost înregistrați 7,4% dintre copiii născuți în afara căsătoriei, în 2014 această cifră a crescut la 24,5%.

În ultimii treizeci de ani, numărul femeilor care au dat naștere în afara căsătoriei s-a triplat. Ce este interesant e că dacă înainte de 2000 s-au născut mai des copii din afara căsătoriei în zonele urbane, atunci cu începutul noului mileniu, acest indicator a început să crească în mediul rural și s-a ridicat la 24-25%. Și în oraș, dimpotrivă, aceasta a scăzut (19% din numărul total al nou-născuților în 2010). Venitul unei familii monoparentale constă din salariile femeilor, beneficiile, asistența socială stabilită de stat și sprijinul material al rudelor și al prietenilor. Cea mai dificilă perioadă pentru o mamă care crește copilul este până când copilul atinge vârsta de trei ani. În acest moment, femeia nu funcționează și, fără sprijin material din partea rudelor și prietenilor, este dificil pentru ea să supraviețuiască.

În toate regiunile lumii, mamele singure trăiesc diferit și au diferite beneficii de a avea un trai cât mai decent. În **Rusia** în 2018 femeile singure, ale căror statut este stabilit oficial de certificatul din formularul 25, sunt eligibile pentru prestații. La nivel federal, alocațiile pentru copii pentru o mamă singură sunt practic aceleași ca și pentru copiii crescuți într-o familie completă - nici în conformitate cu lista speciilor, nici cu dimensiunea lor. Astfel, cuantumul beneficiului unei mame singure în anul 2018 este: indemnizația de maternitate - în funcție de valoarea câștigurilor, dar nu mai puțin de 34 520,55 ruble; o plată fixă unică la nașterea unui copil - 16 350,33 ruble; plăți lunare pentru îngrijirea unui copil de până la un an și jumătate - la o rată de 40% din venitul mediu, dar nu mai puțin de 3065,69 ruble; o plată lunară pentru îngrijirea unui copil de la 1,5 la 3 ani - 50 ruble; plăți lunare sau trimestriale pentru părinții singuri cu venituri mici, cu copii sub 16 ani, în funcție de regiune. În plus, mamele singure care lucrează au dreptul să dubleze deducerile fiscale. O deducere fiscală este o sumă legală a venitului cu care impozitul pe venit nu este reținut. Adică, o persoană primește o sumă mare în mâinile sale. O deducere fiscală în valoare de 2800 de ruble

¹ © Olga Moscalu, moscalu2012@mail.ru

pe copil îi este acordată singuraticului până când suma anuală a venitului depășește 350 000 de ruble.

Alte prestații și beneficii de care au parte mamele singure sunt următoarele:

- compensarea costului alimentelor pentru copii (valabil pentru 36 de luni de la data nașterii copilului);
- asistență naturală, implementată de agențiile de protecție socială până când copilul atinge vârsta de trei ani. Acest tip de asistență este reprezentat de un plic pentru nou-născut, lenjerie și îmbrăcăminte, alimente din bucătărie de lapte (până la doi ani), precum și medicamente aparținând grupului esențial;
- plata preferențială pentru furnizarea de energie electrică, gaz, apă și căldură a locuințelor, precum și alte facturi la utilități;
- primirea preferențială a serviciilor educaționale;
- posibilitatea de a primi proceduri de masaj pe baza policlinicii, la care sunt atribuite mama și copilul, posibilitatea de a primi două mese pe zi în cantina școlară (pentru copiii care au mers la școală);
- înscrierea primară în grădinițe;
- reduceri la plata serviciilor pentru grădinițe (în cuantum de 50%);
- dreptul de a participa la programe de acordare de locuințe preferențiale (pentru cei care nu au împlinit vârsta de 35 de ani);
- posibilitatea de a înregistra un copil într-un sanatoriu sau un dispensar pentru tratamentul prescris, absența riscului de concediere până la împlinirea vârstei de 14 ani a copilului (concedierea este posibilă numai în cazurile de evaziune dăunătoare de la îndeplinirea atribuțiilor prescrise de post și de încălcarea regulată a disciplinei muncii);
- dreptul de a primi un nou loc de muncă în cazul în care societatea (societate, organizație), la care operează o mamă singură, este eliminată;
- dreptul de a obține o vacanță într-un mod de urgență (nu mai mult de 14 zile fără plată);
- dreptul de a nu lucra ture de noapte, orele suplimentare și în zilele de sărbătoare și în weekend până în momentul în care copilul este de 5 ani (o femeie poate merge să lucreze numai cu acordul lor, prin semnarea cererii corespunzătoare);
- posibilitatea de a primi plăți suplimentare în cazul în care copilul este tratat în condiții de spitalizare (100% din salariu pentru primele 14 de zile de concediu medical, 50% - pe o perioadă mai mare de 14 zile, această prevedere este valabilă până când copilul împlinește vârsta de 7 ani, atunci plata este efectuată timp de 15 zile);
- dreptul de a lucra în formă prescurtată până când copilul atinge paisprezece ani. Prestații sociale acumulate din cauza sarcinii și a nașterii - 100% din salariul mediu pe ultimii doi ani;
- plata listei bolnave pentru 16 zile, în cazul în care nașterea a fost considerată a fi grea - în cuantumul indemnizației de invaliditate;
- plata unică, pusă după livrare - 15 000 de ruble, plăți lunare de la angajator până când copilul atinge 18 luni - 40% din salariul acumulat.

Mamele singure-studente au dreptul la asistență socială în cuantumul plății aprobate de bursă; mamele care au trecut prin serviciul militar pot fi luate în considerare la valoarea indemnizației lor monetare; mamele fără un loc de muncă au dreptul la o plată de 3 065 de ruble (5 817 ruble - pentru doi sau mai mulți copii). Mărimea cotei pentru copii a crescut până la vârsta de 1,5 ani - 6000 de ruble pe lună, sau 80% din salariu - pentru mamele singure care au trecut de la un concediu de maternitate la altul. Se mai oferă o asistență financiară unică pentru cei care s-au înregistrat pentru sarcină înainte de perioada de 12 săptămâni - 613 ruble și 14 copeici. Indemnizația eliberată după ce copilul atinge 6 luni este de 16350 ruble și 33 copeici. Plata la femeile gravide, concepute după lichidarea locului lor de muncă - 2908 ruble pe lună până când copilul ajunge la 1,5 ani.

În **Ucraina** în conformitate cu Legea Ucrainei "Cu privire la asistența de stat pentru familiile cu copii", dreptul la asistență financiară pentru copiii pentru mamele singure în 2018 o au mamele singure (necăsătorite), în cazul în care în certificatul de naștere al copilului, eliberat de autoritățile competente ale unei țări străine este legalizat în modul stabilit de lege și nu există nici o înregistrare a tatălui copilului sau mama copiilor în cazul decesului celui de-al doilea părinte (cu condiția ca pensia de urmaș sau pensia socială să nu fie primită). Femeile care au copii de la un bărbat cu care nu erau și nu au o căsătorie înregistrată, dar cu care au o gospodărie comună, locuiesc împreună și cresc copii, nu sunt eligibili pentru asistență financiară stabilită pentru copil de mame singure. Alocația socială a unei mame singure este desemnată în prezența unui extras din registratura care indică motivele pentru introducerea informațiilor despre tatăl copilului în conformitate cu primul paragraf din prima parte a articolului 135 din Codul familiei al Ucrainei sau în prezența unui certificat de naștere emis de autoritatea competentă a unui stat străin în care nu există informații despre tată. Valoarea asistenței acordate mamelor singure se calculează pe baza diferenței dintre minimul de subzistență pentru un copil cu vârsta corespunzătoare și cu media venitului mediu lunar pe persoană pentru o persoană în ultimele șase luni. Suma maximă de ajutor pentru copii, pe care o mamă singură în 2018 o poate primi în Ucraina este indicată în Tabelul 1.

Tabelul 1. Suma maximă a plăților pentru mamele singure în anul 2018 în Ucraina, hrvne ucrainești

Vârsta copilului	Suma maximă a plăților pentru mamele singure în anul 2018		
	01.01.2018 -30.04.2018	01.05.2018 –30.11.2018	01.12.2018 – 31.12.2018
Până la 6 ani	1492	1559	1626
6 – 18 ani	1860	1944	2027
18 – 23 ani	1762	1841	1921

Sursa: <https://www.lawportal.com.ua/pomoshh-odinokaja-mat.html>

Indemnizația este alocată fiecărui copil separat. Recalcularea sumei de asistență socială pentru mamele singure atunci când un copil atinge o anumită vârstă este automată și nu necesită un apel suplimentar din partea beneficiarului către organismul de protecție socială.

Mamele singure primesc o alocație de numerar pentru copil în conformitate cu Memorandumul privind asistența de stat pentru familiile cu copii. Femeile care lucrează beneficiază de vouchere pentru sanatorii și case de vacanță în mod gratuit sau în condiții preferențiale, iar asistența materială este, de asemenea, asigurată. Printre altele, asistența temporară de stat poate fi acordată numai femeilor care cresc copii singure.

O mamă singură are dreptul de a reduce cuantumul impozitului lunar total obținut de la un angajator sub forma salariilor cu suma prestațiilor sociale fiscale egale cu 150% din suma prestațiilor (pentru fiecare copil cu vârsta sub 18 ani).

Mamele singure care au nevoie de condiții de locuit mai bune primesc dreptul de prioritate la locuințe. De asemenea, mamele singure au dreptul să primească apartamente pentru prima dată sau case de locuit (de o singură familie) din locuințe sociale (articolul 12 din Legea Ucrainei "Cu privire la Fondul locativ pentru scop social").

În **Germania**, statutul de "mamă singură" este obținut de o femeie care locuiește separat de tatăl copilului. Adică, tata este cunoscut și poate chiar să plătească pensie alimentară, iar mama, pur și simplu, trăiește singură cu copilul. Acest statut nu poate fi numit o povară, deoarece statul ajută foarte bine mamele singure.

Există o mulțime de variații diferite de viață a mamei singure. De exemplu, dacă o femeie trăiește singură cu un copil, și nu lucrează, atunci are dreptul la un apartament de 60-65 de metri pătrați cu două sau trei camere. Apartamentul este plătit integral de stat. Mama singura achită doar furnizarea energiei electrice aproximativ 50 de euro pe lună. O plată parțială pentru grădiniță este efectuată de către organizația de stat pentru protecția copiilor, numită Jugendamt. Există magazine speciale pentru mamele singure cu copii, unde pot să procure hrană pentru 2 persoane cu 1 euro. Există, de asemenea, organizații caritabile care oferă haine și încălțăminte gratuit sau cu plată. Taxa suplimentară pentru faptul că o femeie aduce un copil singur este de aproximativ 140 de euro, plus alimentele. Dacă nu există pensie alimentară din partea tatălui, statul plătește în locul tatălui minim 133 de euro până la 6 ani, după această vârstă - 188 de euro.

Dacă o femeie lucrează și programul ei de lucru coincide cu orarul de la grădiniță, ea poate contacta organizația, unde va fi ajutată cu alegerea unei "mame de zi", care va aduce copilul la ora 4 dimineața sau mai târziu. În orașele mari, acești copii petrec noaptea în grădinițe speciale. Dacă mama primește un salariu puțin mai mic decât minimul de subzistență, atunci statul plătește salariul minim la nivelul de subzistență (o parte din chirie poate fi plătită).

Dacă mama este minoră și are statutul de mamă singură, ea locuiește împreună cu copilul ei într-o casă tip dormitor, unde specialiștii educați o antrenează pentru menaj, pentru îngrijirea copiilor. O astfel de mamă tânără poate fi educată. Desigur, poate trăi cu părinții sau cu un tată tânăr (permisiunea de a trăi împreună este obținută de la părinți).

În Germania situația mamelor singure cu copii este mai favorabilă și statul le oferă un sprijin mai bun și stabil. Numărul mamelor singure în Uniunea Europeană este mai mare de 7 ori decât cel al taților singuri, din cele 200 de milioane de gospodării private din UE, 17% sunt deținute de femei singure fără copii, 13% de bărbați singuri fără copii, 4% de mame singure, iar 0,5% de tați singuri.

În cazul femeilor singure fără copii, proporția variază de la 9% din totalul gospodăriilor în Cipru și 11% în Spania, Malta și Portugalia, la 13,2% în România, 23% în Finlanda, 21% în Germania și câte 20% în Austria și Franța. În schimb, proporția mamelor singure este cea mai redusă în Grecia și Finlanda (1,5%), urmate de România cu 1,7%, și Malta - cu 1,9%. În Estonia și Marea Britanie acest indicator este de 7%, iar în Irlanda, Letonia și Lituania - de 6%.

Concluzii:

Concluzia este că importanța femeii în societate, în ansamblu, a crescut substanțial în ultimele trei decenii, la fel cum a crescut și autonomia acesteia în cuplu, iar asumarea rolului de părinte singur, pentru femei, nu mai este considerată o complicație socială și tinde să devină un fapt cotidian parte din normalitatea acestui secol.

Pentru a sprijini familiile cu un părinte, care în majoritatea cazurilor depind de rude, autorul studiului recomandă creșterea treptată a beneficiilor sociale ale acestei categorii de populație. Altfel, fără a crește principalele surse de venit, nu putem vorbi despre independența financiară a familiilor monoparentale.

Pentru a preveni cazurile de încălcare a drepturilor angajatorilor, se sugerează ca autoritățile să verifice periodic toți agenții economici obligați să respecte garanțiile acordate femeilor însărcinate și femeilor cu copii.

Este necesar să se suspende statisticile nașterilor în afara căsătoriei în rândul femeilor tinere pentru a preveni sarcinile nedorite, este necesar să ca ele să fie pregătite în timp util pentru viața de familie și să se concentreze pe planificarea familială, cu privire la utilizarea contraceptivelor. În special, aceasta se aplică femeilor tinere din zonele rurale.

Bibliografie

1. Льготы матерям одиночкам в 2018 году [Accesat la 20.09.2018], Disponibil: <https://ya2018.com/economy/lgoty-materyam-odinochkam-2018/>
2. Raport referitor la situația mamelor singure [Accesat la 20.09.2018], Disponibil: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0317+0+DOC+XML+V0//RO>
3. Юридический портал Украины [Accesat la 20.09.2018], Disponibil: <https://www.lawportal.com.ua/>

Bun de tipar: 05.10.2018
Format: A4, Tiraj: 200 ex.
Com. 10. Coli de tipar conv.: 35,9

Complexul Editorial, INCE, 2018
Chisinau, str. Ion Creanga, 45.
fax. (+37322) 74-37-94, tel.: 0-22-50-11-30
www.ince.md, bircaiulita@mail.ru